නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

අභිධානප්පදීපිකාටීකා

ගන්ථාරම්භ

යස්ස ඤාණං සදා ඤාණං, නාඤ්ඤෙයයා ඤාණකං විනා;
නිස්සෙසගුණයුත්තස්ස, තස්ස නත්වා මහෙසිනො.

සත්ථන්තරා සමාදාය, සාරං සබ්බධරා තථා;
කරියතෙ'**භිධානප්ප-දීපකස්සත්ථවණ්ණනා.**

පණාමාදිවණ්ණනා

[ක] ඉධායං ගන්ථකාරො පඨමමත්තනො පරෙසම්පි සම්මා හිතත්ථනිප්ඵාදනත්ථං පුඤ්ඤසම්පද'මාවිනොති **"තථාගතො"**ච්චාදිනා. තත්ථ **කරුණාකරො** මහාකරුණාය උප්පත්තිට්ඨානභූතො යො **තථාගතො** භගවා **කරොපයාතං** අත්තනො හත්ථගතං **සුඛප්පදං** සුඛස්ස පතිට්ඨානභූතං සුඛකාරණං වා සුඛදායකං වා **පදං** නිබ්බානං **ඔසජ්ජ** වජිත්වා **කලිසම්භවෙ** දුක්ඛකාරණභූතෙ **භවෙ** සංසාරෙ **කෙවලදුක්කරං** සුකරෙනාසම්මිස්සං අච්චන්තදුක්කරං පඤ්චවිධපරිච්චාගාදිකං **කරං** කරොන්තො **පරත්ථං** පරෙසමත්ථංයෙව **අකා** කතවා, තමෙදිසං තථාගතං අහං නමාමි.

[ඛ] යඤ්ච ධම්මං **ජරාරුජාදිමුත්තා** ජරාරොගාදීහි විමුත්තා **මුනිකුඤ්ජරා** මුනිසෙට්ඨා භගවන්තො **අපූජයුං** පූජිතවන්තො, තථා **උත්තරෙ** උත්තමෙ සත්තානං වා සංසාරමහොඝපක්ඛන්දානං තතො උත්තරණසමත්ථෙ **යහිං තරෙ** යස්මිං ධම්මප්ලවෙ **ඨිතා** සම්මාපටිපජ්ජනවසෙන ආරුළ්හා **නරානරා** මනුස්සා ච දෙවා ච **තිවට්ටම්බුනිධිං** කිලෙසකම්මවිපාකවට්ටසඞ්ඛාතෙහි තීහි වට්ටෙහි ආකුලිතං සංසාරමහම්බුරාසිං **තරිංසු** තිණ්ණා, **අසප්පභං** කිලෙසප්පහානකරං, සංසාරදුක්ඛප්පහානකරං වා තං ධම්මමපි අහං නමාමි.

[ග] **මුනින්දොරසසූනුතං** භගවතො උරෙ සම්භවධම්මදෙසනාය අරියභාවප්පත්තතාය මුනින්දස්ස ඔරසපුත්තභාවං **ගතං** පත්තං **නුතං** කිලෙසඛෙපනකං **සුපුඤ්ඤඛෙත්තං** පුඤ්ඤත්ථිකානං පුඤ්ඤබීජවිරූහනට්ඨානං සුඛෙත්තභූතං **භුවනෙ** ලොකෙ **සුතං** විස්සුතං , සුතධරං වා කිලෙසසවනාභාවෙන **අස්සුතං** අපාණොපි පාණො කරීයිත්ථාති පාණීකතො, පාතිමොක්ඛසංවරො, සොව සංවරො එතස්සත්ථීති **පාණීකතසංවරො,** තං පාණීකතසංවරං, **වරං** සීලාදිගුණෙහි සදෙවකෙහි ලොකෙහි පත්ථනීයං. ''දෙවාපි තස්ස පිහයන්ති තාදිනො''ති [උදා. 27] හි වුත්තං. **සදා** සබ්බස්මිං කාලෙ **ගුණොඝෙන** සීලාදිගුණසමූහෙන **නිරන්තරන්තරං** අවිච්ඡින්නමානසං, පරිපුණ්ණචිත්තං වා **ගණම්පි** අට්ඨන්නං අරියපුග්ගලානං සමූහං අපි අහං නමාමීති එවමෙත්ථ තිණ්ණම්පි සඞ්ඛෙපතො අත්ථයොජනා දට්ඨබ්බා.

[ඝ-ඞ] එවං පුඤ්ඤසම්පදමාවිනිත්වා කිමභිමතං සාධනීයමිච්චාහ **"පකාසිස්සමභිධානප්පදීපික"**න්ති. බුද්ධාදීනමභිධානානං සරූපවසෙන, ලිඞ්ගවසෙන ච පරිදීපනතො පකාසනතො **"අභිධානප්පදීපික"**න්ති ලද්ධනාමං සත්ථං **පකාසිස්සං** අන්තොභාවෙන නිප්ඵන්නං බහිභාවෙන පකාසිස්සං. අන්තොභාවස්ස හි බහිභාවමපෙක්ඛිත්වා භාවිතමුපපන්නං. නනු සන්තෙව පුබ්බාචරියානං නාමලිඞ්ගප්පකාසනාන්‍යමරකොසතිකණ්ඩොප්පලින්‍යාද්‍යභිධානසත්ථානි, පාණිනි බ්‍යාඩිවරරුච්චන්දගොමි රුද්දවාමනාදිවිහිතානි ච ලිඞ්ගසත්ථානි, තතො කිමිදමුච්චතෙ ඉච්චාහ **"නාමලිඞ්ගානි බුද්ධභාසිතස්සාරහානි දස්සයන්තො"**ති. එතෙන සන්තෙස්වපි පුබ්බාචරියානං සත්ථෙසු යස්මා න තෙසු නාමලිඞ්ගානි බුද්ධවචනානුරූපානි හොන්ති , තස්මා තදනුරූපානි නාමලිඞ්ගානි දස්සයන්තො අභිධානසත්ථං පකාසිස්සාමීති එතමත්ථං දීපෙති. නම්‍යතෙ අභිධීයතෙ අත්ථො අනෙනාති **නාමං,** සද්දසත්ථෙ **නමුධාතුවසෙන.** ලිඞ්ගයතෙ ''ඉත්ථියමතො ආපච්චයො''ත්‍යාදිනා විභජ්ජතෙති, ඉත්ථාදයො වානෙන ලිඞ්ගීයන්තෙ බ්‍යඤ්ජීයන්තෙති **ලිඞ්ගං,** ඉත්ථිපුමනපුංසකං. කිමෙතස්ස අභිධානසත්ථස්ස කරණෙ පයොජනන්ති පුච්ඡායං යස්මිං සති තං සොතාරො සොතුමුස්සහන්ති, තං දස්සෙතුමාහ **"නාමලිඞ්ගෙස්වි"**ච්චාදි. යතො බුද්ධවචනෙ පටුනො භාවො පාටවං, තදෙව අත්ථො පයොජනං, තං ඉච්ඡන්තීති **පාටවත්ථිනො,** තෙසං පාටවත්ථීනං සොතූනං නාමලිඞ්ගෙසු **කොසල්ලං** කුසලතා ඡෙකභාවො බුද්ධවචනෙ මහබ්බලං අත්ථස්ස නිච්ඡයකාරණං හොති, **අතො** තස්මා කාරණා බුද්ධභාසිතස්සාරහානි නාමලිඞ්ගානි දස්සයන්තො අභිධානප්පදීපිකං සත්ථං පකාසිස්සන්ති සම්බන්ධො.

[ච] ඉදානි සත්ථලහුභාවත්ථමාහ **"භියො"**ච්චාදි. **භියො** බාහුල්ලෙන **රූපන්තරා** රූපභෙදෙන ඉත්ථිපච්චයපුම්භාවාදිකාරියකතෙන ථීපුන්නපුංසකං ඤෙය්‍යං, සො ච නාමානං නාමවිසෙසනස්ස, නාමපරාමසිසබ්බනාමසද්දස්ස ච ඤෙයො පකාරන්තරාභාවා. තත්‍ර නාමානං රූපභෙදො යථා – ඡුරිකා සත්‍ය'සිපුත්ති [අභිධාන 392 ගාථා]. අසි ඛග්ගො ච සායකො [අභිධාන 391 ගාථා]. පානීයං සලිලං දකන්ති [අභිධාන 661 ගාථා].

නාමවිසෙසනස්ස යථා – නිසීථො මජ්ඣිමා රත්තීති [අභිධාන 70 ගාථා]. නාමපරාමසිසබ්බනාමසද්දස්ස යථා – ආකඩ්ඪා රුචි වුත්තා සා, ත්වධිකා ලාලසා ද්වීසුති [අභිධාන 163 ගාථා]. **සාහචරියෙන** නියතලිඞ්ගෙනාවිප්පයොගතො ථීපුන්නපුංසකං ඤෙය්‍යං. **කත්ථචීති** යත්‍ර රූපභෙදො නත්ථි, තං යථා – මරීචි මිගතණ්හිකා [අභිධාන 65 ගාථා]. රංසිමා භාකරො භානු [අභිධාන 63 ගාථා]. ආපො පයො ජලං වාරි [අභිධාන 661 ගාථා]. මරීඤ්ඤාදයො භාභින්නරූපත්තා ලිඞ්ගන්තරෙපි සම්භාවියන්තෙහි නියතලිඞ්ගෙහි මිගතණ්හිකාභාකරජලාදිසද්දෙහි සාහචරියෙන තංලිඞ්ගෙ නිච්ඡීයන්තෙ. **ආභච්චවිධානෙන** ඉත්ථිපුමනපුංසකානං විසෙසෙත්වා කථනෙන ථීපුන්නපුංසකං ඤෙය්‍යං. **ක්වචීති** යත්‍ර න රූපභෙදො ලිඞ්ගනිණ්ණයස්ස නිමිත්තං, න ච සාහචරියං ලිඞ්ගභෙදොභිමතො, නෙකමෙව වා ලිඞ්ගමිච්ඡතෙ, තං යථා – වල්ලරී මඤ්ජරී නාරී [අභිධාන 550 ගාථා]. විටපො විටභීත්ථියං [අභිධාන 547 ගාථා]. භීතිත්ථී භයමුත්තාසො [අභිධාන 166 ගාථා]. වජිරං පුන්නපුංසකෙච්චාදි [අභිධාන 24 ගාථා].

[ඡ] ඉදානි රූපභෙදොති ලිඞ්ගනිණ්ණයස්ස පටිපත්තිහෙතුකො යො භින්නලිඞ්ගානං ද්වන්දො, තක්කරණපටිසෙධෙන අභින්නලිඞ්ගානමෙව ද්වන්දො කතොති පරිභාසිතුමුපක්කමතෙ **“අභින්නලිඞ්ගින”**මිච්චාදි. අභින්නලිඞ්ගීනංයෙව නාමානං ද්වන්දො කතො, න භින්නලිඞ්ගීනං, යථා – විමුත්‍යසඞ්ඛතධාතු, සුද්ධිනිබ්බුතියො සියුන්ති [අභිධාන 9 ගාථා]. න කෙවලං ද්වන්දොයෙව, අථ ඛො එකසෙසොපාභින්නලිඞ්ගානංයෙව කතො, යථා – නග්ගො දිගම්බරාවත්ථා. [අභිධාන 734 ගාථා] **සබ්බධරකතෙ** පන ‘‘ජීමූතා මෙඝපබ්බතා’’ ඉච්චුදාහටං. නනු ච භින්නලිඞ්ගානම්පි එකසෙසො කතො, යථා – මාතා පිතා තු පිතරො, පුත්තා තු පුත්තධීතරො [අභිධාන 249 ගාථා]. සසුරා සස්සු සසුරා, භාතුභගිනි භාතරොති [අභිධාන 250 ගාථා]. එත්ථ හි මාතා ච පිතා ච පිතරො, පුත්තො ච ධීතා ච පුත්තා, සස්සු ච සසුරො ච සසුරා, භාතා ච භගිනී ච භාතරොති භින්නලිඞ්ගානම්පි එකසෙසො දස්සිතොති. ඨානන්තරෙ තෙසං භින්නලිඞ්ගතාය දස්සිතත්තා න දොසො. තාතො තු ජනකො පිතා [අභිධාන 243 ගාථා]. අම්මා’ම්බා ජනනී මාතා [අභිධාන 244 ගාථා]. අපච්චං පුත්තොත්‍රජො සුතො [අභිධාන 240 ගාථා]. නාරියං දුහිතා ධීතා [අභිධාන 241 ගාථා]. ජායාපතීනං ජනනී, සස්සු වුත්තාථ තප්පිතා. සසුරොති ඉච්චාදිකඤ්හි තෙසං [අභිධාන 246 ගාථා] ඨානන්තරන්ති. තථා එත්ථ කමං විනා භින්නලිඞ්ගානං ගණනපාඨො විය සඞ්කරොපි න කතො. තත්‍ර හි සග්ගදිසාදයො අත්ථා යථාක්කමං තංසම්බන්ධා ච සක්කවිදිසාදයො අත්ථා සකසකසම්බන්ධසහිතා යථාභිධානං සරූපපටිපත්‍යමත්ථාභිධෙය්‍යා, තථා තප්පරියායසම්බන්ධානි ච යානි නාමානි, තානි සබ්බානි තදභිධානාවසරෙ අභිධෙය්‍යානීති සුඛෙනෙකත්‍රෙව සකලනාමපටිපත්ති සරූපපටිපත්ති ච යථා සියාතිච්චෙතදත්ථං කමො අභ්‍යුපගම්‍යතෙ, තථා ච සත්‍යාවස්සං සග්ගාදිපරියායෙ දිවසද්දාදයො, හරාද්‍යවසරෙ කුමාරාදයො අභිධෙය්‍යා ඉති කමානුරොධෙන ලිඞ්ගසඞ්කරො පරිහරිතුමසක්කුණෙය්‍යො, යථාවුත්තන්තු කමං විනා නෙහ සඞ්කරො කතො, ඉති පරියායෙන ඉත්ථිප්පකරණාදික්කමෙන යථාසම්භවමභිධානතො, තං යථා – ථීති ත්විත්ථී අජඤ්ඤඤ්ච, උපසග්ගො උපද්දවොති [අභිධාන 401 ගාථා]. අත්‍ර හි යෙ තිලිඞ්ගා, තෙ තිලිඞ්ගාවසරෙ එව නිබද්ධා, න ගණනපාඨා විය උච්චාරණවසෙන, එවං සබ්බත්‍ර යථාසම්භවං නීයතෙ. වුත්තඤ්ච –

‘‘භෙදාඛ්‍යානාය න ද්වන්දො, නෙකසෙසො න සඞ්කරො;
කතොත්‍ර භින්නලිඞ්ගාන-මවුත්තානං කමං විනා’’ති [අමර 1.4].

ඉදානි ලිඞ්ගවාචකානං ඨානවසෙනත්ථෙසු ගමනං දස්සෙතුමාහ **“ලිඞ්ගවාචකෙ”**ච්චාදි. **ගාථාපාදන්තමජ්ඣට්ඨා** ගාථානං පාදානඤ්ච අන්තමජ්ඣට්ඨා **ලිඞ්ගවාචකා** අනෙකත්ථලිඞ්ගවාචකානි ඤාණදස්සනාදීනි ලිඞ්ගානි **පුබ්බ**මත්ථං වාචකවසෙන **යන්ති** ගච්ඡන්ති. **අපරෙ** ගාථාපාදානමාදිට්ඨා ලිඞ්ගවාචකා **පරමත්ථං** **යන්ති** ගච්ඡන්ති. තං යථා –

එලෙ විපස්සනාදිබ්බ-චක්ඛුසබ්බඤ්ඤුතාසු ච;
පච්චවෙක්ඛණඤාණම්හි, මග්ගෙ ච **ඤාණදස්සනං** [අභිධාන 794 ගාථා].

ණාදො සද්ධාචීවරාදි-හෙත්වාධාරෙසු **පච්චයො;**
කීළාදිබ්බවිහාරාදො, **විහාරො** සුගතාලයෙ [අභිධාන 857 ගාථා].

ඛග්ගෙ කුරූරෙ **නෙත්තිංසො,** පරස්මිඤ්චාත්‍ර තීස්වමු [අභිධාන 1089 ගාථා];
කුසලෙ **සුකතං** සුට්ඨු-කතෙ ච **සුකතො** තිසු [අභිධාන 938 ගාථා].

සමයො සමවායෙ ච, සමූහෙ කාරණෙ ඛණෙ;
පටිවෙධෙ සියා කාලෙ, පහානෙ ලාභදිට්ඨීසු [අභිධාන 778 ගාථා].

කන්තාරො වනදුග්ගෙසු [අභිධාන 1107 ගාථා].

එත්ථ ච –

යෙභුය්‍යතාබ්‍යාමිස්සෙසු, විසංයොගෙ ච **කෙවලං;**
දළ්හත්ථෙනතිරෙකෙ වා-නවසෙසම්හි තං තිසු [අභිධාන 786 ගාථා].

සමාධිස්මිං පුමෙකග්ගො-නාකුලෙ වාච්චලිඞ්ගිකො [අභිධාන 1035 ගාථා].

ජලෙ වූලො මහත්‍යාපි [අභිධාන 1066 ගාථා] ච්චාදීසු

ගාථාමජ්ඣට්ඨානං , පාදන්තමජ්ඣට්ඨානඤ්ච ලිඞ්ගවාචකානං පුබ්බපරත්ථෙස්වපි ගමනභාවතො ''පුබ්බං යන්ති''ති ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අථ වා ගාථානං මජ්ඣන්තට්ඨා පුබ්බං යන්ති, ගාථාමජ්ඣට්ඨා, පාදන්තමජ්ඣට්ඨා ච පුබ්බාපරඤ්ච යන්තීති යථාලාභයොජනා දට්ඨබ්බා.

[ජ] ඉදානි විසෙසවිධිම්හි සත්ථලහුභාවත්ථං පරිභාසතෙ **''පුමිත්ථිය''**මිච්චාදි. පුමිත්ථියං **''ද්වීසු''**ති පදං ඤෙය්‍යාං, යථා – අසනි ද්වීසු [අභිධාන 24 ගාථා]. **සබ්බලිඞ්ගෙ** ලිඞ්ගත්තයෙ **''තීසු''**ති පදං ඤෙය්‍යාං, යථා – සත්තන්නං පූරණෙ සෙට්ඨෙ'තිසන්තෙ සත්තමො තිසු [අභිධාන 942 ගාථා]. එත්ථ ච නිසිද්ධලිඞ්ගනාමං පාරිසෙසතො ''සෙසලිඞ්ග''න්ති ඤෙය්‍යාං [නිසිද්ධලිඞ්ග සෙසත්ථං (අමර 1.5.)], යථා – වස්ස සංවච්ඡරා නිත්ථීති [අභිධාන 81 ගාථා]. අත්‍ර චෙකලිඞ්ගනිසෙධබ්‍යාඛ්‍යානෙන ලිඞ්ගද්වයවිධානන්ති [එකලිඞ්ගනිසෙධබ්‍යාජෙන ලිඞ්ගද්වයාභිධානමිති (අමරකොසචින්තාමණිටීකා)].

ගන්ථලාඝවං විධායෙදානි පටිපත්තිලාඝවත්ථමාහ **''අභිධානන්තරාරම්භෙ''**ඉච්චාදි. **අභිධානන්තරස්ස** අඤ්ඤස්ස අභිධානස්ස ආරම්භෙ සති, **තු** අන්තො යස්ස අභිධානස්ස, **අථ** ආදි යස්ස අභිධානස්සාති ඉදං අභිධානද්වයඤ්ච ඤෙය්‍යාං. ත්වන්තමථාදිකං නාමාදිපදං පුබ්බෙන න සම්බජ්ඣතෙති භාවො. තත්‍ර නාමපදං යථා – ජිනො සක්කො තු සිද්ධත්ථො [අභිධාන 4 ගාථා]. කෙසවො චක්කපාණ්‍යථ [අභිධාන 16 ගාථා]. මහිස්සරො සිවො සූලී [අභිධාන 16 ගාථා]. ලිඞ්ගපදං යථා – පුමෙ තු පණ්හි පාසණි [අභිධාන 277 ගාථා]. පුමෙ තුතු රජො පුප්ඵං [අභිධාන 238 ගාථා]. සා තිරොකරණීප්‍යථ [අභිධාන 298 ගාථා]. පුන්නපුංසකමුල්ලොචං [අභිධාන 299 ගාථා]. අත්ථපදං යථා – උදරෙ තු තථා පාචා'නලස්මිං ගහණීත්ථියං [අභිධාන 973 ගාථා]. පණීතො තීසු මධුරෙ, උත්තමෙ විහිතෙප්‍යථ. අඤ්ජසෙ විසිඛායඤ්ච, පන්තියං වීථි නාරියං [අභිධාන 940 ගාථා]. **අථ**සද්දෙන චත්‍ර අනන්තරියත්ථෙන සකපරියායොපලක්ඛණතො **අථො** සද්දාදීසු ච න පුබ්බෙන සම්බජ්ඣතෙ. පාණකො චාප්‍යථො උච්චාලිඞ්ගො ලොමසපාණකොති [අභිධාන 623 ගාථා].

[ඣ] ඉදානි බුද්ධවචනානමනුරූපානම්පි පචුරප්පයොගානමෙව කෙසඤ්චි ගහණං අත්තනො සත්ථන්තරාපසය්හතාවසෙන අහංකාරපුබ්බිකාභාවඤ්ච දස්සෙතුමාහ **''භියෝ‍යා පයොග''**මිච්චාදි. **සොගතෙ** සුගතස්ස වචනභූතෙ **ආගමෙ** පිටකත්තයෙ, තඤ්හි ආගච්ඡන්ති තිවිධසම්පත්තියො එතෙනාති ආගමොති වුච්චති. තස්මිං භියෝ‍යා පයොගං බාහුල්ලෙන පයුජ්ජතෙති **පයොගො,** තං **ආගම්ම** ගහෙත්වා ක්වචි අරඤ්ඤවග්ගාදීසු **නිඝණ්ටුයුත්තිඤ්ච** නිඝණ්ටුනාමකෙ සත්ථෙ ආගතං බුද්ධවචනානුරූපං යුත්තිඤ්ච **ආනීය** ආනෙත්වා නාමලිඞ්ගං **කථීයති** අන්තොභාවෙන නිප්ඵන්නං බහිභාවෙන පකාසීයතෙ. ආවිභාවත්තමෙව හි ජඤ්ඤත්තං සන්තකාරියකාරිනො. ආසීසායං වා අවස්සම්භාවිනොපි වචනස්ස වත්තමානත්ථවත්තිච්ඡාය වත්තමානත්තං, තථා හි ලොකෙ අවස්සම්භාවිනො සිද්ධිමභිසන්ධාය භාවිනමප්පත්තං වත්තමානත්තෙන වා අතීතත්තෙන වා වත්තුමිච්ඡති, තං යථා – ''ඉදං මමමපාපයෙ''ති කොචි කෙනචාභිහිතො සන්තො අවස්සං තං භවිස්සතීති මඤ්ඤමානො පාපියමානං පත්තං වා වත්තුමිච්ඡති , තතොයෙව ''ආසීසායං භූතම්ව චෙ''ති [පාණිනි 3.3.132] තදතිදෙසවචනං පච්චාඛ්‍යායතෙ.

පණාමාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. සග්ගකණ්ඩවණ්ණනා

1. ඉදානි යස්මා අභිධෙය්‍යත්ථො නාම පඤ්ඤත්තිපරමත්ථත්ථවසෙන දුවිධො, තෙසු යෙභුය්‍යෙන පඤ්ඤත්තිතත්ථතො පරමත්ථත්ථොව සෙට්ඨො, තෙසුපි ඔධිසො කිලෙසානං සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිකරත්තා යථාක්කමං අට්ඨ ධම්මා සෙට්ඨා, තතොපි නිබ්බානමෙව සෙට්ඨං, තෙසං සබ්බෙසම්පි ධම්මානං සම්මාසම්බුද්ධොව සෙට්ඨො. වුත්තඤ්හි භගවතා ‘‘විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා’’ති [ධ. ප. 273; නෙත්ති. 125]. එත්ථ හි ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී’’ති [අ. නි. 4.34; 5.32; ඉතිවු. 90] වචනතො සබ්බෙසම්පි සඞ්ඛතාසඞ්ඛතධම්මානං විරාගසඞ්ඛාතො නිබ්බානමෙව සෙට්ඨො, චක්ඛුමා පන සම්මාසම්බුද්ධො තෙසං සබ්බෙසම්පි ධම්මානං, දෙවමනුස්සාදිභෙදානං ද්විපදානඤ්ච පඤ්ඤත්තිතත්ථානං සෙට්ඨොති අයමත්ථො වුත්තො භගවතා, තස්මා සබ්බත්ථසෙට්ඨත්ථාභිධායකාභිධානභූතං බුද්ධාභිධානමෙව පඨමං **සග්ගකණ්ඩස්ස** ආදිම්හි පත්ථියවසෙන [සත්ථියවසෙන (ක.)] දස්සෙතුමාහ **‘‘බුද්ධො’’**ච්චාදි. තත්ථ **ජිනසද්දන්තං** සබ්බබුද්ධස්ස නාමං. සබ්බං බුද්ධවාති **බුද්ධො,** සකම්මකා කත්තරි **ත**පච්චයො. විසිට්ඨා බුද්ධි අස්සත්ථීති **බුද්ධො,** පසංසායං යදාදිනා **ණ**පච්චයො. දානසීලක්ඛන්ධාදයො ඨානාට්ඨානඤාණාදයො වා දස බලානි යස්සෙති **දසබලො.** සාසති විනයති සත්තෙති **සත්ථා.** සබ්බධම්මජානනසීලතාය **සබ්බඤ්ඤූ.** ද්විපදානං, ද්විපදෙසු වා උත්තමො **ද්විපදුත්තමො, බුද්ධවංසවණ්ණනායං** [බු. වං. අට්ඨ. 37 නිදානකථා] නිද්ධාරණලක්ඛණාය ඡට්ඨියා සමාසස්ස පටිසිද්ධත්තා නෙදිසී නිද්ධාරණලක්ඛණා ඡට්ඨී ගම්‍යතෙ. කස්මා පන සො තත්ථ පටිසිද්ධොති? සමාසෙ යෙභුය්‍යෙන නිද්ධාරණලක්ඛණත්තයස්ස විකලාභාවතො. කිඤ්චාපි හි තත්ථ ඡට්ඨියායෙව පටිසිද්ධො, සත්තමියා පන නිද්ධාරණලක්ඛණාය විජ්ජමානත්තා තස්සාපි සො පටිසෙධනීයොයෙව. මුනීනං ඉන්දො රාජා **මුනින්දො.** පුඤ්ඤඤාණභාග්‍යාදයො භගං නාම, තංයොගා **භගවා.** නාථති සත්තානං හිතං යාචති, කිලෙසෙ වා උපතාපෙති, සත්තෙසු වා ඉස්සරියං කරොති, තෙසං වා හිතං ආසීසතීති **නාථො.** බුද්ධධම්මසමන්තඤාණදිබ්බචක්ඛුසඞ්ඛාතෙහි පඤ්චහි චක්ඛූහි සමන්නාගතත්තා **චක්ඛුමා.** සබ්බදා බ්‍යාමප්පභාය කායතො නිච්ඡරණවසෙන **අඞ්ගීරසො.** සබ්බාකාරෙන සබ්බධම්මානං මුනනතො **මුනි,** ධම්මවාදෙසු වා මොනකරණතො **මුනි.**

2. ලොකානං, ලොකෙසු වා නාථො **ලොකනාථො.** අත්තනො අධිකස්ස කස්සචිපි උත්තමපුග්ගලස්ස අභාවතො **අනධිවරො,** සබ්බපරියන්තගතත්තභාවත්තා වා නත්ථි එතස්ස ඉතො අඤ්ඤො අධිකො පත්ථෙතබ්බො අත්තභාවොති **අනධිවරො.** මහන්තානං සීලක්ඛන්ධාදීනං එසනතො ගවෙසනතො **මහෙසි,** මහන්තො වා ඊසො විභූති එතස්සාති **මහෙසි.** හිතං විනයති අනුසාසතීති **විනායකො,** විසිට්ඨං වා නිබ්බානං සත්තෙ නෙතීති **විනායකො.** සබ්බධම්මදස්සනසීලතාය ‘‘සමන්තචක්ඛු’’ති ලද්ධනාමෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සමන්නාගතත්තා **සමන්තචක්ඛු.** සොභනං ගතං ඤාණමස්ස, සංසාරා වා සුට්ඨු අපුනරාවත්තියා ගතවාති **සුගතො,** සපරසුඛසිද්ධත්ථං වා සම්මා ගතවාති **සුගතො.** භූරි බහුකා පඤ්ඤා යස්ස, අනන්තත්තා වා භූරිසමා පඤ්ඤා එතස්සාති **භූරිපඤ්ඤො,** අනන්තාය මහාපථවියා සදිසපඤ්ඤොත්‍යත්ථො. කිලෙසාදිපඤ්චවිධං මාරං ජිතවාති **මාරජි.**

3. නරානං සීහො සෙට්ඨො, පරප්පවාදමද්දනසහනතො වා නරො ච සො සීහො චාති **නරසීහො,** සහතීති සීහො, නිරුත්තිනයෙන පුබ්බවණ්ණාකාරස්සීකාරො, සීහසදිසත්තා වා නරො ච සො සීහො චාති **නරසීහො.** යථා හි සීහො මිගරාජා චතූහි දාඨාහි සබ්බසත්තෙ හිංසති අභිභවති, තථා භගවාපි සීලපඤ්ඤාපුඤ්ඤිද්ධිසඞ්ඛාතෙහි චතූහි ධම්මෙහි සබ්බං ලොකං හිංසති අභිභවතීති ඔපම්මසංසන්දනං. සබ්බපුරිසානං සෙට්ඨත්තා **නරවරො,** නරානං වා දෙවමනුස්සානං සෙට්ඨත්තා **නරවරො,** ‘‘සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො’’ති [සං. නි. 1.23] එත්ථ විය **නරසද්දෙන** සබ්බෙ දෙවමනුස්සා සඞ්ගහිතා. ධම්මස්ස රාජපවත්තකත්තා **ධම්මරාජා,** ධම්මතො වා සදෙවකස්ස ලොකස්ස රාජා ජාතො, නාධම්මතොති **ධම්මරාජා,** ධම්මෙන රාජතීති වා **ධම්මරාජා,** ධම්මපාලකො වා රාජා **ධම්මරාජා.** මුනීනං සෙට්ඨත්තා **මහාමුනි.** දෙවානං අතිදෙවොති **දෙවදෙවො,** දෙවානං අධිකො වා දෙවො **දෙවදෙවො.** ලොකානං ගරු ආචරියො **ලොකගරු,** ලොකානං ගරුභාජනත්තා වා **ලොකගරු.** ධම්මස්ස සාමී යථාවුත්තනයෙන **ධම්මස්සාමී.** යථා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බඤ්ඤුභාවං ගතා, තථා අයම්පි ගතොති **තථාගතො,** තථා වා සම්මා ගතං ඤාණමස්සාති **තථාගතො**ත්‍යාදිනා **තථාගතසද්දස්ස** අත්ථපපඤ්චො තත්ථ තත්ථ [දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.12; සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.70; උදා. අට්ඨ. 18; ඉතිවු. අට්ඨ. 38; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.3; බු. වං. අට්ඨ. 2 නිදාන කථා; මහානි. අට්ඨ. 14; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.37; දී. නි. ටී. 1.7; දී. නි. අභි. ටී. 1.7; ම. නි. ටී. 1.12; අ. නි. ටී. 1.1.170] වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

4. සයමෙව සම්මාසම්බුද්ධො භවති, අනඤ්ඤබොධිතොති **සයම්භූ.** සම්මා අවිපරීතෙන ස'මත්තනායෙව සබ්බධම්මෙ බුජ්ඣති අබුජ්ඣි බුජ්ඣිස්සතීති **සම්මාසම්බුද්ධො.** සෙට්ඨපඤ්ඤාය සමන්නාගතත්තා **වරපඤ්ඤො.** සත්තෙ සංසාරණ්ණවතො නිබ්බානපාරං නෙතීති **නායකො.** ජිතපඤ්චමාරත්තා **ජිනො.** එත්ථ ච සමන්තභද්‍ර, ලොකජි, ඡළභිඤ්ඤ, අද්වයවාදී, සිරීඝන, අකනිට්ඨග [අකනිට්ඨක (ක.)], ධම්මචක්ක, රාගාසනි [රාගාරි (ක.)], තිසරණ, ඛසම [ඛණසම (ක.) ඛෙන ආකාසෙන සමා තුල්‍යා ගුණා යස්ස සො (තිකණ්ඩසෙසටීකා 1.1.8)], ගුණාකර, මහාසුඛ, වජිර, මෙත්තාබල, අසම, ජිතාරි, මහාබොධි, ධම්මධාතු, සෙතකෙතු, ඛජි, තිමුත්ති [ඛජිරවිමුත්ති (ක.) ඛෙන ආකාසජ්ඣානෙන – සුඤ්ඤභාවනායාති භාවො – ජයති සංසාරභාවං යො, ජි+ ක්විප සුඤ්ඤවාදීනං බොද්ධානං ‘‘සුඤ්ඤං සබ්බමෙව’’ ඉත්‍යාකාරභාවනාය සංසාරභාවජයනතො තථාභාවො (සද්දකප්පද්දුම)], දසභූමිස්සර,

පඤ්චඤාණ, බහුක්ඛම, සම්බුද්ධ, සබ්බදස්සී, මහාබල, සබ්බබොධ [සම්බොධධම්ම (ක.)], ධම්මකාය, සංගුත්ත, අරහ, ද්වාදසක්ඛ, වීතරාගාදීනිපි අනෙකානි බුද්ධස්ස නාමානි [ඉමානි පරියායවචනානි පායසො අමරකොසතො, තිකණ්ඩසෙසාභිධානතො ච ගහිතානි]. සමන්තතො පුඤ්ඤසම්භාරතො ච ඤාණසම්භාරතො ච භද්‍රො සෙට්ඨොති **සමන්තභද්‍රො**ත්‍යාදීනි ච නිබ්බචනානි වෙදිතබ්බානි. වුත්තඤ්ච –

> ‘‘අසඞ්ඛ්‍යෙයානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
> ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාමසහස්සතො’’ති [ධ. ස. අට්ඨ. 1313; උදා. අට්ඨ. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.76; නෙත්ති. අට්ඨ. 38].

තත්ථ **උද්ධෙය්‍ය**න්ති උද්ධරිතබ්බං. **අපි නාමසහස්සතො**ති අනෙකෙහි නාමසහස්සෙහීත්‍යත්ථො.
සබ්බබුද්ධනාමකථා.

සක්කාදිසත්තකං අම්හාකං බුද්ධස්ස නාමං. පඤ්චමාරෙ ජෙතුං සක්කොතීති **සක්කො,** භගිනීහි සද්ධිං සංවාසකරණතො වා ලොකමරියාදං ඡින්දිතුං සක්කුණන්තීති සක්කා, සාකියරාජූනං පුබ්බරාජානො, තෙසං වංසභූතත්තා භගවා ‘‘සක්කො’’ති වුච්චති. අස්ස ච ජාතිසමනන්තරං නිධයො රතනානි ච උප්පන්නානීති **සිද්ධත්ථො**ති නාමං කතං, සබ්බෙසං වා ලොකානං සිද්ධො අත්ථො එතෙන හෙතුභූතෙනාති **සිද්ධත්ථො.** සුද්ධං ඔදනං අස්සාති සුද්ධොදනො, තස්ස අපච්චං **සුද්ධොදනි.** ගොතමවංසස්ස කපිලස්ස මුනිනො සිස්සතාය සක්‍යා ගොතමා, භගවා පන ගොතමවංසෙ උප්පන්නත්තා ගොතමස්ස මුනිනො අපච්චං **ගොතමො.**

5. සක්‍යවංසාවතිණ්ණො [සක්‍යවංසා පිත්ථිණ්ණො (ක.)] සක්‍යමුනි යො බුද්ධො සො **සක්‍යසීහො,** සක්‍යානං වා සෙට්ඨත්තා **සක්‍යසීහො.** සක්‍යකුලතො ජාතො මුනි **සක්‍යමුනි.** සූරියදෙවපුත්තස්ස සොතාපන්නත්තා භගවා **ආදිච්චබන්ධු**ති වුච්චති, ආදිච්චස්ස බන්ධු ඤාතීති නිබ්බචනං කත්වා. එත්ථපි මායාදෙවීසුත, මහාසමණ, කලිසාසනාදීනි [කුලිසාසනාදීනි (ක.) කලිම්හි යුගෙ සාසනං අනුසාසනං යස්ස සො, අථවා කලිම්හි පාපෙ විවාදෙ වා සාසනං හිතසාධනං යස්ස සො (තිකණ්ඩසෙසටීකා 1.1.11)] ගොතමපරියායානි වෙදිතබ්බානි.

6. **මොක්ඛා**දීනි **නිබ්බුති**පරියන්තානි ඡචත්තාලීස නාමානි නිබ්බානස්ස නාමානි. මුච්චන්ති එත්ථ, එතෙන වා රාගාදීහීති **මොක්ඛො.** නිරුජ්ඣන්ති එත්ථ රාගාදයොති **නිරොධො,** රුන්ධති වා නිබ්බානන්ති රොධො, කිලෙසො, සො එත්ථ නත්ථීති **නිරොධො.** වානසඞ්ඛාතාය තණ්හාය නික්ඛන්තත්තා, නිබ්බාති වා එතෙන රාගග්ගිආදිකොති **නිබ්බානං.** යථා පකතිදීපො නදීසොතෙන වුය්හමානානං පතිට්ඨා හොති, එවමිදම්පි නිබ්බානං සංසාරමහොඝෙන වුය්හමානානං පතිට්ඨාති දීපො වියාති **දීපො,** නික්කිලෙසානං වා පදීපසදිසභාවකරණතො දීපො වියාති **දීපො,** ‘‘නිබ්බන්ති ධීරා යථායං පදීපො’’ති හි වුත්තං, දිප්පති වා අරියානං ඤාණචක්ඛුස්සෙව පකාසතීති දීපො. තණ්හානං ඛයහෙතුත්තා **තණ්හක්ඛයො.** රාගාදීනං පටිපක්ඛත්තා, උත්තමට්ඨෙන වා **පරං.** තායති රක්ඛති අපායාදිතොති **තාණං.** නිලීයන්ති එත්ථ සංසාරභයභීරුකාති **ලෙණං.** නත්ථි දීඝරස්සාදිකං රූපං සණ්ඨානමෙතස්සාති **අරූපං,** අප්පච්චයත්තා වා **අරූපං.** රාගාදීනං සන්තකරණත්තා **සන්තං.** රාගක්ඛයහෙතුභාවෙන අවිපරීතත්තා, චතුසච්චපරියාපන්නත්තා වා **සච්චං.** නත්ථි ආලයො තණ්හා එත්ථාති **අනාලයං.**

7. පච්චයෙහි න සඞ්ඛරීයතෙති **අසඞ්ඛතං.** සිවං ඛෙමභාවං කරොතීති **සිවං,** සංසාරභීරුකෙහි සෙවිතබ්බත්තා වා **සිවං,** යදාදිනා චපච්චයො. නත්ථි එත්ථ මතං මරණං, එතස්මිං වා අධිගතෙ පුග්ගලස්ස මතන්ති **අමතං.** පස්සිතුං සුදුක්කරතාය **සුදුද්දසං.** පරෙහි උත්තමෙහි අරියපුග්ගලෙහි අයිතබ්බං ගන්තබ්බන්ති **පරායණං,** පරතො වා අයිතබ්බං ගන්තබ්බන්ති **පරායණං,** සංසාරසභාවතො අඤ්ඤසභාවවසෙන බුජ්ඣිතබ්බන්ත්‍යත්ථො, පරෙසං වා අරියපුග්ගලානං පතිට්ඨානත්තා **පරායණං.** යෙන චත්තාරො මග්ගා ඔධිසො කිලෙසෙ සරන්ති හිංසන්ති තං ධම්මං **සරණං,** අරියානං වසිතගෙහත්තා වා **සරණං.** ඊති උපද්දවො පවාසො ච තෙ යත්ථ න සන්ති, තං **අනීතිකං,** සත්තෙ සංසාරං නෙතීති ‘‘නීති’’ති ලද්ධනාමාය තණ්හාය අභාවතො වා **අනීතිකං.** ආසවානං අනාරම්මණතාය **අනාසවං.** නිච්චට්ඨෙන **ධුවං,** ධවති වා මග්ගානමාරම්මණභාවං ගච්ඡතීති **ධුවං,** **‘‘ධු** ගතිථෙරියෙසු’’ති හි **කාතන්තධාතු.** දට්ඨබ්බසභාවස්ස නත්ථිතාය **අනිදස්සනං.** පච්චයෙහි අකතත්තා **අකතං.** සදා විජ්ජමානත්තා අපලුජ්ජනසභාවං ගච්ඡති, තෙන වා විඤ්ඤායතීති **අපලොකිතං.** ‘‘ඉතං ගතෙ ච විඤ්ඤාතෙ’’ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වුත්තං. ලොකසභාවෙන වා විඤ්ඤායතීති ලොකිතං, තබ්භාවාපගමනතො **අපලොකිතං.** සණ්හට්ඨෙන **නිපුණං,** යෙන වා චත්තාරො මග්ගා ඔධිසො කිලෙසෙ නිස්සෙසතො පුනන්ති සොධෙන්ති, තං **නිපුණං.** න කදාචිපි යස්ස අන්තො විනාසො අත්ථි, තං **අනන්තං.** ඛරන්ති විනස්සන්තීති ඛරා, සඞ්ඛතා, තෙ යත්ථ න සන්ති, තං **අක්ඛරං,** ඛරසඞ්ඛාතානං වා සඞ්ඛතානං පටිපක්ඛත්තා **අක්ඛරං.** එත්ථ ච අසඞ්ඛතන්ත්‍යාදිකා ගාථා **රුචිරා** නාම.

8. සබ්බදුක්ඛානං ඛයකාරණත්තා **දුක්ඛක්ඛයො.** බ්‍යාබාධතීති බ්‍යාබාධො, සො එව බ්‍යාබාදො, දුක්ඛසච්චං, තස්ස භාවො බ්‍යාබජ්ජං, දුක්ඛස්ස පීළනාද්‍යත්ථො, තං යත්ථ නත්ථි, තං **අබ්‍යාබජ්ජං,** අබ්‍යාපජ්ඣන්තිපි පාඨො, තත්ථ බ්‍යාපජ්ජන්ති විනස්සන්තීති බ්‍යාපාදා, සඞ්ඛතා, තෙසං භාවො බ්‍යාපජ්ඣං, සඞ්ඛතානං විනස්සනභාවො, තං යත්ථ නත්ථි, තං **අබ්‍යාපජ්ඣ**න්ති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො, නිරුත්තිනයෙන ච ද්‍යස්ස **ජ්ඣ**කාරො.

කිලෙසකම්මවිපාකවට්ටානමභාවතො **විවට්ටං.** නිබ්භයට්ඨෙන **ඛෙමං,** ඛයන්ති වා එතෙන රාගග්ගිආදයොති **ඛෙමං.** සඞ්ඛාරෙහි අසම්මිස්සතාය, විසංයොගතාය ච **කෙවලං.** අපවජ්ජන්ති සඞ්ඛාරා එතස්මාති **අපවග්ගො.** යස්මා රාගො විගතො, සො **විරාගො.** පධානභාවං නීතං **පණීතං.** නත්ථි එතස්මිං අධිගතෙ අරියානං චුතං චවනන්ති **අච්චුතං.** අරියෙහි පජ්ජිතබ්බත්තා ගන්තබ්බත්තා **පදං.**

9. චත්තාරො යොගා ඛයන්ති එතෙනාති **යොගක්ඛෙමො.** පාරෙති සක්කොති සංසාරදුක්ඛසන්තාපං සමෙතුන්ති **පාරං,** “සංසාරදුක්ඛසන්තාපතත්තස්සා’ලං සමෙතවෙ”ති හි වුත්තං. පගතා සංසාරචක්කස්ස අරා එතස්මාති වා පාරං. කිලෙසෙහි මුච්චනතො **මුත්ති,** නිකායන්තරියා පන “සරීරෙන්ද්‍රියෙහි අත්තනො මුත්තත්තා මුත්තී”ති වදන්ති. කිලෙසසමනතො **සන්ති.** විසුජ්ඣන්ති සත්තා එතාය රාගාදිමලෙහීති **විසුද්ධි** . සබ්බසඞ්ඛාරා විමුච්චනතො **විමුත්ති.** අසඞ්ඛතමෙව නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන, සන්තිලක්ඛණධාරණතො වා ධාතූති **අසඞ්ඛතධාතු.** සුජ්ඣන්ති සත්තා එතාය රාගාදිමලෙහීති **සුද්ධි.** ආවුණොති සංසාරතො නික්ඛන්තුමප්පදානවසෙනාති වුති, තණ්හා, තතො නික්ඛන්තත්තා **නිබ්බුති.**

10. **ඛීණාසවාදිචතුක්කං** අරහන්තෙ. ඛීණා ආසවා යස්ස සො **ඛීණාසවො.** තතො උත්තරි කරණීයාභාවතො නත්ථි සික්ඛා එතස්සාති **අසෙක්ඛො.** විගතො රාගො යස්මාති **වීතරාගො.** සංසාරචක්කස්ස අරෙ හතවාති **අරහා,** “අරහ”න්තිපි පාඨො.

දෙවලොකාදිපඤ්චකං සග්ගස්ස නාමං. දෙවානං ලොකො භවනං **දෙවලොකො.** දිබ්බන්ත්‍යත්‍ර **දිවො. අජ** ගතියං, අනෙකත්ථත්තා ඨිතියං, චිරං ඨීයතෙ අස්මින්ති අග්ගො, ඨානං, සොභනො අග්ගො **සග්ගො,** පුඤ්ඤෙන වා සුට්ඨු අජීයතෙති **සග්ගො.** තයො දෙවා දිබ්බන්ත්‍යත්‍රෙති **තිදිවො.** පධානතො හි තීහි හරිහරබ්‍රහ්මෙහි බ්‍යපදෙසො. තිදසානං දෙවානං ආලයො ඨානන්ති **තිදසාලයො.** කෙචි පන **“දෙවලොකාදිත්තයං** සග්ගසාමඤ්ඤස්ස නාමං, **තිදිවාදිද්වයං** තාවතිංසස්සා”ති වදන්ති, තං **අමරකොසාදීසු** සාමඤ්ඤස්මිංයෙව ද්වින්නම්පි ගහණතො න සාරතො පච්චෙතබ්බං. එත්ථාපි නාක, සුරලොක, තිපිට්ඨප [විසන්ති සුකතිනො අස්මිං ඉති පිට්ඨපං පිසොදරාදි තිදසානං පිට්ඨපඨිති දසසද්දලොපො (චින්තාමණිටීකා)], අවරොහ, ඵලොදය [ඵලස්ස කම්මඵලස්ස උදයො දිට්ඨියොග්‍යට්ඨානං (තිකණ්ඩටීකා)], මන්දර, සෙරික, සක්කභවන, ඛං, නභාදීනි දෙවලොකසාමඤ්ඤානි ඉධානාගතානිපි ගහෙතබ්බානි.

11-12. **තිදසාදිචතුද්දසකං** දෙවතාසාමඤ්ඤස්ස නාමං. ජාතීසු [ජාතිජාතීසු (ක.)] වුත්තාසු බ්‍යත්තිපි වුච්චතීති බ්‍යත්තීනං බහුත්තා බහුවචනනිද්දෙසො. ජාතිසත්තාවිනාසසඞ්ඛාතා තිස්සො දසා පරිමාණා එතෙසන්ති **තිදසා.** එතෙ හි මනුස්සාදයො විය බුද්ධිවිපරිණාමඛයෙහි න යුජ්ජන්ති, පඤ්චවීසතිවස්සුද්දෙසියා එව උප්පජ්ජන්ති සන්ති විනස්සන්ති ච. මරණං මරො, සො යෙසං නත්ථි, තෙ **අමරා.** දිබ්බන්ති පඤ්චකාමගුණාදීහි කීළන්තීති **දෙවා.** විබුජ්ඣන්ති න සුපන්තීති **විබුධා,** අතීතානාගතජාතිං විබුජ්ඣන්තීති වා **විබුධා.** සුධාභොජනභුඤ්ජනසීලතාය **සුධාසිනො.** සමුද්දුට්ඨා [අමතමථනොට්ඨා (චින්තාමණිටීකා)] සුරා අත්ථි යෙසං, තෙ **සුරා,** සුරන්ති වා කීළන්තීති **සුරා,** සුඛෙන රමන්තීති වා **සුරා.** දීඝායුකාපි සමානා යථාපරිච්ඡෙදං සම්පත්තකාලෙ මරන්ති සීලෙනාති **මරූ.** දිවො දෙවලොකො ඔකො ආසයො යෙසං තෙ **දිවොකා.** සුධාහාරස්ස පාතබ්බස්සපි සම්භවතො අමතං පිවන්තීති **අමතපා,** අමතොසධං වා පිවන්තීති **අමතපා.** සග්ගෙ වසනසීලත්තා **සග්ගවාසිනො.** සදා පඤ්චවීසතිවස්සුද්දෙසියත්තා නිරාකතා ජරා එතෙසන්ති **නිජ්ජරා.** න නිමිසන්තීති **අනිමිසා,** හමුකා නිච්චලං කරොන්තීත්‍යත්ථො. දිවෙ වසන්තීති **දිබ්බා.** දෙවා එව **දෙවතා,** සකත්ථෙ **දෙවසද්දතො තාපච්චයො,** දෙවතා එව **දෙවතානි,** සකත්ථෙ නිපච්චයො. “අපුමෙ”ති එත්ථ පඨමසකත්ථිකවසෙන ඉත්ථිලිඞ්ගත්තං, දුතියසකත්ථිකවසෙන නපුංසකලිඞ්ගත්තං වෙදිතබ්බං, දුතියසකත්ථිකවසෙනෙව වා ද්විලිඞ්ගත්තං, තත්ථ ඉත්ථිලිඞ්ගපක්ඛෙ යදාදිනා නිකාරාදෙසො. **අමරකොසෙ** පන “දෙවතානි පුමෙ වා”ති [අමර 1.9] වුත්තං. තස්සත්ථො – **දෙවතානි**සද්දො විකප්පෙන පුල්ලිඞ්ගෙ, නිච්චං නපුංසකෙති. **ටීකායඤ්ච** “සකත්ථිකා පකතිතො ලිඞ්ගවචනානි අතිවත්තන්තීති පුන්නපුංසකත්ත”න්ති [දෙවො එව දෙවතා, සකත්ථෙ තා, සකත්ථිකා අපි පච්චයා පකතිතො ලිඞ්ගවචනාද්‍යතිවත්තන්තෙ, අපීති ඉත්ථිත්තං දෙවතා එව දෙවතං පඤ්ඤාදිත්තා අණ (චින්තාමණිටීකා)] වුත්තං. තත්ථ **සකත්ථිකාති** දුතියසකත්ථිකං වුත්තං, **පකතිතොති** පඨමසකත්ථිකං. තෙන වුත්තං **“පුන්නපුංසකත්ත”**න්ති, ඉතරථා **තාපච්චයන්තස්ස** නිච්චං ඉත්ථිලිඞ්ගතාය ඉත්ථිලිඞ්ගත්තමෙව වදෙය්‍ය. සුපබ්බා, සුමනා, තිදිවෙසා, ආදිතෙය්‍යා, දිවිසදා, ලෙඛා, අදිතිනන්දනා, ආදිච්චා, රිභවො [විභවා (ක.), රිකාරො දෙවමාතා සියා ඉති තිකණ්ඩෙ, තතො භවන්තීති (චින්තාමණිටීකා)] අසොප්පා, අමච්චා [මරණං මති ඉති ති, මතියං භවා මච්චා… න මච්චා අමච්චා (චින්තාමණිටීකා)], අමතාසනා, අග්ගිමුඛා, හවිභොජනා, ගිරබ්බාණා, දානවාරයො, බින්දාරකා, පූජියා, චිරායුකා, සග්ගිනො, නභොසදාඉච්චාදීනිපි දෙවතානං සාමඤ්ඤනාමානෙව.

13. **සිද්ධාදයො** ඉමෙ **දෙවයොනියො** දෙවප්පභවා දෙවවංසා එතෙසමුප්පත්තියං දෙවානමෙව ආදිකාරණත්තා. අණිමාදිගුණොපෙතත්තා සිජ්ඣන්ති එතස්ස යථිච්ඡිතා අත්ථාති **සිද්ධො.** යස්ස භාසාය බ්‍රූහති කථා, සො භූතො , පිසාචප්පභෙදො අධොමුඛාදි. වචනත්ථො පන භවන්ති බ්‍රූහන්ති කථා එතස්මාති **භූතො**ති. ගන්ධං අබ්බති පරිභුඤ්ජතීති **ගන්ධබ්බො,** දෙවගායනා “හාහා හූහූ” පභුතයො [අමර 1.55]. නිධයො ගුය්හතීති **ගුය්හකො,** සඤ්ඤායං කො, මණිභද්‍රාදිකො කුවෙරානුචරො. **යක්ඛ** පූජායං, යක්ඛීයතෙ පූජීයතෙති **යක්ඛො,** කුවෙරාදිකො. රක්ඛන්ති අත්තානං එතස්මාති **රක්ඛසො,** විභීසණාදි. කුම්භප්පමාණණ්ඩතාය **කුම්භණ්ඩො.** පිසිතං මංසං අසති භක්ඛතීති **පිසාචො,** සකුනි

සකුන්තිආදිකො කුවෙරානුචරො, යදාදිනා පිසිතස්ස පිභාවො, අසස්ස ච සාචාදෙසභාවො [පාණිනි 6.3.109; මොග්ගල්ලානපඤ්චිකා 1.47]. **ආදිසද්දෙන** විජ්ජාධර, අපසර, කින්නරෙ ච සඞ්ගණ්හාති. විජ්ජං ගුළිකාඤ්ජනමන්තාදිකං ධරතීති **විජ්ජාධරො.** අපසාරයන්ති බලයන්තීති **අපසරා,** උබ්බසාදිකා සුරවෙසියො [අමර 1.55], **අපසරසද්දස්ස** ජාතියං සයං බහුත්තං, බ්‍යත්තියන්තු තදවයවං වා සයං, තථා ච බහුත්තංච. **චනාදිසද්දො** කදාචි ජාතියං පයුජ්ජතෙ, කදාචි බ්‍යත්තියං. තත්‍ර යදා ජාතියං, තදා බ්‍යත්තිගතං සඞ්ඛ්‍යමාදාය පවත්තති. යදා බ්‍යත්තියං පයුජ්ජතෙ, තදා තංබ්‍යත්තාවයවානං පාණිපාදාදීනං බහුත්තසඞ්ඛ්‍යමාදාය පවත්තති. **චනසද්දො** තු ජාතිගතෙකසඞ්ඛ්‍යාවිසිට්ඨදබ්බාභිධානතො ධවාදිබ්‍යත්තිගතජාත්‍යාභිධානතො වා එකවචනන්ති **අපසරසද්දො** වාමනාදිමතෙන ඉත්ථියං බහුවචනෙ ච, තදඤ්ඤෙසං පන මතෙන පුමිත්ථියං වචනද්වයෙ ච දට්ඨබ්බො. අස්සමුඛනරසරීරත්තා කුච්ඡිතො නරො, කිඤ්චි වා නරො, නරසදිසත්තා වා **කින්නරො.** එතා දෙවයොනියො. ගණදෙවතා පන –

> ‘‘ආදිච්චා විසු වසවො, තුසිතා’භස්සරා’නිලා;
> මහාරාජිකා සාධ්‍යා ච, රුද්දා ච ගණදෙවතා’’ති [අමර 1.10].

අමරකොසෙ කථිතා.

> තත්‍රාදිච්චා ද්වාදසකා, විසුදෙවා දස යීතා;
> වසවො අට්ඨසඞ්ඛ්‍යාතා, ඡත්තිංස තුසිතා මතා.
>
> ආභස්සරා චතුසට්ඨී, වාතා පඤ්ඤාසෙකූනකා;
> මහාරාජිකනාමායො, ද්විසතං වීසතාධිකා.
>
> සාධ්‍යා ද්වාදස විඛ්‍යාතා, රුද්දා චෙකාදස යීතා;
> සමයන්තරතො එතා, විඤ්ඤෙය්‍යා ගණදෙවතා.

14. **පුබ්බදෙවාදි**චතුක්කං අසුරෙ. පුබ්බං දෙවා **පුබ්බදෙවා,** දුතියාසමාසො, පුබ්බෙ වා දෙවා **පුබ්බදෙවා,** පුබ්බෙ භොන්තෙ දෙවපුරෙ යීතා, අනන්තරං සක්කාදීහි තතො චාලිතා. සුරානං රිපූ සත්තවො **සුරරිපූ.** සුරානං පටිපක්ඛභාවතො **අසුරා,** දෙවා විය න සුරන්ති න කීළන්තීති වා **අසුරා,** සමුද්දුට්ඨා වා සුරා දෙවෙහි අභ්‍යුපගතා, නාසුරෙහීති නත්ථි සුරා එතෙසන්ති **අසුරා**ති නිකායන්තරියා. දනුනාමාය මාතුයා අපච්චං **දානවා. දනු** නාම තෙරසසු රක්ඛසදුහිතීසු එකිස්සා දුහිතු නාමං. එතෙ පුබ්බදෙවාදයො සදා **පුමෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ වත්තන්ති. දෙච්චා, දෙතෙය්‍යා, දනුජා, ඉන්දාරී, සුරදිසා, සුක්කසිස්සා, දිතිසුතා, පුබ්බජාඉච්චාදීනිපි අසුරස්ස සාමඤ්ඤනාමානි.

තබ්බිසෙසා අසුරප්පභෙදා. සුරෙහි සද්ධිං සඞ්ගාමත්ථං අත්තනො බලකායානං පහාරං ආයුධං දදාතීති පහාරදො, සො එව **පහාරාදො.** සං පසත්ථො වරො ජාමාතා යස්ස සො **සම්බරො,** තස්ස හි සක්කො ජාමාතා [සං. නි. අට්ඨ. 1.1.256], පුඤ්ඤාභරීසු වා ඉන්ද්‍රියානි සංවුණොතීති **සම්බරො.** බලමෙතස්සත්ථීති බලී, අතිසයබලකායත්තා වා බලී, සො එව **බලි,** ‘‘බලිආදයො’’ති ඉමිනා සමාසෙපි සන්ධි නත්ථීති දීපෙති. **ආදිනා** මච්ඡසකුණාදිකෙපි කුඤ්චාදිකෙපි අසුරභෙදෙ සඞ්ගණ්හාති.

15. **පිතාමහාද්‍යා**ට්ඨකං බ්‍රහ්මනි. පිතූනං පජාපතීනං ලොකපිතූනම්පි පිතා **පිතාමහො, ආමහ**පච්චයො [මොග්ගල්ලාන 4.38]. සබ්බලොකානං පිතුට්ඨානියත්තා **පිතා,** සබ්බලොකං වා පාති රක්ඛතීති **පිතා, රිතු**පච්චයො. මහන්තසරීරතාය **බ්‍රහ්මා, බ්‍රහ** වුඩ්ඪියං **ම**පච්චයො. ලොකානං ඊසො ඉන්දො **ලොකෙසො.** කමලසම්භවත්තා **කමලං,** පද්මං. තං ආසනමුප්පත්තිට්ඨානමස්ස **කමලාසනො.** හිරඤ්ඤං සුවණ්ණමයං අණ්ඩං හිරඤ්ඤං, තස්ස ගබ්භො භූණො [ගුණො (ක.)] **හිරඤ්ඤගබ්භො.** ඣානාදිගුණෙහි සුරානං ජෙට්ඨත්තා **සුරජෙට්ඨො.** පජානං සත්තානං පති සාමිභූතො **පජාපති,** පජං පාලෙතීති වා **පජාපති.** අත්තභූ, පරමෙට්ඨී, සයම්භූ, චතුරානනො, ධාතා, කමලයොනි, දුහිණො, විරිඤ්චි, සජිතා, වෙධා, විධාතා, විධි, හංසරථො, විරිඤ්චො, පපිතාමහො ඉච්චාදයොපි බ්‍රහ්මනාමානි.

16-17. **වාසුදෙවාදි**පඤ්චකං කණ්හෙ. වසුදෙවස්ස අපච්චං **වාසුදෙවො.** මච්චානං ජීවිතං හරති සීලෙනාති **හරි.** කණ්හගුණයොගතො **කණ්හො.** කෙසිං නාම අසුරං හතවාති **කෙසවො,** ඊකාරස්ස අකාරො, **හනස්ස** ච **වො.** වුත්තඤ්ච –

> ‘‘යස්මා තයා හතො කෙසී,
> තස්මා මෙ සාසනං සුණ;
> කෙසවො නාම නාමෙන,
> සෙය්‍යො ලොකෙ භවිස්සසී’’ති [චින්තාමණිටීකායම්පි].

චක්කං පාණිම්හි අස්ස **චක්කපාණි.** විසණ්‍ණු [පිණ්හු (ක.)], නාරායනො, වෙකුණ්ඨො, දාමොදරො, මාධවො, සම්භූ, දෙච්චාරි, පුණ්ඩරීකක්ඛො, ගොවින්දො, ගරුළද්ධජො, පීතම්බරො, අච්චුතො, මඞ්ගලො, සිඞ්ගී, ජනාද්දනො, උපෙන්දො, ඉන්දාවරජො, චතුභුජො, පද්මනාභො, මධුරිපු, තිවික්කමො, දෙවකීනන්දනො, සොරී, සිරීපති, පුරිසොත්තමො, වනමාලී, බලිධංසී, කංසාරාති, අධොක්ඛජො, සබ්බම්භරො, කෙටභජී [කෙටභං ජිතවා (චින්තාමණිටීකා)], විධු, සසබින්දු, සිරීකරො, සිරීවරාහො, අජිතො, පරපුරිසො, සිරීගබ්භො, ඡබින්දු, අනන්තො, නරකජී, කෙසරො, ජාතිකීලො, නරසීහො, පුරාණපුරිසො, නලිනෙසයො, වාසු, නරායනො, පුනබ්බසු, සබ්බරූපො, ධරණීධරො, වාමනො, එකසිඞ්ගො, සොමගබ්භො, ආදිදෙවො, ආදිවරාහො, සුවණ්ණබින්දු, සදායොගී, සනාතනො, රාහුමුද්ධභිදො , කාළනෙමි, පණ්ඩවො, වඩ්ඪමානො, සතානන්දො, පජානාථො, සුයාමුනොඉච්චාදීනි විසණ්‍ණුනාමානි. අස්ස පන පිතු නාමානි වසුදෙවො, ආනකදුන්දුභි [අමර 1.23] ඉච්චාදීනි. රථවාහො පනස්ස දාරුකො නාම [තිකණ්ඩසෙස 1.1.34]. මන්තී පන පවනබ්‍යාධි නාම [මන්තී පවනබ්‍යාමි උද්ධවො (තිකණ්ඩසෙස 1.1.35) පවනබ්‍යාධි... උද්ධවො ඉති ද්වෙ පිණ්හුස්ස මන්තිනො (කථටීකා)].

මහිස්සරාදිඡක්කං හරෙ. මහන්තො ඉස්සරො විභූති එතස්සාති **මහිස්සරො.** ගුණාවත්ථාරහිතො සම්පති පරමානන්දරූපත්තා නිබ්බිකාරො සමති භවතීති **සිවො,** නිරුත්තිනයෙන අකාරස්ස ඉත්තං, **මස්ස වො** ච. එවං සබ්බත්ථ යදාදිනා වා නිරුත්තිනයෙන වා සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බාති. සූලපාණිත්තා **සූලී.** ඉට්ඨෙ පභවතීති **ඉස්සරො,** ඉස්සති අභිභවතීති වා **ඉස්සරො.** පසූනං පමථානං පති **පසුපති.** ''පසු මිගාදො ඡගලෙ, පමථෙපි පසු පුමෙ''ති රුද්දො [රභසො (ක.)]. ( ) [(ගුණෙ) (ක.)] විසිට්ඨතමොගුණත්තා සබ්බං හරතීති **හරො. වුත්තොති** ක්‍රියාපදං. සම්භූ, ඊසො, සබ්බො, ඊසානො, සඞ්කරො, චන්දසෙඛරො, භූතෙසො, ඛණ්ඩපරසු, ගිරීසො, මච්චුඤ්ජයො, පිනාකී, පමථාධිපො, උග්ගො, කපද්දි, සිරීකණ්ඨො, කාළකණ්ඨො, කපාලභරො, වාමදෙවො, මහාදෙවො, විරූපක්ඛො, තිලොචනො, සබ්බඤ්ඤූ, නීලලොහිතො, මාරහරො, භග්ගො, ත්‍යම්බකො, තිපුරන්තකො, ගඞ්ගාධරො, අන්ධකරිපු, බ්‍යොමකෙසො, භවො, භීමො, රුද්දො, උමාපති, භගාලී, කපිසඤ්ජනො, භීරො, පඤ්චානනො, ඛකුන්තලො, ගොපාලකො, පිඞ්ගක්ඛො [විභඞ්ගො (ක.)], කූටකරො, චන්දාපීළො, මහානටො, සමීරො, හො, නන්දිවඩ්ඪනො, ගුළාකෙසො [මිගුහො (ක.)], මිහිරාණො, මෙසවාහනො, සුප්පතාපො [සුප්පසාදො (ක.)], උ, ථාණු [උපාණ්ඩො (ක.)], සිපිවිට්ඨො, කීලො, ධම්මවාහනොඉච්චාදීනිපි හරනාමානි.

කුමාරාදිත්තයං හරස්ස පුත්තෙ. **කුමාර** කීළායං, කුමාරෙති කීළතීති **කුමාරො,** සොළසවස්සිකො, අයඤ්ච සොළසවස්සිකො. ''බාලො ච සොළස භවෙ''ති හි වුත්තං. ඛණ්ඩති දානවබලන්ති **ඛන්දො, ණ්ඩස්ස න්දො.** සත්තිංපහරණවිසෙසං ධරතීති **සත්තිධරො,** පභාවුස්සාහමන්තසඞ්ඛාතං වා සත්තිත්තයං ධරතීති **සත්තිධරො. අමරකොසෙ** පන –

''කත්තිකෙය්‍යො මහාසෙනො,
සරජාතො ඡළානනො;
පබ්බතීනන්දනො ඛන්දො,
සෙනානී අග්ගිභූ ගුහො.

බාහුලෙය්‍යො තාරකජී,
විසාඛො සිඛිවාහනො;
ඡමාතුරො සත්තිධරො,
කුමාරො කොඤ්චදාරණො''ති [අමර 1.41-2] වුත්තං.

18-21. **සක්කාදීනි** වීසති සක්කස්ස නාමානි. අසුරෙ ජෙතුං සක්කුණාතීති **සක්කො.** පුරෙ, පුරං වා දදාතීති **පුරින්දදො** . දෙවානං රාජා **දෙවරාජා.** වජිරං පාණිම්හි අස්ස **වජිරපාණි.** සුජාය අසුරකඤ්ඤාය පති **සුජම්පති.** බහූනං දෙවමනුස්සානං චින්තිතත්ථස්ස දස්සනසමත්ථතාය **සහස්සක්ඛො.** මහතං දෙවානං ඉන්දො රාජා **මහින්දො,** දෙවෙහි මහිතබ්බො වා ඉන්දො රාජා **මහින්දො,** මහන්තො ච සො ඉන්දො චාති වා **මහින්දො.** වජිරං ආවුධං යස්ස **වජිරාවුධො, ''වජිරායුධො''**තිපි පාඨො. වසූනි රතනානි සන්ත්‍යස්සෙති **වාසවො.** දසසතානි නයනානි යස්ස සො **දසසතනයනො.** ද්වින්නං දෙවලොකානං අධිපතිභූතත්තා **තිදිවාධිභූ.** සුරානං නාථො **සුරනාථො.** වජිරං හත්ථෙ යස්ස සො **වජිරහත්ථො.** භූතානං සත්තානං පති **භූතපති.** මහිතබ්බත්තා **මඝවා. මහ** පූජායං, **හස්ස ඝවො.** කොසසඞ්ඛාතානි ධනානි සන්ති යස්ස, සො **කොසියො,** ''කොසියගොත්තතාය කොසියො''ති ච වදන්ති. ඉන්දති පරමිස්සරියෙන යුජ්ජතෙති **ඉන්දො.** වත්‍රං නාම අසුරං අභිභවතීති **වත්‍රභූ.** පාකො නාමවත්‍රාසුරස්ස භාතා, තස්ස සාසනතො නිග්ගහතො **පාකසාසනො.** විඩං බ්‍යාපකං ඔජො එතස්ස **විඩොජො.** සුනාසීරො, පුරන්දරො, ලෙඛාසභො [ලෙඛනං දෙවානං උසතො උත්තමො (චින්තාමණිටීකා)], දිවපති, සුරපති, බලාරාති, සචීපති, ජම්භභෙදී, හරිහයො, නමුචිසූදනො, සංකන්දනො, මෙඝවාහනො, ආඛණ්ඩලො [ආඛණ්ඩයති පරබලං උසාදිත්තා කලව (චින්තාමණිටීකා)], කොසිකො, සුරගාමණී, නාකනාථො, හරී ඉච්චාදීනිපි සක්කස්ස නාමානි.

අස්ස සක්කස්ස භරියා **සුජාතා** නාම. සුඛෙන ජාතා, සුන්දරා වා ජාති යස්සා සා **සුජාතා.** පුලොමජා, සචී, ඉන්දානී ඉච්චාදීනිපි සක්කභරියාය නාමානි.

අස්ස සක්කස්ස පුරං **මසක්කසාරාදයො** තයො භවෙ. මො ච සක්කො ච මසක්කා, තෙ සරන්ති ගච්ඡන්ති එත්ථ කීළාවසෙනාති **මසක්කසාරා,** මහිස්සරාදීනං පරිසානං, සක්කස්ස ච කීළානුභවනට්ඨානන්තායත්ථොති **චින්තාමණිපුතිටීකායං** වුත්තං. **සඞ්ගහටීකායං** පන ''මසක්කන්ති වා වසොකන්ති වා අසුරපුරස්ස නාමං, ඉදං පන තෙසං උත්තමත්තා මසක්කසාරො, වසොකසාරොති ච වුත්ත''න්ති වුත්තං. අමරා එතිස්සං සන්ති අමරවතී, සා එව **අමරාවතී,** රස්සස්ස දීඝතා [පාණිනී 6.3.119].

අස්ස සක්කස්ස පාසාදො **වෙජයන්තො** නාම. වෙජයන්තී පටාකා පසත්ථා, භූතා වා අස්ස අත්ථීති **වෙජයන්තො.**

අස්ස සක්කස්ස සභා **සුධම්මා** මතා. සොභනො ධම්මො අස්සාති **සුධම්මා,** දෙවමණ්ඩපො.

22. **තස්ස** සක්කස්ස රථො වෙජයන්තො නාම. වෙජයන්තීනාමාය පටාකාය යොගතො **වෙජයන්තො. තස්ස** සක්කස්ස **සාරථී** සූතො මාතලිනාම. මතලස්ස [මාතලාය (ක.)] අපච්චං **මාතලි, තස්ස** සක්කස්ස ගජො එරාවණො නාම, ඉරාවණො සමුද්දො, තත්‍රජාතො **එරාවණො** [ඉරාවති සමුද්දෙ ජාතො (එරාවතො), සෙසෙ අණ… පිසොදරාදිත්තා ණත්තෙ එරාවණො (චින්තාමණිටීකා)]. **තස්ස** සක්කස්ස සිලාසනං පණ්ඩුකම්බලො නාම. පණ්ඩුවණ්ණකම්බලසදිසත්තා **පණ්ඩුකම්බලො.** සිලා පාසාණො එව ආසනං **සිලාසනං.**

23. **තස්ස** සක්කස්ස පුත්තා සුවීර, ජයන්තඉච්චාදයො. අතිසයෙන සූරත්තා **සුවීරො.** අසුරෙ ජයතීති **ජයන්තො. තස්ස** සක්කස්ස පොක්ඛරණී නන්දා නාම භවෙ. නන්දීයතීති **නන්දා.** පොක්ඛරං වුච්චති පදුමං, සලිලඤ්ච, තෙහි සත්තානං මනං අත්තානං නයතීති **පොක්ඛරණී,** පොක්ඛරෙන වා සුන්දරෙන අණ්ණෙන ජලෙන සහිතත්තා පොක්ඛරණ්ණී, සා එව **පොක්ඛරණී. තස්ස** සක්කස්ස **වනානි** උය්‍යානානි **නන්දනාදීනි** චත්තාරි. නන්දයතීති **නන්දනං.** නානාදිබ්බරුක්ඛෙහි මිස්සකත්තා **මිස්සකං.** නානාලතාහි වල්ලීහි චිත්තත්තා **චිත්තලතා,** නානාවිරාගවණ්ණවිචිත්තාය වා ලතාය සමන්නාගතත්තා **චිත්තලතා,** දෙවතානං වා චිත්තාසා එත්ථ අත්ථීති චිත්තා, ආසාවතී නාම ලතා, සා යස්ස අත්ථි, තං චිත්තලතා. දෙවතානං වා චිත්තං ලන්ති ගණ්හන්තීති චිත්තලා, දිබ්බරුක්ඛා, තෙසං සමූහො **චිත්තලතා,** ඉත්ථිලිඞ්ගෙන තස්ස වනස්ස නාමං, යථා ''බුද්දසික්ඛා''ති. ඵාරුසකානි යත්ථ සන්ති, තං **ඵාරුසකං.**

24. **අසනාදිත්තයං** තස්ස සක්කස්ස **ආයුධං.** අස්සතෙ භුජ්ජතෙ ලොකධාතුකමනෙනායුධෙනාති **අසනි,** අයං **අසනි**සද්දො **ද්වීසු** පුමිත්ථිලිඞ්ගෙසු වත්තති. කුලිම්හි සක්කස්ස හත්ථෙ සෙති තිට්ඨතීති **කුලිසං,** කුලි හත්ථො භුජාදලොති හි **තිකණ්ඩසෙසො** [තිකණ්ඩසෙස 2.6.26]. කුයං වා පථවියං ලිසති තනු භවතීති **කුලිසං. වජ** ගතියං, වජතෙව න පටිහඤ්ඤතෙ යස්ස ගමනං කෙනචීති **වජිරං, ඉර**පච්චයො. වජිරසහචරණතො **කුලිස**සද්දොපි පුන්නපුංසකෙ. භිදුරං, පවි, සතකොටි, සුරු, සම්බො, දම්භොලිඉච්චාදීනිපි වජිරස්ස නාමානි. තත්‍ර **භිදුරං** පුන්නපුංසකෙ, **පවි**ආදයො පුමෙ.

රම්භා ච අලම්බුසා ච ඉච්චාදිකා දෙවිත්ථියො අච්ඡරායො නාමාති වුත්තා. අච්ඡරාවිසෙසා හි එතා. අච්ඡො නිම්මලවණ්ණො එතාසමත්ථීති **අච්ඡරායො. ''අපසරා''**තිපි එතාසමෙව සාමඤ්ඤසඤ්ඤා. දෙවපුත්තානං රතිං භාවෙන්ති වඩ්ඪෙන්තීති **රම්භා,** රං කාමග්ගිං හන්ති දීපයන්ති ජාලෙන්තීති වා **රම්භා,** නිග්ගහීතාගමො. කාමරතිවසෙන දෙවපුත්තෙ අත්තනි වසාපෙතුං අලං සමත්ථාති **අලම්බුසා,** අස්සුකාරො. දෙවානං දෙවපුත්තානං, දෙවීභූතා වා ඉත්ථියො **දෙවිත්ථියො.**

''පඤ්චසිඛො, හාහා, හූහූ''ඉච්චාදයො ගන්ධබ්බා නාම. පඤ්ච සිඛා චූළා යස්ස සො **පඤ්චසිඛො.** ''හා''ති අනන්දිතං ධනිං [නින්දිතද්ධනිං (චින්තාමණිටීකා)] ජහතීති **හාහා.** ''හූ''ති ගීතවිසෙසසද්දං හූයතෙති **හූහූ.** ගන්ධං අබ්බන්ති භුඤ්ජන්තීති **ගන්ධබ්බා,** ගායනං වා ධම්මො එතෙසං **ගන්ධබ්බා, ම්මස්ස බ්බො.**

25. **විමානාදිද්වයං** විමානෙ. දෙවානමාකාසෙ ගමනං යෙන තං **විමානං,** විගතං [විනා (ක.)] මානං උපමානමස්ස **විමානං.** විහෙ ආකාසෙ ගච්ඡතීති **බ්‍යම්හං,** හකාරතො පුබ්බෙ **අම**පච්චයො. එත්ථ ච **විමානබ්‍යම්හ**සද්දා ද්වෙපි **අනිත්ථියං** පුන්නපුංසකෙ වත්තන්ති.

පීයූසාදිත්තයං අමතෙ. පීයතෙති **පීයූසං,** ''අමතපා''ති හි වුත්තං, **ඌස**පච්චයො [උණාදි 4.76 ණ්වාදි 215 සුත්තෙසු පන ''පීයූස''මිති දිස්සති]. **''පෙයූසො''**තිපි නාමමස්ස. න මතං මරණමනෙන **අමතං.** සුඛෙන ධයන්ති පිවන්ති තං ඉති **සුධා.** එත්ථ ච **අමත**සද්දො යඤ්ඤසෙසපීයූසසලිලසතාදීසු නපුංසකෙ , ධන්වන්තරිදෙවාදීසු පුල්ලිඞ්ගෙ, ගළොඤ්ඡාභයාමලකාදීසු ඉත්ථිලිඞ්ගෙති තීසු වත්තති [අමතං යඤ්ඤසෙසෙ ච, පීයූසෙ සලිලෙ සතෙ අයාචිතෙ ච මොක්ඛෙ ච, නා ධන්වන්තරිදෙවෙසු අමතා මාගධීපථ්‍යා ගුළච්‍යාමලකීසු ච (මෙදිනීකොස 16 77-8)], තංසහචරණතො **පීයූස**සද්දොපි තීසු ලිඞ්ගෙසු. **සුධා**සද්දො පන අමතනුහීලෙපාදීසුපි නිච්චමිත්ථිලිඞ්ගොව [සුධා ලෙපො'මතං නුහී (අමර 23.101)].

සිනෙරුආදිපඤ්චකං පබ්බතරාජෙ. **සිනා** සොචෙය්‍යො, සිනාති සොචෙති දෙවෙති **සිනෙරු,** එරුපච්චයො. **මී** හිංසායං, මිනාති හිංසති සබ්බෙ පබ්බතෙ අත්තනො උච්චතරට්ඨෙනාති **මෙරු,** රුපච්චයො. තිදිවානං ද්වින්නං දෙවලොකානං ආධාරො පතිට්ඨාති **තිදිවාධාරො.** දෙවෙ නයතීති **නෙරු. සුමෙරූති** උපසග්ගෙන නාමං වඩ්ඪිතං. හෙමද්දි, රතනසානු, සුරාලයාදීනිපි පබ්බතරාජස්ස නාමානි.

26. **යුගන්ධරාදීනි** සිනෙරුස්ස පරිවාරභූතානං සත්තන්නං පරිභණ්ඩපබ්බතානං නාමානි. චන්දසූරියසඞ්ඛාතං යුගං ධාරෙති තදුබ්බෙධමග්ගචාරිත්තාති **යුගන්ධරො.** ඊසං මහිස්සරං ධාරෙති තස්ස නිවාසට්ඨානත්තාති **ඊසධරො.** කරවීරා අස්සමාරකා බහවො එත්ථ සන්තීති **කරවීරො,** කෙ වා මයූරා රවන්ති එත්ථාති **කරවීරො,** ''කරවීකො''තිපි පාඨො, ඉධාපි පච්ඡිමොයෙවත්ථො, කරවීකසකුණා වා බහවො එත්ථ සන්තීති **කරවීකො.** සුදස්සනා ඔසධිවිසෙසා බහුකා එත්ථ සන්තීති **සුදස්සනො,** සුඛෙන පස්සිතබ්බත්තා වා **සුදස්සනො** , සුන්දරං වා දස්සනං එත්ථාති **සුදස්සනො.** පඤ්චන්නං පබ්බතචක්කානං නෙමිසදිසං කත්වා අත්තානං ධාරෙතීති **නෙමින්ධරො,** නෙමිභාවෙන වා ධාරෙතබ්බො උපලක්ඛෙතබ්බොති **නෙමින්ධරො,** නෙමිංවා රථද්දුමං ධාරෙති යෙභුය්‍යෙනාති **නෙමින්ධරො.** විනතා නාම සුපණ්ණමාතා, තස්සා නිවාසට්ඨානත්තා **විනතකොති විත්තාමණිටීකා.** විත්ථිණ්ණා වා නතා නදියො එත්ථාති **විනතකො.** අස්සකණ්ණා සජ්ජදුමා බහවො එත්ථ සන්තීති **අස්සකණ්ණො,** අස්සකණ්ණසදිසකූටත්තා වා **අස්සකණ්ණො. කුලාචලාති** එතෙ සිනෙරුආදයො අට්ඨ පබ්බතා අචලසඞ්ඛාතානං පබ්බතානං කුලානි යොනියො පභවා, එතෙ ච සිනෙරුආදයො අනුපුබ්බසමුග්ගතා, සබ්බබාහිරො චෙත්ථ අස්සකණ්ණො. **නිමිජාතකෙ** පන –

> ''සුදස්සනො කරවීකො, ඊසධරො යුගන්ධරො;
> නෙමින්ධරො විනතකො, අස්සකණ්ණො ගිරි බ්‍රහා''ති [ජා. 2.22.568].

වත්වා සිනෙරුං පරික්ඛිපිත්වා අස්සකණ්ණො නාම පබ්බතො පතිට්ඨිතො, තං පරික්ඛිපිත්වා විනතකො නාම පබ්බතොති එවමඤ්ඤොය්‍යෙවානුක්කමො කථිතො. කිඤ්චාපි කථිතො, නාමභෙදමත්තකතොයෙව පනෙත්ථ භෙදො, නාත්ථභෙදකතොති දට්ඨබ්බං.

27. ආකාසවාහීගඞ්ගායං මෙරුසිඞ්ගොබ්භවායං **මන්දාකිනායාදිනාමත්තයං.** මන්දං අකිතුං සීලමස්සාති **මන්දාකිනී.** ආකාසෙ සන්දමානා ගඞ්ගා **ආකාසගඞ්ගා.** සුරානං දෙවානං නදී **සුරනදී. සුරදීසිකාතිපි** එතිස්සා නාමං.

28. **කොවිළාරාදිත්තයං** ''එලහරො''තිඛ්‍යාතෙ පාරිච්ඡත්තකෙ. කුං පථවිං විදාරයති මූලෙනාති **කොවිළාරො,** දස්ස **ළො.** පරි සමන්තතො ඡත්තං විය තිට්ඨතීති **පාරිච්ඡත්තකො.** පාරිනො සමුද්දස්ස ජාතො අපච්චං **පාරිජාතකො,** සකත්ථෙ **කො.** පාරිභද්දො, නිම්බතරු, මන්දාරොඉච්චාදීනිපි පාරිච්ඡත්තකස්ස නාමානි.

කප්පරුක්ඛො ච සන්තානො ච ආදිනා මන්දාරො පාරිජාතකො ච හරිචන්දනඤ්ච එතෙ පඤ්ච **දෙවද්දුමා** [අමර 1.53] දෙවතරවො දෙවභූමීස්වෙව සම්භවතො. කප්පො සඞ්කප්පිතො අත්ථො, තස්ස රුක්ඛො ජඤ්ඤජනකභාවෙන සම්බන්ධො, කප්පං වා යීතො රුක්ඛො **කප්පරුක්ඛො.** තනනං තානො, භාවෙ **ණො.** ගන්ධස්ස සම්මා තානො අස්සෙති **සන්තානො,** සිරීසරුක්ඛො. මන්දන්තෙ මොදන්තෙ දෙවා අනෙනාති **මන්දාරො,** ආරපච්චයො. හරිමින්දං චදයති සුඛයතීති **හරිචන්දනං.** එතෙ පඤ්ච දෙවතරවො **අමරකොසනයෙන** වුත්තා, **සොගතනයෙන** පන සත්ත දෙවතරවො. වුත්තඤ්ච –

> ''පාටලී සිම්බලී ජම්බු, දෙවානං පාරිජත්තකො;
> කදම්බො කප්පරුක්ඛො ච, සිරීසෙන භවති සත්තම''න්ති [ධ. ස. අට්ඨ. 584; සාරත්ථ. ටී. 1.1වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා].

තත්ථ **පාටලීති** චිත්‍රපාටලී, සා අසුරලොකෙ තිට්ඨති. තථා **සිම්බලී** ගරුළෙසු, **ජම්බු** ජම්බුදීපෙ, **පාරිච්ඡත්තකො** තාවතිංසෙ, **කදම්බො** අපරගොයානෙ. **කප්පරුක්ඛො** උත්තරකුරුසු , **සිරීසො** පුබ්බවිදෙහෙති. එතෙ සත්ත දෙවානමෙව පතිට්ඨානභූමීසු සම්භවතො දෙවතරවොත්වෙව වුච්චන්ති.

සග්ගවණ්ණනා සමත්තා.

29. පුබ්බපච්ඡිමඋත්තරා දිසා යථාක්කමං පාචී පතීචී උදීචී නාම භවන්ති. පඨමං පාතො අන්චති රවි යස්සං සා **පාචී,** නකාරලොපො. පච්ඡා දිවාවසානෙ අන්චති රවි යස්සං සා **පතීචී.** උද්ධං අන්චති රවි යස්සං සා **උදීචී,** යස්සං වා සීතවියොගං දත්වා අන්චති සා **උදීචී,** වියොගත්ථවාචකො හෙත්ථ උකාරො, දසද්දො දානත්ථො. අථ වා පන්චති පුබ්බභාවමාපජ්ජතෙති **පාචී.** පතින්චති පච්ඡාභාවමාපජ්ජතෙති **පතීචී.** උදඤ්චති සීතවියොගදානත්තමාපජ්ජතෙති **උදීචී.** එත්ථ ච **උදීචීසහචරණතො පතීචී** ඉත්ථියං, **පතීචීසහචරණතො පාචී** ඉත්ථියං වත්තතීති දට්ඨබ්බං. එවං තංතංසහචරණභාවෙන තස්ස තස්ස තංතංලිඞ්ගත්තමුපනෙය්‍යං. පුබ්බපච්ඡිමඋත්තරාති සබ්බනාමස්ස වුත්තමත්තෙ පුම්භාවො.

දක්ඛිණාදිද්වයං දක්ඛිණදිසායං. මජ්ඣෙ අපායං අඤ්චති යස්සං රවි, සා **අපාචී.** මජ්ඣත්ථොයං **අපසද්දො,** යථා ''අපදිස''න්ති, ''අවාචී''තිපි පාඨො, **අවපුබ්බො අඤ්ච** අධොමුඛීභාවෙ. අවඤ්චති අධොමුඛී භවති යස්සං රවි, සා **අවාචී.** උණ්හාදිකෙ වා තබ්බියොගෙ කරොන්තො යස්සං රවි අඤ්චති, සා **අවාචී. විදිසාදිද්වයං** දිසාමජ්ඣෙ. දිසාහි විනිග්ගතා **විදිසා.** දිසානමනුරූපා, අනුවත්තකා වා දිසා **අනුදිසා. අපදිස**න්තිපි විදිසාය නාමං [නපුංසකාබ්‍යයං ත්ව'පදිසං (අමර 3.6)].

30. **එරාවතාදයො** අට්ඨ ගජා පුබ්බාදීනං දිසානං රක්ඛණතො **දිසාගජා** නාම, පුණ්ඩරීකං නාම සිතම්බොජං, තංසදිසවණ්ණතාය **පුණ්ඩරීකො.** රස්සසරීරතාය **වාමනො.** කුයං පථවියං මොදතෙ **කුමුදො.** අඤ්ජනවණ්ණතාය **අඤ්ජනො.** පුප්ඵා පකාසමානා දන්තා අස්ස **පුප්ඵදන්තො.** සබ්බභූමියං චරතීති **සබ්බභුම්මො,** සබ්බභුම්මො වා චක්කවත්තී තස්සානුරූපත්තා **සබ්බභුම්මො.** සොභනදන්තාවයවත්තා **සුප්පතීකො** [සොභනා පතීකා අවයවා'ස්ස සුප්පතීකො (ක.)]. ''සුප්පතීකො සොභනඞ්ගෙ, භවෙ ඊසානදිසාගජෙ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වුත්තං. එරාවතාදීනං දිසානං සම්බන්ධකථනං පාචීවාරණාදිනාමසූචනත්ථං, එසං කරෙණුයො පන –

> අබ්භමු කපිලා චෙව, පිඞ්ගලා නුපමා මතා;
> තම්බකණ්ණී සුභදන්තී, අඞ්ගනා අඤ්ජනාවතී [අමර 3.5].

31. ධතරට්ඨාදිද්වයං **පුබ්බදිසාධිපතිදෙවෙ.** ධාරිතං රට්ඨමනෙනාති **ධතරට්ඨො,** රස්ස **තො.** පඤ්චසිඛාදීනං ගන්ධබ්බානං අධිපො නායකො **ගන්ධබ්බාධිපො. කුම්භණ්ඩසාම්‍යාදිද්වයං** දක්ඛිණදිසාධිපතිදෙවෙ. කුම්භණ්ඩානං සාමි නායකො **කුම්භණ්ඩසාමී.** විරූහන්ති වුඩ්ඪිං විරූළ්හිමාපජ්ජන්ති එතස්මිං කුම්භණ්ඩාති **විරූළ්හකො.** විරූළ්හං වුඩ්ඪිප්පත්තං වා කං සුඛමෙතස්සාති විරූළ්හකො. **විරූපක්ඛාදිද්වයං** පච්ඡිමදිසාධිපතිදෙවෙ. විරූපානි අක්ඛීනි යස්ස **විරූපක්ඛො,** විවිධසණ්ඨානානි අක්ඛීනි යස්ස වා **විරූපක්ඛො.** නාගානං අධිපති **නාගාධිපති.**

32. **යක්ඛාධිපාදිචතුක්කං** කුවෙරෙ. ආළවකාදියක්ඛානං අධිපො **යක්ඛාධිපො.** විස්සවණස්ස අපච්චං **වෙස්සවණො.** තිවරණාට්ඨදාඨාභයානකමත්ථීතාය කුච්ඡිතං වෙරො සරීරමස්ස **කුවෙරො.** ඛුද්දෙනාස්ස නරයුත්තා සිවිකාරථෙති නරො වාහනමස්ස **නරවාහනො.** ත්‍ර්‍යම්බකසඛො, යක්ඛරාජො, ගුය්හකෙසරො, මනුස්සධම්මො, ධනදො, රාජරාජො, ධනාධිපො, කින්නරෙසො, යක්ඛො, එකපිඞ්ගලො, සිරිදො, පුඤ්ඤජනෙස්සරොඉච්චාදීනිපි කුවෙරස්ස නාමානි.

අස්ස කුවෙරස්ස පුරී ''අළකා, අළකමන්දා''ති ච වුච්චති. **අලං** විභූසනෙ, අලං විභූසනං කරොතීති අලකා, සා එව **අළකා.** අළකා එව මොදකරණතො **අළකමන්දා,** උකාරස්ස අකාරො, **නාගමො** ච. **කෙලාසො**තිපි තස්ස නාමං, කෙලි පයොජනං අස්ස කෙලො, ආසතෙ අස්මින්ති ආසො, කෙලො ච සො ආසො චෙති **කෙලාසො, කණ්හසප්පාදි** විය නිච්චං කම්මධාරයො. **අස්ස** කුවෙරස්ස **පහරණං** ආයුධං ගදා, ගං වුච්චති වජිරං, තං විය දුක්ඛං දදාතීති **ගදා. ඉමෙ** චත්තාරො යථාවුත්තා ධතරට්ඨාදයො දෙවා කමතො පුබ්බාදීනං චතුද්දිසානං **අධිපා** අධිපතයො නාම. **අමරකොසෙ** පන –

> ''ඉන්දො අග්ගි පිතුපති, නෙරිතො වරුණො'නිලො;
> කුවෙරො ඊසො පතයො, පුබ්බාදීනං ඉමෙ කමා.
>
> රවි සුක්කො මහීසූනු, තමො ච භානුජො විධු;
> බුධො සුරගුරූ චෙති, දිසාධිපා තථා ගහා''ති [අමර 3.3-4].

අඤ්ඤෙයෙව දිසාධිපතයො කථිතා, ඉන්දරවිමාදීනඤ්ච දිසාධිපච්චකථනං පාඨාදීනං ඉන්දදිසාරවිදිසාදිනාමසූචනඵලං.

33-34. **ජාතවෙදාද්‍යාට්ඨාරසකං** අග්ගිම්හි. ජාතෙ උප්පන්නෙ වින්දති සාතයතීති **ජාතවෙදො.** අන්ධකාරෙ ජාතං විජ්ජමානං වින්දති ලභති, විදති ජානාති එතෙනාති වා **ජාතවෙදො,** ජනනං ජාතං වෙදො පාකටො යස්ස වා සො **ජාතවෙදො.** සිඛා වුච්චති ජාලා, තාය යොගතො **සිඛී.** ජොතති දිප්පතීති **ජොති.** පුනාතීති **පාවකො,** ණ්වු. දහතීති **දහනො.** අනන්ති පාලෙන්ත්‍යනෙනෙති **අනලො,** අලපච්චයො. වෙදෙ හුතං වහති පාපයති, සයං වා ලභතෙති **හුතාවහො.** අච්චි වුච්චති ජාලා, තාය යොගතො **අච්චිමා.** ධූමො කෙතු ධජො යස්සාති **ධූමකෙතු.** අජති ජලමානො කුටිලං ගච්ඡතීති **අග්ගි,** ඉ. ගො රංසි එතස්සත්ථීති **ගිනි,** අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ඉනි, **අග්ගිනී**තිපි පාඨො, සො අග්ගිසදිසො. භානු පභා යස්සත්ථි, සො **භානුමා.** තෙජෙති සෙසභූතොපාදාරූපානීති **තෙජො.** ධූමො සිඛා චූළා යස්ස **ධූමසිඛො.** වායු සඛා අස්ස **වායුසඛො.** දහිත්වා [දහතො (ක.)] ගච්ඡතො කණ්හා වත්තනී මග්ගො යස්ස **කණ්හවත්තනී.** විස්සානරස්ස ඉසිනො අපච්චං **වෙස්සානරො.** හුතං හවිං අසති භුඤ්ජතීති **හුතාසො.** ධනඤ්ජයො, ජලනො, ආසයාසො, රොහිතස්සො, සත්තාච්චි, සුක්කො, චිත්‍රභානු, විභාවසු, සුචිඉච්චාදීනිපි අග්ගිස්ස නාමානි.

සිඛාදිත්තයං අග්ගිජාලායං. සිනොති නිසානී භවතීති **සිඛා, "සි** නිසානෙ"ති **කාතන්ත** ධාතු, ඛපච්චයො. ජලතීති **ජාලා.** අච්චතෙ පූජ්ජතෙ අනෙනෙති **අච්චි.** සිඛා ජාලා භියෙයා රූපන්තරා ඉත්ථියං, අච්චි පන අපුමෙ.

35. ද්වයං අග්ගිකණෙ [තිසු ඵුලිඞ්ගො'ග්ගිකණො (අමර 1.60) ඵුලිඞ්ගානීති අග්ගිකණානි (ම. නි. ටී. 3.65)]. විවිධාසු දිසාසු ඵුල්ලං ගච්ඡතීති **විප්ඵුලිඞ්ගං.** තථා **ඵුලිඞ්ගං. සබ්බධරකතෙ** පන "ඵුලිං ගච්ඡතීති ඵුලිඞ්ගො"ති වුත්තං. තිකං ඡාරිකායං. මලීනකංසවත්ථාදීනං තං දිත්තිං සෙති පවත්තෙතීති **භස්මං, ම**පච්චයො, භසති වා අධො පතති වත්ථාදීනං මලමෙතෙනාති **භස්මං.** කංසාදීනං සුක්කභාවත්ථං ඉච්ඡිතබ්බත්තා ඉට්ඨී අභිලාසො සොභනං එතස්සා අත්ථීති **සෙට්ඨී,** "සපක්ඛකො සලොමකො"ත්‍යාදීසු විය **සසද්දස්ස** විජ්ජමානත්ථත්තා. මලස්ස සරණං කරොතීති සාරිකා, සා එව **ඡාරිකා,** යථා "සළායතන"න්ත්‍යාදීසු.

36. ද්වයං උණ්හඡාරිකායං. උණ්හත්තා කුක්කුං කුච්ඡිතං ලාතීති කුක්කුලො, "කුක්කු විදත්ථියං හත්ථෙ, පකොට්ඨෙ කුච්ඡිතෙපි ච"ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වුත්තං. කුක්කුං වා හත්ථං ලූනාති ඡින්දති දහතීති කුක්කුලො, සො එව **කුක්කුළො** . උණ්හමෙව භස්මං **උණ්හභස්මං,** තස්මිං. තිකං දිත්තකට්ඨාදින්ධනෙ. අඞ්ගති හානිං ගච්ඡතීති **අඞ්ගාරො, ආර**පච්චයො, පුන්නපුංසකොයං. "අලාතෙ'නිත්ථී කුජෙ'ඞ්ගාරො"ති හි **තිකණ්ඩසෙසෙ** [තිකණ්ඩසෙස 3.329] වුත්තං. හානිමෙව ලාති, න ඨිතිං විසෙසඤ්චාති **අලාතං.** උද්ධං ධූමං මුඤ්චතීති උම්මුතං, තදෙව **උම්මුකං.** පඤ්චකං කට්ඨාදින්ධනෙ. සන්තමග්ගිං එධයති වඩ්ඪයතීති **සමිධා.** එධයතීති **ඉධුමං,** උමො. එධයතීති **ඉධො.** උපාදියතෙ අග්ගිනෙති **උපාදානං.** එධයතීති **ඉන්ධනං.**

37. පඤ්චකං ආලොකෙ. ඔභාසති දිප්පතීති **ඔභාසො.** පකාසති දිප්පතීති **පකාසො.** ආලොචයති පස්සති එතෙනාති **ආලොකො,** ආලොකෙති වා එතෙනාති **ආලොකො, "ලොක, ලොච** දස්සනෙ"ති ධාතුද්වයපාඨතො. උජ්ජොතතීති **උජ්ජොතො,** අන්ධකාරං විද්ධංසෙන්තො ජොතතීති වා **උජ්ජොතො.** ආ සමන්තතො තපති දිප්පතීති **ආතපො. සමා**ති එතෙ පඤ්ච තුල්‍යත්ථාති භාවො.

දසකං වාතෙ. ආහාරො විය පාණභූතොපි කදාචි සත්තෙ මාරෙතීති මාරුතො, සොව **මාලුතො.** පුනාති සඞ්කාරාදිකන්ති **පවනො.** වායති ගච්ඡතීති **වායු,** වායති වා පුප්ඵාදීනං ගන්ධො යෙන සො **වායු.** තථා **වාතො.** අනන්ති පාණන්ත්‍යනෙනෙති **අනිලො,** ඉලො. සන්තං නිච්චලං ඊරයති කම්පෙතීති **සමීරණො,** සමීරිතුං කම්පිතුං සීලමස්සාති වා **සමීරණො.** ගන්ධං වහතීති **ගන්ධවාහො,** ණො. **වායො වායු**සදිසො, උභයත්‍රාපි **යාගමො.** සමන්තතො ඊරති ඛිපති රුක්ඛාදයොති **සමීරො.** සදා සබ්බදා ගති යස්ස **සදාගති.** සසනො, ගන්ධවහො, ආසුගො, මරුතො, ජගතිපාණො, පවමානො, පභඤ්ජනො ඉච්චාදීනිපි වාතනාමානි.

38. ඉමෙ ඡ වක්ඛමානා **වායුභෙදා** වායුවිසෙසා, උද්ධං ගච්ඡතීති **උද්ධඞ්ගමො,** උච්චාරපස්සාවාදීනං නීහරණවසෙන අධොභාගං ගච්ඡතීති **අධොගමො.** කුච්ඡිම්හි උදරෙ තිට්ඨතීති **කුච්ඡිට්ඨො.** කොට්ඨෙ අන්තෙ සෙති තිට්ඨතීති **කොට්ඨාසයො.** පුනප්පුනං සසන්ති යෙන **අස්සාසො,** බහිනික්ඛන්තවාතො. පස්සාසොති අන්තොපවිසනකවාතොපි "අස්සාසො"ති එතෙන සඞ්ගය්හතෙ සහචාරිතත්තා. සබ්බඞ්ගෙසු අනුසරති සීලෙන සෙදලොහිතාදිසම්පාදනතොති **අඞ්ගානුසාරී. අමරකොසෙ** පනායං වාතො ඨානබ්‍යාපාරභෙදෙන පඤ්චධා කථිතො [පාණො'පානො සමානොචොදානබ්‍යානා ච වායවො සරීරට්ඨා ඉමෙ (අමර 1.67)], **ටීකායඤ්**චස්ස –

> "හදයෙ පාණො ගුදෙ'පානො, සමානො නාභිමජ්ඣට්ඨො;
> උදානො කණ්ඨදෙසෙ තු, බ්‍යානො සබ්බඞ්ගසන්ධිසු [හදයෙ පාණො ගුදෙ'පානො, සමානො නාභිසණ්ඨිතො; උදානො කණ්ඨදෙසට්ඨො, බ්‍යානො සබ්බසරීරගො ඉති ඨානනිණ්ණයො (චින්තාමණිටීකා)].

තත්‍රපාණොඅන්නප්පවෙසාදිකරො . අපානො මුත්තකරීසසුක්කවිසට්ඨිකරො. සමානො මජ්ඣෙ අන්නපචනාදිකරො. උදානො භාසිතගීතාදිකරො. බ්‍යානො සෙදරත්තසවනුම්මෙසනිමෙසගත්‍යාදිකරො [ඛෙදවෙට්ඨාඋම්මෙසනිම්මෙසගත්‍යාදිකරො (ක.)]. පකට්ඨෙන අනන්ත්‍යනෙන හත්තාදිප්පවෙසනතොති **පාණො.** මුත්තාදිකං අපනෙත්වා අනන්ත්‍යනෙනාති **අපානො.** සම්මා අනන්ති අනෙන භුත්තපරිපාචනතොති **සමානො.** උද්ධමනන්ත්‍යනෙන භාසිතාදො සාමත්ථියජනනතොති **උදානො.** විසෙසෙන අනන්ත්‍යනෙන සෙදරත්තසෙම්භාදි [ඛෙදවෙට්ඨාදි (චින්තාමණිටීකා)] සම්පාදනතොති **බ්‍යානො"**ති [තංබ්‍යාපාරා ච යථා – අන්නප්පවෙසනං මුත්තා-ද්‍යුස්සග්ගො'න්නවිපාචනං භාසණාදි නිමෙසාදි, තංබ්‍යාපාරා කමා ඉමෙ (චින්තාමණිටීකා)] වුත්තං.

39. ද්වයං අන්තොපවිසනකවාතෙ. ආනං වුච්චති බහිනික්ඛමනවාතො, තතො අපගතං **අපානං.** අස්සාසතො අපගතො **පස්සාසො.** ද්වයං බහිනික්ඛමනවාතෙ. ආදිම්හි පවත්තො සාසො **අස්සාසො.** අනන්ති පාණන්ත්‍යනෙනෙති ආනං, ආදිම්හි පවත්තං ආනං **ආනං,** එකස්සාකාරස්ස ලොපො.

40. **වෙගඛිප්පාදයො** වාතධම්මත්තෙන නිච්චප්පවත්තිකා ඉති තප්පක්කමෙ [තප්පක්කමෙන තක්කමෙන (ක.)] උච්චන්තෙ. තත්‍ර **රයන්**තං වෙගෙ. සබ්බත්‍ර කරණසාධනං. ඉච්ඡිතට්ඨානං වජන්ති පාපුණන්ති එතෙනාති **වෙගො.**

> ''ක්‍රියාවාචිත්තමාඛ්‍යාතුං , එකෙකත්ථො නිදස්සිතො;
> පයොගතොනුගන්තබ්බා, අනෙකත්ථා හි ධාතවො''ති [චන්ද්‍රධාතුපාඨෙ].

වුත්තත්තා **වජ**ධාතු පාපුණනෙපි පවත්තති, එවං සබ්බත්‍ර, **අ**කාරස්ස **එ.** ජවන්ති එතෙනාති **ජවො,** රයන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති **රයො.**

ඛිප්පාදිනවකං සීඝෙ. අථ ජවසීඝානං කො භෙදො? සවෙගගතිවචනා **ජවා**දයො, **සීඝා**දයො තු ධම්මවචනා, තථා ච ''සීඝං පචති [පස්සති (ක.)], සීඝං ගච්ඡතී''ති පයොගො, න තු ''ජවං පචති, ජවංගච්ඡතී''ති පන පයොගො. ''වෙගෙන ගච්ඡති, ජවෙන ගච්ඡතී''ත්‍යාදීසු කථං? තත්‍ර භෙදස්ස වත්තුමිච්ඡිතත්තා න දොසො. ඛිප්පති පෙරතීති **ඛිප්පං, ඛිප** පෙරණෙ. සයතීති **සීඝං, සී** සයෙ, **ඝ**පච්චයො. ඛ්‍යුප්පත්ති හි යථා කථඤ්චිපි භවති, සඤ්ඤා තු ලොකතොවාවගන්තබ්බා, සබ්බත්‍රෙවං. තරතීති **තුරිතං.** ලඞ්ඝතීති **ලහු, ලඞ්ඝ** ගතිසොසනෙසු, **ඝස්ස හො,** නිග්ගහීතලොපො, **උ**පච්චයො ච, ලහුපරියායො **ලඝුසද්**දොප්‍යත්ථි. අසති ඛෙපතීති **ආසු, උ.** තරතීති **තුණ්ණං,** රස්ස **ණො.** අරති ගච්ඡතීති **අරං.** න විලම්බියති න ඔහීයතීති **අවිලම්බිතං, ලබි** අවසංසනෙ. තුවට්ටති සයතීති **තුවට්ටං,** තුරිතභාවෙන වත්තතීති වා **තුවට්ටං, රි**තලොපො.

41. අරියාසාමඤ්ඤස්ස පුබ්බඩ්ඪං සන්තතෙ. එත්ථ ච අට්ඨසු ගණෙසු ඡට්ඨො සබ්බලහුකො, තතොපරෙ ඡග්ගණා ස , භ, ස, භ, භ, භා, අට්ඨමො ගො. සමන්තතො තනොතීති **සතතං.** නාසභාවෙන න ඉච්චං න ගන්තබ්බං **නිච්චං,** නාසං වා න ගච්ඡතීති **නිච්චං.** ''නාගො''ත්‍යාදීසු වියාති එත්ථාපි න දොසො, තස්ස **චො.** න විරමතීති **අවිරතං.** න ආරමතීති **අනාරතං.** සමන්තතො, පුනප්පුනං වා තනොතීති **සන්තතං.** න අවරමතීති **අනවරතං.** සදා ධවති ගච්ඡතීති **ධුවං.** ''ධු ගතිථෙරියෙසූ''ති **කාතන්ත**ධාතු.

විපුලාඩ්ඪං අතිසයෙ. එත්ථ හි අයුගපාදෙ ද්වාදසමත්තා, යුගෙ අට්ඨාරසමත්තා, සබ්බාසු අරියාසු පඨමෙ පාදෙ ද්වාදසමත්තා, දුතියෙ අට්ඨාරස, තතියෙ ද්වාදස, චතුත්ථෙ පඤ්චදස. යදා පන පඨමතතියෙසු පරිහායන්ති, තදා යුගෙ අධිකා හොන්ති, ඉදං විපුලාලක්ඛණං. අථ සතතාතිසයානං කො භෙදො? සතතං සන්තති අවිච්ඡෙදොක්‍රියන්තරෙහි අබ්‍යවධානං, අතිසයො තු පොනොපුඤ්ඤං, පකට්ඨො ච. තෙසු පොනොපුඤ්ඤං ක්‍රියාබ්‍යාවුත්ති, පකට්ඨො තු ක්‍රියාවයවානං උක්කංසතා. භාසති සබ්බෙසන්ති **භුසං, ආස්ස උ.** භස්සති අධො පතතීති වා **භුසං. භස** අධොපතනෙ, **අස්ස උ.** අතිසයනං **අතිසයො,** අතික්කමිත්වා වාසයනං පවත්තනං **අතිසයො.** දහති සබ්බන්ති **දළ්හං,** හතො පුබ්බෙ **ළො,** දලති විදාරයතීති වා **දළ්හං, හ**පච්චයො, දහන්තො ලාතීති වා **දළ්හං,** වණ්ණවිපරියයො, අභිසයො ච දළ්හඤ්ච අතිසයදළ්හා. තරති අතික්කමතීති **තිබ්බං,** රස්ස **වො, අස්ස ඉ.** එති ගච්ඡතීති එකො, සො එව **එකන්**තං, එකං තරති අතික්කමතීති වා **එකන්**තං. මත්තතො අතික්කන්තං **අතිමත්තං.** බහුං ලාතීති **බාළ්හං, උ**ලොපො, වණ්ණවිපරියයො ච **හ**සද්දො. අතිවෙලං, අච්චත්ථං, නිබ්භරං, නිතන්තං, ගාළ්හංඉච්චාදීනිපි අතිසයෙ.

දබ්බං සත්වං, තංවිපරීතෙ ධම්මමත්තෙ වත්තමානා **බාළ්හ**පරියන්තා **ඛිප්පා**දයො **අතිසයං** විනා **පණ්ඩකෙ** නපුංසකෙ වත්තන්ති . ඛිප්පං භවති [''ඛිප්ප භවතී''ති පදද්වයං අධිකං විය දිස්සති], අතිසයො පුල්ලිඞ්ගො, අස්ස ගුණස්සාතිසයො, අස්ස දබ්බස්සාතිසයො ඉති. ''ඛිප්පං භුඤ්ජති, සතතං ජුහොති, සතතං රමණීයො''ඉච්චත්‍ර තු ක්‍රියාවිසෙසනත්තායෙව පණ්ඩකත්තං. **තෙසු** ඛිප්පාදීසු යෙ **දබ්බගා** දබ්බාභිධායිනො, තෙ **තීසු** ලිඞ්ගෙසු. ''දබ්බධම්මො ලිඞ්ග''න්ති දස්සනන්තරං. යථා ඛිප්පා ජරා, ඛිප්පො මච්චු, ඛිප්පං ගමනං. සන්තතා තණ්හා, සන්තතං දුක්ඛං, සන්තතො ආකාසො. අතිමත්තා ක්‍රියා, අතිමත්තො නරො, අතිමත්තං පදං ඉච්චාදි.

42-43. ද්වාදසකං මාරෙ. හරනයනග්ගිදඩ්ඪත්තා [තිනයනග්ගිදඩ්ඪත්තා (ක.)] නත්ථි විග්ගහො සරීරමෙතස්ස **අවිග්ගහො.** කාමයති රතිච්ඡං උප්පාදයතීති **කාමො,** කාරිතන්තා **අ**පච්චයො. සිඞ්ගාරරූපෙන පාණීනං මනසි භවතීති **මනොභූ.** පඤ්චකාමගුණෙසු මදයතීති **මදනො.** ලොකානං අන්තං විනාසං කරොතීති **අන්තකො.** වසෙ වත්තෙති සීලෙනාති **වසවත්තී.** පාපං ඉච්ඡති කරොති, තෙන යුත්තොති වා **පාපිමා.** පරතො ජායතීති පජා, අච්ඡන්දිකා, තාසං පති **පජාපති.** යෙ කුසලධම්මෙසු පමත්තා, තෙසමෙව බන්ධු **පමත්තබන්ධු.** කණ්හධම්මයුත්තතාය **කණ්හො.** කුසලධම්මෙ මාරෙතීති **මාරො.** අකුසලධම්මෙ න මුඤ්චතීති **නමුචි.** මීනකෙතනො, කන්දප්පො, දප්පකො, අනඞ්ගො, පඤ්චසරො, සම්බරාරි, මනසිජො, කුසුමෙසු , අනඤ්ඤජො, පුප්ඵධන්වා, රතිපති, මකරද්ධජොඉච්චාදීනිපි විණ්හුසුතස්ස කාමස්ස නාමානි.

තණ්හා අරතී රගා චෙති එතා තිස්සො **තස්ස** මාරස්ස ධීතරො. යො තං පස්සති, තං තසිතං කරොතීති **තණ්හා,** සලොපො, ණ්හා ච. පරෙසං කුසලධම්මෙසු අරතිං කරොතීති **අරතී.** රජ්ජන්ති එත්ථාති **රගා. තස්ස** මාරස්ස හත්ථී ගිරිමෙඛලො නාම. සරීරමහන්තභාවෙන ගිරිසදිසත්තා ගිරි වියාති ගිරි. මාරෙන මමායනවසෙන ''අයං මෙ හත්ථී මෙඛලො නාම හොතූ''ති කතනාමත්තා මෙඛලා වියාති මෙඛලොති සමුදිතනාමද්වයෙන එකමෙව හත්ථිං වදති, යථා ''වජිරාසනි, සීතුණ්හ''න්ති.

44. තිකං යමෙ. පජාසංයමනතො යමා, මච්චුප්පභුතයො අස්ස කිඞ්කාරා, තෙසු රාජතෙති **යමරාජා.** තෙධාතුකෙසුපි ආණාපවත්තකත්තා මහන්තො විසයො එතස්ස විසයී, ණී, සො එව **වෙසායී.** යත්ථ ලක්ඛණෙන න සිජ්ඣති, තත්ථ සබ්බත්‍ර ''යදාදිනා වා නිරුත්තිනයෙන වා සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා''ති හි පුබ්බෙ වුත්තං, දුක්ඛජනකත්තා වා විසදිසට්ඨානං ගච්ඡන්තීති වෙසා, නෙරයිකා, තෙසං අධිපතිභාවෙන අයති පවත්තතීති **වෙසායී,** ඊ. යමානං රාජා **යමො.** ධම්මරාජො, කතන්තො, සමවත්තී, කාලො, දණ්ඩධරො, අන්තකොඉච්චාදීනිපි යමස්ස නාමානි. **අස්ස** යමස්ස ආවුධං නයනමෙව. තෙන කිර කොධචිත්තෙන ඔලොකිතමත්තෙන සත්තානං සරීරානි ආතපෙ ඛිත්තඝතපිණ්ඩානි විය විලීයන්තීති.

ද්වයං අසුරභෙදෙ. එතෙසඤ්හි සතිපි දෙවභාවෙ හෙට්ඨා නිවාසිතභාවසාමඤ්ඤතො එත්ථ වචනං, මාරස්ස පන සත්තානමනත්ථකාරකතාසාමඤ්ඤෙන යමෙන සද්ධිං වචනං තක්කරත්තා. යුද්ධාදීසු වෙපිතං කම්පිතං චිත්තමෙතස්ස **වෙපචිත්ති** [සං. නි. අට්ඨ. 1.1.256]. පුණ්ණං ලොමං යස්ස සො **පුලොමො,** පුලාමහතී උමා කිත්ති, කන්ති වා යස්සාති **පුලොමො.** ''උමාතසීහෙමවතී-හලිද්දාකිත්තිකන්තිසූ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වුත්තං. අයං පන සක්කස්ස භරියාය සුජාතාය පිතා. ද්වයං කින්නරෙ. අස්සමුඛනරසරීරතාය කුච්ඡිතො පුරිසො, කිඤ්චි වා පුරිසො, පුරිසසදිසොති වා **කිම්පුරිසො.** එවං **කින්නරො.** තුරඞ්ගවදන, අස්සමුඛාදීනිපි කින්නරස්ස නාමානි.

45-46. අද්ධපජ්ජෙන ආකාසස්ස නාමානි. තෙසං තෙසං වත්ථූනං අන්තරං නානත්තං ඉක්ඛතෙ ලොකො එත්ථ, අනෙනාති වා **අන්තලික්ඛං, රස්ස ලො.** ඉක්ඛනං වා දස්සනං ඉක්ඛා, තස්ස අන්තරං කාරණං **අන්තලික්ඛං.** ඛනති බ්‍යවධානන්ති **ඛං,** ක්වි. සබ්බගහගාමණිනො ආදිච්චස්ස පථො මග්ගො **ආදිච්චපථො.** න භවතීති **අබ්භං.** ගච්ඡන්ත්‍යනෙන දෙවාති **ගගනං,** යු, මස්ස **ගො.** අම්බතෙ සද්දායතෙ අත්‍රාති **අම්බරං,** රො. **භය** ගතිම්හි, විසෙසෙන භයති ගච්ඡති සබ්බත්‍රාති **වෙහාසො, යස්ස සො,** විගතො වා භාසො චිත්තස්ස එත්ථාරම්මණාලාභතොති **වෙහාසො.** අනිලස්ස වාතස්ස පථො **අනිලපථො.** භුසං කාසන්තෙ දිප්පන්තෙ පදත්ථා එතෙනාති **ආකාසො,** න කස්සති න විලෙඛීයතීති වා **ආකාසො.** න භවති එත්ථ කිඤ්චිපි වත්ථූති **නභං,** නත්ථි භූමි එත්ථාති වා **නභං,** න භායන්ති පක්ඛිනො අනෙන, එත්ථාති වා **නභං.** විනො පක්ඛිනො භයන්ති ගච්ඡන්ති එත්ථාති **වෙහායසං,** අසො. තාරා වුච්චන්ති නක්ඛත්තාදයො, තෙසං පථො **තාරාපථො.** සුරානං දෙවානං පථො **සුරපථො.** න හඤ්ඤතෙති **අඝං, හස්ස ඝො.** අනන්තං, විසණ්ණුපදංඉච්චාදීනිපි ආකාසස්ස නාමානි.

47-48. **මෙඝාදෙ‍ාකාදසකං** මෙඝෙ. මෙහති සරති සෙචතීති **මෙඝො.** වාරිං වහතීති **වලාහකො, වාරිසද්දස්ස වො,** වස්ස **ලො** [පාණිනි 6.3.109; මොග්ගල්ලානපඤ්චිකා 1.47; නීති-සුත්ත 1340, 1343]. දිබ්බන්ති වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං ගච්ඡන්ති ලොකා අනෙනාති **දෙවො.** පජානං ලොකානං අන්නං භොජනං භවති එතෙනාති **පජ්ජුන්නො,** අකාරස්සුකාරො. අම්බුං උදකං ධාරෙතීති **අම්බුධරො.** ලොකානං සන්තාපං හන්තීති **ඝනො, හස්ස ඝො.** ජලධාරං ධාරෙතීති **ධාරාධරො.** ජීවනං ජලං මූතං බන්ධමනෙනෙති **ජීමූතො, වනසද්දලොපො,** ලොකානං වා ජීවිතං මුනාති බන්ධතීති **ජීමූතො, විතලොපො, ජීවිතස්ස ජී** ආදෙසො වා [පාණිනි 6.3.109; මොග්ගල්ලානපඤ්චිකා 1.47; නීති-සුත්ත 1340, 1343]. එවං අඤ්ඤත්‍ර. වාරිං වහතීති **වාරිවාහො.** අම්බුං දදාතීති **අම්බුදො.** ආපං භරතීති **අබ්භං,** ක්වි, **පස්ස බො.**

තිකං වුට්ඨියං. වස්සති සිඤ්චතීති **වස්සං, වස්ස** සෙචනෙ. එවං **වස්සනවුට්ඨියො.**

පඤ්චකං විජ්ජුයං. සතතං ඊරති කම්පතීති සතෙරො, **තලොපො,** සො එව **සතෙරිතා.** ඛණමත්තම්පි න තිට්ඨතීති **අක්ඛණා.** කුටිලං අචිරට්ඨායිතත්තා විරූපං හුත්වා ජවතීති **විජ්ජු.** විජ්ජොතතීති **විජ්ජුතා.** අචිරං පභා යස්ස **අචිරප්පභා.**

49. චතුක්කං මෙඝනාදෙ. මෙඝානං නාදො **මෙඝනාදො.** ධනියතෙ **ධනිතං**[ථනිතං (සී.)], ධන සද්දෙ. ගජ්ජනං **ගජ්ජිතං, ගජ්ජ** සද්දෙ. රසීයතෙ **රසිතං. ආදිනා** හරාදාදි [සබ්බත්‍ර නපුංසකෙභාවෙ තො, ආදිනා ස්වනිතධනිතාදයො (චින්තාමණිටීකා), ආදිනා ධනිතහරාදරාසාදයො (බ්‍යාඛ්‍යාසුධාටීකා)]. ද්වයං සක්කධනුම්හි. ඉන්දස්ස ආවුධං ධනු ච **ඉන්දාවුධං, ඉන්දධනු** ච. වාතෙන ඛිත්තමම්බු **වාතක්ඛිත්තම්බු,** බින්දු. සීතං කරොතීති **සීකරො,** සිඤ්චතීති වා **සීකරො, වස්ස කො, අරො** ච, වාතවසෙන වා තතො තතො සරතීති **සීකරො, අස්ස ඊ,** මජ්ඣෙ **කාගමො** ච.

50. තිකං ජලධාරායං. වෙගතො ජලධාරානං සං භුසං පතනං ආසාරො, පුනප්පුනං සරතීති **ආසාරො.** වෙගං ධාරෙතීති **ධාරා.** අධො පතතීති **සම්පාතො, සංසද්දො** අධොභාගෙ [වෙගතො ජලධාරානං සම්භූය පතනං ධාරාසම්පාතො, සර ගතියං සළ ඉති ආසාරො (චින්තාමණිටීකා)]. ද්වයං වස්සොපලෙ. කරෙන හත්ථෙන ගය්හුපගත්තා **කරකා,** ජලං පිණ්ඩං කරොතීති වා **කරකා,** ''වස්සොපලෙ තු කරකා, කරකොපි ච දිස්සතෙ''ති **රුද්දො, කරසද්දො**ත්‍ර. ''කරො වස්සොපලෙ පාණි-සොණ්ඩාපච්චායරංසිසූ''ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වුත්තං. ඝනතො, ඝනකාලෙ වා සඤ්ජාතං උපලං සිලා **ඝනොපලං.** දුට්ඨු දිනං **දුද්දිනං,** අයං **දුද්දිනසද්දො** මෙඝච්ඡන්නාහෙ වත්තති, අසොභනත්ථොපායත්ථී **දුද්දිනසද්දො,** අගුණවචනතායං වාච්චලිඞ්ගො.

51-52. ඡක්කං තිරොධානෙ. ධර ආවරණෙ, **අපාදිපුබ්බො.** අපිධරති ආවුණොතීති **පිධානං,** අලොපො. අපධරතීති **අපධාරණං.** තිරො ධරති පිදහතීති **තිරොධානං.** අන්තරං ධරතීති **අන්තරධානං,** නිග්ගහීතලොපො. අපිධරතීති **අපිධානං.**

එත්ථ ච **අපාදිඋපසග්ගා** ධාතුනො ආවරණත්ථජොතකා. ඡාදයතීති **ඡාදනං.** බ්‍යවධා, අන්තරධිඉච්චාදයොපි තිරොධානෙ.

සාද්ධපජ්ජෙන චන්දස්ස නාමානි. ඉන්දති නක්ඛත්තානං පරමිස්සරියං කරොතීති **ඉන්දු.** චන්දති හිලාදයති සුඛයති පජන්ති **චන්දො.** නක්ඛත්තානං රාජා **නක්ඛත්තරාජා.** උමා කන්ති, තාය සහ විජ්ජතීති **සොමො,** සුඛං අභිස්සවතීති වා **සොමො,** මපච්චයො. නිසං රත්තිං කරොති, තත්ථ වා කරො රංසි එතස්ස **නිසාකරො.** අන්ධකාරං උසෙන්ති දහන්ති විනාසෙන්තීති ඔසා, රංසයො, තෙ එත්ථ ධියන්ති පතිට්ඨහන්තීති ඔසධි, තාරාවිසෙසො, තස්ස ඊසො පති **ඔසධීසො.** හිමො සීතලො රංසි යස්ස **හිමරංසි.** සසො අඞ්කො ලක්ඛණං යස්ස **සසඞ්කො.** චන්දං කප්පූරං මාති සදිසං නයතීති **චන්දිමා.** ඉකාරාදෙසො. සසලක්ඛණමෙත්ථ අත්ථී **සසී** . සසති වා හිංසති උණ්හගුණන්ති **සසී,** ඊපච්චයො තදුපලක්ඛිතෙ තදුපචාරං. සීතා රංසයො යස්සත්ථීති **සීතරංසි.** නිසාය රත්තියා නාථො තදාලඞ්කාරභාවතොති **නිසානාථො.** උළූනං තාරානං රාජා **උළුරාජා.** මාති අත්තානං කප්පූරෙන සදිසං කරොතීති **මා, මා**සද්දොයං පුමෙ, තංසහචරණතො උළුරාජාදයොපි. හිමංසු, කුමුදබන්ධු, විධු, සුධංසු, සුබ්භංසු, නිසාපති, මිගඞ්කො, කලානිධි, ද්විජරාජො, සසධරො, නක්ඛත්තෙසොඉච්චාදීනිපි චන්දස්ස නාමානි.

53-54. සොළසන්නං භාගානං පූරණො **සොළසමො** භාගො චන්දස්ස කලා, **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, කලීයතෙ එකාදිනා සඞ්ඛ්‍යායතෙති **කලා.** ද්වයං චන්දස්ස සරීරෙ. මඤ්ඤතෙ ඤායතෙ අනෙනෙති **බිම්බං. මන**තො **ව**පච්චයො, නිපාතනා මස්ස **බො,** අස්සි, **න**ස්ස **මො, ව**ස්ස **බො, බිම්බ**සද්දො අනිත්ථියං. මණ්ඩයතෙති **මණ්ඩලං,** අලො, ඉත්ථියං මණ්ඩලී, අයං තීස්වපි [බිම්බො අනිත්ථී, මණ්ඩලං තීසු (අමර 3.15)].

පාදහීනපජ්ජෙන අද්ධභාගො. අසති බෙපෙති සමුදායන්ති **අඩ්ඪො,** තො. තථා **අද්ධො. උපඩ්ඪො**ති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං, එතෙ තයො පුමෙ. ඛණ්ඩයති සමුදායන්ති **ඛණ්ඩං.** සක්‍යතෙ උබ්බාහනාදීසු ඨොකත්තාති **සකලං,** අලො, **ඛණ්ඩසකලා** වා පුමෙ, සත්ථෙ රූපභෙදතො නපුංසකෙ. එතෙ ච **අඩ්ඪා**දයො තයො අසමෙ භාගෙ පුමෙ, සමෙ තු නපුංසකෙති රූපභෙදෙනාහ ‘‘අද්ධං වුත්තං සමෙ භාගෙ’’ති. ඛණ්ඩාදිද්වයං පන අසමෙපි වත්තමානං පුන්නපුංසකෙ වත්තති, තස්මා ‘‘අද්ධං වුත්තං සමෙ භාගෙ’’ති එත්ථ ‘‘අඩ්ඪං, උපඩ්ඪ’’න්ති ඉදං ද්වයම්පි සඞ්ගහිතං [අසමභාගෙ පුමානි, සමෙ අංසෙ නපුංසකත්තං රූපභෙදතො, උපචාරතො තබ්භාගවති වාච්චලිඞ්ගො – අද්ධා සාටී, අද්ධං වත්ථං අද්ධො කම්බලො (චින්තාමණිටීකා)].

පසාදාදයො චන්දෙ අවස්සම්භාවිනො, අඤ්ඤත්‍ර තු පාසඞ්ගිකා ඉති චන්දපක්කමෙ උච්චන්තෙ. විසෙසෙන සාදයති පසාදයතීති **පසාදො.** එවං පසන්නො, සො එව **පසන්නතා.**

තිකං චන්දප්පභායං. කුමුදස්සායං විකාසො [විකාරො (ක.)] **කොමුදී.** චන්දං ආචික්ඛති පටිපාදයතීති **චන්දිකා.** ජුති අස්සාත්ථීති **ජුණ්හා. ත**ස්ස **ණො, හ**පච්චයො ච, චන්දස්ස වා ජුතිං සොභං නය්හති බන්ධතීති **ජුණ්හා.**

චතුක්කං සොභනමත්තෙ. කනති දිප්පතීති **කන්ති, කන** දිත්තියං, කාමීයතීති වා **කන්ති.** සුන්දරං භාති දිප්පතීති **සොභා.** ජොතයතීති **ජුති.** ඡාදයතීති **ඡවි. ඡද** සංවරණෙ, **වි**පච්චයො, **ද**ලොපො.

55. සත්තකං ලක්ඛණෙ. කං අත්තානං ලඞ්කයති හීනං කරොතීති **කලඞ්කො.** ලඤ්ජතෙ ලක්ඛතෙ අනෙනෙති **ලඤ්ජනං** . ලක්ඛ්‍යතෙ අනෙනෙති **ලක්ඛං.** තථා **ලක්ඛණං.** අඞ්කීයතෙ ලක්ඛ්‍යතෙ අනෙනෙති **අඞ්කො.** අභි විසෙසං ජානාති එතෙනාති **අභිඤ්ඤාණං.** චිහීයති ලක්ඛීයති අනෙනෙති **චිහනං. චිහ** ලක්ඛණෙ.

සබ්බාසං සොභානං මජ්ඣෙ පරමා සොභා සුසමා නාම, සොභනං සමං සබ්බං අස්සං **සුසමා,** සෙට්ඨා සොභා.

56. ගුණෙ ඵොට්ඨබ්බවිසෙසෙ **සීත**න්ති නපුංසකං භවති. දෙවදත්තස්ස සීතං වත්තති. සීතාදයො තයො **ගුණිලිඞ්ගා** ගුණිනො ලිඞ්ගං ගණ්හන්ති, තං යථා – සීතලා භූමි, සීතලං ජලං, සීතලො වාතො. උණ්හාභිතත්තෙහි සෙවීයතීති **සීතං,** තෙන යුත්තො **සීතො. සස** ගතියං, ඉරො, ඉත්තඤ්ච, සීතත්ථිකෙන සරීයතීති වා **සිසිරං.** සීතං ගුණං ලාතීති **සීතලො.**

මහිකාන්තං හිමෙ. හිංසතීති **හිමං, ස**ස්ස **මො,**නිග්ගහීතලොපො ච. **තුහ** අදනෙ, තොහති හිංසතීති **තුහිනං,** ඉනො. උපරිතො සවතීති **උස්සාවො.** නිහරන්ති නිස්සසන්ත්‍යනෙනෙති **නීහාරො,** නත්ථි ඊහා වා එතස්මා හෙතුභූතාති **නීහාරො,** ආරො. මහීයතෙ රාගීහීති [වාචාහි (චින්තාමණිටීකා)] **මහිකා,** ණ්වු.

57. ඡක්කං නක්ඛත්තෙ. පුනප්පුනං උදයත්තා න ඛීයතෙ **නක්ඛත්තං,** අත්තනො ගමනට්ඨානං න ඛරති න විනාසෙතීති වා **නක්ඛත්තං,** අථ වා **නක්ඛ** ගතියං, නක්ඛතීති **නක්ඛත්තං.** ජොතති සුභාසුභනිමිත්තං පකාසෙතීති **ජොති, නක්ඛත්ත භං**සද්දෙහි සහචරණතො නපුංසකෙ. යථාවුත්තං නිමිත්තං භාති පකාසෙතීති **භං.** කත්තබ්බං තරන්ති ලොකා එතායාති **තාරා,** අත්තනො වීථිං තායති අරති ගච්ඡතීති වා **තාරා,** තාරෙති වා ලොකෙ අහිතතොති **තාරා,** අයඤ්ච **තාරකා, උළු** ච එතෙ තයො අපුමෙ. තරා එව ණ්වු, **තාරකා** [තාරා එව තාරකා ණ්වු (ක.)]. උච්චං ලවති [උලයති (ක.)]

ගච්ඡතීති උලු. සො එව **උළු.** න කෙවලං තාරකා එව අපුමෙ, අථ ඛො උළු වාති **ච**සද්දත්ථො. උළුසහචරියතො පක්ඛෙ නපුංසකෙ ච.

58-60. **අස්සයුජාදයො රෙවත්‍යන්තා** සත්තාධිකවීසතාරකා නක්ඛත්තා නාම හොන්ති. තානි ච නක්ඛත්තානි ආකාසෙ යථාඨිතානි කමතොයෙව එත්ථ කථිතානි, න උප්පටිපාටියා. වක්ඛති ච ''කමතො සත්තාධිකවීසති නක්ඛත්තා''ති. අස්සරූපයොගතො **අස්සයුජො.** යමසදිසත්තාසබ්බත්‍ර හරතීති **හරණී.** යු, ඊ. අග්ගිසදිසත්තා කන්තති ඡින්දතීති **කත්තිකා,** කරොති තස්මා වා **කත්ථිකා,** කත්තිකාය සහිතා **සකත්තිකා.** හරණී, රොහිණී වා. කමලසම්භවත්තා කමලෙ රුහති වඩ්ඪතීති **රොහිණී.** මිගසීසසණ්ඨානත්තා තාරාපුඤ්ජො **මිගසිරං,** ඡට්ඨීසමාසො උත්තරපදධානත්තා නපුංසකත්තං. රුද්දරසාවට්ඨිතකොධරුද්දසදිසත්තා කදාචි අදති සසතීති **අද්දා.** පුනප්පුනං සත්තෙසු හිතං වස්සතීති **පුනබ්බසු, වස්ස** සෙචනෙ. පොසෙති ක්‍රියානි, පොසෙන්ත්‍යස්මින්ති වා **පුස්සො.** භුජගසදිසත්තා න සිලිස්‍යතෙ නාලිඞ්ග්‍යතෙති **අසිලෙසො.**

මඝීයතෙ කාරියත්ථිකෙහීති **මඝා** [මාඝා (ක.)], හස්ස **ඝො.** ඵලං ගණ්හාපෙතීති **ඵග්ගුනී,** යු, ඊ. **ද්වෙති** පුබ්බඵග්ගුනී, උත්තරඵග්ගුනී චෙති ද්වෙ. හත්ථසණ්ඨානතාය **හත්ථො.** තච්ඡකසදිසත්තා විචිත්තං ඵලං දදාතීති **චිත්තා.** සොභනා ආති, සාති වා තනුං කරොති සුභාසුභන්ති **සාති** [ස්වාති (ක.)], සුභාසුභඵලදානතො වා **සාති, ''සාති** දානාවසානෙසූ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වුත්තං, අයං ද්වීසු. විසදිසං ඵලං ඛණතීති **විසාඛා,** විවිධා වා සඛා මිත්තා යස්සා සා **විසාඛා.** අනුරාධයති සංසිජ්ඣති සුභාසුභඵලමෙතායාති **අනුරාධා.** ගුණෙහි සබ්බාසං වුඩ්ඪත්තා **ජෙට්ඨා.** මූලති පතිට්ඨාති සුභාසුභඵලමෙත්ථාති **මූලං.** ආසාළ්හො නාම හත්ථිනං දණ්ඩො, තංසණ්ඨානත්තා **ආසාළ්හා** නාම ද්වෙ නක්ඛත්තා පුබ්බාසාළ්හඋත්තරාසාළ්හවසෙන.

සවති සුභාසුභඵලමෙතෙනාති **සවණො, සවණං** වා. ධනමෙසන්ති එත්ථාති **ධනිට්ඨා,** ධනති වා විභූති නිධානං **ධනිට්ඨා.** සතං භිසජා එත්ථ, සතභිසජානං වා අධිපති **සතභිසජො.** භද්දො ගො, තස්සෙව පදානි පාදා අස්සං **භද්දපදා,** පුබ්බභද්දපදා ද්වෙ, උත්තරභද්දපදා ද්වෙ, සමූහො චෙසං චතුසඞ්ඛ්‍යාති බහුවචනං. රා වුච්චති ධනං, තබ්බන්තතාය **රෙවතී,** ආකාරස්සෙ, රෙවතො වා ඉසිභෙදො, තස්ස අපච්චං **රෙවතී.**

61. ද්වයං රාහුග්ගහෙ. සො වුච්චති සග්ගො, තත්ථ භාතීති **සොබ්භානු.** රහති චන්දාදීනං සොභං ජහාපෙතීති **රාහු.** තමො, විධුන්තුදො, චන්දාදො, සෙහිකෙයොතිපි රාහුස්ස නාමානි.

සූර, චන්ද, අඞ්ගාරක, බුධ, ජීව, සුක්ක, අසිත, රාහු, කෙතූති එතෙ සූරාදයො නවග්ගහා නාම.

මෙසාදිකො ද්වාදසකොට්ඨාසො රාසි නාම. ආදිනා උසභ, මෙථුන, කක්කට, සීහ, කඤ්ඤා, තුලා, විච්ඡික, ධනු, මකර, කුම්භ, මීනෙ සඞ්ගණ්හාති.

ද්වයං භද්දපදනක්ඛත්තානං නාමං. පොට්ඨො ගො [පාඨො භද්දො ගො (ක.)], තස්සෙව පදානි පාදා අස්සං **පොට්ඨපදා.**

62-63. පජ්ජද්වයෙන සූරියස්ස නාමානි. ආ භුසො දිප්පතීති **ආදිච්චො, ප්පස්ස ච්චො.** ලොකානං සූරභාවං ජනෙතීති **සූරියො.** තථා **සූරො.** සතං බහවො රංසයො යස්ස **සතරංසි.** දිවා දිවසං කරොතීති **දිවාකරො,** දිවසෙ වා කරො ආභා යස්ස **දිවාකරො, දිවා**සද්දොයං සබ්බකාරකවචනො, න තු ආධාරවචනො එව. විසෙසෙන රොචතෙ දිප්පතෙති **වෙරොචනො.** දිනං කරොති, කුමුදානං වා දිනං මාකුල්‍යං කරොතීති **දිනකරො,** උණ්හො රංසි යස්ස **උණ්හරංසි.** පභං කරොතීති **පභඞ්කරො.**

අංසුනො මාලා, සා යත්ථ අත්ථි **අංසුමාලී.** දිනානං පති **දිනපති.** තපතීති **තපනො.** රවන්ති එතෙන සත්තා පභාවිත්තාති **රවි.** භානු යස්ස අත්ථීති **භානුමා.** රංසි යස්ස අත්ථීති **රංසිමා.** භං ආභං කරොති, තාසං වා ආකරො උප්පත්තිට්ඨානං **භාකරො.** භාති දිප්පතීති **භානු.** දෙවෙහිපි අච්චතෙ පූජීයතෙති **අක්කො.** සහස්සං බහවො රංසයො යස්ස **සහස්සරංසි.** ද්වාදසත්තා, පභාකරො, විභාකරො, විකත්තනො [විස්සකම්මුනා විකත්තිතො, කම්මනි යු (චින්තාමණිටීකා)], මත්තණ්ඩො, දිවමණි, තරණි, මිත්තො, චිත්‍රභානු, විභාවසු, ගහපති, හංසො, සවිතාඉච්චාදීනිපි සූරියස්ස නාමානි.

64. පජ්ජෙන සූරියාදීනං රංසිප්පභානං නාමානි. රසන්ති තං සත්තාති **රංසි.** ආ භුසො භාතීති **ආභා.** පකාරෙන භාතීති **පභා.** දිප්පතීති **දිත්ති.** රොචතෙ දිප්පතෙති **රුචි.** දීධාති දිප්පතීති **දීධිති.** දිප්පතීති වා **දීධිති, ප**ස්ස **ධො, ඉ**කාරාගමො. මියාන්තෙ බුද්දජන්තවො අනෙනෙති **මරීචි,** ඊචි. අසති ගච්ඡති දිසන්තන්ති **අංසු,** උස්සාගමො. **මරීචි**සහචරණතො **දීධිත්‍යාදයො** [බලිතපාඨො (?), සවරසාමී තු අඞ්ගුලි කාකලිසාරි සරාරි තුම්බිඅරි සුසි දීමිත්‍යාත්තයො ථීපුමෙසු ඉච්චාහ (චින්තාමණිටීකා)] **භානු අංසු** ච ද්වීසු. **මය** ගමනත්ථො දණ්ඩකො ධාතු [දණ්ඩකප්පකරණෙ ආගතධාතූති අත්ථො, නිරුත්තිසාරමඤ්ජූසාටීකායං 253.413 පිට්ඨෙසු පස්සිතබ්බං], **ඛ**පච්චයො **ඌ**කාරාගමො, අථ වා

මා මානෙ, **උච** ගත්‍යත්ථො දණ්ඩකො ධාතු [දණ්ඩකප්පකරණෙ ආගතධාතූති අත්ථො, නිරුත්තිසාරමඤ්ජූසාටීකායං 253.413 පිට්ඨෙසු පස්සිතබ්බං], මාය මානාය උචතීති **මයූඛො** [මාපසං ගගනං පමාණයං උචති ගච්ඡතීති පිසොදරාදි (චින්තාමණිටීකා)]. කිරති තිමිරං **කිරණො.** කිරති තිමිරං **කරො.**

65. ද්වයං ආදිච්චමණ්ඩලොතිබ්‍යාතෙ උප්පාතාදිජාතෙ රංසිමණ්ඩලෙ. සූරියස්ස පරි සමන්තතො ධීයතෙ **පරිධි,** පරි සමන්තතො විසතීති **පරිවෙසො,** සූරියං වා පරිවෙඨයතීති **පරිවෙසො. ඨස්ස සො.** උපසූරියකං, මණ්ඩලන්ති ද්වෙපි පරිධිනො නාමානි.

ද්වයං මරීචිකායං. මරීචිසදිසතාය **මරීචි.** මිගානං තණ්හා පිපාසා යස්සං ජලාභාසත්තා සා **මිගතණ්හිකා.**

සූරියස්ස උදයතො පුබ්බෙ **උට්ඨිතරංසි** උග්ගතරංසි අරුණො නාම සියා. අරුණවණ්ණතාය අරති ගච්ඡතීති **අරුණො.** සූරසූතො, අනූරු, කස්සපෙය්‍යො, කස්සපි, ගරුඩාග්ගජොතිපි අරුණස්ස නාමානීති. ආකාසවණ්ණනා.

66-67. චතුක්කං කාලෙ. කල්‍යන්තෙ සඞ්ඛ්‍යායන්තෙ ආයුප්පමාණාදයො අනෙනාති **කාලො,** කරණං වා කාරො, භාවෙ ණො, සො එව **කාලො,** න හි ක්‍රියාවිනිමුත්තො කාලො නාම කොචි අත්ථි, මහාකාලස්ස පන සස්සතභාවතො අතීතාදිවොහාරො නත්ථෙවාති අවයවකාලානං සමූහභාවතො සොපි "කාලො"ති වුත්තො. සත්තානං ජීවිතං අසති ඛෙපෙතීති **අද්ධා, තස්ස ධො, ආකාරන්තොයං අද්ධාසද්දො** පුමෙ. පුනප්පුනං එතීති **සමයො.** විනාසං ලාතීති **වෙලා,** වණ්ණලොපො. දිට්ඨො, අනෙහොතිපි කාලස්සෙවනාමානි.

ඛණාදයො පන **තබ්බිසෙසා** තස්ස කාලස්ස විසෙසා භෙදා. කෙ තෙ, කිත්තකප්පමාණා චෙත්‍යාහ **"ඛණො"**ඉච්චාදි. දසහි අච්ඡරාහි අඞ්ගුලිඵොටනෙහි ලක්ඛිතො කාලො ඛණො නාම, **ඛණු** හිංසායං, ඛණොතීති **ඛණො,** අ. දස ඛණා ලයො නාම **භවෙ** භවන්ති, එතෙන වා වචනෙන විකභිසඞ්ඛ්‍යාපෙක්ඛිනොපි වාචකා සන්තීති ගම්‍යතෙ. ලයති ගච්ඡති, සත්තානං ජීවිතං ලුනන්තො වා අයති ගච්ඡතීති **ලයො.** දස ලයා ඛණලයො නාම, ඛණලයානං සමූහභාවතො. තෙ දස ඛණලයා මුහුත්තො නාම **සියා** සියුං වා, අයමනිත්ථී. **හුච්ඡ** කොටිල්‍යෙ , කුටිලයති රත්තිදිවසෙ සුභාසුභදස්සනතොති **මුහුත්තො,** තො, ධාතුයාදිම්හි **මු**කාරාගමො, **ච්ඡ**ලොපො ච. තෙ දස මුහුත්තා ඛණමුහුත්තො නාම.

තිකං දිනෙ. දිබ්බන්ති කීළන්ත්‍යස්මිං **දිවසො,** සො. න ජහාති පච්චාගමනං **අහං.** ආදදාති නිබ්‍යාපාරන්ති **දිනං,** ඉනො, ආලොපො ච, දිබ්බති වා එත්ථාති **දිනං, වස්ස නො.** සසරො [සසති අන්ධකාරං රො (චින්තාමණිටීකා)], වාසරොතිපි දිනස්ස නාමානි.

68. **කල්ලන්තං** පච්චූසෙ. පභාත්‍යස්මිං ලොකොති **පභාතං.** තථා **විභාතං. උස** රුජායං, පච්චූසති විනාසෙති තිමිරන්ති **පච්චූසො.** කල්‍යන්තෙ සඞ්ඛ්‍යායන්තෙ අනෙන සඞ්ඛ්‍යාදයොති **කල්ලං.** අහොමුඛං, ඌසොතිපි පච්චූසස්ස නාමානි.

ද්වයං පදොසෙ. දොසාය රත්තියා ආරම්භො **අභිදොසො.** දොසාය රත්තියා පාරම්භො **පදොසො.** අභිධානතො **පාසද්දස්ස** පුබ්බනිපාතො, අප්පධානරස්සො ච, අථ වා අභිදූස්සන්ති පදූස්සන්ති ච යත්ථ සබ්බකම්මානි අභිදොසො පදොසො ච.

තිකං සායන්හෙ. සායති දිනං අවසායතීති **සායො,** සායන්තො වා දිනන්තං කරොන්තො අයතීති **සායො,** පුන්නපුංසකෙ. සම්මාඛ්‍යායන්ති තං **සඤ්ඣා,** ("බ්‍රහ්මුනො තනු පිතා ලොකස්ස ජනෙත්තී"ති හි ආගමො නිකායන්තරිකානං.) [( ) එත්ථන්තරෙ පාඨො අධිකො විය දිස්සති] දිනානං අච්චයො අතික්කමො, අවසානං වා **දිනච්චයො.** දිනන්තොතිපි තස්සෙව නාමං.

පුබ්බණ්හාපරණ්හමජ්ඣන්හවසෙන තිවිධා සඤ්ඣා [අමර 4.3]. පුබ්බඤ්ච තං අහඤ්චාති **පුබ්බණ්හං.** අපරඤ්ච තං මජ්ඣඤ්ච තං අහඤ්චෙති **අපරණ්හං මජ්ඣන්හං.** සබ්බත්‍රාවයවෙ සමුදායොපචාරතො අහස්සෙකදෙසෙ **අහසද්දො**ති කම්මධාරයො, තාසං තිස්සන්නං සඤ්ඣානං සමාහාරොති සඤ්ඣමිත්‍යුච්චතෙ. සමාහරණං සමාහාරො, එකීභාවො, සො ච භින්නකාලානං න භවතීති බුද්ධියා සමකාලග්ගහණතො එකකාලත්තා තස්මිං අභිධෙය්‍යො දිගුසමාසො, තථා හි සමාහාරො සමූහො තංසම්බන්ධෙ ඡට්ඨියායෙව භවිතබ්බන්ති චින්තෙන්තො ආචරියො න අඤ්ඤපදත්ථසමාසො අයන්ති **ආකාරස්සාප්පධානෙ** රස්සත්තන්ති සඤ්ඣං. සමාහාරො භාවො තස්සෙකත්තා එකවචනං, කම්මවචනෙ තු සමාහාරෙ තිස්සො සඤ්ඣා සමාහටාති පඨමන්තානං සමාසෙ සපදත්ථපාධාන්‍යා බහුවචනං, රස්සාභාවො ච.

69. පඤ්චකං රත්තියං. නිසති තනුං කරොති සබ්බබ්‍යාපාරං **නිසා.** රජ්ජන්ති රාගිනො අත්‍ර **රජනී,** යු, ඊ. රාති ගණ්හාති අබ්‍යාපාරන්ති **රත්ති,**ති, රජ්ජන්ති වා එත්ථ **රත්ති.** පඨමමජ්ඣිමපච්ඡිමයාමවසෙන තයො යාමා පහාරා යස්සා

තියාමා. සංවුණොති දිනං **සංවරී.** නිසීථිනී, ඛණදා, ඛපා, විභාවරී, තමස්සිනී, යාමිනී, තමීඉච්චාදීනිපි රත්තියා නාමානි.

චන්දිකායුත්තා චන්දප්පභාය යුත්තා රත්ති ජුණ්හා නාම, ජුණ්හායොගතො **ජුණ්හා.** තමො උස්සන්නො යස්සං සා **තමුස්සන්නා** රත්ති **තිමිසිකා** නාම, තිමිසං උස්සන්නං එත්ථාති **තිමිසිකා,** උපධාය ඉත්තඤ්ච.

70. තිකං අඩ්ඪරත්තියං. මජ්ඣිමාරත්ති කම්මභූතා ''නිසීථො, අඩ්ඪරත්තො, මහානිසා''ති ච වුච්චති. නිස්සතෙ සයතෙ අස්මිං **නිසීථො.** අඩ්ඪඤ්ච තං රත්ති චාති **අඩ්ඪරත්තො,** රත්තෙකදෙසෙ **රත්ති**සද්දො, රත්තියා අඩ්ඪන්ති වා **අඩ්ඪරත්තො.** මහතී ච සා නිසා චාති **මහානිසා.**

චතුක්කං අන්ධකාරෙ. අන්ධං හතං දිට්ඨසත්තිකං ලොකං කරොතීති **අන්ධකාරො.** තමතීති **තමො,** අථ වා තමන්ති ආකඩ්ඛන්ති රතිං ලොකා එත්ථ **තමො,** **තමු** ආකඩ්ඛායං, **තම**සද්දො අනිත්ථී, තංසභවරණතො අන්ධකාරොපි. තිමිසං ඉසො, අථ වා **තිමු** තෙමනෙ, තිමන්ති එත්ථ රාගෙනාති **තිමිසං.** **තිමිරං,** පුබ්බෙව **ඉර**පච්චයො.

71. චතුද්දසන්නං රත්තීනං පූරණී චතුද්දසීසඞ්ඛාතො කාළපක්ඛො ච එකග්ඝනො වනසණ්ඩො ච මෙඝපටලඤ්ච අඩ්ඪරත්ති ච එතෙහි චතූහි සමන්නාගතො තමො චතුරඞ්ගතමං නාම.

72. අන්ධඤ්ච තං තමඤ්චාති **අන්ධතමං,** යං ලොකං අන්ධකාරං කරොති. අයං **අන්ධතමසද්දො සනතමෙ** බාළ්හතමෙ වත්තති.

ද්වයං පහාරෙ. පහරීයතෙ භෙරියාදි අත්‍රාති **පහාරො,** පුමෙ සඤ්ඤායං අපච්චයො. **යා** පාපුණෙ මො, උපයමෙති වා අහො රත්ති චානෙන **යාමො, යමි**තො **ණො.** පහාරො එව යාමො ඉති සඤ්ඤිතො **යාමසඤ්ඤිතො.**

දුතියා තිථි පාටිපදො නාම. පටිපජ්ජතෙ චන්දො ඛයං, උදයං වා යස්සං **පාටිපදො.** තතියාදී තිථියෙව, න පාටිපදො. තනොතීති **තිථි,** අථ වා **තා** පාලනෙ ඉථි. **තිථි**සද්දො ද්වීසු.

73. ද්වයං පන්නරසියං, පන්නරසන්නං තිථීනං පූරණී **පන්නරසී, පණ්ණරසී**තිපි පාඨො අත්ථි. ද්වයං පුණ්ණමායං තිථියං. මියාතෙ තිථීනං ඛයො වුඩ්ඪි චානෙන මාසො, චන්දො, පුණ්ණො ච සො මාසො චාති පුණ්ණමාසො, තස්සායං තිථි, පුණ්ණමාසො යස්සමත්ථීති වා **පුණ්ණමාසී.** පුණ්ණො මා චන්දො යත්ථ, පුණ්ණමස්සායං වා තිථි **පුණ්ණමා,** ''පුණ්ණිමා''ති පාඨෙ පන සති චන්දස්ස පුණ්ණභාවො පුණ්ණො, තෙන නිබ්බත්තා භාවපච්චයන්තා තෙන නිබ්බත්තෙ ඉමො දිස්සති, ලොකාසයත්තා ලිඞ්ගස්ස ඉත්ථිලිඞ්ගත්තං, සා පුණ්ණමා එකකලාහීනෙ චන්දෙ සති අනුමති නාම, අනුමඤ්ඤන්තෙ අනුගච්ඡන්තෙ දෙවතාපිතූහි සහ යස්සං සා **අනුමති.** පුණ්ණෙ පන චන්දෙ සා පුණ්ණමා රාකා නාම, රාති දස්සනාවකාසං **රාකා,** කො [කලාහීනෙ සා'නුමති පුණ්ණෙ රාකා නිසාකරෙ (අමර 4.8)].

අපරා කාළපක්ඛසම්භූතාපන්නරසී පන අමාවසී, අමාවාසීතිපි උච්චතෙ. අමා සහ වසන්ති රවිචන්දා යස්සං **අමාවසී, අමාවාසී** ච දීඝං කත්වා, **අමා**සද්දො සහත්ථො අබ්‍යයං. දස්සො [දස්සලා (ක.), දිස්සන්තෙ රවිචන්දා අත්‍ර, ''ගණකෙහී''ති ස (චින්තාමණිටීකා)], සූරියින්දුසඞ්ගමොති තස්සායෙව නාමානි.

74. සට්ඨිසටිකාහි ලක්ඛිතො කාලො අහොරත්තො නාම. සටෙන්ති අහොරත්තියොති **සටිකා.** අහො ච රත්ති ච **අහොරත්තො,** පුමෙ. අදිගුත්තෙපි අහොරත්තන්ති නපුංසකෙපි. **තෙ** පඤ්චදස අහොරත්තා පක්ඛො නාම. පචන්ති පරිණමන්ති භූතානායනෙනෙති **පක්ඛො.** පුබ්බාපරභූතා **තෙ** ච පක්ඛා යථාක්කමං **සුක්කකාළා** සුක්කපක්ඛකාළපක්ඛා නාම. **ජොතිසත්ථ**ක්කමෙන සුක්කපක්ඛො පුබ්බසඤ්ඤිතො, කණ්හපක්ඛො අපරසඤ්ඤිතො. තතො එව මාසවිසෙසෙ ලොකෙ සකපරපක්ඛොති [ලොකෙපා‍යපරපක්ඛොති (ක.)] රූළ්හී. **සුච** සොකෙ, **සුක්කො,** සොචන්ති එත්ථ අන්ධකාරාභිලාසිනොති කත්වා, සුචෙති පකාසෙතීති වා **සුක්කො.** කිරති සුක්කන්ති කාරො, ණො, සොව **කාළො,** කෙන වා ජොතිනා අරති එත්ථ කාරො, සොව **කාළො.** **තෙ** දුවෙ සුක්කකාළපක්ඛා සමුදිතා **මාසො** නාම. **මසි** පරිමාණෙ, කම්මනිණො.

75-76. සාද්ධපජ්ජෙන ද්වාදසමාසානං නාමානි. චිත්තාය පරිපුණ්ණෙන්දුයුත්තාය යුත්තො, උපලක්ඛිතො වා මාසො **චිත්තො** , සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි, එවං සබ්බත්‍ර. පරිපුණ්ණෙන්දුයුත්තතංතංනක්ඛත්තනාමවසෙන ද්වාදසන්නං මාසානං නාමානි වෙදිතබ්බානි. චිත්තමාසාදයො ඵග්ගුනමාසපරියන්තා ද්වාදස කොට්ඨාසා කමෙන මාසාති ඤෙය්‍යා. පසත්ථතමත්තා ජෙට්ඨා, තංයොගා **ජෙට්ඨො.** අසය්හො රවි අත්‍රෙති **ආසාළ්හො.** **යස්ස ළො,** සවන්ත්‍යස්මිං **සාවණො,** යු. ඵලන්ත්‍යත්‍ර **ඵග්ගුනො,** යු, **ලස්ස ගො,** අස්ස **උ.** කත්තිකමාසො පච්ඡිමකත්තිකො නාම. අස්සයුජමාසො පුබ්බකත්තිකො නාම.

77. ද්වයං සාවණමාසෙ. අන්තොවීථිතො බහි නික්ඛමති සූරියො එත්ථ, අධිකරණෙ අනීයො. ද්වයං චිත්තමාසෙ. නානාපුප්ඵඵලවිචිත්තතාය ලොකානං රම්මං කරොති, රමන්ති වා එත්ථාති **රම්මකො.**

78. **කත්තිකකාළපක්ඛතො** පච්ඡිමකත්තිකතො පට්ඨාය චතුරො චතුරො මාසා **කමා** කමතො හෙමන්තගිම්හානවස්සානසඞ්ඛිතා උතුයො නාම හොන්ති. හිමානි එත්ථ සන්ති හෙමො, සො එව **හෙමන්තො,** ''සුත්තන්තො වනන්තො''ති යථා, හිනොති වා හානිං ගච්ඡති සබ්බමෙත්ථාති **හෙමන්තො, අන්ත**පච්චයො, මාගමො ච. ගිරති පීළයතීති **ගිම්හානො,** මානො, **රස්ස හො,** වණ්ණවිපරියයො ච. වස්සති එත්ථ **වස්සානොයු. උතුයො ද්වීසූති** පච්චාසත්‍යා උතුසද්දො එව ද්වීසු, න **හෙමන්තා**දයො, **අමරකොසෙ** පන උතුසද්දො පුමෙ වුත්තො [අමර 4.20].

79. අඤ්ඤථාපි උතුභෙදං දස්සෙතුං අරියසාමඤ්ඤමාහ **''හෙමන්තො''**ඉච්චාදි. **වා** අථ වා **වුත්තානුසාරෙන** උතුත්තයපභෙදෙ වුත්තවචනස්සානුසාරෙන. ඉදං පන ''කත්තිකකාළපක්ඛතො''ති වචනං සන්ධාය වුත්තං, තස්මා කත්තිකකාළපක්ඛතො පභුති ද්වෙ ද්වෙ මාසා **කමා** කමතො හෙමන්තො, සිසිරො, වසන්තො, ගිම්හො, වස්සානො, සරදො උතූති ඡ **උතූ** භවන්ති, පුනප්පුනං එතීති කත්වා, තු, **ඉස්ස උ. සිසිරං** සීතලං, තංයොගා **සිසිරං,** වාවිධානතො න වුද්ධි, **ම**කාරො පදසන්ධිකරො. **වස** කන්තියං. වසීයතෙති **වසන්තො.** පුප්ඵධනුත්තා [පුප්ඵවන්තත්තා (ක.)] වා වසති කාමො එත්ථ **වසන්තො.** සරති පීළයති අස්මින්ති **සරදො, තස්ස දො.** සා සුනඛා රමන්ති එත්ථාති වා **සරදො, මස්ස දො.**

80-81. තිකං ගිම්හෙ. උසති දහතීති **උණ්හො,** ණ්හො, **සලොපො** ච. නිදහන්තෙ යස්මින්ති **නිදාඝො, හස්ස ඝො.** ගිරති පීළයතීති **ගිම්හො,** මො, **රස්ස හො,** වණ්ණවිපරියයො ච. තිකං වස්සානොතුම්හි. වස්සති පවස්සති එත්ථාති **වස්සො, වස්සානො, පාවුසො** ච. **අස්ස උ,** සංයොගලොපො ච.

වස්සානාදිකෙහි තීහි උතූහි **දක්ඛිණායනං** සූරියස්ස දක්ඛිණදිසාගමනං භවති, අඤ්ඤෙහි **තීහි** සිසිරවසන්තගිම්හෙහි **උත්තරායනං** උත්තරදිසාගමනං භවති. **ඉ** ගතියං, භාවෙ යු, අයනං. පුස්සසඞ්කන්තිමාරබ්භ ආසාළ්හං යාව ආදිච්චස්ස උත්තරා ගති **උත්තරායනං.** ආසාළ්හසඞ්කන්තිමාරබ්භ පුස්සං යාව දක්ඛිණා ගති **දක්ඛිණායනං. වස්සොයනද්වය**න්ති ඉදං අයනද්වයං සම්පිණ්ඩිතං වස්සො නාම. වස්සන්ති එත්ථාති **වස්සො,** වස්සකාලෙන වා උපලක්ඛිතො **වස්සො,** ''චිත්තො, චක්ඛුදසක''න්ති යථා.

පජ්ජද්ධං වස්සෙ. සංවසති එත්ථ **සංවච්ඡරො,** ඡරො, **සස්ස චො,** ''වච්ඡරො''තිපි තස්සෙව නාමං. නත්ථි ඉත්ථිලිඞ්ගත්තමෙතෙසු **අනිත්ථී.** පච්චාසත්‍යා **සරදො**පි තංපච්චාසත්‍යා **හායනො**පි. සරදකාලෙන ලක්ඛිතො **සරදො,** යථා ''සොතදසකං, වෙසාඛො''ති. ජහාති භාවෙති **හායනො,** පදත්ථෙ වා ජහන්තො අයතීති **හායනො. සම**යති විකලයති භාවෙති **සමා, සම** වෙකල්‍යෙ. ''සමා වස්සෙ ථීලිඞ්ගො තු, සමං සබ්බසමානෙසූ''ති **රුද්දො.**

සබ්බසත්තානං සබ්බපාරිසදත්තා [සබ්බපටිපදත්තා (ක.)] සබ්බවොහාරකුසලත්ථං කාලාධිකාරත්තා පරසමයෙ කථිතං දෙවානං වස්සප්පමාණම්පි ඉධාහරිත්වා දීපෙතබ්බං. තථා හි මනුස්සානං මාසෙන පිතූනං අහොරත්තො, එවං මනුස්සානං වස්සෙන දෙවානං අහොරත්තො, තත්‍රොත්තරායනං දෙවානං දිනං, රත්ති පන දක්ඛිණායනං, දෙවතානං සට්ඨ්‍යාධිකාහොරත්තිසතත්තයෙන වස්සෙන ද්වාදසවස්සසහස්සානි දෙවානං යුගං. තෙන වුත්තං –

> ''එසා ද්වාදසසහස්සී, යුගාඛ්‍යා පරිකිත්තිතා;
> එතං සහස්සගුණිතං, අහො බ්‍රහ්මමුදාහට''න්ති [''වෙදදීපකගන්ථෙ''ති නිස්සයෙ].

තඤ්ච නරානං චතුයුගං දිබ්බසහස්සද්වයෙන බ්‍රහ්මුනො ද්වෙ දිවෙති. කත, තෙතා, ද්වාපර, කලිවසෙන චතුයුගං. තත්‍ර **කතයුගස්ස** මනුස්සසඞ්ඛ්‍යාය පමාණං අට්ඨවීසතිසහස්සාධිකානි සත්තරසවස්සලක්ඛානි, **තෙතාය** ඡන්නවුතිසහස්සාධිකානි ද්වාදසවස්සලක්ඛානි, **ද්වාපරස්ස** චතුසට්ඨිසහස්සාධිකානි අට්ඨවස්සලක්ඛානි, **කලිස්ස** ඛාත්තිංසසහස්සාධිකානි චත්තාරි වස්සලක්ඛානි. වුත්තඤ්ච –

> ''සුඤ්ඤං සුඤ්ඤං ඛං නාගා, කරමුනිසසිනො;
> මාන'මාදො යුගස්ස, තෙතාය ඛංඛංසුඤ්ඤං.
>
> රසනවසූරියා, වස්සසඞ්ඛ්‍යා පසිද්ධා;
> සුඤ්ඤං සුඤ්ඤං ඛං වෙදා, රසභුජගමිති.
>
> ද්වාපරෙ වස්සසඞ්ඛ්‍යා, සුඤ්ඤාකාසංඛංනෙත්ත-;
> ගුණජලනිධයො, වස්සසඞ්ඛ්‍යා කලිස්සෙ''ති.

පිණ්ඩො වෙස වීසතිවස්සසහස්සාධිකානි තෙචත්තාලීසවස්සලක්ඛානි. වුත්තඤ්ච ''ඛාකාසසුඤ්ඤම්බරදන්තසාගරා චතුයුගානං පරිමාණසඞ්ගහො''ති. බ්‍රහ්මුනො අහොරත්තෙන නරානං ද්වෙ කප්පා.

තත්‍ර අට්ඨ නාගා, ද්වෙ කරා, සත්ත මුනයො, එකො සසී, ඡ රසා, ද්වාදස සූරියා, චත්තාරො වෙදා ජලනිධයො ච. ද්වෙ නෙත්තානි, තයො ගුණා, ඛාත්තිංස දන්තා, සඞ්ඛ්‍යාය පසිද්ධෙහෙතෙහි සඞ්ඛ්‍යා ගහෙතබ්බා. **ඛාකාසම්බර**සද්දා සුඤ්ඤපරියායා. සුඤ්ඤඤ්ච ගණිතෙ බින්දුනා සඞ්ගහිතං. සබ්බඤ්චෙතං පටියුගං පටිලොමෙන පත්ථාරයෙ. තත්‍ර

කතයුගස්ස පත්ථාරො යථා – 1728000. තෙතාය යථා – 1296000 . ද්වාපරස්ස යථා – 864000. කලිස්ස යථා – 432000. චතුයුගපිණ්ඩස්ස ච යථා – 4320000. යුගානං පටිපත්ථාරඤ්ච පිණ්ඩස්ස ච යථාක්කමං අන්තිමං බින්දුමාදාය පටිලොමෙන ගණයෙ. තං යථා –

> ‘‘එකං දස සතඤ්චෙව, සහස්ස’මයුතං තථා;
> ලක්ඛඤ්ච නියුතඤ්චෙව, කමා දසගුණොත්තර’’න්ති.

තත්‍ර දසසහස්සානි අයුතං. දසලක්ඛානි නියුතං. තඤ්ච කලිද්වාපරෙසු නත්ථීති ලක්ඛපරියන්තමෙව තත්‍ර ගණයෙ, තදෙවං යුගානං, තංපිණ්ඩස්ස ච අධිකතො පුබ්බවුත්තා වස්සසඞ්ඛ්‍යා සඤ්ඤාතා භවතීති.

තත්‍ර බ්‍රහ්මුනො දිනං නරානං උදයකප්පො, රත්ති පන ඛයකප්පො. එකස්මිඤ්ච බ්‍රහ්මදිනෙ මනුසඤ්ඤිතා චතුද්දස බ්‍රහ්මසුතා භවන්ති. තත්‍රෙකස්ස මන්වන්තරස්ස එකසත්තතිදිබ්බයුගානි පමාණං, තඤ්ච මානුසං චතුද්දසහි උත්තරං [චතුරාසීතිඋත්තරං (?)] යුගසතද්වයං. තදෙවං චතුද්දසහි මන්වන්තරෙහි චතුනවුතායුත්තරානි නවදිබ්බයුගසතානි භවන්ති. මානුසං තු චතුවීසතියුගසහස්සචතුක්කං. එසඤ්ච [ඡසත්තතායාධිකනවතිංසයුගසතං (?)] මන්වන්තරානං අට්ඨවීසසහස්සාධිකසත්තරසමානුසවස්සලක්ඛසඞ්ඛ්‍යා වා කතයුගප්පමාණකා පඤ්ච සන්ධයො භවන්ති. තෙන වුත්තං **සූරියසිද්ධන්තෙ** [1.18-19] –

> ‘‘යුගානං සත්තති සෙකා, මන්වන්තර’මිහො’ච්චතෙ;
> කතස්ස සඞ්ඛ්‍යා තස්සන්තෙ, සන්ධි වුත්තො ජලප්ලවො.
>
> සසන්ධයො තෙ මනවො, කප්පෙ ඤෙය්‍යා චතුද්දස;
> කතප්පමාණා කප්පාදො, සන්ධී පඤ්චදසට්ඨිතා’’ති.

කතයුගස්ස ච පාදෙන කලිනො පමාණං, පාදද්වයෙන ද්වාපරස්ස, පාදත්තයෙන තෙතාය. චතුයුගඤ්චෙතං චක්කමිව භමතීති පඤ්චදසහි සන්ධීහි නරානං යුගානි චතුවීසති භවන්ති. දෙවානං තු යුගචක්කං. එතානි ච සසන්ධිචතුද්දසමන්වන්තරානොයකතොපි පිණ්ඩිතානි දෙවානං යුගසහස්සං භවති, නරානං චතුයුගසහස්සං, තඤ්ච බ්‍රහ්මුනො දිනමෙකං. අඤ්ඤො මනු අස්මිං **මන්වන්තරං,** බ්‍රහ්මසුතා එව මනවො.

82. පඤ්චකං ඛයකප්පෙ. කප්පතෙ ජගතී විනස්සතෙති කප්පො. ඛයන්ති එත්ථ ඛයො. කප්පො ච ඛයො චාති **කප්පක්ඛයො.** සංවත්තතෙ උපරමතෙ, විනස්සතෙ වා ජගතී අස්මින්ති **සංවට්ටො.** චතුයුගානමන්තෙ ජාතො **යුගන්තො.** පලීයතෙ ඛීයතෙ යත්ථ ලොකොති **පලයො,** පුමෙ, සඤ්ඤායං ණො. කෙචි පනෙත්ථ ‘‘කප්පක්ඛයො තු’’ති පාඨං වත්වා ද්වින්නමෙකාභිධානත්තං කප්පෙන්ති, තං **අමරකොසෙන** ච **තට්ටීකාය** ච න සමෙති. වුත්තඤ්හි තත්ථ ‘‘සංවට්ටො, පලයො, කප්පො, ඛයො, කප්පන්තමිච්චපී’’ති [අමර 4.22] ච ‘‘පඤ්චකං ඛයකප්පෙ’’ති ච.

ද්වයං කාළකණ්ණියං. නින්දිතබ්බත්තා න ලක්ඛීයතෙති **අලක්ඛී.** අත්තනො නිස්සයං කාළවණ්ණසදිසං කරොති අප්පකාසකත්තාති **කාළකණ්ණී, කර**තො ණො, රස්ස **ණො,** ඊ ච. ද්වයං සිරියං. පසංසිතබ්බත්තා ලක්ඛීයතෙති **ලක්ඛී.** කතපුඤ්ඤෙහි සෙවීයතෙ, තෙ වා සෙවතීති **සිරී,** රො, ඊ ච.

83. ද්වයං දානවානං මාතරි. දා අවඛණ්ඩනෙ, දායතීති **දනු.** ද්වයං දෙවානං මාතරි. **දිතී**ති අසුරානමෙව වෙමාතිකා මාතා, තස්සා පටිපක්ඛභාවෙන **අදිති.**

84. ආගුන්තං පාපෙ. පාන්ති රක්ඛන්ති අත්තානමස්මාති **පාපං, පකාරවණ්ණාගමො,** දුග්ගතිං පාපනතො වා **පාපං.** කිලායතෙ සිථිලී කරියාතෙ යෙනෙති **කිබ්බිසං, ලස්ස වො,** ඉසො ච, කරොති අනිට්ඨඵලන්ති වා **කිබ්බිසං,** ඉබ්බිසො. විරූපෙන ගච්ඡතීති **වෙරං.** න හන්ති ධඤ්ඤන්ති **අඝං, හනස්ස ඝො,** සාධූහි අගන්තබ්බත්තා වා **අඝං, හන** ගතියං. කුච්ඡිතං චරිතං **දුච්චරිතං.** දු නින්දිතං කරණමස්ස **දුක්කටං.** න පුනාතීති **අපුඤ්ඤං.** කුසලානං පටිපක්ඛං **අකුසලං.** කං සුඛං හනතීති **කණ්හං,** වණ්ණවිපරියයො. කලායතෙ අනෙන **කලුසං,** උසො, කං වා සුඛං ලුනන්තො සෙතීති **කලුසං.** දු නින්දිතං ඉතං ගමනමස්ස **දුරිතං.** අගන්තබ්බං ගච්ඡති එතෙනාති **ආගු,** ආ පීළයං ගච්ඡතීති වා **ආගු, ‘‘ආ** තු කොධමුදාට්ටීසූ’’ති හි **එකක්ඛරකොසෙ** වුත්තං.

85-86. ඡක්කං ධම්මෙ. කුච්ඡිතෙනාකාරෙන සන්තානෙ සෙන්තීති කුසා, රාගාදයො, තෙ ලුනාති ඡින්දතීති **කුසලං.** සුඛං කරොති, සොභනං වා කරණමස්ස **සුකතං.** සුඛං කරොතීති **සුක්කං.** පුනාතීති **පුඤ්ඤං.** ධරති සබ්බන්ති **ධම්මං.** අපරෙ පනිදං ‘‘පුඤ්ඤධම්ම’’මිතොයකපදං වදන්ති, තං **අමරකොසෙන** [අමර 4.24] විරුජ්ඣනතො න ගහෙතබ්බං. සුන්දරං චරණමස්ස **සුචරිතං.**

තිකං දිට්ඨධම්මිකෙ. දිට්ඨධම්මො නාම පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ නිබ්බත්තං **දිට්ඨධම්මිකං.** ඉහලොකෙ ජාතං **ඉහලොකිකං.** සන්දිට්ඨෙ පච්චක්ඛෙ අත්තභාවෙ ජාතං **සන්දිට්ඨිකං.** ද්වයං සම්පරායිකෙ. තං වචනත්ථතො

සුවිඤ්ඤෙය්‍යාං.

ද්වයං තක්කාලෙ. තස්මිංයෙව කාලෙ ජාතං, නාසන්නකාලාදීසූති **තක්කාලං.** තදා තස්මිංයෙව කාලෙ ජාතං **තදාත්වං,** ත්වං, **තදාත්තන්**තිපි පාඨො. ද්වයං ආයතිකාලෙ. **උත්තරකාලො** පච්ඡිමො කාලො. ආගමිස්සතීති **ආයති,** ආපුබ්බො **ඉ** ගතිම්හි. එත්ථ ච යං ඉමස්මිං අත්තභාවෙ දූරමාසන්නං වා, තං දිට්ඨධම්මිකං. යං පන ඉමස්මිං අත්තභාවෙ වා සම්පරායෙ වා දූරතරං, තං **ආයති.**

87-88. **පමොදන්**තං පාමොජ්ජෙ. හසති යෙනාති **හාසො.** අත්තා මනො යස්ස අත්තමනො. දුට්ඨස්ස හි මනො අත්තා නාම න හොති, තස්ස භාවො **අත්තමනතා,** පාමොජ්ජං. පීණෙති තප්පෙතීති **පීති.** වින්දති සුඛං එතායාති **චිත්ති.** තුස්සන්ති එතායාති **තුට්ඨී,** තංසහචරණතො **චිත්ති,** තංසහචරණතො **පීති** ච නාරියං, **අත්තමනතා** පන නිද්දෙසතො රූපභෙදො. ආ භුසො නන්දයතීති **ආනන්දො. මුද** හාසෙ, **පමුදො, ආමොදොපි.** සන්තුස්සනං **සන්තොසො** . නන්දනං **නන්දි. සම්මදො සම්මදාපි** [සම්මුදො, සම්මදොපි (?)], උකාරස්ස **අ.** පමොදිතස්ස පුග්ගලස්ස, චිත්තස්ස වා භාවො **පාමොජ්ජං.**

තිකං සුඛෙ. සුට්ඨු ඛණතීති **සුඛං,** ක්වි. සාදීයති අස්සාදීයතීති **සාතං.** ඵස්සති සිනෙහතීති **ඵාසු,** ඵුසති වා බාධති දුක්ඛන්ති **ඵාසු.** සත්තකං කල්‍යාණෙ. **භදි** කල්‍යාණෙ, භද්දතීති **භද්දං.** පසත්ථතරත්තා **සෙය්‍යො.** සොභතීති **සොභං. ඛී** ඛයෙ, ඛෙපෙති අසුඛං **ඛෙමං,** මො. කල්‍යං නිරොගං අණති ගච්ඡති, කල්‍යං වා හිතං අණයති පාපයතීති **කල්‍යාණං,** කම්මනි ණො [කම්මනි උපපදෙ ණපච්චයොති අධිප්පායො]. **මඞ්ග** ගත්‍යත්ථො, මඞ්ගති ධඤ්ඤං **මඞ්ගලං,** අලො. සමෙති දුක්ඛන්ති **සිවං,** වො.

89. ඡක්කං දුක්ඛෙ. දුක්කරං ඛමනමෙත්ථ **දුක්ඛං. කස** ගමනෙ, කසති අපුඤ්ඤන්ති **කසිරං,** ඉරො, කුච්ඡිතෙනාකාරෙන සෙතීති වා **කසිරං. කිර** වික්ඛිපනෙ, කිරති සුඛන්ති **කිච්ඡං,** කතා වා පුඤ්ඤකරණිච්ඡා යෙනාති **කිච්ඡං,** ''දුක්ඛූපනිසා සද්ධා''ති හි වුත්තං. නත්ථි අධිගමනත්ථං ඊහා එත්ථාති **නීඝො, හස්ස ඝො,** අථ වා නිහන්ත්‍යාපුඤ්ඤං හිංසති ගච්ඡතීති වා **නීඝො,** පුඤ්ඤං වා න හන්ති න ගච්ඡතීති **නීඝො.** විරූපමසති යෙනාති **බ්‍යසනං,** විසිට්ඨං වා අසති ඛෙපෙතීති **බ්‍යසනං.** න හන්ති ධඤ්ඤන්ති **අඝං.** එතෙ පාපාදයො ගුණෙ යථාවුත්තලිඞ්ගා. **පාපපුඤ්ඤානි සුඛාදි** ච **ආකිච්ඡං කිච්ඡ**න්තං ගුණයොගතො **දබ්බෙ** විසෙසො වත්තමානානි තීසු. යථා –

පාපා උතුමතී කඤ්ඤා, පාපො රාජාප්‍යරක්ඛකො;
පාපං බ්‍යාධකුලං හිංසං, පාපො විප්පො ච සෙවකො;
පුඤ්ඤං තිත්ථමිදං පුඤ්ඤා, නදී පුඤ්ඤො'ය'මස්සමො.

සුඛං කාමිකුලං දබ්බං [සබ්බං (?)], සුඛො වාසො සභා'ම්බයා [සභාන්වයො (ක.)];
සුඛා යුවති'රිච්ඡන්තී, සුඛා වෙ මඝවග්ගභා [සුඛා යුවතිකා ගභා (ක.)].

යදා තු සකත්ථප්පධානං සුඛාදිකමෙව විසෙස්‍යත්තෙන වත්තුමිච්ඡතෙ, න තු දබ්බං (පුබ්බමිව විසෙසනං,) [( ) චින්තාමණිටීකායං න දිස්සති] තදා රූපභෙදොත්තමෙව ලිඞ්ගං. යථා –

''දාලිද්දෙපි [වලිත්තෙපි (ක.)] ධනිත්තෙපි, වසො පරිජනො සුඛං;
සුඛං සජ්ජනවාසො ච, සුඛං සන්ති අනුත්තරා''ති.

නනු ''දුක්කටොයං බ්‍යාපාරො, සුකතං කම්මං, කලුසොයං මෙ බ්‍යාපාරො''ති අඤ්ඤෙසම්පි තීසු වුත්ති අත්ථෙවෙති කිං පාපපුඤ්ඤානමෙව ගහණං භවතීති? වුච්චතෙ – ''දුට්ඨු කතො දුක්කටො, සුට්ඨු කතං සුකත''මිච්චෙවං ක්‍රියානිබන්ධනාපි තීසු වුත්ති සම්භවති, නාවස්සං ගුණනිබන්ධනා එව. කලුසස්සපි යදා සිට්ඨපයොගෙසු විසෙස්‍යවුත්ති තිලිඞ්ගතා උපලබ්භතෙ, තදා පාපග්ගහණ'මත්ථප්පධානං බ්‍යාඛ්‍යාතබ්බං.

90. පඤ්චකං සුභාසුභකම්මමත්තෙ. ඉට්ඨානිට්ඨවිපාකභාගො යත්ථ අත්ථීති **භාග්‍යං.** සුභාසුභඵලං නෙතීති **නියති,**ති. සුභාසුභඵලං භාජෙතීති **භාගො.** ඉට්ඨානිට්ඨවිභාගභාගොධීයති එත්ථාති **භාගධෙය්‍යං.** සුභාසුභඵලං විදධාතීති **විධි.** අයො, සුභාවහො, දෙවං, දිට්ඨංඉච්චාදීනිපි සුභාසුභකම්මමත්තස්ස නාමානි. පඤ්චකං ජාතියං. උප්පජ්ජනං **උප්පත්ති,** නිප්පජ්ජනං **නිබ්බත්ති, පද** ගතියං, **නිපුබ්බො,**ති, **පස්ස බො.** ජනනං **ජාති.** ජනීයතෙ **ජනනං.** උද්ධං භවනං **උබ්භවො.**

91. පජ්ජං හෙතුම්හි. අත්තනො ඵලං නිමිනාතීති **නිමිත්තං, මා** පරිමාණෙ, **නිපුබ්බො.** කරොති ඵලන්ති **කාරණං.** තිට්ඨති ඵලමෙත්ථාති **ඨානං.** පජ්ජති නිපජ්ජති ඵලමෙතෙනාති **පදං,** විසෙසෙන ජායතෙති **බීජං,** රස්සස්ස දීඝතා. නිස්සෙසෙන අත්තනො ඵලං බන්ධති පවත්තෙතීති **නිබන්ධනං.** නිදීයතෙ නිච්ඡීයතෙ අනෙනෙති **නිදානං,** යු, නිදදාති ඵලන්ති වා **නිදානං.** පභවති ඵලමෙතස්මාති **පභවො,** හිනොති ගච්ඡති පරිණමති කාරියරූපතන්ති **හෙතු,** තු, හිනොති වා

පතිට්ඨාති ඵලමෙත්ථාති **හෙතු, හි** පතිට්ඨායං. සම්භවති යෙන ඵලන්ති **සම්භවො. සි**නොති ඵලං බන්ධතීති **සෙතු.** පටිච්ච ඵලමෙතස්මා එතීති **පච්චයො.**

92. යං කාරණං **සමාසන්නං** ආසන්නතරං ඵලෙන, තං පදට්ඨානන්ති මතං. පදානං හෙතූනං ඨානං **පදට්ඨානං,** යථා "රාජරාජා"ති. තිවිධං කාරණං උපාදානකාරණං සහකාරීකාරණං කාරණකාරණන්ති. යථා බීජං අඞ්කුරස්ස උපාදානකාරණසඞ්ඛාතං පදට්ඨානං, භූමිජලාදි සහකාරීකාරණං, "කම්මස්ස [කම්පස්ස (?)] කාරණං ජරො, තස්ස කාරණං කඵො"ති කඵො කාරණකාරණං කම්මස්ස [කම්පස්ස (?)].

තිකං සරීරාධිපතිදෙවෙ. ජීවන්ති සත්තා යෙනාති **ජීවො.** පූරෙති නිස්සයස්සාභිලාසන්ති **පුරිසො,** ඉසො. අතන්ති සතතං ගච්ඡන්ති සත්තා යෙනාති **අත්තා.** ද්වයං සත්තරජොතමොසාම්‍යාවත්ථායං. පධීයන්තෙ පලීයන්තෙ අත්‍ර ගුණා සත්තරජොතමො රූපාති **පධානං,** යු. පකරොති පුරිසොපභොගත්ථං සද්දාදිකාරියන්ති **පකති,**ති. මොහරාගදොසානං යථාසඞ්ඛ්‍යං සත්තරජොතමානීති **සඤ්ඤා.** සතො භාවො **සත්තං,** ඨිතිපරතා. රජ්ජන්ත්‍යත්‍රාති **රජො,** සට්ඨීපරතා. තමන්ත්‍යත්‍රාති **තමො,** පලයපරතා.

93. පජ්ජෙන පාණිනො නාමානි. පණන්ති ජීවන්ති සත්තා යෙනාති **පාණො,** සො යස්සත්ථි, සො **පාණො.** සරීරසඞ්ඛාතො කායො යස්සත්ථි, සො **සරීරී.** කම්මෙන භවතීති **භූතං,** නපුංසකෙ, පුමෙවාති **වා**සද්දත්ථො. රූපාදීසු සඤ්ජතීති **සත්තො,** නිච්ඡන්දරාගාපි රුළ්හියා සත්තාති වුච්චන්ති. දෙහො කායො යස්සත්ථීති **දෙහී.** පූරෙතීති පූති, පූතිසඞ්ඛාතං ආහාරං ගිලති අදතීති **පුග්ගලො, තිස්ස** ලොපො, සත්තානං ආයුං පූරෙන්තො ගච්ඡතීති පුග්ගො, තං ලාති භක්ඛතීති **පුග්ගලො.** ජීවන්ති යෙනාති ජීවං, තමස්සත්ථීති **ජීවො.** යථාවුත්තත්ථො පාණො යස්සත්ථීති **පාණී.** පකාරෙන ජාතත්තා **පජා.** ජායතීති **ජන්තු,** තු. කුසලාකුසලං ජනෙතීති **ජනො.** ලුජ්ජතීති **ලොකො, ලුජ** විනාසෙ, **ජස්ස කො.** යථා පුරිමකා සත්තා ජාතිජරාමරණං ගච්ඡන්ති, තථා අයම්පි ගච්ඡතීති **තථාගතො.**

94. රූපාදයො ඡ චක්ඛාදිගය්හා ධම්මා "ගොචරා"ති "ආලම්බා"ති "විසයා"ති "ආරම්මණානී"ති "ආලම්බණානී"ති ච වුච්චන්තෙ. රූපයති පකාසෙති අත්තනො සභාවන්ති **රූපං.** සප්පති උච්චාරියතීති **සද්දො, සප්ප** ගතියං වා, සප්පතෙ ඤායතෙ යෙනෙති **සද්දො. ගන්ධ** අද්දනෙ, අද්දනං හිංසනං, යාචනඤ්ච, හිංසතෙ අභිලසීයතෙ වා **ගන්ධො,** ගන්ධෙති වා අත්තනො වත්ථුං සූචෙති පකාසෙති "ඉදමෙත්ථ අත්ථී"ති පෙසුඤ්ඤං කරොන්තො විය හොතීති **ගන්ධො.** රසන්ති තං සත්තා අස්සාදෙන්තීති **රසො.** ඵුසීයතීති **ඵස්සො.** ගාවො ඉන්ද්‍රියානි චරන්ත්‍යෙතෙසු **ගොචරා.** චිත්තචෙතසිකෙහි ආලම්බීයන්තෙති **ආලම්බා. සි** බන්ධනෙ විපුබ්බො, විසිනොන්ති විබන්ධන්ති ඉන්ද්‍රියානීති **විසයා.** ආගන්ත්වා චිත්තචෙතසිකා රමන්ති එත්ථාති **ආරම්මණානි,** යු. එතෙ **ඉන්ද්‍රියත්ථා**තිප්‍යුච්චන්තෙ, ඉන්ද්‍රියෙහි අත්ථ්‍යන්තෙ අභිලසීයන්තෙති කත්වා.

95. පජ්ජද්ධං සුක්කෙ. **සුච** සොකෙ, සොචන්ති එතෙන තදත්ථිකාති **සුක්කො,** අ. **ගු** සද්දෙ, ගූයතෙ කිත්තීයතෙති **ගොරො,** රො. **සි** සෙවායං, සෙවීයතෙති **සිතො,** සිනොති වා බන්ධති චිත්තන්ති **සිතො.** අවදායති සබ්බවණ්ණෙහි **ඔදාතො. දා** අවඛණ්ඩනෙ **අව**පුබ්බො. ධාවති සුජ්ඣත්‍යනෙනෙති **ධවලො,** අලො. **සිත** වණ්ණෙ, ණො, **සෙතො** . **පඞ්ඩ** ගතියං, පණ්ඩති පකාසෙතීති **පණ්ඩරො,** අරො. සුචි, විසදො, අජ්ජුනොතිපි සුක්කනාමානි.

ඡක්කං රත්තෙ. **සොණ** වණ්ණෙ, ණො, රත්තුප්පලවණ්ණො, **රුහ** ජනනෙ, ඉතො, ලත්තෙ **ලොහිතො.** රඤ්ජන්ත්‍යනෙනෙති **රත්තො, රන්ජ** රඞ්ගෙ. තම්බො උදුම්බරසඞ්ඛාතො ලොහවිසෙසො, තබ්බණ්ණතාය **තම්බො.** මඤ්ජෙට්ඨා නාම රත්තවල්ලි, යාය හත්ථිදන්තාදිවිකතියො රත්තා භවන්ති, තබ්බණ්ණතාය **මඤ්ජෙට්ඨො. රොහිතො** ලොහිතසමො, අලත්තමෙව විසෙසො.

96. **සාමල**න්තං කණ්හෙ. **නීල** වණ්ණෙ, අ. කස්සතෙති **කණ්හො, කස** විලෙඛනෙ, ණ්හො. න සිතො **අසිතො.** වණ්ණෙසු එකකොට්ඨාසභාවෙන කලෘතෙති කාලො, සො එව **කාළො. මච, මචි** කක්කනෙ, කක්කනං පිසනං, සෙතාදිකං මචතීති **මෙචකො,** ණ්වු, අස්සෙත්තං. **සා** තනුකරණෙ, සායති තනුකරීයති පටිපක්ඛවණ්ණෙහීති **සාමො. සාමලො** සාමසදිසො, **මල**පච්චයොව විසෙසො.

පණ්ඩුසද්දො සිතපීතෙ උත්තො, සිතපීතසම්මිස්සිතවණ්ණෙ **පණ්ඩු**සද්දො වුත්තොත්‍යත්ථො. වුත්තඤ්ච "සිතපීතසමායුත්තො, පණ්ඩුවණ්ණො පකිත්තිතො"ති [චින්තාමණිටීකා 5.13]. පණ්ඩති එකගණනං ගච්ඡතීති **පණ්ඩු, පඞ්ඩ** ගතියං, උ. හරිණො, පණ්ඩුරොතිපි පණ්ඩුවණ්ණනාමානි. **ඊසංපණ්ඩු** අබ්‍යත්තපණ්ඩුවණ්ණො **ධූසරො** නාම, යථා ධූලිවණ්ණො. **ධූස** කන්තිකරණෙ, චුරාදි, අරො.

97. **කිඤ්චිරත්තො** අබ්‍යත්තරත්තවණ්ණො **අරුණො** නාම, යථා මච්ඡස්ස චක්ඛු [යථා මදමත්තස්ස චක්ඛුරාගො (චින්තාමණිටීකා 5.15)], සූරියාදො තරුණො වුත්තො.

සෙතලොහිතො සෙතරත්තමිස්සො වණ්ණො පාටලො නාම, යථා පාටලකුසුමං. පාටයතෙති **පාටලො,** අලො, **පට** විභාජනෙ.

ද්විකං පීතෙ. **පා** පානෙ, කම්මනි තො, ඊත්තඤ්ච. හලිද්දියා ඉව ආභා යස්ස **හලිද්දාභො.**

තිකං තිණපත්තාදිගතෙ වණ්ණෙ. **ලස** කන්තියං, අතිසයෙන ලසායතෙති **පලාසො.** ''පාලාසො''ති පාඨෙ තු රස්සස්ස දීඝතා. **හර** හරණෙ, මනං හරතීති **හරිතො,** ඉතො. ඉ, **හරි.**

98. නීලපීතසම්මිස්සවණ්ණෙ කළාරො, කපිලො ච වත්තන්ති. **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ. අරො, ලස්ස **ළො, කළාරො.** **කබ** වණ්ණෙ, ඉලො, බස්ස **පො, කපිලො.**

රොචනප්පභෙ ගොරොචනසදිසප්පභායං පිඞ්ගො, පිසඞ්ගො ච වත්තන්ති. **පභාසද්දස්ස** ද්විලිඞ්ගත්තමෙව. **පිජි** භාසත්ථො, **පිඞ්ගො.** පරත්‍ර **සකාරවණ්ණාගමො, පිසඞ්ගො.**

කළාරාදීනං චතුන්නං පිඞ්ගලවිසෙසත්ථවාචකතං දස්සෙත්වා පිඞ්ගලසාමඤ්ඤත්ථවාචකත්තම්පි දස්සෙතුමාහ **''කළාරාදී''**ච්චාදි. තස්සායමත්ථො – න කෙවලං **කළාරාදයො** පිඞ්ගලවිසෙසත්ථෙයෙව පවත්තන්ති, අථ ඛො පිඞ්ගලසාමඤ්ඤත්ථෙපි වත්තන්තීති. වුත්තඤ්හි **අමරකොසෙ** ''කළාරො කපිලො පිඞ්ගො, පිසඞ්ගො කද්දු පිඞ්ගලො''ති [අමර 5.16]. කෙචි පන **කළාරාදයො පිසඞ්ගපරියන්තා** චත්තාරො සද්දා පිඞ්ගලගුණෙ වත්තමානා පුමෙ වත්තන්ති, ගුණිනි පන වාච්චලිඞ්ගාති එවං පච්ඡිමෙන සම්බන්ධං කත්වා වදන්ති, තං **අමරකොසෙන** විරුජ්ඣනතො ඉධ ච ''සුක්කාදයො''ති සබ්බෙසංයෙව ගහණතො න ගහෙතබ්බං.

99. තිකං සබලෙ කොකිලකණ්ඨසදිසෙ. කලායතෙති **කලො, මසි** පරිමාණෙ, කම්මනි ණො, කලො එව මාසො **කම්මාසො, ලස්ස මො,** කලනං වා කලො, තං මසතීති **කම්මාසො,** යථා ''කුම්භකාරො''ති. **සබ** ගතියං, සබතීති **සබලො,** අලො. චියායතෙති **චිත්තො,** ත. **ත්‍රණපච්චයෙ චිත්‍රො.** කම්මීරො, කබ්බුරොතිපි සබලස්ස නාමානි.

කණ්හපීතමිස්සෙ සාවො වුත්තො. **සෙ** ගතිම්හි, සයතීති **සාවො,** අවො. කපිසොතිපි **සාවස්ස** නාමං. කණ්හලොහිතමිස්සෙ ධූමාභෙ පන ධූම, ධූමලා වත්තන්ති. ධූමො වියාති **ධූමො.** ධූමං ලාතීති **ධූමලො. එතෙ** **සුක්කාදයො සාවන්තා** යදා අභෙදොපචාරා **ගුණිනි** ගුණිම්හි වත්තන්ති, තදා වාච්චලිඞ්ගා, යථා සුක්කො හංසො, සුක්කා හංසී , සුක්කං හංසකුලංඉච්චාදි යොජ්ජං. යදා **ගුණෙ** ගුණමත්තෙ වත්තන්ති, තදා පුමෙ, යථා හංසස්ස සුක්කො, මයූරස්ස චිත්තො ඉච්චාදි යොජ්ජං.

100. **ලාසනන්තං** නච්චෙ. **නත** ගත්තවිනාමෙ, **පබ්බජ්ජාදිත්තා නච්චාදෙසො.** නතනං **නච්චං,** නටනං වා **නච්චං,** සබ්බත්‍ර භාවසාධනං. නතීයතෙ **නත්තනං.** ලසායතෙ **ලාසනං, ලස** කන්තියං, ලසිතබ්බන්ති වා **ලාසනං.**

නච්චං, වාදිතං, ගීතං ඉති ඉදං තොරියත්තිකං නාට්‍යං නාමෙත්‍යුච්චතෙ [අමර 7.10]. **තුර** තුරණහිංසාසු. තුරියන්තෙනෙනෙති **තුරියං,** මුරජාදි. තබ්භවො සද්දො තොරියො, ණො. තෙන ලක්ඛිතං තිකං **තොරියත්තිකං.** නටස්සෙදං **නාට්‍යං.** තතියස්ස තොරියසාමඤ්ඤස්ස තු පාසඞ්ගා නාටකා.

101. නච්චට්ඨානං රාජඞ්ගණාදි **රඞ්ගො** නාම සියා ''රමන්තා ගච්ඡන්ති එත්ථ, රජ්ජන්ති එත්ථා''ති වා කත්වා. **සූචනං** හත්ථාදීහි සූචිතබ්බස්ස පකාසෙතබ්බස්ස සත්ථප්පහාරාදිනො සූචනං පකාසනං **අභිනයො** නාම ''නයනං නයො, පස්සන්තානං අභිමුඛං නයො''ති කත්වා. බ්‍යඤ්ජකොතිපි තස්සෙව නාමං.

භරතසත්ථවුත්තඅට්ඨුත්තරසතකරණනිප්ඵන්නපීරහත්ථපරියත්ථකාදිනාමකො ද්වත්තිංසප්පකාරො [විත්ථාරො භරතමුනිකතෙ නාට්‍යසත්ථෙ චතුත්ථ අජ්ඣායෙ පස්සිතබ්බො] නච්චවිසෙසො **අඞ්ගවික්ඛෙපො, අඞ්ගහාරො** නාම ''අඞ්ගස්ස හාරො, වික්ඛෙපො''ති කත්වා . තිකං නටෙ. සබ්බත්‍ර කත්තුසාධනං, ''නච්චතීති **නට්ටකො''**ත්‍යාදිනා.

102. සිඞ්ගාරාදයො නව රසා **නාට්‍යරසා** අස්සාදනීයත්තා. යථා හි නානාබ්‍යඤ්ජනසඞ්ඛතමන්නං භුඤ්ජන්තා රසෙ අස්සාදයන්ති සුමනා පුරිසා හාසංච අධිගච්ඡන්ති, තථා නානාභිනයබ්‍යඤ්ජිතෙ අඞ්ගසත්තොපෙතෙ ඨායීභාවෙ අස්සාදයන්ති සුමනාති [සුබොධාලඞ්කාරස්ස මහාසාමිටීකාය 352 ගාථාවණ්ණනායම්පි].

103. තෙසු සිඞ්ගාරස්සෙව සරූපං, පභෙදඤ්ච දස්සෙතුමාහ **''පොසස්සෙ''**ච්චාදි. නාරියං සඞ්ගමං **පටිච්ච** කාරණං කත්වා **පොසස්ස** පුරිසස්ස යා **පිහා ඉච්ඡා** මනොවිකාරවිසෙසො **පොසෙ** ච පුරිසෙ සඞ්ගමං **පටිච්ච** කාරණං කත්වා ඉත්ථියා යා **පිහා** ඉච්ඡා මනොවිකාරවිසෙසො, එසො රතිකීළාදීනං කාරණභූතො, රතිකීළාදිකාරණසහිතො වා රසො **සිඞ්ගාරො** නාම. එත්ථ ච ඉත්ථිපුරිසානං දස්සනසවනඵුසනවසෙන වා විප්පයොගවසෙන වා යා පිහා සඤ්ජාතා, සො

රසො නාම. යං පන තං කාරණං කත්වා පවත්තං ගීතං, තමෙව ලොකානං අස්සාදජනකත්තා රසො නාම. ඵලූපචාරවසෙන පන පිහා රසොති වුත්තා, සබ්බත්‍රෙවං.

104. උත්තමානං ඉත්ථීපුරිසානං පකති සංයොගවියොගසභාවො සා එත්ථ සිඞ්ගාරෙ පායො බහුලන්ති **උත්තමපකතිප්පායො,** යෙභුය්‍යෙන උත්තමානං සංයොගවියොගප්පවත්තං ගීතමෙව සිඞ්ගාරො නාමාත්‍යත්ථො. ඉත්ථීපුරිසානං පිහා හෙතු එතස්සාති **ඉත්ථීපුරිසහෙතුකො.** සො සිඞ්ගාරො සම්භොගො, වියොගොති ඉමිනා පභෙදෙන දුවිධො මතො. තත්‍ර ච –

වාපිවනගෙහුය්‍යාන-මාලාචන්දනාදයො;
සම්භොගස්ස විභාවා තෙ, යෙ වණ්ණෙ ලලිතඞ්කරා.

වියොගස්ස තු පියාදස්සනං විභාවො, රසජනකො ච විභාවො. වුත්තඤ්ච –

‘‘ජයන්තෙ ච රසා යෙන,
ස විභාවො පකිත්තිතො;
තෙසමෙවා’නුභාවො’යං,
ඛ්‍යාතො කවීහි බ්‍යඤ්ජකො’’ති.

සහ භුඤ්ජනමනුභවනං **සම්භොගො.** වියුජ්ජනං නානාභවනං **වියොගො. සිඞ්ගං** නාමධාතු, විජ්ඣනට්ඨෙන සිඞ්ගං, නාගරිකභාවසඞ්ඛාතස්ස කිලෙසසිඞ්ගස්සෙතං නාමං, තං කරොති, සිඞ්ගං වා පභුත්තං, තං කරොති රාගීසූති **සිඞ්ගාරො,** ආරො, කිලෙසසිඞ්ගකරණං විලාසොති වුත්තං. සුචි, උජ්ජලොතිපි සිඞ්ගාරස්ස නාමානි.

සොකොපචයසභාවො **කරුණො.**

ඉට්ඨනාසඞ්ගනාසාය [ඉට්ඨනාසධනාපාය (චින්තාමණිටීකා)],
වධබන්ධනතාළනා;
සාපක්ලෙසොපතාපෙහි,
ජායතෙ කරුණො රසො.

උස්සාහවද්ධනො **වීරො.** විභාවා තස්ස විනයූපතාපබලවික්කමා. ස වායං දානවීරො ධම්මවීරො යුද්ධවීරොති තිවිධො.

විම්හයොපචයසභාවො **අබ්භුතො.**

පාසාදුය්‍යානසෙලාදි-ගමනා දිබ්බදස්සනා;
සභාවිමානමායෙන්ද-ජාලසිප්පාදිදස්සනා [ජාලවිජ්ජාදිදස්සනා (ක.)];
හදයෙච්ඡිතලාභෙහි, විභාවෙහිස්ස සම්භවො.

හාසොපචයසභාවො **හාසො.**

සාබහිත්ථා සවිකතා, නෙපථ්‍යා බ්‍යඞ්ගදස්සනා;
අසම්බන්ධකථාලාපා, හාසො සො කුහකාදිහි.

භයොපචයසභාවො **භයානකො.**

උච්චභෙරවසංරාව-යක්ඛපෙතාදිදස්සනා;
සුඤ්ඤාගාරමහාරඤ්ඤ-වධබන්ධනදස්සනා.

තාසායාසඞ්කතොබ්බෙගො, සිවොලූකරුණාදිහි;
විභාවෙහි ච ඉත්ථීනං, නීචානඤ්ච භයානකො.

සමණොපචයසභාවො **සන්තො.**

දස්සනා සන්තවෙසානං, සන්තචිත්තාන තාදිනං;
සන්තකාරණධම්මානං, සන්තො නාම රසො භවෙ.

ජිගුච්ඡොපචයසභාවො **බීභච්ඡො.**

පූතිමංසාදිකානං තු, දස්සනසුතිකිත්තනා;
විගතෙහි විභාවෙහි, බීභච්චො ජායතෙ රසො.

කොධොපචයසභාවො **රුද්දං.**

තඤ්ච සඞ්ගාමහෙතුකං, උග්ගකම්මඋපඝාත-;
මුසාවාදාදිඵරුසා, වචනාදීහි භවති.

එතෙසු ච බීභච්ඡරුද්දානි නපුංසකෙ, අඤ්ඤෙ තු පුමෙ රූපභෙදා. එතෙ ච නව නාට්‍යරසා **රතනකොසනයෙන** වුත්තා. වුත්තඤ්හි තත්ථ –

‘‘සිඞ්ගාරවීර බීභච්ඡ-රුද්ද හාස භයානකා;
කරුණා’බ්භුත සන්තාච, නව නාට්‍යරසා ඉමෙ’’ති.

අමරකොසෙ පන –

‘‘සිඞ්ගාරවීර කරුණා-බ්භුත හාස භයානකා;
බීභච්ඡ රුද්දාති රසා’’ති [අමර 7.17].

අට්ඨෙව රසා වුත්තා. අථෙහ නවමො සන්තො රසො කස්මා න වුත්තොති? වුච්චතෙ –

හාසො රති ච කාරුඤ්ඤං,
කොධුස්සාහභයං තථා;
ජිගුච්ඡා විම්හයො චෙති,
ඨායීභාවා පකිත්තිතා.

ඨායී එව තු රසීභවතිප්‍යාගමො, තස්මා පකතියා අට්ඨසඞ්ඛ්‍යත්තා අට්ඨෙව තු තෙ වුත්තාති න වුත්තො. සන්තරසො වායං ධම්මසිඞ්ගාරත්තා සිඞ්ගාරරසෙ එවානුපවිට්ඨො. ධම්මයුද්ධකාමත්තෙන තිවිධො හි සිඞ්ගාරො. කෙචි පන පියසමාගමාදිවිභාවජපරමං වස්සල්‍යාඛ්‍යං රසමාහු.

රභසොප්‍යාහ –

‘‘සිඞ්ගාර වීර බීභච්ඡ-රුද්ද හාස භයානකා;
කරුණා’බ්භුතසන්තා ච, වස්සල්‍යඤ්ච රසා දසෙ’’ති.

අඤ්ඤෙ තු –

‘‘සිඞ්ගාරානුගතො හාසො,
කරුණො රුද්දකම්මජො;
වීරතො අබ්භුතො ජාතො,
බීභච්ඡා ච භයානකො’’ති –

චත්තාරො රසා ඉච්චාහු.

බීභච්ඡන්ති වධ බන්ධනෙ, ඡො, අබ්භාසිකාරස්ස දීඝො. **වස්ස භො, ධස්ස චො බීභච්ඡො.** රුද්දො දෙවතා අස්සෙති රුද්දං. වුත්තඤ්ච –

‘‘සිඞ්ගාරො හරිදෙවොහි, හාසො පමථදෙවතො;
කරුණො යමදෙවො තු, රුද්දො රුද්දාධිදෙවතො’’ති [සද්දකප්පද්දුමෙ රොද්‍රපදෙපි].

එත්ථ ච කාමකොධහාසාදිකතො චිත්තවිකාරො **භාවො** ‘‘භාවයති පකාසයති කවිනො අධිප්පාය’’න්ති කත්වා. සො ච ඨායී බ්‍යභිචාරී සාත්තිකො චෙති තිවිධො. තත්‍ර –

හාසො රති ච කාරුඤ්ඤං,

කොධු'ස්සාහ භයං තථා;
ජිගුච්ඡා විම්හයො චෙති,
ඨායීභාවා පකිත්තිතා.

බ්‍යභිචාරී තු තෙත්තිංසප්පභෙදා. යථා –

සඞ්කා ගිලානි නිබ්බෙදො,
තථා ඉස්සා මදො සමො;
ආලස්‍යං දීනතා චින්තා,
මොහො සති මතී ධිති.

චාපල්‍යං හරිසො පීළා,
ආවෙගො ජළතු'ග්ගතා;
සුත්තං විතක්කො තාසො ච,
ගබ්භු'ස්සුක්කො විසාදතා.

නිද්දා'බහිත්ථා'මරිසා,
මරණං බ්‍යාධිරෙව ච;
අපමාරො ච උම්මාදො,
විබොධො තිංස තුත්තරා.

සාත්තිකො අට්ඨවිධො. යථා –

ථම්භො සෙදො ච රොමඤ්චො,
සරභෙදො තු වෙපථු;
වෙවණ්ණ'මස්සුපලයා,
ඉච්චෙතෙ අට්ඨ **සාත්තිකාති**.

ථිරත්තා එකන්තිකත්තා **ඨායී. බ්‍යභිචාරී** අනෙකන්තිකත්තා. යථා නාටිකාය සිඞ්ගාරො ඨායී, තදුපකාරා හාසාදයො බ්‍යභිචාරිනො, මොහරාගදොසා එව සඞ්ඛ්‍යභාසාය සත්තරජොතමානීත්‍යුච්චන්තෙ. තත්‍ර සත්තෙන ආසයෙන නිබ්බත්තො **සාත්තිකො.** භාවස්ස බොධකො අභිනයො **අනුභාවො** ''අනු පච්ඡා භාවයති පකාසයතී''ති කත්වා.

තත්‍ර **සම්භොගසභාවො** යො **රත්‍යාඛ්‍යො** භාවො, තස්ස ලොචනචාතුරියභමුක්ඛෙපම්හිතවිබ්භමචිත්තඞ්ගහාරිවාක්‍යාදි අනුභාවො. වුත්තඤ්ච –

''තස්ස ලොචනචාතුර-භමුක්ඛෙපසිතවිබ්භමො;
චිත්තඞ්ගහාරිවාක්‍යාදි, අනුභාවො පකිත්තිතො''ති.

වියොගස්ස තු අනුභාවො –

අභිලාපො තථා චින්තා,
තස්ස සරණකිත්තනා;
උබ්බෙගො ච විලාපො ච,
උම්මාදො බ්‍යාධිරෙව ච;
ජළතා මරණඤ්චෙව,
දසෙවෙත්ථ පකිත්තිතා.

හාසස්ස තු විකාරකාලාදි අනුභාවො, යො තු කරුණො.

අස්සුසාසෙහි වෙවණ්ණ-
ථම්භගත්තසතික්ඛයා;
පරිදෙවිතසොකෙහි,
අභිනයො සසූරිහි.

කරචරණවදනවෙපථුගත්තථම්භහදයකම්පනසුක්ඛොට්ඨතාලුකණ්ඨෙහි **භයානකො** නිච්චමභිනයො.

රුද්දස්ස තු භුකුට්‍යාදි අනුභාවො.

> **වීරො**’භිනීයතෙ වාග-
> වෙසාරජ්ජාදිතො තථා;
> අක්ඛෙපසූචතාදීහි,
> ථෙරසොරාදිතො භවෙ.

බීභච්ඡස්ස තු –

> අයං පච්ඡාදනා බ්‍යත්ත-
> පාදබාහච්ඡිකූලනා;
> උබ්බෙජනාදීහි මතො,
> තජ්ජෙහි’භිනයො සදා.

අබ්භුතං පන –

> දන්තලොචනවිත්ථාරා,
> පසාදොපසමාදිහි;
> රොමඤ්චසෙදතාසස්සු,
> සාධුවාදෙහි දස්සයෙ.

සාත්තිකානං ත්වට්ඨන්නං ථම්භසෙදරොමඤ්චසරභෙදවෙපථුවෙවණ්ණමස්සුපලයානං යථාක්කමං නික්‍රියතා, වාත, ච්චාසීත, දොහග්ගළා’පාඬගපූරණ, මුඛච්ඡායාවිපල්ලාස, ලොචනමජ්ජන, මහිපාතාදයො අභිනයා.

එවං බ්‍යභිචාරීනම්පි නිබ්බෙද, ගිලානි, සඞ්කි’ස්සා, මද, සමා’ලසාදීනං යථාක්කමං සාස, සන්තාප, දිසාවලොකන, ගුණමච්ඡෙර, භීත, ඞගමද්දන, සමාදයො අභිනයාති.

බ්‍යභිචාරීසු සඞ්කා නාම ආසඞ්කචිත්තතා. ගිලානි ගෙලඤ්ඤතා. නිබ්බෙදො අත්තාවමානනං. මදො පමාදුක්කංසො. සමො ඛෙදො. දීනතා චෙතසො දුක්ඛතා. ධිති සන්තොසො. හරිසො චෙතොපසාදො. පීළා රුද්දාචාරාදීහි මුඛවිකාරො. ආවෙගො සම්භමො. ජළතා අප්පටිපත්ති, උග්ගතා දාරුණත්තං. සුත්තං සුපනං. තාසො චිත්තක්ඛොභො. උස්සාහො උස්සුක්කං. විසාදො ඛෙදො. අබහිත්ථා ආකාරගුත්තතා. අමරිසො අක්ඛමතා. විබොධො විනිද්දතා. සෙසා පපඤ්චභයා න විත්ථාරිතාති. රසවණ්ණනා.

105. සිලොකෙන වචසො නාමානි. භාසිතබ්බන්ති **භාසිතං. ලප** වචනෙ, **ලපිතං.** භාසීයතෙති **භාසා.** වොහරීයතෙති **වොහාරො, හර** හරණෙ **විපුබ්බො, “වොහාර** වචනෙ”ති වා ධාතු. වුච්චතෙති **වචනං. වචොපි**, මනොගණොයං. උච්චතෙති **උත්ති,**ති. වුච්චතෙති **වාචා,** අ. ගිණන්ති සද්දායන්ති තන්ති **ගිරා, ගෙ** සද්දෙ, ඉරො, ගායිතබ්බාති වා **ගිරා.** වායතෙ සද්දායතෙති **වාණී,** යු, ඊ ච, පරෙසං මම්මවිජ්ඣනට්ඨෙන වාණො වියාති වා **වාණී,** ඊ. භරතො නාම සත්ථකාරො ඉසි, තස්සෙසා **භාරතී.** කථීයතෙති **කථිතා.** වුච්චතෙති **වචී,** ඊ. බ්‍රහ්මී, සරොවතීතිපි වචසො නාමානි.

106. එකමෙවාඛ්‍යාතපදං යත්ථ **එකාඛ්‍යාතො** සවිසෙසනෙන කාරකපදෙන සහිතත්තා **සකාරකො පදචයො** සම්බන්ධත්ථො පදසමුදායො වාක්‍යං නාම සියා, යථා – වෙස්සන්තරො රාජා සුඛවිපාකං කම්මං කරොති, පුරිසො ගච්ඡති. **ආඛ්‍යාත**ග්ගහණඤ්චෙත්ථ ක්‍රියාසද්දොපලක්ඛණං, තෙන දෙවදත්තො කටං කතවා ඉච්චාදීනිපි වාක්‍යං නාම සියා. **අමරකොසෙ** පන – “තිස්‍යාද්‍යන්තචයො වාක්‍යං, ක්‍රියා වා කාරකාන්විතා”ති [අමර 6.2] ද්වීහි ලක්ඛණෙහි වාක්‍යමාහ. තස්සත්ථො – **තිස්‍යාද්‍යන්තචයො** ත්‍යාදිස්‍යාද්‍යන්තපදානං චයො සමූහො සම්බන්ධත්ථො වාක්‍යං, තං යථා – උච්චං පඨති, ඔදනං පචති. තථා ච භාවාඛ්‍යං ආඛ්‍යාතං සාඛ්‍යයකාරකවිසෙසනං වාක්‍යං, ආඛ්‍යාතං ත්‍යාද්‍යන්තං සාඛ්‍යයං වා සකාරකං වා සවිසෙසනං වා වාක්‍යමුච්චතෙ. **ත්‍යාදි**ග්ගහණං ක්‍රියාසද්දොපලක්ඛණං, තෙන දෙවදත්තො කටං කතවා ඉච්චාදීනිපි වාක්‍යං. උපලක්ඛණනිරපෙක්ඛං අපරං වාක්‍යලක්ඛණමාහ “ක්‍රියා වා කාරකාන්විතා”ති. ක්‍රියාපදං වා කාරකසම්බන්ධං වාක්‍යං, යථා – රාජා ගච්ඡති, රාජා ගතො. ඉමස්මිං පක්ඛෙ සාඛ්‍යයස්සපි අනඛ්‍යයස්සපි සබ්බස්ස ක්‍රියාකාරකපදසමූහස්ස වාක්‍යත්තමාහ.

භයාදීහි යං ද්වික්ඛත්තුං වා තික්ඛත්තුං වා **උදීරණං** කථනං “සප්පො සප්පො, විජ්ඣ විජ්ඣා”ත්‍යාදිකං, තං ආමෙඩිතං ඤෙය්‍යං. **මෙඩි** උම්මාදනෙ, **ආපුබ්බො** ද්වත්තික්ඛත්තුමුච්චාරණෙ වත්තති. යථා “එතදෙව යදා වාක්‍යං, ආමෙඩයති වාසවො” [“හරිවංසෙ”ති චින්තාමණිටීකායං වුත්තං]. “දෙවදත්තෙනාමෙඩො කතො” ඉච්චත්‍රාප්‍යයමෙවත්ථො, සොකාදිනා හි “හාතා හාතා”ඉත්‍යුච්චාරීයතෙ, භාවෙ කම්මනි ච තො. කම්මඤ්ච පදං වාක්‍යම්හා.

107. ආමෙඩිතස්ස විසයං දස්සෙතුමාහ **“භයෙ”**ච්චාදි. “සප්පො සප්පො, චොරො චොරො”ත්‍යාදීසු **භයෙ.** “විජ්ඣ විජ්ඣ, පහර පහරා”ත්‍යාදීසු **කොධෙ.** “සාධු සාධු”ත්‍යාදීසු **පසංසායං.** “ගච්ඡ ගච්ඡ, ලුනාහි ලුනාහී”ත්‍යාදීසු **තුරිතෙ.** “ආගච්ඡ ආගච්ඡා”ත්‍යාදීසු **කොතූහලෙ.** “බුද්ධො බුද්ධොති චින්තයන්තො”ත්‍යාදීසු **අච්ඡරෙ.** “අභික්කමථායස්මන්තො අභික්කමථායස්මන්තො”ත්‍යාදීසු **හාසෙ.** “කහං එකපුත්තක, කහං එකපුත්තකා”ත්‍යාදීසු **සොකෙ.** “අහො සුඛං අහො සුඛ”න්ත්‍යාදීසු **පසාදෙ. ච**සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන ගරහා’සම්මානාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ “පාපො පාපො”ත්‍යාදීසු **ගරහායං.** “අභිරූපක, අභිරූපකා”ත්‍යාදීසු **අසම්මානෙ.** එවමෙතෙසු නවසු, අඤ්ඤෙසු ච ආමෙඩිතවචනං **බුධො** පණ්ඩිතො **කරෙ** කරෙය්‍ය යොජෙය්‍ය ආමෙඩනං පුනප්පුනුච්චාරණං ආමෙඩියති වා පුනප්පුනුච්චාරියතීති **ආමෙඩිත**න්ති කත්වා.

108. ඉරු, යජු, සාමන්ති තයො වෙදා සියුං, තත්‍ර **ඉරු**සද්දො **නාරී** ඉත්ථිලිඞ්ගො. **ඉච** ථුතියං, ඉච්චන්තෙ දෙවා එතායාති **ඉරු,** උ, **චස්ස රො.** යජන්තෙ අනෙනෙති **යජු,** උ. **සො** අන්තකම්මනි, කරණෙ මො, සොයන්ති පාපමනෙනෙති **සාමං,** ඔස්සා, **“සා** තනුකරණාවසානෙසූ”ති වා ධාත්වත්ථො. විදන්ති ධම්මමෙතෙහීති **වෙදා.**

එතෙ එව තයො වෙදා තයී නාම, තයො අවයවා අස්සාති **තයී.** අයං **තයී**සද්දො **නාරී** ඉත්ථිලිඞ්ගො. තිකං වෙදෙ. මුනාති ජානාති ධම්මං අනෙනාති **මන්තො,** තො, උස්ස **අ.** සුය්‍යතෙ ධම්මං එතායාති **සුති.** ඉත්ථියං **සුති**සද්දො.

109. වෙදසත්ථකාරකෙ දස ඉසයොදස්සෙතුමාහ **“අට්ඨකො”**ච්චාදි. අත්ථං හිතං, අත්ථෙ වා සත්ථෙ කරොතීති **අට්ඨකො.** වාමං කල්‍යාණවචනං කරොතීති **වාමකො,** රස්සසරීරත්තා වා වාමනො, සො එව **වාමකො, න**ස්ස **ක**කාරත්තං කත්වා. වාමො නාම හරො, සො දෙවො අස්ස **වාමදෙවො.**

> “වාමං සබ්‍යෙ පතීපෙ [පතීපෙති පටිකූලෙ] ච, දවිණෙ [දවිණෙති ධනෙ] චාතිසුන්දරෙ;
> පයොධරෙ හරෙ කාමෙ, ජඤ්ඤා වාම’මපිත්ථිය”න්ති.

හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

අඞ්ගිරසස්ස ඉසිනො අපච්චං **අඞ්ගිරසො,** චිත්‍රසිඛණ්ඩිනො අපච්චං පුත්තො. අථ වා අඞ්ගිම්හි කායෙ රසො සිද්ධිප්පත්තො පාරදො යස්සාති **අඞ්ගිරසො.** තෙනෙව තස්ස පුත්තං සුරාචරියං “ජීවො”ති වදති. ජීවයති රණෙ අසුරනිහතෙ දෙවෙති **ජීවො** [අමර 3.24 චින්තාමණිටීකා ඔලොකෙතබ්බා]. හරතීති **භගු,** භං වානක්ඛත්තං ගච්ඡති ජානාතීති **භගු,** උ. යමං සංයමං දදාති පරෙසන්ති යමදො ච සො දක්ඛිණෙය්‍යාග්ගිත්තා අග්ගි චෙති **යමදග්ගි,** රාමස්ස පිතා [පරසුරාමස්ස පිතා (සද්දකප්පද්දුමෙ)]. වසිට්ඨස්ස අපච්චං **වාසිට්ඨො.** භාරද්වාජස්ස අපච්චං **භාරද්වාජො.** කස්සපස්ස අපච්චං **කස්සපො.** වෙස්සාමිත්තස්ස අපච්චං **වෙස්සාමිත්තො. ඉති** ඉමෙ දස ඉසයො **මන්තානං** වෙදානං **කත්තාරො** කාරකා.

110. වෙදෙ දස්සෙත්වා තස්ස ඡළඞ්ගානි දස්සෙතුමාහ **“කප්පො”**ච්චාදි. යඤ්ඤකම්මානමුපදෙසකො **කප්පො** “කප්පතෙ පභවතී”ති කත්වා. සාධුසද්දානමන්වාඛ්‍යායකං **බ්‍යාකරණං** විසෙසෙන ආකරීයන්තෙ පකතිච්චාදිනා ආඛ්‍යාපාද්‍යන්තෙ අනෙන සද්දාති, යු. **ජොතිසත්ථං** ගණනසත්ථං සුභාසුභකම්මඵලජොතනකං. සික්ඛ්‍යන්තෙ අබ්භස්‍යන්තෙ [අජ්ඣයන්තෙ (ක.)] එතායාති **සික්ඛා,** අකාරාදිවණ්ණානං ඨානකරණපයතනානං පටිපාදිකා. නිච්ඡයෙන, නිස්සෙසතො වා උත්ති **නිරුත්ති,** වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියයොච්චාදිකා. ඡන්දසි අනුට්ඨුභාදිවුත්තානං පටිපාදිකා **ඡන්දොවිචිති,** එතානි ඡ වෙදානං අඞ්ගානීති වදන්ති.

111. පුරාවුත්තනිබන්ධනපායත්තා පුරාවුත්තං, තස්ස පබන්ධො විත්ථාරො, සන්තානො වා **භාරතාදිකො** භාරතයුද්ධකථාදිකො **බ්‍යාසාදිපකතො** ගන්ථො ඉතිහාසො නාම, **ඉතිහ**සද්දො පාරම්පරියොපදෙසෙ නිපාතො, ඉතිහා’ත්ථි අස්මින්ති **ඉතිහාසො.**

රුක්ඛාදීනං නාමපරියායෙහි **නාමප්පකාසකං** රතනමාලාදිකං සත්ථං නිඝණ්ටු නාම, **සොතිමිනා නිඝණ්ටු**සද්දස්ස පුල්ලිඞ්ගත්තං දීපෙති, සබ්බත්‍රෙවං. තත්ථ තත්ථාගතානි නාමානි නිස්සෙසතො ඝටෙන්ති රාසීකරොන්ති එත්ථාති **නිඝණ්ටු,** ඛින්දාගමො, වචනීයවාචකභාවෙන අත්ථං සද්දඤ්ච නිඛණ්ඩති භින්දති විභජ්ජ දස්සෙතීති වා නිඛණ්ටු, සො එව **ඛ**ස්ස **ඝ**කාරං කත්වා **නිඝණ්ටූ**ති වුත්තො. **රුක්ඛාදීනං නාමප්පකාසක**න්තිමිනා එකෙකස්ස අත්ථස්ස අනෙකපරියායනාමප්පකාසකත්තං වුත්තං, නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං, අනෙකෙසං අත්ථානං එකසද්දවචනීයතාපකාසකවසෙනපි තස්ස ගන්ථස්ස පවත්තත්තා [දී. නි. ටී. 1.256; ම. නි. ටී. 1.22; අ. නි. ටී. 2.3.59; සාරත්ථ. ටී. 1.තතියසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා].

112. ලොකෙ යං විතණ්ඩවාදීනං සත්ථං, තං ලොකායතන්ති විඤ්ඤෙය්‍යං. **තනු** විත්ථාරෙ, අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධං, සග්ගමොක්ඛවිරුද්ධං වා තනොන්ති එත්ථාති **විතණ්ඩො,** ඩො, ණත්තං, විරුද්ධෙන වා වාදදණ්ඩෙන තාළෙන්ති එත්ථ වාදිනොති **විතණ්ඩො, තඩි** තාළනෙ, අදෙසම්පි හි යං නිස්සාය වාදීනං වාදො පවත්තො, තං තෙසං දෙසතොපි

උපචාරවසෙන වුච්චති, යථා ''චක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා පහීයමානා පහීයති, එත්ථ නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣතී''ති [දී. නි. 2.401; ම. නි. 1.134; විභ. 204]. **ලොකාති** බාලලොකා, තෙ එත්ථ ආයතන්ති උස්සහන්ති වායමන්ති වාදස්සාදෙනාති **ලොකායතං,** ආයතිං හිතං තෙන ලොකො න යතති න ඊහතීති වා **ලොකායතං,** තඤ්හි ගන්ථං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤක්‍රියාය චිත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති.

යො **කවීනං** පණ්ඩිතානං **හිතො** කවිත්තභොගසම්පත්තාදිපයොජනකරො **ක්‍රියාකප්පවිකප්පො** කවීනං ක්‍රියාසඞ්ඛාතකප්පබන්ධනවිධිවිධායකො සුබොධාලඞ්කාරාදිකො ගන්ථො, සො කෙටුභං නාම, කිටන්ති ගච්ඡන්ති කොසල්ලං කවයො බන්ධනෙසු එතෙනාති **කෙටුභං, කිට** ගතියං, අභො, අස්සුකාරො, අථ වා කිටති ගමෙති ක්‍රියාදිවිභාගං, තං වා අනවසෙසෙන පරියාදානතො ගමෙන්තො පූරෙතීති **කෙටුභං, උභ, උම්භ** පූරණෙ.

වචීභෙදාදිලක්ඛණා ක්‍රියා කප්පීයති විකප්පීයති එතෙනාති **ක්‍රියාකප්පො.** සො පන වණ්ණපදසම්බන්ධපදත්ථාදිවිභාගතො අතිබහු විකප්පොති ආහ **''ක්‍රියාකප්පවිකප්පො''**ති, ඉදඤ්ච මූලක්‍රියාකප්පගන්ථං සන්ධාය වුත්තං. සො හි මහාවිසයො සතසහස්සපරිමාණො නයචරිතාදිපකරණං [නලචරිතාදිපකරණං (?)].

113. උපලද්ධො කෙනපාත්ථො යස්සං සා **උපලද්ධත්ථා,** ඉති ආඛ්‍යායිකාත්‍යුච්චතෙ ආඛ්‍යායතෙ නායකානුසාසකචරිතමස්සන්ති, සඤ්ඤායං ණ්වු.

පබන්ධෙනෙව ච සවිත්ථාරෙන කප්පනං යස්සං සා **පබන්ධකප්පනා, කාදම්බරී**පභුති. කරීයතීති **කථා.**

අත්ථා භූමිහිරඤ්ඤාදයො, තත්‍ර පධානං භූමි ඉතරෙසං තප්පභවත්තා, තෙසං අජ්ජනෙ පාලනෙ ච උපායභූතං සත්ථං **අත්ථසත්ථං,** පයානකාදිපණීතං [බහස්වතිචාබ්බීකාදිප්‍රණීතං (චින්තාමණිටීකා 6.5)], තස්මිං **දණ්ඩනීති**සද්දො පවත්තො. සාමාදීනං චතුත්ථොපායො වධබන්ධනාදිලක්ඛණො දණ්ඩො, තස්ස නීති පණයනං **දණ්ඩනීති,** පායෙන නීතිස්ස දණ්ඩෙන ඛ්‍යප්පදෙසො, වධදොසබාහුල්‍යෙන පායසො දණ්ඩස්ස පණයනතො, දණ්ඩනීත්‍යත්ථත්තා සත්ථඤ්ච **දණ්ඩනීති.**

ද්වයං කථායං. වුත්තො අනුවත්තනීයො අන්තො පරිසමත්ති යස්ස අත්තනො කාරියභාගස්ස පාපනතොති **වුත්තන්තො.** පවත්තන්තෙ කාරියා යස්සං **පවත්ති,**ති. චකාරෙන වුත්තඋදන්තාදයො ගහිතා. කාරියස්ස වුත්ති අත්‍රත්ථීති අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ණො. උග්ගතො අන්තො පරිසමත්ති යස්ස **උදන්තො.**

114. **අධිවචනන්**තං නාමෙ. සඤ්ජානන්ති එතායාති **සඤ්ඤා,** අ. ආඛ්‍යායතෙ එතායාති **ආඛ්‍යා.** අව්හයතෙ එතායාති **අව්හා, හු** සද්දෙ, **විහෙ** අව්හානෙති වා ධාතු, අ. සම්මා ආජානාති, සමං වා ජානාති එතායාති **සමඤ්ඤා.** අභිධීයතෙ යෙන, යු. නම්‍යතෙ අබ්භස්සතෙ අස්මින්ති **නාමං,** නමති නාමයතීති වා **නාමං.** අව්හායතෙති **අව්හයො,** කම්මෙ යො. නාමමෙව **නාමධෙය්‍යං.** නාමරූපෙහි [නාමසද්දෙහි (ක.) භාගරූපනාමෙහි ධෙය්‍යො (පාණිනි 5.4.36 වා)] සකත්ථෙ ධෙය්‍යො යදාදිනා, තිට්ඨති වා එත්ථ අත්ථොති ධෙය්‍යං, ධරීයතෙ උච්චාරියතෙති වා ධෙය්‍යං, නාමමෙව ධෙය්‍යං **නාමධෙය්‍යං.** අධිනං වචනං **අධිවචනං,** කෙන අධිනං? අත්ථෙන. පුට්ඨස්ස පටිවචනං **පටිවාක්‍යං.** පටිගතං පච්ඡාගතං වාක්‍යං **පටිවාක්‍යං.** උත්තරීයතෙ අතික්කම්‍යතෙ යෙනාති **උත්තරං.**

115. තිකං පුච්ඡායං. පුච්ඡිතබ්බොති **පඤ්හො,** ඤාතුමිච්ඡිතො හි අත්ථො පඤ්හො නාම. **පුච්ඡ** පුච්ඡනෙ, **චස්ස ඤො, ඡස්ස හො, උස්ස අ, පඤ්හ** පුච්ඡනෙතිපි ධාතු. **යුජ** යොගෙ, අනුයුඤ්ජිතබ්බො පුච්ඡිතබ්බොති **අනුයොගො.** පුච්ඡනං, පුච්ඡිතබ්බාති වා **පුච්ඡා.** එතෙනෙව නයෙන ද්වීසුපි භාවසාධනම්පි කත්තබ්බමෙව.

චතුක්කං නිදස්සනෙ. පකතෙන සදිසං නිදස්සෙති එතෙනාති **නිදස්සනං,** පකතස්සොපපාදනං වාක්‍යං. උපොග්ඝඤ්ඤතෙ [උපොහඤ්ඤතෙ (?)] පටිපාදීයතෙ අනෙනාති **උපොග්ඝාතො. උප** උපුබ්බො **හන**ධාතු පටිපාදනත්ථො. දස්සීයතෙ අනෙනාති **දිට්ඨන්තො,** අන්තො, දිට්ඨො වා පකතස්ස අන්තො පරිසමත්ති යෙනාති **දිට්ඨන්තො.** සබ්බත්‍රාපි වා කම්මසාධනම්පි කත්තබ්බං. උදාහරීයති පකතස්සොපපාදනායාති **උදාහරණං.**

116. චතුක්කං සඞ්ඛෙපෙ. **සමාති** තුල්‍යත්ථා. සඞ්ඛිපීයතෙ එකදෙසතො කරීයතීති **සඞ්ඛෙපො, ඛිප** පෙරණෙ. සංහරීයතෙ සඞ්ඛෙපෙන පච්චාඛ්‍යායතෙ එතෙනාති **සංහාරො.** සමස්‍යතෙ සඞ්ඛිපීයතෙති **සමාසො, අසු** ඛෙපනෙ. සඞ්ඛෙපෙන ගය්හතෙ අනෙනාති **සඞ්ගහො.**

''ත්වං සතං සුවණ්ණං ධාරයසී''ඉච්චාදිකං **තුච්ඡභාසනං** අභූතභාසනං අබ්භක්ඛානං නාම. අසච්චෙන අක්ඛානං භාසනං **අබ්භක්ඛානං.**

117. ද්වයං විවාදාය විහාගවිසයෙ [ඉණවාදාදිවිසයෙ (චින්තාමණිටීකා 6.9)]. විරුද්ධං කත්වා අවහරති වදති යන්ති **වොහාරො.** විරුද්ධං කත්වා වදති යන්ති **විවාදො.** සබ්බත්‍ර භාවසාධනං වා යුජ්ජති. ‘‘මුසාවාදං වදන්තො සොරානි ත්වං නරකානි යස්සසී’’ත්‍යාදිසරූපං **සපනං. සප** අක්කොසෙ, ථො, **සපථො.**

තිකං ඛ්‍යාතෙ. යජති එතෙනාපී **යසො, ජස්ස සො,** සබ්බත්ථ යාතීති වා **යසො,** සො, යසති පයසතීති වා **යසො.** සිලොකති පත්ථරතීති **සිලොකො, සිලොක** සඞ්ඝාතෙ. **කිත්ත** සද්දනෙ, කිත්තීයතෙ කථීයතෙති **කිත්ති,** ඉ. **සමඤ්ඤා** ච ඛ්‍යාතෙ, **සං ආපුබ්බො** ජානාති ඛ්‍යාතෙ. තථා හි ‘‘ඤාතො, අභිඤ්ඤාතො, සඞ්ඛ්‍යාතො, විස්සුතො, සමඤ්ඤාතො’’ති **රතනකොසෙ** වුත්තං. උච්චධනිනා සද්දනං **සොසනා** නාම, **සුස** සද්දෙ, සුසනං සද්දනං සොසනා.

118-119. ද්වයං පටිසද්දෙ. සුසනං සොසො, තං පටිගතො, දුතියාසමාසො. එවං රවං පටිගතො **පටිරවො.** අථ වා සොසස්ස පතිරූපො **පටිසොසො.** රවස්ස පතිරූපො **පටිරවො.** පටිසුති, පටිද්ධනීතිපි පටිසද්දස්ස නාමානි, වචීමුඛං වචනොපක්කමො **උපඤ්ඤාසො** නාම, **උපනිපුබ්බො ආස** උපවෙසනෙ, උප පඨමං පුරිමවචනස්ස සමීපං වා න්‍යාසො ඨපනං **උපඤ්ඤාසො, න්‍යස්ස ඤො.**

සත්තකං ථුතියං. **කත්ථ** සිලාඝායං, යු, කථනං වාඅසරූපද්විභාවවසෙන **කත්ථනා. සිලාඝ** කත්ථනෙ, **සිලාඝා.** සීලස්ස වා සභාගගුණස්ස ආහනනං සීලාඝා, සා එව රස්සං කත්වා **සිලාඝා. වණ්ණ** පසංසායං, වණ්ණීයතෙති **වණ්ණනා. නු** ථුතියං,ති, **නුති. ථු** අභිත්ථවෙ,ති, **ථුති. ථොම** සිලාඝායං, **ථොමනං. පපුබ්බො සංස** පසංසනෙ, අ.

සිඛණ්ඩීනං මයූරානං **නාදො** නදරවො කෙකා නාම, **කා** සද්දෙ, කෙඉති කායතීති **කෙකා,** කම්මනි අ, අථ වා කායති, කායනං වා කා, කෙ මයූරෙ පවත්තා කා **කෙකා,** අලුත්තසමාසො. ගජානං නාදො කොඤ්චනාදො නාම, කොඤ්චසකුණනාදසදිසො නාදො **කොඤ්චනාදො.** හයානං අස්සානං ධනි සද්දො හෙසා නාම, **හෙස** අබ්‍යත්තසද්දෙ, හෙසනං **හෙසා,** හෙ ඉති පවත්තතීති වා **හෙසා.**

120-121. ද්වයං පරියායෙ. පරිඛ්‍යත්තමත්ථං අයන්ති ගච්ඡන්ති බුජ්ඣන්ති එතෙනාති **පරියායො.** එකො අත්ථො පුනප්පුනං වුච්චති යෙනාති **වෙවචනං.** ද්වයං සාකච්ඡායං. සහ, සම්මා වා අවිරොධෙන කථා **සාකච්ඡා, සංකථා** ච. තො, **ථස්ස චො, තස්ස ඡො.**

සාද්ධපජ්ජෙන ගරහස්ස නාමානි. දොසක්ඛානෙන වදනං **උපවාදො. කුස** අව්හානෙ භෙදනෙ ච, ක්වචි ‘‘අපක්කොසො’’ති පාඨො, ණො. වණ්ණො ථුති, තස්ස අවදනං **අවණ්ණවාදො.** හීළනෙන වදනං **අනුවාදො.** ජනානං වාදො ගරහණං **ජනවාදො.** ගරහණෙන වාදො **අපවාදො.** පරිවදනං **පරිවාදො,** රස්සස්ස දීඝතා. එතෙ උපවාදාදයො **තුල්‍යත්ථා** සමානත්ථා. විසමවුත්තප්පභෙදෙසු වත්තමිදං. **ඛිප** පෙරණෙ, ඛිපනං බහිකරණං **ඛෙපො. නිදි** කුච්ඡායං, අ, **නින්දා.** යථා **උපවාදාදයො** ගරහත්ථා, **කුච්ඡාදයොපි** තථාති **තථාත්ථො. කුච්ඡ** අවක්ඛෙපනෙ, චුරාදි, **කුස** අක්කොසෙතිමස්ස වා **පබ්බජ්ජාදිත්තා** ‘‘කුච්ඡා’’ති රූපං නිප්ඵජ්ජති. **ගුප, ගොප** කුච්ඡනෙසු, ‘‘තිජගුපකිතමානෙහි ඛඡසා වා’’ති ඡො. **ගරහ** කුච්ඡනෙ. තත්ථ කෙචි **‘‘උපවාදාදයො** අබ්භක්ඛානත්ථා, **ඛෙපාදයො** නින්දත්ථා’’ති වදන්ති, තං **අමරකොසෙන** විරුජ්ඣනතො අබ්භක්ඛානත්ථස්ස ච වුත්තත්තා න ගහෙතබ්බං. එතෙ **උපවාදාදයො** සත්ත අබ්භක්ඛානෙපි වත්තන්ති.

විවාදකාමස්ස දුබ්බාදො උපාරම්භො, සො ච ඊදිසෙ සබ්බලොකචූළාමණිභූතෙ සක්‍යකුලෙ සම්භූතස්ස භගවතො කිමිදං කම්මමුචිතන්ති ගුණාවිකරණපුබ්බකොපාත්‍යපී, බන්ධකීසුතස්ස තවෙදමුචිතමෙවාති නින්දාපුබ්බකොපි උපාරම්භො. තත්‍ර යො **නින්දාපුබ්බො** සනින්දො උපාරම්භො, සො පරිභාසනමුච්චතෙ. උපගන්ත්වා පරෙසං චිත්තස්ස ආරම්භනං විකොපනං **උපාරම්භො.** දොසක්ඛානෙන භාසනං **පරිභාසනං.**

122. **අනරියානං** ලාමකානං වොහාරතො, **අරියානං** උත්තමජනානං වා අවොහාරතො අනරියවොහාරොති සඞ්ඛාතානං අදිට්ඨෙ දිට්ඨවාදාදීනං අට්ඨන්නං වොහාරානං වසෙන **යා** වාචා ලාමකජනෙහි **පවත්තිතා** වුත්තා, **වීතික්කමදීපනී** අජ්ඣාචාරවීතික්කමසාධනී සා වාචා අරියජනෙහි වත්තබ්බමරියාදාතික්කමත්තා **අභිවාක්‍යං** නාම සියා.

123. **මුහුංභාසා** බහුසො අභිධානං අනුලාපො නාම, අනු පුනප්පුනං ලාපො **අනුලාපො. අනත්ථිකා ගිරා** නිප්පයොජනං උම්මත්තාදිවචනං පලාපො, පයොජනරහිතො ලාපො **පලාපො,** පසද්දො වියොගත්ථජොතකො.

ගමනාගමනාදිසමයෙ ආදිම්හි භාසනං පියවචනං ආලාපො, ආදිම්හි ලාපො **ආලාපො, ආපුච්ඡාසද්දොපාත්‍ර.** දොසෙන පතිට්ඨිතො පරිද්දවො පරිදෙවනං අනුසොචනං අතික්කමලාපො විලාපො නාම, විවිධෙන, විවිධං වා ලාපො **විලාපො.** පරිදෙවනං පරිදෙවො, සො එව **පරිද්දවො, දෙව** පරිදෙවනෙ.

124. විරුද්ධං වචනං **විරොධොත්ති.** විරුද්ධං පලාපො **විප්පලාපො.** සන්දිස්සතෙති සන්දෙසො, සන්දිස්සමානො අත්ථො, තස්සොත්ති. යාය සන්දිට්ඨො අත්ථො අභිධීයතෙ, සා **සන්දෙසොත්ති වාචිකමුච්චතෙ. වච** සන්දෙසෙ,

සකත්ථෙ ණිකො, සන්දිට්ඨත්ථා වාචා එව **වාචිකමිච්චත්ථො.**

මිථු අඤ්ඤමඤ්ඤං විරොධරහිතං වචනං **''සම්භාසනං, සල්ලාපො''**ති ච වුච්චති. යථා එකො බ්‍රූතෙ ''අජ්ජ සොභනං නක්ඛත්ත''න්ති, ඉතරොපාහ ''තථෙවා''ති.

125. නිට්ඨුරං වාක්‍යං කක්කසවචනං ඵරුසං නාම, පරෙ ජනෙ උස්සාපෙති දාහෙතීති පරුසං, තදෙව **පස්ස ඵ**කාරං කත්වා **ඵරුසං.** අසවනීයත්තා න ඉච්ඡිතබ්බන්ති **නිට්ඨුරං,** උරො, යථා ''නාගො''ති. ද්වයං කණ්ණසුඛවචනෙ. මනං ආභුසං ඤාපෙති තොසෙතීති **මනුඤ්ඤං, ඤා** පරිමාණතොසනනිසානෙසු, අස්සුකාරො. හදයං මනං ගච්ඡති පවිසතීති **හදයඞ්ගමං.**

සංකුලාදිද්වයං පුබ්බාපරවිරොධිනි පුබ්බාපරවිරුද්ධෙ වාක්‍යෙ, යථා –

> යාවජීවමහං මොනී, බ්‍රහ්මචාරී ච මෙ පිතා;
> මාතා ච මම වඤ්ඣාසි, අපුත්තො ච පිතාමහො.

සංකුලන්ති ජළීභවන්ත්‍යනෙනාති **සංකුලං.** කිලිස්සන්තෙ එත්ථාති **කිලිට්ඨං.**

126. සමුදායත්ථරහිතං දසදාළිමාදිවාක්‍යං [දස දාඩිමානි ඡළපූපා කුණ්ඩ' මජාජිනං පලාලපිණ්ඩා (න්‍යායභාස්ස 5.2.10 මොග්ගල්ලානපඤ්චිකාටීකා 1.1)] අසම්බද්ධත්තා අබද්ධමිති **කිත්තිතං** කථිතං, න බජ්ඣතෙ හදයමත්‍රාති **අබද්ධං,** තො.

නත්ථි තථං සච්චමත්‍රාති **විතථං.** ඵරුසාදයො විතථසද්දං යාව තිලිඞ්ගිකා.

127. පජ්ජද්ධං සච්චවචනෙ. **සම්මාසද්දො**යං අබ්‍යයං, සබ්බලිඞ්ගවිභත්තිවචනෙසු ච සමානො. න විතථං **අවිතථං.** සන්තෙසු සාධූසු භවං **සච්චං. සත** සාතච්චෙ වා, වජාදිනා යො, සච්චං. **තථ**සද්දො භූතපරියායො, ''තථෙන මග්ගෙන යථාත්ථභාජිනා''ති [තථාගතා ජිනාති (ක.)] පයොගො. තථෙ සාධු **තච්ඡං,** සාධ්වත්ථෙ **යො. යථාතථ**සද්දාපි ච සච්චත්ථා අලිඞ්ගා. **තබ්බන්තා** සච්චවචනවන්තවාචකා **සම්මා සච්චං යථාතථං**සද්දවජ්ජිතා සෙසා **අවිතථා**දයො තීසු ලිඞ්ගෙසු වත්තන්ති. **සච්චං**සද්දො තු අලිඞ්ගො. **අමරකොසෙ** පන **සම්මා සච්ච**සද්දානම්පි තබ්බති තිලිඞ්ගත්තං වුත්තං, යථා – සච්චං තච්ඡං රිතං සම්මා, අමූනි තීසු තබ්බති [අමර 6.22]. යථා – සච්චො බ්‍රාහ්මණො, සච්චා නාරී, සච්චං විප්පකුලං. ඉධ පන සබ්බලිඞ්ගවචනවිභත්තීසු රූපභෙදාභාවා **සම්මාසද්දස්ස** අබ්‍යයත්තං, තිලිඞ්ගෙස්වපි රූපභෙදාභාවා **සච්චංසද්දස්ස** අලිඞ්ගත්තඤ්ච වුත්තං. යථා – සම්මා වාචා, සම්මා වොහාරො, සම්මා වචනං. සච්චං බ්‍රාහ්මණො, සච්චං නාරී, සච්චං විප්පකුලං. **මිච්ඡාමුසාසද්දා** පන සබ්බත්‍රාපි අබ්‍යයමෙව භවන්ති. යථා – මිච්ඡා වාචා, මිච්ඡා වොහාරො, මිච්ඡා වචනං. මුසා වාචා, මුසා වොහාරො, මුසා වචනං.

128. සොළස සද්දමත්තපරියායෙ දස්සෙතුං උපජාතිං **''රවො''**ඉච්චාදිමාහ. රූයතෙ සද්දායතෙති **රවො, රු** සද්දෙ. නදනං නාදො, නිරත්ථො නාදො **නිනාදො, නද** අබ්‍යත්තසද්දෙ. එවං **නිනදො,** රස්සත්තමෙව විසෙසො. සප්පති උච්චාරීයතීති **සද්දො. සුස** සද්දෙ, පාතුභාවො ඝොසො **නිග්ඝොසො.** නදනං **නාදො.** ධන සද්දෙ, ධනීයතීති **ධනි.** නිග්ඝොසො ච නාදො ච ධනි ච **නිග්ඝොසනාදධනයො.** රවො එව **රාවො. ආරාවො**ති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. තථා **සංරාවවිරාවආරවා.** ඝුසනං **ඝොසො.** ආරාවො ච සංරාවො ච විරාවො ච ඝොසො ච ආරවො චාති ද්වන්දො. **සු** සවනෙ, සූයතෙති **සුති.** සරති සූයමානතං ගච්ඡතීති **සරො.** නිස්සනති එතෙනාති **නිස්සනො, සන** සම්භත්තියං නිපුබ්බො. සරො ච නිස්සනො චාති ද්වන්දො.

129. විසජ්ජීයතෙ න ලග්ගීයතෙ සෙම්හාදීහීති **විසට්ඨො.** මනිතබ්බන්ති **මඤ්ජු, ජු, මන** ඤාණෙ, සුණන්තානං වා මනං රඤ්ජෙතීති **මඤ්ජු,** උ, **න** රලොපො. සුඛෙනෙව විජානිතබ්බත්තා **විඤ්ඤෙය්‍යො.** හිතසුඛනිප්ඵාදනතො සොතබ්බොති **සවනීයො.** බහිද්ධාපරිසා අඞ්ගුලිමත්තම්පි න විසරති න ගච්ඡතීති **අවිසාරී** , තස්සීලත්ථෙ ණී, විච්ඡෙන වා න සරතීති **අවිසාරී,** ඡින්නස්සරානං විය ද්වෙධා න හොතීත්‍යත්ථො. වින්දාතෙ ලබ්භතෙති **බින්දු, වස්ස බො,** නිග්ගහීතාගමො, උ ච, වට්ටත්තා වා **බින්දු,** ඉමස්මිං පක්ඛෙ **පබ්බජ්ජාදිනා** රූපසිද්ධි. පඤ්චන්නං ඨානගතීනං දූරට්ඨානතො ජාතත්තා **ගම්භීරො.** පුනප්පුනං නාදො නින්නාදො, ක්‍රියාභික්ඛඤ්ඤත්තා ද්විත්තං, **අස්ස ඉ,** නිග්ගහීතාගමො, සො එත්ථ අත්ථීති **නින්නාදී.** ඉච්චෙවං භගවතො අට්ඨඞ්ගිකො සරො හොති.

130. ඛග්ගාදීනං තිරච්ඡානගතානං රුතං වස්සිතන්ත්‍යුච්චතෙ. **රු** සද්දෙ, **රුතං. වස්ස** සද්දෙ, වස්සනං රවනං **වස්සිතං.**

කොලාහලාදිද්වයං බහූහි සම්භූය කතෙ අබ්‍යත්තසද්දෙ. **කුල** සඞ්ඛාතෙ [සඞ්ඛ්‍යානෙ (ක.)], කොලනං කොලො, එකීභාවො, තං ආහලති වින්දතීති **කොලාහලො.** කරොති හිංසති මධුරන්ති කලො, තං හලතීති **කලහලො. හල**

විලෙඛනෙ.

තිකං ගායනෙ. **ගෙ** සද්දෙ, ගෙතබ්බං **ගීතං ගානං ගීතිකා** ච. සබ්බත්‍ර භාවසාධනං.

131. තන්තිකණ්ඨොට්ඨිතා [අමර 7.1] උසභාදයො සත්ත සරා. ඡජ්ජාදයො තයො **ගාමා** සමූහාත්‍යත්ථො. වුත්තඤ්ච ''ගාමො නාම සරසමූහස්ස සන්ධාන''න්ති. මනුස්සලොකවාදනවිධිනා එකෙකස්ස සරස්ස වසෙන තයො තයො මුච්ඡනා කත්වා එකවීසති මුච්ඡනා, දෙවලොකවාදනවිධිනා පන සමපඤ්ඤාස මුච්ඡනා වදන්ති. තත්ථ හි එකෙකස්ස සරස්ස වසෙන සත්ත සත්ත මුච්ඡනා, අන්තසරස්ස ච එකාති සමපඤ්ඤාස මුච්ඡනා ආගතා, තෙනෙව **සක්කපඤ්හසුත්තසංවණ්ණනායං** ''සමපඤ්ඤාස මුච්ඡනා මුච්ඡිත්වා''ති [දී. නි. අට්ඨ. 2.345] පඤ්චසිඛස්ස වීණාවාදනං දස්සෙන්තෙන වුත්තං. **මුච්ඡ** මොහසමුස්සයෙසු, යු, **මුච්ඡනා.** යථා කමෙන වීණා වාදිතුං සක්කා, එවං සජ්ජනාහි මුච්ඡනට්ඨානානි එකූනපඤ්ඤාසාත්‍යත්ථො. එකෙකස්ස සරස්ස සත්ත සත්ත ඨානානි. යතො සරස්ස මන්දතාරවවත්ථානං හොති, තෙන එකූනපඤ්ඤාස ඨානානි. ඉච්චෙතං **සරමණ්ඩලං** සරසමූහො.

132. සරාදීනං නාමසරූපප්පභෙදං දස්සෙතුමාහ **''උසභො''**ච්චාදි. **ඉස** ගතියං. ඉසති චිත්තං පවිසතීති **උසභො,** අභො, ඉස්සු ච. **''උස** දාහෙ''ති වා ධාත්වත්ථො. යස්මා පන සො සරො උසභො විය නදති, තස්මා **උසභොති** වුච්චති. ධීමන්තෙහි ගීයතෙති **ධෙවතො,** වණ්ණවිකාරො, චත්තං.

> නාසං කණ්ඨමුරො තාලුං,
> ජිව්හං දන්තෙ ච නිස්සිතො;
> ඡධා සඤ්ජායතෙ යස්මා,
> තස්මා ඡජ්ජො ස උච්චතෙ [චින්තාමණිටීකා 7.1].

ගන්ධං ලෙසං අරතීති ගන්ධරො, රස්සස්ස දීඝත්තෙ ගන්ධාරො චෙත්‍යඤ්ඤෙ [අඤ්ඤෙසමපීති (පාණිනි 3.137) දීඝො (චින්තාමණිටීකා 7.1)], ගන්ධාරා නාම ජනපදා, තෙහ්‍යයං ගීයතෙති **ගන්ධාරො,** ණො. මජ්ඣෙ ලයවිසෙසෙ භවො **මජ්ඣිමො.** පඤ්චන්නම්පි ධෙවතාදීනං පූරණො **පඤ්චමො,** (පඤ්චන්නං වා මහාභූතානං පූරණො **පඤ්චමො.**) [( ) එත්ථන්තරෙ පාඨො අධිකො විය දිස්සති] නිස්සෙසතො සීදන්ති සරා යස්මින්ති [යස්මාති (ක.) – සදතො අධිකරණෙ සඋ (චින්තාමණිටීකා 7.1)], ණො. ''නිසීදන්ති සරා යස්මිං, නිසාදො තෙන හෙතුනා''ති හි වුත්තං. එතෙ සත්ත සරාති **ගදිතා** කථිතා.

133-135. උසභාදයො යෙ නදන්ති, තෙ දස්සෙතුමාහ **''නදන්ති''**ච්චාදි. උසභං නාම සරං ගාවො නදන්ති. තථා ධෙවතං **තුරඞ්ගා** අස්සා, ඡජ්ජං **මයූරා** සිඛණ්ඩිනො, ගන්ධාරං අජා, මජ්ඣිමං **කොඤ්චා** සකුණවිසෙසා, පඤ්චමං **පරපුට්ඨාදී** කොකිලාදයො, නිසාදං **වාරණා** හත්ථිනො නදන්ති. වුත්තඤ්ච **නාරදමුනිනා** –

> ''ඡජ්ජං නදති මයූරො, ගාවො නදන්ති උසභං;
> අජො රොති ච [අජාවිකා තු (ක.)] ගන්ධාරං, කොඤ්චා නදන්ති මජ්ඣිමං.
>
> පුප්ඵසාධාරනෙ කාලෙ, කොකිලො රොති පඤ්චමං;
> අස්සො තු ධෙවතං රොති, නිසාදං රොති කුඤ්ජරො''ති.

මයූරාදයොපි සබ්බෙ ඉමෙ සත්තා සමදා [සන්තො (ක.) එතෙ ච සමදා පඤ්චමං ගායන්ති (චින්තාමණිටීකා 7.1)] පඤ්චමං නදන්ති.

ඡජ්ජො ගාමො, මජ්ඣිමො ගාමො, සාධාරණො ගාමොති තයො ගාමා. තත්‍ර වීණාදණ්ඩං විභාගං කත්වා අධොභාගස්ස ''ඡජ්ජගාමො''ති සඤ්ඤා, මජ්ඣභාගස්ස ''මජ්ඣිමගාමො''ති, උපරිභාගස්ස ''සාධාරණගාමො''ති සඤ්ඤා. කිං පන ගාමභෙදෙ කාරණං? යස්මා එකස්සෙව සරස්ස ගාමන්තරෙ භෙදො, තංභෙදෙ ගාමානම්පිභෙදො. **මාසටීකායං** පන සාධාරණගාමට්ඨානෙ ගන්ධාරගාමො කථිතො, එකෙකස්මිඤ්ච ගාමෙ සත්ත සත්ත මුච්ඡනා. ඉධ පන උසභාදීසු සත්තසු සරෙසු පච්චෙකං තිස්සො තිස්සො මුච්ඡනා කථිතා. කිංකාරණා? ඉධ මනුස්සලොකවාදනවිධිනා, තත්ථ ච දෙවලොකවාදනවිධිනා කථිතත්තා තථෙව ඨානානි සත්ත සත්තෙව ලබ්භරෙති. යථා උසභාදීසු තෙසු යථාවුත්තෙසු සරෙසු පච්චෙකං එකෙකස්මිං සරෙ තිස්සො තිස්සො මුච්ඡනා සියුං, තථෙව ඨානානිපි සත්ත සත්තෙව ලබ්භරෙත්‍යත්ථො.

136. සරානං ගාමෙසු භින්නසුතිත්තං දස්සෙතුමාහ **''තිස්සො''**ඉච්චාදි. උසභස්ස සරස්ස තාරකලමන්දවසෙන තිස්සො සුතියො. ධෙවතස්ස සරස්ස තාර මන්දවසෙන දුවෙ. ඡජ්ජස්ස තාරකල මන්ද කාකලීවසෙන චතස්සො. ගන්ධාරස්ස ච තථා. මජ්ඣිමස්ස තාරකල කාකලීවසෙන තිස්සො. පඤ්චමස්ස කල කාකලීවසෙන දුවෙ. නිසාදස්ස තාරාදිවසෙන චතස්සො සුතියො. ඉච්චෙවං සත්තසු සරෙසු කමතො සම්පිණ්ඩිතා ද්වාවීසති සුතියො සියුං. **මාසටීකායං** පන අඤ්ඤථා සුතිභෙදො වුත්තො. වුත්තඤ්හි තත්ථ –

‘‘චතුස්සුති සුවිඤ්ඤෙය්‍යො, මජ්ඣිමො මජ්ජිමට්ඨිතො;
ද්විස්සුති චාපි ගන්ධාරො, තිස්සුති උසභො තථා.

ඡජ්ජො චතුස්සුති ඤෙය්‍යො, නිසාදො ද්විස්සුතී තථා;
චතුස්සුති ධෙවතො තු, පඤ්චමො තිස්සුතී මතො’’ති.

සබ්බමෙතං **නාටකසත්ථතො** ගහෙතබ්බං.

137. **‘‘උච්චතරෙ’’**ත්‍යාදිනා සුතිභෙදෙ සරූපතො දස්සෙති. **උච්චතරෙ රවෙ** අත්‍යුච්චධනිම්හි තාරො, තාරයති බොධයතීති **තාරො. අබ්‍යත්තෙ** අබ්‍යත්තක්ඛරෙ **මධුරෙ** සුතිසුඛෙ කලො, **කල** මදෙ. ගම්භීරෙ ධනිම්හි මන්දො. **මදි** ථුතිමොදමදමොහසුපනගතීසු. මන්දයතෙ බුජ්ඣතෙනෙනාති **මන්දො.**

තාරාදයො තයො වාච්චලිඞ්ගත්තා තීසු. තාරො ධනි, තාරා වාණී, තාරං රුතං ඉච්චාදි. අබ්‍යත්තමධුරසද්දො **කලො.** තත්‍ර කලෙ සුඛුමෙ **කාකලීසද්දො,** ඊපච්චයන්තො, ඊසං කලා වාණී **කාකලී** නාම, **කාසද්දොයමීසත්ථො. ක්‍රියාදිසමතාති** ගීතවාදිතපාදන්‍යාසාදික්‍රියානං, කාලස්ස ච සමත්තං ලයො නාම, **ලය** සාම්‍යගතීසු, ආධාරෙ අපච්චයො, සබ්බාභිනයානම්පි සාම්‍යං ලයොති කෙචි.

138. ද්වයං වීණායං. **වී** ජනනෙ, තො, ඊණත්තං, **වීණ** වෙඨනෙති වා ධාතු, ආ, වීණා. **වල්ල** සංවරණෙ, වල්ලතෙ ධනිවිසෙසං, ණ්වු, **වල්ලකී,** නදාදි. විපඤ්චීතිපි වීණාය නාමං. විපඤ්චයතීති **විපඤ්චී** [විපඤ්චයති විත්ථාරයතිසද්දං (චින්තාමණිටීකා 7.3)], නදාදි.

සා වීණා සත්තතන්තී සත්තහි තන්තීහි විසිට්ඨා පරිවාදිනී නාම, පරිතො වදතීති **පරිවාදිනී,** ඉනී. වීණාදයො චත්තාරොපි වීණාසාමඤ්ඤවාචකා ඉච්චෙකෙ, තෙසං මතෙ සාසද්දස්ස චතුන්නම්පි ඉත්ථිලිඞ්ගත්ථදීපකතා විඤ්ඤෙය්‍යා, තථාපි **අමරකොසෙන** [අමර 7.3] විරුජ්ඣනතො තෙසං මතං න ගහෙතබ්බං.

කට්ඨාදීහි දොණිසණ්ඨානෙන කතං වජ්ජභණ්ඩං වීණාය පොක්ඛරො නාම, පොසෙති වඩ්ඪෙති සද්දෙති **පොක්ඛරො,** ඛරො, වුද්ධි, වණ්ණවිකාරො ච. **දු** ගමනෙ, ණි, **දොණි.** කකුභො, පසෙවකොතිපි පොක්ඛරස්ස නාමානි. කං වාතං කුභති බන්ධතීති **කකුභො.** පසිබ්බන්ති තම්ති **පසෙවකො.**

ද්වයං පොක්ඛරවෙඨකෙ චම්මනි. වීණාභාවං උපගච්ඡති යෙනාති **උපවීණො.** වෙඨති පොක්ඛරන්ති **වෙඨකො,** ණ්වු.

139. ආතතාදිපඤ්චකං පඤ්චඞ්ගිකතූරියස්ස නාමානි.

140. **චම්මාවනද්ධෙසු** චම්මෙන බන්ධනීයෙසු භෙරියාදීසු මජ්ඣෙ **තලෙකෙකයුතං** එකෙකෙන තලෙන යුත්තං කුම්භථුණදද්දරිකාදිකං තූරියං ආතතං නාම, ආතනොතීති **ආතතං, තනු** විත්ථාරෙ. මහතීආදිවීණාවිසෙසොපි [‘‘මහතී’’ති නාරදස්ස වීණා (සද්දකප්පද්දුමෙ)] ආතතමෙවාති ‘‘චම්මාවනද්ධෙසූ’’ති විසෙසනං කතං. කුම්භසණ්ඨානත්තා කුම්භො ච තං ථුනනගරසම්භූතත්තා ථුනඤ්චෙති කුම්භථුනං. තදෙව **කුම්භථුණං,** අථ වා **ථු** අභිත්ථවෙ, කම්මනි ණො. කුම්භො ච සො ථුණො චෙති **කුම්භථුණො, ථුණ** පූරණෙති වා ධාත්වත්ථො. **දර** විදාරණදාහෙසු, ද්වෙභාවො, **කාපුබ්බස්සිකාරො** ච, දද්දරසද්දං කරොතීති වා **දද්දරිකා.**

141. උභයතලං මුරජාදිකං තූරියං විතතං නාම, විසෙසෙන සද්දං තනොතීති **විතතං, සබ්බවිනද්ධං** සබ්බපස්සෙසු, පුබ්බපච්ඡාභාගෙසු ච පරියොනද්ධං පණවාදිකං, **ආදිනා** චතුරස්සආලම්බරගොමුඛීආදයො ආතතවිතතං නාම, ‘‘චම්මපරියොනද්ධං හුත්වා තන්තිබද්ධං ආතතවිතත’’න්ති හි වුත්තං. **පණ** බ්‍යවහාරථුතීසු, පණීයතීති **පණවො,** අවො.

142. වංසසඞ්ඛාදිකං සුසිරං නාම, රන්ධං සුසිරං, තංයොගා **සුසිරං. වන, සන** සම්භත්තියං, **සො, වංසො. සම** උපසමඛෙදෙසු, ඛො, **සඞ්ඛො.** සම්මතාළාදිකං අච්චන්තං පීළනතො, අනලසංයොගතො වා ද්‍රවීභූතං පුන ඝනායතෙති **ඝනාඛ්‍යං. හන** හිංසායං, කම්මනි ණො, **හස්ස ඝො.** ඝනභාවෙන සමං භවතීති **සම්මං,** දණ්ඩාදීහි තාළිතබ්බතො **තාළං, තළ** තාළනෙ, සම්මඤ්ච තං තාළඤ්චෙති **සම්මතාළං. ආදිනා** කංසතාළසිලාතාළාදීනං ගහණං. තත්ථ **සම්මතාළං** නාම කට්ඨමයතාළං. **කංසතාළං** නාම ලොහමයං. සිලාය ච අයොපට්ටෙන ච වාදනතාළං **සිලාතාළං.**

චතුක්කං ආතතාදීනං නාමං. ආ සමන්තතො තුජ්ජතෙ තාළීයතෙති **ආතොජ්ජං.** වංසාදිකෙපි මුඛවායුනා ආතොජ්ජනමත්ථෙව. වාදයන්ති ධනයන්ති තන්ති **වාදිත්තං වාදිතඤ්ච,** ඉත්තො, තො ච. වාදයන්ති තන්ති **වජ්ජං,** යො.

143. ද්වයං භෙරියං. භායන්ති සත්තුජනා එතෙනාති **භෙරි,** රි. **උභ** පූරණෙ, උභනං උභි. ‘‘දුන්ද’’ඉති සද්දෙන උභි යත්‍ර ස **දුන්දුභි.** පුමිත්ථියමෙතෙ ද්වෙ [සෙරී ථී, දුන්දුභි පුමා (අමර 7.6)]. ද්වයං මුදිඞ්ගෙ. මුදං මොදං ඉඞ්ගති ගච්ඡති යෙනාති **මුදිඞ්ගො.** මුරා අසුරා ජාතො **මුරජො.**

අස්ස මුරජස්ස **භෙදා** විසෙසා ආලිඞ්ගඞ්කොයාද්ධකා භවන්ති. වුත්තඤ්ච –

‘‘හරිතක්‍යාකති ත්වඞ්කොයා,
යවමජ්ඣො තථො’ද්ධකො;
ආලිඞ්ගොයා චෙව ගොපුච්ඡො,
ආකත්‍යා සම්පකිත්තිතො’’ති [චින්තාමණිටීකායම්පි].

ආලිඞ්ගායතෙති **ආලිඞ්ගො,** ණො. උච්ඡඞ්කෙ භවො **අකොයා.** උද්ධං කත්වා එකෙන මුඛෙන වාදනතො උද්ධො සන්තො කායති සද්දායතීති **උද්ධකො,** උද්ධසද්දොයං තිලිඞ්ගිකො. උග්ගච්ඡතීති **උද්ධො,** තො, **ගමිස්ස දො,** නෙරුත්තො. යො තු **උපරිපරියායො උද්ධංසද්දො,** සො අබ්‍යයමෙව.

තිණවාදීනි චත්තාරි පණවස්ස නාමානි. **තනු** විත්ථාරෙ, අවො, අස්ස **ඉත්තං, ණත්තඤ්ච, තිණවො. මා** මානෙ සද්දෙ ච, ‘‘ඩිණ්ඩි’’ඉති මායතෙ සද්දායතෙති **ඩිණ්ඩිමො,** ණො.

144. ‘‘ආලම්බ’’ඉති සද්දායතෙති **ආලම්බරො.** ‘‘ආලම්බරො තූරියරවෙ, ගජෙන්දානඤ්ච ගජ්ජිතෙ’’ති [අමර 23.167] හි **අමරකොස නානත්ථසඞ්ගහෙසු.**

වීණාදීනං වාදනකට්ඨකුටිලාදිකං කොණො, කුණායතෙ සද්දායතෙනෙනාති **කොණො,** ණො. ‘‘දද්ද’’ඉති සද්දං කරොතීති **දද්දරි,** දද්දති වා සද්දවිසෙසෙන පරිණමතීති **දද්දරි,** රි. ‘‘පට’’ඉති සද්දං ජහාතීති **පටහො,** පටං හන්තීති වා **පටහො. හන** හිංසාගතීසු, ක්වි. අපරෙ **මද්දලාදයො** භෙරිප්පභෙදා . ‘‘මද්ද’’ඉති සද්දං ලාතීති **මද්දලා, ලා** ආදානෙ, අ. ‘‘මන්දලා’’තිපි පාඨො, මන්දං සද්දං ලාතීති **මන්දලා. ආදිනා** ඩමරුආදයොපි භෙරිප්පභෙදා විඤ්ඤෙය්‍යා.

145. **ජනප්පියෙ** ජනෙහි පියායිතබ්බෙ විමද්දොට්ඨෙ විලෙපනකුඞ්කුමාදීනං, නානාගන්ධදබ්බානඤ්ච විමද්දනොබ්භූතෙ **පරිමලො** භවෙ, පරිමජ්ජති පවත්තයත්‍යාසයන්ති, අ, නෙරුත්තො, **මල, මල්ල** ධාරණෙ වා. පරිමල්‍යතෙ ධාරීයතෙති, ණො. **විමද්දග්ගහණෙන** වාපිකූපාදිනො [විමද්දගන්ධාදිනො (ක.)] නිරාසො, **ජනග්ගහණෙන** මක්ඛිකාදිනො. **සො** පරිමලො ගන්ධො **දූරගාමී** අතිනිහාරී අතිදූරපාතී ආමොදො වුච්චතෙ, ආමොදන්තෙ අනෙන, ණො. ඉතො පරං **ඉට්ඨගන්ධාදයො විස්සසද්දපරියන්තා තීසු** ලිඞ්ගෙසු වත්තන්තෙ.

146. චතුක්කං ඉට්ඨගන්ධෙ. ඉට්ඨො ගන්ධො **ඉට්ඨගන්ධො,** අථ වා ඉට්ඨො ගන්ධො අස්ස **ඉට්ඨගන්ධො.** සුට්ඨු රභන්ති තුස්සන්ත්‍යනෙනාති **සුරභි,** ඉ. සුන්දරො ගන්ධො අස්ස **සුගන්ධො, සුගන්ධි** ච, අන්තස්සිකාරාදෙසො.

ද්වයං දුග්ගන්ධෙ. පූති ගන්ධො අස්ස, පුබ්බෙ විය ඉකාරාදෙසො, කම්මධාරයසමාසං අස්සත්ථ්‍යත්ථෙපි කත්තුමිච්ඡන්ති, පක්‍රියාලාඝවත්ථං බහුබ්බීහියෙව න්‍යායොති. දුට්ඨු ගන්ධො අස්සාති **දුග්ගන්ධො,** තෙන වුත්තං **කච්චායනෙන** – ‘‘කම්මධාරයමන්තත්ථීයෙහි බහුබ්බීහි ලඝුතරො’’ති. අඤ්ඤෙ තු ලාඝව’මනාදරමානා ඉච්ඡන්තෙව මන්තත්ථීයං. දුට්ඨො වා වාච්චධම්මො ලහු ගරු ච, තත්‍ර බහුබ්බීහිනා ලහු, කම්මධාරයමන්තත්ථීයෙනගරු. කිඤ්ච බහුබ්බීහිනා අතිසායනාද්‍යත්ථො න ගම්‍යතෙති අවස්සං තප්පටිපාදනාය කම්මධාරයපුබ්බකො මන්තත්ථීයෙව දට්ඨබ්බො.

ද්වයං චිතාධූමාදිගන්ධෙ. **විස** විප්පයොගෙ, **සො.** ආමස්ස වසාදිවත්ථුනො ගන්ධො තංයොගා, ඉ, **යං**සද්දො තස්ස නපුංසකත්තදීපකො.

147. **කුඞ්කුමාදයො** චත්තාරො චතුජ්ජාතිගන්ධො නාම. **කුක, වක** ආදානෙ, උමො, නිග්ගහීතාගමො ච, **කුඞ්කුමං,** ලොහිතචන්දනං, යං ‘‘කස්මීරජ’’න්ති වුච්චති, **කමි**ස්ස වා **කුඞ්කා**දෙසො, **කුඞ්කුමං. යු** මිස්සනෙ, යු, යවනං, තස්ස පුප්ඵං **යවනපුප්ඵං,** දෙවකුසුමං, යවනදෙසෙ ජාතං පුප්ඵන්ති වා **යවනපුප්ඵං.** යං ‘‘ලවඞ්ග’’න්තිපි වුච්චති, යං පුප්ඵං නුහිපුප්ඵසමානං. **තගි** ගත්‍යත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, අරො, **තගරං,** කුටිලං. තරුතො ජාතො **තුරුක්ඛො,** ඛො, උත්තඤ්ච, සල්ලකීදවො හි ‘‘තුරුක්ඛො’’ති වුත්තො.

148. පජ්ජෙන ඡරසානං නාමානි. කං පානීයං සෙවතෙති **කසාවො,** අවො, අථ වා කං සවාපෙතීති **කසාවො සු** සවනෙ. තුවරොපි කසායොපි **කසාවපරියායො. තිජ** නිසානෙ, තො, තිත්තො, කටු. **මධු** මාධුරියං, තංයොගා **මධුරො.** ලුනාති ජළත්තන්ති **ලවණො,** යු. **අම්බ**සද්දෙ, අරො, **ඉත්තං,** ලත්තඤ්ච. **කට** ගතියං, ණ්වු, **උත්තං.** ඉමෙ ඡ රසා නාම වුච්චන්ති. **තබ්බති** දබ්බෙ **කසාවාදිසද්දා තීසු** ලිඞ්ගෙසු වත්තන්ති.

149. ද්වයං ඵොට්ඨබ්බෙ. ඵුසිතබ්බො **ඵස්සො, ඵොට්ඨබ්බො** ච, තබ්බො, **සස්ස ටො, තස්ස ඨො.** තිකං විසයිම්හි. විසයො අස්ස ගය්හට්ඨෙනාත්ථීති **විසයී.** උබති ගච්ඡති විසයෙති **අක්ඛං,** උස්සත්තං ද්විත්තඤ්ච, නත්ථි ඛං වෙදනා එත්ථාති වා **අක්ඛං, න** හි සුඛවෙදනාදයො සම්පයොගවසෙන පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු උප්පජ්ජන්ති, ජවනාදීසු එව පන උප්පජ්ජන්තීති තථා වුත්තං, මනින්ද්‍රියෙ තුපචාරා [මනින්ද්‍රියෙසුපචාරා (ක.)] අක්ඛං. ඉන්දො අත්තා, තස්ස ලිඞ්ගං **ඉන්ද්‍රියං,** ඉයො. නා'නන්තරෙන පයොජකං චක්ඛාදයො බ්‍යාපාරයන්තෙ, තස්මා අත්ථි අත්තා චක්ඛාදීනං පයොජකොති චක්ඛාදිකං ලිඞ්ගමත්තනො භවතීති **නිකායන්තරිකා.** සයං තික්ඛමන්දාදිභාවෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං තික්ඛමන්දාදිභාවසම්භවතො තෙසු ඉන්දති පරමිස්සරියං කරොතීති වා **ඉන්ද්‍රියං.**

ඡක්කං නයනෙ. නෙති අත්තනො නිස්සිතං පුග්ගලන්ති **නයනං,** යු. **අසු** බ්‍යාපනෙ, අසති විසයෙසු බ්‍යාපී විය භවතීති **අක්ඛි, සස්ස කො,** අථ වා **අක්ඛ** බ්‍යාපනදස්සනෙසු, අක්ඛති විසයෙසු බ්‍යාපීභවති, අක්ඛති වා පස්සති එතෙනාති අක්ඛි. නෙතීති **නෙත්තං.** ලොචති පස්සති එතෙනාති **ලොචනං. අචිඡ** දස්සනබ්‍යාපනෙසු, ඉ, **අචිඡි.** චක්ඛති අස්සාදෙති රූපන්ති **චක්ඛු,** උ, චක්ඛති පස්සතීති වා **චක්ඛු.**

150. පඤ්චකං සොතෙ. සුණාති එතෙනාති **සොතං.** සද්දො ගය්හතෙ අනෙනාති **සද්දග්ගහො. කර** කරණෙ, ණො, **කණ්ණො,** කණ්ණති සුණාති එතෙනාති වා **කණ්ණො, කණ්ණ** සවනෙ. සුණාති යෙනාති **සවනං, සුති** ච, යු,ති ච.

චතුක්කං ඝානෙ. නසන්ති එතායාති **නත්ථු,** ථු, ආ, **නාසා.** ණ්වු, **අක** ච **ඉ**කාරො ච **නාසිකා. ඝා** ගන්ධොපාදානෙ, ඝායති ගන්ධොපාදානං කරොතීති **ඝානං,** යු, ඝායන්ත්‍යනෙනාති වා **ඝානං.**

ද්වයං ජිව්හායං. ජීවති එතායාති **ජිව්හා,** හො, **ජීව** පාණධාරණෙ. ජීවිතනිමිත්තං රසො ජීවිතං නාම, තං අව්හායතීති වා **ජිව්හා,** වණ්ණලොපො. රසන්ති එතායාති **රසනා, රස** අස්සාදනෙ, රසං ජානාතීති වා **රසනා, ඤාස්ස නා, නී** නයෙ වා, අ.

151. පජ්ජං සරීරෙ. සරති ගච්ඡති, සරන්ති වා තං හිංසන්තීති **සරීරං,** ඊරො. **වප** බීජසන්තානෙ. වපති කුසලාකුසලබීජමෙත්ථාති **වපු,** උ. ගච්ඡති, ගණ්හාති වා කුසලාකුසලමෙතෙනාති **ගත්තං, ගමු** ගතියං, **ගහ** උපාදානෙ වා. ''අත්තා''ති අභිධානං, බුද්ධි ච භවන්ති එතස්මාති **අත්තභාවො.** වුණොති සංවරති එත්ථාති **බොන්දි, වු** සංවරණෙ, දි, නිග්ගහීතාගමො. විවිධං ගණ්හාති එත්ථාති **විග්ගහො. දිහ** උපචයෙ, දිහති වඩ්ඪති එත්ථ කුසලාකුසලන්ති **දෙහං.** අයං **දෙහ**සද්දො **පුරිසෙ** පුල්ලිඞ්ගෙවත්තති. කුච්ඡිතානං ආයො උප්පත්තිට්ඨානන්ති **කායො. තනු** විත්ථාරෙ, උ, තනු, **තනු**සද්දොයං ඉත්ථියං. එත්ථාපි වාසද්දො සම්බන්ධිතබ්බො. ''අඞ්ගෙනාඞ්ගං තනු ච තනුනා ගාළ්හතත්තෙන තත්ත''න්ති [උත්තරමෙඝ 42] හි **මෙඝදූතෙ** වුත්තං. කළෙ රෙතසි වරං **කළෙවරං,** අලුත්තසමාසොයං.

152-154. ඡක්කං චිත්තෙ. චින්තෙතීති **චිත්තං. චෙතො ච,** නලොපො. මනති ජානාතීති **මනො.** විජානාතීති **විඤ්ඤාණං,** යු. හරති අත්තනො ආධාරන්ති **හදයං,** යො, **රස්ස දො** ච. මනො එව **මානසං,** සකත්ථෙ සණ.

චුද්දස බුද්ධාභ්‍යස්ස ගුණස්ස නාමානි. ඣායතීති **ධී, ඣෙ** චින්තායං, ඣස්ස **ධො,** නදාදි, **ධී,** ධාරෙතීති වා **ධී,** ක්වි, නදාදි, ධී , සඞ්ඛාරෙසු ධීකාරො ජායති එතායාති වා **ධී,** නදාදි. පඤ්ඤායතෙ එතායාති **පඤ්ඤා,** අ. බුජ්ඣතෙ තායාති **බුද්ධි,**ති. **මෙධ** හිං සාසඞ්ගමෙසු, කරණෙ අ, **මි** හිංසායං වා, ධො, **මෙධා.** මනති ජානාතීති **මති, මුති** ච, **උ**ත්තං, මුනාතීති වා **මුති, මුන** ඤාණෙ,ති, මුති. **භූ** සත්තායං, රි, නදාදි, **භූරී,** භූසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ රමතීති වා **භූරී,** ක්වි, නදාදි. මනති ජානාතීති **මන්තා,** අන්ත, ආ. විදති ජානාතීති **විජ්ජා, පබ්බජ්ජාදිනා** සිද්ධං. **යු** මිස්සනෙ. යමති මිස්සීභවති ඤෙය්‍යෙසූති **යොනි.** පටිමුඛං භන්ති උපට්ඨහන්ති ඤෙය්‍යා එතෙනාති **පටිභානං,** යු. න මුය්හති එතෙනාති **අමොහො.** වීමංසා විචයො සමුපෙක්ඛා උපලද්ධි පටිපත්ති උත්තිචෙතනාදීනිපි බුද්ධිනාමානි.

විපස්සනාදයො නෙපක්කන්තා පරියායා **පඤ්ඤාභෙදා** පඤ්ඤාවිසෙසා. තත්ථ විවිධං අනිච්චාදිකං සඞ්ඛාරෙසු පස්සතීති **විපස්සනා,** යු. සම්මාදස්සනලක්ඛණා **සම්මාදිට්ඨි,** සා දුවිධා ලොකියලොකුත්තරවසෙන. තත්ථ පුරිමා ඡබ්බිසුද්ධිප්පවත්තිකාලෙ, ඉතරා ඤාණදස්සනවිසුද්ධිකාලෙ ලබ්භති. **ආදිපරියායෙන පභුතිනා** අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියාදයො ගහිතා. තත්ථ තත්ථ කාරියෙසු විචාරණා. **මාන** වීමංසායං, සො, චින්තාභොගාදි. විචාරයතෙ එතායාති **විචාරණා, චර** සඤ්චයෙ, චුරාදිගණො, යු. සම්පජානාතීති සම්පජානො, පුග්ගලො, ධම්මසමූහො වා, **ඤාස්ස ජා,** තස්ස භාවො **සම්පජඤ්ඤං, න්‍යස්ස ඤො,** ද්විත්තං, තං සාත්ථකසම්පජඤ්ඤාදිවසෙන චතුබ්බිධං. නිස්සෙසතො පාචෙති කුසලධම්මෙති නිපකො, ඤාණී පුග්ගලො, තස්ස භාවො **නෙපක්කං.** ද්වයං වෙදනායං. වෙදයතීති **වෙදයිතං, විද** අනුභවනෙ, **චුරාදිත්තා ණයො,** තො, **ඉ**කාරාගමො ච. වෙදයතීති **වෙදනා,** යු.

155. පඤ්චකං විතක්කෙ. **තක්ක** විතක්කෙ. තක්කෙති සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණං අභිනිරොපෙතීති **තක්කො. විතක්කො**ති උපසග්ගමත්තමෙව විසෙසො. සඞ්කප්පන්ති පභවන්ත්‍යනෙනාති **සඞ්කප්පො,** ණො, **කප්ප** විතක්කෙ, **කප්ප** සාමත්ථියෙ වා, භූවාදි, සඞ්කප්පයන්ති පභවන්ත්‍යනෙනාති වා **සඞ්කප්පො, කප්ප** විතක්කෙ, චුරාදි. **අප** පාපුණනෙ, අප්පෙති සම්පයුත්තධම්මෙ පාපෙති ආරම්මණන්ති **අප්පනා,** යු, ආ. **ඌහ** විතක්කෙ. ඌහන්ත්‍යනෙනාති

ඌහො. **තක්කඌහසද්දා** චෙත්ථ අජ්ඣාහාරවාචකාපි භවන්ති, අජ්ඣාහාරං නාම ඌනපූරණත්ථමධිකප්පභෙදාහරණං [මධිකොපාදානං (චින්තාමණිටීකා)]. ''අජ්ඣාහාරො තක්ක ඌහා''ති [අමර 5.3] හි **අමරකොසෙ** වුත්තං. ද්වයං ජීවිතින්ද්‍රියෙ. **අයඉති** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු. අයති අද්ධානං ගච්ඡති යෙනාති **ආයු,** ණු, එති එතෙනාති වා **ආයු, ඉ** ගතිම්හි, ණු, ඉස්සෙ, එ අය. ජීවන්ති අනෙනාති **ජීවිතං, ජීව** පාණධාරණෙ.

චතුක්කං සමාධිම්හි. නානාලම්බණවිසාරණාභාවතො එකං අග්ගං ආරම්මණමෙතස්සාති එකග්ගං, චිත්තං, **''අග්ගසද්දො** චෙත්ථ ආලම්බණවාචකො''ති හි **සද්ධම්මටීකායං** වුත්තං, තස්ස භාවො **එකග්ගතා,** එකං වා ආරම්මණං අජති ගච්ඡතීති එකග්ගං, තස්ස භාවො **එකග්ගතා.** කාමච්ඡන්දං සමෙතීති **සමථො,** ථො, **සමු** උපසමෙ, ''සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපක්ඛො''ති [පාරා. අට්ඨ. 1.11; ධ. ස. අට්ඨ. 160] හි වුත්තං. වික්ඛිපනං නානාරම්මණපෙරණං වික්ඛෙපො, සො නත්ථි එත්ථාති **අවික්ඛෙපො.** එකාරම්මණෙ සුට්ඨු ආධානං **සමාධි,** සඤ්ඤායමි, නානාලම්බණවික්ඛෙපවසප්පවත්තං අධිසඞ්ඛාතං චිත්තබ්‍යාධං සමෙතීති වා **සමාධි,** නෙරුත්තො.

156. පජ්ජෙන වීරියස්ස නාමානි. උ දුක්ඛලාභං, උද්ධං වා සහති ඛමතීති **උස්සාහො,** ණො. ආ භුසො කායං, චිත්තඤ්ච තාපෙතීති **ආතප්පො** [ආතාපො (?) අභිධානප්පදීපිකාටීකා 1135 ගාථායං පස්සිතබ්බං], **තප** සන්තාපෙ. ලීනං චිත්තං පග්ගණ්හාති උක්ඛිපතීති **පග්ගහො.** අත්තනො නිස්සයං පරමත්ථං ගණ්හාපෙතීති වා පග්ගහො. **''පසද්දො** පරමත්ථෙපී''ති හි **එකක්ඛරකොසෙ** වුත්තං. වායමන්ති යෙනාති **වායාමො, වායම** උස්සාහනෙ, අථ වා **වය** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, වයති සබ්බකාලන්ති **වායාමො,** අමො, වායො විය සදා අමති ගච්ඡතීති වා **වායාමො.** පරං පරං ඨානං අක්කමතීති **පරක්කමො,** පරං පච්චනීකභූතං කොසජ්ජං අක්කමතීති වා **පරක්කමො.** පදහති යෙනාති **පධානං,** යු. **දහස්ස ධො, දහ** භස්මීකරණෙ [පපුබ්බධාධාතුනා සාධෙතබ්බං මඤ්ඤෙ]. වීරෙ සාධු, වීරානං වා කම්මං, විධිනා වා ඊරයිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති **වීරියං, ඊර** ගතියං, ඊහති එති වා යාය සුභාසුභඵලන්ති **ඊහා, ඊහ** චෙට්ඨායං, **ඉ** වා ගතිම්හි, පච්ඡිමෙ හපච්චයො, උද්ධං යන්ති යෙනාති **උය්‍යාමො,** අමො. තිට්ඨති එත්ථ සුභාසුභඵලන්ති **ධිති,**ති, **ඨා** ගතිනිවත්තියං.

157. පජ්ජෙන වුත්තපරියායස්ස වීරියස්ස චත්තාරි අඞ්ගානි දස්සෙති. තචාදීනං තිණ්ණං **අවසිස්සනං** අවසෙසතා මංසලොහිතෙහි අවධිභූතෙහි, මංසලොහිතානං පන **සුස්සනං** සුක්ඛතා . එතානි චත්තාරි අධිට්ඨානවසප්පවත්තානි වීරියස්ස **අඞ්ගානි** කාරණානි හොන්ති. **අඞ්ග** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු. අඞ්ගති සිද්ධිං ගච්ඡති වීරියඵලමෙතෙහීති **අඞ්ගානි. තච** පාලනෙ, ණො, **තචො. නහ** බන්ධනෙ ආරු. **න්හාරු**තිපි පාඨො. තත්ථ නන්තස්ස ලොපො. **සිස** අසබ්බප්පයොගෙ, යු, ද්විත්තං. අසති ඛෙපෙති අද්ධානන්ති **අට්ඨී,**ති, නපුංසකෙ, නෙරුත්තො, ආ භුසො තිට්ඨති එතෙනාති වා **අට්ඨී,** ඉ. **මන** ඤාණෙ, සො, නස්ස නිග්ගහීතං, **මංසං. රුහ** ජනනෙ, ඉතො, ලත්තං, **ලොහිතං.**

158. අසාධසාධනෙපි යස්සා වසෙන උය්‍යාමො, සා **අධිමත්තෙහා** අධිකසත්තියුත්තා ඊහා උස්සොළ්හී නාම, උ පබලං දුක්කරකම්මං සහති යායාති **උස්සොළ්හී, සහස්ස සොළ්හො,** නදාදි, උස්සාහානං ඌහාති වා **උස්සොළ්හී,** යථා ''පදට්ඨාන''න්ති, ආකාරස්සො, **හස්ස ළො, ඌ**ළොපො, නදාදි, වායාමමත්තෙපි. ද්වයං සතියං. සරති, සරන්ති වා තාය, සරණමත්තමෙව වා එසාති **සති,**ති, පමාදං වා සරති හිංසතීති **සති.** අනු පුනප්පුනං සති **අනුස්සති,** උපසග්ගමත්තමෙව වා විසෙසො, ද්වෙපි ඉත්ථියං.

ද්වයං ලජ්ජායං. **ලජී** පීළෙ, **කාතන්ත**ධාතු. **ලජ්ජ** ලජ්ජනෙ, මොග්ගල්ලානධාතු, ලජ්ජති පාපාති **ලජ්ජා,** අ. **හිරී** ලජ්ජියං, ඉ. හිරියති පාපාති **හිරී. සමානා** තුල්‍යත්ථා ද්වෙ. ද්වයං ඔත්තප්පෙ. ඔත්තප්පති භායති පාපතොති **ඔත්තප්පං, තප** භයෙ අවපුබ්බො. පාපතො භායති සීලෙනාති **පාපභීරු,** පුග්ගලො, චිත්තං වා, තස්ස භාවො තථා.

159. පජ්ජද්ධෙන උපෙක්ඛාය වෙදනාය නාමානි. මජ්ඣත්තෙ මජ්ඣත්තසභාවෙ පවත්තා **මජ්ඣත්තිකා.** ද්වින්නං වෙදනානං සමීපෙ පවත්තා ඉක්ඛා අනුභවනන්ති **උපෙක්ඛා, ඉක්ඛ** දස්සනෙ. අදුක්ඛා ච සා අසුඛා චෙති **අදුක්ඛමසුඛා,** මකාරො පදසන්ධිකරො.

ද්වයං මනසිකාරෙ. භවඞ්ගවසෙන පවත්තස්ස චිත්තස්ස ආභුජනතො ආවට්ටාපනතො **චිත්තාභොගො.** පාලනජ්ඣොහාරත්ථො චෙත්ථ **භුජ**ධාතු ආවට්ටනත්ථො **ආපුබ්බ**ත්තා, ඉදං පන වීථිජවනපටිපාදකෙ සන්ධාය වුත්තං, චිත්තස්සාරම්මණෙ ආභුජනං පවත්තනං වා **චිත්තාභොගො,** ඉදං පන ආරම්මණපටිපාදකවසෙන වුත්තං. භවඞ්ගමනතො විසදිසං මනං කරොතීති **මනක්කාරො,** කරණං වා කාරො, මනස්මිං කාරො **මනක්කාරො.** එත්ථ ච පඨමවිකප්පෙන ද්වෙ පටිපාදකා වුත්තා, පච්ඡිමෙන තු ඉතරො.

ද්වයං අධිමොක්ඛෙ. **මුච** මොචනෙ, අධිමුච්චනං ''ඉදමෙවා''ති සන්නිට්ඨානකරණං **අධිමොක්ඛො.** නිච්ඡයනං නිණ්ණයනං **නිච්ඡයො, චය** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, **චස්ස** ද්විත්තං, **ඡ**ත්තං, නි භුසං ඡෙදනං වා **නිච්ඡයො, ඡිදි** ද්විධාකරණෙ, ඉස්සත්තං, **දස්ස යො,** අසරූපද්විත්තං.

160. පජ්ජද්ධං දයායං. **දය** දානගතිහිංසාරක්ඛණෙසු. දයති පරදුක්ඛං, අත්තසුඛඤ්ච හිංසතීති **දයා,** අ. **කපි** චලනෙ, අනු පුනප්පුනං කම්පෙති අත්තාධාරස්ස චිත්තන්ති **අනුකම්පා.** කං සුඛං රුන්ධතීති **කරුණා,** රුධි ආවරණෙ, ධස්ස **ණො,** අථ වා කරොන්ති අත්තානමධීනමෙතායාති **කරුණා,** යු, ආ, කරුණා, සා එව **කාරුඤ්ඤං. අනුද්දයා**ති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං.

පජ්ජද්ධං විරතියං. **රමු** උපරමෙ **විපුබ්බො,** විරමණං **වෙරමණී,** යු, නදාදි, වෙරං මණති විනාසෙතීති වා **වෙරමණී.** විරමණං **විරති,**ති. දූරතො විරමණං **ආරති.**

161. චතුක්කං ඛන්තියං. තිතික්ඛනං ඛමනං **තිතික්ඛා, තිජ** ඛන්තියං, ඛො, ද්විත්තං, කත්තාදි, ආ. ඛමනං සහනං **ඛන්ති,**ති. ඛමතෙ **ඛමනං, ඛමා** ච, **ඛමු** සහනෙ. ද්වයං මෙත්තියං. **මිද** ස්නෙහෙ, මිජ්ජති සිනෙහතීති **මෙත්තා,** ත, ආ. **මෙත්ති,**ති. අථ වා මිත්තෙ භවා **මෙත්තා, මෙත්ති** ච.

පජ්ජද්ධං දිට්ඨියං. දස්සියතෙ **දස්සනං, දිස** පෙක්ඛනෙ, යු. දස්සනං **දිට්ඨි. ලභ** ලාභෙ,ති, **ලද්ධි,** මිච්ඡාදිට්ඨියමෙව. සෙසා තු උභයත්‍ර. ඨිතපක්ඛො **සිද්ධන්තො** [ඨිතො පක්ඛො සිද්ධන්තො, පුබ්බපක්ඛං නිරස්‍ය සිද්ධපක්ඛට්ඨාපනෙ ඉති භාවො (චින්තාමණිටීකා)], සිද්ධො අන්තො අනෙනාති විග්ගහො. සමන්තතො අයනං ගති **සමයො.**

162. දොහළන්තං තණ්හායං. **තස** පිපාසායං, යාය තසන්ති, සා **තණ්හා,** ණ්හො. **ඉණම්හි තසිණා. එජ** කම්පනෙ, **එජා** . සංසාරතො නිස්සරිතුමප්පදානවසෙන ජාලසදිසත්තා **ජාලිනී,** උපමානෙ ඉනී. **විස** පවෙසනෙ, සබ්බත්‍ර විසතා පත්ථතාති **විසත්තිකා,** සකත්ථෙ ණිකො. **ඡන්ද** ඉච්ඡායං, ඡන්දනං **ඡන්දො,** කත්තුකම්‍යතාපි. තෙසු තෙස්වාරම්මණෙසු ආකුලීභූතත්තා ජටා වියාති **ජටා. කමු** ඉච්ඡායං,ති, **නිකන්ති. ඉසු** ඉච්ඡායං, අ, **ඉස්ස ආ, ආසා. සිවු** තන්තසන්තානෙ, භවාදීහි භවාදයො සිබ්බතීති **සිබ්බිනී,** අ, ඉනී. සත්තෙ භවං නෙතීති **භවනෙත්ති,**ති.

163. ඣෙච්චින්තායං, ආරම්මණාභිමුඛං ඣායතීති **අභිජ්ඣා,** ආ. **වන** සම්භත්තියං, වනති යෙන සො **වනථො,** ථො. **වා** ගතියං, වාති ආරම්මණන්ති **වානං,** යු. **ලුභ** ඉච්ඡායං, ලුබ්භනං **ලොභො,** ණො. **රන්ජ** රාගෙ, රජ්ජනං, රජ්ජන්ති වා යෙන සො **රාගො,** ණො. **ලය** ගතියං, ආ පුනප්පුනං ලයත්‍යාරම්මණෙසූති **ආලයො,** පුනප්පුනං ලයති සංසිලෙසති යෙනාති වා **ආලයො. "ලයො** විනාසෙ සංසිලෙසෙ, සාම්‍යෙ තොරියත්තිකස්ස චෙ"ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ. පිහ** ඉච්ඡායං, චුරාදි, අ, පිහයති යායාති **පිහා.** චිත්තස්ස නානාරම්මණෙසු විබ්භමකරණතො මනසො රථො ඉව **මනොරථො,** මනො එව රථො වියාති වා **මනොරථො. ඉසු** ඉච්ඡායං, අ, **සස්ස ච්ඡාදෙසො. ලස** කන්තියං, අභිමුඛං කත්වා ලසති යෙනාති **අභිලාසො,** ණො. **කමු** ඉච්ඡායං, ණො, **කාමො . දුහ** පපූරණෙ, දුහනං දොහො, තං ලාතීති **දොහළො,** දුට්ඨං හදයමෙතෙනාති වා **දොහළො, හදයස්ස හළො, හල** කම්පනෙ ද්විසද්දූපපදො, ද්වීහි හලති කම්පතීති වා **දොහළො,** අ, ද්විස්ස **දො, ලස්ස ළො.** ද්වෙ හදයා අස්ස පරමත්ථස්සාති වා **දොහළො.** අ, ද්විස්ස **දො, හදයස්ස හළො,** දස්ස **ළො** වා, **යලොපො,** ඉච්ඡාවිසෙසත්තෙපි දොහළස්ස සාමඤ්ඤවත්තිච්ඡාය නිද්දෙසො.

අතණ්හාසභාවම්පි රුචිං ආලම්බණිච්ඡාසභාවසාමඤ්ඤෙන ඉධෙව වත්තුමාහ **"ආකඞ්ඛාතු"**ඉච්චාදි. **කඞ්ඛ** ඉච්ඡායං, අ. **රුච** රොචනෙ, රොචනං කත්තුකාමතා, ඉ, **රුච** දිත්තියං වා, රුචි. කත්තුකාමතෙව. **සා** රුචි අධිකා ලාලසා නාම, **ලස** කන්තියං, පුනප්පුනං, අතිසයං වා ලසතීති **ලාලසා,** ද්විත්තං, අස්සා. "යාචනායං මභිච්ඡායං [තණ්හාතිරෙකෙ යාචනායං (චින්තාමණිටීකා 7.28)], උස්සුක්කෙ ලාලසා ද්විසු"ති **රුද්දො.**

164. තිකං විරොධෙ. පායෙන වීරෙසු භවං **වෙරං,** පටිසපාපෙසුපි. **රුධ** පටිඝාතෙ, විරුජ්ඣනං **විරොධො. දිස** අප්පීතියං, විද්දෙසනං **විද්දෙසො.**

රොසන්තං කොධෙ. **දුස** අප්පීතියං, දුස්සනං **දොසො.** ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤතීති **පටිඝං, හන** හිංසායං, **පටිඝසද්දොයං** පුල්ලිඞ්ගෙ වා භවති. **කුධ** කොපෙ, කුජ්ඣනං **කොධො.** ආගන්ත්වා හඤ්ඤතීති **ආඝාතො. කුප** කොපෙ, කුප්පතීති **කොපො,** කොපයති වා චිත්තන්ති **කොපො. රුස** රොසනෙ, රුසනං දුස්සනං **රොසො.**

ද්වයං පරානත්ථචින්තනෙ. බ්‍යාපජ්ජති විනස්සති චිත්තමෙතෙනාති **බ්‍යාපාදො,** පටිසෙපි. **පද** ගතිම්හි. පරසම්පත්තීසු නාභිරමතීති **අනභිරති, රමු** රමණෙ,ති.

165. ද්වයං උපනාහෙ. **නහ** බන්ධනෙ, පුනප්පුනං, උපගන්ත්වා වා නය්හති චිත්තන්ති **උපනාහො.** බජ්ඣති වෙරමනෙනාති **බද්ධවෙරං.** ද්වයං සොකෙ. **සුච** සොකෙ, ණො, සුචනං **සොකො.** සුචතෙ **සොචනං.**

තිකං රුදිතෙ. **රුදි** අස්සුවිමොචනෙ, සබ්බත්‍ර භාවෙ තො. **කදි** අව්හානෙ, රොදනෙ ච, **තපච්චයස්ස අණ්ණාදෙසෙ රුණ්ණං.** ද්වයං පරිදෙවනෙ. දෙවනං සොකෙන විලාපො, පුනප්පුනං, සමන්තතො වා දෙවො **පරිදෙවො, පරිද්දවො** ච.

166. තිකං භයෙ චිත්තුත්‍රාසසඞ්ඛාතෙ. සබ්බත්‍ර භාවසාධනං. **භී** භයෙ, භායනං **භීති,**ති. **භයං,** ණො. **තස** උබ්බෙජෙ, උත්තසතෙ **උත්තාසො,** ණො. ද්වයං මහති භයෙ. භීරුනො ඉදං **භෙරවං,** ණො. මහන්තඤ්ච තං භයජනකත්තා භයඤ්චාති **මහබ්භයං. මහාභයන්**තිපි පාඨො.

167. පජ්ජං භායිතබ්බසාමඤ්ඤෙ. **භෙරවසද්**දොයං සාමඤ්ඤවාචකොපි අත්ථීති ඉධ නිද්දෙසො. භායති යස්මාති **භිංසනං,** සො, යු, බින්දාගමො. භායති යස්මාති **භීමං,** මො. **දර** විදාරණෙ, දරීයතීති **දාරුණං,** උණො. භායති යස්මාති **භයානකං,** ණ්වු, **අනකා**දෙසො. **සුර** භීමෙ, සුරති හිංසතීති **ඝොරං,** ණො. පටිවත්තති භයං චිත්තුත්‍රාසො යස්මාති **පටිභයං.** භායති යස්මාති **භෙස්මං, ස්ම**පච්චයො. භයං කරොතීති **භයඞ්කරං,** අලුත්තසමාසොයං. ඉමෙ නව **භෙරවා**දයො භයභෙරවාදිහෙතුම්හි දබ්බෙ විසෙසනභාවෙන වත්තන්තෙ, තදා තීසු ලිඞ්ගෙසු, සාමඤ්ඤෙන තු නපුංසකෙ.

168. ද්වයං පරාභ්‍යුදයාසහනෙ. **ඉස්ස** ඉස්සත්ථෙ, **ඉස්ස** ඉස්සායන්ති වා ධාත්වත්ථො, ඉස්සති සන්තෙසුපි ගුණෙසු වචසා, මනසා වා දොසාරොපනං කරොතීති **ඉස්සා,** අ. **උස්සුය** [උසූය (?)] දොසාවිකරණෙ. තිකං මච්ඡෙරෙ. **මසු** ආමසනෙ, **චඡෙරච්ඡර**පච්චයා, මච්ඡරමෙව **මච්ඡරියං,** සකත්ථෙ ඉයො, අථ වා **මසුඉච්චෙතස්ස** පාටිපදිකස්ස **සුස්ස ණම්හි චඡෙරච්ඡරා, මසු** මච්ඡෙරෙතිපි ධාතු.

තිකං අඤ්ඤාණෙ. **මුහ** වෙචිත්තෙ, මුය්හන්ති තෙන සම්පයුත්තධම්මා, සයං වා මුය්හති, මුය්හනමත්තමෙව වා තන්ති **මොහො. විද** ඤාණෙ, න විදතීති **අවිජ්ජා.** න විජානාතීති **අඤ්ඤාණං.** තිකං මානෙ. භූතෙනාභූතෙන වා පරතො උක්කංසකප්පනෙන චෙතසො උන්නති **මානො,** යථා ‘‘සූරො අත්ථවාහ’මස්මි සීලවා බුද්ධිසම්පන්නො’’ති [අචෙහි හලවා අස්මි, සීලවා බුද්ධිසංයුතො (චින්තාමණිටීකා 7.22)]. **මාන** පූජායං, චුරාදි, අ. ධාරණත්ථො ධාධාතු, කරොත්‍යත්ථෙ **විපුබ්බො,** සෙය්‍යාදිභාවෙ අත්තානං විදධාති යාය සා **විධා,** තීසු. උද්ධං නමති යාය සා **උන්නති,** ඉත්ථියන්ති.

169. ද්වයං උද්ධච්චෙ. **හන** ගතියං, උද්ධං උද්ධං හනති ගච්ඡතීති උද්ධතො, තො, **හනස්ස ධො,** අසරූපද්විත්තං, චිත්තං, උද්ධතස්ස භාවො **උද්ධච්චං. ධාව** ගතියං, උද්ධං ධාවති චිත්තමෙතෙනාති **උද්ධවං,** අ, රස්සො.

තාපාදිපඤ්චකං කුක්කුච්චෙ. **තප, ධූප** සන්තාපෙ, තපති චිත්තමෙතෙනාති **තාපො,** ණො. කුච්ඡිතං කරොතීති කුක්කුතං, චිත්තං, තංසමඞ්ගී වා, තස්ස භාවො **කුක්කුච්චං.** පච්ඡා තපති එතෙනාති **පච්ඡාතාපො.** අනු පච්ඡා තපති යෙන සො **අනුතාපො. සර** ගතියං, විරූපෙන පති පුනප්පුනං සරති චිත්තමෙතෙනාති **විප්පටිසාරො,** තස්ස **ටො.**

170. පජ්ජං විචිකිච්ඡායං. **ලිඛ** ලෙඛනෙ, මනං විලෙඛති ද්විධාකරණවසෙනාති **මනොවිලෙඛො. දිහ** උපචයෙ. ඉධ පන **සංපුබ්බ**ත්තා සංසයෙ, කරණෙ ණො. **සී** සයෙ, ඉධ **සංපුබ්බ**ත්තා කඞ්ඛායං, සබ්බත්‍රෙවං. ‘‘කථමිදං’’මිති කථයති යාය සා **කථංකථා. කිත** රොගාපනයනෙ, **ඡ**පච්චයො, ද්විත්තාදි, විගතා චිකිච්ඡා ඤාණප්පටිකාරො එතායාති **විචිකිච්ඡා. ඉල** ගතිකම්පනෙසු, ද්විධා ඉලති චිත්තමෙතෙනාති **ද්වෙළ්හකං, හ**පච්චයො, සකත්ථෙ කො ච. **කඞ්ඛ** විචිකිච්ඡායං, අ, ඉත්ථියං. **සඞ්ක** සඞ්කායං. විවිධෙනාකාරෙන මඤ්ඤති යස්මා, සා **විමති. මන** ඤාණෙ, ඉත්ථියන්ති.

171. තිකං නීචපකතිදොසසම්භූතරූපිස්සරියාදිනිමිත්තිකෙ මදෙ, යස්මිං සති උත්තරදානසාදරොලොකනාදිවිමුඛො පුරිසො ජායතෙ. මදොප්‍යත්‍ර ‘‘කත්ථූරීගබ්බරෙතෙසු, මදොහස්සෙභදානෙසූ’’ති [කත්තරි ගබ්භරෙතෙසු, මදො පුරිසමානෙසූති (නිස්සය)] **රහසො. ගබ්බ** මානෙ, චුරාදි, අ, අථ වා **ගර** සෙචනෙ, බො. **මාන** පූජායං, විසෙසතො මානෙතීති **අභිමානො.** අහංකාරෙ **අහංසද්**දො නිපාතො, **අම්හසද්**දොප්‍යත්‍ර, ‘‘අහ’’මිති අත්තානං කරොති යෙනාති **අහංකාරො.** ද්වයං චින්තායං. **චින්ත** චින්තායං, අ. **ඣෙ** චින්තායං, ඣායතෙ **ඣානං,** ද්වීසුපි භාවසාධනං, අ. විතක්කචින්තානං කො භෙදො? විතක්කො තාව වාචාය පුබ්බභාගප්පවත්තො, ‘‘පුබ්බෙව ඛො, ගහපති, විතක්කෙත්වා විචාරෙත්වා පච්ඡා වාචං භින්දතී’’ති [සං. නි. 4.348] හි වුත්තං. ඉතරා පන තස්සා අපුබ්බභාගප්පවත්තාපීති අයමෙතාසං විසෙසො. අථ වා විතක්කො පකිණ්ණකපරියාපන්නො එකො චෙතසිකධම්මො, ඉතරා පන සබ්බසාධාරණපරියාපන්නො මනසිකාරනාමකො එකො චෙතසිකධම්මොති අයමෙතාසං විසෙසො.

ද්වයං නිච්ඡයෙ. **නය** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, ආරම්මණං නිච්ඡිනන්තො නයතීති **නිණ්ණයො,** නස්ස **ණ**ත්තං. අථ අධිමොක්ඛනිණ්ණයානං කො භෙදො? අධිමොක්ඛො ආරම්මණං අජ්ඣොගාහෙත්වා තිට්ඨති, නිණ්ණයො විනිච්ඡයමත්තමෙවාති අයමෙතෙසං විසෙසො. අථ වා අධිමොක්ඛො පසාදෙපි සම්භවති, ඉතරො පන න තථාති අයංපොතෙසං භෙදො . තත්‍ර **නිච්ඡයසද්**දො ඉධාපි පවත්තතීති ද්වීසුපි වුත්තො.

පාදෙන අභ්‍යුපගමස්ස නාමානි. **පතිපුබ්බො** ජානාති අභ්‍යුපගමෙ, ඉත්ථියං අ, **පටිඤ්ඤා.** තථා සුණොති ච, අ, **පටිස්සවො,** ද්වීසුපි භාවසාධනං. සංවිදා’ගූ, පටිඤ්ඤානං, නියමො, අස්සවො, සංසවො, අඞ්ගීකාරො, අභ්‍යුපගමො, සමාධිඉච්චාදීනිපි අභ්‍යුපගමස්ස නාමානි [අමර 5.5].

172. ඡහි පදෙහි අනාදරස්ස නාමානි. **මාන** පූජායං, චුරාදි, **මන** ඤාණෙ වා, ණෙ ට්යා කත්වා ජානනං **අවමානං,** භාවෙ යු. යො යෙනානාදරිතො, ස තතො අවස්සමෙව කායවචීමනානං අඤ්ඤතරෙනාවධීයතෙති අනාදරෙපි බ්‍යවධානාභිචාරතො **තිරසද්දො** අන්තරධානෙ වත්තමානො සම්බජ්ඣතෙති තිරොධානකරණං **තිරක්කාරො. පරි පරාපුබ්බො භූ**ධාතු අවඤ්ඤාණෙ, **අවපුබ්බො** ජානාති ච, සබ්බත්‍ර භාවෙ ණො, අ ච. **දර** ආදරෙ, ආදරො සක්කාරො, තබ්බිපරීතො **අනාදරො.** පරාභවනං **පරාභවො.** අවජානනං **අවඤ්ඤා.**

ද්වයං උම්මාදෙ. චිත්තස්ස විබ්භමො හන්ති උම්මාදො. **මද** උම්මාදෙ, උග්ගතෙහි, උම්මග්ගසණ්ඨිතෙහි වා දොසෙහි මදනං **උම්මාදො.**

173. **ස්නෙහන්තං** ස්නෙහෙ. පියස්ස භාවො **පෙමං,** ඉමො, **පියස්ස පත්තං,** පීනයතීති වාපී, පිනො භාවො **පෙමං,** ඉමො. **සිනිහ, ස්නිහ** පීතියං, භාවෙ ණො. ද්වයං මුච්ඡායං. **පීළ** විබාධායං, චිත්තස්ස පීළා **චිත්තපීළා,** විගතා නීලාදිසඤ්ජානනලක්ඛණා සඤ්ඤා එතස්මාති විසඤ්ඤී, තස්ස භාවො **විසඤ්ඤිතා.**

ද්වයං පමාදෙ. යෙන සක්කො සමානො සයං කත්තබ්බං න කරොති, සො පමාදො, **මද** පමාදෙ **පපුබ්බො,** පමජ්ජනං **පමාදො,** ණො. **සජ** විසජ්ජනාලිඞ්ගනනිම්මානෙසු. සතියා විසජ්ජනං **සතිවොසග්ගො, ඉස්ස ඔ.** අපුබ්බවත්ථුපරික්ඛාතිසයෙ **කොතූහලාදිද්වයං. තුජ** හිංසායං, කුං පාපං තොජතීති **කොතූහලං,** අලො, වණ්ණවිකාරො ච. **තුල** නික්කසෙ, කුං පාපං තුලයතීති **කුතූහලං,** අ, හකාරවණ්ණාගමො. කොතුකං, කුතුකඤ්ච එතෙසං පරියායානි.

174. **විලාසාදයො ක්‍රියා** චෙට්ඨා, කිංවිසිට්ඨා? සා ක්‍රියා **නාරිසිඞ්ගාරභාවජා** ඉත්ථීනං රතිභාවජා, යා **භාවසද්දෙනොච්චන්තෙ.** භුයන්තෙ රාගිනො අත්‍රාති **භාවො, භූ** භවනෙ, ණො. **ආදිනා** විච්ඡිත්තිපභුතීනං ගහණං, තථා හි වුත්තං **නාටකරතනකොසෙ** –

> ‘‘ලීලා විලාසො විච්ඡිත්ති, විබ්භමො කිලකිඤ්චිතං;
> මොට්ටායිතං කුට්ටමිතං, විබ්බොකො ලලිතං තථා.
>
> විකතඤ්චෙති විඤ්ඤෙය්‍යා, දස ථීනං [ථීනං චෙට්ඨා (ක.)] සභාවජා;
> භාවො ච හෙලා වික්ඛෙප-සම්මූළ්හමදකපණ්‍යා’’න්ති.

තත්‍ර පියසමීපගමනෙ යො ඨානාසනගමනවිලොකිතෙසු විකාරො, අකස්මා ච කොධම්හිතචමක්කාරමුඛවිකූණනං, සො **විලාසො, විපුබ්බා ලස**ධාතුම්හා ණො. සුකුමාරවිධානෙන භමුකනෙත්තාදික්‍රියාසච්චකරචරණඞ්ගවින්‍යාසො **ලලිතං, ලල** විලාසෙ, තො. අලද්ධපියසමාගමෙන කුචිත්තවිනොදනත්ථං පියස්ස යා වෙසගතිදිට්ඨිහසිතභණිතෙහානුකති කරීයතෙ, සා **ලීලා, ලල** විලාසෙ, **ලල** උපසෙවායන්ති වා ධාත්වත්ථො, අ. සුරතෙ පවඩ්ඪෙච්ඡා හෙළා, **හෙලා** වා, **හිල** භාවකරණෙ, අ. මදරාගහස්සජනිතො විපරියාසො **විබ්භමො.** ආභරණවිලෙපනාදීනං කුතොචි පියාපරාධතො ඉස්සායානාදරෙන චත්තානං සඛීනං පයතනෙන වාරණං **විච්ඡිත්ති, ඡිදි** ද්වෙධාකරණෙ,ති. පියෙන දත්තං පීතිනිබන්ධනං ස්වප්පමපි භූසනං විච්ඡිත්තීත්‍යඤ්ඤෙ. **කිලකිඤ්චිතා**දයො නාටකසත්ථානුසාරතො [බ්‍යාඛ්‍යාසුධාටීකාටීප්පණෙ] ඤෙය්‍යා.

175. තිකං හසිතෙ. **හස** හසනෙ, සබ්බත්‍ර භාවසාධනං. සො හාසො මන්දො සමානො මිහිතං, සිතඤ්චුච්චතෙ. **මිහ** ඊසංහසනෙ. මන්දස්සිතං මිහිතන්තිපි පාඨො, **මිහි** ඊසංහසනෙතිපි ධාතු, **මිහිස්ස, මිහිස්ස** වා **ස්‍යාදෙසො, සිතං.** සබ්බත්‍ර භාවෙ තො.

> ඊසංඵුල්ලිතදන්තෙහි, කටාක්ඛෙහි සොට්ඨවෙහි ච;
> අලක්ඛිතද්විජද්වාරං, සිතමිච්ඡන්ති සූරයො [චින්තාමණිටීකා 7.34].

ද්වයං මහාහසිතෙ. **අට** ගතියං, දූරගාමිහාසො **අටහාසො,** අතික්කන්තො වා හාසො **අටහාසො, තස්ස ටො,** ඉකාරස්සත්තඤ්ච. සිතාතිහසිතානං අන්තරාළිකං **විහසිතං.**

> ආකුඤ්චිතකපොල’ක්ඛං, සස්සනං නිස්සනං තථා;
> පත්ථාවොත්ථං සානුරාගං, ආහු විහසිතං බුධා [චින්තාමණිටීකා 7.35].

ද්වයං ලොමුග්ගමෙ. රොමානං අඤ්චනං **රොමඤ්චො, අඤ්ච** ගමනෙ, ණො. ලොමානං හංසනං උද්ධග්ගභාවො **ලොමහංසනො.**

176. **පරිහාසාදිඡක්කං** වල්ලභාදීනං පරිහාසෙ. පරිහසන්ත්‍යත්‍රාති **පරිහාසො,** ණො, පරිහවිතුකාමෙන හාසොති වා **පරිහාසො. දු** පරිහාසෙ, **දු** අනාදරෙති වා ධාතු, අ, **දව** දාහෙති වා ධාතු. **ඛිඩ** කීළායං, ඛිඩ්ඩා, **ඛිද්දා**තිපි පාඨො, අථ වා ඛං

තුච්ඡං ඉඞ්ඩා වාචා, සා එත්ථාති **බිඞ්ඩා. කීළ** පීතියකීළනෙසු, **කීළ** විහාරෙති වා, කීළනං **කෙළි කීළා ච කීළිතඤ්ච. පරිභාසාදිජක්කෙසුපි** අධිකරණසාධනම්පි ආචරියා වදන්ති.

තිකං නිද්දායං. නිපුබ්බො **දා** සුපනෙ, අ. **සුප** සයෙ, ඉනො, **සුපිනං.** අ, **සොප්පං.** අච්චන්තපරිස්සමාදිකාරණා සබ්බඞ්ගනිමීලනං **මිද්ධං.** මුච්ඡාපායං මිද්ධං. **මිද** කාරියක්ඛමනෙ, තො. මෙධයති වා මිද්ධං, අකම්මඤ්ඤභාවෙන විහිංසතීත්‍යත්ථො, කම්පනත්ථො **චලධාතු** මුච්ඡාපායෙ **පපුබ්බො.** අක්ඛිදලානං පචලභාවෙන අයති පවත්තතීති **පචලායිකා,** ණ්වු, අස්සිත්තං.

177-178. **කෙතවන්තං** කූටෙ. කරණං කති, නින්දිතා කති **නිකති.** අට ගමනෙ, කුච්ඡිතෙනාකාරෙන අටතීති **කූටං. කූට** ඡෙදනෙති වා ධාතු [සද්දනීතිධාතුමාලායං පන ''කූට අප්පසාදෙ''ති ධාතුනා සාධිතං]. **රභි** බ්‍යාජෙ, බ්‍යාජො නාම කෙතවං. **සඨ** කෙතවෙ, සඨං, සඨයති න සම්මා භාසති යෙනාති වා **සඨං.** කිතවස්ස ධම්මො **කෙතවං,** කිතවො නාම ජූතකාරො, චොරො වා, **කිත** නිවාසෙ, අචො. කපටො, බ්‍යාජො, උපධි, කුසති ඉච්චාදීනිපි කෙතවස්ස නාමානි.

සත්තකං සභාවෙ. හවනං භාවො, සස්ස අත්තනො, සන්තො වා සංවිජ්ජමානො භාවො **සභාවො. සජ** විසජ්ජනාලිඞ්ගනනිම්මානෙසු, නත්ථි විසජ්ජනමෙතස්සාති **නිස්සග්ගො. රූප** පකාසනෙ, සංවිජ්ජමානං රූපං **සරූපං.** කරණං භවනං කති, පඨමං කති **පකති.** යථා පඨමකාලෙ සම්භූතා, තථෙව සබ්බදාපීත්‍යත්ථො. **සීල** සමාධිම්හි, සමාධි නියමො. **ලක්ඛ** දස්සනඞ්කෙසු, තථෙව ලක්ඛිතබ්බන්ති **ලක්ඛණං,** යු. තථෙව භවතීති **භාවො.**

ද්වයං උස්සවෙ. **උස** දාහෙ. කං උසවන්ති උග්ගිරයන්ත්‍යත්‍රාති **උස්සවො,** නානාසමිද්ධීහි සවන්ති එත්ථාති වා **උස්සවො. ඡි** ඡෙදනෙ, ඡින්දති සොකමෙත්ථාති **ඡණො.** යු. **ඉස්ස** ලොපො. සොකං, පාපඤ්ච ඡින්දන්තා අණන්ති සද්දායන්ති එත්ථාති වා **ඡණො. ඡි** ඡෙදනෙ. **අණ** සද්දත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු.

179. යථා **සස්නෙහං** පකතිතිලතෙලාදිස්නෙහසහිතං දීපකං පජ්ජොතං ධාරෙන්තො **ජන්තු** නරො අත්‍යන්ධකාරගබ්භාදීස්වපි ඨිතානි **බුද්දකානාත්‍යත්ථජාතානි** අතිසුඛුමානිපි නානාදබ්බසමූහානි සුඛංච සම්පස්සති, තථා **සස්නෙහං** බුද්ධපරියායාදිඅනෙකපරියායස්නෙහසහිතං ඉමං **අභිධානප්පදීපිකං** ගන්ථං උග්ගහණධාරණාදිනා ධාරෙන්තො **ජන්තු** සොතුජනො **බුද්දකානි අත්ථජාතානි** නානාසත්ථෙසු ආගතානි අතිගම්භීරානි අත්ථජාතානි සුඛං සම්පස්සතීති යොජනා.

ඉති සකලබ්‍යාකරණමහාවනාසඞ්ගඤාණචාරිනා කවිකුඤ්ජරකෙසරිනා සිරිමහාචතුරඞ්ගබලෙන මහාමච්චෙන විරචිතායං අභිධානප්පදීපිකාවණ්ණනායං සග්ගකණ්ඩවණ්ණනා සමත්තා.

සග්ගකණ්ඩවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. භූකණ්ඩ

1. භූමිවග්ගවණ්ණනා

180. ඉධ භූකණ්ඩෙ **සාඞ්ගොපාඞ්ගෙහි** භූම්‍යාදීහි දසහි, පාතාලෙන වාති එකාදසහි කොට්ඨාසෙහි කමතො **වග්ගා** භූමිවග්ගාදිනාමකා වග්ගා වුච්චන්තෙ. සප්පධානොපකාරකානි අඞ්ගානි **බාරාදීනි**, අඞ්ගානං උපකාරකානි ච උපඞ්ගානි **අද්ධාදීනි**.

181. සාද්ධපජ්ජෙන භූමියා නාමානි. වසූනි රතනානි ධාරයතීති **වසුන්ධරා. ඛමු** සහනෙ, **ඛස්ස ඡො, ඡමා,** අථ වා **ඡි** ඡෙදනෙ, සත්තානමධොපතනං ඡින්දතීති **ඡමා,** මො, ඉත්ථියමා ච. භවන්ත්‍යස්සං භූතානීති **භූමි. භූ** සත්තායං, මි. **පුථ**ඉති පාටිපදිකෙ ඨිතෙ නදාදි, ඊ, **පුථස්ස පුථුආදෙසෙ**, වුද්ධිම්හි ච කතෙ **පුථවී.** උස්සුවාදෙසෙ **පුථුවී. පඨාදෙසෙ** තු **පඨවී,** ඉමස්මිං පක්ඛෙ **අවාගමො,** අථ වා **ඵව** ගතියං, පඨවති එත්ථාති **පඨවී,** නදාදි, සබ්බත්ථ පත්ථරතීති වා **පඨවී, ථර** සන්ථරණෙ **පපුබ්බො, රස්ස වො,** නදාදි, **පුථවී,** අස්සු.

> ''මධුනො කෙටභස්සාපි, මෙදමංසපරිප්ලුතා;
> තෙනායං මෙදිනී දෙවී, වුච්චතෙ බ්‍රහ්මවාදිභී''ති [චින්තාමණිටීකා 11.3]. –

වචනතො මෙදයොගා **මෙදිනී,** ඊ, ඉනී ච. **මිද** ස්නෙහනෙ වා, යු, නදාදි, ඉස්සෙත්තඤ්ච. **මහ** පූජායං, නදාදි. විත්ථිණ්ණත්තා **උබ්බි,** නදාදි, අවති භූතානීති වා **උබ්බී,** අස්සු. වසූනි සන්ත්‍යස්සං **වසුමතී.** ගච්ඡන්ති යස්සං ලොකා, සා **ගො,** පුමිත්ථියං. **කා** සද්දෙ, කායති එත්ථ, කායති මාරවිජයකාලෙති වා **කු,** උ. වසූනි ධාරයතීති **වසුධා.** සබ්බං ලොකං ධරයතීති **ධරණී,** යු, නදාදි. ධරතීති **ධරා,** ඉත්ථියං ආ. **ගමු** ගමනෙ, ගච්ඡන්ත්‍යස්සං **ජගතී, අන්ත**පච්චයො, ගස්ස ද්විත්තං, **ජ**ත්තඤ්ච, **න**ලොපො, නදාදි. **භූ** සත්තායං, රි, නදාදි, ක්විම්හි **භූ.** භූතෙ සත්තෙ ධරතීති **භූතරො. අව** රක්ඛණෙ, යු, නදාදි, **අවනී.**

182. ඛාරා ලවණරසා මත්තිකා ඌසොත්‍යුච්චතෙ. ඛාදතීති **ඛාරා,** දස්ස **රො.** පදෙසකත්තා මත්තෙන පමාණෙන යුත්තා **මත්තිකා. ඌස** රුජායං, **ඌසො.** ඌසයොගා **ඌසවා,** වන්තු. රපච්චයෙ **ඌසරො.** ද්වෙපි තීසු වත්තන්තෙ.

ථල ඨානෙ, අධිකරණෙ අ. කිත්තිමං ථලං, අකිත්තිමා ථලී, නදාදි. ථද්ධලූඛම්හි **භූභාගෙ** භූමිප්පදෙසෙ **ජඞ්ගල**සද්දො වත්තති. තත්ථ නිජ්ජලත්තා කක්ඛළත්තා **ථද්ධො.** තික්ඛසක්ඛරාදිවිදාරගවාදිඛුරගණ්ඩුප්පාදවච්චාදිසහිතත්තා ලූඛො වෙදිතබ්බො. **ගල** වචනාධොපතනාදනෙසු. ජලං ගලති එත්ථ, ජලෙන වා ගලන්ති එත්ථාති **ජඞ්ගලො,** නිජ්ජලො දෙසො, ''ජඞ්ගලො නිජ්ජලෙ දෙසෙ, තිලිඞ්ගො පිසිතෙ ථිය''න්ති [තිකණ්ඩසෙස 3.3.393] හි **තිකණ්ඩසෙසො, ලස්ස** ලොපො, නිග්ගහීතාගමො ච.

183. වෙදෙන පඤ්ඤාය ඊහන්ති එත්ථාති වෙදෙහො. සො එව විදෙහො, ඉමං දීපමුපාදාය සිනෙරුනො පුබ්බදිසාභාගත්තා පුබ්බො ච සො විදෙහො චෙති **පුබ්බවිදෙහො.** එවමපරුත්තරෙසු. ගවෙන යන්ත්‍යෙත්ථාති **ගොයානො.** අපරො ච සො ගොයානො චෙති **අපරගොයානො.** ජම්බුයා ලක්ඛිතො, කප්පට්ඨායිතාදිප්පභාවෙන වා තප්පධානොදීපොති **ජම්බුදීපො.** ධම්මතාසිද්ධස්ස පඤ්චසීලස්ස ආනුභාවෙන කං සුඛං උරු මහන්තමෙත්ථාති **කුරු,** කුං පාපං රුන්ධන්ති එත්ථාති වා **කුරු,** ක්වි. **දීප** දිත්තිප්පකාසනෙසු, ජලමජ්ඣෙ දිප්පන්තීති දීපා, දිප්පන්ති එත්ථ සද්ධම්මාති වා දීපා, පමාණතො මහන්තා දීපා **මහාදීපා.**

184. **කුරුආදයො** එකවීසති **ජනපදන්තරා** ජනපදවිසෙසා, ආදිනා සුරමහපච්චුග්ගතා තලකුටා අස්මාකාදයො ච **පුම්බහුත්තෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ බහුත්තෙ ච සියුං. කුරු නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළ්හීසද්දෙන ''කුරු''ති බහුවචනෙන වුච්චති, එවං සබ්බත්‍ර. කුං පාපං රුන්ධතීති කුරු, ඛත්තියකුමාරා, තෙසං නිවාසො **කුරු,** පච්චයලොපතො න වුද්ධි, සබ්බත්‍රෙවං [පාණිනි 1.2.52 4.2.81 සුත්තෙසු පස්සිතබ්බං]. අරිවිජයලොකමරියාදාතික්කමාදීසු සක්කොන්තීති **සක්කා.** කොසං ලන්ති ගණ්හන්ති, කුසලං පුච්ඡන්තීති වා **කොසලා.** මගෙන සද්ධිං ධාවන්තීති **මගධා,** ක්වි, මංසෙසු ගිජ්ඣන්තීති වා **මගධා. ගිධ** අභිකඞ්ඛායං. සෙවන්ති යෙනාති **සිවි, සි** සෙවායං, වි. සිවං කරොන්තීති වා **සිවී,** අඤ්ඤත්ථෙ ඉ. **කල** සද්දෙ, **ඉඞ්ග**පච්චයො, කලිඞ්ගා , තෙසං නිවාසො **කලිඞ්ගා,** උත්තරාපථො [''ජගන්නාථා පුබ්බභාගෙ කණ්හාතීරන්තරං සිවෙ කලිඞ්ගදෙසො සංවුත්තො'' ඉත්‍යුත්තදෙසෙ (ථොමනිධි)], කලිං ගණ්හන්තීති වා **කලිඞ්ගා,** ක්වි, කලං මධුරසද්දං ගායන්තීතිවා **කලිඞ්ගා,** අස්සිත්තං, කෙන සුඛෙන ලිඞ්ගන්තීති වා **කලිඞ්ගා, ලිඞ්ග** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු. අත්තනා බාධිතං ලඤ්ජං පරාජිතෙහි යාවිතෙපි පුන න වමන්තීති **අවන්තී.** පඤ්චාලස්ස පුත්තා **පඤ්චාලා.** වජ්ජෙතබ්බාති **වජ්ජී,** ''වජ්ජෙතබ්බා ඉමෙ''ත්‍යාදිනා පවත්තවචනමුපාදාය වජ්ජීති ලද්ධනාමා රාජානො. වජ්ජීරට්ඨස්ස වා රාජානො **වජ්ජී.** රට්ඨස්ස වා පන තංසමඤ්ඤා තංනිවාසිරාජකුමාරවසෙන වෙදිතබ්බා. ගං පඨවිං ධාරෙන්තීති **ගන්ධාරා,** කිත්තිගන්ධෙන අරන්තීති වා **ගන්ධාරා. චිත** උස්සාහනෙ, චෙතන්ති උස්සහන්ති යුද්ධකම්මාදීසූති **චෙතයො.**

185. වඞ්ග ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු. විසිට්ඨානි දෙහානි යෙසං **විදෙහා,** පුබ්බවිදෙහදීපතො ආගතත්තා වා **විදෙහා. ඔජ** දිත්තියං, කම්බුනා සම්බුකෙන ඔජන්ති තස්සං වොහාරකරණතොති **කම්බොජා,** කම්බුකජො ඔජො බලමෙතෙසන්ති වා **කම්බොජා. මද** මද්දනෙ, මද්දන්තීති වා **මද්දා,** මං සිවං දදන්තීති වා **මද්දා,** පඤ්චකාමගුණාදීහි මොදන්තීති වා **මද්දා, මද** හාසෙ. **භඤ්ජ** අවමද්දනෙ, **භග්ගා. අඞ්ග** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු. සීහං ලන්තීති **සීහළා. කාස** දිත්තියං, සම්පත්තියා කාසන්තීති **කස්මීරා,** මීරො. **කාස** දිත්තියං, ඉ, **කාසී. පඩි** ගතියං, **පණ්ඩු,** උ. අථ වා කුං පාපං රුන්ධති එත්ථාති **කුරු,** ඉති එකොපි ජනපදො නිස්සිතානං බහුත්තා බහුවචනෙන වුච්චති. එවං සබ්බත්ථ.

186. ද්වයං භුවනෙ. **ලුජ** අදස්සනෙ, ලුජ්ජතීති **ලොකො, ගස්ස කො, ජස්ස වො.** භවන්ති එත්ථාති **භුවනං,** යු. ජගති, විට්ඨපාදීනිපි භුවනපරියායානි. ද්වයං දෙසසාමඤ්ඤෙ. **දිස** අතිසජ්ජනෙ, අතිසජ්ජනං පබොධනං, ‘‘අයං ඉත්ථන්නාමො’’ති දිසති අපදිසතීති **දෙසො. සි** සෙවායං, සඤ්ඤායං අ, **විසයො.**

සිට්ඨාචාරරහිතො මිලක්ඛදෙසො **කාමරූපාදි** පච්චන්තො නාම. **මිලක්ඛ** අබ්‍යත්තියං වාචායං, මිලක්ඛන්ති අබ්‍යත්තවාචං භාසන්තීති **මිලක්ඛා.** සිට්ඨාචාරමග්ගදස්සනත්ථාය පඤ්ඤාචක්ඛුනො අභාවා රාගාදිමලං අක්ඛිම්හි යෙසන්ති වා මිලක්ඛා, අස්සිත්තං, තෙසං නිවාසට්ඨානං **මිලක්ඛදෙසො.** පච්චන්තෙ මජ්ඣිමදෙසස්ස බහිද්ධාභාගෙ ජාතො **පච්චන්තො.**

> බ්‍යවත්ථා චතුවණ්ණානං, යස්මිං දෙසෙ න විජ්ජතෙ;
> මිලක්ඛදෙසො සො වුත්තො, මජ්ඣභූමි තතො පරං [චින්තාමණිටීකා 11.7].

අරියාචාරභූමිත්තා මජ්ඣො ච සො දෙසො චෙති **මජ්ඣදෙසො,** නවයොජනසතපරික්ඛෙපො මජ්ඣිමදෙසො.

187. **සලිලප්පායො** බහූදකො දෙසො අනූපො නාම, අනුගතා ආපා අත්‍රාති **අනූපො, ආපස්ස** ආදිනො ඌත්තං, පරලොපො වා. **කච** බන්ධනෙ, ණො, **කච්ඡං.** අනූපදෙසො ච. අභිනවොග්ගමනෙන තිණෙන ලක්ඛිතෙ හරිතෙ දෙසෙ සද්දලො, **දල** දිත්තියං, භාවෙ අ. විජ්ජති දලො යත්ථ **සද්දලො.**

188. නදියා ආභතෙන අම්බුනා උදකෙන ජීවන්ති එත්ථාති **නද්‍යම්බුජීවනො** දෙසො නදී මාතා අස්සාති **නදීමාතිකොති** වුච්චති, බහුබ්බීහිම්හි කො. වුට්ඨියා වස්සෙන නිප්ඵජ්ජති සස්සමෙත්ථාති **වුට්ඨිනිප්ඵජ්ජසස්සකො** දෙසො දෙවො මාතා අස්සාති **දෙවමාතිකොති** වුච්චති, බහුබ්බීහිම්හියෙව කො, **දෙවසද්දො** චෙත්ථ වුට්ඨිමාහ.

189. **අනූපාදයො දෙවමාතිකාන්තා** තීසු ලිඞ්ගෙසු. **චන්දසූරාදො** චන්දසූරියසිනෙරුපබ්බතාදිම්හි **සස්සතිසද්දො ඊරිතො** කථිතො. සබ්බදා සරන්ති ගච්ඡන්තීති **සස්සතියො, සර** ගතියං, **සරසද්දස්ස සො,**ති.

රථ ගතියං, රථන්ති එත්ථ නගරාදයොති **රට්ඨං,** තො. නාගරෙහි විජිනිතබ්බන්ති **විජිතං.** ආළියං පවත්තමානො යො සෙතු, සො **පුරිසෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ වත්තති. **සි** බන්ධනෙ, තු. **අල** භූසනෙ, ඉ, **ආළි,** තස්සං ආළියං.

නගරපබ්බතාදිනො **උපාන්තභූ** සමීපභූමි **පරිසරො** පරිතො සරන්ත්‍යත්‍රාති, ණො.

තිකං වජෙ. ගාවො තිට්ඨන්ත්‍යත්‍රාති **ගොට්ඨං. කුල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ගාවො කුලන්තොත්ථාති **ගොකුලං,** ගුන්නං කුලං සරන්ති වා **ගොකුලං. වජ** ගතියං, වජන්ති යං ගාවො නිවාසනත්ථායාති **වජො.** ගොට්ඨානකං, ගොට්ඨානන්තිපි වජස්ස නාමානි.

190. සිලොකෙන මග්ගස්ස නාමානි. පථිකෙහි මජ්ජතෙ නිත්තිණං කරීයතෙති **මග්ගො, මජ්ජ** සුද්ධියං, ණො, **ජස්ස ගත්තං,** පථිකෙහි මග්ගීයතෙති වා **මග්ගො, මග්ග** අන්වෙසනෙ, මං සිවං ගච්ඡති එත්ථ, එතෙනාති වා **මග්ගො,** ‘‘මො සිවෙ පරිසායඤ්චෙ’’ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ,** සිවං ගමනං කරොතීත්‍යත්ථො, ක්‍රියාවිසෙසනමෙතං. **පථි** ගතියං, චුරාදි, **නාගමො.** පන්ථයන්ති යන්ත්‍යනෙනාති **පන්ථො,** අ, කාරිතලොපො. පථන්ති යාත්‍යනෙනාති **පථො. අද** ගමනෙ, අදති යත්ථ සා **අද්ධා,** ධො, අද්ධා මග්ගො, **අද්ධාසද්දොයං** කාලෙපි, සමභාගත්ථවචනෙ තු අද්ධං, තස්මා **අද්ධසද්දො** පුමනපුංසකවසෙන ද්විලිඞ්ගො, **රාජාදිත්තෙ** අද්ධා, **අරාජාදිත්තෙ** අද්ධං. **අඤ්ජ** ගතියං, අසො. **වජ** ගතියං, උමො, **ජස්ස ටො. පද** ගතියං, අ, **දස්ස ජො,** ද්විත්තං, **පජ්ජො. අය** ගතියං, යු, **පද** ගතියං, අවො, නදාදි. **වත්ත** වත්තනෙ, වත්තනං ගමනාදි, අනි, නදාදි, **වත්තනී.** කත්තනදණ්ඩෙ පුන්නපුංසකං. පථිකෙහි පාදෙහි හඤ්ඤතෙති **පද්ධති. පාදසද්දසමානත්ථෙන පදසද්දෙන** නියතප්පයොගතො වුත්තිනා සිද්ධො, **පදසද්දූපපදො හනධාතු,**ති, **හනස්ස ධො,** අලොපො. **පද්ධතිසහචරණතො වත්තනී,** තංසහචරණතො **පදවී** ච ඉත්ථියං.

191-192. **තබ්භෙදා** තස්ස මග්ගස්ස විසෙසා **ජඞ්ඝමග්ගාදයො අපථන්තා.** ජඞ්ඝාහි ගතො මග්ගො **ජඞ්ඝමග්ගො.** සකටෙහි ගතො මග්ගො **සකටමග්ගො. තෙ** ජඞ්ඝමග්ගසකටමග්ගා මහාමග්ගෙ වත්තන්ති.

එත්ථ ච ‘‘තෙථා’’ති අථසද්දො න වත්තබ්බො, ‘‘තෙ වා’’ති පන වත්තබ්බො. ‘‘මතාද්ධනී’’ති පාඨෙ පන සති ‘‘තෙථා’’ති වත්තබ්බොයෙව, තදා එකපදිකෙ අද්ධනි මග්ගෙ එකපදී මතාති යොජනා කාතබ්බා. ගච්ඡතං එකො අසහායො පාදො යස්සං, න නිසින්නස්සෙව යමකොති **එකපදී,** සමාසන්තෙ නිච්චමීපච්චයො, **කපච්චයෙ එකපදිකො,** ඊස්ස රස්සත්තං.

චොරකණ්ටකාදිදොසෙ දුග්ගමෙ පථෙ කන්තාරො, **පුන්නපුංසකෙ,** කෙන පානීයෙන තරන්ති අතික්කමන්ති යන්ති **කන්තාරො, තර** තරණෙ, චොරකන්තාරාදීසු පනායං රූළ්හිවසෙන වුත්තො, අථ වා **කති** ඡෙදනෙ, සප්පටිභයත්තා කන්තති නිච්චගමනාගමනමෙත්ථාති කන්තාරො, ආරො, **නාගමො** ච. දුක්ඛෙන ගච්ඡන්තොයත්ථාති **දුග්ගමො.**

193. ද්වයං **පටිමග්ගෙ.** පටි අභිමුඛෙන ගන්තබ්බො මග්ගො, පථො ච **පටිමග්ගො, පටිපථො** ච. **දීඝමඤ්ජසං** අතිදූරො මග්ගො අද්ධානන්ති වුච්චතෙ. අද්ධානං අයනං **අද්ධානං,** අච්චායතො මග්ගො, යථා ‘‘පදට්ඨාන’’න්ති, **යලොපො.**

ද්වයං පසත්ථෙද්ධනි. සොභනො පථො, පන්ථො වාති විග්ගහො. ගන්තබ්බපථාභාවතො අපෙතං **උප්පථං, අපථඤ්ච,** අබ්‍යයීභාවසමාසො, අසද්දො අත්‍ර නිපාතො.

194-196. පරමාණූනං ඡත්තිංස එකො අණු නාම, අණුතොපි අණුතරත්තා පරමො අණු, අණුතො වා පරමොති **පරමාණු, අණ** සද්දත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, උ. **තෙ** අණවො ඡත්තිංස තජ්ජාරී නාම, තං තං අත්තනො නිස්සයං මලීනකරණවසෙන ජරාපෙතීති **තජ්ජාරී, ජර** ජීරණෙ, **ජර** වයොහානිම්හි වා, අ, නදාදි. **තාපි** තජ්ජාරියො ඡත්තිංස රථරෙණු නාම, රථානං සඤ්චරණවසෙන පවත්තො රෙණු **රථරෙණු. තෙ** රථරෙණවො ඡත්තිංස ලික්ඛා නාම. **ලක්ඛ** දස්සනෙ, පකතිචක්ඛුනාපි ලක්ඛ්‍යතෙති **ලික්ඛා,** අස්සිත්තං.

තා ලික්ඛා සත්ත ඌකා නාම, **ඌකාති** වුච්චති සිරොවත්තකිමි, තප්පමාණත්තා **ඌකා. තා** සත්ත ඌකා ධඤ්ඤමාසො නාම, ධඤ්ඤො වීහියෙව පරිමාණිතබ්බත්තා මාසො චාති **ධඤ්ඤමාසො, මසි** පරිමාණෙ. **තෙ** සත්ත ධඤ්ඤමාසා අඞ්ගුලං නාම, **අඞ්ග** ගමනත්ථො, උලො, **අඞ්ගුලං,** පමාණං, උලිපච්චයෙ **අඞ්ගුලි,** කරසාඛා. **අමුද්විච්ඡෙති** අදුං ද්වාදසඞ්ගුලං විදත්ථි නාම, කණිට්ඨසහිතෙනඞ්ගුට්ඨෙන විත්ථාරීයතෙ, විධීයතෙති වා **විදත්ථි, විපුබ්බො තනු** විත්ථාරෙ. ධා ධාරණෙ, උභයත්‍රාපිති, පුබ්බපක්ඛෙ තස්ස **ථො, නස්ස තො,** තස්ස **දො.** පච්ඡිමෙ ධස්ස **දො,** තස්ස **ථො,** අසරූපද්විභාවො ච. **තා** දුවෙ විදත්ථි රතනං සියුං, **රමු කීළායං,** තනො, **මලොපො. තානි** සත්තෙව රතනානි **යට්ඨි** නාම, **යත** පයතනෙ,ති, **තස්ස ඨො, තස්ස ටො. තා** වීසති යට්ඨියො **උසභං** නාම, **උස** දාහෙ, අභො. එත්ථ පන උසභනදන්තරං උසභං. උසභානං අසීතිප්පමාණං ගාවුතං නාම, ගවං, ගවෙහි වා යුතං **ගාවුතං. යුජ** සමාධිම්හි, ගොනදන්තරෙහි ගහිතප්පමාණසමාධානන්ත්‍යත්ථො, තං චතුගාවුතං **යොජනං** නාම, **යුජ** සමාධිම්හි, යු, ‘‘එත්තකං යොජනං නාම හොතූ’’ති චතුගාවුතෙහි සමාධානන්ත්‍යත්ථො.

197. ආරොපිතානං ආචරියධනූනං පඤ්චසතං කොසො නාම, අනාරොපිතානන්ත්‍යපරෙ. **කුස** අව්හානෙ, ණො, කුසනං අව්හානං කොසො, ඉධ පන කොසප්පමාණත්තා **කොසො,** ද්විසහස්සකරප්පමාණො. අඤ්ඤත්ථ පන –

> ‘‘චතුක්කාධිවීසතියා , අඞ්ගුලෙහි කරො භවෙ;
> බ්‍යාතමට්ඨසහස්සෙහි, කොසමානං විභාවිනා’’ත්‍යුත්තං.

චතුරම්බණන්ති චතුරම්බණවීහිබීජජාතරොපනයොග්‍යො භූමිප්පදෙසො කරීසං නාම, කරොන්ති එත්ථ කසනරොපනාදිකන්ති **කරීසං,** ඊසො. චතුරම්බණබීජජාතානි රොපෙන්තොයත්ථාති **චතුරම්බණං,** අම්බණං එකාදසදොණමත්තං, අඤ්ඤෙ පන ‘‘චතුරම්බණං චතුයට්ඨිකං ඨානං කරීසං නාමා’’ති වදන්ති, තං කරීසබ්භන්තරානං පරියායභාවප්පසඞ්ගා න ගහෙතබ්බං.

පමාණතො හත්ථානමට්ඨවීසප්පමාණං ඨානං අබ්භන්තරං නාම, අබ්භන්තරෙ අන්තොකොට්ඨාසෙ ජාතං, න බහිකොට්ඨාසෙති **අබ්භන්තරං.** යත්ථ යත්ථ හි යො යො ඨිතො, නිසින්නො වා, තත්ථ තත්ථ සමන්තා අට්ඨවීසතිහත්ථප්පමාණං ඨානං තස්ස තස්ස අබ්භන්තරං ඨානං නාම. **භූම්‍යාදිත්තා භූමිවග්ගො,** අථ වා අඞ්ගාපෙක්ඛාය භූමියෙව පධානං, පධානෙන ච බ්‍යප්පදෙසො භවතීති භූමිවග්ගබ්‍යප්පදෙසො.

භූමිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පුරවග්ගවණ්ණනා

198. ඡක්කං නගරෙ.

“පට්ටනඤ්ච අධිට්ඨානං, නගරං පුටභෙදනං;
ඊයො පූ නගරී පූරියො, ඨානීයං කබ්බටං පුට”න්ති.

හි සිලොකපරියායෙසු **වොපාලිතො.**

“විචිත්තදෙවායතනං , පාසාදාපණමන්දිරං;
නගරං දස්සයෙ විද්වා, රාජමග්ගොපසොභිත”න්ති [චින්තාමණිටීකා 1.2.1]. –

නගරලක්ඛණං. **පූ** පාලනෙ, **පුර** පාලනෙති ච, පුනාති පුරෙති ච රක්ඛති පරචක්කා දුග්ගතායාති **පුරං,** රො, අ ච, **පුර** අග්ගගමනෙතිපි ධාත්වත්ථො. නගා පාසාදාදයො අස්ස සන්ති **නගරං,** රො. වාකාරෙන **නගරසද්දස්ස** පුල්ලිඞ්ගත්තං සමුච්චිනොති [නගරියො වා පත්තනං (අමර 1.2.1) පක්ඛෙ පත්තනසාහචරියා නපුංසකත්තං. (චින්තාමණිටීකා 1.2.1)], **පුරසද්දස්සාපීත්‍යාචරියා.** අකුතොභයත්තා ඨානාය හිතං **ඨානීයං,** ඊයො. පණිකානං පුටා භිජ්ජන්තෙ අත්‍රාති **පුටභෙදනං.**

නිච්චනිවාසනට්ඨානං දස්සෙත්වා ඉතරං දස්සෙතුමාහ **“ඊය”**මිච්චාදි. රාජා තිට්ඨති එත්ථාති **රාජධානී,** යු, නදාදි, නිච්චනිවාසනට්ඨානෙපි “චතුරාසීතිනගරසහස්සානි කුසවතීරාජධානීපමුඛානී”ත්‍යාදීසු [දී. නි. 2.263]. දාරුක්ඛන්ධාදීහි ආ සමන්තතො වරන්ති පරික්ඛිපීයන්ති එත්ථාති **ඛන්ධාවාරො,** පත්ථනත්ථො **වරධාතු** ආපුබ්බත්තා පරික්ඛිපනත්ථො හොති. පඤ්චකං නගරෙ, “ඛන්ධාවාරො”ති පන එකමෙව අචිරනිවාසනට්ඨානස්ස නාමං.

199. මූලපුරා අඤ්ඤත්‍ර මූලපුරං වජ්ජෙත්වා යං පුරමත්ථි යොජනවිත්ථිණ්ණපාකාරාදිපරික්ඛිත්තං, තං මූලපුරස්ස තරුට්ඨානියස්ස සාඛාසදිසත්තා **සාඛානගරං** නාම.

200-201. සාද්ධපජ්ජද්වයෙන මූලපුරස්ස නාමානි. වානරසීසං, තංසණ්ඨානො වා පාසාණො එත්ථ අත්ථීති “වානරසීස”න්ති වත්තබ්බෙ **වස්ස බත්තං,** වණ්ණවිපරියයං, දීඝං, **ණත්තං, සස්ස** ලොපඤ්ච කත්වා **“බාරාණසී”**ති වුත්තං. සවත්ථස්ස ඉසිනො නිවාසනට්ඨානත්තා **සාවත්ථී,** සබ්බං ධනමෙත්ථ අත්ථීති වා **සාවත්ථී** [ම. නි. අට්ඨ. 1.14], **සබ්බස්ස සාවො,** ධනවාචකො **අත්ථසද්දො,** ඉ. තික්ඛත්තුං විසාලීභූතත්තා **වෙසාලී,** අස්සත්ථුත්ථෙ ඊ. **මථි** හිංසායං, ඉලො, අස්සිත්තං, **මිථිලා.** අලං භූසනමෙත්ථාති **ආළවී,** වී, ළත්තඤ්ච. **කුස** අව්හානෙ, “බාදථ පිවථා”ත්‍යාදීහි දසහි සද්දෙහි කොසන්ති එත්ථාති **කොසම්බී,** බො, නදාදි, කුසම්බරුක්ඛවන්තතාය වා **කොසම්බී,** කුසම්බස්ස ඉසිනො අස්සමතො අවිදූරෙ මාපිතත්තාති එකෙ [උදා. අට්ඨ. 35; ම. නි. ටී. 1.14; 2.284]. උග්ගං රිපුං ජයති යත්ථ, සා **උජ්ජෙනී,** යු, නදාදි. **තක්ක** ඌහෙ, ඌහො ඌනපූරණං, තක්කනං තක්කො, සො සීලං සභාවො යත්ථ සා **තක්කසීලා,** යො හි පුරිසකාරෙන ඌනො, සො තත්ථ ගන්ත්වා තමූනං පූරෙතීති. **චම** අදනෙ, පො, **චම්පා.** සානං ධනානං ආකරං උප්පත්තිට්ඨානං සාකරො, සො එව **සාගලං.** සංසුමාරසණ්ඨානො ගිරි එත්ථාති **සංසුමාරගිරං,** සංසුමාරො ගායති එතස්ස මාපිතකාලෙති වා **සංසුමාරගිරං, ගෙ** සද්දෙ, ඉරො. රාජූනමෙව ආධිපච්චවසෙන පරිග්ගහිතබ්බත්තා **රාජගහං.** ආදිකාලෙ කපිලනාමස්ස ඉසිනො නිවාසනට්ඨානත්තා **කපිලවත්ථු,** පුමනපුංසකෙ.

සාකො රාජූනං යුද්ධාදීසු සත්ති සඤ්ජාතා එත්ථාති **සාකෙතං,** “සාකො සත්තිම්හි භූපාලෙ, දුමදීපන්තරෙසු චෙ”ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** සඤ්ජාතත්ථෙ ඉතො, සාකො නාම රාජා, දුමො වා එත්ථ ආදිකාලෙ සඤ්ජාතොති වා **සාකෙතං.** ඉන්දං පරමිස්සරියභාවං පාපුණන්ති එත්ථාති **ඉන්දපත්තං,** ඉන්දො වා සක්කො දෙවරාජා, සො පත්තො එත්ථාති **ඉන්දපත්තං.** උක්කං ධාරයති එතස්ස මාපිතකාලෙති **උක්කට්ඨා,** වණ්ණවිකාරො. යස්ස මාපිතට්ඨානෙ පාටලිනාමකො එකො තරුණරුක්ඛො අත්ථීති තං **පාටලිපුත්තකං,** අථ වා පටලි නාම එකො ගාමණී, තස්ස පුත්තො එත්ථ වසතිආදිකාලෙති **පාටලිපුත්තකං.** චෙතියරට්ඨෙ උත්තමත්තා **චෙතුත්තරං,** “ජෙතුත්තර”න්ති පාඨෙ පන වණ්ණවිකාරො, වෙරිජයට්ඨානත්තා ජෙතඤ්ච තං උත්තමත්තා උත්තරඤ්චෙති වා **ජෙතුත්තරං.** යස්ස මාපිතකාලෙ දීපො දිප්පති, තං **සඞ්කස්සං, කාස** දිත්තියං, ද්විත්තං, සම්මා කසන්ති එත්ථාති වා **සඞ්කස්සං, කස** විලෙඛනෙ, යස්ස මාපිතකාලෙ නිමිත්තමොලොකෙන්තා බ්‍රාහ්මණා කුසහත්ථං නරං පස්සිත්වා මාපෙන්ති, තං **කුසිනාරං.** **ආදිනා** මථුර [මධුර, මාධුර (ක.)] පාසාණපුරසොණිකාදයොපානෙකපුරවිසෙසා සඞ්ගහිතා.

202. චතුක්කං අබ්භන්තරගාමමග්ගෙ. රථස්ස හිතා **රච්ඡා,** පබ්බජ්ජාදි. විසයන්තෙ පකාසයන්තෙ වික්කයෙන දබ්බානි යස්සං, සා **විසිඛා, විපුබ්බො සි** සෙවායං, ඛො, විසන්ති එත්ථාති වා **විසිඛා, විස** පවෙසනෙ, ඛො. රථස්ස හිතා **රථිකා,** ඉකො. **වී** ගමනෙ, ථී, **වීථී.**

අනිබ්බිද්ධා රච්ඡන්තරෙන මජ්ඣෙ අනිබ්බිද්ධා රච්ඡා බ්‍යූහො නාම. බ්‍යූහෙති සම්පිණ්ඩෙති ජනෙ අඤ්ඤත්‍ර ගන්තුමප්පදානවසෙනාති **බ්‍යූහො, ඌහ** සම්පිණ්ඩනෙ **විපුබ්බත්තා.** න නිබ්බිජ්ඣතෙ රච්ඡන්තරෙනාති **අනිබ්බිද්ධො, විධ** සම්පහාරෙ, අ. නිබ්බිද්ධා රච්ඡන්තරෙන රච්ඡා **පථො, අද්ධීති** ච වුච්චති. **පථ** ගමනෙ, පථො. අද ගමනෙ,ති, අද්ධි.

203. චතුක්කං චච්චරෙ. චතුන්නං පථානං සමාහාරො **චතුක්කං, චර** ගතිභක්ඛනෙසු, චරො, **රස්ස චො, චච්චරං,** අඞ්ගණවාචකො වායං. ද්වින්නං, චතුන්නං වා මග්ගානං සන්ධි **මග්ගසන්ධි. සිඞ්ඝ** සායනෙ, ආටකො.

ද්වයං වප්පස්සොපරි ඉට්ඨකාදිරචිතෙ වෙය්‍යනෙ. **වප්පං** නාම දුග්ගනගරෙ පරිඛාමත්තිකං කූටං [කුටිං (ක.)] කත්වා ගොහි, හත්ථීහි ච විමද්දාපෙත්වා තිංසහත්ථප්පමාණං පාකාරස්ස හෙට්ඨිමතලං, තථා හත්ථසතං තතො උද්ධරිත්වා පංසුනා වප්පං කාරයෙ, තස්සොපරි පාකාරන්ති, පකුබ්බන්ති තන්ති **පාකාරො,** සමන්තතො කරීයතෙති වා **පාකාරො,** අකත්තරි ච කාරකෙ සඤ්ඤායං ණො, රස්සස්ස දීඝතා. වු සංවරණෙ, වුණොතීති **වරණො,** යු, රාගමො ච. ‘‘සාලො’’තිපි පාකාරස්ස නාමං.

ද්වයං රාජභවනසාමඤ්ඤෙ. සබ්බගෙහානං විසෙසෙන පකාසනතො **උද්දාපො, දීප** පකාසනෙ, ඊස්සාකාරො. සඞ්ගම්ම කරොන්ති තන්ති **උපකාරිකා,** ණ්වු. කෙ පච්චයෙ ඊකතාකාරපරෙ පුබ්බො අකාරො දීඝං [කාතන්ත 2.2.65], **අකාදෙසොපි** හි ‘‘කො’’ති වුච්චති, යථා දෙවදත්තො ‘‘දත්තො’’ති. **කපච්චයො** වා.

204. ද්වයං ගෙහාදිනො මත්තිකෙට්ඨකාදිමයභිත්තියං. **කුට** ඡෙදනෙ, කුටති ඡින්දති මග්ගන්ති **කුට්ටං. භිදි** ද්විධාකරණෙ,ති, **භිත්ති.** ගුන්නං වාචානං පුරං **ගොපුරං.** ද්වාරසමීපෙ කතො කොට්ඨකො **ද්වාරකොට්ඨකො, කුස** අක්කොසෙ, ඨකො, **කොට්ඨකොති** ගෙහවිසෙසො.

ද්වයං ඉන්දඛීලෙ. **ඉස** ඉච්ඡායං, **එස** ගවෙසනෙ වා, ඉකො. ඉන්දස්ස සක්කස්ස ඛීලො කණ්ටකො **ඉන්දඛීලො.** ද්වයං ද්වාරපස්සොපසාලායං’හම්‍යාදිපිට්ඨෙ ච වාතකුටිකායං. **අඩ්ඩ** අතික්කමහිංසාසු, අ. **ආලකපච්චයෙ අට්ටාලකො.**

205. උපරි මාලාදියුත්තං සොභනථම්භද්වයමුභයතො නිඛනිත්වා යං බහිද්වාරං කප්පීයතෙ, තං තොරණං. **තුර** වාරණෙ, යු, ථවන්තා වා රණන්ත්‍යත්‍රාති **තොරණං, තු** අභිත්ථවෙ. **රණ** සද්දත්ථො, වණ්ණවිකාරො. ද්වාරස්ස බහි **බහිද්වාරං.** පරි සමන්තතො ඛඤ්ඤතෙති **පරිඛා.** දීඝභාවෙන යුත්තා **දීඝිකා.**

206-207. **සදුමන්තං** ගෙහෙ. **මන්ද** මොදනථුතිජළත්තෙසු, මන්දන්තෙ යත්ථාති **මන්දිරං,** ඉරො. සීදන්ති තත්ථාති **සදනං,** යු. **සද** විසරණගත්‍යාවසානෙසු. න ගච්ඡන්තීති අගා, ථම්භාදයො, තෙ රාති ගණ්හාතීති **අගාරං.** රස්සස්ස දීඝත්තෙ **ආගාරං. චි** චයෙ, නිචීයතෙ ඡාදීයතෙති **නිකායො, යම්හි චිස්ස කාදෙසො** නිපාතනා. **ලී** සිලෙසනෙ, ණො, **නිලයො, ආලයො** ච. **වස** නිවාසෙ, ආවසන්ත්‍යත්‍රාති **ආවාසො,** ණො. **භූ** සත්තායං, භවන්ත්‍යත්‍රාති **භවනං.** විසන්ති තන්ති **වෙස්මං,** මො. **කිත** නිවාසෙ, අධිකරණෙ යු, **නිකෙතනං.** නිවිසන්ති, නිවසන්ති වා යත්‍ර, තං **නිවෙසනං. සර** සෙවනෙ, සරති කිලෙසමෙත්ථාති **සරං,** ගය්හතීති **වා සරං,** ණො. **ගහස්ස සරාදෙසො.** ගණ්හාති පූරිසෙන ආනීතං ධනන්ති **ගහං.** අධිකරණෙ ථො, **ආවසථො. සර** ගතිචින්තාහිංසාසු, සරන්ති චින්තෙන්ති එත්ථ සුභාසුභකම්මානි, සරති වා සූරියසන්තාපාදිකන්ති **සරණං. සි** සෙවායං, ණො, **පතිස්සයො. උච** සමවායෙ, **ඔකං. සල** ගමනෙ, ‘‘ඉත්ථියමතියවො වා’’ති අ, **සාලා,** සරධාතුම්හි සති ලත්තමෙව විසෙසො. **චි** චයෙ, කම්මනි ණො, **චයො. කුට** ඡෙදනෙ, ඉ. **වස** නිවාසෙ,ති. උපධස්ස **එත්තෙ ගෙහං. සදධාතුම්හා** උමො, **සදුමං.**

ද්වයං මුඛරහිතදෙවකුලසදිසෙ යඤ්ඤායතනෙ. **චිත** පූජායං, කම්මනි ඉයො. **යත** යතනෙ, ආයතන්ති වායමන්ති එත්ථ ඵලකාමාති **ආයතනං,** අථ වා ආයන්තීති ආයානි, තානි තනොතීති **ආයතනං,** ඵලකාරකන්ත්‍යත්ථො. එත්ථ **තුසද්දො** සමාගතානං ද්වින්නං පුබ්බාපරගමනත්ථො. ‘‘චෙතියායතනානි වා’’තිපි පාඨො.

208. ද්වයං දෙවානං, නරපතීනඤ්ච ඉට්ඨකාදිමයෙ භවනෙ. අඤ්ඤස්සාපි සාදිස්‍යා. පසීදන්ති නයනමනාන්‍යත්‍රාති **පාසාදො. යු** මිස්සනෙ, පො, දීඝො ච, දීඝවිධානසාමත්ථියා **ඔ**ත්තාභාවො.

ද්වයං රාජතො අඤ්ඤෙසං ධනීනං බ්‍යවහාරකාදීනං භවනෙ. මුණ්ඩො ඡදනමෙතස්ස, න පාසාදස්ස වියාති **මුණ්ඩච්ඡදො,** ද්විත්තං. **හර** හරණෙ, යො, **යම්හි මී**ආගමො ච.

දුග්ගපුරද්වාරෙ වා, යත්ථ කත්ථචි වා මත්තිකාදිමයෙ ගජකුම්භම්හි යො **යූපො** පාසාදො පතිට්ඨීතො, සො හත්ථිනඛො නාම, හත්ථිස්සෙව නඛො යස්සාති **හත්ථිනඛො, නඛසද්දෙන** වා නඛසහිතො පාසාදො ගය්හතෙ.

209. සුපණ්ණස්ස ගරුළස්ස වඞ්කෙන පක්ඛෙන සදිසඡදනං ගෙහං **සුවණ්ණවඞ්කච්ඡදනං. වඞ්ක** ගමනෙ. එකපස්සෙයෙව ඡදනතො **අඩ්ඪයොගො.**

එකෙනෙව කූටෙන යුත්තො අනෙකකොණො පතිස්සයවිසෙසො මාළො නාම, වට්ටාකාරෙන කතසෙනාසනන්ති කෙචි. **මා** මානෙ, ළො, **මාළො.**

චතුරස්සො පතිස්සයවිසෙසො පාසාදො නාම, ආයතචතුරස්සපාසාදොති කෙචි.

210. සන්තෙහි භාති දිබ්බතීති **සභායං, සභා** ච, පුරිමෙ යපච්චයො, **සන්තස්ස සාදෙසො** තූභයත්‍ර. මණ්ඩා රවිරංසයො, තෙ පිවති නාසයතීති **මණ්ඩපො, වාසද්දෙන මණ්ඩපපදස්ස** පුල්ලිඞ්ගත්තං සමුච්චිනොති, ජනානං

ආලයො සන්නිපාතට්ඨානං **ජනාලයො.** ආසනත්ථාය කතා සාලා **ආසනසාලා.** පටික්කමන්ති එත්ථාති **පටික්කමනං, කමු** පදවික්ඛෙපෙ, අධිකරණෙ යු.

211. ජිනස්ස වාසභූතං භවනං ගන්ධකුටි නාම, දිබ්බගන්ධෙහි පරිභාවිතා කුටි **ගන්ධකුටි.**

තිකං පාකට්ඨානෙ. රසානි සන්ත්‍යස්සං **රසවතී,** පචනං පාකො, තස්ස ඨානං **පාකට්ඨානං.** මහන්තානි බහූනි අසිතබ්බානි සන්තෙත්ථ **මහානසං, අස** භක්ඛනෙ, යු, වණ්ණවිපරියයො.

212. සුවණ්ණකාරාදිසිප්පීනං කම්මසාලා ආවෙසනං. ආවිසන්ත්‍යස්මිං **ආවෙසනං,** යු. **පානමන්දිරං** සුරාපානත්ථං කතමන්දිරං සොණ්ඩා නාම, කත්තබ්බාකත්තබ්බං විචාරෙත්වා අත්තනා ඉච්ඡිතවත්ථුකාරණා සබ්බං දෙය්‍යධම්මං සනොන්තීති සොණ්ඩා, **සන** දානෙ, තනාදි. ඩො, අස්සොත්තං, වණ්ණවිකාරො ච, තෙසං එසා වසති **සොණ්ඩා. පානසද්දසන්නිධානා** සුරාසොණ්ඩායෙවිධ ගහිතා. වච්චස්ස ගූථස්ස විසජ්ජනට්ඨානං **වච්චට්ඨානං.** වච්චස්ස විසජ්ජනට්ඨානා කුටි **වච්චකුටි.** මුනීනං ඉසීනං වසනට්ඨානං අස්සමො නාම, ආ කොධං සමෙන්ති එත්ථාති **අස්සමො,** ආ භුසො සමෙන්ති එත්ථ රාගාදයොති වා **අස්සමො.**

213. තිකං පණ්‍යවික්කයසාලායං. **පණ** බ්‍යවහාරෙ, පණිතබ්බාති පණ්‍යා, වත්ථාදයො, තෙ එත්ථ වික්කිණන්තීති පණ්‍යවික්කයො, **කී** දබ්බවිනිමයෙ, සො එව සාලා ගෙහන්ති **පණ්‍යවික්කයසාලා.** ආපණ්‍යන්තෙ බ්‍යවහරන්තෙ අස්මින්ති **ආපණො,** ණො. පණ්‍යානං වික්කයාය නීයමානානං වීථි පන්ථො **පණ්‍යවීථිකා. වස** අච්ඡාදනෙ, තො, උදකං වසිතං අච්ඡාදනං කතමනෙනාති **උදොසිතො,** වස්සොත්තං, භණ්ඩට්ඨපනස්ස සාලා **භණ්ඩසාලා. කමු** පදවික්ඛෙපෙ, චඞ්කමත්‍යත්‍රාති **චඞ්කමනං, චඞ්කමො** ච, ද්විත්තාදි.

214. ජලන්ති එත්ථාති ජන්තා, **ජල** දිත්තියං, අන්තො, ''ඉත්ථියමතියවො වා''ති අ, ආ, ලලොපො, ජනෙත්‍යත්‍ර අග්ගින්ති වා ජන්තා, **ජන** ජනනෙ, අන්තො, සා එව සරං **ජන්තාසරං.** අග්ගිනො සාලා **අග්ගිසාලා. පා** පිවනෙ, පපිවන්ත්‍යස්සන්ති **පපා,** අ. පානීයට්ඨා සාලා පානීයසාලා, සා එව **පානීයසාලිකා.**

ගස ගමනෙ, භො, **සස්ස ඛො.** අවති රක්ඛතීති **ඔවරකො,** අරො, සකත්ථෙ කො, අස්සොත්තඤ්ච. වසනං වාසො, තදත්ථං අගාරං **වාසාගාරං.** සයති එත්ථාති සයනී, යු, නදාදි, සා එව ගහං **සයනිග්ගහං.**

215. චතුක්කං රාජිත්ථාගාරෙ, තදත්ථීයතො [තදට්ඨීයතො (ක.)] උපචාරෙන රාජිත්ථීසුපි. රාජිත්ථීනමගාරං **ඉත්ථාගාරං.** අවරුන්ධියන්තෙ රාජිත්ථියො අනෙනාති **ඔරොධො,** රුධ ආවරණෙ. සුද්ධා කාමාපගමත්තා පරිසුද්ධා රක්ඛකා අන්තෙ සමීපෙ යස්සාති **සුද්ධන්තො.** අන්තෙ අබ්භන්තරෙ පුරං ගෙහං **අන්තෙපුරං,** පුරස්ස අන්තෙති වා **අන්තෙපුරං.** ''අන්තොපුර''න්තිපි පාඨො.

රඤ්ඤං රාජූනං **අසබ්බවිසයට්ඨානං** සබ්බෙහ්‍යසාධාරණට්ඨානං ''කච්ඡන්තර''න්ති **මතං** කථිතං, යං ''පමදවන''න්ති වුච්චති, පමදවනං නාම උපකාරිකාසන්නිහිතං වා පුරසන්නිහිතං වා අන්තෙපුරොචිතං, යත්‍ර අන්තෙපුරසහිතො එව රාජා විහරති, නාඤ්ඤජනප්පවෙසො [අමර 14.3]. පමදානං වනං පමදවනං. නිපාතනා **යාකාරානං** [ඊකාර ආකාරානන්ති අත්ථො] ඉත්ථිගතානං රස්සො ක්වචීතිරස්සො. කච්ඡස්ස පකොට්ඨස්ස අන්තරං අබ්භන්තරං **කච්ඡන්තරං.** පකොට්ඨං නාම අබ්භන්තරද්වාරං.

216. ද්වයං ඉට්ඨකාදිරචිතෙ ආරොහනෙ. උපානෙන සහ වත්තතෙති **සොපානො,** සොපානං **වා** නපුංසකෙපි. ආරුය්හතෙ යෙන තං **ආරොහනං,** යු, **රුහ** ජනනෙ.

ද්වයං කට්ඨාදිරචිතායං. නිච්ඡයෙන සයන්ති පාකාරාදිකමෙතායාති **නිස්සෙණී, සි** සෙවායං, ණී, නදාදි. උද්ධමාරොහතෙ එතායාති **අධිරොහිණී, සාසද්දො** ද්වින්නම්පි ඉත්ථිලිඞ්ගත්තං ජොතෙති.

217. පඤ්චකං ජාලකෙ. වාතං පිවතීති **වාතපානං.** ගවං අක්ඛි **ගවක්ඛො,** සමාසන්තත්තා අ, සඤ්ඤාසද්දතො පුල්ලිඞ්ගත්තං, **අක්ඛි** සද්දෙ වා, ගවං අක්ඛි ගවක්ඛීති විග්ගහො. **ජල** දිත්තියං, **ජාලං.** සීහරූපයුත්තං පඤ්ජරං **සීහපඤ්ජරං.** ආලොකානං ආතපානං පවිසනට්ඨානං සන්ධි ඡිද්දන්ති **ආලොකසන්ධි,** ආලොකීයන්ති එතෙනාති ආලොකො, සො එව සන්ධීති වා **ආලොකසන්ධි.**

ද්වයං ලඞ්ගියං. **ලගි** ගත්‍යත්ථො, අ, නදාදි. පරි පුනප්පුනං ගමනාගමනවසෙන හන්තීති **පලිඝො,** ණො. කපිරූපමත්ථකත්තා **කපිසීසො.** අග්ගළං නාම කවාටකො [කවාටඵලවිධාරණො (ක.)], තස්ස ථම්භො **අග්ගළත්ථම්භො,** ''අග්ගළං තීසු කල්ලොලෙ, දණ්ඩෙ චාන්තකවාටෙසූ''ති **රභසො,** ඉත්ථියමතො ආපච්චයො, **අග්ගළා.** නිස්සෙසතො අබ්බති වස්සොදකමනෙනාති **නිබ්බං, අබ්බ** ගතිහිංසාසු. ඡද්දස්ස ඡදනස්ස කොටි හෙට්ඨිමාවසානං **ඡද්දකොටි,** තස්සං.

218. තිකං ගෙහච්ඡදනෙ. ඡාදෙති එතෙනාති **ඡදනං, ඡද** සංවරණෙ, චුරාදි. පටගමනෙ, ''පටායාදීහාල''න්ති අලො. ඡාදෙති එතෙනාති **ඡද්දං,** ද්විත්තාදි.

තිකං ගෙහඞ්ගණෙ. **අජ** ගතිම්හි, ඉරො, **අජිරං. චර** ගතිභක්ඛනෙසු, චරො. **අඞ්ග** ගමනෙ, කරණාධිකරණෙසු යු, වණ්ණවිකාරො, **ණ**ත්තං.

පඤ්චකං ගෙහද්වාරතො බහිපකොට්ඨකෙ, වීථියං ද්වාරපිණ්ඩකෙ ච. අලින්දො ත්වඞ්ඤපිණ්ඩකෙපිච්ඡතෙ. පඨමං හනන්ති ගච්ඡන්ති එත්ථාති **පඝාණො, පඝණො** ච, **හනස්ස ඝණා**දෙසො. අලි සඛා ඉන්දො එත්ථාති අලින්දො, ''ගෙහෙකදෙසෙ අලින්දො, පඝාණො පඝණොභවෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 12.12] **අමරමාලායං. ආලින්දො,** දීඝාදි. පධානං මුඛං **පමුඛං,** ගෙහස්ස හි චතූසු මුඛෙසු තදෙව පධානං, යත්ථ සාධුජනාපි ආගන්තුකාපි නිසීදන්ති. ද්වාරං බන්ධති පිදහති එත්ථාති **ද්වාරබන්ධනං.**

219. ද්වයං ද්වාරබාහායං. පීඨානි ලොහවිකතිආදීහි සඞ්ඝටීයන්ති එත්ථාති **පීඨසඞ්ඝාටකං,** පීඨෙහි සඞ්ඝටීයතීති වා **පීඨසඞ්ඝාටකං, ඝට** ඝටනෙ. ද්විභාගෙන බාහාසදිසත්තා බාහා, ද්වාරස්ස බාහා **ද්වාරබාහා.** ''කපාටං, කවාට''න්තිපි ද්වාරබාහාය නාමානි, කං වාතං පාටයති, වාටයති චෙති කම්මනි ණො, ඉත්ථියං **කපාටී.**

ද්වයං ගෙහාදීනං කූටෙ. **කුට** ඡෙදනෙ, කම්මනි ණො. **නය** ගමනත්ථො, කෙ සීසෙ නයතීති **කණ්ණිකා,** ණ්වු, **ඉ**ත්තං, **ණ**ත්තඤ්ච.

220. ද්වයං ද්වාරෙ. ද්වෙ අරන්ත්‍යත්‍රාති **ද්වාරං,** දුජ්ජනෙ වාරයන්ත්‍යස්මා රක්ඛකාති වා **ද්වාරං,** උලොපො. පටිහරන්ති අපනෙන්ති එතස්මා රක්ඛකා අඤ්ඤාතන්ති පටිහරො, පටිපක්ඛෙ හරති එතස්මාති වා පටිහරො, රස්සස්ස දීඝත්තෙ **පටිහාරො.**

චතුක්කං උම්මාරෙ, යං ''ද්වාරපිණ්ඩිකා''ති වුච්චති. **උර** ගතිම්හි, **මාරො** කරණෙ. දෙහං නෙති පවෙසෙනාති **දෙහනී,** ''දෙහලී''තිපි පාඨො, දෙහං ලාති පවෙසෙනාති **දෙහලී. ඉල** ගතිම්හි, ණ්වු. ඉන්දො එව පාදං ඛිපති එත්ථාති **ඉන්දඛිලො, ඛිප** පෙරණෙ. **පස්ස** ලොපො, අථ වා ඉං ගමනං දදාතීති ඉන්දො, ද්වාරං, තත්ථ ඨපිතො ඛිලො කණ්ටකොති **ඉන්දඛීලො,** වෙගගහිඝාතනතො හි සො ඛීලො විය හොති.

ථම්භ පටිබන්ධනෙ, ථම්භො, ධාරෙතීති වා **ථම්භො, ධර** ධරණෙ, **රම්භ**පච්චයො, වණ්ණවිකාරො ච. **ථූ** අභිත්ථවෙ, උණො, යු වා, ධාරෙතීති වා **ථූණො,** යු, රලොපො, අස්සූ.

අඩ්ඪෙන්දුපාසාණෙ අද්ධචන්දාකාරෙ පාසාණෙ **පටිකා**සද්දො වත්තති. **පට** ගතියං, ණ්වු. ඉත්ථීකතාකාරපරෙ කෙ අස්සිත්තං. **ගජී** සද්දෙ, ණ්වු, අස්සිත්තං, බින්දාගමො ච. **ඉස** ඉච්ඡායං, ඨකො.

221. **වලභීති** වුළා, ''සිඛායං වලභී වූලෙ''ති **රුද්දො** [රස්සන්තා ච, සිඛායං වළභියං චූළෙති රුද්දො (චින්තාමණිටීකා 12.15)]. තච්ඡාදනෙ **දාරුම්හි** කට්ඨෙ ගොපානසී මතා. **වඞ්කෙති** දාරුවිසෙසනං. ගං චස්සොදකං, සූරියාදිකිරණඤ්ච පිවන්ති විනාසයන්ති අබ්භන්තරමප්පවෙසනවසෙනාති ගොපානා, ඉට්ඨකාදයො, තානි සිනොන්ති බන්ධන්ති එත්ථාති **ගොපානසී.**

සොධාදිගෙහෙසු ජෙකපක්ඛාවාසත්ථං යො බහි කරිය කට්ඨෙකදෙසො ඨපීයතෙ, සො විටඞ්කො. කපොතෙ පාලයතීති **කපොතපාලිකා,** කම්මනි ණ්වු. **ටකි** නිවාසගතීසු. විනො පක්ඛිනො ටඞ්කන්ති එත්ථාති **විටඞ්කො.** ණො.

222. ද්වයං කුඤ්චිකාඡිද්දෙ. කුඤ්චිකාය විවරං ඡිද්දං **කුඤ්චිකාවිවරං.** තාළස්ස පවෙසනට්ඨානභූතො ඡිග්ගළො ඡිද්දං **තාළච්ඡිග්ගළො.**

තිකං කුඤ්චිකායං. **කුඤ්ච** කොටිල්ලෙ, ණ්වු. තායති රක්ඛතීති **තාලො.** අලො, තලති තිට්ඨති එතෙනාති වා **තාලො, තල** පතිට්ඨායං. අවාපුරති විවරති යෙනාති **අවාපුරණං, වර** සංවරණෙ, යු, **වස්ස පො,** උත්තං, උපසග්ගස්ස දීඝතා ච, ''අපාරුතා තෙසං අමතස්ස ද්වාරා''ති [දී. නි. 2.71; ම. නි. 1.283] වචනතො **පුර, පාර** සංවරණෙතිපි ධාත්වත්ථං පඨන්ති. **අවපුබ්බො වු** සංවරණෙතිපි ධාත්වත්ථෙ පන සති **වස්ස** රත්තං, උපසග්ගස්ස දීඝතා ච, ''අපාරුතා, සඞ්ඝාටිං පාරුපිත්වා''ත්‍යාදීසු පන **පකාරවණ්ණා**ගමෙන සිද්ධො. **විද** ලාභෙ, **ඉම්හි** වෙදිකා, සකත්ථෙ කො. ඉතරත්ථ **ඉ**යෙව.

223. **සඞ්ඝාටාදයො මන්දිරඞ්ගා** ගෙහඞ්ගවිසෙසා. සම්මා ඝටෙන්ති එත්ථ ගොපානස්‍යාදයොති **සඞ්ඝාටො,** පුබ්බපච්ඡිමදක්ඛිණුත්තරායාමවසෙන ථම්භානමුපරි ඨිතො කට්ඨවිසෙසො, තෙ පන පුබ්බපච්ඡිමයාමා තයො කට්ඨා, දක්ඛිණුත්තරයාමා පන හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදතො තයො කට්ඨා, උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන පන පඤ්චසත්තනවාදයොපි.

ද්වින්නං පක්ඛානං අපතනත්ථං බන්ධනතො පාසො වියාති **පක්ඛපාසො.** තුලති සඞ්ඛාතෙසු පතිට්ඨතීති **තුලා,** **තුල** පතිට්ඨායං, අස්සුත්තං, පක්ඛානං වා සමවාහිතභාවකරණතො තුලයති මිනාති එතායාති **තුලා,** **තුල** උම්මානෙ.

තිකං සම්මජ්ජනියං. **මුජ** සොධනෙ, යු. **මජ්ජ** සංසුද්ධියං, යු. **සුධ** සුද්ධියං, සබ්බත්‍ර කරණෙ යු.

224. තිකං සඞ්කාරඡඩ්ඩනප්පදෙසෙ. **කට** ඡඩ්ඩනමද්දනෙසු, සඞ්කටන්ති එත්ථාති **සඞ්කටීරං,** ඊරො, ‘‘සඞ්කටො’’ති වා සඞ්කාරො වුච්චති, තං ඊරයන්ති ඛිපන්ති එත්ථාති **සඞ්කටීරං,** **ඊර** ඛෙපෙ. සඞ්කාරස්ස ඨානං **සඞ්කාරට්ඨානං.** සඞ්කාරං කටති ඡඩ්ඩෙති එත්ථාති **සඞ්කාරකූටං,** අස්සූ, සකත්ථෙ කො.

චතුක්කං සම්මජ්ජනියා නිරාකතෙ [නිරස්සතෙ (ක.)] ථුසාදිම්හි. නානාවිධෙ සඞ්කාරෙ රාසීකරණවසෙන කචති බන්ධති එතෙනාති කචො, සො එත්ථ ඉච්ඡිතබ්බොති **කචවරො,** **වර** ඉච්ඡායං. උච්ඡිට්ඨො කලාපො සමූහො **උක්ලාපො,** කස්සාකාරලොපො. නානාවිධෙහි තිණාදීහි සඞ්කරීයතෙ මිස්සීකරීයතෙති **සඞ්කාරො,** ණො. අවකරොතිපාත්‍ර. අවකරීයතෙ නිරස්සතෙති, අ. ‘‘සම්මජ්ජො මජ්ජනී චෙව, සඞ්කාරො’වකරො මතො’’ති හලායුධො. **කස** විලෙඛනෙ, අම්බු.

225. **සරාදිභූමි** සරඛෙත්තවිහාරාදීනං යො භූමිප්පදෙසො වත්ථු නාම, තං නපුංසකෙ, වසන්ති එත්ථාති **වත්ථු,** රත්ථු. **ගස** මදනෙ, ගසන්ති එත්ථාති **ගාමො,** මො. සංවසන්ත්‍යත්‍රාති **සංවසථො,** අථො.

පාකටො ඛ්‍යාතො ගාමො, සො නිගමො නාම, අතිරෙකො ගාමො **නිගමො,** භුසත්ථො නි, සඤ්ඤාසද්දත්තා රස්සො.

උපභුඤ්ජිතබ්බභොගමනුස්සාදීහි ( ) [(ඉභ්‍යො) (?)] වඩ්ඪිතො අධිකො ගාමො නිගමතොපි අධිකතරත්තා ‘‘අධිභූ’’ති **ඊරිතො** කථිතො, අධිකො භවතීති **අධිභූ.**

226. ද්වයං ගාමාදිපරියන්තභාගෙ. **සි** බන්ධනෙ, මො. පරිච්ඡින්දිත්වා ආදීයතෙති **මරියාදා,** **පස්ස** **මො.**

ද්වයං ආභීරකුටියං [ඝොසො ආභීරපල්ලී සියා (අමර 12.20)]. **ඝු** සද්දෙ, ඝොසන්ත්‍යත්‍රාති **ඝොසො.** ගොපාලානං ගාමො **ගොපාලගාමකො,** සකත්ථෙ කො.

පුරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නරවග්ගවණ්ණනා

227-228. **පොරිස**න්තානි මනුස්සජාතියා නාමානි. මනො උස්සන්නමස්සාති **මනුස්සො,** සතිසූරභාවබ්‍රහ්මචරියයොග්‍යතාදිගුණවසෙන උපචිතමානසා උක්කට්ඨගුණචිත්තා, කෙ පන තෙ? ජම්බුදීපවාසිනො සත්තවිසෙසා. තෙනාහ භගවා – ‘‘තීහි, භික්ඛවෙ, ඨානෙහි ජම්බුදීපකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ මනුස්සෙ අධිග්ගණ්හන්ති දෙවෙ ච තාවතිංසෙ. කතමෙහි තීහි, සූරා සතිමන්තො ඉධ බ්‍රහ්මචරියවාසො’’ති [අ. නි. 9.21]. තථා හි බුද්ධා භගවන්තො පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකමහාසාවකචක්කවත්තිනො ච අඤ්ඤෙ ච මහානුභාවා සත්තා තත්ථෙව උප්පජ්ජන්ති. සමානරූපාදිතාය පන සද්ධිං පරිත්තදීපවාසීහි ඉතරමහාදීපවාසිනොපි මනුස්සාත්වෙව පඤ්ඤායිංසූති එකෙ, අපරෙ පන භණන්ති ‘‘ලොභාදීහි, අලොභාදීහි ච සහිතස්ස මනස්ස උස්සදතාය මනුස්සා, යෙ හි සත්තා මනුස්සජාතිකා, තෙසු විසෙසතො ලොභාදයො, අලොභාදයො ච උස්සදා, තෙ ලොභාදීහි උස්සදතාය අපායමග්ගං, අලොභාදීහි උස්සදතාය සුගතිමග්ගං, නිබ්බානගාමිමග්ගඤ්ච පූරෙන්ති, තස්මා ලොභාදීහි, අලොභාදීහි ච සහිතස්ස මනස්ස උස්සදතාය පරිත්තදීපවාසීහි සද්ධිං චතුමහාදීපවාසිනො සත්තවිසෙසා මනුස්සාති වුච්චන්ති’’ති. ලොකියා පන මනුනො අපච්චභාවෙන මනුස්සාති වදන්ති, මනු නාම පඨමකප්පිකො ලොකමරියාදාය ආදිභූතො හිතාහිතවිධායකො සත්තානං පිතුට්ඨානියො, යො සාසනෙ ‘‘මහාසම්මතො’’ති වුච්චති, පච්චක්ඛතො, පරම්පරතාය ච තස්ස ඔවාදානුසාසනියං ඨිතා තස්ස පුත්තසදිසතාය මනුස්සාති වුච්චන්ති, තතො එව හි තෙ ‘‘මානවා, මනුජා’’ති ච වොහරීයන්ති, **උස්සපච්චයො.** මනුනො අපච්චං **මානුසො,** උසො. **මර** පාණචාගෙ, චො, **මච්චො,** **පබ්බජ්ජාදිනා** වා ත්‍යපච්චයො, ධාත්වන්තස්ස ලොපො ච. තතො ‘‘යවත’’මිච්චාදිනා චො, ද්විත්තං. මනුනො අපච්චං **මානවො.** **මාණවො**පාත්‍ර, ණවො. මනුම්හා ජාතො **මනුජො.** නී නයෙ, නෙතීති **නරො,** අරො. **පුස** පොසනෙ, ණො, පූරෙතීති වා **පොසො.** **පූර** පූරණෙ, සො, උස්සොත්තං, රලොපො. පුනාතීති **පුමා,** **පූ** පවනෙ, මො, **සිස්සා.** පූරෙතීති **පූරිසො,** **පොරිසො** ච, ඉසො, රස්සස්ස දීඝතාය **පූරිසො** ච. එත්ථ ච **මනුස්සාදිපඤ්චකං** ඉත්ථියම්පි වත්තතෙ, **නරාදයො** තු පුමෙයෙව විසිට්ඨලිඞ්ගත්තා. තත්‍ර මනුස්ස මානුස මනුජ මාණවෙහි **නදාදිත්තා** ඊපච්චයො, **එකසකාරලොපො,** මනුසී, මානුසී, මනුජී, මාණවී. මච්චා, ඉත්ථියමතො **ආපච්චයො.**

විද්දසූපරියන්තං පණ්ඩිතෙ. පණ්ඩා බුද්ධි සඤ්ජාතා අස්සාති **පණ්ඩිතො,** තරත්‍යාදි. **පඩි** ගතියං වා, තො. බුජ්ඣතීති **බුධො.** විදති ජානාතීති **විද්වා,** **විද** ඤාණෙ, වො, **සිස්සා.** **භූ** සත්තායං, අත්ථෙ විභාවෙති පකාසෙති සීලෙනාති

විභාවී, ණී. රාගාදයො සමෙතීති **සන්තො,** තො, සුන්දරො අන්තො අවසානමෙතස්සාති වා **සන්තො. සුන්දරා පඤ්ඤා** යස්ස **සප්පඤ්ඤො.** කින්නාම න වින්දතීති **කොවිදො,** නෙරුත්තො, කුං පාපං වින්දතීති වා **කොවිදො.** ධී පඤ්ඤා යස්සත්ථීති සො **ධීමා,** සොභනං ඣායතීති **සුධී, ඣෙ** චින්තායං. **ඣස්ස ධො,** ඊ, සුන්දරා ධී යස්සාති වා **සුධී. කවි** වණ්ණෙ, ඉ, ඉත්ථියං කවී ච, **කු** සද්දෙ වා, ඉ, කවි. ඛ්‍යාඤ්ජයතීති **ඛ්‍යත්තො, අඤ්ජ** ගතියං, තො. භුජාදීනමන්තො නො ද්වි ච. විසිට්ඨො අත්තා යස්සාති වා **ඛ්‍යත්තො. චක්ඛ** දස්සනෙ, යු, **විචක්ඛණො,** විචාරෙතීති වා **විචක්ඛණො,** නෙරුත්තො. විගතො සාරදො එතස්මාති **විසාරදො.**

229. මෙධා ධාරණා මති පඤ්ඤා යස්සාති **මෙධාවී,** වී. අතිසයමතියුත්තතාය **මතිමා.** පඤ්ඤාය යොගතො **පඤ්ඤො.** විසෙසං ජානාති සීලෙනාති **විඤ්ඤූ,** රූ. **විද** ඤාණෙ, උරො, **විදූරො** [විදූඔ (ක.)]. රූපච්චයෙ **විදූ.** ධීයොගා **ධීරො,** රො. විසිට්ඨදස්සනසීලතාය **විපස්සී,** ණී. දොසං ජානාතීති **දොසඤ්ඤූ,** රූ. බුජ්ඣතීති **බුද්ධො,** තො. **දු** ගතියං, අ, උස්සාවො [දු ගතියං අබ්බො (සූචි)], **දබ්බො. විද** ඤාණෙ, දසු.

230-231. **මහිලාන්තං** ඉත්ථීසාමඤ්ඤෙ. **ඉසු** ඉච්ඡායං, තො, නදාදි. සීමස්ස අන්තො සීමන්තො, කෙසවෙසො, තංයොගා **සීමන්තිනී,** ඉනී. නරස්සායං **නාරී,** ඉදමත්ථෙ ණො. තිට්ඨති ගබ්භො යස්සං, සා **ථී. ධා** ධාරණෙ වා, වණ්ණවිකාරො, ඊ. **බන්ධ** බන්ධනෙ, ඌ, **බන්ධස්ස වධාදෙසො** ච [ණ්වාදි 3], **වධූසද්දො** සුණිසාභරියානම්පි වාචකො. **වන** සම්භත්තියං, තො, **ඉකාරාගමො** ච. **අඞ්ග** ගමනත්ථො, යු, **අඞ්ගනා,** විසිට්ඨනාරියම්පි අඞ්ගනා, තදා කල්‍යාණඞ්ගනාරීලක්ඛණොපෙතං පසත්ථං හත්ථපාදාදිකමඞ්ගමස්සත්ථීති අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ **අඞ්ගා** කල්‍යාණෙ **නපච්චයො** [මොග්ගල්ලාන 4.92]. විරූපෙසුපි මදො රාගමදො යස්සා සා **පමදා,** විසිට්ඨනාරියංපාත්‍ර **පමදා,** තදා පකට්ඨො මදො රූපසොභග්ගජනිතො චෙතොවිකාරො යස්සා සා **පමදා.** රූපලාවණ්‍යසම්පන්නතාය **සුන්දරී,** විසිට්ඨායම්පි. කමනීයවුත්තිතාය **කන්තා, කමු** කන්තියං, තො. කන්තියොගා වා **කන්තා,** විසිට්ඨායම්පි. රමයති විනොදයති නායකං, සා **රමණී,** නන්දාදීහි යු, නදාදි, විසිට්ඨායම්පි. **දය** රක්ඛණෙ, කම්මනි තො. අප්පං බලං යස්සා සා **අබලා,** අප්පත්ථොයං අකාරො. මාතුයා ගාමො විය ගාමො යස්සා සා **මාතුගාමො,** මාතා විය ගච්ඡතීති වා **මාතුගාමො, ගමු** ගමනෙ, ණො, මාතා විය ගසතීති වා **මාතුගාමො, ගස** අදනෙ, මො, මාතා විය ගායතීති වා **මාතුගාමො, ගා** සද්දෙ, මො. මහී විය සුචිං අසුචිම්පි ලාතීති **මහිලා,** මහන්තෙසු බහූසුපි රත්තචිත්තෙසු ඉලති ගච්ඡතීති වා **මහිලා, ඉල** ගමනෙ, **මහ** පූජායං වා, ඉරො, **ලත්තං,** ආ, **මහිලා.** මහෙලාපාත්‍ර.

තිකං විසිට්ඨනාරියමෙව. **ලල** විලාසෙ, නන්දාදීහි යු. **ලල** ඉච්ඡායන්ති **චුරාදිගණතො** වා යු. භයපකති **භීරු, භී** භයෙ, රු, ''භීරු අත්තෙ ජනෙ'ත්ථිය''න්ති **රභසො.** අතිසයිතකාමා **කාමිනී,** කාමො සිඞ්ගාරරූපො මදො යස්සාත්ථීති ඉනී, සබ්බත්‍රෙවං. වාමලොචනා, භාවිනී, නිතම්බිනී, රාමාඉච්චාදීනිපි විසිට්ඨනාරීනාමානි.

ද්වයං පඨමවයසි වත්තමානායං.

> අට්ඨවස්සා භවෙ ගොරී, දසවස්සා තු කඤ්ඤකා;
> සම්පත්තෙ ද්වාදසෙ වස්සෙ, කුමාරීත්‍ය'භිධීයතෙ [චින්තාමණිටීකා 16.8].

ඉහ ත්වභෙදොපචාරෙනෙකත්තං. අඤ්ඤෙ පනාහු **''කඤ්ඤාසද්දොයං** පුමුනාභිසම්බන්ධපුබ්බකෙ සම්පයොගෙ නිවත්තෙතී''ති. **කුමාර** කීළායං, චුරාදි, කුමාරයතීති **කුමාරී,** අ, නදාදි, සකත්ථෙ කො, ණ්වුනා වා සිද්ධො. කමනීයතෙති **කඤ්ඤා,** කන දිත්තිකන්තිගතීසු, යො, න්‍යස්ස ඤත්තං, අ, ආ.

යුවසද්දතො පාටිපදිකතොති, යුවති. වරිත්ථිපරියායසාමඤ්ඤෙපි **යුවති**සද්දො පකත්‍යන්තරමත්ථීති. **තර** තරණෙ, යු, **උත්තං,** ඊ ච.

232. **සාභිසෙකා** ලද්ධාභිසෙකා රාජිත්ථී **මහෙසී** නාම, **මහ** පූජායං, කම්මනි ඉසො, ඉස්සෙ, තතො ඊ, මහතියො රාජිත්ථියො ඊසති අභිභවතීති වා **මහෙසී, ඊස** ඉස්සරියෙ, ඊ. මහෙසිතො අඤ්ඤා රාජනාරියො **භොගිනියො** භොගයොගා, ඊ, ඉනී ච. යානාරී පුරිසස්ස සඞ්කෙතං යාති, සා ''ධවත්ථිනී, අභිසාරිකා''ති වොච්චතෙ. ධවං පතිං අත්ථයති ඉච්ඡතීති **ධවත්ථිනී, අත්ථ** යාචනිච්ඡාසු, ඉනී, අසතීවිසෙසො. **සර** ගතියං, අභිසරති සඞ්කෙතන්ති, ණ්වු.

233. ඡක්කං වෙසියං. චතුසට්ඨිකලාකුසලතාය, සීලරූපාදිමත්තාය ච ගණ්‍යතෙ ආදීයතෙ **ගණිකා, ගණ** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ණ්වු. වෙසො ආකප්පො, තෙනාතිසොභතෙ, කම්මවෙසෙහි වා ඉච්ඡීයතෙති. අතිසොභනෙ, ඉච්ඡත්ථෙ වා **යපච්චයො.** වණ්ණසම්පන්නා දාසී **වණ්ණදාසී,** දාසිම්පි හි වණ්ණසම්පන්නං කෙචි සාමිකා ධනලොභෙන ගණිකං කරොන්ති. නගරං සොභෙතීති **නගරසොභිනී.** රූපෙන උපජීවතීති **රූපූපජීවිනී.** අතිසයවෙසයුත්තතාය **වෙසී.**

ද්වයං අසතීසාමඤ්ඤෙ. කුලානි අටති නාසයතීති **කුලටා.** බන්ධමනුබන්ධං කායතීති **බන්ධකී,** නදාදි.

234. චතුක්කං උත්තමනාරියං. වරො ආරොහො සොණි යස්සා සා **වරාරොහා.** උත්තමගුණයොගා **උත්තමා.** සොණිගාරවෙන මත්තගජො විය බන්ධනගාමිනී **මත්තකාසිනී, කස** ගතියං. වරවණ්ණයොගා **වරවණ්ණිනී,** ඉනී.

> ''සීතෙ සුඛොණ්හසබ්බඞ්ගී, ගිම්හෙ යා සුඛසීතලා;
> හත්තු හත්තා ච යා නාරී, සා හවෙ වරවණ්ණිනී''ති. **රුද්දො;**

ද්වයං අඛණ්ඩිතචරිත්‍රායං. පති සාමිකොව කමනීයො යස්සා **පතිබ්බතා,** පතිම්හි වතමස්සාති වා **පතිබ්බතා. අස** භුවි, අන්තො, ඊ, ආදිලොපො. සමෙතීති වා **සතී, සමු** උපසමෙ, අන්තො, ඊ.

ද්වයං කාමරත්තරාජපුත්තාදිනො කුලස්ස නියතපතියං. කුලානුරූපා ඉත්ථී **කුලිත්ථී,** කුලං පාලෙති රක්ඛතීති **කුලපාලිකා,** ණ්වු.

235. ද්වයං මතහත්තිකායං. විගතො ධවො හත්තා යස්සා **විධවා.** පති සුඤ්ඤො නට්ඨො යස්සාති **පතිසුඤ්ඤා.**

ද්වයං අත්තිච්ඡාය පත්‍යන්වෙසිනියං කඤ්ඤායං. පතිං වරති ගවෙසතීති **පතිම්බරා,** දුතියායාලොපො. සයමෙව පතිං වරතීති **සයම්බරා,** පඨමායාලොපො, **වර** පත්ථනායං.

චතුක්කං විජාතායං. **විජනී** ගබ්භවිමොක්ඛනෙ, තො, විජායිත්ථාති **විජාතා. සූ** අභිසවෙ, තො. ජාතං අපච්චං පුත්තො එතිස්සාති **ජාතාපච්චා.** පසූතාව **පසූතිකා, ක**පච්චයො, **ඉ**ත්තඤ්ච.

236. ද්වයං දූතියං. යා පෙසීයතෙ, සා **දූතී, දු** ගමනෙ,ති, ඊම්හි දූතී. සඤ්චාරයති යථාභිමතන්ති, ණ්වු.

තිකං දාසියං. දු කුච්ඡිතං අසති භක්ඛතීති **දාසී,** ඊ, දීයන්තෙ තායාති වා **දාසී, දා** දානෙ, සො, ඊ ච. **චිට** පෙසනෙ, කම්මනි ණො, ඊ. කුටං උදකකුම්භං ධාරෙතීති **කුටධාරිකා,** ණ්වු.

ද්වයං සුභාසුභනිරූපිනියං සංචරිකාදිම්හි. **චර** ගතියං, කත්තරි ඉනී. සුභාසුභස්ස ඉක්ඛණං නිරූපනං යස්සාත්ථීති, ඉ, සකත්ථෙ කො. ඉමෙ ද්වෙ සද්දා තුල්‍යත්ථා.

යා සයං ඛත්තියජාති යස්ස කස්සචි භරියා, සා ඛත්තියානී, ඛත්තියා ච. ඛත්තියස්සාපච්චං **ඛත්තියානී,** ආනො, ඊ. **ණ**ම්හි **ඛත්තියා.**

237. පජ්ජං අග්ගිසක්ඛිපුබ්බකතපාණිගහිතායං භරියායං, අඤ්ඤත්‍ර තූපචාරා. දාරයන්තෙ යෙනාති **දාරො, දර** විදාරණෙ, අකත්තරි ච කාරකෙ සඤ්ඤායං ණො. ජායති පුත්තො යායාති **ජායා, ජන** ජනනෙ, යො, **ජනිස්ස ජා** ච, ආ, ජයතීති වා **ජායා, ජි** ජයෙ, යො, **ජිස්ස ජා,** ආ, **ජායා. කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, අත්තො. සරං නෙතීති **සරණී, ණ**ත්තං. හරිතබ්බතො **හරියා, හර** හරණෙ, යො. පියායිතබ්බතො **පියා,පී** තප්පනකන්තීසු, යො. පජං පුත්තං පාලෙතීති **පජාපති, පා** පාලනෙ,ති, **ආ**ත්තං, රස්සත්තඤ්ච . ද්වින්නං පූරණී **දුතියා.** පඨමො හත්තා, හරියා දුතියා. සාමිකස්ස පාදෙ පරිචරතීති **පාදපරිචාරිකා,** ණ්වු. පතිනී, පාණිගහිතා, සහධම්මිනීතිපි තස්සායෙව නාමානි.

238. තිකං සඛියං. තෙසු තෙසු කිච්චෙසු සහ ඛායති පකාසතීති **සඛී, සහ**පුබ්බො **ඛා** පකාසනකථනෙසු, ඊ. **අල** භූසනෙ **ආ**පුබ්බො, **ඉ.** වයසා තුල්‍යා **වයසා,** තුල්‍යො සඤ්ඤායං සො [පාණිනි 4.4.91 සුත්තෙ යපච්චයො දිස්සති].

ජරොචුච්චති චොරස්සාමිකො, තස්සායං **ජාරී,** ණො, ඊ. සාමිකං අතික්කම්ම අඤ්ඤත්‍ර චරතීති, ඉනී.

239. **පුමෙ තුති ලිඞ්ගන්තො තුසද්දො න පුබ්බං හජතෙ. අර** ගමනෙ, තු, **අරස්සුත්තං.** රතියා ජායතීති **රජො,** තිලොපො. **පුප්ඵ** විකසනෙ, **පුප්ඵං.**

තිකං රජස්සලායං. උතුයොගාඋ**තුනී,** ඉනී. රජයොගා **රජස්සලා,** සලො. පුප්ඵවන්තතාය **පුප්ඵවතී.** ථීධම්මිනී, අවී, අත්තෙයී, මලිනී, උතුමතී, උදකීඉච්චාදීනිපි තස්සා නාමානි.

තිකං ගබ්භිනියං. ගරු අලහුකො ගබ්භො කුච්ඡි එතිස්සාති **ගරුගබ්භා.** ආපන්නො පත්තො ගබ්භට්ඨො සත්තො එතායාති **ආපන්නසත්තා.** ගබ්භයොගා **ගබ්භිනී.**

තිකං යෙන වෙඨිතො ගබ්භො කුච්ඡියං තිට්ඨති, තත්‍රාසයෙති ඛ්‍යාතෙ. ගබ්භො ආසයතෙ තිට්ඨත්‍යත්‍රාති, ණො. ජරං එතීති **ජලාබු. උ,** රස්ස **ලො,** යස්ස **බො,** ජරාපුබ්බො **ඉ** ගතියං. කලං ජරතං ලාතීති **කලලො, කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ වා, අලො.

240-241. සත්තකං භත්තරි. ධූ කම්පනෙ, සන්තාසං ධුනොතීති **ධවො,** අ. සං එතස්සත්ථීති **සාමිකො,** **ආමිපච්චයො,** සකත්ථෙ කො, **ඉපච්චයො** වා, නිග්ගහීතස්ස මො, අස්ස ච දීඝො, **සාමිකො. භර** භරණෙ, භරතීති **භත්තා,** රිතු. **කමු** ඉච්ඡායං, තො, ''පක්කමාදීහි න්තො වා''ති න්තත්තං. **පා** රක්ඛණෙ, අති, **පති. වර** ඉච්ඡායං, අ, **වරො. පී** තප්පනකන්තීසු, යො.

රතිකාරණත්තා පතිනො උප **උපපති,** සමාසෙ කතෙ අභිධානතො පුබ්බනිපාතො, අප්පධානභූතො වා පති **උපපති. ජර** වයොහානිම්හි, ජීයන්තෙ අනෙනාති **ජාරො, දාරො** ච.

සත්තකං පුත්තෙ. නරකෙ න පතන්ත්‍යනෙන ජාතෙනාති **අපච්චං, පත** ගතියං, යො, **ත්‍යස්ස චො,** න පතති න විච්ඡින්දති වංසො එතෙනාති වා **අපච්චං,** පුත්තෙ, ධීතරි ච නිච්චනපුංසකොයං. **පූ** පවනෙ. පුනාති පිතරො තෙනාති **පුත්තො.** ''ඡදාදීහි තත්‍රණ''ති තො. පූරෙතීති වා **පුත්තො.** අත්තතො ජාතො **අත්‍රජො, ''අත්තජො''**තිපි පාඨො. සූයතෙති **සුතො. සු** අභිසවෙ, සුණාතීති වා **සුතො,** තො, **සු** සවනෙ. තනුම්හා ජාතො **තනුජො, තනයො** ච, යො, තනොති මුදන්ති වා **තනයො,** අයො. සූයතෙති **සූනු,** කම්මනි නු, **සූ** පසවෙ.

පුත්තාදයො සූනුපරියන්තා ධීතරි වත්තමානා ඉත්ථියං වත්තන්ති. **දුහිතා, ධීතා** ච සදා නාරියමෙව. **දුහ** පපූරණෙ, රාතු, ඔත්තාභාවො, **ඉකාරාගමො** ච. **ධා** ධාරණෙ, රාතු, ආස්සී. පුත්තාදයො ච තෙ සාමඤ්ඤෙනෙව කුණ්ඩගොලකාදීනං වාචකා. සවණ්ණායං තු ඌඪායං සජාතො සයං ජනිතො සුතො ඔරසො නාම. **සජාතසද්දෙන** කුණ්ඩකගොලකඛත්තාදිබ්‍යවච්ඡෙදො. ජීවති භත්තරි ජාරජො සුතො **කුණ්ඩා**ඛ්‍යො. මතෙ භත්තරි ජාරජො **ගොලකා**ඛ්‍යො. අරියාසුද්දජො සුතො ඛත්තා නාම [ඛත්තා අරියාසුද්දානං (අමර 20.3)]. **ආදිනා** මාගධාදීනං ගහණං. වුත්තඤ්හි –

> ''අමතෙ ජාරජො කුණ්ඩො,
> මතෙ භත්තරි ගොලකො''ති [අමර 16.36].

''මාගධො සුද්දඛත්තාජො''ති [අභිධානු 503 ගාථා] ච.

උරසා මනසා නිම්මිතො, උරසද්දා තතියන්තා නිම්මිතත්ථෙ ණො, නිච්චයත්තා තෙන නිම්මිතොති වුච්චති. උරසි භවොති වා **ඔරසො.**

242. චතුක්කංපතිපතිනීනං යුගෙ, ''දාරා පුමෙ බහුත්තෙ ච, දං කලත්‍රෙ නපුංසකෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 16.38] **අමරමාලා, ජංසද්දො** ත්වබ්‍යයො දාරවචනො. තස්මා ''ජම්පති, දම්පතී''තිපි භවිතබ්බං, ඉධ පන කච්චායනමතෙනොදාහටා. ජායා ච පති ච **ජායාපතී.** ඉතරීතරයොගද්වන්දො. ජායා ච පති ච **ජානිපති,** තථා **ජායම්පති**ආදයො, **ජායාසද්දස්ස** පතිම්හි පරෙ ජානි, තුදඤ්ච, ජායඤ්ච **යදාදිනා.**

තිකං නපුංසකෙ. විගතො රාගස්සවො යස්මා **වස්සවරො. සු** සවනෙ, අරො. **පණ** බ්‍යවහාරෙ, ඩො, **පඩ** ලිඞ්ගවෙකල්ලෙ වා, භූවාදි. න ඉත්ථී න පුමා **නපුංසකං,** නිරුත්තිනයෙන **ඉත්ථිපුමානං පුංසකභාවො, නස්ස** ච පකති. තතියාපකති, සණ්ඩො, කලීබන්තිපි තස්ස නාමානි. තතියා පකති තතියප්පකාරො, සමජාතිකෙ ඉත්ථිපුරිසෙ අපෙක්ඛිත්වා තතියත්තං පකාරස්ස. පඨමා හි පකති ඉත්ථී, දුතියා පකති පුරිසො, ඉතරපකති තතියා පකති.

243. ඡක්කං ඤාතිමත්තෙ, බන්ධුයෙව **බන්ධවො,** අ, උස්සාවො. බන්ධතීති **බන්ධු,** උ. සස්ස අත්තනො ජනො **සජනො.** සමානං ගොත්තං කුලං අස්සාති **සගොත්තො, සමානස්ස සභාවො. ඤා** අවබොධනෙ, කම්මෙති, ඤාතියෙව **ඤාතකො,** අත්තං, සකත්ථෙ කො ච. **සුසද්දොපාත්‍ර** [ස්ව (අමර 16.36)].

ද්වයං සත්තපුරිසාවධිකෙසු නිකටඤාතීසු. ලොහිතෙන සම්බන්ධො **සාලොහිතො, සම්බන්ධස්ස සාදෙසො,** පුබ්බනිපාතො ච, සමානං පිණ්ඩදානං යස්ස **සපිණ්ඩො,** සනාභයොපාත්‍ර [නාභි සත්තපුරිසාවධිකකුලෙ (චින්තාමණිටීකා 16.33)]. තිකං පිතරි. **තා** පාලනෙ, තො කත්තරි. ජනයතීති **ජනකො,** ණ්වු. **පා** රක්ඛණෙ, රිතු, අස්සිත්තං.

244. ඡක්කං මාතරි. අම පූජායං, කම්මනි මො, බො ච, **අම්මා, අම්බා.** ජනයතීති **ජනනී,** යු, නදාදි. **මාන** පූජායං, පුත්තං මානෙතීති **මාතා,** රාතු, පාතීති වා **මාතා, පාතිස්ස මො.** ජනෙතීති **ජනෙත්ති,**ති. ජනෙතීති **ජනිකා,** ණ්වු, **ඉ**ත්තං.

අප්පධානභූතා මාතා **උපමාතා,** කුමාරෙ ධාරෙතීති **ධාති. ධා** ධාරණෙ,ති. **ජායාය** භරියාය **භාතිකො** කනිට්ඨො ච ජෙට්ඨො ච සාලො නාම, සස්ස අත්තනො එසා සා, භරියා, තස්සා භාතා **සාලො,** ජායාය භාතරි අලො. **සර** ගතිචින්තාහිංසාසු වා, ණො, ලත්තං, **සාල** විතක්කෙ වා, චුරාදි.

245. **සාමිනො** භත්තු භගිනී ននន්දා නාම, න නන්දතීති **ននន්දා,** අත්තාභාවො **න**ස්ස විභාසාධිකාරා. **නන්ද** සමිද්ධියං, භූවාදි.

ද්වයං අයයිකායං. මාතුයා මාතා **මාතාමහී.** පිතූනං පිතරි ච මාතරි ච ආමහං **යදාදිනා**, නදාදි. **අරහ** පූජායං, **ණ්වු**, **රහස්ස යො, අය** ගතිම්හි වා, **ණ්වු**, **අයයිකා.**

මාතුයා භාතා මාතුලො නාම, මාතුයා භාතා **මාතුලො,** මාතු භාතරි උලපච්චයො. **අස්ස** මාතුලස්ස **පජාපති** ජායා මාතුලානී නාම, මාතුලස්ස භරියා **මාතුලානී,** මාතුලභරියායං ආනො, නදාදි, අථ වා මාතුලස්ස එසා **මාතුලානී,** ඊ, **අස්ස ආනො.**

246. **ජායාපතීනං** ද්වින්නං **ජනනී** මාතා සස්සු වුත්තා, **සස** ගතිහිංසාපානෙසු. **තප්පිතා** තෙසං ජායාපතීනං පිතා පන සසුරො නාම, **සස**ධාතුම්හා උරො. භගිනියා පුත්තො පන භාගිනෙය්‍යො නාම, භගිනියා අපච්චං **භාගිනෙය්‍යො,** ණෙය්‍යො.

247. ද්වයං සුතස්ස, සුතාය ච පුත්තෙසු. **නහ** බන්ධනෙ, රිතු, **නී** නයෙ වා. පුත්තස්ස පුත්තො **පපුත්තො, ත්ත**ලොපො, උස්සත්තඤ්ච. සාමිභාතා දෙවරො නාම, අථ වා සාමිභාතා කනිට්ඨො සාමිනො භාතා දෙවරො නාම. ජෙට්ඨො තු සසුරො එවොච්චතෙ. **දිවු** කීළායං, අරො.

ද්වයං ධීතුපතිම්හි. **ජන** ජනනෙ, රිතු, අස්සාත්තං, නස්ස **මා**දෙසො ච. ද්වයං පිතුපිතරි. පිතුනො පිතා **පිතාමහො.**

248. **හුසා**න්තානි පදෙන පදෙන නාමානි. මාතුයා භගිනී **මාතුච්ඡා,** ච්ඡො. පිතුනො භගිනී **පිතුච්ඡා,** පිතුභගිනී පිතුච්ඡා භවෙත්‍යත්ථො.

පිතාමහසද්දො න කෙවලං ජනකපිතරමෙව වදති, අථ ඛො ජනකපිතුපිතාදයොපීති එත්ථාපි ''පපිතාමහො'' ඉච්චුදාහටො. පිතුනො අය්‍යකො **පය්‍යකො, තු**ලොපො. **සු** සවනෙ, **ණ්හා. ණි**සම්හි **සුණිසා. ස**ම්හි **හුසා, හ**ත්තං. සබ්බත්‍ර ''ඉත්ථියමතො ආපච්චයො''ති ආ.

249. චතුක්කං එකොදරෙ භාතරි. සමානොදරෙ ඨිතො **සොදරියො, සමානස්ස සො.** සමානො ගබ්භො සගබ්භො, තත්‍ර භවො **සගබ්භො,** ණො. සමානොදරෙ ජාතො **සොදරො.** සමානොදරෙ ජාතො **සහජො. සහ**සද්දො තුල්‍යවචනො.

මාතාපිතූ තෙ ද්වෙ ජනා පිතරො වුච්චන්තෙ. උභින්නම්පි ජනකබ්‍යප්පදෙසනියතත්තා අභෙදවචනිච්ඡායං පිතුත්තමත්ථෙව. නන්වභෙදා ජාති, තස්සා චොභයත්‍ර සත්තාදෙකත්තං, න ච ජාතියා ලිඞ්ගසඞ්ඛ්‍යා භවන්ති, අදබ්බත්තා බහුවචනං න සියාති? නෙස දොසො, න හි ජාතිපදත්ථිකස්ස න දබ්බං, දබ්බපදත්ථිකස්ස වා න ජාතීති. කින්තුභයෙසංප්‍යුභයපදත්ථො ඉහාත්ථවිසෙසො. ජාතිපදත්ථිකස්ස ජාති පධානභූතා දබ්බං ගුණභූතං, දබ්බපදත්ථිකස්ස තු විපරියයො, තත්‍ර ජාතිවචනිච්ඡායං දබ්බෙ විය ලිඞ්ගසඞ්ඛ්‍යා වත්තබ්බා, තස්ස ච බහුත්තා බහුවචනං. පුබ්බෙ වියාභෙදවචනිච්ඡායං පුත්තො ච ධීතා ච පුත්තා වුච්චන්තෙ, ජඤ්ඤත්තඤ්හි පුත්තබ්‍යපදෙසනියතං ධීතරිප්‍යත්ථි, විපරියයෙ තු න භවත්‍යනභිධානතො. භෙදවචනිච්ඡායං පුත්තධීතරොති භවති.

250. සස්සු ච සසුරො ච සසුරාති වුච්චන්තෙ. තදපච්චොහනසම්බන්ධිනිබන්ධනා හි බ්‍යප්පදෙසො සස්සුයම්පි ඨිතො. භෙදවචනිච්ඡායං තු පුබ්බෙ විය පච්චත්ථං සද්දනිවෙසො. භාතා ච භගිනී ච භාතරො වුච්චන්තෙ. එකගබ්භොසිතත්තං භාතුබ්‍යප්පදෙසනියතං භගිනියංප්‍යත්ථි. තතො එකගබ්භොසිතත්තස්සාභෙදවචනිච්ඡායං උභො භාතරො වුච්චන්තෙ. එත්ථ ච සබ්බත්‍රාපි විරූපෙකසෙසො දට්ඨබ්බො. දුවිධො හි එකසෙසො සරූපාසරූපවසෙන. තත්‍ර සරූපෙකසෙසෙ බහුවචනමෙව, ඉතරත්‍ර පන ද්විවචනං, යථා පුරිසො ච පුරිසො ච පුරිසා, නාමඤ්ච රූපඤ්ච නාමරූපඤ්ච නාමරූපං, මාතා ච පිතා ච පිතරොති.

බාල්‍යයොබ්බනවුඩ්ඪත්තානි තීණි වයානි. තත්‍ර තිකං බාල්‍යෙ. ද්වයං යොබ්බනෙ. බාලස්ස භාවො **බාලත්තං,** ත්තං. **තා**පච්චයෙ **බාලතා. ණ්‍ය**ම්හි **බාල්‍යං,** අථ වා බල පාණනෙ, බලන්ති අස්සසිතපස්සසිතමත්තෙන පණන්තීති **බාලා,** බල්‍යන්තෙ සංවරීයන්තෙති වා **බාලා,** බල සංවරණෙ. තෙසං භාවො **බාලත්තා**දි. යුවස්ස භාවො **යොබ්බඤ්ඤං, යොබ්බනඤ්ච,** භාවෙ ණ්‍යො, ණො ච, අථ වා **යු** මිස්සනෙ, යු, **උ**ස්ස **උ**වාදෙසො, වුද්ධි. තෙසං භාවො **යොබ්බඤ්ඤා**දි.

251. යෙ ජරාකතා සුක්කා කෙසාදයො, තෙ **පලිතං** නාම සියුං, තෙසං වා යං සුක්කත්තං, තං පලිතං නාම. **පච** පාකෙ, ඉතො, **ච**ස්ස **ල**ත්තඤ්ච.

ද්වයං වලිපලිතාදිමති කායපරිපාකෙ. ජීයන්ති වුඩ්ඪා භවන්ති අස්සං **ජරා, ජර** වයොහානිම්හි, ජරා එව **ජරතා,** සකත්ථෙ **තා**පච්චයො. **විස්සසා**තිපි ජරාය නාමං. විසෙසෙන සංසතෙ අධො පාතයතීති **විස්සසා. සංසති**'රයං පමාදත්ථො, අවසංසනත්ථො ච, ඉහ අවසංසනත්ථො, නිග්ගහීතලොපො, ද්විත්තඤ්ච.

බාලායයොබ්බනවුඩ්ඪත්තානි පුබ්බෙ වුත්තානි. ඉදානි තබ්බතිනාමානාහ. තත්‍ර අද්ධං ඡාපසාමඤ්ඤෙ. **පුථ, පථ** විත්ථාරෙ, උකො, **පුථුකො, පල** ගමනෙ, ණ්වු, අස්සිත්තං, ද්විත්තඤ්ච, **පිල්ලකො. ඡුප** සම්ඵස්සෙ, උස්සාත්තං, **ඡාපො. කුමාර** කීළායං, **කුමාරො. බල** පාණනෙ, ණො, **බාලො, පූ** පවනෙ, තො, සකත්ථෙ කො, **පොතකො,** ඉත්ථියං **පොතකී.** පොතො, සාවො, සාවකො, අබ්භකො, ඩිම්භො, සුසුකො, සුසුඉච්චාදීනිපි ඡාපසාමඤ්ඤත්ථානි.

252. බාලසාමඤ්ඤවාචකානි දස්සෙත්වා විසෙසබාලනාමානි දස්සෙතුමාහ **"අථු"**ච්චාදි. උත්තානො, උත්තානං වා සයතීති **උත්තානසයො. කපච්චයෙ උත්තානසෙය්‍යකො.** ථනං පිවතීති **ථනපො, ඩිම්භ**සද්දොපෙත්‍ථ.

253. සත්තකං තරුණෙ.

> ආසොළසා භවෙ බාලො,
> තරුණො තු තතො භවෙ;
> වුද්ධො තු සත්තත්‍යායුම්භා,
> තීණි වයානි ලක්ඛයෙ.

තර තරණෙ, උණො. වයසි යොබ්බනෙ තිට්ඨතීති **වයට්ඨො,** තො, ''වයො බාල්‍යාදි පක්ඛී ච, යොබ්බනඤ්ච වයො ක්වචී''ති [චින්තාමණිටීකා 16.42] **රුද්දො, දහ** භස්මීකරණෙ, අරො, **යු** මිස්සනෙ, අ, **උවා**දෙසො, **සිස්සාකාරො. සස** ප්ලුතගතිම්හි, උ, අස්සුත්තං, **සුසු, තරුණස්ස** වා පාටිපදිකස්ස **සුස්වා**දෙසො. මනුනො අපච්චං මානවො, වණ්ණවිකාරො, **නස්ස ණ**ත්තං, **මාණවො.** කුච්ඡායං **කපච්චයො, මාණවකොති** සිද්ධං. වුත්තඤ්ච –

''අපච්චෙ කුච්ඡිතෙ මූළ්හෙ, මනුතොස්සග්ගිකො මතො''ති [මහාභාස්ස 4.1.161] **දර** විදාරණෙ, ණ්වු.

ද්වයං සුඛවඩ්ඪිතෙ කුමාරෙ, සුඛො කුමාරො **සුකුමාරො, බ**ලොපො, සුඛෙන එධති වද්ධතීති **සුඛෙධිතො.** ''සුඛොචිතො''තිපි පාඨො, සුඛං උචිතං සම්පිණ්ඩිතං එත්ථාති **සුඛොචිතො, උච** සමවායෙ.

254-255. ද්විපාදෙන වුඩ්ඪස්ස නාමානි. ආයුමහත්තං ලාතීති **මහල්ලකො,** ණ්වු, ද්විත්තං. **වඩ්ඪ** වඩ්ඪනෙ, කත්තරි තො, **තස්ස ඪො, ඩ්ඪස්ස ඩො,** අස්සුත්තං, ධා ගතිනිවත්තියං, ඉරො, ධස්ස ථත්තං, **ඉස්ස එ**ත්තං. **ජර** වයොහානිම්හි, කත්තරි තො, **තස්ස ඉන්නා**දෙසො, ධාත්වන්තලොපො, **ණ**ත්තඤ්ච, **ජිණ්ණො,** සකත්ථෙ කම්හි **ජිණ්ණකො.** පකතං වයො යොබ්බනමස්සාති **පවයොති**පි වුඩ්ඪස්ස නාමං.

වලිනන්තානි පාදෙන නාමානි. තත්‍ර තිකං ජෙට්ඨභාතරි. අග්ගෙ පුරෙ කාලෙ, පුබ්බෙ ච කාලෙ ජායතීති **අග්ගජො, පුබ්බජො** ච. අයඤ්ච වුඩ්ඪො අයඤ්ච වුඩ්ඪො, අයම්මෙසං විසෙසෙන වුඩ්ඪොති **ජෙට්ඨො, වුඩ්ඪ**සද්දා **ඉට්ඨ**පච්චයො, ''වුඩ්ඪස්ස ජො ඉයිට්ඨෙසූ''ති **වුඩ්ඪස්ස ජො.** අලොපෙ පරස්සාසවණ්ණත්තං.

තිකං පච්ඡාජාතෙ භාතරි. අයඤ්ච යුවා අයඤ්ච යුවා, අයම්මෙසං විසෙසෙන යුවාති **කනිට්ඨො, කනියො** [කණිට්ඨො කණියො (ක.)] ච. **ඉයිට්ඨෙසු යුවසද්දස්ස කනා**දෙසො [කණාදෙසො (ක.)]. අනු පච්ඡාකාලෙ ජාතො **අනුජො.** ජඝඤ්ඤෙ පච්ඡාකාලෙ ජාතො **ජඝඤ්ඤජො.** අපරස්මිං පච්ඡාකාලෙ ජාතො **අපරජොති** ද්වෙපෙත්‍ථ.

වලි සිථිලං තචො චම්මං යස්ස **වලිත්තචො,** ද්විත්තං. වලි චම්මමෙතස්සත්ථීති **වලිනො,** ඉනො. **උත්තානසයා**දයො **වලිනන්තා** වාච්චලිඞ්ගත්තා තීසු ලිඞ්ගෙසු වත්තන්ති, යථා – උත්තානසයො බාලො, උත්තානසයා කුමාරී, උත්තානසයං නපුංසකං.

256. පඤ්චකං මත්ථකෙ. **සි** සයෙ, සො, දීඝො ච, අඞ්ගෙසු උත්තමඞ්ගත්තා **උත්තමඞ්ගං,** උත්තමො ච තං අඞ්ගඤ්චාතිපි **උත්තමඞ්ගං.** සීසඤ්ච උත්තමඞ්ගඤ්ච **සීසොත්තමඞ්ගානි. සි** සෙවායං, රො, සෙවන්ති එතෙනාති **සිරො. මුද** තොසෙ, ධො. **සිස්සාකාරො. මස** ආමසනෙ, ත්ථො, සකත්ථෙ කො ච, **මසි** පරිමාණෙ වා.

පජ්ජද්ධං කෙසෙ. කෙ මත්ථකෙ සෙති තිට්ඨතීති **කෙසො.** සත්තමියාලොපො, **කති** ඡෙදනෙ, අලො, අස්සුත්තං. **වල** සංවරණෙ, කම්මනි **ණ**පච්චයො, **වාලො.** උත්තමඞ්ගෙ සීසෙ රුහතීති **උත්තමඞ්ගරුහො.** මුද්ධනි ජායතීති **මුද්ධජො.** වාලො ච උත්තමඞ්ගරුහො ච මුද්ධජො චෙති ඉතරීතරයොගද්වන්දො. චිකුරො, කචොතිපෙත්‍ථ. **චි** චයනෙ, **කුර** සද්දෙ, අනෙකත්ථත්තා ඡෙදනෙ. වඩ්ඪමානො චිකරීයතෙති **චිකුරො, කච** බන්ධනෙ, අ.

257. කුසුමගබ්භා **කෙසා** කෙසචූළා මුත්තිකාදිනා බහි **සංයතා** සන්ථතා ධම්මිල්ලො නාම. එකතො කත්වා ධරීයති බන්ධීයතීති **ධම්මිල්ලො,** කම්මනි ඉල්ලො. ධම්මෙන නානාදෙසියමනුස්සානං සමාචාරෙන ඉලතීති වා **ධම්මිල්ලො, ඉල** ගමනෙ.

ද්වයං කුමාරානං සිඛාපඤ්චකෙ, චූළත්තයෙති කෙචි. කාකානං පක්ඛසණ්ඨානත්තා **කාකපක්ඛො.** සිඛා එව **සිඛණ්ඩකො,** සකත්ථෙ කො. **සිඛාසිඛණ්ඩ**සද්දානමභෙදත්තායෙව හි ‘‘සිඛණ්ඩී, සිඛී වා’’ති මොරො වුත්තො.

පාසො, හත්ථො ච ඉමෙ ද්වෙ **කෙසවචෙ** කෙසපරියායතො පරෙ හුත්වා කෙසානං කලාපෙ වත්තන්ති, න කෙවලා, යථා – කෙසපාසො කෙසහත්ථො ඉච්චාදි. **පා** රක්ඛණෙ, පාති රක්ඛති අවයවෙති **පාසො,** සො, **පස** බන්ධනෙති කෙචි, ණො. **හන** ගතියං, අවයවා නිහනන්ති එත්ථාති **හත්ථො,** ථො, පක්ඛොපාත්‍ර.

තාපසානං වතීනං **තහිං** කෙසවචෙ **ජටා**සද්දො වුච්චති, **ජට** ජටනෙ, **ජට** සඞ්ඝාතෙ වා, ‘‘ඉත්ථියමතියවො වා’’ති අ.

258. පොසිතහත්ථාදීහි යා බන්ධතෙ, තත්‍ර **වෙණී, පවෙණී** ච. **වී** පජනෙ, පජනං ගබ්භවිමොක්ඛො, **වී** තන්තසන්තානෙ වා, ණී. පක්ඛෙ පවෙණී.

ද්වයං සීසමජ්ඣට්ඨචූළායං. **චූළ** සඤ්චොදනෙ, **චූළ** භාවකරණෙ වා, අ. **සිඛා** වුත්තා. කෙසපාසීපාත්‍ර, නදාදි.

නාරීනං කෙසමජ්ඣම්හි **පද්ධති** උජුගතමග්ගො සීමන්තොති **මතො** කථිතො. සීමස්ස අන්තො **සීමන්තො, සී** සයෙ වා, අන්තො, මජ්ඣෙ **ම**කාරවණ්ණාගමො.

259. තිකං ලොමෙ. **ලූ** ඡෙදනෙ, වඩ්ඪමානං ලූයතෙති **ලොමං,** මො. තනුම්හි රුහතීති **තනුරුහං,** අ. **රුහ** ජනනෙ, **රුහ** පාතුභාවෙ වා, මො, **හ**ලොපො, **ඔ**ත්තඤ්ච, **ලූ** ඡෙදනෙ වා, මො, ලස්ස රත්තං, **රොමං.** අක්ඛිම්හි ජාතං ලොමං පම්හං, පඛුමඤ්චොච්චතෙ. පමිනොති තෙනාති **පම්හං, ප**පුබ්බො **මා** පරිමාණෙ, හපච්චයො. අක්ඛිනො පක්ඛද්වයෙ ජාතං **පඛුමං,** උමො, **ක**ලොපො ච.

පුමමුඛෙ පුරිසානං මුඛෙ වුත්තං [පවුට්ඨං (ක.)] ලොමං මස්සු නාම, **මස** ආමසනෙ, සු, **මස්සු.**

තිකං **භමුම්හි. භම** අනවට්ඨානෙ, **ඌ, ම**ලොපො, **භූ.** උම්හි **භමු,** කපච්චයෙ **භමුකො. භමුක**සභවරණතො **භමු** පුල්ලිඞ්ගො.

260. තිකං නෙත්තොදකෙ. **ඛිප** පෙරණෙ, පො, ඉස්සත්තං. නෙත්තෙ ජාතං ජලං **නෙත්තජලං. අස** අධොපතනෙ, සු, **අස්සු.** නෙත්තජලඤ්ච අස්සු චාති ද්වන්දො. **අස්සු** නපුංසකෙ.

ද්වයං අක්ඛිපුත්තලිකායං. නෙත්තෙ දිස්සමානා තාරා **නෙත්තතාරා. කඤ්ඤා**සද්දතො තද්ධිතො අපච්චයො, **කඤ්ඤා**සද්දස්ස **කනීනා**දෙසො, ඉත්ථිකතාකාරපරෙ කෙ පුබ්බො අකාරො **ඉ**කාරමාපජ්ජතෙ [කාතන්ත 2.2.65], **කනීනිකා.** තාරකාපාත්‍ර.

ඡක්කං මුඛවිවරෙ, කවයො පන තදුපලක්ඛිතෙපි සමුදායෙ යුජ්ජන්තෙ. **වද** වියත්තියං වාචායං, කරණෙ යු. **මු** බන්ධනෙ, ඛො, **ඔ**ත්තාභාවො නිපාතනා, **මුඛං. සබ්බධරකතෙ** පන ඛඤ්ඤතෙති ධාතුනා මුඛන්ති නිපාතිතං, **ඛනු** අවදාරණෙ. **තුඩි** තොඩනෙ, අ. **තනු** විත්ථාරෙ වා, ඩො, අස්සුත්තං. වදති තෙනාති **වත්තං,** තො, වුච්චතෙ අනෙනාති වා **වත්තං. වද** වියත්තියං වාචායං, තො. **ලප** වචනෙ, කරණෙ යු. ආනන්ති අසන්ති අනෙනාති **ආනනං, අන** පාණනෙ, යු. අස්සංපාත්‍ර. **අස** භක්ඛනෙ. කරණෙ සො.

261. අඩ්ඪං දන්තෙ. ද්වීසු ඨානෙසු ද්වික්ඛත්තුං වා ජායතෙති **ද්විජො.** ලපනෙ මුඛෙ ජායතීති **ලපනජො. දා** අවඛණ්ඩනෙ, දායති භක්ඛමනෙනාති **දන්තො,** අන්තො, **දස** අදනෙ වා, දසන්ති භොජ්ජමනෙනාති **දන්තො,** අන්තො, ධාත්වන්තලොපො. **දමු** දමනෙ වා, තො. **දංස** දංසනෙ, දංසතෙ විලිඛ්‍යතෙ භක්ඛමනෙනාති **දංසනො,** යු. **රද** විලෙඛනෙ, යු, **රදනො.** අම්හි **රදො.**

දන්තභෙදස්මිං දන්තවිසෙසෙ **දාඨා**සද්දො. ඉත්ථිලිඞ්ගොයං. **දංස**ධාතුතො ඨො, **දංසිස්ස** ච **දා, දාඨා,** මුද්ධජදුතියොයං. **අක්ඛිකොටීසු** වාමදක්ඛිණනෙත්තානං අන්තෙසු **අපාඞ්ගො** වත්තති, සරීරඞ්ගසඞ්ඛාතස්ස කණ්ණස්ස අප සමීපං **අපාඞ්ගො.**

262. චතුක්කං ඔට්ඨෙ. දන්තෙ ආවරති ඡාදයතීති **දන්තාවරණං. උස** දාහෙ, තො, ‘‘සාදිසන්තපුච්ඡභන්ජහංසාදීහි ට්ඨො’’ති සභාදිබ්‍යඤ්ජනෙන **ට්ඨො, ඔ**ත්තද්විත්තානි, **ඔට්ඨො.** ගදුභෙපායං. අථ වා **උස** දාහෙ, ට්ඨො, ඔත්තද්විත්තාදි, උභයත්‍රාපි මුද්ධජදුතියො, ඊසං කිඤ්චි කාලං ධාරෙති භක්ඛමෙත්ථාති **අධරො,** ඊසත්ථො හාත්‍ර අකාරො.

‘‘අ පුමෙ මාධවෙ ඤෙයො,

පටිසෙධෙ තදඤ්ඤෙ;
ඊසත්ථෙ ච විරුද්ධත්ථෙ,
සදිසත්ථෙ පයොගතො''ති. –

හි **එකක්ඛරකොසෙ** වුත්තං. දසනෙ දන්තෙ ඡාදයතීති **දසනච්ඡදො.** එත්ථ කෙචි අධරසද්දෙන හෙට්ඨිමොට්ඨමෙවාහු, තෙසං වචනං ''නෙත්තන්තාධරපාණිපාදයුගලෙහි''ච්චාදීහි මහාකවිපයොගෙහි අසංසන්දනතො න ගහෙතබ්බං.

තිකං කපොලෙ. **ගඩි** වදනෙකදෙසෙ, අ, ධාතුප්පක්‍රියත්ථඤ්හි ධාතුපාඨවචනං, සබ්බත්‍රාපෙවං. කෙන ජලෙන පූරියතෙති **කපොලො,** අලො, **කප** අච්ඡාදනෙ වා, ඔලො, **කපොලො,** නදාදි. **ගණ්ඩ.** අධරා අධොභාගො **චුබුකං** නාම, චිබුකංපෘත්‍ර. **චිබු** ඔලම්බකෙ, ණ්වු, අස්සුත්තං.

263. ද්වයං ගීවාය පුරොභාගෙ. **ගල** අදනෙ, කරණෙ අ, **ගිල** ගිලනෙ වා, ගිලති අනෙනාති **ගලො,** ඉස්සත්තං. **කණ** සද්දත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, ඨො, **කණ්ඨො,** මුද්ධජදුතියොයං.

තිකං එකත්ථං. **ගා** සද්දෙ, ඊවො. කං සීසං ධරතීති **කන්ධරා.** සිරං ධරතීති **සිරොධරා,** සිරො ධියාතෙ අස්සන්ති වා **සිරොධරා,** ධා ගතිනිවත්තියං, අරො.

සුවණ්ණමයො ආලිඞ්ගො මුරජභෙදො, තෙන **සන්නිභා** සදිසා යා ගීවා, සා කම්බුගීවා මතා, මහාපුරිසලක්ඛණමෙතං. අථ වා යා ගීවා තීහි ලෙඛාහි **අඞ්කිතා** ලක්ඛිතා, සා කම්බුගීවා මතා, මහාපුරිසලක්ඛණමෙතඤ්ච. කම්බු වුච්චති සුවණ්ණං, කම්බුමයෙන ආලිඞ්ගෙන සන්නිභා ගීවා **කම්බුගීවා, කම්බ** සංවරණෙ, උ, කම්බු.

264. තිකං ඛන්ධෙ. **අස** ගතියං, සො. භුජානං සිරො මත්ථකං **භුජසිරො.** කං මත්ථකං දධාතීති කන්ධො, සො එව **ඛන්ධො** කකාරස්ස **ඛ**කාරකරණවසෙන, ඛමති භාරන්ති වා **ඛන්ධො, ඛමු** සහනෙ, තො, **තස්ස ධො, මස්ස නො,** නිග්ගහීතං වා . **තස්සන්ධි** තස්ස ඛන්ධස්ස මජ්ඣං ජත්තු නාම, යං ඛන්ධානං මජ්ඣෙ තිට්ඨති. **ජන** ජනනෙ, **ජර** වයොහානිම්හි වා, තු, **ජත්තු, තං** නපුංසකං.

ද්වයං බාහුමූලෙ. බාහූනං භුජානං මූලං **බාහුමූලං. කච** බන්ධනෙ, ඡො. **අස්ස** කච්ඡස්ස අධොභාගට්ඨානං **පස්සං** වුච්චති, **දිස** පෙක්ඛනෙ, අපච්චයො, **දිසස්ස පස්සාදෙසො.**

265. තිකං බාහුම්හි. වහති අනෙනාති වාහු, වාහු එව **බාහු,** කු [ණ්වාදි 6]. භුඤ්ජතෙ අනෙනාති **භුජො. භුජ** පාලනජ්ඣොහාරෙසු. බාහු ච භුජො චෙති ද්වන්දො, එතෙ ද්වෙ ද්වීසු, ඉත්ථියං **භුජා.** වහති යායාති **බාහා.** අපරොසද්දොපෘත්‍ර [අ පාරොසද්දොපෘත්‍ර (ක.), අ පවෙට්ඨසද්දොපෘත්‍ර (?)].

තිකං හත්ථෙ. **හස** හසනෙ, ථො. **හර** හරණෙ වා. නක්ඛත්තෙපෘයං. **කර** කරණෙ, අ. **පණ** බ්‍යවහාරථුතීසු, ඉ. **පා** රක්ඛනෙ වා, ණි. කරො ච පාණි ච **කරපාණයො.** පඤ්චසාඛො, සයොපෘත්‍ර.

පකොට්ඨන්තො හත්ථගණ්ඨි මණිබන්ධො නාම. පකොට්ඨො නාම ආමණිබන්ධං කප්පරස්ස අධොභාගො. මණිවිකතිං බන්ධති එත්ථාති **මණිබන්ධො. කුස** අක්කොසෙ, ඨො, **පකොට්ඨො.**

ද්වයං භුජමජ්ඣගණ්ඨිම්හි. **කපු** හිංසායං, අරො. **කුප්පරොතිපි** පාඨො, තදා අස්සුත්තං. **කපු** හිංසායං, ඔණි, කපොණි, ඉත්ථියං. කඵොණීපෘත්‍ර, තත්ථ **පස්ස ඵ**ත්තං.

266. **පාණිස්ස** පාණිතලස්ස සම්බන්ධීනං මණිබන්ධකනිට්ඨානං ද්වින්නං **අන්තරං** බහිට්ඨානං **කරභො** වුච්චති, යෙන කුමාරකා සත්ථං කත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං පහරන්ති, **කර** හිංසායං, අභො, **කර** කරණෙ වා.

ද්වයං අඞ්ගුලිමත්තෙ. කරස්ස පාණිස්ස සාඛා **කරසාඛා. අගි** ගත්‍යත්ථො, **අඞ්ග** ගමනත්ථො වා, උලි. ඉත්ථිලිඞ්ගොයං [(නදාදි) (ක.)], **අඞ්ගුලි.**

තා අඞ්ගුලියො පඤ්චප්පභෙදා, යථා – අඞ්ගුට්ඨො තජ්ජනී මජ්ඣිමා අනාමිකා කනිට්ඨා චෙති කමා සියුං. **අඞ්ග** ගමනත්ථො, අස්සුත්තං, අග්ගෙ පුරෙ තිට්ඨතීති වා **අඞ්ගුට්ඨො,** නිග්ගහීතාගමො, අස්සුත්තඤ්ච. **තජ්ජ** හිංසායං, තජ්ජෙති යාය, සා **තජ්ජනී,** යු, නදාදි. මජ්ඣෙ තිට්ඨතීති **මජ්ඣිමා.** නත්ථි නාමමස්සාති **අනාමිකා,** සකත්ථෙ කො. අතිසයෙන ඛුද්දකාති **කනිට්ඨා.** යුවප්පානං කන, කණ වා ඉයිට්ඨෙසු.

267. තජ්ජනාාදීහි යුතෙ අඞ්ගුට්ඨෙ **තතෙ** පසාරිතෙ සති පදෙසාදිකා චතස්සො සඤ්ඤා කමතො සියුං, යථා – තජ්ජනීයුතෙ අඞ්ගුට්ඨෙ තතෙ **පදෙසො. දිස** පෙක්ඛනෙ. මජ්ඣිමයුතෙ අඞ්ගුට්ඨෙ තතෙ **තාලො, තල** පතිට්ඨායං. අනාමිකාසහිතෙ අඞ්ගුට්ඨෙ තතෙ ගොකණ්ණො, ගොකණ්ණසදිසත්තා, තප්පමාණත්තා වා **ගොකණ්ණො,** අථ වා ගොකණ්ණො නාම එකො මිගවිසෙසො, තක්කණ්ණසදිසප්පමාණත්තා **ගොකණ්ණො,** තාලො ච ගොකණ්ණො ච **තාලගොකණ්ණා.** ලිඞ්ගභෙදා ''තාලගොකණ්ණවිදත්ථී''ති න වුත්තං, කනිට්ඨායුතෙ අඞ්ගුට්ඨෙ තතෙ විදත්ථි, විතනොතීති විතත්ථි, විතත්ථි එව **විදත්ථි, තනු** විත්ථාරෙ,ති, **තස්ස ථො. විදත්ථි.** ''කමා තතො''තිපි පාඨො.

කුඤ්චිතො සඞ්කොචිතො පාණි **පසතාබ්‍යො, පපුබ්බො සර** ගතියං, තො. පමාණප්පකරණතො විතතඤ්ජලියෙවායං කථිහි ඉච්ඡිතො. සම්පුටඤ්ජලි පනායං, පසාරිතසහිතා [පසාරිතසහිතත්තා (ක.)] යස්ස අඞ්ගුලියො භවන්තීති.

කුඤ්චිතො ච තතඞ්ගුට්ඨො, සපතාකොති සම්මතො;
පතාකෙහි තු හත්ථෙහි, සම්පුටඤ්ජලි ඉච්ඡිතො.

දෙවතානං ගරූනඤ්ච, පිතූනඤ්චෙ'ච්ඡිතො පුරෙ;
අත්ථප්පකරණාදීහි, භෙදො ඤෙය්‍යො තහිං තහිං.

යථා ජලඤ්ජලිං දදාති, අඤ්ජලිනා පිවති, දෙවොයං කතඤ්ජලිරිති. පුටඤ්ජලිස්ස වා වක්ඛමානත්තා ඉධ විතතඤ්ජලියෙව.

268. තිකං සප්පකොට්ඨෙ විතතකරෙ. **රමු** කීළායං, තනො, **ම**ලොපො, **රතනං,** මණිබුද්ධාදීසු ච. **කුක** ආදානෙ, උ , ද්විත්තං. **හස** ධාතුම්හා ථො, තො වා, **හත්ථො,** හත්ථසහිතත්තා වා පකොට්ඨො **හත්ථො.**

ද්වයං සම්පුටඤ්ජලිම්හි. කරමයො පුටො **කරපුටො, අඤ්ජ** බ්‍යත්තිගතිකන්තීසු, අලි, අඤ්ජලි. කරපුටො ච අඤ්ජලි චෙති **කරපුටඤ්ජලී.**

ද්වයං නඛෙ. කරෙ ජායති රුහතීති **කරජො.** නත්ථි ඛං ඉන්ද්‍රියං එත්ථාති **නඛො,** සඤ්ඤාසද්දත්තා න අත්තං, අවිසයත්තා වා. පුනබ්භවො, කරරුහො, නඛරොතිපි නඛස්ස නාමානි.

ද්වයං පුටඞ්ගුලිකරෙතිබ්‍යාතෙ මුට්ඨිම්හි. **මට** ඉච්ඡායං, ණ්වු, **බද** හිංසායං වා, දස්ස **ටො. මු** බන්ධනෙ,ති, **තස්ස ඨො,** ද්විත්තං.

269. **පස්සද්වයවිත්ථතා** පස්සද්වයෙපි විතතා පසාරිතා **සහකරා** සපාණයො ද්වෙ බාහූ බ්‍යාමො නාම, බ්‍යාමීයතෙ අනෙනාති **බ්‍යාමො, විපුබ්බො යාම** අඤ්ඡෙ. **උද්ධං** උපරි තතා විතතා භුජා ච පොසො ච තෙසං සමුදිතානං පමාණසදිසං පමාණං යස්ස තස්මිං **උද්ධන්තතභුජපොසප්පමාණෙ පොරිසසද්දො** වත්තති. **භුජසද්දෙන** සහකරා භුජා ගය්හතෙ, එකස්ස **පමාණසද්දස්ස** ලොපො, පුරිසස්ස පමාණං **පොරිසං. පුරිසසද්දො** චෙත්ථ සකරභුජපුරිසං වදති, තීසු, යථා – පොරිසං ජලං, පොරිසො හත්ථී, පොරිසී යට්ඨී.

270. ද්වයං උරසි. **උස** දාහෙ, රො, **සලොපො, අර** ගතිම්හි වා, අස්සූකාරො. **හර** හරණෙ, යො, **රස්ස දො.** කොළං [කොට්ඨං (ක.)] , භුජන්තරං, වක්ඛොතිපි උරොනාමානි. තිකං උරොජෙ. **තනු** විත්ථාරෙ, තනොති ඉච්ඡන්ති **ථනො, තස්ස ථො, ථන** දෙවසද්දෙ, **ථන** චොරියෙ වා. **කුච** සඞ්කොචනෙ, **කුචො.** පයො ඛීරං ධාරෙතීති **පයොධරො.** කුචො ච පයොධරො චාති ද්වන්දො.

ථනග්ගස්මිං ථනස්ස අග්ගෙ චූචුකං, නපුංසකෙ. ''චූචුකො සො කුචානන''න්ති [චින්තාමණිටීකා 16.77] තු **රතනකොසො, චු** චවනෙ, උකො, ද්විත්තං, දීඝො ච, **චූචුකං, චන්චු** ගතියං වා, උකො, නලොපො, අස්සූකාරො, **චූචුකං.**

ද්වයං **පිට්ඨෙ** කායස්ස පච්ඡාභාගෙ. **පිට** සද්දසඞ්ඝාතෙසු, තො. ඉතරත්‍ර **ති, පිසු** සෙචනෙ වා.

271. තිකං තනුමජ්ඣෙ. මජ්ඣෙ භවො **මජ්ඣො. ලග** සඞ්ගෙ, අ. මජ්ඣෙ භවං **මජ්ඣිමං.** චතුක්කං උදරෙ. **කුස** අක්කොසෙ, ඡි, **සස්ස චො. ගහ** උපාදානෙ, අනි, **ඊම්හි ගහණී,** ගබ්භං ගණ්හාති ධාරෙතීති වා **ගහණී,** ගබ්භාසයසඤ්ඤිතො මාතුකුච්ඡිප්පදෙසො, තෙජොධාතුම්හි පන යථාභුත්තාහාරස්ස විපාචනවසෙන ගණ්හනතො අඡඩ්ඩනතො **ගහණී.** උපුබ්බො **දර** ගමනෙ. උද්දරති උද්ධං ගච්ඡති වායු යත්‍රාති **උදරං. ගු** සද්දෙ, අභො, ද්විත්තාදි, **ගබ්භො.** පිචණ්ඩ ජඨර තුන්දාපාත්‍ර.

කුච්ඡිසම්භවෙ කුච්ඡිට්ඨෙ කොට්ඨො, අන්තො වාති ඉමෙ ද්වෙ වත්තන්ති, **කුස** අක්කොසෙ, තො, ඨො වා. **අම** ගමනත්ථො, තො.

272. චතුක්කං කටියං. **හනධාතුම්හා** යු, **හස්ස** ද්විත්තං, **හස්ස ජො, හනස්ස සො** ච, **ජඝනං.** නිච්ඡයෙන තමතීති **නිතම්බො, තමුධාතුම්හා** බො. **සු** පසවෙ, ණි. **කට** වස්සාවරණෙසු, කටාතෙ ආවරීයතෙ වත්ථාදීහි **කටි,** ඉ, එතෙ ද්වෙ නාරියං. එත්ථ ච **ජඝනසද්දෙන** ඉත්ථිකටියා අග්ගභාගො, **නිතම්බසද්දෙන** ඉත්ථිකටියා පච්ඡාභාගො, සෙසද්වයෙන කටිසාමඤ්ඤං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, වුත්තඤ්ච ''පච්ඡා නිතම්බො ථීකට්‍යා, ජඝනං තු පුරො භවෙ''ති [අමර 16.74].

273. **ලිඞ්ගන්තං** ලිඞ්ගසාමඤ්ඤෙ. අඞ්ගෙ සරීරෙ ජායතීති **අඞ්ගජාතං, අඞ්ගසද්දො** සරීරවාචකො, අඞ්ගමෙතස්සත්ථීති කත්වා. රහසි ඨානෙ ජාතං අඞ්ගං **රහස්සඞ්ගං,** සත්තමියාලොපො, ඉස්සත්තං, **සස්ස** ද්විත්තඤ්ච. වත්ථෙන ගුය්හිතබ්බන්ති **වත්ථගුය්හං. මිහ** සෙචනෙ, කරණෙ යු, මිහති රෙතොමුත්තානි යෙනාති **මෙහනං. නිපුබ්බො මිහ** සෙචනෙ, තො, **නිමිත්තං.** උත්තමඞ්ගත්තා **වරඞ්ගං. වජ** ගතියං, අස්සීකාරො, පච්චයෙහි විනා ජායතීති වා **බීජං,** විරහත්තජොතකො හොත්ථ **විකාරො. ඵල** නිප්ඵත්තියං, ඵලති එතෙන පුත්තන්ති **ඵලං.** ලිඞ්ගති ''ඉත්ථී, පුරිසො''ති විභාගං ගච්ඡති යෙනාති **ලිඞ්ගං. ලිඞ්ග** ගමනෙ, ලීනං අපාකටං අඞ්ගන්ති වා **ලිඞ්ගං.** එතෙසු **බීජඵලසද්දා** අණ්ඩෙපි වත්තන්ති.

ද්වයං පුරිසලිඞ්ගපසිබ්බකෙ. **අම** ගමනෙ, ඩො, **අණසද්දත්ථො** වා, ඩො, **අඩි** අණ්ඩත්ථෙ වා, තො. **කුස** අක්කොසෙ, ණො. **අණ්ඩසද්දො** චෙත්ථ බීජෙපි, අණ්ඩකොසොති සමුදිතම්පි කොසස්ස නාමං, ''කුක්කුටච්ඡාපකස්සෙව අණ්ඩකොසම්හා''ති [පාරා. 13, 14] හි වුත්තං, **අමරකොසෙපි** [අමරකොසෙ 16.76] අණ්ඩකොසොති සමුදිතෙනෙව නාමං වුත්තං. එත්ථ ච අණ්ඩස්ස බීජස්ස කොසො **අණ්ඩකොසොති** විග්ගහො කාතබ්බො.

ද්වයං ඉත්ථියා අඞ්ගජාතෙ. **යු** මිස්සනෙ, අධිකරණෙනි, **යොනි,** ඉත්ථියං පුමෙ චායං, ඉත්ථී ච පුමා ච **ඉත්ථීපුමං,** තස්මිං. භජන්ති අස්මින්ති **භගං.** මාරමන්දිර මාරකූපා චාත්‍ර.

274-275. තිකං ඉත්ථිපුරිසානං සම්භවෙ. සුචිස්ස පටිපක්ඛො **අසුචි, ඉකාරන්තො,** ද්විසු, සම්භවලිඞ්ගො වා. **සංපුබ්බා භූධාතුම්හා** අ. **සක** සාමත්ථියං, තො, **තස්ස කො,** අස්සුත්තං, **සුච** සොකෙ වා, කො.

ද්වයං වච්චමග්ගෙ. පුනන්ති අනෙනාති **පායු. පූ** පවනෙ, උ, ඌස්සායො, **පය** ගමනත්ථො වා, පයති වච්චමනෙනාති **පායු,** කරණෙ උ, අයං **පුරිසෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ වත්තති. **ගුද** කීළායං, අ. අපානංපාත්‍ර.

අට්ඨකං වච්චෙ. **ගූථ** කරීසොස්සග්ගෙ, **ගුප** ගොපනෙ වා, ථො. **කිර** විකිරණෙ, ඊසො, **කරීසං. වර** වරණසම්භත්තීසු, චො, ගූථඤ්ච කරීසඤ්ච වච්චඤ්චෙති ද්වන්දො, තානි විකප්පෙන පුමෙ වත්තන්ති, නිච්චං නපුංසකෙ, පුල්ලිඞ්ගත්තං තෙසං කත්ථචියෙව, සබ්බත්‍ර නපුංසකත්තමෙව බහුලන්ත්‍යත්ථො. **මල** චලනෙ, අ, **මල** ධාරණෙ වා. **සක** සත්තියං, **සස්ස ජො.** උච්චාරීයතෙ ජහාතෙති **උච්චාරො,** උපුබ්බො **චරධාතු** චජනෙ, උක්ඛිපනෙ ච වත්තති. **මිහ** සෙචනෙ, ලො, වණ්ණවිපරියයො, ළත්තඤ්ච. අවකරීයතෙති **උක්කාරො,** අවස්සුත්තං, **කිර** වික්ඛිපනෙ. සමලංපාත්‍ර. **සමු** උපසමෙ, අලො.

ද්වයං මුත්තෙ. **සු** සවනෙ, සවනං සන්දනං, චුරාදි, ණො. **මුච** මොචනෙ, තො, **මුත්ත** පස්සාවෙ වා. **උච්චතෙ** කථීයතෙ. **ගොමුත්තෙ** ගවං සම්බන්ධිනි මුත්තෙ **පූතිමුත්තසද්දො** වත්තති. අජ්ජ පවත්තම්පි හි තං දුග්ගන්ධභාවෙන පූතිමුත්තන්ත්වෙව වුච්චති, යථා ''පූතිකායො''ති. අස්සාදීනං මලෙ **ඡකණසද්දො, සක** සත්තියං, යු, **සස්ස ඡො.**

276. නාභියා අධොභාගො වත්ථි නාම, සො ද්විසු. වත්ථි මුත්තපුටං. ''මුත්තාසයපුටො වත්ථි''රිති [චින්තාමණිටීකා 16.73] **රතනමාලා.** වසති මුත්තමෙත්ථාති **වත්ථි, වස** නිවාසෙ,ති, **තස්ස ථො, ත්ථිපච්චයෙන** වා සිද්ධං. උච්ඡඞ්ගං අඞ්කඤ්ච ඉමෙ ද්වෙ උභො සද්දා පුමෙ වත්තන්ති. උස්සජ්ජති එත්ථාති **උච්ඡඞ්ගං, සජ** සඞ්ගෙ, **සස්ස ඡො,** ද්විත්තං. **අඞ්ක** ගමනත්ථො, අ, අඞ්කො, අථ වා **අඞ්ක** ලක්ඛණෙ, අ, **අඞ්කො,** ''උච්ඡඞ්ගච්ඡනෙස්ව'ඞ්කො''ති **අමරකොසෙ** [අමර කොසෙ 23.4].

ද්වයං ජාණුපරිභාගෙ. **අර** ගමනෙ, උ, අස්සූකාරො. **සන්ජ** සඞ්ගෙ, ආසජ්ජති වත්ථමත්‍රාති **සත්ථි,** ථි. ඌරු ච සත්ථි චෙති ද්වන්දො, නපුංසකෙපි.

තිකං ජාණුම්හි, ඌරුනො පබ්බං ගණ්ඨි **ඌරුපබ්බං. ජන** ජනනෙ, ණු. ද්විත්තෙ **ජණ්ණු.**

277. ද්වයං පාදගණ්ඨිම්හි. **ගුප** රක්ඛණෙ ඵො, සකත්ථෙ කො. පාදස්ස ගණ්ඨි **පාදගණ්ඨි.** ඝුටිකාපාත්‍ර. **ඝුට** පරිවත්තනෙ, ඝුට්‍යතෙ අනෙනෙති **ඝුටිකා,** ණ්වු.

ද්වයං පාදස්ස පච්ඡාභාගෙ ගොප්ඵකස්සාධො භාගෙ. පුමෙ තුති **ත්**වන්තං ලිඞ්ගපදං. **පස** බාධනඵුසනෙසු,ති, **තස්ස ණො, සස්ස හො,** වණ්ණවිපරියයො, **ණි**පච්චයෙන වා සිද්ධං. **ස**කාරවණ්ණාගමෙ වුද්ධියඤ්ච **පාසණ්හි.** එලිපාත්‍ර, **ඉල** ගතියං,ති, **ත**ලොපො.

ද්වයං පාදග්ගෙ. පාදස්ස අග්ගං **පාදග්ගං.** පකට්ඨං පදං **පපදන්ති** කම්මධාරයො. ‘‘පපදො’’තිපි පාඨො. තිකං පාදෙ. **පද** ගතිම්හි, **ණො,** පජ්ජතෙති **පාදො.** පජ්ජතෙ ගච්ඡතීති, අ. **චර**ම්හා කරණෙ යු, **චරණං,** ඉදං පුමෙ විකප්පෙන, නිච්චං නපුංසකෙ. අඞ්ඝිපාත්‍ර, **අඝි** ගතියං. ඉ, **හස්ස ඝො.**

278. ද්වයං හත්ථාද්‍යවයවෙ. **අඞ්ගි** ගත්‍යත්ථො, අ. අවපුබ්බො **යු** මිස්සනෙ, අ. පතීකො, අපසනොපාත්‍ර. **පති**පුබ්බා **ඉ**ම්හා කො. **අප**පුබ්බා **හනි**ම්හා අ, **ඝනා**දෙසො ච.

ද්වයං පස්සට්ඨිම්හි. **පා** රක්ඛණෙ, සු, **ළි**කාරවණ්ණාගමො, සකත්ථෙ කො, **පස්ස ඵො.** අළාගමෙ **ඵාසුකා.** ‘‘පාසුළිකා, පාසුකා’’තිපි පාඨො. **ඵුස** සම්ඵස්සෙතිපි ධාතු, තදා **උ**පච්චයාදි.

ද්වයං අට්ඨිමත්තෙ. **අසු** ඛෙපනෙ, ඉ, **සස්ස ට්ඨො, අට්ඨි,** ඉදං **පණ්ඩකෙ** නපුංසකෙ වත්තති. **ධා** ධාරණෙ, තු, ඉත්ථී. කීකසං, කුල්ලංපාත්‍ර. **ගලස්ස** කණ්ඨස්ස හෙට්ඨිමන්තෙ ජාතමට්ඨි **ගලන්තට්ඨි. අක** ගමනෙ, ඛො, සකත්ථෙ කො.

279-280. ද්වයං සිරසොට්ඨිඛණ්ඩෙ. සමුදිතෙ තු **කරොටි,** ඉත්ථී [අමර 16.69]. **කපු** සාමත්ථියෙ, අරො, කං සීසං පාලෙතීති වා **කප්පරො,** රස්සො, **ලස්ස ර**ත්තඤ්ච. කං පාලයතීති , කම්මාදිම්හි ණො. ‘‘සිරොට්ඨිම්හි කපාලො’ථී, ඝටාදිසකලෙපිචෙ’’ති **රුද්දො** [චින්තාමණිටීකා 16.68]. කපාලො අථීති [අනිත්ථීති අත්ථො] ඡෙදො. **කපාලසද්දො** විකප්පෙන පුල්ලිඞ්ගො. **කඩි** ඡෙදෙ, අරො. මහතී සිරා **මහාසිරා, සිරා**ති ච. **සි** බන්ධනෙ, රො.

තිකං සුසිරවත්‍යං වායුවහන්තසිරායං. තිවිධා හි කායසිරා එකා වායුවහා, අපරා සුත්තම්වාට්ඨිබන්ධිනී, අඤ්ඤා ආහාරවාහිනී අන්තඛ්‍යා. තත්‍ර තතියෙන පඨමා, පඨමදුතියෙහි දුතියා ච දීපිතා, තතියා පන පරතො වක්ඛති. **නහ** බන්ධනෙ, අරු. **සි** බන්ධනෙ, රො. **ධම** සද්දෙ, යු. නදාදි, අනි වා, **ධමනී.**

තතියං දස්සෙතුමාහ ‘‘රසග්ගසා’’ත්‍යාදි. රසං ගසතීති **රසග්ගසා, ගස** අදනෙ. රසං හරති නෙතීති **රසහරණී,** යු, නදාදි.

තිකං මංසෙ. **මන** ඤාණෙ, සො. **මිස** සද්දෙ, **ආ**පුබ්බො ආමසනෙ වා. **පිස** අවයවෙ, තො. පලලං, කබ්බංපාත්‍ර.

ද්වයං ආතපාදිනා සුක්ඛමංසෙ. තිලිඞ්ගකන්තුති **ත්**වන්තං ලිඞ්ගපදං. **වල, වල්ල** සංවරණෙ, ඌරො, ඉත්ථියං ‘‘ඉත්ථියමතො **ආ**පච්චයො’’ති ආ, **වල්ලූරා.** උද්ධං තත්තං **උත්තත්තං. තප** සන්තාපෙ, තො.

281. චතුක්කං ලොහිතෙ. **රුහ** ජනනෙ, තො, **ඉ**තො වා. රුන්ඣතෙ චම්මෙනාති **රුධිරං,** ඉරො. **සොණ** වණ්ණෙ, තො. **රඤ්ජ** රාගෙ, තො. අසං, ඛතජංපාත්‍ර [ඛතා ජායතෙ (චින්තාමණිටීකා 16.64)].

තිකං ඛෙළෙ. **ලා** ආදානෙ, අලො, ඉත්ථියමා, **ලල** ඉච්ඡායං වා, ඉත්ථියමා. **ඛෙල** ගතියං, අ. **ඛල** චලනෙ, සඤ්චයෙ වා, ණො, ළත්තං, ඛං වා ආකාසං ඉලතීති **ඛෙළො. ඉල** ගතියං, කම්මනි ණො, **ඉල** ගතිම්හි වා, අ, ඉස්සෙ.

ද්වයං පිත්තෙ. **මා** පරිමාණෙ, ධු. **මද** උම්මාදෙ වා, ණු, **දස්ස ධො.** මායූති පාඨෙ **මය** ගතියං, ණු. **මාධුමායු**සද්දා ද්වෙ **පුරිසෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ. අපිදධාතීති **පිත්තං. අපි**පුබ්බො **ධා** පිධානෙ, තො, අලොපො, භූජාදි, **පිත්තං,** නපුංසකෙ.

ද්වයං සෙම්හෙ. **සිලිස** සිලෙසනෙ, චුරාදි, සිලිස්‍යතෙ අත්‍රෙති **සෙම්හො,** මන, **ලිසස්ස හො,** වණ්ණවිපරියයො. ඉතරත්‍ර උමො, **සිලෙසුමො.** කඵොපාත්‍ර, කෙන තොයෙන ඵාති වුද්ධි යස්ස **කඵො,** නෙරුත්තො.

282-283. විලීනො විභූතො ස්නෙහො **වසා**ත්‍යුච්චතෙ, **වස** නිවාසෙ, ආ. ද්වයං අවිලීනස්නෙහෙ. **මිද** ස්නෙහනෙ, ණො. **වප** බීජසන්තානෙ, අ, **වපා.** ‘‘වපා විවරමෙදෙසූ’’ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ, අමරකොසෙ** පන මෙදාදීනමෙකත්ථතා දීපිතා, වුත්තඤ්හි තත්ථ ‘‘මෙදො තු වපා වසා’’ති [අමර 16.64].

තිකං චන්දනසුවණ්ණාද්‍යලඞ්කාරකතසරීරසොභායං. **කපු** සාමත්ථියෙ, ආකප්පනං **ආකප්පො,** ණො. ‘‘නෙපච්ඡෙ ගෙහමත්තෙ ච, වෙසො වෙස්‍යාගහෙපි [වෙස්සගහෙපි (ක.)] චෙ’’ති [චින්තාමණිටීකා 16.99] **රභසො. විස** කන්තියං, **විසි** බ්‍යාපනෙ වා, ණො. නිස්සෙසතො පථනං පඛ්‍යානං **නෙපච්ඡං, පථ** පඛ්‍යානෙ ඤාණ. පටිකම්මං, පසාධනංපාත්‍ර.

ඡක්කං හාරාද්‍යාභරණෙ. **මඩි** භූසායං, කරණෙ යු. **සාධ** සංසිද්ධියං, යු, **සාධ** සඞ්ඛාරගතීසු වා, **පසාධනං,** මුද්ධජදුතියොත්‍ර. **භූස** අලඞ්කාරෙ, කරණෙයෙව යු. ආභරියතෙ තන්ති **ආභරණං, හර** හරණෙ, කම්මනි යු. අලං විභූසනං කරියතෙනෙනෙති **අලඞ්කාරො,** ණො. **පිළන්ධ** භූසනෙ, කරණෙ යු. පරික්ඛාරොපෙත්‍ර [පරිකරොපෙත්‍ර (ක.)].

ද්වයං මකුටෙ. **කිර** විකිරණෙ, ඊටො. **මකි** මණ්ඩනෙ, උටො. මුකුටොතිපි පාඨො, එතෙ ද්වෙ අනිත්ථී.

ද්වයං මකුටග්ගට්ඨෙ නායකමණිම්හි. මකුටචූළායං චුම්බිතා මණි **චූළාමණි.** මකුටසිරසි චුම්බිතා මණි **සිරොමණි.**

284. ද්වයං උණ්හීසපට්ටෙ. සිරසො වෙඨනං **සිරොවෙඨනං.** උපුබ්බො **නහ** බන්ධනෙ, ඊසො, වණ්ණවිකාරො. යං බහුකාලං දෙබ්‍යාමනුස්සෙස්වපි භවති, තත්‍ර කණ්ණාභරණෙ **කුණ්ඩලාදිද්වයං. කුඩි** දාහෙ, අලො. **වෙඨ** වෙඨනෙ, කණ්ණස්ස වෙඨනං **කණ්ණවෙඨනං,** මුද්ධජදුතියොයං.

තිකං තාළකාබ්‍යෙ කණ්ණාභරණෙ. කණ්ණානං භූසනං **කණ්ණිකා, කණ්ණ** භූසනෙ බහුලලක්ඛණෙ ණිකො. කණ්ණච්ඡිද්දනං පූරති යෙන සො **කණ්ණපූරො.** කණ්ණස්ස විභූසනං **කණ්ණවිභූසනං,** කරණෙ යු. තාලපත්තංපෙත්‍ර.

285. ද්වයං ගීවාභරණෙ. කණ්ඨස්ස භූසා **කණ්ඨභූසා,** ථී. ගීවායං භවං **ගීවෙය්‍යං,** භවත්ථෙ එය්‍යො, ගීවාය ආභරණං වා ගීවෙය්‍යං, **ගීව**තො ආභරණෙ එය්‍යො.

ද්වයං මුත්තාවලියං. හරීයතෙ මනො යෙන **හාරො.** මුත්තානං ආවලි පන්ති **මුත්තාවලි.** හාරාසද්දොපෙත්‍ර.

චතුක්කං පකොට්ඨාභරණෙ. පකොට්ඨො නාම කප්පරස්සාධොභාගො. **නී** නයෙ, උරො, **ඉයාදෙසො. වල** සංවරණෙ, අයො, අනිත්ථී, **නියුරොපි. කට** වසාවරණගතීසු, ණ්වු. පරි සමන්තතො හරති චිත්තං යන්ති **පරිහාරකං,** ණ්වු. අවාපකොපෙත්‍ර.

286-287. ද්වයං මුත්තාදිඝටිතවලයවිකත්‍යාභරණෙ. **කා** සද්දෙ, **කණ**පච්චයො, **කණ** සද්දෙ වා, ද්විත්තං, **කඞ්කණං, කකි** ගත්‍යත්ථෙ වා, යු, **කකි** ලොලේ‍ය වා, කඞ්කති යෙනාති **කඞ්කණං,** කරණෙ යු. කරස්ස භූසා **කරභූසා,** ථී.

ද්වයං ඛුද්දඝණ්ටිකායං. කිං කුච්ඡිතං කණතීති **කිඞ්කණී,** නදාදි. කිඞ්කිණීතිපි පාඨන්තරං, තදා යදාදි. ඛුද්දා එව ඝණ්ටා **ඛුද්දඝණ්ටිකා,** සකත්ථෙ කො, **ඝට** චලනෙ.

ද්වයං අඞ්ගුල්‍යාභරණෙ. අඞ්ගුලියං භවං **අඞ්ගුලීයකං,** ඊයො, සකත්ථෙ කො, අඞ්ගුලීනමාභරණං **අඞ්ගුල්‍යාභරණං.** උම්මිකාපෙත්‍ර. තමෙවාඞ්ගුලීයකං **සාක්ඛර**මක්ඛරවන්තං ‘‘මුද්දිකා, අඞ්ගුලිමුද්දා’’ති වොච්චතෙ. **මුද** තොසෙ, ණ්වු, ආ, **මුද්දිකා,** ඵලවිසෙසෙපෳයං. අඞ්ගුලියං භවා මුද්දා **අඞ්ගුලිමුද්දා.**

ද්වයං ඉත්ථීකට්‍යාභරණෙ. **රස** සද්දෙ, කත්තරි යු, ආ, **රසනා.** සායෙව **ඉනීම්හි රසනී.** ‘‘සාරෙ ධනිම්හි රසනං, ජිව්හායං රසනා න සො’’ති **රුද්දො.** මෙහනස්ස ඛස්ස මාලා **මෙඛලා**ති නිරුත්ති, මෙහනින්ද්‍රියස්ස මාලාත්‍යත්ථො. කාඤ්චී සත්තකී, සාරසනංපෙත්‍ර.

> එකයට්ඨී භවෙ කාඤ්චී, මෙඛලා ත්ව’ට්ඨයට්ඨිකා;
> රසනා සොළසා ඤෙය්‍යා, කලාපා පඤ්චවීසති [කලාපො පඤ්චවීසකො (චින්තාමණිටීකා 16.108)].

තිකං සොවණ්ණෙ පගණ්ඩභූසනෙ. පගණ්ඩො නාම කප්පරස්සොපරිභාගො. **කෙ** සද්දෙ, උරො, **යාගමො. අඞ්ග** ගමනෙ. දො. බාහුමූලස්ස, බාහුමූලෙ වා භවං විභූසනං **බාහුමූලවිභූසනං.**

288. චතුක්කං ඉත්ථීචරණවිභූසනෙ. අඞ්ගදාකාරං පාදභූසනං **පාදඞ්ගදං. මජි** සද්දත්ථො, ඊරො, පාදෙ කටකං **පාදකටකං.** ඌනං පාදං පූරෙතීති **නූපුරො,** වණ්ණවිපරියයො. පාදකටකො ච නූපුරො චෙති **කටක**සද්දස්ස පුල්ලිඞ්ගෙපි පවත්තනතො ද්වන්දසමාසො. තුලාකොටි, හංසකොපෙත්‍ර. **තුල** ගතිකොටිල්‍යෙ. කුටිලකොටිත්තා **තුලාකොටි,** පුමෙ. හංසගතිත්තා **හංසකො.**

289. මුඛඵුල්ලාදයො අලඞ්කාරප්පභෙදා සියුං. මුඛඵුල්ලං නාම සුවණ්ණමයො මුඛාලඞ්කාරො, මුඛෙ ඵුල්ලතීති **මුඛඵුල්ලං, ඵුල්ල** විකසනෙ, දන්තාදීසු සුවණ්ණමයාලඞ්කාරොපි මුඛඵුල්ලමෙව. **උණ්ණතං** සුවණ්ණාදිරචිතං නලාටාභරණං, උපුබ්බො **නමු** නමනෙ. එත්ථ ච මුඛඵුල්ලුණ්ණතානං විසෙසං විපරියයෙනාපීති වදන්ති. ගාවීනං ථනාකාරත්තා ගත්ථනං, ඔස්සත්තං, තමෙව උත්තමත්තා **උග්ගත්ථනං,** චතුයට්ඨිකො හාරභෙදො. **ගමු** ගමනෙ, ණ්වු,

ද්විත්තං, අස්සිත්තඤ්ච, **ගිඞ්ගමකං,** බාත්තිංසයට්ඨිකො හාරහෙදොච. **ආදිනා** අද්ධහාරො, මාණවකො, එකාවලී, නක්ඛත්තමාලාදයො හාරහෙදා ච සඞ්ගය්හන්ති [අමර 16.106].

290. පජ්ජං වත්ථමත්තෙ. **චිල** වසසනෙ, චිලාපතෙ අච්ඡාදීයතෙති, ණො, ථීයං **චෙලී.** ඡද සංවරණෙ, ආපුබ්බො කරණෙ, යු. **වස** අච්ඡාදනෙ, වසාපතෙ අච්ඡාදීයතෙති **වත්ථං,** ථො. **ණම්හි වාසො. යුම්හි වසනං. අම** ගමනෙ, කරණෙ යු, **අංසුකං,** රංසිපරියායොපාපයං. **අම්බ** සද්දෙ, කත්තරි අරො. **පට** ගමනෙ, කරණෙ අ, සොහනවෙලෙපායං. **දූ** ගමනෙ, කරණෙ සො, ද්විත්තං, දුරූපං අසති ඛෙපතීති වා **දුස්සං,** දුරූපං අසති දීපෙතීති වා **දුස්සං, දුපුබ්බො අස** දිත්තියං . **චිල** වසනෙ, අස්සොත්තං, ළත්තඤ්ච. **සට** රුජාවිසරණගත්‍යාවසානෙසු, ණ්වු.

291. පජ්ජං වත්ථහෙදෙ. තත්‍රාදිද්වයං දුකූලඛොය වත්ථෙ. **බු** සද්දෙ, මො, **බුමසද්දා** විකාරෙ ණො, බුමාය විකාරො **ඛොමං,** බුමා නාම අතසී, තබ්බක්කලසම්භවං වත්ථං, වාච්චලිඞ්ගොයං. **කූල** ආවරණෙ, දුක්ඛෙන කූලාපතෙති **දුකූලං,** දුමෙහි ජාතං කූලන්ති වා **දුකූලං.** කෙචි පන ''දුකූලම්පි එකං වත්ථන්තරං, න ඛොමනාම''න්ති වදන්ති. තං ''ඛොම'මට්ටෙ දුකූලෙ ච, අතසීවසනෙපි ච'', ''ඛොම'මට්ටෙ දුකූලෙවා''ති **නානත්ථසඞ්ගහතිකණ්ඩසෙසෙසු** [නානත්ථසඞ්ගහ 3.3.295] වුත්තත්තා න ගහෙතබ්බං. කොසො නාම කිමිගබ්භො, තතො ජාතත්තා **කොසෙයාං,** එයොා, ''කොසෙයාං කිමිකොසොත්ථ''න්ති [අමර 16.111] හි වුත්තං. කොසෙයාමෙව ධොතං පට්ටුණ්ණං නාම, වුත්තඤ්ච ''පට්ටුණ්ණං ධොතකොසෙයා''න්ති [අමර 16.113]. පත්තුණ්ණන්තිපි පාඨන්තරං. පට්ටුණ්ණරට්ඨෙ ජාතත්තා **පට්ටුණ්ණන්**තිපි වදන්ති. **කමු** කන්තියං, කමනීයත්තා **කම්බලො,** රඞ්කුනාමකස්ස හරිණවිසෙසස්ස ලොමෙනසඤ්ජාතවත්ථං [රාඞ්කවං විගරොමජං (අමර 16.111)], අලො, වාගමො ච මජ්ඣෙ. වාසද්දො **කම්බලසද්දස්ස** නපුංසකත්තං සමුච්චිනොති. **රල්ලකොපි** [අමර 16.116] කම්බලපරියායො. **සණ** සද්දෙ, කත්තරි අ, සණො නාම ථිරත්තචො එකො රුක්ඛයොනි, යස්ස තචෙන කෙවට්ටාදයො ජාලාදීනි කරොන්ති, සණස්ස විකාරො **සාණං,** වත්ථං. මිගලොමානි කොට්ටෙත්වා සුඛුමානි කත්වා කතමම්බරං **කොටුම්බරං, කුට** ඡෙදනෙ, උස්සො, අස්සු, කොටුම්බරට්ඨෙජාතත්තා වා **කොටුම්බරං.** හඞ්ගං නාම ඛොමාදීනි සබ්බානි එකජ්ඣානි වොමිස්සෙත්වා කතවත්ථං, **හන්ජ** අවමද්දනෙ, අථ වා හඞ්ගං නාම සාණඵලං, තබ්බිකාරත්තා වත්ථං **හඞ්ගං,** වුත්තඤ්ච **නානත්ථසඞ්ගහෙ** ''හඞ්ගා සාණාබ්‍යසස්සෙපි''ති. **සස්සසද්දෙන** චෙත්ථ ඵලං වුත්තං, ''රුක්ඛාදීනං ඵලං සස්ස''න්ති [අමර 14.15] වචනතො. හඞ්ගම්පි වාකමයමෙවාති කෙචි. **වත්ථන්තරං** වත්ථවිසෙසො. **ආදිනා** කප්පාසාදයොපි ගහිතා.

292-293. චතුක්කං පරිධානභූතෙ අධොවත්ථෙ. අධොභාගෙ වසීයතෙති **නිවාසනං, නි**සද්දො අධොභාගස්ස ජොතකො. **වස** අච්ඡාදනෙ, කම්මනි යු. බාහුල්‍යෙන අන්තරෙ මජ්ඣෙ භවං **අන්තරීයං,** ඊයො. සමානලිඞ්ගත්තා ද්වන්දො. අන්තරෙ භවං **අන්තරං,** ණො. අන්තරෙ මජ්ඣෙ භවො වාසො **අන්තරවාසකො,** සකත්ථෙ කො. උපසංඛ්‍යානංපාත්‍ර [අමර 16.117].

පඤ්චකං උපරිධානෙ. **වර** අච්ඡාදනෙ, **පපුබ්බො,** කම්මනි ණො, උභයත්‍රාපි වුද්ධි, **පාවාරො.** උත්තරස්මිං දෙහභාගෙ ආසජ්ජතෙති **උත්තරාසඞ්ගො, ආ** පුබ්බො **සඤ්ජ** සඞ්ගෙ. උපරි සංවීයතෙ පිධීයතෙ බාහුල්‍යෙනාති, යු. **උපසංපුබ්බො වී** තන්තසන්තානෙ. උත්තරස්මිං දෙහභාගෙ භවං විජ්ජමානං **උත්තරං, උත්තරීයඤ්**ච, ණො, ඊයො ච. සංඛ්‍යානංපාත්‍ර.

නවං වත්ථං අහතන්ති **මතං** කථීතං, න හඤ්ඤති යං පාසාණාදීහීති **අහතං.** තන්තතො අචිරමාහරිතං වත්ථං. අනාහතං, නිප්පවාණි, තන්තකංපාත්‍ර. වුත්තඤ්ච ''අනාහතං නිප්පවාණි, තන්තකඤ්ච නවම්බරෙ''ති [අමර 16.112].

ද්වයං චිරකාලත්තා නිද්දසෙ ජිණ්ණවත්ථෙ. නත්ථි අන්තො දසා යස්ස **නන්තකං,** සකත්ථෙ කො. කුච්ඡිතො පටො **කප්පටො, කප්ප** විතක්කෙ වා, අටො. ද්වයං අථිරවත්ථෙ, ජිණ්ණවසනං අථිරං වත්ථං. ''පට''ඉති චරති චොටතීති **පටච්චරං,** පටච්චරමෙව **පළච්චරං,** ළත්තං.

294. ද්වයං කොට්කාදිසන්නාහෙ, චොළෙ ච. **කච** බන්ධනෙ, උකො, නිග්ගහීතාගමො ච. වාණං සරං වාරයතීති **වාරවාණො,** කම්මනි ණො, අභිධානතො **වාරස්ස** පුබ්බනිපාතො, අනිත්ථියමෙතෙ. වත්ථස්ස අවයවෙ **දසාසද්දො** ඉත්ථී. ''දසා වත්‍යාමවත්ථායං, වත්ථංසෙ බහුම්හි ද්විසූ''ති [චින්තාමණිටීකා 16.114] **රඟසො. දා** ඡෙදනෙ, කම්මනි සො, රස්සො.

උත්තමඞ්ගම්හි සීසෙ යො කඤ්චුකො සුවණ්ණාදිමයො, සො ''නාළිපත්තො''ති කථීතො. නාළිපත්තො තංසණ්ඨානො සුවණ්ණාදිපටො නාළිපත්තො. සීසකං, සිරියං, සිරොභන්තිපි තස්ස නාමානි.

295. තිකං දීඝත්තෙ. ආපුබ්බො **යමු** උපරමෙ, ණො. ආ භුසො යාති ගච්ඡතීති වා **ආයාමො, යා** ගතිපාපුණෙසු, මො. දීඝස්ස භාවො **දීඝතා. රුහ** ජනනෙ, ණො.

ද්වයං විත්ථාරෙ. වත්ථවිසයෙ ‘‘ඔසාරො’’ති රුළ්හෙ. සමන්තතො නය්හතීති **පරිණාහො, නහ** බන්ධනෙ, ණො. විත්ථාරෙන සරණං විසාරො, සො එව **විසාලතා.**

296. චතුක්කං චීවරෙ. අරහතං ධජො **අරහද්ධජො,** රුළ්හියා තදඤ්ඤචීවරෙසු. කසායෙන, කසාවෙන ච රත්තං **කාසායං, කාසාවඤ්ච,** සමානලිඞ්ගත්තා ද්වන්දො. චි චයෙ, ඊවරො. වත්ථබන්ධෙහි චීයතෙති **චීවරං.**

මණ්ඩලාදයො **තදඞ්ගානි** සමුහභූතස්ස චීවරස්ස අවයවානි. **මඩි** භූසායං, අලො, **මණ්ඩලං.** චීවරපරියන්තොයං මහාපථවියා චක්කවාළපබ්බතො විය චීවරස්ස සමන්තතො තිට්ඨති. විවට්ටො නාම චීවරමජ්ඣගතමග්ගො, සො හි විසුං විසුං වට්ටතීති **විවට්ටොති** වුච්චති, **වට්ට** ආවට්ටනෙ. කුසි නාම මග්ගානං මජ්ඣගතවත්ථඛණ්ඩං, **කුස** ඡෙදනෙ, කම්මනි ඉ, **කුසි,** පුමිත්ථියං.

297. ඵලාදීනං යානි චත්තාරි සන්ති, එතා වත්ථස්ස **යොනියො** කාරණානි තතො තදුප්පත්තිතො. කප්පාසිකං වත්ථං **ඵාලං** නාම ඵලවිකාරත්තා, විකාරෙ ණො, තීසු. යථා – ඵාලො පටො, ඵාලා චෙලී, ඵාලං වත්ථං. ඛොමාදයො පන පටා **තබ්භවා** තබ්භතො සඤ්ජාතා.

298. කොසෙය්‍යං වත්ථං **කිමිජං** නාම. මිගලොමමයන්තු **කම්බලං.** ද්වයං බ්‍යවධායකපටෙ, කණ්ඩපටෙපීති කෙචි. **සමානත්ථා** එතෙ ද්වෙ තුල්‍යත්ථාත්‍යත්ථො. **ජු** ගතියං, භූවාදි, **ජු** බන්ධනෙ වා, යු, **අනකාදෙසො, සා** ඉත්ථී. තිරො කරීයති පිධීයති යාය, සා **තිරොකරණී,** යු. පතිසීරාපාත්‍ර. **පතිපුබ්බො සි** බන්ධනෙ, රො.

299. ද්වයං උපරිබන්ධපටෙ, අථසද්දොත්‍ර ලිඞ්ගාදිජොතකො. උද්ධං ලොචතෙ බන්ධීයතෙති **උල්ලොචං, ලුච** දස්සනෙ. චන්දාතපෙ විතනාතෙති **විතානං, තනු** විත්ථාරෙ, ණො, චුරාදි. ද්වයම්පි පුන්නපුංසකන්ති **ඊරිතං** කථිතං.

ද්වයං සිනානෙ. **නහ** සොචෙ, කරණෙ යු, **සිනා** සොචෙ, කරණෙ යු, ‘‘සිනානෙ’’ති සත්තම්‍යන්තං පදං. ද්වයං කුල්‍යාදිනා [කුට්‍යාදිනා (ක.), කුජ්ජනාදිනා (නිස්සය), කුඞ්කුමහලිද්දාදිනා (චින්තාමණිටීකා 16.121)] අඞ්ගනිම්මලීකරණෙ. උබ්බත්තීයතෙ විසාරීයතෙ මලමනෙනෙති **උබ්බත්තනං, වතු** වත්තනෙ, භූවාදි. **මජ්ජ** සුද්ධියං, යු. **සමන්ති** ද්වයමිදං සමානත්ථං.

300. තිකං නලාටකතෙ චිත්තකෙ. තිලකාකති **තිලකො.** චිත්තකාකති **චිත්තකං. ච**කාරෙන තමාලපත්තාකති **තමාලපත්තං** . සාමඤ්ඤෙන විසෙසකං, උභො **විසෙසකතිලකා** අනිත්ථී, සෙසද්වයං නපුංසකං [අමර 16.123].

තිකං චන්දනෙ, **චදි** හිලාදනෙ, හිලාදනං සුඛාපනං, යු. ගන්ධානං සාරො උත්තමො **ගන්ධසාරො,** ගන්ධයුත්තො සාරො ථිරංසො වා ගන්ධසාරො. මලයදීපගිරිම්හි ජායතීති **මලයජො.** භද්දසිරීපාත්‍ර.

301. තිකං පීතචන්දනෙ. ‘‘ගොසීස’’ඉති පබ්බතෙ මලයෙ දෙසෙ ජාතං **ගොසීසං,** ගො විය ජලං විය සීතන්ති වා ගොසීතං, තදෙව **තස්ස සකාරං** කත්වා **ගොසීසං.** තිලපණ්ණප්පමාණපණ්ණයුත්තතාය **තෙලපණ්ණිකං.** මනං හරතීති හරි, තමෙව චන්දනන්ති **හරිචන්දනං.** පීතසාරු, සුසීතංපාත්‍ර. **ගොසීසාදයො** තයො පුමෙ, නපුංසකෙ ච වත්තන්ති.

චතුක්කං රත්තචන්දනෙ. තිලපණ්ණප්පමාණපණ්ණයුත්තතාය **තිලපණ්ණී.** පුරිමෙන භෙදකරණත්ථං න වුද්ධි. පත්තමඞ්ගමස්සෙති **පත්තඞ්ගං,** බුද්දපණ්ණතාය අප්පධානපත්තම්ච්චත්ථො. ‘‘අඞ්ගං ගත්තන්ති කොපාය-පතිකෙස්වප්පධානකෙ’’ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ. රඤ්ජ** රාගෙ, හෙතුකත්තරි යු. රත්තවණ්ණතාය රත්තඤ්ච තං චන්දනඤ්චෙති **රත්තචන්දනං, අමරකොසෙ** පන **‘‘ගොසීසාදීනි රත්තචන්දන**න්තානි විසෙසෙ වත්තන්තී’’ති [අමර 16.131] වුත්තානි. තත්‍ර ගොසීසස්ස යථාවුත්තොයෙවත්ථො. ධවලං, සුසීතලං, චන්දනං, තෙලපණ්ණිකං මලයපබ්බතදෙසජමෙව. **හරි** මණ්ඩූකො, තදාකාරෙ පබ්බතෙ ජාතං චන්දනං **හරිචන්දනං.** පක්කම්බඵලගන්ධි පීතවණ්ණං. **තිලපණ්ණිපත්තඞ්ගානි** රත්තචන්දනසදිසස්ස රත්තසාරස්ස එකස්ස චන්දනස්ස නාමානි.

ද්වයං රත්තචන්දනෙ. අථ වා තිලපණ්ණ්‍යාදීනි චත්තාරි ලොහිතචන්දනසදිසස්ස රත්තසාරස්ස එකස්ස චන්දනවිසෙසස්ස නාමානි. කුචන්දනංපාත්‍ර. ‘‘පත්තඞ්ගං රඤ්ජනං රත්තං, පත්‍රඞ්ගඤ්ච කුචන්දන’’න්ති **රතනමාලායං.**

302. ද්වයං වණිජාදීනං ‘‘කාළෙය්‍යා’’ඉති රුළ්හෙපීතකට්ඨෙ. කාළවණ්ණං අනුසරති සීලෙනාති **කාළානුසාරී,** කාළවණ්ණජනකොත්‍යත්ථො. කාළං ජනෙතීති කාළියං, **‘‘කාළීයක**න්තු කාළෙය්‍යං, වණ්ණදං කන්තිජාසක’’න්ති [ජාසකං කන්තිදායකං (චින්තාමණිටීකා 16.126)] **බ්‍යාඩි.**

තිකං අගරුසාමඤ්ඤෙ. **ලූ** ඡෙදනෙ, හො. ලහුනාමත්තා **අගරු. රස්ස ලත්තෙ අගලු,** ද්වයං පුමෙ. වංසිකං, රාජාරහං, කිමිජං, ජොඞ්ගකංපාත්‍ර.

අස්මිං අගරුම්හි කාළෙ සති ''කාළාගරූ''ත්‍යුච්චතෙ. මල්ලිකාපුප්ඵගන්ධි අගරු පන මඞ්ගල්‍යොච්චතෙ.

ද්වයං සල්ලකීදවෙ. තුරුක්ඛො වුත්තො. **පිඩි** සඞ්ඝාතෙ, ණ්වු. සිහලො, යාවණොප්‍යත්‍ර.

303. ද්වයං මිගනාභියං. **කත්ථ** සිලාඝායං, ඌරො, නදාදි, සකත්ථෙ කො. මිගස්ස මදො **මිගමදො,** මිගො මරති යෙනාති වා මිගමරො, සො එව **මිගමදො.**

ද්වයං කුට්ඨෙ. **කුට** ඡෙදනෙ, ඨො, තො වා, ''කුටාදීහි ඨො''ති ඨො, **කුට්ඨං,** රොගභෙදෙපි. අත්තනො ඵායූපගතෙ අජෙ පාලෙතීති **අජපාලකං,** ණ්වු. පාරිභාබ්‍යං, පාකලං [ඵාලකී (ක.)], උප්පලං, වාප්පංප්‍යත්‍ර.

ද්වයං පිඩඞ්ගෙ. රොගං ලුනන්තො අඞ්ගති ගච්ඡතීති **ලවඞ්ගො.** දෙවානං කුසුමං පුප්ඵං **දෙවකුසුමං.** සිරිසඤ්ඤංප්‍යත්‍ර.

ද්වයං කුඞ්කුමෙ. කස්මීරරට්ඨෙ ජාතං **කස්මීරජං.** අග්ගිසිඛං, වරං, වල්ලිකං, පීතනං, රත්තසඞ්කොචං, පිසුනං, ධීරං ලොහිතචන්දනංප්‍යත්‍ර.

304. ද්වයං ධූනකෙ. යක්ඛෙහි කතො ධූපො **යක්ඛධූපො,** යක්ඛො දෙවො. සජ්ජරුක්ඛස්ස සිලෙසො **සජ්ජුලසො.** අස්සු, **සිලො**පො, එස්සත්තඤ්ච, සජ්ජස්ස රසො දවො සජ්ජුලසො, අස්සු, **ලත්තඤ්ච.** සජ්ජරසොතිපි පාඨො. රාලො, සබ්බරසො, බහුරූපොප්‍යත්‍ර.

තිකං තක්කොලෙ. **තක්ක** විතක්කෙ, ඔලො. **කුල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ණ්වු. කොසයුත්තං ඵලමෙතස්සාති **කොසඵලං.** ද්වයං ජාතිඵලෙ. කොසසහිතං ජාතිඵලමෙතස්සාති **ජාතිකොසං.** ජාතිඵලමෙතස්ස, න කිත්තිමන්ති **ජාතිඵලං.**

305. පජ්ජද්ධං කප්පූරෙ, ඝනො හුත්වා සරතීති **ඝනසාරො.** අබ්භමිව සිතං **සිතබ්භො,** අභිධානතො පුබ්බනිපාතො, **කප්ප** සාමත්ථියෙ, ඌරො. චන්දසඤ්ඤො, හිමවාලුකො, හිමාව්හයොප්‍යත්‍ර.

පජ්ජද්ධං ලාඛායං, ආ භුසො රත්තං කරොතීති **අලත්තකො,** ලත්තං, ක්වි. **යු** මිස්සනෙ, ණ්වු. **ලාඛ** සොසනෙ, අ, **ලා** ආදානෙ වා, ඛො. **ජන** ජනනෙ, තු, නලොපො. දුමාමයොප්‍යත්‍ර.

306. ද්වයං සරලද්දවෙ. සිරියා ලක්ඛියා ආවාසො **සිරිවාසො.** සරලනාමකස්ස රුක්ඛස්ස දවො රසො **සරලද්දවො.** පායසො, වකධූපො, සිරිවෙට්ඨොප්‍යත්‍ර. ''සිරිවාසෙ පරමන්නෙ ච, පායසො සම්මතො පුමෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 16.129] **රුද්දො.** ද්වයං අඤ්ජනෙ. **අඤ්ජු** බ්‍යත්තිමක්ඛනගතිකන්තීසු, යු. **කජ්ජ** බ්‍යසනෙ. කජ්ජති රොගන්ති **කජ්ජලං,** අලො.

ද්වයං ගන්ධගාහාපනචුණ්ණෙ, **වස** හිංසත්ථො, වසති දුග්ගන්ධන්ති වාසො, ණො, **වාස** උපසෙවායං වා, **වස** නිවාසෙ වා. සො එව චුණ්ණං. **යුජ** යොගෙ, කම්මනි ණො, වාසො එව යොගො **වාසයොගො.** ද්වයං විලෙපනමත්තෙ. **වණ්ණ** වණ්ණක්‍රියාවිත්ථාරගුණවචනෙසු, චුරාදි. වණ්ණයතීති **වණ්ණකං.** ණ්වු. **ලිප** උපදෙහෙ. විලෙපීයතෙති **විලෙපනං,** කම්මනි යු.

307. යො ගන්ධමාලාධූපාදීහි වත්ථතම්බුලාදීනං සඞ්ඛාරො, තං ''වාසන''මිත්‍යුච්චතෙ, **වාස** උපසෙවායං, වාසීයතෙ සඞ්ඛරීයතෙති **වාසනං,** යු.

තිකං පුප්ඵදාමෙ. **මා** මානෙ, ලො, **මල** ධාරණෙ වා, අ. මාලොව මාල්‍යං. **දම** ගතියං, පුප්ඵානි දමන්ත්‍යත්‍රෙති **පුප්ඵදාමං,** පුප්ඵානං රාසිකරණට්ඨානමිච්චත්ථො. **දා** ලවනෙ වා, මො. **අමරකොසෙ** පන ''මාලාමාල්‍යානි මුද්ධනි පවත්තාය මාලාය නාමානී''ති [අමර 16.135] වදති. **මාලමාල්‍යසද්දා** පුප්ඵෙපි, ''මාලා මාල්‍යං පසුනෙ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** ද්වයං ගන්ධග්ගාහිතෙ වත්ථාදො. **භූ** සත්තායං, කම්මනි තො, වුද්ධාදි. වාසාපෙති ගන්ධං ගාහාපෙති යන්ති **වාසිතං, වස** නිවාසෙ, කම්මෙ තො, තීසු, යථා – භාවිතො පටො, භාවිතා චෙලී, භාවිතං වත්ථං. වාසිතො, වාසිතා, වාසිතං වත්ථං.

308. පඤ්චකං මුද්ධමාලායං. **තසි** අලඞ්කාරෙ, භූවාදි. උද්ධං තසීයතෙති **උත්තංසො.** සිඛායං ජාතො **සෙඛරො,** රො. මුද්ධං අවති රක්ඛතීති **අවෙළා, අව** රක්ඛණෙ, එලො, ළත්තං. ''ආවෙළා''තිපි පාඨො, දීඝත්තං. සෙඛරො ච ආවෙළා චාති ද්වන්දො. මුද්ධනි අලඞ්කතං මාල්‍යං **මුද්ධමාල්‍යං,** තස්මිං. **අවපුබ්බො තසි** අලඞ්කාරෙ, උද්ධං තසීයතෙති අවතංසො, සො එව **වටංසකො,** සකත්ථෙ කො, **තස්ස ටො,** අනෙකත්ථත්තා උපසග්ගනිපාතානං උද්ධංභාවජොතකො චෙත්ථ අවසද්දොති තට්ඨොත්තං.

තිකං සෙය්‍යායං. සයන්ත්‍යස්සං **සෙය්‍යා,** යො. සයන්ත්‍යත්‍රෙති **සයනං, සෙනඤ්ච.** උභයත්‍රපි අධිකරණෙ යු, ඉස්සෙ, **එ අය,** ඉතරත්‍ර එත්තං, ''වා පරො අසරූපා''ති අලොපො ච, සයනීයාත්‍ර.

ද්වයං මඤ්චෙ. **පරිපුබ්බො අකි** ලක්ඛණෙ, ණො, ඉලොපො, රස්ස ලත්තං. **මචි** ධාරණොච්ඡායපූජනෙසු, භූවාදි අ, සකත්ථෙ කො. ඛට්‍ටාපාත්‍ර, ඛට්‍යතෙ ආකඩ්ඪතෙ සයනත්ථිකෙහීති **ඛට්‍ටා, ඛට** ආකඩ්ඪායං.

309. ද්වයං මඤ්චාධාරෙ. මඤ්චස්ස ආධාරො **මඤ්චාධාරො.** පටිපජ්ජති පවත්තති සෙය්‍යා යෙන, සො **පටිපාදො.** මඤ්චඞ්ගෙ මඤ්චාවයවෙ **අටනිසද්දො** ඉත්ථියං, **අට** ගමනත්ථො, අනි, යූ වා, නදාදි, රස්සො.

310. කුළීරපාදාදයො ඉමෙ චත්තාරො **මඤ්චන්තරා** මඤ්චභෙදා සියුං. තත්ථ කුළීරො කක්කටකො තස්ස සණ්ඨානපාදත්තා **කුළීරපාදො.** අටනියං ආහච්චො, ආහච්ච වා පාදො තිට්ඨති යස්සාති **ආහච්චපාදො,** පුබ්බපක්ඛෙ ''රිච්චා''ති යොගවිභාගෙන **රිච්චපච්චයන්තො ආහච්චසද්දො,** පරපක්ඛෙ තු **ත්වාපච්චයන්තො,** යස්ස අටනිඡිද්දෙ පාදො පවිසිත්වා තිට්ඨති, සො ආහච්චපාදො. **මස** ආමසනෙ, ආරො, සකත්ථෙ කො. යස්ස පාදච්ඡිද්දෙ අටනි පවිසිත්වා තිට්ඨති, සො **මසාරකො.** බුන්දෙන පාදෙන සහ එකාබද්ධා අටනි යස්ස සො **බුන්දිකාබද්ධො,** එකාරස්සිත්තං. එත්ථ ච මජ්ඣෙ ද්වින්නං මඤ්චානං ලක්ඛණං විපරියයෙනාපි වදන්ති.

311. ද්වයං සීසාධාරෙ. විසෙසෙන සීසං වහතීති **බිබ්බොහනං,** යු, බත්තං, අස්සොත්තඤ්ච. උපධීයතෙ සීසාසනං කරීයතෙති **උපධානං,** යු, **ධා** ධාරණෙ.

තිකං සාමඤ්ඤපීඨෙ. **පීඨ** හිංසාසංකිලෙසෙසු, භූවාදි, ණ්වු, ආ. **යදාදිනා කෙ** පච්චයෙ ඉත්ථිකතාකාරෙ පරෙ පුබ්බො අකාරො **ඉ**කාරමාපජ්ජතෙ, **''කෙ''**ති කිං? චෙතනා. ''පච්චයෙ''ති කිං? ඛකා. ''ඉත්ථී''ති කිං? පාචකා. ''කත''ඉති කිං? වුත්තකම්මා, කම්මපච්චයොයං, **ත**පච්චයෙ පීඨං [මොග්ගල්ලාන 4.142 සුත්තම්පි පස්සිතබ්බං]. ආසතෙ අස්මින්ති **ආසනං.**

ද්වයං උත්තමාරහපීඨෙ. **කුච** සංපච්චනකොටිල්‍යපතිට්ඨම්භවිලෙඛනෙසු, ඡො. භද්දං කල්‍යාණං පීඨං **භද්දපීඨං.** ගජදන්තාදිමයකෙසමජ්ජනියම්පි ද්වයමිදමාහු. තදා පසාධනී, කඞ්කතිකාපාත්‍ර. **පීඨන්තරෙ** දීඝපීඨෙ **ආසන්දී** මතා. **සද** විසරණගත්‍යාවසානෙසු, නදාදි, බින්දාගමො ච.

312. ආයාමවිත්ථාරවසෙන මහන්තො ආසනප්පභෙදො ''කොජවො''ති මතො, **කුජු** ථෙය්‍යකරණෙ, ණො, කුයං පථවියං ජවතීති වා **කොජවො,** **ජු** ගතියං. දීඝෙන ලොමෙන යුත්තො ආසනප්පභෙදො **''ගොනකො''**ති මතො, **ගු** සද්දෙ, යු, සකත්ථෙ කො, උස්සොත්තං.

ද්වයං අත්ථරණෙ. මිගලොමපුණ්ණතාය ජාතං **උණ්ණාමයං. ථර** සන්ථරණෙ, **පාදිපුබ්බො**ච, න කදාචිපි **පාදිරහිතො,** ආ භුසො ථරීයතෙති **අත්ථරණං,** යු.

ද්වයං සංසිබ්බනචිත්තකෙ. චිත්තරූපමස්සත්ථීති **චිත්තකං.** බාහුල්‍යෙන න **ඉකාරාගමො.** වානෙන සංසිබ්බනෙන සඤ්ජාතං චිත්තරූපමස්සාති **වානචිත්තකං,** සකත්ථෙ කො.

313. ද්වයං නිරන්තරපුප්ඵපටෙ. ඝනං සන්ධිභූතං පුප්ඵරූපමෙත්ථාති **ඝනපුප්ඵං.** පටලමෙතිස්සාත්ථීති **පටලිකා,** ඉකො. ද්වයං බහුමුදුලොමෙ සෙතවත්ථෙ. **සි** සෙවායං, සිවත්ථිකෙහි සෙවීයතෙති **සෙතො,** තො. **පට** ගමනෙ, ණ්වු, **පටිකා,** අද්ධෙන්දුපාසාණෙපි.

ද්වීසුපි පරියන්තෙසු යස්සා දසා සන්ති, සා **උද්දලොමී,** උදිතං ද්වීසු ලොමං දසා යස්සා සා **උද්දලොමී,** ඉස්සත්තං, ද්විත්තඤ්ච. එකස්මිං පරියන්තෙයෙව දසා යස්සා **එකන්තලොමී,** එකස්මිං අන්තෙ පරියන්තෙ ලොමං දසා යස්සාත්ථීති **එකන්තලොමී,** උද්දලොමී ච එකන්තලොමී චෙති **උද්දලොමිඑකන්තලොමිනො,** ''පදානං සන්ධි වත්තිච්ඡාතො, න සමාසන්තරගෙසූ''ති වුත්තෙපි ගාථාභාවතො ඡන්දොහානිභයා විසන්ධි. යත්ථ පන ගාථායම්පි [අගාථායම්පි (?)] විසන්ධි ''ධම්මසංවණ්ණනාය'න්තිආදිමාහා''ත්‍යාදීසු, තත්ථ කථන්ති? ''න සමාසන්තරඞ්ගෙසූ''ති ඉමස්සානිච්චත්තා තත්ථාපි න දොසො, ''නෙන නිද්දිට්ඨමනිච්ච''න්ති හි පරිභාසිතං [නසට්ඨං අනිච්චං (පරිභාසෙන්දුසෙඛර 97)].

314. **තදෙව** යථාවුත්තද්වයමෙව සොළසන්නං ඉත්ථීනං **නච්චයොග්ගං** නච්චස්ස යොග්‍යට්ඨානභූතං ''කුත්තක''මිත්‍යුච්චතෙ. **හි** පදපූරණෙ. ''නච්චයොග්‍යම්හී''තිපි පාඨො, තදා භාවසත්තමී. කරොන්ති එත්ථ නච්චන්ති **කුත්තකං, කර** කරණෙ, තො, අස්සු, භූජාදි, සකත්ථෙ කො.

සීහාදිරූපෙහි විචිත්තරූපං වත්ථං, ආසනං වා **විකතිකා** නාම භවෙ, එකස්සෙව හි කත්තුනො පකතිවිකතිසඞ්ඛාතාවත්ථාවසෙන ද්විත්තං, වත්තිච්ඡාවසෙන ලිඞ්ගසඞ්ඛ්‍යාවිභත්තිභෙදඤ්ච හොති, යථා – මනුස්සා

යක්ඛභත්තං අභෙසුං, සත්තප්පකරණානි අභිධම්මො නාම භවන්ති, දෙවදත්තො රජ්ජං පාපුණාතීති. යත්‍ර හි පකතියා වා විකතියා වාති ද්වින්නම්පි වුත්තතා සියා, තත්‍ර වාචකො පකතියායෙව සඞ්ඛ්‍යං ගණ්හාති, නෙතරස්ස තන්නිස්සිතභාවෙනාප්පධානතො [කච්චායනසාරෙ 6-7 ගාථාසු පස්සිතබ්බං]. යදා පන පකතියා සම්බන්ධාදිභාවං වත්තුමිච්ඡති, තදා අත්තනා වත්තබ්බස්ස අඤ්ඤත්ථස්සාභාවා විකතිප්පච්චතෙ වාචකෙන, යථා – දෙවදත්තස්ස රජ්ජං පාපුණාති, ඉධ පන ලිඞ්ගභෙදෙනෙව වුත්තං ''චිත්තං විකතිකා භවෙ''ති. විකරීයතෙති **විකති.**

315. කට්ටිස්සකොසෙය්‍යාසඞ්ඛාතානං ද්වින්නමත්ථරණානං කරණප්පකාරං දස්සෙතුං අරියාසාමඤ්ඤමාහ **''කට්ටිස්ස''**මිච්චාදි. කොසියකට්ටිස්සමයං කොසියසුත්තකට්ටිස්සවාකෙහි පකතමත්ථරණං කට්ටිස්සං නාම, විරූපෙකසෙසවසෙන කොසියඤ්ච කට්ටිස්සඤ්ච කට්ටිස්සානි, තෙහි පකතං අත්ථරණං **කට්ටිස්සං.** කොසියසුත්තෙන පකතන්තු අත්ථරණං **කොසෙය්‍යං** නාම. **රතනපතිසිබ්බිත**න්ති ඉදං ද්වින්නම්පි විසෙසනං, අත්ථරණඤ්ච ඉති **කමා** කමතො ''භවෙ''ති අජ්ඣාහරිතබ්බං. **අත්ථරණ**සද්දස්සානුණ්ණාමයෙස්වපි පවත්තනතො එත්ථාපි ''අත්ථරණ''න්ති වුත්තං, යථා – සුත්තං කම්මන්ති. එත්ථ ච **ච**කාරො පාදන්තත්තා ගරුසු ගණ්හිතබ්බො, තෙනෙව හි සත්තපඤ්ඤාසමත්තා පරිපුණ්ණා හොන්ති, අරියාය හි පඨමපාදෙ ද්වාදසමත්තා, තථා තතියෙ, දුතියෙ අට්ඨාරස, චතුත්ථෙ පන්නරසමත්තාති සම්පිණ්ඩිතා සත්තපඤ්ඤාසමත්තා හොන්ති.

316. තිකං දීපෙ. **දීප** දිත්තියං, දිවාදි. දිප්පතීති **දීපො,** ණො. ''පදීපො''ති අඤ්ඤපදනිවත්තනත්ථං උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. **ජුති** දිත්තියං, භූවාදි, ණො.

ද්වයං ආදාසෙ. ''පුමෙ තු''ති **ත්ව**න්තං ලිඞ්ගපදං. ආදිස්සතෙ අස්මින්ති **ආදාසො,** ණො, ආපුබ්බො **දිස** පෙක්ඛනෙ, ඉස්සා. දිප්පති එත්ථාති **දප්පණො,** යු, ඉස්සත්තං. මකුරොප්‍යාත්‍ර.

ද්වයං චම්මමයකීළාගුළකෙ. වාසභවනෙහි යුවතීහි සහ කීළාසම්භවා ඤෙය්‍යා, තප්පක්කමෙනස්සාභිධානං. **ගුඩි** වෙඨනෙ, ණුකො, උස්සෙ, **ගුද්ද** කීළායමෙව වා, තදා දස්ස **ණ්ඩො. කදි** අව්හානෙ රොදනෙ ච, ණුකො, **කුද්ද** කීළායමෙව වා, උස්සත්තං, පුබ්බදස්ස **නො.**

ද්වයං බීජනීමත්තෙ. **වටි** විභාජනෙ, තාලවණ්ටෙහි කතත්තා **තාලවණ්ටං.** වණ්ටං නාම බීජනාදිකරණත්ථං විසුං භාජිතො තාලපත්තාවයවො, **තාලවණ්ට**සද්දස්ස යථාවුත්තවචනත්ථයොගෙපි සති සඤ්ඤාසද්දත්තා බීජනීසාමඤ්ඤෙ පවත්ති වෙදිතබ්බා. යදා පන තාලවණ්ටෙහි කතබීජනිමෙව වත්තුමිච්ඡති, තදා එකෙන **තාල**සද්දෙන විසෙසෙත්වා ''තාලතාලවණ්ට''න්ති වත්තබ්බං. යථා – තිලස්ස තෙලං, සුගතස්ස සුගතචීවරන්ති. බිජන්ති වායුනා යොජයන්ති යාය , සා **බීජනී,** යු, නදාදි, **යුජ** යොගෙ, **යස්ස** **වො,** උස්සී, **වජ** ගතියං වා අස්සී. ඛ්‍යජනංප්‍යාත්‍ර.

317. ද්වයං චඞ්කොටකෙ. **කුට** ඡෙදනෙ, සකත්ථෙ කො. **කරඬි** භාජනත්ථෙ, කො. ද්වයං කප්පූරාදිසම්පුටෙ [සරූපකාදිසම්පුටෙ (ක.)]. සමුග්ගච්ඡතීති **සමුග්ගො,** ක්වි. **පුට** සංසිලෙසනෙ, භූවාදි, අ.

පජ්ජද්ධං මෙථුනෙ. ගාමවාසීනං ධම්මො ආචාරො **ගාමධම්මො, ගාම**සද්දෙන චෙත්ථ ගාමවාසිනො වුත්තා, යථා ''ගාමො ආගතො''ති. අසතං අසප්පුරිසානං ධම්මො, සද්ධම්මපටිපක්ඛත්තා වා **අසද්ධම්මො. බ්‍යය** බයෙ, බ්‍යයති බලමෙතෙනාති **බ්‍යවායො,** මජ්ඣෙ **වා**ගමො, අථ වා විගතො අයො වුඩ්ඪී තස්මාති අවායො, අතිසයො අවායො **බ්‍යවායො.** මිථුනානං ඉත්ථිපුරිසානං සමානච්ඡන්දානං ආචාරො **මෙථුනං,** තදඤ්ඤෙසු උපචාරො, **රමු** රමනෙ, භාවෙ, කරණෙ වාති.

318. චතුක්කං විවාහෙ. **වහ** පාපුණෙ, ණො. **උප**පුබ්බො **යමු** උපරමෙ, අ. අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පාණිනො ගහණං **පාණිග්ගහො. නී** නයෙ, අ. උබ්බාහො, පාණිපීළනංප්‍යාත්‍ර.

ධම්මකාමත්ථා තයො වග්ගා වුච්චන්තෙ. ආගමනිද්දිට්ඨො සමාචාරො **ධම්මො.** විසයවිසයිසන්නිපාතජං සුඛං **කාමො.** සබ්බොපකරණං **අත්ථො. සමොක්ඛකා** මොක්ඛසහිතා ධම්මකාමත්ථා චතුබ්බග්ගො වුච්චන්තෙ. තිවග්ගෙන විසංයුත්තො **මොක්ඛො** නිබ්බානං. තුල්‍යබලෙහි පන ධම්මාදීහි චතූහි පධානෙහි **චතුභද්‍ර** [අමර 17.57] මුච්චතෙ.

319-320. ද්වයං ඛුජ්ජෙ. කුච්ඡිතං වජ්ජතීති **ඛුජ්ජො,** කස්ස **ඛො,** වලොපො, ණො. **ගඩි** නින්දායං, උලො.

තිකං රස්සසරීරෙ පුග්ගලෙ. **රස** සද්දෙ, සො. බ්‍යාමප්පමාණං න ලාතීති **වාමනො,** නෙරුත්තො. රස්සො ච වාමනො චෙති ද්වන්දො. **ලකුඬි** වාමනත්ථෙ, අ, සකත්ථෙ කො, ලකු විය සටිකා විය ඩෙති පවත්තෙතීති වා **ලකුණ්ඩකො.**

පඤ්චකං පඞ්ගුළජනෙ. පරෙන අඞ්ගතීති **පඞ්ගුළො,** උලො. පීඨෙන සප්පති සීලෙනාති **පීඨසප්පී, සප්ප** ගමනෙ, උපච්චයෙ **පඞ්ගු,** ද්වීසු. ඡින්නො ගමනාදිඉරියාපථො යස්සාති සො **ඡින්නිරියාපථො.** විගතා අක්ඛසදිසා ජඞ්ඝා යස්සාති

පක්ඛො, යථා හි රථස්ස අක්ඛෙ භින්නෙ ගමනං න සිජ්ඣති, තථෙව තස්සාපි අක්ඛජඞ්ඝාය භින්නායාති ඔපම්මසංසන්දනං.

ද්වයං ඛඤ්ජෙ. **ඛජි** ගතිවෙකල්ලෙ, භූවාදි, ඛඤ්ජතීති, අ. **ඛොඩි** ගතිපටිඝාතෙ, කො.

ද්වයං අවාක්කෙ. වත්තුමසක්කුණෙය්‍යත්තා මිගසදිසොති **මූගො,** ඉස්සූ. සුඤ්ඤං වචො යස්සාති සො **සුඤ්ඤවචො.**

හත්ථාදිවඞ්කො පුරිසො ''කුණී''ත්‍යුච්චතෙ. කුණනං කුණො හත්ථාදිවෙකල්ලං, තමෙතස්සත්ථීති **කුණී,** අථ වා **කුණ** සඞ්කොචනෙ, ඊ, කුච්ජිතං නයතීති වා **කුණී, ණ**ත්තං, ''හත්ථෙන කුණී, පාදෙන කුණී''ඉච්චාදිපයොගා. ද්වයං අපාඞ්ගදස්සනෙ ජනෙ. **චල** සංවරණෙ, ඉරො. කුච්ජිතං කරොතීති **කෙකරො,** උස්සෙ.

321. ද්වයං නික්කෙසසීසෙ. නික්කෙසං සීසමෙතස්ස, **ඛල** ඛලනෙ, සඤ්චයෙ ච, ආටො, නික්කෙසත්තා ඛං තුච්ඡං සීසං ලාතීති **ඛල්ලාටො,** ටො.

තිකං මුරමුණ්ඩසීසෙ. **මුණ්ඩ** ඛණ්ඩනෙ, භූවාදි, අ. **භණ්ඩ** පරිභාසනෙ, උ, සකත්ථෙ කො, **මුණ්ඩකො,** මුණ්ඩිකොපාත්‍ර.

අක්ඛීනං මජ්ඣෙ එකෙනාක්ඛිනා සුඤ්ඤො කාණො නාම, **කණ** සද්දගතිනිමීලනෙසු, ණො, කණති නිමීලතීති **කාණො,** තං පනස්ස නිමීලනං එකෙනෙවක්ඛිනා. **අට්ඨකථාදීසු** පන ''කාණොති එකච්ඡිකාණො, උභයච්ඡිකාණො වා''ති [සං. නි. අට්ඨ. 1.1.132] වුත්තං. **ද්වයෙන** අක්ඛිද්වයෙන සුඤ්ඤො **අන්ධො** නාම, **අන්ධ** දස්සනූපසංහාරෙ, අ.

322. ද්වයං නට්ඨසොතප්පසාදෙ. **බන්ධ** බන්ධනෙ, ඉරො. නලොපො. සුති කණ්ණො හීනො විකලො යස්සාති **සුතිහීනො.** එළොපාත්‍ර.

තිකං ගිලානසාමඤ්ඤෙ. **ගිල** හාසක්ඛයෙ, යු, බ්‍යාධිරොගොසඤ්ජාතො යස්ස **බ්‍යාධිතො. අත** සාතච්චගමනෙ, අධිකරණෙ, කත්තරි වා උරො, **ආතුරො,** දීඝාදි. ආමයාවී, විකතො, අපටු, අබ්භමිතො, අබ්භාන්තොපාත්‍ර.

උම්මාදො වාතාදිපකොපො රොගවිසෙසො, තබ්බති උම්මත්තො, **මද** උම්මාදෙ, උග්ගතෙහි වාතාදිදොසෙහි මදයතීති **උම්මාදො,** ණො. **බුජ්ජාදයො උම්මත්තන්**තා වාච්චලිඞ්ගෙ යුත්තතාය වාච්චලිඞ්ගිකා, යථා – බුජ්ජො පුරිසො, බුජ්ජා ඉත්ථී, බුජ්ජං නපුංසකං. උම්මත්තො පුරිසො, උම්මත්තා ඉත්ථී, උම්මත්තං නපුංසකං.

323. නවකං රොගමත්තෙ. **තකි** කිච්ඡජීවනෙ, භූවාදි, ආ භුසො තඞ්කතීති **ආතඞ්කො,** අ. **අම** රොගෙ, යො, **මය** ගතිම්හි වා, අථ වා **අම** රොගෙ, චුරාදි, ආමයති රුජ්ජතීති **ආමයො,** අ, කාරිතලොපාභාවො. **විධ** විජ්ඣනෙ, විජ්ඣතීති **බ්‍යාධි,** ඉ, අකාරවණ්ණාගමො, **බාධ** විබාධායං වා, තදා **යාගමො,** විවිධා වා ආධයො මනොපීළා යස්මිංස **බ්‍යාධි, ''පුමෙ** ආධි මානසී බ්‍යථා''ති [අමර 8.28] හි **අමරකොසෙ** වුත්තං. රොගෙගදො, කුවෙරායුධෙ ගදා, ගදො භාථරිකණ්හස්ස, ''ආමයෙ වායුධෙ ගදා''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ. රුජ** රොගෙ, කත්තරි ණො, රුජා ඉත්ථී. ගිලානස්ස භාවො **ගෙලඤ්ඤං. කල** ගතිසඞ්ඛ්‍යානෙසු, න කලති යෙන තං අකලං, තමෙව **අකල්ලං,** ලො. **බාධ** විබාධායං, භූවාදි, අ. උපතාපොපාත්‍ර.

ද්වයං ඛයරොගෙ, රසාදිසත්තධාතුයො සොසයතීති **සොසො, සුස** සොසනෙ, දිවාදි, ණො. **ඛි** ඛයෙ, ඛයතීති, අ. යක්ඛා, රාජයක්ඛාපාත්‍ර. **යක්ඛ** පූජායං, චුරාදි.

324. ද්වයං නාසරොගෙ. අපිහිතා නාසා අනෙනාති **පීනාසො, පීනසොපි.** උපසග්ගතො නාසාය බහුබ්බීහිම්හි **නසාදෙසං** කුබ්බන්ති [පාණිනි 5.4.119], අපිස්සාකාරලොපො වණ්ණනාසො, රස්සස්ස දීඝතා. ''සොසො යක්ඛා රාජයක්ඛා, පතිස්සායො තු පීනසො, ආපීනසො පතිස්සායො''ති **රභසො.** පතිස්සයොපාත්‍ර. වෙජ්ජගන්ථෙ ඉමෙසං පීනසපතිස්සායානං භෙදො අභිහිතො –

ආනහ්‍යතෙ යස්ස විසුස්සතෙ ච,
කිලිද්‍යතෙ ධූපති චෙව නාසා;
න ඤායතෙ ගන්ධරසෙ ච ජන්තු,
දුට්ඨං විජඤ්ඤා තමපීනසෙනාති.

ආනද්ධා පිහිතා නාසා,
තනුසාවප්පසෙකිනී;

ගලතාලොට්ඨසොසො ච,
නිත්තොදො සඬ්ඛකද්වයෙ;
හවෙ සරො පසාතො ච,
පතිස්සායොති ලක්ඛිතොති.

ඉහ ත්වභෙදෙනොත්තං. **පතිපුබ්බො සිධාතු** රුජත්‍යත්ථො. නාසිකාය ජාතො රොගො **නාසිකාරොගො.**

සානෙ පවත්තො අස්සවො සිඞ්ඝානිකා නාම, **සිඞ්ඝ** ආඝානෙ, භූවාදි, සිඞ්ඝතීති සිඞ්ඝානං, ය්‍ු, තත්ථ ජාතා **සිඞ්ඝානිකා.** ආ පුනප්පුනං සවති සන්දතීති **අස්සවො, සු** අභිසවෙ. ද්වයං වණමත්තෙ. **අර** ගමනෙ, උ, **අරු,** නපුංසකෙයෙව. **වණ** ගත්තවිචුණ්ණනෙ, චුරාදි, අ, **වණො,** අනිත්ථී. ද්වයං ඵොටෙ. **ඵුට** සංසිලෙසනෙ, භූවාදි, **ඵොටො,** ණො. **පීළ** විබාධායං, චුරාදි, ණ්වු, ‘‘ඉත්ථියමතො **ආ**පච්චයො’’ති ආ, පීළකො, පිළකා, පීළකං, තීස්වපි, තථා ඵොටො.

325. ද්වයං පක්කවණාදීසු සඤ්ජාතදුග්ගන්ධවිසෙසෙ. **පුබ්බ** පූරණෙ, භූවාදි, අ. **පූය** විසරණෙ, දුග්ගන්ධෙ ච, භූවාදි.

ද්වයං ලොහිතනිස්සරණරොගෙ. රත්තස්ස ලොහිතස්ස සණ්ඨානමතික්කමිත්වා සරණං ගමනං **රත්තාතිසාරො.** පක්ඛන්දති නිස්සරතීති **පක්ඛන්දිකා. කමු** පදවික්ඛෙපෙ. ‘‘ඉත්ථියමතියවො වා’’තිති. ‘‘පක්කමාදීහින්තො චෙ’’ති එත්ථ **ච**කාරෙන **තිස්සන්ති**, ධාත්වන්තලොපො ච, සකත්ථෙ කො. ද්විත්තෙ. **යදාදිනා** පරකකාරස්ස **ඛො,** පක්ඛන්දිකා.

ද්වයං අපමාරෙ. සරණං සාරො, අපගතො සාරො යෙන **අපමාරො, සස්ස මො.** ඉතරත්‍ර **ම**කාරාගමො. ද්වයං පාදභෙදෙ. පාදස්ස ඵොටො භෙදනං දරණං **පාදඵොටො, ඵුට** භෙදෙ. විරූපො පාදො එතාය හෙතුභූතායාති **විපාදිකා.** සමාසන්තෙ කො, පුබ්බාකාරස්සිත්තං, විදාරීයමානත්තා විපජ්ජමානො පාදො අස්සන්ති වා **විපාදිකා.**

326. ද්වයං වුඩ්ඪිප්පත්තණ්ඩකොසරොගෙ. වුඩ්ඪිප්පත්තො රොගො **වුඩ්ඪිරොගො.** වාතපූරිතං අණ්ඩං කොසො **වාතණ්ඩං.** ද්වයං ථූලපාදරොගෙ. ඝනාභාවතො සිථිලං පදං **සීපදං,** වණ්ණනාසො, දීඝාදි. භාරො පාදො යස්ස, තස්ස භාවො **භාරපාදතා.**

පඤ්චකං කණ්ඩුයං. **කණ්ඩ** භෙදනෙ, උ, දීඝෙ කණ්ඩූ, වධූසද්දොව. **තිම්හි කණ්ඩූති,** අස්සූ, චුරාදිත්තා **යම්හි කණ්ඩූයා, ය**ලොපාභාවො. **ඛජ්ජ** ථෙය්‍යාකරණබ්‍යථනෙසු, භූවාදි, උ. **යුම්හි කණ්ඩුවනං,** අස්සූ. උවාදෙසො, දීඝො ච.

327. තිකං කච්ඡුයං. යා ‘‘ඛසුරොගො’’ති වුච්චති. පාත්‍යත්තානන්ති **පාමං,** මන, පාමාපාත්ථී, පුල්ලිඞ්ගො, රාජාදි, විසෙසෙන තච්ඡති කාසන්ති **විතච්ඡිකා, තච්ඡ** තනුකරණෙ, ණ්වු , ‘‘විචච්ඡිකා’’ [විච්චච්චිකා (අමර 16.53)] තිපි පාඨො. **වච්ඡ** පරිභාසනතජ්ජනෙසු, භූවාදි. **කච** බන්ධනෙ, උ, **චස්ස ඡ**ත්තං, ද්විත්තාදි. තිලකාළකන්තං ද්වයං ද්වයං සමත්ථං. තත්‍ර ද්වයං සොථෙ. සු ගතිවුඩ්ඪීසු, භූවාදි, ථො. **ථුපච්චයෙ සයථු,** උස්සත්තං, **යා**ගමො ච. සොථොපාත්‍ර. සොකං එායති බහුලං කරොතීති **සොථො, එාය** වුඩ්ඪියං, **එායස්ස ථො,** නෙරුත්තො.

ද්වයං අරිසරොගෙ. අමඞ්ගලතාය දු නින්දිතං නාමමස්ස **දුන්නාමං,** සකත්ථෙ, කුච්ඡායං වා කො, දීඝකොසිකායං දුන්නාමා, ඉත්ථී. අරි විය සසති හිං සතීති **අරිසං, සස** හිංසායං, ක්වි, **අර** ගමනෙ වා, ඉසො. ද්වයං වමනරොගෙ. **ඡද්ද** වමනෙ, චුරාදි, ණ්වු. **වමු** උග්ගිරණෙ, ථු. වමිථුපාත්‍ර. **ඡද්දිකා, වමි** ඉත්ථියං, **වමථු** පුමෙ.

328-329. ද්වයං පරිතාපෙ. **දු** පරිතාපෙ, තනාදි, ථු. පරිතපනං සන්තාපනං **පරිතාපො.** ද්වයං තිලකාළකෙ. තිලසණ්ඨානං විය ජායතීති **තිලකො.** තිලං විය කාළො හුත්වා ජායතීති **තිලකාළකො.**

මහාවිරෙකො ‘‘විසූචිකා’’ත්‍යුච්චතෙ. නිස්සෙසතො සුචති ගච්ඡතීති **සූචිකා. සුචි, සුච** ගතියං, භූවාදි. **සුච** සොචෙය්‍යෙ වා, නිස්සෙසතො සොචෙතීති **විසූචිකා,** විසෙසෙන සූචි විය විජ්ඣතීති වා **විසූචිකා.** බහුමොසරණත්තා මහන්තො විරෙකො **මහාවිරෙකො, රිච** වියොජනසම්පුච්ඡනෙසු, ණො.

භගන්දලාදයො සත්ත **ආමයන්තරා** රොගභෙදා භවන්ති. තත්‍ර ගුදසමීපජො වණවිසෙසො භගන්දලා, ඉත්ථී. භගං යොනි, තං දාරයතීති රුළ්හීතො අපච්චයන්තො නිපාතිතො. **දර** විදාරණෙ, භූවාදි, **ලත්තෙ භගන්දලා.** භගන්දරොපාත්‍ර. මෙහො මුත්තමෙහො, සො ච බහුමුත්තතාය **මධුමෙහො, රත්තමෙහො, සුක්කමෙහො**ත්‍යනෙකවිධො. **මිහ** සෙචනෙ, භූවාදි, මිහති මුත්තන්ති **මෙහො,** ණො. **ජර** රොගෙ. භූවාදි, ජරතීති, අ. ජරො පසිද්ධො. **කාස** සද්දකුච්ඡායං, දිත්තියඤ්ච, භූවාදි, කාසතීති **කාසො,** ණො, කුච්ඡිතං අසතීති වා **කාසො, කුආපුබ්බො. සස** පාණනෙ, සසනං **සාසො,** භුසං සසනමෙතස්සත්ථීති වා **සාසො, කුට** ඡෙදනෙ, ය්‍ො, **කුට්ඨං.** සාමඤ්ඤෙන තචොවිකාරෙ. සුක්කෙ තු **සිත්තං. සූල** රුජායං, භූවාදි, **සූලං.** විද්දධි, අස්මරී, මුත්තකිච්ඡාදයොපානෙකා රොගභෙදා.

පජ්ජද්ධං වෙජ්ජෙ. ආයුබ්බෙදසඞ්ඛාතං විජ්ජං ජානාතීති **වෙජ්ජො,** ‘‘ණ රාගා තස්සෙදමඤ්ඤත්ථෙසු චා’’ති ණො, **විද** ඤාණෙ වා, වින්දතීති **වෙජ්ජො,** ණ්යො, **දාස්ස ජො.** භිසජ්ජති චිකිච්ඡතීති **භිසක්කො,** අ, **ජස්ස කො.** රොගං හරති සීලෙනාති **රොගහාරී,** ණී. **හරසද්දොයං** කෙවලොපි ආනයනාපනයනෙසු වත්තති ‘‘මනොහරො, දුක්ඛහරො’’ඉච්චාදීසු, ඉධ අපනයනෙ. **කිත** රොගාපනයනෙ, භූවාදි. තිකිච්ඡතීති **තිකිච්ඡකො,** ඡපච්චයො, ණ්වු, ද්විත්තාදි. අගදකරොපයාත්‍ර, අගදං අරොගං පාණීනං කරොතීති **අගදකරො,** කම්මාදිම්හි ණො.

330. ද්වයං සල්ලනීහරණෙ වෙජ්ජෙ. කායෙ පවිට්ඨසරාදිසල්ලස්ස නීහරණො වෙජ්ජො **සල්ලවෙජ්ජො.** යථාවුත්තං සල්ලං නීහරණවසෙන කන්තති ඡින්දතීති **සල්ලකත්තො, කති** ඡෙදනෙ, තො. ද්වයං පටිකාරෙ. තිකිච්ඡනං **තිකිච්ඡා,** භාවෙ අ. **පතිපුබ්බො** කරොති තිකිච්ඡායං, **කර**තො රිරියා.

චතුක්කං ඔසධෙ. භිසජානමිදං **භෙසජ්ජං,** ණ්‍ය. න විජ්ජතෙ ගදො යස්මින්ති **අගදො.** භිසජානමිදං **භෙසජං,** ණො. **උස** දාහෙ. රොගමොසාපෙතීති **ඔසධං,** ධො, අථ වා ඔසධී නාම අසංයොගදබ්බං, තෙහි සංයොජිතං ඔසධං. ජායුපයාත්‍ර. **ජි** ජයෙ, ණු.

331. තිකං ආරොග්‍යෙ. අනත්ථකාරකත්තා කුච්ඡිතාකාරෙන සරීරෙ සෙන්තීති කුසා, රොගා, තෙ ලුනාති ඡින්දතීති **කුසලං.** ආමයස්සාභාවො **අනාමයං,** අබ්‍යයීභාවො. අරොගස්ස භාවො **ආරොග්‍යං.** කුසලානාමයාරොග්‍යන්ති සමාහාරද්වන්දො. ද්වයං අනාමයජනෙ. **කල** ගතිසඞ්ඛ්‍යානෙසු. කලති යථාසුඛං සබ්බිරියාපථෙසූති **කල්ලො,** ලො. ‘‘කාලං ඛමතීති කල්‍යං, අරොගතා, තස්සං නියුත්තො කල්‍යො’’ති **අඞ්ගුත්තරනිකායටීකායං.** නත්ථි ආමයො යස්මිං **නිරාමයො.** වුත්තොපයාත්‍ර. වුත්ති ජීවිතවුත්ති පසත්ථා අස්සත්ථීති **වුත්තො.** රොගතො නිග්ගතජනෙ පන උල්ලාඝො, **ලාඝ** සාමත්ථියෙ, උසද්දොයං රොගවිමුත්‍යත්ථො. නරාදිත්තා, නරප්පධානත්තා ච නරවග්ගො.

නරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුබ්බණ්ණවග්ගවණ්ණනා

332. **සන්තති**පරියන්තං වංසෙ. **කුල** සන්තානබන්ධූසු, භූවාදි, ණො, **කුලං, වන** සම්භත්තියං, සො. **සංතනු** විත්ථාරෙ, ණො. අභිමුඛං ජනෙතීති **අභිජනො,** ණො. ගො වුච්චති අභිධානං, බුද්ධි ච, තෙ තායතීති **ගොත්තං.** ගොත්‍රම්පි. ගවං සද්දං තායතීති වා **ගොත්තං, තා** පාලනෙ. **අනුපුබ්බො ඉ** ගතියං, කරණෙ අ. **තනොතිස්මාති, සන්තති,** **න**ලොපො, ඉත්ථියං.

> සන්තති පන්තිවිත්ථාර-ගොත්තෙසු කවිභී මතා;
> පරම්පරා භවෙ චාපි, පුත්තකඤ්ඤාසු සන්තති.

ඛත්තියාදයො ඛත්තියබ්‍රාහ්මණවෙස්සසුද්දා චත්තාරො **වණ්ණා** කුලානි භවන්ති, එතෙ හි අඤ්ඤමඤ්ඤමසඞ්කරතො වණ්ණෙතබ්බතො ඨපෙතබ්බතො **වණ්ණා**ති වුච්චන්තෙ. **වණ්ණ** ඨපනෙ.

333-334. ඡක්කං කුලීනෙ. කුලස්සාපච්චං **කුලීනො,** ඉනො අපච්චෙ. සොභනො ජනො **සජ්ජනො.** සපරත්ථං සාධෙතීති **සාධු, සාධ** සංසිද්ධිම්හි, උ. සභායං සාධු **සභ්‍යො.** සාධ්වත්ථෙ යො. **අය** ගතියං. අයිතබ්බො උපගන්තබ්බොති **අය්‍යො,** කම්මනි යො. මහාකුලස්සාපච්චං **මහාකුලො,** ණො.

භූභුජන්තං රාජසාමඤ්ඤෙ. අතිතෙජවන්තතාය විසෙසෙන රාජතෙ දිබ්බතෙති **රාජා, රාජ** දිත්තියං. භුයා භූමියා පති **භූපති,** භුං පාලෙතීති වා **භූපති, පා** රක්ඛණෙ,ති, රස්සො. පථවියා ඉස්සරො **පත්ථිවො,** ණො, ද්විත්තං, ඉත්තඤ්ච. ජගතිං භූමිං පාලෙතීති **ජගතිපාලො,** කම්මනි ණො. දිසානං පති **දිසම්පති,** දිසා, දිසට්ඨෙ වා පාලෙතීති **දිසම්පති,** රස්සත්තං, නිග්ගහීතාගමො ච. භුං භූමිං භුඤ්ජතීති **භූභුජො, භුජ** පාලනජ්ඣොහරණෙසු, ඉධ පාලනෙ, රුධාදි. මහිඛිතොපයාත්‍ර. **ඛි** නිවාසගතීසු, මහිං අඛි ගතවා මහීඛිතො.

335. පජ්ජද්ධං මුද්ධාභිසිත්තෙ ජාතිඛත්තියෙ, ‘‘රාජජච්චෙ ච ඛත්තියෙ’’ති වචනතො. රඤ්ඤො ඛත්තියස්සාපච්චං **රාජඤ්ඤො,** ඤ්ඤො අපච්චෙ. ‘‘ඛත්තියො තු විරා ඛත්තං, රාජඤ්ඤද්විජලිඞ්ගනො’’ති **රභස, රතනකොසෙසු** පරියායා. ඛත්තස්සාපච්චං **ඛත්තියො,** අපච්චෙ **ඉය**පච්චයො දිස්සතෙ, ඛෙත්තානං අධිපතිභූතත්තා වා **ඛත්තියො**තිආදිකප්පිකරාජා වුච්චති, තප්පභවත්තා පන මුද්ධාභිසිත්තෙස්වපි තංසමඤ්ඤා, එස්සත්තං. ඛත්තස්සාපච්චං **ඛත්තං,** ණො. රජ්ජාරොපනසමයෙ දක්ඛිණාවට්ටසඞ්ඛොදකෙන ගඞ්ගානීතෙන මුද්ධනි ඛත්තියකඤ්ඤාදීහි අභිසිත්තත්තා **මුද්ධාභිසිත්තො,** පඨමඛත්තියො. තප්පභවතාය පන අනභිසිත්තා ච මුද්ධාභිසිත්තාඛ්‍යා, යථා – බ්‍රහ්මබාහුජස්ස වංසෙ ජාතස්සාපි බ්‍රහ්මබාහුජො. බ්‍රහ්මබාහුතො ජාතත්තා **බාහුජො**ති හි නිකායන්තරිකානං ලද්ධි. යස්මිං පන රාජිනි අසෙසා සාමන්තා පණමන්ති, සො අධිස්සරාඛ්‍යො [අමර 18.2]. සං සත්තො ලග්ගො අන්තො යස්සා සා සමන්තා, සවිසයානන්තරා භූමි, සමන්තාය ඉමෙ **සාමන්තා,** අනන්තරරාජානො.

ද්වයං චක්කවත්තිනි. සබ්බභූමියා ඉස්සරො **සබ්බභුම්මො,** ණො. පුඤ්ඤොපනීතෙන චක්කරතනෙන වත්තතෙ අසාධුදමනිකාදිරාජවත්තං අනුතිට්ඨතීති **චක්කවත්තී,** ණී, චක්කරතනං වත්තෙති ආකාසෙ අත්තනො පුරතො ගමයතීති වා **චක්කවත්තී,** පුඤ්ඤචක්කං, චතුචක්කං වා සත්තෙසු වත්තෙති, තෙ වා අස්මිං වත්තෙතීති **චක්කවත්තී,** චක්කරතනුප්පාදනත්ථං ද්වාදසවස්සචරිතං දසරාජධම්මං වත්තමෙතස්සත්ථීති වා **චක්කවත්තී.** තත්ථ අන්තොජනස්මිං බලකායෙ ධම්මිකාරක්ඛාවරණගුත්තියා සංවිධානං, ඛත්තියෙසු, අනුයුත්තෙසු, බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු, නෙගමජානපදෙසු, සමණබ්‍රාහ්මණෙසු, මිගපක්ඛීසු, අධම්මකාරපටික්ඛෙපො, අධනානං ධනුප්පාදනං, සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හපුච්ඡනන්ති ඉදං දසවිධං චක්කවත්තිවත්තං, ඉදමෙව ච ගහපතිකෙ, පක්ඛිජාතෙ ච විසුං කත්වා ගහණවසෙන ද්වාදසවිධම්පි දීපෙසු. චතුස්වපි දීපෙසු ආණාධම්මචක්කානි සත්තෙසු පවත්තෙතීති වා **චක්කවත්තී.** **අඤ්ඤො** අසබ්බභුම්මො අනවකාසො සාමන්තො භූපො මණ්ඩලිස්සරො නාම. සයමාණාපවත්තිට්ඨානවසෙන පරිච්ඡින්නස්සෙව මණ්ඩලස්ස ඉස්සරො, න සබ්බමණ්ඩලස්සාති **මණ්ඩලිස්සරො**තිපි. එත්ථ ච ‘‘සබ්බභුම්මො, චක්කවත්තී’’ති ද්වීහි නාමෙහි **චතුදීපිස්සරො** රාජා දීපිතො, ඉධානාගතෙපි සඞ්ගහෙත්වා කථිතෙන **අධිස්සර**පදෙන **එකදීපිස්සරො** රාජා, **මණ්ඩලිස්සර**පදෙන **පදෙසිස්සරො** රාජා දීපිතො. අථ වා **මණ්ඩලිස්සර**පදෙන එකදීපිස්සරො රාජා, සෙසෙහි **රාජරාජඤ්ඤා**දීහි **බාහුජපරියන්**තෙහි පදෙසිස්සරො දීපිතො.

336. ද්වයං රාජභෙදෙ. සුඛුමතාය ලීනා අපාකටා ඡවියො යෙසං තෙ **ලිච්ඡවිනො.** ලිච්ඡවී ච වජ්ජී චාති ද්වන්දො. ද්වයං සම්මාසම්බුද්ධකුලෙ රාජිනි. පුරිමතරසම්භූතෙ සක්‍යකුලෙ සඤ්ජාතත්තා **සක්‍යො,** ණො. සක්කොපි. සක්‍යෙ භවො **සාකියො,** ඉයො, යලොපො, දීඝො ච.

පඤ්චකං බුද්ධපුත්තස්සායස්මතො රාහුලස්ස මාතරි. **භද්ද** කල්‍යාණෙ, සොබ්‍යෙ ච. කුලාචාරරූපාදිවසෙන කල්‍යාණත්තා **භද්දා.** කච්චස්සාපච්චං **කච්චානා, අපච්චසද්දො**යං නිච්චං නපුංසකෙ පුත්තෙ, පුත්තියඤ්ච භවතීති. ‘‘රාහු විය චන්දං මම නික්ඛමනං ලාතුකාමො වායං මෙ පුත්තොති රාහුලොති නාමෙන භවිතබ්බ’’න්ති මනසි කත්වා ‘‘රාහු ජාතො, බන්ධනං ජාත’’න්ති පිතරා වුත්තො සික්ඛාකාමො ආයස්මා රාහුලොයෙවෙත්ථ රාහුලො, තස්ස මාතා **රාහුලමාතා,** බිම්බං වුච්චති සරීරං, අතිසයවණ්ණසරීරයුත්තතාය **බිම්බා, වම්**ධාතුම්හා වා බො, **වස්ස බ**ත්තං. යසො වුච්චති පරිවාරො, කිත්ති ච, තෙ ධාරෙතීති **යසොධරා, මනාදි**ත්තා අස්සො.

337-339. යෙසං ඛත්තියානං ධනං සතං හොති, කීදිසං තං ධනං? **නිධානගං** පථවාදීසු නිධානවසෙන ගතං පවත්තං, තෙසං ධනානං සතං කහාපණානං, කිත්තකප්පමාණානං? කොටීනං සතං. කෙන පරිච්ඡෙදෙන? **හෙට්ඨිමන්තෙන** හෙට්ඨිමකොට්ඨාසෙන, හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන වා කොටීනං සතං හොති. **දිවසවළඤ්ජො** දිවසෙ දිවසෙ වළඤ්ජිතබ්බො පන කහාපණො වීසතම්බණමත්තං හොති, **තෙ** ඛත්තියා ‘‘ඛත්තියමහාසාලා’’ත්‍යුච්චන්තෙ. මහන්තො ධනසාරො යෙසන්තෙ **මහාසාලා,** ලත්තං, අම්බණමත්‍ර එකාදසදොණමත්තං.

යෙසං ද්විජානං බ්‍රාහ්මණානං **නිධානගානි** නිධානවසෙන පවත්තානි අසීතිකොටිධනානි හොන්ති, දිවසවළඤ්ජො පන කහාපණො දසම්බණමත්තං හොති, තෙ ද්විජා ‘‘ද්විජමහාසාලා’’ත්‍යුච්චන්තෙ.

නිධානගෙ, වළඤ්ජෙ ච ධනෙ තදුපඩ්ඪෙ තෙසං ද්විජමහාසාලානං ධනස්ස උපඩ්ඪභාගෙ සති ගහපතිමහාසාලා නාම සියුං, උභයත්‍රාපි හෙට්ඨිමන්තෙනෙව ධනපරිච්ඡෙදො.

340. යො න හීනො, න වුක්කට්ඨො, මජ්ඣිමාධිකාරබ්‍යවට්ඨිතො රාජපුත්තසෙනාපතිමහාකණිත්ථරාදි, සො මහාමත්තො. මහතී මත්තා පරිච්ඡෙදො යස්ස **මහාමත්තො,** රූපභෙදෙන පට්ඨානං ක්ලීවං.

> ‘‘පකතියං මහාමත්තෙ, පඤ්ඤායං පරමත්තනි;
> නපුංසකං පධානං තං, එකත්තෙ තු’ත්තමෙ සදා’’ති.

රහසො ච. ‘‘මහාමත්තො, පට්ඨානො වා’’ති තු පුංසකණ්ඩෙ වොපාලිතො. පකට්ඨෙ තිට්ඨතීති **පට්ඨානං,** යු [අභිධානප්පදීපිකා ටීකා 983, 1123 ගාථාසුපි පස්සිතබ්බං].

පඤ්චකං මන්තිනිම්හි. මතිප්පධානො සච්චො සහායො. ඉතිකත්තබ්බතාවධාරණං මන්තො, තංයොගා **මන්තිනී.** අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ඉනී, අථ වා මන්තෙන නයතීති **මන්තිනී,** අථ වා මන්තයොගා මන්ති, නෙතීති නී, මන්ති ච නී චාති **මන්තිනී.** ‘‘මතිසච්චමන්තිනී’’තිපි පාඨො, තදා ද්වින්නං තිණ්ණං වා ද්වන්දො. රඤ්ඤා සහ ජීවතීති **සජීවො.** සචතෙ සමවෙතො භවතීති **සච්චො. සච** සමවායෙ, චො, ඉකාරාගමො ච. සබ්බකිච්චෙසු රඤ්ඤා මන්තෙන අමා සහ භවතීති **අමච්චො, අමාසද්දො**යං නිපාතො සහත්ථෙ **ච්ච**පච්චයො. සජීවමත්තෙ **වාමච්චසද්දො** වත්තති. ද්වයං සෙනාපතිම්හි. සෙනං නයතීති **සෙනානී.** චමූනං සෙනානං පති **චමූපති.**

341. **න්‍යාසාදීනං** ඉණාදානදායවිභාගාදීනං **විවාදානං** වොහාරානං **උපදට්ඨරි** උපදස්සිතෙ අක්ඛදස්සො, අක්ඛෙ වොහාරෙ පස්සතීති **අක්ඛදස්සො,** ණො, ධම්මාධිකරණියො. පුච්ඡාවිවාකො, පඤ්හවිවාකොප්‍යත්‍ර.

පජ්ජඩ්ඪං පටිහාරෙ. ද්වාරෙ නියුත්තො **දොවාරිකො,** ණිකො, ඔකාරාගමො. පටිහරති විඤ්ඤායති තෙනාති **පටිහාරො,** ණො. ද්වාරෙ තිට්ඨතීති **ද්වාරට්ඨො,** සකත්ථෙ කො. **ද්වාරපාලකො.** ද්වාරට්ඨිතො, දස්සකොපාපත්‍ර.

342. රාජූනං අඞ්ගරක්ඛගණො අනීකට්ඨොති මතො. ''රක්ඛිවග්ගො තු යො රඤ්ඤං, සො'නීකට්ඨො'භිධීයතෙ''ති **අමරමාලායඤ්ච,** අනීකෙන සමූහෙන තිට්ඨතීති **අනීකට්ඨො,** ණො.

ද්වයං මහල්ලකෙ. කඤ්චුකං චොළං, තංයොගා **කඤ්චුකී.** සොකං වින්දතීති **සොවිදල්ලො. විද** ලොභෙ, ලො, කලොපො. ඨාපති, සොවිදොපාපත්‍ර. ද්වයං සෙවකෙ. පභුනො පච්ඡා ජීවතීති **අනුජීවී,** ණී. **සෙව** සෙවනෙ, භූ, ණ්වු. අත්ථිපාපත්‍ර. **අත්ථ** යාචනායං. අත්ථනමත්ථො, ආසීසො, තංයොගා **අත්ථී.**

343. ද්වයං අධිකමත්තෙ. ගාමෙසු අධිකත්තා අධිකා ඉක්ඛා අනුභවනමෙතස්ස **අජ්ඣක්ඛො,** ඉස්සත්තං. අධිකං කරොතීති **අධිකතො.** ඉදං ද්වයං ඨායුකගොපානං ද්වින්නම්පි නාමං. තත්‍ර එකගාමෙ අධිකතො **ඨායුකො,** බහූසු ගාමෙස්වධිකතො **ගොපො.** වුත්තඤ්චා**මරකොසෙ** ''ඨායුකොධිකතො ගාමෙ, ගොපො ගාමෙසු භූරිසූ''ති. [අමර 18.7] **රුද්දෙනාපි** වුත්තං ''ගාමෙස්වධිකතෙ ගොපො, ගොට්ඨජ්ඣක්ඛෙපි වල්ලභො''ති [චින්තාමණිටීකා 18.7].

ද්වයං සුවණ්ණරජතජ්ඣක්ඛානං ද්වින්නම්පි නාමං. හිරඤ්ඤං වුච්චති අකතසුවණ්ණාදි, තත්‍ර නියුත්තො **හෙරඤ්ඤිකො. කන** දිත්තිගතිකන්තීසු, **නිපුබ්බො,** ඛො, නික්ඛො, සුවණ්ණාදිවිකාරො, තත්‍ර නියොගො **නික්ඛිකො.** විසෙසතො පන සුවණ්ණජ්ඣක්ඛෙ භොරිකො. **භූරිසද්දො** සුවණ්ණෙ, තංයොගා **භොරිකො.** රූපායජ්ඣක්ඛෙනික්ඛිකො, තස්මා'ය'මුභයත්‍රාපි හෙරඤ්ඤිකොති සාමඤ්ඤස්මිංයෙව. වුත්තඤ්ච –

> ''භොරිකො කනකාජ්ඣක්ඛො,
> රූපායා'ජ්ඣක්ඛො තු නික්ඛිකො''ති [අමර 18.7].

සස්ස අත්තනො විජිගීසභූතස්ස දෙසානන්තරො සමන්තතො මණ්ඩලීභූතො රාජා **සත්තු**රුච්චතෙ එකත්ථාභිනිවෙසිතත්තා. තතො පරං විජිගීසභූමොයකන්තරිකො **මිත්තො** එකත්ථකාරිත්තනොපකාරත්තා. අරිවිජිගීසමිත්තානං පන මණ්ඩලානං බහිභූතො දූරමණ්ඩලට්ඨො විජිගීසභූමියා අච්චන්තබ්‍යවහිතො බලාධිකොපි යො නාපකරොත්‍යුපකාරොති වා, ස උදාසීනො දූරමණ්ඩලත්තෙනොපකාරත්තා. දූරමණ්ඩලෙ ආසතීති **උදාසීනො,** උපුබ්බො **ආස** උපසෙවනෙ, යු, අස්සි, දාගමො ච. සත්තුමභියුඤ්ජමානස්ස විජිගීසස්ස සත්තුහිතාය යො පණ්හිං ගණ්හති පිට්ඨිතො වත්තති, සො පණ්හිග්ගාහො. ''පණ්හි පච්ඡා පදං විජිගීසස්සා''ති **රතනකොසෙ.** ''පණ්හිපාදෙ බ්‍යූහපිට්ඨෙ''ති [තිකණ්ඩසෙස 3.3.134] **තිකණ්ඩසෙසො.** ''පණ්හි පච්ඡිමභාගෙ ච, පාදමූලොමදිට්ඨීසු. සෙනාපිට්ඨෙ කුම්භියඤ්චෙ''ති තු **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

344-345. දිට්ඨන්තං රිපුම්හි. මිත්තපටිපක්ඛත්තා **අමිත්තො,** රපතාවණ්ණං රපතෙති **රිපු,** උ, ඉත්තං, **රප, ලප, ජප, ජප්ප** වචනෙ වා. වෙරං විරොධො යස්සත්ථීති **වෙරී,** ඊ, දුක්ඛහෙතුත්තා සපත්ති ඉව **සපත්තො, ඉව**ත්ථෙ අකාරපච්චයො. **අර** ගමනෙ,ති, භූවාදිත්තා ආගමො. **සද** සාදනෙ, තු, භූවාදි, **සත්තු,** යවාදිවුණ්ණෙපි. **අර** ගමනෙ, වෙරමරතීති **අරි,** රස්සන්තො ඉ. සපත්තාදීනං චතුන්නං ද්වන්දො, ''බ්‍යඤ්ජනො ච විසංයොගො''ති සුත්තෙ චග්ගහණෙන එකතකාරස්ස ලොපො ච. පතියමත්ථනං පච්චත්ථො, තංයොගා **පච්චත්ථිකො,** පතියං විපරීතගමනං. **පන්ථ** ගතියං, චුරාදි. පරිපන්ථො පරිස්සවට්ඨානං, තංයොගා **පරිපන්ථී.** පටිවිරුද්ධො පක්ඛො සහායො **පටිපක්ඛො,** තථා **විපක්ඛො. න** හිතො **අහිතො.** හිංසායං රමතීති [පරතීති (?)] **පරො,** ක්වි. පටිපක්ඛභාවෙන අමති ගච්ඡතීති **පච්චාමිත්තො, අම** ගමනෙ, තො, ද්විත්තං. නත්ථි එතස්මා ඊති උපද්දවොති අනීතො , මිත්තො, තප්පටිපක්ඛො පච්චනීතො, සො එව **පච්චනීකො, තස්ස කො,** යථා නියකො. විරොධොස්සත්ථීති **විරොධී,** ඊ. **දිස, දුස** අප්පීතියං, දිවාදි. විදූස්සනසීලතාය **විද්දෙසී,** ද්විත්තං, ඉස්සෙත්තං. දූස්සතීති **දිසො,** අ. **තප**ච්චයෙ **දිට්ඨො,** ධාත්වන්තෙන සහ **ට්ඨා**දෙසො. ද්වෙසණො, දූහදයො, දස්සු, සාත්තවො, අභිසාතිපාපත්‍ර.

ද්වයං අනුකූලනෙ. අනුරොධනං **අනුරොධො,** ණො. **රුධ** ආවරණෙ. අනුරූපං පවත්තනං **අනුවත්තනං, වතු** වත්තනෙ, භූ, යු.

346. පඤ්චකං මිත්තසාමඤ්ඤෙ. **මිද** ස්නෙහෙ, භූවාදි, තො, වයසා තුල්‍යො **වයසො,** මූලවයොසද්දෙහි සඤ්ඤායං සපච්චයො [යපච්චයො (?) පාණිනි 4.4.91 සුත්තං පස්සිතබ්බං], සබ්බකාරියෙසු සහ වයතීති වා **වයසො, වය** ගමනෙ, **සහස්ස සො** වණ්ණවිපරියයො. සහ අයති කිච්චෙසූති **සහායො, අය** ගමනෙ, **සහස්ස සාහා**වො, යථා සහධම්මිකො. සහ වා හානි, අයො වා වුඩ්ඪි යස්ස **සහායො,** තිපදබහුබ්බීහි, යථා පරක්කමාධිගතසම්පදා. අථ වා හානි ච ආයො ච හායා, **නි**ලොපො, තෙ යස්ස අත්ථි, සො **සහායො,** ''සපක්ඛකො, සලොමකො''ත්‍යාදීසු විය **සසද්දස්ස** විජ්ජමානත්ථත්තා. සුන්දරං හදයමෙතස්සාති සුහදයො, අලොපො, **දායස්ස ජො,** සොව **සුහජ්ජො. සහ** පරිසහනෙ. පරිසහනං අදූස්සනං, ඛො, **හ**ලොපො, **සඛා,** රාජාදි, සමානො ඛ්‍යාතො පතීතො වා **සඛා, ය**ලොපො, **සමානස්ස** ච **සහා**වො. සිනිද්ධො,

ස්නිද්ධො, සවයොපාත්‍ය. සඛ්‍යසත්තපදිනා පන මෙත්තියං වත්තන්ති. සඛිම්හි භවං **සඛ්‍යං.** සත්තහි පදෙහි අවගමාතෙති **සත්තපදිනං** [සත්තපදීන (අමර 18.12)], ඉනො.

ද්වයං අහෙජ්ජමිත්තෙ. සබ්බකාලං භජතීති **සම්භත්තො, භජ** සෙවායං, භූවාදි. දළ්හො ථිරො මිත්තො **දළ්හමිත්තො.** ද්වයං දිට්ඨමත්තමිත්තෙ. කිඤ්චි කාලං පස්සිතබ්බොති **සන්දිට්ඨො.** සංසද්දොයමප්පත්ථො. **දිස** පෙක්ඛනෙ, දස්සනං දිට්ඨං, තං මත්තා පමාණමෙතස්ස **දිට්ඨමත්තකො,** සකත්ථෙ කො.

347. ද්වයං චරපුරිසෙ තාපසාදිරූපෙන චරමත්තෙ. චරති ජානාති පරචක්කන්ති **චරො,** අ, චාරොපි, ණො. **ගුළ්හපුරිසො** ගුත්තපුරිසො. යථාරහවණ්ණො, පණිධි, අප්පසපො, එස්සොපාත්‍ය. තත්‍රාදිද්වයං වාණිජකසිබලලිඞ්ගභික්ඛුකච්චායනාදිලෙසෙන ඨායිනිචරෙ. ඉතරෙ ඉධාගතසදිසත්ථෙ. වණ්ණො පකාරො, **යථාරහවණ්ණො** යථාරහප්පකාරො. යෙන පරචක්කං සක්කා ඤාතුං තප්පකාරවා ඉච්චත්ථො. පණිධියාතෙ ඤෙයාමස්මිං **පණිධි, ඉ.** අපකට්ඨං සප්පති චරතීති **අපසප්පො,** අ. **ඵුස** බාධනඵුසනෙසු, අ, **එස්සො.**

තිකං පථිකෙ. පථෙ ගච්ඡතීති **පථාවී,** වී, දීඝො. ඉකො, **පථිකො.** අද්ධනි මග්ගෙ ගච්ඡති සීලෙනාති **අද්ධගූ.** අද්ධගොපාත්‍ය.

ද්වයං දූතෙ. **දූ** පරිතාපෙ, තො. සන්දෙසං වාචිකං හරත්‍යනෙනෙති [හරතීති (?)].

ද්වයං ජොතිසිකෙ. ගණයතීති **ගණකො,** ණ්වු. මුහුත්තං කාලවිසෙසං ජානාතීති **මුහුත්තිකො,** වාග්ගහණෙන න වුද්ධි. සංවච්ඡරො, ජොතිසිකො, දෙවඤ්ඤූ, මොහුත්තො, ඤාණිකො, කාතන්තිකොපාත්‍ය. කතන්තො දෙවමත්තං, තං ජානාතීති **කාතන්තිකො.**

348. ද්වයං ලෙඛකෙ. **ලිඛ** ලෙඛනෙ, භූ, ණ්වු. ලිපෙන මසොාපදෙසෙන භවතීති ලිපි, ඉ, වණ්ණසණ්ඨානො, තං කරොතීති **ලිපිකාරො.** අක්ඛරචණො, අක්ඛරවුඤ්චුපාත්‍ය. **චන** දානෙ, භූ. **චඤ්චු** ගතියං.

> මෙලානන්දා මසිමණි, මෙලන්ධු වණ්ණකූපිකා;
> මසිජලන්තු මෙලා ච, පත්තඤ්ජනං මසි ද්විසු.
>
> ලෙඛනී වණ්ණතූලී ච, වණ්ණකක්ඛරතූලිකා;
> වණ්ණදූතො සොත්ථීමුඛො, ලෙඛො වාචිකහාරකො.
>
> කාචනකිතලිකො ච, කාචනං තන්නිබන්ධනං;
> ලෙඛ්‍යට්ඨානං ගන්ථකුටි, මුද්දා පච්චයකාරිනී [තිකණ්ඩසෙස 2.8.27, 28, 29].

ද්වයං වණ්ණෙ. වණ්ණීයති පකාසීයති අත්ථො යෙන, සො **වණ්ණො, වණ්ණ** පකාසනෙ. න ඛරති න ඛීයතීති **අක්ඛරො, ඛර** විනාසෙ, **ඛි** ඛයෙ වා, තදා අරො. **ලිඛනං, ලිපි, ලිබි** ඉමෙ වණ්ණසණ්ඨානෙ වත්තන්ති. **ලිපිලිබි**යො ඉත්ථියං.

භෙදාදයො ඉමෙ චතුරො උපායා සත්තුවිජයකාරණානි. සත්තුවිජයමුපගච්ඡන්ති එතෙහීති **උපායා.** පරස්මා විසිලෙසනං **භෙදො.**

> ස්නෙහරාගාපනයනං , සංහාසොප්පාදනං තථා;
> සන්තජ්ජනඤ්ච **භෙදො**යං, විඤ්ඤූහි තිවිධො මතො [කාමන්දකීයනීතිසාර 17.8].

තත්‍රායං තවානුග්ගතෙන පවුද්ධො පාසාදතරවො විය අත්තානඤ්චොච්ඡින්දිස්සතීති සඞ්කායං ජනිතායං ස්නෙහභත්තිඤ්චාපනයති. අභිභවනඤ්චොපාදයති [පද්ධඤ්චොපාදයති (ක.)]. අඤ්ඤස්ස ච පරියපච්චාමිත්තානුග්ගහණස්ස මරණමෙවන්තො භවිස්සතීත්‍යෙවංපකාරමභිභයනං සන්තජ්ජනං.

> වධොත්ථග්ගහණඤ්චෙව, පරික්ලෙසො තථෙව ච;
> ඉති දණ්ඩවිධඤ්ඤූහි, **දණ්ඩො**පි තිවිධො මතො [කාමන්දකීයනීතිසාර 17.9].

පරික්ලෙසො බන්ධනතාළනාදි.

> අඤ්ඤමඤ්ඤොපකාරානං, දස්සනං ගුණකිත්තනං;
> සම්බන්ධස්ස සමක්ඛානං, ආයතිං සම්පකාසනං.

වාචා පෙසලයා සාධු, තවාහමිති චප්පණං;
ඉති සාමවිධඤ්ඤූහි, **සාමං** පඤ්චවිධං මතං [කාමන්දකීයනීතිසාර 17.4-5].

‘‘අස්මිං එවං කතෙ ඉදං අම්හාකං භවිස්සතී’’ති ආසාදස්සනං **ආයතිසම්පකාසනං.** අප්පණමිත්‍යාඩිගස්ස දානං.

දානඤ්ච පඤ්චධා සාරස්සාසාරස්ස ච දබ්බස්ස ගහිතස්ස සමප්පණං, තථාගහිතස්සානුමොදනං, තථා අපුබ්බදානං, තථා ‘‘අමුස්ස දබ්බං ගණ්හාහි, තථෙව භවිස්සතී’’ති පරසෙසු සයං ගාහප්පවත්තනං, තථා ඉණප්පමොචනඤ්චෙති. යථාහ –

‘‘යො සම්පත්තධනොස්සග්ගො, උත්තමමජ්ඣිමාධමො;
පතිදානං තථා තස්ස, ගහිතස්සානුමොදනං.

දබ්බදාන’මපුබ්බඤ්ච , සයං ගාහප්පවත්තනං;
දෙය්‍යස්ස පටිමොක්ඛො ච, **දානං** පඤ්චවිධං මත’’න්ති [කාමන්දකීයනීතිසාර 17.6-7].

එතෙ චත්තාරො උපායා මායාදීස්වෙවන්තොගධා, තථා හි මායොපෙක්ඛා ච දණ්ඩන්තොගධා. ඉන්දජාලඤ්ච භෙදෙ අන්තොගධං. කෙචි පනාහු

‘‘සාමං දානඤ්ච භෙදො ච, දණ්ඩො චෙති චතුක්කකං;
මායොපෙක්ඛින්දජාලඤ්ච, සත්තොපායා පකිත්තිතා’’ති [කාමන්දකීයනීතිසාර 17.3].

349. නාමමත්තෙන වුත්තානං භෙදාදීනමිදානි පරියායානාහ. තත්‍ර ද්වයං භෙදෙ. **ජප** මානසෙ ච [ජපො චින්තනවාචාසු (ධාත්වත්ථසඞ්ගහ, 135 ගාථා)], භූ, ණො. **භිදි** ද්විධාකරණෙ, ණො.

තිකං දණ්ඩෙ. **දණ්ඩ** නිපාතනෙ, චුරාදි. සහො වුච්චති බලං, තබ්භවං **සාහසං.** දමනං **දමො,** දීඝපටිසෙධො.

350. සාමං සුද්දවග්ගෙ, දානඤ්ච බ්‍රාහ්මණවග්ගෙ කථෙස්සති. සාම්‍යාදයො සත්තරෙවාචරියමතෙ. පරම්පරොපකාරිත්තා රජ්ජස්සඞ්ගානි. පකට්ඨමුපකුබ්බන්ති රජ්ජන්ති පකතියොති වොච්චන්තෙ. වුත්තඤ්ච **කාමන්දකීයෙ** –

‘‘සාම්‍ය’මච්චඤ්ච රට්ඨඤ්ච, දුග්ගං කොසො බලං සඛා;
පරම්පරොපකාරීදං, සත්තඞ්ගං රජ්ජමුච්චතෙ [කාමන්දකීයනීතිසාර 4.1].

අමච්චරට්ඨදුග්ගානි , කොසො දණ්ඩො ච පඤ්චමො;
එතා පකතියො වුත්තා, විජිගීසස්ස රාජිනො.

එතා පඤ්ච තථා මිත්තං, සත්තමො පථවීපති;
සත්තප්පකතිකං රජ්ජං, ඉච්චාහ සූරපූජිතො’’ති.

තත්‍ර පොරසෙණීනං පධානභාවෙපි සති **රට්ඨ**ග්ගහණෙන, **බල**ග්ගහණෙන වා ගහණසිද්ධන්ති නෙහ විසුං ගහණං කතං, **අමරකොසෙ** පන ද්වීහි ගහණෙ සිද්ධෙපි පධානත්තාඛ්‍යාපනත්ථං විසුං ගහිතා. වුත්තඤ්හි තත්‍ර –

‘‘සාම්‍ය’මච්චො සඛා කොසො, රජ්ජදුග්ගබලානි ච;
රජ්ජඞ්ගානි පකතයො, පොරානං සෙණියොපි චෙ’’ති [අමර 18.17].

එසඤ්ච සාම්‍යමච්චරට්ඨදුග්ගකොසබලසඛීනං පුබ්බතරස්ස ගරුත්තං විඤ්ඤෙය්‍යං, ඉහ තු නාමලිඞ්ගානුසාසනෙ **අභිධානසත්ථෙ** අනුපයොගතො යථාක්කමං ගරුත්තං න වත්තුමිච්ඡතීති ඛ්‍යතික්කමෙනොපඤ්ඤාසො කතො.

සුවණ්ණාදිමයභණ්ඩාගාරං **කොසො,** පබ්බතොදකරුක්ඛාදීහි දුග්ගමං පුරං **දුග්ගං, විජිතං** ජනපදවතී භූමි, බලං චක්කං, තඤ්ච මොලභතසෙණිසහායාමිත්තාටවිකභෙදෙන ඡබ්බිධං. තත්‍ර කමාගතං **මොලං,** වෙතනසම්බන්ධං **භතං,** පොරං බලං **සෙණී,** සහායභූතං **සහායො,** අමිත්තභූතං **අමිත්තං, අටවිකං** අටවිසහායො මිත්තං. තදපි සහජ්ජං, පාකතං, කිත්තිමඤ්චෙති තිවිධං. ‘‘ලිඞ්ගෙ සභාවෙ පකති, පොරාමච්චාදියොනිසු. තිලිඞ්ගං ගුණසාම්‍යෙපී’’ති [ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 1.4.29] **රුද්දො.**

351. පභාවාදීනං වසා සත්තියො නාම තිස්සො භවන්ති. **සක** සත්තියං,ති. තත්‍ර යං සන්ධාදීනං, භෙදාදීනඤ්ච යාථාවතො අවට්ඨාපනං, තං ඤාණබලං **මන්තසත්ති,** සකසම්පත්තුප්පත්තියං කොසදණ්ඩා **පභූසත්ති,** තෙසංයෙව

පහුත්තසම්පාදනෙ සාමත්ථියතො. වුත්තඤ්ච ‘‘කොසදණ්ඩබලං පහුසත්ති’’රිති [චින්තාමණිටීකායම්පි]. බලවතී උස්සාහවෙට්ඨා **උස්සාහසත්ති.** වුත්තඤ්ච ‘‘වික්කමබලමුස්සාහසත්ති’’රිති [ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.8.19 චින්තාමණිටීකායම්පි].

පභාවාදීනං සකාරණං සරූපං දස්සෙතුමාහ **‘‘පභාවො’’**ච්චාදි. දමනං දණ්ඩො, තදත්ථියා බලම්පි දණ්ඩො. තතො ජාතං යං තෙජො, තං පභාවො. තතො ජාතො යො තෙජො, සො ‘‘පභාවො’’තිපි පුල්ලිඞ්ගෙන යොජනීයං. පභවන්ති තෙජස්සිනො අනෙනෙති **පභාවො,** ණො. පකට්ඨො වා භාවො **පභාවො.** කොසො ධනං, තතො ජාතො යො තෙජො, සො පභාවො නාම. තථා කොසජො තෙජො ධනෙන සත්තූනමුපකරණං. පතපන්ති තෙජස්සිනො භවන්ත්‍යනෙනෙති **පතාපො,** ණො.

352. ද්වයං මන්තෙ. මන්තා වුච්චති පඤ්ඤා, සා එතස්මිං විජ්ජති තාය නිප්ඵාදෙතබ්බත්තාති **මන්තො,** අථ වා **මන්ත** ගුත්තභාසනෙ, භාවෙ ණො. ඉතරත්‍ර භාවෙ යු.

සො මන්තො **ද්විගොචරො** ද්වින්නං ජනානං විසයභූතො චතුක්කණ්ණො නාම. චත්තාරො කණ්ණා එත්ථ **චතුක්කණ්ණො.** සො මන්තො **තිගොචරො** තිණ්ණං ජනානං විසයභූතො **ඡක්කණ්ණො** නාම. මන්තො නාම චතුක්කණ්ණො වා ඡක්කණ්ණො වා කත්තබ්බො, න තතො පරන්ති ද්වින්නමෙවෙත්ථ ගහණං. **අමරකොසෙ** පන ඡක්කණ්ණොපි පටික්ඛිත්තො. වුත්තඤ්හි තත්ථ ‘‘අඡක්කණ්ණො, යො තතියාද්‍යගොචරො’’ති [අමර 18.22].

සබ්බපාරිසදත්තා [සබ්බපාථිපදත්තා (ක.)] ඛ්‍යාකරණස්ස සොතූනං සමයන්තරෙස්වපි පටුභාවජනනත්ථං ඉධානාගතාපි ඡග්ගුණාදයො ආනෙත්වා කථෙතබ්බා. වුත්තඤ්හි –

> ‘‘සබ්බපාරිසදං [සබ්බපාටිපදං (ක.)] හිදං, සබ්බසත්ථ’මතො මතං;
> නිස්සීයතෙ ක්වචි කිඤ්චි, සබ්බෙස’මත්‍ර වාදින’’න්ති.

යථා ඡග්ගුණා සන්ධි විග්ගහයානාසනද්වෙධාසයා [අමර 18.18-9]. තත්‍ර **සන්ධි** උපහාරලක්ඛණො තිවිධො කොසදණ්ඩභූමිප්පදානහෙතුකො. අපහාරලක්ඛණො **විග්ගහො,** සොපි තිවිධො පකාසයුද්ධං කූටයුද්ධං තුණ්හියුද්ධන්ති.

පරබ්‍යසනතාසපත්තිදෙසකාලාත්‍යුදයාවාපයානමත්තෙන සාද්ධෙ පරස්මිං කතාවරස්ස ගුණානුරත්තපකතිස්ස විජිගීසස්ස යාත්‍රා **යානං** [කාමන්දකීයනීතිසාරෙ 11 සග්ගෙ පස්සිතබ්බං], තඤ්ච විග්ගය්හයානං සන්ධායයානං සම්භූයයානං පසඞ්ගයානං උපෙක්ඛියයානමිති පඤ්චවිධං. පතිග්ගාහීනං නිග්ගය්හ, සන්ධාය, උපෙක්ඛිය වා යං යානං, තං **විග්ගය්හයානාදි.** යදා න සක්කොති, තදා සාමන්තෙහි සහෙකීභූය යානං **සම්භූයයානං.** අඤ්ඤත්‍ර ගන්තබ්බෙ අඤ්ඤස්මිං පසඞ්ගතො ගමනං **පසඞ්ගයානං.**

‘‘න මං පරො හන්තුං සමත්ථො, නාහම්පි පර’’මිති කාලාදිකෙ පරික්ඛිත්වා විජිගීසස්ස දුග්ගාදීනි වඩ්ඪයතො ඨිති **ආසනං,** තදපි විග්ගය්හාසනසන්ධායාසනාදිභෙදෙන පඤ්චවිධං. බලීනං සත්තූනං මජ්ඣෙ කාකක්ඛිවා’ලක්ඛිතස්සො’භයත්‍ර වචනෙනත්තනො සමප්පණං **ද්වෙධං.** අඤ්ඤතරෙන වා බලවතරෙන සන්ධි, අඤ්ඤතරෙන අබලෙන විග්ගහො **ද්වෙධං.** සත්තුනො වා පකතීහි සන්ධාය යො තෙන විග්ගහො, සත්තුනෙව වා යො සන්ධිවිග්ගහසමුදායහෙතුකො [සත්තුනොව වා සන්ධිවිග්ගහසමුදායහෙතුනො (ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 1.8.18)] දුග්ගාසයස්ස ඛ්‍යාපාරො, සොපි **ද්වෙධං.** පරසන්තානමපොයාභයවෙදනානං උභයතො වුත්ති ද්වෙධමුච්චතෙ.

‘‘උච්ඡිජ්ජමානො රිපුනා නිරුපාය පතික්‍රියො. සත්තිහීනො සමාසියතෙ’’ති [ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 1.8.18] හීනෙනාඤ්ඤස්ස බලවතරස්ස ධම්මවිජයිනො සමාසයනං [බලවතා අරිනා උච්ඡිජ්ජමානස්ස හීනසත්තිනො යං බලවධම්මවිජයිසමාසයනං (ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 1.8.18)], තස්සෙව වා බලිනො සත්තුනො කොසාදිප්පදානෙන ආසයනං **ආසයො** වුච්චතෙ. එතෙ ඡග්ගුණා.

යස්මිඤ්ච ගුණෙ ඨිතො විජිගීසො සක්කොත්‍යත්තනො අට්ඨවග්ගියකම්මානි පවත්තයිතුං, පරස්ස චෙතාන්‍යුපහන්තුං, ගුණමාධිට්ඨෙය්‍ය, සා වුඩ්ඪී.

> කසි වණිජ්ජං පථො දුග්ගං, සෙතු කුඤ්ජරබන්ධනං;
> ඛන්‍යාකරධනාදානං, සුඤ්ඤානඤ්ච නිවෙසනං [කාමන්දකීයනීතිසාර 5.78].

ඉත්‍යයසො අට්ඨවග්ගො.

යස්මිං වා ගුණෙ ඨිතො සකම්මානං **වුඩ්ඪී,** ඛයං වා නාභිපස්සති, තං **ඨානං,** යස්මිං වා ගුණෙ ඨිතො සකම්මානමුපඝාතං පස්සති, තස්මිං න තිට්ඨෙය්‍ය, සො **ඛයො,** අයං නීතිවෙදීනං තිවග්ගො [අමර 18.19]. ඉතරෙසං

ධම්මත්ථකාමා තිවග්ගො.

ද්වයං ගුය්හෙ. රහසි භවං **රහස්සං,** සො, රහෙ වා භවං **රහස්සං. ගුහ** සංවරණෙ, කම්මනි යො. ඉදං ද්වයං තීසු. රහස්සො මන්තො, රහස්සා වාචා, රහස්සං මන්තනං.

353. පඤ්චකං විජනෙ. **විජි** පුථභාවෙ, භූ, තො ච. **විචි** විවෙචනෙ, පුථුභාවෙ ච වා. ''විවිත්තං තීසු විජනෙ, අසංපක්කපවිත්තෙසූ''ති **රුද්දො.** විගතො ජනො අස්මාති **විජනො.** ඡාදෙතීති **ඡන්නො. ඡද** සංවරණෙ. චිත්තමරහතීති **රහො, රහ** චාගෙ, රමන්තෙ අස්මින්ති වා **රහො,** වණ්ණවිකාරො. ''රහො නිධුවනෙ චාපි, රහො ගුය්හෙ නපුංසක''න්ති [ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.8.22] **රහසො.** දුතියො **රහොසද්දො** අබ්‍යයං. නිස්සලාකා, උපාසුපාත්‍ර. නිස්සලාකා ථී, උපාසු අබ්‍යයං.

ද්වයං විස්සාසෙ. **සස** පාලනෙ, ණො. **සම්භ** විස්සාසෙ. ''විස්සම්භො කෙලිකලහෙ, විස්සාසෙ'පණයෙපි චෙ''ති [චින්තාමණිටීකායම්පි] **රුද්දො.**

ද්වයං ඤායෙ. **යුජ** සමාධිම්හි, සමාධි අභ්‍යුපගමො, තො. උපගන්තබ්බත්තා **උපායිකං. උපායා** සකත්ථෙ ඉකො, ඔපායිකං, ඔපයිකම්පි [පාණිනි 5.4.34 (ගණ)], ලබ්භං, භජමානං, අභිනීතං, න්‍යායං, ඤායංපාත්‍ර.

354. සිලොකං ඔවාදෙ. **අවපුබ්බො වද** වියත්තියං වාචායං, භාවෙ ණො. **සාස** අනුසිට්ඨිම්හි,ති, ආස්සි, **අනුසිට්ඨි** . අනුසාසතෙ **අනුසාසනං. පුමවජ්ජෙ** ඉත්ථියං, නපුංසකෙ ච. එත්ථ ච එකස්සෙවත්ථස්ස භින්නලිඞ්ගෙහි තීහි නාමෙහි කථනං න කෙවලං වාච්චලිඞ්ගොයෙව සද්දො, අථ ඛො වාචකලිඞ්ගොපාත්ථීති දීපනත්ථං.

ද්වයං ආණායං. **ආණ** පෙසනෙ, භාවෙ අ, **ආණා,** ඉත්ථී. අවවාදො, නිද්දෙසො, සිට්ඨිපාත්‍ර. ද්වයං බන්ධනෙ. **දා** දානෙ, භාවෙ යු, **දා** අවඛණ්ඩනෙ වා, වියොගදානතො **උද්දානං.**

355-356. ද්වයං අපරාධෙ. අපගච්ඡන්ත්‍යනෙනාති **ආගු, ණු,** පලොපො, රස්සස්ස දීඝතා, නපුංසකෙ ආගු. අපගතො රාධො යෙන **අපරාධො, රාධ** සංසිද්ධිම්හි. ද්වයං රාජගය්හෙ. **කිර** විකිරණෙ, කත්තරි අ, **අත්තං. බල** පාණනෙ, ඉ. **කරසාභවරියතො බලි** පුල්ලිඞ්ගෙ. භාගධෙය්‍යොපාත්‍ර. **භාගාසකත්ථෙ** ධෙය්‍යො [පාණිනි 5.4.36 (වා.)], භාගත්තෙන තිට්ඨතීති වා **භාගධෙය්‍යො,** ඉයො.

ද්වයං තුට්ඨිදායෙ. මනොරථපුණ්ණත්තා පත්තබ්බො භාගො **පුණ්ණපත්තො.** තුස්සනං තුට්ඨො, සොස්සත්ථීති තුට්ඨි, තෙන දාතබ්බො දායො **තුට්ඨිදායො,** ආකාරන්තානමායො.

ඡක්කං පාභතෙ. තථා හි –

> ''හෙමං සීහාසනං චෙසං, චුත්තං භද්දාසනං තථා;
> උපායන'මුපග්ගය්හං, පාභතඤ්චො'පදා ථිය''න්ති.

සිලොකාද්ධං නාම අමරමාලා.

උපගන්ත්වාදාතබ්බාති **උපදා,** අ, ඉත්ථී, තං තමත්ථං පත්ථෙන්තෙහි ආහරීයතෙ ආනීයතෙති **පාභතං,** පත්ථනත්ථජොතකොයං පසද්දො. උපෙය්‍යතෙති **උපායනං,** ඉතො යු, උපගච්ඡති යෙනාති වා **උපායනං. කුච** සඞ්කොචනෙ, ණො, විගතො කොචො යෙන **උක්කොචො.** පණ්ණෙන සත්ථපණ්ණෙන සද්ධිං ආකරීයතෙ ආනීයතෙති **පණ්ණාකාරො,** අඤ්ඤත්‍ර උපචාරා. පහිණන්ත්‍යනෙනෙති **පහෙණකං, හි** ගතියං, යු, සකත්ථෙ කො. පදෙසනං, උපග්ගය්හං, උපහාරොපාත්‍ර.

ගුම්බාදිදෙය්‍යො ගුම්බසටාදිකො [ගුම්බසටාදිතො (?)] දෙය්‍යොසුඞ්කං, අනිත්ථී, ගුම්බො නාම ජලථලමග්ගාදීසු ලද්ධබ්බභාගො, තථා සට්ටොපි, සමානත්ථා හෙතෙ. **ආදිනා** පාභතම්පි සඞ්ගණ්හාති. **සුඞ්ක** ගමනෙ, සුඞ්කති යෙන, තං **සුඞ්කං. ගමු** ගමනෙ, බො, අස්සු, **ගුම්බො.** ද්වයං ගාමජනපදාදිතො ලද්ධබ්බභාගෙ. **අය** ගමනෙ, ණො, **ආයො.** අපච්චයෙ අයො. ධනානං සම්පත්තකාලෙ ආගමො **ධනාගමො.**

357. ද්වයං ඡත්තසාමඤ්ඤෙ. ආතපතො සූරියාලොකතො තායතීති **ආතපත්තං,** තො. ඡාදයතීති **ඡත්තං, ඡද** අපවාරණෙ, තො, **ත්‍රණපච්චයෙ** ඡත්‍රං, **හෙමං** සුවණ්ණඛචිතං **රඤ්ඤං** රාජූනං ආසනං **සීහාසනාඛ්‍යං.** සීහාකතිප්පධානත්තා සීහාකතිප්පධානං ආසනන්ති විග්ගහො.

ද්වයං චාමරෙ. වාලෙන කතා බීජනී **වාලබීජනී.** චමරො මිගො තස්සෙදං **චාමරී.** ''චාමරා චාමරං රොමං, ගුච්ඡකඤ්චාවචූලක''න්ති [තිකණ්ඩසෙස 2.8.406] **තිකණ්ඩසෙසො.** පකිණ්ණකංපාත්‍ර. පකරීයතෙ වික්ඛිපතෙ

පකිණ්ණකං, සකත්ථෙ කො.

358. බග්ගාදයො ඉමෙ පඤ්ච රාජූනං කකුධභණ්ඩානි භවන්ති. **කුක** ආදානෙ, ධො, වණ්ණවිපරියයො. රඤ්ඤො ගමනකාලෙ සදා ආදාතබ්බතො කකුධානි ච තානි රාජධනත්තා භණ්ඩානි චෙති **කකුධභණ්ඩානි.**

359. ද්වයං පුණ්ණඝටෙ. ජලපුණ්ණත්තා භද්දො කල්‍යාණො කුම්භො **භද්දකුම්භො.** ද්වයං හෙමභාජනෙ. **හර** හරණෙ, හරණං ධාරණං පොසනඤ්ච, ධාරණත්ථස්ස **හරතිස්ස භිඞ්ගා**දෙසො, හරති දධාති උදකන්ති **භිඞ්ගාරො,** ආරො. කරකො, කුණ්ඩිකාපායුත්‍ර.

හත්ථී ච අස්සො ච රථො ච පත්ති ච, තෙසං සමූහො හත්ථිස්සරථපත්ති චතුරඞ්ගිනී සෙනාත්‍යුච්චතෙ, සෙනඞ්ගත්තා සමාහාරද්වන්දොයං. චත්තාරි අඞ්ගානි යස්සං සංවිජ්ජන්ති, සා **චතුරඞ්ගිනී,** ඊ, ඉනී.

360. **දන්ත්‍යන්**තං හත්ථිනි. කුඤ්ජො හනු, දන්තො ච, තංයොගා **කුඤ්ජරො,** අතිසයෙ රො, කුං පථවිං ජරාපෙතීති වා **කුඤ්ජරො,** අලුත්තසමාසො, කුඤ්ජෙ වා ගිරිකූටෙ රමති, කොඤ්චනාදං නදන්තො වා චරති, කුං වා පථවිං තදාඝාතෙන ජරයතීති **කුඤ්ජරො.** වාරයති පරබලං **වාරණො,** නන්දාදීහි යු. හත්ථයොගා **හත්ථී.** මතඞ්ගස්ස ඉසිනො අපච්චං **මාතඞ්ගො,** මහන්තං අඞ්ගං සරීරමෙතස්සාති වා **මාතඞ්ගො, හ** නලොපො, අස්සාකාරො ච. ද්වෙ රදා දන්තා යස්ස **ද්විරදො, "රද** විලෙඛනෙ දන්තෙ"ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ. ගජ** සද්දෙ, ගජතීති, අ. නගො පබ්බතො, සො විය දිස්සතීති **නාගො,** ණො. කරෙන, මුඛෙන චාති ද්වීහි පිවතීති **ද්විපො.** ඉ ගමනෙ, භො. දන්තයොගා **දන්තී.** සට්ඨිහායනො, දන්තාවලො, අනෙකපො, මතඞ්ගජො, කරී, ථම්භෙරමො, පද්මී, මහාමිගො, පීලු, සින්ධුරො, දීඝමාරුතො, රාජීවො, ජලකක්ඛො, නිල්ලුරො, කරටී, වරඞ්ගො, සුප්පකණ්ණො ඉච්චාදීනිපි හත්ථිනො නාමානි. සට්ඨිවස්සිකත්තා, ජාතියා සට්ඨිවස්සකාලෙ ථාමෙන හායනතො වා **සට්ඨිහායනො.**

වනකරීනං යො යූථජෙට්ඨො, සො සයූථානං ජෙට්ඨත්තා **යූථජෙට්ඨො.** සයූථෙ පාති රක්ඛතීති **යූථපොති** චොච්චතෙ.

361. කාළාවකාදීනි එතානි හත්ථිරාජානං කුලානි. කලම්බතෙ සද්දායතෙති **කාළාවකො,** ණ්වු, මලොපො. ගඞ්ගායං ජාතො **ගඞ්ගෙය්‍යො,** ඨානවසෙන සා සඤ්ඤා. පණ්ඩරවණ්ණතාය **පණ්ඩරො.** වණ්ණවසෙන තම්බවණ්ණතාය **තම්බො.** පිඞ්ගලවණ්ණතාය **පිඞ්ගලො.** ගන්ධයුත්තතාය **ගන්ධො. මඞ්ග** ගමනත්ථො, සොභනගමනයුත්තතාය **මඞ්ගලො,** අතිසායනෙ, පසංසායං වා ලො. හෙමවණ්ණතාය **හෙමො.** උපොසථකුලෙ ජාතත්තා **උපොසථො,** උපගන්ත්වා අරයො උසතීති වා **උපොසථො,** ථො, **උස** දාහෙ, **උපපුබ්බො වස** නිවාසෙ වා, වස්සො, **උපොසථො,** තිථිවිසෙසො ච. ඡබ්බණ්ණදන්තතාය **ඡද්දන්තො.** එතෙසඤ්ච කාළාවකො දසන්නං පුරිසානං බලං ධාරෙති, ගඞ්ගෙය්‍යො දසන්නං කාළාවකානං, එවං යාවඡද්දන්තා නෙතබ්බො, සම්මාසම්බුද්ධො පන දසන්නං ඡද්දන්තානං බලං ධාරෙති, තෙනෙව භගවා කාළාවකහත්ථිගණනාය කොටිසහස්සබලං ධාරෙති, පුරිසගණනාය දසන්නං පුරිසකොටිසහස්සානං බලං.

362. පාදො කරිපොතෙ. පඤ්චවස්සානි යාව කලභො, **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, අභො, කලභො, ළත්තෙ **කළභො,** මාතාපිතූහි හරිතබ්බත්තා **භිඞ්කො, හරතිස්ස භිඞ්කො.** කරිසාවකොපායුත්‍ර. පාදො මත්තමාතඞ්ගෙ. දානං පභින්නො යස්ස **පභින්නො.** මජ්ජතීති **මත්තො, මද** උම්මාදෙ. ගජෙ ජායතීති ගජ්ජො, ණ්‍යො, මදො. සො සඤ්ජාතො යස්ස **ගජ්ජිතො.**

ද්වයං හත්ථිසමූහෙ. හත්ථීනං සමූහො **හත්ථිඝටා.** ගජානං සමූහො **ගජතා,** ගාමජනබන්ධුසහායාදීහි තා. පාදො හත්ථිනියං. හත්ථයොගා **හත්ථිනී,** ඊ, ඉනී. **කණ** සද්දෙ, ඉරු, සකත්ථෙ කො. **කරෙණුකා**තිපි, තදා කරයොගා කරෙණුකා, ඉණු. කරිණී, ධෙනුකා, වසා, කරෙණුපායුත්‍ර.

363. **හත්ථිසිරොපිණ්ඩා** හත්ථිනො සිරසි ද්වෙ පිණ්ඩා කුම්භාඛ්‍යා. කෙ සිරසි භවතීති **කුම්භො,** අස්සු, නිග්ගහීතාගමො ච. ද්වින්නං පන කුම්භානං මජ්ඣිමං විදු නාම [අමර 18.37]. අඞ්කුසඝඞ්ඝාතං වින්දත්‍යස්මින්ති **විදු,** පුමෙ, උ. ද්වයං කණ්ණමූලෙ. **චූළ** නිමජ්ජනෙ, ණ්වු, **චූළිකා, චුද** සඤ්චොදනෙ වා, චොදෙන්ති එත්ථ අඞ්කුසාදීහි අදන්තන්ති **චූළිකා, දස්ස ළො,** ණ්වු.

ආසතෙ අස්මින්ති **ආසනං,** බන්ධදෙසො. බන්ධො එව දෙසො **බන්ධදෙසො,** තස්මිං. ද්වයං පුච්ඡමූලෙ. පුච්ඡස්ස මූලං පෙට්ඨිමභාගො.

364. තිකං ගජබන්ධනථම්භෙ. ආලන්ත්‍යස්මිං, අනෙන වා බන්ධන්ති **ආලානං,** යු. **ආපුබ්බො** බන්ධනත්ථො ලාධාතු. ආහනන්ති බන්ධන්ත්‍යස්මිං, අනෙන වා **ආළ්හකො,** හනධාතු, **නස්ස ළො,** වණ්ණවිපරියයො ච, ණ්වු. **ථම්භ** පටිබන්ධනෙ. බන්ධොපායුත්‍ර.

තිකං සඞ්ඛලෙ. අනිත්ථී තුති ත්වන්තං ලිඞ්ගපදං. **ගල** සෙවනෙ. නිගළති බන්ධති යෙනාති **නිගළො,** අ, කත්තුසාධනං වා. **අදි** බන්ධනෙ, අන්දතීති **අන්දුකො. ණ්වු,** අස්සු. භුසං බලත්‍යානෙන **සඞ්ඛලං, කටි** වත්ථබන්ධනෙපි, ‘‘ඊකටිවත්ථබන්ධෙපි, නිගළෙ සඞ්ඛලං තිසූ’’ති [චින්තාමණිටීකා 18.41] **රභසො.** සඞ්ඛලිකාපාත්‍ය.

ද්වයං ගජගණ්ඩෙ. **ගණ්ඩ** වදනෙකදෙසෙ, අධාතුනම්පි ධාතුසු පාඨො, ධාතු හි ක්‍රියත්ථො. ගණ්ඩො කපොලසාමඤ්ඤෙපි. **කට** වස්සාවරණෙසු, අ. ද්වයං කරිමදජලෙ. දීයතෙති **දානං. මද** උම්මාදෙ, කරණෙ අ.

365. ද්වයං හත්ථිකරෙ. **සොණ** වණ්ණගතීසු, ඩො, **සොඩ** ගබ්බෙ වා, නිග්ගහීතාගමො, ණො ච. ද්වීසු ද්වෙපි.

ද්වයං සොණ්ඩග්ගෙ. කරස්ස සොණ්ඩස්ස අග්ගං. **පුස** පොසනෙ. ඛරො, **සස්ස කො,** උස්සොත්තං, **පුස** වුඩ්ඪිම්හි වා, භූ, **පුස** ස්නෙහසෙවනපූරණෙසු වා, කියාදි, **පුස** ධාරණෙ වා, චුරාදි.

හත්ථිස්ස කායමජ්ඣම්හි බන්ධනරජ්ජු කච්ඡා නාම. **කච** බන්ධනෙ, ඡො. දූසා, වරත්‍රාපාත්‍ය. කුථො නාම හත්ථිපිට්ඨත්ථරිතචිත්‍රකම්බලං, සො ආදි යෙසන්තෙ **කුථාදයො.** කුථාදයො එව කප්පනො නාම භවන්ති. **කප්ප** සාමත්ථියෙ, සජ්ජනායඤ්ච , කරණෙ යු. කප්පනාපි. **කච** සජ්ජනායං, ථො, **කුථො,** තිසු. ‘‘නපුංසකමත්ථරණං, ථී පවෙණී කුථං තිසූ’’ති [චින්තාමණිටීකා 18.42] හි **චොපාලිතො.** පවෙණී, අත්ථරණං, වණ්ණො, පරිත්ථොමොති එතෙ **කුථපරියායා.**

366. ද්වයං රාජාරහෙ හත්ථිනි. රාජානමුපගන්ත්වා වහිතුමරහතීති **ඔපවය්හො,** අරහත්ථෙ ණ්‍යො. රාජානං වහිතුං අරහතීති **රාජවය්හො,** ණ්‍යො. ද්වයං කප්පිතහත්ථිනි. සජ්ජා සජ්ජනා සඤ්ජාතා යස්මිං **සජ්ජිතො.** කප්පා කප්පනා සඤ්ජාතා යස්මිං **කප්පිතො.** එතස්මායෙව පාඨා සජ්ජකප්පා සජ්ජනාකප්පනානං පරියායාති ඤෙය්‍යා.

හත්ථිනො පාදෙ විජ්ඣනකණ්ටකො ‘‘තොමරො’’ත්‍යුච්චතෙ. තුජ්ජතෙනෙනෙති **තොමරො, තුද** බ්‍යථනෙ, අරො, **දස්ස මො, ඔ**ත්තං. වෙණුකංපාත්‍ය [කොත්‍රං වෙණුකමාලානං (අමර 18.41)], ක්වචි වෙළුකන්තිපි පාඨො.

367. හත්ථිනො කණ්ණමූලම්හි විජ්ඣනකණ්ටකො ‘‘තුත්ත’’මිත්‍යුච්චතෙ. තුජ්ජතෙනෙනෙති **තුත්තං,** තො. හත්ථිනො මත්ථකම්හි විජ්ඣනකණ්ටකො ‘‘අඞ්කුසො’’ත්‍යුච්චතෙ. අඞ්කතෙ අනෙනෙති **අඞ්කුසො, අඞ්ක** ලක්ඛණෙ, සො, අස්සු.

පජ්ජද්ධං හත්ථාරොහෙ. **මඩි** භූසායං, හත්ථිං මණ්ඩයති රක්ඛතීති හත්ථිමණ්ඩො, සොව **හත්ථිමෙණ්ඩො, මි** හිංසායං වා, ඩො, නිග්ගහීතාගමො. හත්ථිං පාති රක්ඛතීති **හත්ථිපො,** කම්මනි ණො. හත්ථිං ගොපයති රක්ඛතීති **හත්ථිගොපකො. ගුප** රක්ඛණෙ, සකත්ථෙ කො. ආධොරණො, නිසාදිනොපාත්‍ය.

368. මාතඞ්ගහයාදීනං ගමනාදික්‍රියාසික්ඛාපකො ආචරියො ‘‘ගාමණීයො’’ත්‍යුච්චතෙ. ගමනං ගාමො, භාවෙ ණො. හත්ථාදීනං ගමනක්‍රියා ගාමො, තං නෙති සික්ඛාපෙතීති **ගාමණීයො,** අඤ්ඤක්‍රියාසික්ඛාපනෙතූපචාරා, ගාමං වා හත්ථාදිසමූහං නෙතීති **ගාමණීයො,** ගමනං වා සික්ඛාපෙතීති **ගාමණීයො,** සබ්බත්‍ර **නස්ස ණ**ත්තං.

පාදද්වයං අස්සෙ. **හය** ගතියං, අ. තුරං සීඝං ගච්ඡතීති **තුරඞ්ගො,** ක්වි, බින්දාලොපො, ලොපෙ සති **තුරගො. වාහ** පයතනෙ, අ. **අස** භක්ඛනෙ, අ. සින්ධුනමදූරභවො ජනපදොපි සින්ධවො, තත්‍ර භවො **සින්ධවො,** සංයොගන්තත්තා න වුද්ධි. ඝොටකො, පීති, තුරඞ්ගමො, වාජී, ගන්ධබ්බො, සත්තිරිච්චාදීනිපි අස්සෙ. **ඝුට** පරිවත්තනෙ, ණ්වු. පා පානෙ,ති. ‘‘පානෙ පී පීති අස්සෙ සො’’ති **රුද්දො.** වාජයොගා **වාජී,** ඊ. ‘‘එසඤ්ච පුබ්බං පක්ඛො ආසි, ස තු දෙවෙත්‍යත්‍යත්ථිතෙන **සාලිහූත**මුනිනා සක්කං පයොජෙත්වා වජිරඡෙදිතො’’ති **නිකායන්තරියා. සප** සමවායෙ,ති, **සත්ති,** සාමත්ථියෙපි.

369. **තස්ස** අස්සස්ස **භෙදො** විසෙසො අස්සතරො, අස්සං තරතීති **අස්සතරො, තර** අතික්කමනෙ, **තර**පච්චයෙනාපි සිද්ධං. පධානස්සභූමිභවො සුජාතිකො අවිකාරී කුලීනකො අස්සො ආජානීයො නාම, ආ භුසො කාරණාකාරණං ජානාතීති **ආජානීයො,** අනීයො, **ණ්‍ය**පච්චයෙන වා සිද්ධං, තදා ‘‘කියාදිතො නා’’ති **නාගමො,** ඊකාරාගමො ච [චින්තාමණිටීකා 18.44 ගාථායම්පි පස්සිතබ්බං]. කුලෙ සම්භූතො **කුලීනකො,** ඊනො, සකත්ථෙ කො. සඞ්ගාමෙ ගරුසත්ථප්පහාරෙන නිහතො සන්තො පියො සාමිකං න ජහති සුඛං වහනසීලො යො අස්සො, සො **විනීත**සද්දෙනොච්චතෙ. විසෙසෙන දම්මතං නෙති යන්ති **විනීතො.**

ද්වයං අස්සපොතෙ. **කස** ගමනෙ, ඔරො, අස්සි, කිඤ්චි සරතීති වා **කිසොරො,** බින්දුලොපො, අස්සො ච, හයො එව බාලත්තා **හයපොතකො,** අප්පත්ථෙ කො.

370. ද්වයං අථාමස්සෙ. **ඝුට** පරිවත්තනෙ, **ණ්වු, ඝොටකො,** අස්සසාමඤ්ඤෙපාය‍ං, ඛරං ගච්ඡතීති ඛලුඞ්ගො, සො එව **ඛළුඞ්කො,** ගකාරස්ස **ක**කාරං කත්වා, රස්ස **ලො,** ළත්තමුත්තඤ්ච, ඛළුකොතිපි. ජවෙන සබ්බෙසමධිකො

අස්සො **ජවනො,** යු.

ද්වයං කවීතිඛ්‍යාතෙ මුඛබන්ධනෙ. මුඛමාතිට්ඨතීති **මුඛාධානං.** ඛෙ මුඛච්ඡිද්දෙ ලීනො **ඛලීනො.** ''කවිකා තු ඛලීනොති [ඛලීනෙ ථී (?)], කවියං කථනංත්‍යපී''ති **රභසො.** කවි, කවිකාපාත්‍ර. **කු** සද්දෙ. ඉ, ඊ ච, සකත්ථෙ කො. වාසද්දෙන නපුංසකත්තං සමුච්චිනොති. වුත්තඤ්ච **අමරකොසෙ** ''කවිකා තු ඛලීනො'නිත්ථී''ති [අමර 18.49].

අස්සාභිතාළිනී වෙත්තචිකතාදි **කසා** නාම. **කස** ගමනෙ, අ, කරණසාධනං.

371. අස්සස්ස නාසාගතරජ්ජුම්හි කුසා, **කුස** සිලෙසනෙ. ද්වයං අස්සායං. **වල** සංවරණෙ, වො, ළත්තං, ආ, **වළවා.** අසතීති **අස්සා,** ''ඉත්ථියමතියවො වා''ති අ, ආ ච, **අස්සා.** වාමීපාත්‍ර. ද්වයං ඛුරෙ. **ඛුර** ඡෙදනෙ. සං සුඛං එරත්‍යනෙන **සඵං,** නෙරුත්තො. ''සඵං ක්ලීවෙ ඛුරො පුමා''ති [අමර 18.49] **අමරකොසො.**

ද්වයං පුච්ඡමත්තෙ. **පුච්ඡ** පමාදෙ. න ගච්ඡතීති **නඞ්ගුට්ඨො, අඞ්ග** ගමනෙ, ඨො, අස්සු, ද්වෙපි අනිත්ථියං. ලූමංපාත්‍ර. ද්වයං කෙසවති නඞ්ගුට්ඨමත්තෙ, න තු හත්ථිනො එව. වාලසමූහයොගා **වාලහත්ථො,** යථා කෙසහත්ථො චයෙ, තථාත්‍රාපි. වාලො ධියතෙ අස්මින්ති **වාලධි,** ඉ.

එත්ථානාගතාපි අස්සස්ස ධාරාඛ්‍යා [ධාවාඛ්‍යා (ක.)] පඤ්ච ගතියො කථෙතබ්බා. යථා –

> අක්කන්දිතං ධොරිතකං, රෙචිතං වග්ගිතං ප්ලුතං;
> ගතියොමෙ පඤ්ච ධාරා [ධාවා (ක.)], අස්සානං විඤ්ඤූනා මතා [අමර 18.48-9].

තත්ථ චිත්ථම්භා සමාවගති **අක්කන්දිතං, කන්දි** ගතිසොසනෙසු, තො. තතො අධිකා චතුරාගති **ධොරිතකං, ධොර** ගතිචාතුරියෙ, තො, සකත්ථෙ කො. මණ්ඩලිකායානෙන ගමනං **රෙචිතං, රිච** වියොජනසම්බජ්ඣනෙසු, සම්බජ්ඣනං මිස්සනං. වෙගෙන පරික්ඛිත්තො පරිවරණං **වග්ගිතං, වග්ග** ගමනත්ථො. තුරං සමෙන ගමනං **ප්ලුතං, ප්ලු** ගතියං. ත'දුත්ත'මස්සසත්ථෙ ''සමො'ධිකො ලයො වෙගී, තුරිතස්සො භවෙ කමා''ති.

372. ද්වයං යුද්ධත්ථෙ චක්කයුත්තයානෙ. **සන්ද** ගමනෙ, සන්දතෙ ගම්‍යතෙනෙනෙති **සන්දනො,** යු. රමතෙනෙනෙති **රථො,** ථො, **ම**ලොපො. සතඞ්ගොපාත්‍ර. සතමඞ්ගාන්‍යස්ස.

යං න **රණාය** යුද්ධත්ථං චක්කයුත්තං යානං, අපි තු කීළාභමනාද්‍යත්ථං, සො පුස්සරථො. වුත්තඤ්ච **අමරකොසෙ** ''අයං පුස්සරථො චක්ක-යානං න සමරාය ය''න්ති [අමර 18.51]. **පුස** පොසනෙ, සො, පුසනාමකෙන ඵලවිසෙසෙන යුත්තො රථො **පුස්සරථො,** පුස්සනක්ඛත්තෙන කතො, සජ්ජිතො වා රථොති **පුස්සරථො.**

ඛ්‍යග්ඝස්ස චම්මාවුතො පරික්ඛිත්තො රථො වෙය්‍යග්ඝො නාම, ඛ්‍යග්ඝස්ස විකාරො චම්මං වෙය්‍යග්ඝං, ණො, තෙන පරිවුතො රථො **වෙය්‍යග්ඝො,** ණො, උභයත්‍රාපි වුඩ්ඪාගමො. ''පච්චත්තං [පච්චත්ථං (ක.)] අයන්ති ගච්ඡන්තීති පච්චයා''ති වචනත්ථතො පච්චත්තමෙව [පච්චත්ථමෙව (?)] පච්චයා භවන්ති, යථා කාරිතන්තස්මාපි පයොජකවසෙන අනෙකකාරිතපච්චයා. දීපිනො චම්මාවුතො රථො දීපො නාම, දීපිනො විකාරො චම්මං දීපං, ණො, තෙන පරිවුතො රථො දීපො, ණො.

373. ද්වයං පුරිසයුත්තයානෙ. **සි** සෙවායං. සුඛත්ථිකෙහි සෙවීයතෙති **සිවිකා,** ණ්වු, වාගමො, ඉත්තං, කිතපච්චයා හි යෙභුය්‍යෙන කම්මාදීසුපි වත්තන්ති, කිච්චපච්චයා ච කත්තරිපි, යථා ''විනයො, නිස්සයො, තපනීයා ධම්මා''ත්‍යාදීසු, මහාපදෙසෙන වා කිතකිච්චපච්චයානං කත්තුකම්මාදීස්වපි පවත්ති වෙදිතබ්බා, සිවං කරොතීති වා **සිවිකා,** ඉකො. යාප්‍යෙහි අධමෙහි යායතෙ නියාතෙති **යාප්‍යයානං.** ''යාප්‍ය පානීයකෙ නින්දො''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

ද්වයං සකටෙ. අනිත්ථී තුති **ත්වන්තං** ලිඞ්ගපදං. **සක** සත්තියං, අටො. **අන** පාණනෙ, කරණසාධනං, නත්ථි නාසා යස්සාති වා **අනං, සා**ලොපො, රස්සො ච. ක්ලීවෙ'නං, සකටො, නිත්ථීත්‍යා**මරකොසො** [අමර 18.52].

ද්වයං චක්කෙ. කරොති ගමනමනෙනෙති **චක්කං,** ද්වත්තං, චක්කාදි. රථස්ස අඞ්ගං **රථඞ්ගං.** තස්ස චක්කස්ස **අන්තො** අවසානං නෙමි, සා **නාරියං** ඉත්ථියං. නයති චක්කං **නෙමි.** යා භූමිං ඵුසති, **නී** නයෙ, මි, ඊපච්චයෙ නෙමී ච. පධිපාත්‍ර.

374. **තම්මජ්ඣෙ** තස්ස රථස්ස, චක්කස්ස වා මජ්ඣෙ චක්කාකාරො පිණ්ඩිකා, යස්සං සබ්බානි කට්ඨානි ආසජ්ජන්තෙ. **පිණ්ඩිකාසාහචරියා නාභි** ඉත්ථී, ඊපච්චයෙ නාභී ච. සබ්බානි කට්ඨානි පිණ්ඩෙතීති **පිණ්ඩිකා, පිණ්ඩ** සඞ්ඝාතෙ, අ, සකත්ථෙ කො. පිණ්ඩීපි, නාභි වියාති **නාභි.**

රථස්ස යුගකට්ඨං යත්‍ර ආසජ්ජතෙ, ස යුගන්ධරො. කුං පථවිං වුණොති අච්ඡාදයතීති **කුබ්බරො,** වු සංවරණෙ, රො, උස්සත්තං. යුගං ධාරෙතීති **යුගන්ධරො,** සඤ්ඤායං අ, අභිධානා රස්සො.

අක්ඛො සකටං, තදවයවො වා, තථා වාහාජයාවරියො –

> ‘‘අක්ඛො විභීටකෙ නිම්බෙ, සකටෙ ච බ්‍යවහාරෙ;
> රථස්සාවයවෙ කස්සෙ, පාසකෙපා’ක්ඛ’මින්ද්‍රියෙ’’ති.

තස්සග්ගගතෙ කීලෙ **ආණී,** ඉත්ථී. අණිපි, ‘‘සීමාස්සික්ඛග්ගකීලෙසු, අණී ආණී ඉමෙ ද්විසූ’’ති [චින්තාමණිටීකා 18.56] හි **රුද්දො** ද්විධා පඨති. ‘‘අණී ආණී ච අක්ඛග්ගකීලෙ සීමාස්සිසු මතා’’ති ච **නානත්ථසඞ්ගහොපි.** අස්සි කොණො. **අණ** සද්දෙ, ණි. පුබ්බපක්ඛෙ න වුඩ්ඪි, **අන** පාණනෙ වා, **ණ**ත්තං. කණ්ඩකාදිසත්ථෙහි පරිරක්ඛණත්ථං කතො රථාවරණො වරුථො, යො ‘‘රථගුත්තී’’ති ඛ්‍යාතො. **වර** වරණෙ, වරණමෙත්ථාවරණං, යථා රථං පීරත්ථං තට්ඨඤ්ච ගොපතීති **රථගුත්ති,** ඉත්ථී, ‘‘ගුත්ති කාරාගාරෙ වුත්තා, භූගතෙ රක්ඛණෙ යමෙ’’ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

375. රථාදීනං පුරොභාගසඞ්ඛාතෙ මුඛෙ **ධුරො. ධර** ධාරණෙ, අස්සු, යානමුඛංපායත්‍ර. අක්ඛොපක්ඛරාදයො රථස්ස අඞ්ගා නාම. **අක** ගමනෙ, ඛො, **අක්ඛො,** ද්වින්නං රථචක්කානං අන්තරගතො කට්ඨවිසෙසො. උපරි කරීයතෙති **උපක්ඛරො,** අක්ඛස්සොපරි කට්ඨවිසෙසො. **අමරකොසෙ** පන **උපක්ඛර**සද්දස්ස සබ්බරථාවයවවාචකත්තං වුත්තං ‘‘රථඞ්ගන්තු උපක්ඛරො’’ති [අමර 18.55]. ‘‘අපක්ඛරො’’තිපි පාඨො.

සබ්බස්මිං හත්ථාදිකෙ වාහනෙ **යානා**දිත්තයං, සබ්බත්‍ර කරණසාධනං. යොජනීයං යුජ්ජතෙනෙනාති **යොග්ගං,** ණ්‍යො. පත්තං ධොරණඤ්චාත්‍ර. **පත** ගතියං. **ධොර** ගතිචාතුරියෙ, එත්ථාපි කරණසාධනං.

376. චතුක්කං සාරථිම්හි. රථෙන චරති සීලෙනාති **රථචාරී.** සවති පෙරයතීති **සූතො, සූ** පෙරණෙ, තො. **අජ** ගමනෙ. පාජෙතීති **පාජිතා,** රිතු, දීඝාදි. **සර** ගතියං, ථී, රථෙන සහ ගච්ඡතීති වා **සාරථී,** ඉණ, අඤ්ඤත්‍රොපචාරා. නියන්තා, යන්තා, ඛත්තා, සබ්‍යට්ඨො, දක්ඛිණත්ථො, රථකුටුම්බීපායත්‍ර.

> ‘‘නියන්තා පාජිතා යන්තා, සූතො ඛත්තා ච සාරථී;
> සබ්‍යට්ඨො දක්ඛිණත්ථො ච, සඤ්ඤා රථකුටුම්බිනො’’ති [අමර 18.56-60]. –

වුත්තං . අත්ථතො සාරථිනො රථකුටුම්බී ච නාමං. රථනායකෙ තු ‘‘රථාරොහො ච රථිකො රථී’’ති පච්ඡා වක්ඛති. **ඛුදි** සංපෙසනෙ, තු, **දස්ස තො,** උස්සත්තඤ්ච, **ඛත්තා.**

තිකං රථෙ පාජිතතරා අඤ්ඤෙ යොධා, අත්‍ර යෙ ‘‘රථනායකා’’තිපායුච්චන්තෙ. රථමාරොහතීති **රථිකො, රථී** ච. රථෙන යුජ්ජතීති වා **රථිකො, රථී** ච. රථිනො, සන්දනාරොහොපායත්‍ර. ද්වයං යොධෙ. **යුධ** සම්පහාරෙ, ණො. භටති යුජ්ජතීති **භටො,** අ. ක්වචි යොද්ධොපි.

377-379. චතුක්කං පදාතිකෙ. පදෙහි අතති අජතීති **පදාති, අත** සාතච්චගමනෙ, ඉ. **පද** ගමනෙ. පදතීති **පත්ති,** ඉ, ද්විත්තං. පදෙන අදතීති වා **පත්ති,** අලොපො, **දස්ස තො,** ඉමෙ ද්වෙ, වක්ඛමානා ද්වෙ ච පුමෙ. පදෙහි ගච්ඡතීති **පදගො, පදිකො.** පාදාතිකො, පදාජයොපායත්‍ර [පාදෙහි අජති ඊ, රස්සො ච පදාජී (චින්තාමණිටීකා 18.66)].

ඡක්කං කවචෙ. **නහ** බන්ධනෙ, කරණෙ ණො. **කඞ්ක** ගත්‍යත්ථො, අටො. වරීයතෙ තන්ති **වම්මං, වර** වරණෙ, **වර** ඉච්ඡායං වා, මො, **රස්ස මො. කව** බන්ධනෙ, අ, **ච**කාරවණ්ණාගමො. උරො ඡාදයන්ත්‍යනෙනාති **උරච්ඡදො.** වාසද්දො ද්වින්නං පුන්නපුංසකත්තං සම්පිණ්ඩෙති. **ජල** දිත්තියං, ණ්වු. තනුත්තං, දංසනං, ජගරොපායත්‍ර. ‘‘ජගරො කඞ්කටො යොගො, සන්නාහො ච උරච්ඡදො’’ති [චින්තාමණිටීකා 18.64 ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.8.64] **වොපාලිතො.**

තිකං කතසන්නාහෙ. වම්මෙන සම්මා නද්ධවාති **සන්නද්ධො,** ධො. **සජ්ජ** ගතියං, අ. වම්මෙන නද්ධවා **වම්මිකො.** දංසිතො, උරච්ඡදිකො, ඛ්‍යූළ්හකඞ්කටො, ජගරිකොපායත්‍ර.

ද්වයං පරිදහිතෙ වත්ථාදො. **ආපති**පුබ්බො **මුච**ධාතු පරිදහනෙ, උභයත්ථ තො, භූජාදි. පක්ඛෙ ‘‘සුසපචසකතො ක්ඛක්කා චෙ’’ති සුත්තෙ චකාරෙන **තප**ච්චයස්ස **ක්කො,** ධාත්වන්තලොපො ච. පිනද්ධො, අපිනද්ධොපායත්‍ර. පුබ්බපක්ඛෙ අපිස්සාකාරලොපො.

චතුක්කං අභිචාරපදාතිම්හි. පුරෙ චරණසීලො, සත්තමියා අලොපො උභයත්‍රාපි. පුබ්බෙ ණී. පරපක්ඛෙ අ, පුබ්බං, පුබ්බෙ වා ගච්ඡතීති **පුබ්බඞ්ගමො,** දුතියායාලොපො. පුරොගො, අග්ගෙසරො, පට්ඨො, අග්ගතොසරො, පුරස්සරො, පුරොගමොපායත්‍ර.

ද්වයං අසීඝගාමිනි. මන්දං ගච්ඡති සීලෙනාති **මන්දගාමී,** ණී. **මන්ථ** විලොළනෙ, අනෙකත්ථත්තා සංකිලෙසෙ ච. සංකිලිස්සතෙති **මන්ථරො,** අරො.

තිකං වෙගිනි. තුරමෙති ගච්ඡතීති **තුරිතො,** ඉ ගතියං, තො. තුරස්සී, පජවී, ජවොපාද්‍යා. ද්වයං ජෙතුයොග්ගතාමත්තෙ. **ජි** ජයෙ, තබ්බො, **ජෙතබ්බං,** ණ්‍යපච්චයෙ **ජෙය්‍යං.**

380. තිකං සූරෙ. **සුර වීර** වික්කන්තෙති චුරාදිධාතු. සූරයති, වීරයතීති **සූරො, වීරො** ච, අ, දීඝාදි, **කන්ත** ඡෙදනෙ. **වික්කන්තො.** ද්වයං සහායමත්තෙ. සහ එති ගච්ඡතීති **සහායො,** සබ්බත්‍ර කත්තරි ච අ. **අනුසද්දො** පච්ඡාත්ථො. **සමාති** එතෙ ද්වෙ තුල්‍යත්ථා. අනුප්ලපො, අභිසරොපි. **සන්නද්ධප්පභුතී සන්නද්ධසද්දාදයො අනුචරන්තා** තීසු.

පාථෙය්‍යං නාම රාජාදීනං යාත්‍රාස්වෙව බහුලං පවත්තතීති ඉධ තං වුත්තං, පථෙ හිතං **පාථෙය්‍යං,** එය්‍යො. **සම්බ** මණ්ඩලෙ, අලො, සමෙති අද්ධානපරිස්සමමෙතෙනාති වා **සම්බලං,** අලො, බාගමො ච.

381. චතුක්කං සෙනායං. වාහයොගා **වාහිනී.** ධජයොගා **ධජිනී. සි** බන්ධනෙ, නො, **සෙනා. චමු** අදනෙ, ඌ. චමති හීරුන්ති **චමූ.** පුතනා, අනීකිනී, වරූථිනීපාද්‍යා. එත්ථ ච පුතනා අනීකිනී වාහිනී චමූ සෙනාභෙදෙපි. ''පුතනා'නීකිනී චමූ, සෙනා සෙනාන්තරෙපි චෙ''ති **රුද්දො,** ''සෙනාපභෙදෙ සෙනායං, සචන්ත්‍යාමපි වාහිනී''ති **රභසො** ච. **චක්කාදිතිකං** සාමඤ්ඤෙන සෙනායං, සෙනඞ්ගෙ ච. **වාණකොප** තු සෙනාවිසෙසෙ අනීකො වුත්තො ''තීණි තිකාන්‍යනීක''න්ති.

අස්සෙව **කාමන්දකීයෙ** විවරණං, යථා –

> ''අස්සස්ස පත්තියොධා යෙ, භවෙය්‍යුං පුරිසා තයො;
> ඉති කප්පා තු පඤ්චස්සා, විධෙය්‍යා කුඤ්ජරස්ස තු;
> පාදඞ්ගො පාජිතාචන්තො, පුරිසා දස පඤ්ච ච;
> විධානමිති නාගස්ස, චතුක්කං සන්දනස්ස ච;
> අනීකමිති විඤ්ඤෙය්‍යා-මිති කප්පා නව ද්විපා''ති.

කරියතෙ විග්ගහො යෙනෙති **චක්කං. බල** සංවරණෙ, අ. **අණ** සද්දෙ, ඉකො. වාකාරො නපුංසකත්තං සමුච්චිනොති.

චතුරඞ්ගබලාය සුසන්නද්ධාය සෙනාය යුද්ධත්ථං දෙසවිදෙසෙ **වින්‍යාසො** විභජිත්වා න්‍යසනං ඨපනං බ්‍යූහො කථ්‍යතෙ. විභජිත්වා ඌහනං ඨපනං **බ්‍යූහො.** තබ්භෙදා දණ්ඩභොගමණ්ඩලාසංහතා චත්තාරො පකතිබ්‍යූහා. තත්‍ර අනීකානං තිරියතො වුත්ති **දණ්ඩො.** සමත්ථානමනීකානමන්වාවුත්ති අඤ්ඤොඤ්ඤතො වුත්ති **භොගො.** මණ්ඩලරචනාය සරන්තානමනීකානං සබ්බතො වුත්ති සප්පසරීරම්ව **මණ්ඩලො.** යීතානමිතරෙතරාසං හතානං විසිලිට්ඨතරානං අනීකානං පුථුවුත්ති **අසංහතො.** තදුත්තං **කාමන්දකෙන** –

> ''තිරියතො වුත්ති දණ්ඩාඛ්‍යා, භොගොන්වාවුත්තිරෙව ච;
> මණ්ඩලො සබ්බතොවුත්ති, පුථුවුත්ති අසංහතො''ති.

බ්‍යූහසමවෙතො එව බ්‍යූහස්සෙකදෙසො පච්ඡාභාගො **බ්‍යූහපණ්හි,** බ්‍යූහස්ස පච්ඡා, බ්‍යූහන්තරමෙව වා. යත්‍ර යීතො රාජා සසෙනං පටිග්ගණ්හති, තං සෙනාය පච්ඡා ධනුසතද්වයන්තරෙන යීතපරිසසහිතං අනීකං **''පටිග්ගහො''**ත්‍යුච්චතෙ.

382-383. එකො හත්ථී ද්වාදසපුරිසසහිතො ''එකො හත්ථී''ත්‍යුච්චතෙ, එතෙන ලක්ඛණෙන **අධමන්තතො** හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන තයො හත්ථිනො **හත්ථානීකං** නාම, තථා එකො තුරඞ්ගො තිපුරිසසහිතො, එකො ච රථො චතුපුරිසසහිතො එකො හයො, එකො රථොති එතෙන ලක්ඛණෙන අධමන්තතො තයො හයා ච තයො රථා ච **හයානීකං, රථානීකං** නාම, තෙනාහ ''තයො තයො ගජාදයො''ති. **සසත්ථා** ඛග්ගාදිසත්ථහත්ථා **චතුජ්ජනා** චත්තාරො පුරිසා **පත්තානීකං** නාම වුත්තා. හෙට්ඨිමන්තතොයෙවෙත්ථාපි පරිච්ඡෙදො. **අමරකොසෙ** ත්වඤ්ඤථා කථිතා –

> ''එකකෙභරථා ත්‍යස්සා, පත්ති පඤ්චපදාතිකා;
> පත්‍යඞ්ගෙහි තිගුණෙහි, කමා සඤ්ඤා යථොත්තරං.
>
> සෙනාමුඛං ගුම්බගණා, වාහිනී පුතනා චමූ;
> අනීකිනී ච තාසන්තු, දස අක්ඛොහිනී මත''න්ති [අමර 18.80-1].

තස්සත්ථො – තීහි අස්සෙහි ගජෙනෙකෙන රථෙන ච පදාතීහි ච පඤ්චහි පත්ති නාම සෙනන්තරං. පත්‍යඞ්ගෙහි සබ්බෙහි ගජාදීහි යථාපුබ්බං ගුණෙහි යථොත්තරං කමෙන සෙනාමුඛාදිකා සඤ්ඤා හවති. **යථොත්තරන්ති** වචනෙන යථාපුබ්බමිත්‍යත්ථමාහ, තෙනෙදං වුත්තං ''හවති තයො පත්තිනො සෙනාමුඛං. තීහි සෙනාමුඛෙහි ගුම්බො. ගුම්බත්තයෙන ගණො. ගණත්තයං වාහිනී. වාහිනිත්තයං පුතනා. පුතනත්තයං චමූ. චමුත්තයං අනීකිනී. තාසං අනීකිනීනං දස අක්ඛොභිනී''ති.

තත්‍ර රථානං සඞ්ඛ්‍යා සත්තතිසහිතෙහි අට්ඨසතෙහාධිකානේ‍යකවීසතිසහස්සානි, එවමෙව ගජානම්පි සඞ්ඛ්‍යා, තථා ච –

> පඤ්චසට්ඨීසහස්සානි, ඡසතානි දසෙව තු;
> සඞ්ඛ්‍යා තා තුරඞ්ගානඤ්හි, විනා රථෙ තුරඞ්ගමෙ.
>
> නරානං සතසහස්සං, සහස්සානි නවෙව ච;
> සතානි තීණි ච'ඤ්ඤානි, පඤ්ඤාසඤ්ච පදාතයොති [ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.8.80].

384. හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන සෙනං දස්සෙත්වා උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන දස්සෙතුමාහ **''සට්ඨී…පෙ…. යන්ති''**ච්චාදි. **යන්තියා** යානං කුබ්බන්තියා **සෙනාය** කත්තුභූතාය ධූලීකතෙසු සන්තෙසු. කෙසු? සට්ඨිවංසකලාපෙසු. කිත්තකප්පමාණෙසු? පච්චෙකං සට්ඨිදණ්ඩවන්තෙසු, එසා අක්ඛොභිනී නාම සෙනා උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන. කෙනචි ඛොභෙතුමසක්කුණෙයේ‍යාතාය **අක්ඛොභිනී,** යු, නදාදි. **ඛුභ** චලනෙ.

385. චතුක්කං සම්පත්තියං. ධනුක්කංසො සම්පත්ති. **පද** ගමනෙ, භාවෙති. යුපක්ඛෙ ''ඉත්ථියමතියවො වා''ති අ. **ලක්ඛ** දස්සනඞ්කෙසු, ඊ, **ලක්ඛී, සිරී** ච පුබ්බෙ දෙවතාවසෙන වුත්තා, ඉධ ධනුක්කංසවසෙන.

ද්වයං සම්පත්තිවිපරීතායං. විරූපං පජ්ජතීති **විපත්ති, පදිම්හා** කත්තරිති. විරූපං පජ්ජනං වා **විපත්ති,** භාවෙති. **ආපදාසහචරණතො විපත්ති** ථියං.

චතුක්කං සත්ථමත්තෙ. ආදාය යුජ්ඣන්තෙ යන්ති **ආවුධං, යස්ස වො. ආයුධං** වා. **හර** හරණෙ. හරති ජීවිතන්ති **හෙති,**ති, අස්සෙ, රලොපො, **හනති**වසෙන වා සිද්ධං. **සස** හිංසායං, ථො. අත්ථංපාත්‍ර. **අසු** ඛෙපනෙ.

386-387. සඞ්ඛෙපෙනායුධං දස්සෙතුමාහ. මුත්තාමුත්තඤ්ච අමුත්තඤ්ච පාණිතො මුත්තඤ්ච යන්තමුත්තඤ්චෙති සකලං තං ආයුධං චතුබ්බිධං බහූනම්පි තබ්භෙදානතිවත්තනතො.

චතුන්නං සරූපමාහ **''මුත්තාමුත්තඤ්චා''**දි. යට්ඨි නාම සත්ථවිසෙසො, න කත්තරදණ්ඩො.

''යට්ඨි භාරලතාසත්ථ-භෙදෙසු ධනුදණ්ඩකෙ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

තදාදි ආයුධං මුත්තඤ්ච තං අමුත්තඤ්චෙති **මුත්තාමුත්තං,** කම්මධාරයො, යථා කතාකතං. **ඡුරිකා** අසිපුත්ති, තදාදිකං අමුත්තං. **යන්ත** සඞ්කොචනෙ, **යන්තං,** ධන්වාදි.

388-389. පඤ්චකං ධනුම්හි. උසුං අසති ඛිපතීති, කම්මනි ණො, උස්සි. **ධන** ධඤ්ඤෙ, උ, **හන** හිංසායං වා, උ, **හස්ස ධො, ධනු.** ''ධනු වංසවිසුද්ධොපි, නිග්ගුණො කිං කරිස්සති''ති [හිතොපදෙස කථාමුඛ 23] පුමෙ පයොගො. ''සරා චාපො ධනු ඉත්ථී, තුණතා තිණතාපිචෙ''ති [තිකණ්ඩසෙස 2.8.51] **තිකණ්ඩසෙසො.** කිං නාමෙන දණ්ඩයතීති **කොදණ්ඩං, දණ්ඩ** නිපාතනෙ, කිං නාමෙන දමයතීති වා **කොදණ්ඩං, දමුධාතුම්හා** ඩො, කිං නාමෙන දූනොතීති වා **කොදණ්ඩං, දූ** පරිතාපෙ, ඩො නිපාතිතො, කුටිලත්තා වා කුච්ඡිතො දණ්ඩො යස්සත්ථීති **කොදණ්ඩං. චප** සන්තාපෙ, අ, චපො, වංසභෙදො, තබ්බිකාරො **චාපො,** ණො. සරමසති ඛිපතීති **සරාසනං.** කම්මුකම්පි. කම්මාය පභවතීති **කම්මුකං.**

තිකං ගුණෙ. ගච්ඡති සරො යෙනාති **ගුණො, මස්ස ණො,** අස්සු, **ගු** සද්දෙ වා, ගවති එතෙනාති **ගුණො,** යු, **ණත්තං. ජර** වයොහානිම්හි, අ, **ජීයාදෙසො.** පක්ඛෙ **ඉ**කාරලොපො, **ජයා.** ''ජීයා චාථා''තිපි පාඨො, තදා ද්වයං ගුණෙ. මුබ්බී, සිඤ්ජිනීපාත්‍ර. මුබ්බවිකාරො **මුබ්බී. සිඤ්ජ** අබ්‍යත්තසද්දෙ, ඉනී.

තිපාදො කණ්ඩෙ. **සර** හිංසායං. සරන්ත්‍යනෙනාති, පුමෙ, සඤ්ඤායං ණො. පත්තං වාජො, තංයොගා **පත්තී,** ඊ. **සා** තනුකරණාවසානෙසු, දිවාදි, ණ්වු, **යස්සාලොපො.** වණ්‍යතෙ සද්දායතෙනෙනෙති **වාණො,** ණො, **වණ** සද්දෙ. කණ්‍යතෙනෙනෙති **කණ්ඩං, කණ** සද්දෙ, ඩො, **කණ්ඩ** භෙදෙ වා. **ඉස** ගමනෙ, උ, ඉස්සු, **උස** දාහෙ වා. **ඛුර** ඡෙදනෙ, අපො, අථ වා ඛෙ අරති ගච්ඡතීති ඛුරො, අස්සු, තං පාතීති **ඛුරප්පො. තිජ** නිසානෙ, යු. **අස** ඛිපනෙ, කම්මෙ යු. විසිඛො, අජිම්භගො, ඛගො, ආසුගො, කලම්බො, මග්ගණො, රොපොපාත්‍ර. විසන්තො ඛණතීති **විසිඛො. කල** මදෙ, අම්බො.

මග්ග අන්වෙසනෙ, යු. **රූප** විමොහනෙ, දිවාදි, අ, **රොපො.** ''ථූලභෙදො විපාටො ච, චිත්‍රපුඞ්ඛො සරොපි චෙ''ති [තිකණ්ඩසෙස 2.8.52] **තිකණ්ඩසෙසෙ.**

පඤ්චකං කලාපෙ. **තූණ** පූරණෙ, චුරාදි, නදාදි. ''තූණො නිසඞ්ගො තූණීරො, උපාසඞ්ගො ච වාණධි''රිති [චින්තාමණිටීකා 18.88] **අමරමාලායං** පුංසකණ්ඩෙ. ''තූණා''තිපි ඉත්ථිලිඞ්ගප්පකරණෙ වුත්තො, ඉධ පන ''තූණී, තූණො''ති ද්වීසු, සරසමූහානං ඨානත්තා **කලාපො. ඉරපච්චයෙ තූණීරො.** වාණා සරා ධියන්තෙත්‍රෙති **වාණධි.** ''තූණො පසඞ්ග තූණීර-නිසඞ්ගා වාණධි ද්විසු''ත්‍යමරසීහෙ.

390. ද්වයං වාජෙ, යං ''කණ්ඩපත්ත''මිත්‍යුච්චතෙ. **පත** ගමනෙ, කරණෙ ඛො, **තස්ස කො,** පක්ඛෙන කතත්තා වා **පක්ඛො** . වජත්‍යනෙනාති **වාජො,** ණො. විසමපිච්ත්ථාති **විසප්පීතො** සරො දිද්ධො නාම. **දිස** අප්පීතියං, තො. ලිත්තොපත්‍යත්‍ර.

තිකං විජ්ඣිතබ්බෙ. විජ්ඣනත්ථං ලක්ඛ්‍යතෙති **ලක්ඛං.** විජ්ඣිතබ්බන්ති **වෙජ්ඣං,** ණ්‍යො, **ඣස්ස ජ්ඣො,** ඉස්සෙ. සරො වයති ගච්ඡති යස්මිං **සරබ්‍යං,** වස්සාකාරලොපො. නිච්චං සරානමභ්‍යාසනං වසීකරණං **සරාභ්‍යාසො.** ''ඛ්‍යාධෙප්‍යුපාසනායඤ්ච, වාණාභ්‍යාසෙප්‍යුපාසන''න්ති **රුද්දො.** ලක්ඛමුපගන්ත්වා අසනං ඛිපනං **උපාසනං.**

391. පඤ්චකං ඛග්ගෙ. මණ්ඩලං අග්ගං යස්ස. නිග්ගතො තිංසතො'ඞ්ගුලිතො **නෙත්තිංසො. අස** ඛෙපනෙ, අසතෙ ඛිප්පතෙති **අසි, ඉ. ඛග්ග** ඛණ්ඩහෙදෙ. සායකො සරෙපි. චන්දහාසො, රිට්ඨී, කක්ඛලකො, කරවාලොපත්‍යත්‍ර. තස්ස ඛග්ගස්ස පිධානෙ **කොසි,** ඉත්ථී. **කුස** සිලෙසනෙ, ඉ, කොසි, රස්සත්තො. ඛග්ගඡුරිකාදීනං මුට්ඨියං **ථරුසද්දො. ථර** සත්ථගතියං, උ.

392. තිකං ඛග්ගාදීනං සත්ථානං වාරණඵලකෙ. **ඛෙට** භක්ඛනෙ, ණ්වු. **ඵල** විසාරණෙ, ණ්වු. ඵලතීති **ඵලකං,** අනිත්ථී. **චර** ගතිභක්ඛනෙසු, මො, **චමු** අදනෙ වා, අ. ඵලම්පි.

වණ්ටානිහාරස්සාඛග්ගාකති හත්ථකුණ්ඩාදි **ඉල්ලී, ඉලීපි, ඉල** ගතියං, නදාදි. කරං පාලයතීති **කරපාලිකා,** ණ්වු.

ද්වයං අසිපුත්තියං. **ඡුර** ඡෙදනෙ, ණ්වු. **සසු** හිංසායං,ති, නදාදි. අසිනො පුත්තී, අසිධෙනුකාපි.

ද්වයං චඩ්ඩකීනං මුග්ගරෙහි සමානාකාරායුධභෙදෙ. **ලග** සඞ්ගෙ, අලො, අස්සු, ළත්තඤ්ච. මුරං ගිරතීති **මුග්ගරො, රස්ස ගො, ගිර** නිග්ගිරණෙ, මුච්චතීති වා **මුග්ගරො,** අරො. දුඝණො, ඝනොපි.

393. ද්වයං සල්ලෙ. **සල** ආසුගතියං, අ, **සර** හිංසායං වා, ලො, **රස්ස ලො. සඞ්ක** සඞ්කායං, උ. **සූල**ම්පි. **සූල** රුජායං.

ද්වයං වාසියං. වස ඡෙදනස්නෙහාවහාරණෙසු, ණී. **තච්ඡ** තනුකරණෙ, යු, නදාදි.

ද්වයං ඵරසුම්හි. ඡෙදකත්තා කුච්ඡිතා ධාරා යස්සාති **කුධාරී.** කුධාරොපි. පරං සසති හිංසතීති **ඵරසු.** උ, **පස්ස ඵො, සලොපො** ච. පරසුපි, සො **පරසුසද්දො** නපුංසකො. පරසුධොපත්‍යත්‍ර.

ද්වයං පාසාණවිදාරණෙ. **ටඞ්ක** බන්ධනෙ. **දර** විදාරණෙ. පාසාණං දාරයතීති **පාසාණදාරණො,** යු. පාසාණදාරකොපි.

394. ද්වයං හත්ථප්පමාණෙ කණයෙ [කණ්ඩෙ (චින්තාමණිටීකා)]. චක්කපූරණාදිවායුවසෙන ඛිප්පතෙ. **කණ** සද්දෙ, අයො. භින්දනසීලතාය භින්දී, වාති ගච්ඡති තෙනාති වාලො, අලො, භින්දී ච සො වාලො වාති භින්දිවාලො, ළත්තෙ **භින්දිවාළො,** රස්සො.

චක්කාදයො සත්ථභෙදා. තත්‍ර චක්කාකාරො ආයුධවිසෙසො **චක්කං. කන්ත** ඡෙදනෙ, අස්සු, **කුන්තො** දීඝදණ්ඩො. **ගදා, සත්ති** ච පසිද්ධා.

තිකං කොණභාගෙ. **කුණ** සද්දොපකරණෙසු, **කුණ** සඞ්කොචනෙ වා, ණො. **සි** සෙවායං, අ, රස්සො, **අස්සො.** කුට කොටිල්ලෙ, ඉණ.

395. ද්විපාදං විජිගීසස්ස යාත්‍රායං, සබ්බත්‍ර භාවසාධනං. **යා** පාපුණෙ, නික්ඛමිත්වා යායතෙ **නියානං,** යු. ''ඡදාදීහි තත්‍රණ''ති ත්‍රණ. යාත්‍රා, ආ. නදාදිනො ආකතිගණත්තා ඊපච්චයාභාවො. **ඨා** ගතිනිවත්තියං, **පපුබ්බො** යානෙ, යු, පතිට්ඨීයතෙ **පට්ඨානං,** පුරෙචාරිම්හි **පට්ඨයො.**

පඤ්චකං ධූලිමත්තෙ. තථා ච ''පංසු බොඳො මතො රෙණු, චුණ්ණො ධූලි'ත්ථියං භවෙ''ත්‍යමරමාලා. **චුණ්ණ** පිසනෙ, **චුණ්ණ** සඤ්චුණ්ණනෙ වා. **පංස** නාසනෙ, උ. **රඤ්ජ** රාගෙ, **රජො,** මනොගණොපි නපුංසකෙ, තංසහචරණතො **පංසුපි**. ''ක්ලිවං'පරාධෙ රෙණුම්හී''ති **රභසො.** අථ වා **චුණ්ණරජො**සහචරණතො **පංසු** නපුංසකෙ. ධූ විධූනනෙ, ධූ කම්පනෙ වා, ලි, නදාදි. **රි** ගතියං, ණු, ඉස්සෙ.

396. වංසක්කමවෙදීවංසථුතිං යො කුබ්බති, සො **මාගධො.** තස්මිං මධුකො වුත්තො. සො ච ඛත්තියාවෙස්සසම්භවො භවති, වංසමග්ගං ථවතීති **මාගධො,** ථස්ස **ධො.** මග්ගං ධවතීති **මධුකො,** ණ්වු, ග්ගලොපො.

වීරියාදිථුතිං සීලෙන යො පඨති, සො **වන්දී,** තස්සීලාදීසු ණී.

යො නිසාවසානං විභාවෙන්තො බොධයති, සො **වෙතාළිකො,** විභාවෙන්තො තාළසද්දෙන බොධයතීති **වෙතාළිකො,** ණිකො.

චක්කෙන චරන්තො බහූහි පීළෙත්වා යො පඨති, සො **චක්කිකො,** උභයත්‍ර චරත්‍යත්ථෙ ඉකො. **සණ්ට** භාසත්ථො, චුරාදි.

397. පඤ්චකං ධජෙ. **කිත** නිවාසෙ, රොගාපනයනෙ ච, උ, කිතති අපනෙති එතෙනාති **කෙතු. ධජ** ගමනෙ, අ. උප්පතතීති **පටාකා,** ආකො, **පට** ගතියං වා, **පටාකා.** කෙන වාතෙන දලීයතෙ විදාරීයතෙති **කදලී,** නදාදි, ඡින්නභින්නත්තා කුච්ඡිතං දලං පත්තමෙතිස්සාත්ථීති වා **කදලී, පටාකා** සහචරණතො ඉත්ථියං. කදලී මොචෙපි. **යුම්හි කෙතනං.** එත්ථ ච **ධජ**සහචරණතො **කෙතු** පුන්නපුංසකෙ. ''පටාකා වෙජයන්තී ච, කෙතනං ධජ'මිත්ථී''ත්‍ය [අමර 18.99] **මරකොසෙ.**

අඤ්ඤමඤ්ඤස්සෙති එකමපෙක්ඛිත්වා අපරස්සාපරං අපෙක්ඛිත්වා අඤ්ඤස්ස. යො **අහංකාරො** අභිමානො, සො ''අහං අහ''මිති කරොතීති **අහමහමිකා** භවෙ. ''අහං අග්ගො භවාමි, අහං අග්ගො භවාමී''ති අඤ්ඤමඤ්ඤමතික්කම්ම යොධානං සමග්ගෙ ධාවනං, තත්‍ර තු **අහංපුබ්බිකා. අහං**සද්දො විභත්තිපතිරූපකො නිපාතො, සකත්ථෙ **කප**ච්චයෙ කතෙ විච්ඡායං ගම්‍යමානත්තා ද්විත්තාභාවො.

398. චතුක්කං බලෙ. **බල** පාණනෙ, කරණෙ අ. **ධා** ගතිනිවත්තියං, කරණෙ මො, ධස්ස **ථො.** සහතෙනෙනාති **සහං,** සහොපි. **සක** සත්තියං,ති. ද්‍රවිණං, තරො, පරක්කමො, පාණොපි.

අතිසූරතා වික්කමො නාම.

ජයෙ ජිතෙ සති, කාරණභූතෙ වා කතං පානං **ජයපානං. අමරකොසෙ** පන ''වීරපානං තු යං පානං, ජාතෙ භාවිනි වා රණෙ''ති [අමර 18.103] වුත්තං. තස්සත්ථො – භවිස්සතිරණෙ ජීවිතසංසයා සංහාසුප්පාදනත්ථං, දෙවතායාචනපුබ්බකං සජාතියෙහි සහ සම්භූය යොධානං යං පානං ජාතෙ ච රණෙ විජයස්ස සන්දස්සනත්ථං, තං **වීරපාන**මුච්චතෙ.

399-400. සාඩ්ඪපජ්ජං යුද්ධෙ. **සඞ්ගාම** යුද්ධෙ, චුරාදි, අ. **හර** හරණෙ, පසය්හකරණෙ ච. **අර** ගමනෙ, අ. **සමරං. රණ** සද්දෙ, ද්වෙප්‍යනිත්ථියං. **අජ** ගමනෙ, ණි, **ආජි,** රස්සන්තො. ආහුයායන්තෙ අස්මිංයොධා, හු සද්දෙ, අ. **යුධ** සම්පහාරෙ, තො. ආදාය යුජ්ඣන්තෙත්‍ර **ආයොධනං,** යු. **යුජ** යොගෙ, **සංයුගං,** සංයුත්තම්පි. **භණ්ඩ** පරිභාසනෙ, යු. විග්ගය්හන්ති යුජ්ඣන්ත්‍යස්මිං **විග්ගහො.** කලහන්ත්‍යස්මිං **කලහො. මෙධ** මෙධාහිංසාසඞ්ගමෙසු, ණ්වු. ජඤ්ඤං, පවිදාරණං, අක්කන්දනං, සඞ්ඛ්‍යං, සමීකං, සම්පරායකං, අනීකං, අභිසම්පාතො, කලිසං, ඵොටො, අත්‍යාමද්දොඉච්චාදයොපි යුද්ධෙ. කෙචි පන ''භණ්ඩනාදිපඤ්චකං කලහෙ, න යුද්ධෙ''ති වදන්ති, තං ''භණ්ඩනං කවචෙ යුද්ධෙ, බලිකාරෙපි වත්තතෙ''ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වුත්තත්තා න ගහෙතබ්බං.

ද්වයං මුච්ඡායං. **මුච්ඡ** මොහසමුස්සයෙසු. **මුහ** වෙචිත්තෙ. තිකං බලක්කාරෙ. පසහනං **පසය්හො, සහ** සත්තියං, ණ්‍යො. බලිනො, බලෙන වා කරණං **බලක්කාරො. හඨ** බලක්කාරෙ, ණො. පසඞ්ගොපි.

401. **සුභාසුභානං** ඵලානං **සූචිකා** පකාසකා යා භූතස්ස වත්ථුනො **විකති** අඤ්ඤථා උප්පත්ති, සා උප්පාතො. සුභාසුභඵලං පකාසෙන්තො පතති ගච්ඡතීති **උප්පාතො.** උප්පාදොපි. **තසද්දො**'යං පුබ්බපදස්ස, අපරපදස්ස වා ලිඞ්ගමාදත්තෙ. ''අවිජ්ජා ච සා පච්චයො චාති අවිජ්ජාපච්චයො, විග්ගහො ච තං වාක්‍යඤ්චෙති විග්ගහවාක්‍ය''න්ත්‍යාදීසු, ඉධ පන පුබ්බපදස්ස ලිඞ්ගමාදත්තෙ. උප්පාතස්ස තත්‍ර යුද්ධපක්කමෙනාභිධානං.

චතුක්කං උප්පාතස්ස පරියායෙ. **ඉ** ගමනෙ,ති, දීඝාදි. සබ්බකාලං න ජායතීති **අජඤ්ඤං,** ණ්‍යො, ඵලං න ජනෙතීති වා **අජඤ්ඤං,** තඤ්හි ධූමො විය අග්ගිස්ස කම්මඵලස්ස පකාසනමත්තමෙව කරොති, න තං ජනෙතීති **අජඤ්ඤං** නාම.

උපගන්ත්වා සජ්ජති පකාසෙතීති **උපසග්ගො,** ණො. උපගන්ත්වා දුනොතීති **උපද්දවො,** දු පරිතාපෙ, අ. එත්ථ ච **ඊත්‍යාදයො** ජනකෙපි වත්තන්ති, යථා ජරාදීනමුපද්දවා.

402. **මල්ලයුද්ධම්හි** බාහුයුද්ධම්හි නිබ්බුද්ධං. අධොභාගං බන්ධනං වා කත්වා යුජ්ඣන්ත්‍යත්‍ර **නිබ්බුද්ධං, යස්ස බො,** අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස වෙධං නිබ්බෙධෙන්ත්‍යත්‍රෙති වා **නිබ්බුද්ධං. වෙධ** වෙධනෙ, තො, එස්සු, අඤ්ඤත්‍රොපචාරා. ද්වයං ජයක්‍රියායං. **ජි** ජයෙ, ''භාවෙ චා''ති ණො. **රණො** යුද්ධෙ යො භඞ්ගො, සො **පරාජයො. පරාපුබ්බො ජි** යුද්ධභඞ්ගෙ. ද්වයං පලායනමත්තෙ, න තු සඞ්ගාමතොයෙව පලායනෙ. පරිවජ්ජෙත්වා අයනං ගමනං **පලායනං.** අපවජ්ජෙත්වා ගමනං **අපක්කමො.** පදාවො, දාවො, සන්දාවො, විද්දවො, දවො, අපයානංප්‍යත්‍ර.

403. පජ්ජං මාරණෙ. **මර** පාණචාගෙ, සබ්බත්ථ භාවසාධනං. මාරීයතෙ **මාරණං,** යු. **හන** හිංසායං, **ණම්හි** ''හනස්ස ඝාතො''ති **ඝාතාදෙසො. නස** අදස්සනෙ. **සූද** ධාරණෙ. **හිංස** හිංසායං. **සර** හිංසායං, ඉත්ථියමාපච්චයො, **හිංසා. ණම්හි හනස්ස වධාදෙසො. සස** හිංසායං. **යුම්හි හනස්ස ඝාතො,** ඝාතනං, නිබ්බරහනං, නිකාරණං, පවාසනං, සඤ්ඤාපනං, පමථනං, කථනං, උජ්ජාසනං, ආරම්භො, පිඤ්ජොප්‍යත්‍ර. **වරහ** බාධාන්‍යපරිභාසනහිංසාදානෙසු. **කර** හිංසායං. **වස** නිවාසෙ, පපුබ්බො හිංසත්ථො. **ඤා** මාරණතොසනනිසාමනෙසු, **පාගමො, සඤ්ඤාපනං. මථ** විලොළනෙ. **කථ** හිංසත්ථො. **ජසු** හිංසායං, **ජසි** තාළනෙ වා, චුරාදි. **ආපුබ්බො රභි** මාරණෙ. **පිඤ්ජ** හිංසාබලදානනිකෙතනෙසු. එතෙ යථාක්කමමභිධානාගතානං ධාතවො.

404. පජ්ජං මරණෙ. කාලො අතීතාදි, තස්ස කිරියා, ''කාලො ඝසති භූතානී''ති [ජා. 1.2.190] හි වුත්තං. **මරතිතො** චු, **මච්චු, වජාදිනා** වා ත්‍යු. තතො **මච්චුසදිසො** ද්වීසු. අතික්කමිත්වා අයනං **අච්චයො. ධන** ධඤ්ඤෙ. කාලස්ස කිරියත්තා **කාලො,** අත්තභාවස්ස අන්තං කරොතීති වා **කාලො,** ණො. අමති ගච්ඡතීති **අන්තො. චු** චවනෙ.

405. තිකං මතෙ. පරං ලොකං එති ගච්ඡතීති **පෙතො, පරෙතො** ච, තො, පුබ්බෙ රලොපො. මරතීති **මතො.** පරාසු, පත්තපඤ්චත්තොප්‍යත්‍ර. ද්වයං මතදහනකට්ඨරාසිම්හි, යා ''චුල්ලී''ති වුච්චති. චීයතෙ යත්ථාති **චිතකො, චිතො** ච, තො. පුබ්බත්‍ර සකත්ථෙ කො. චිතා, චිත්‍යා, චිතිප්‍යත්‍ර.

ද්වයං සුසානෙ, ආගන්ත්වා දහන්ති අත්‍ර **ආළහනං. දහ** භස්මීකරණෙ, යු, දස්ස **ළො.** ආළාහනම්පි. ඡවස්ස සයනට්ඨානං **සුසානං, ඡවස්ස සු, සයනස්ස** ච **සානො,** අථ වා සෙන්ති අත්‍රාති සානං, යු, ඡවස්ස සානං **සුසානං. ඡවස්ස සු.** පිතුවනම්පි. ද්වයං මතසරීරෙ, **කුණප** පූතිගන්ධත්ථෙ. කුච්ඡිතං නෙතීති වා **කුණපො,** අපො, **ණත්තං. ඡව** ගතියං, අ.

406. අසීසකත්තා **සිරොසුඤ්ඤො** නච්චනාදික්‍රියාසහිතත්තා **සහක්‍රියො දෙහො** කායො කබන්ධො [''යුද්ධෙ යොධෙසු සූරෙසු සහස්සං කත්ත (ඛණ්ඩ) මුද්ධසු තදාවෙසා කබන්ධො තු එකො'මුද්ධා ක්‍රියාන්විතො''ති කබන්ධලක්ඛණං], යුද්ධෙ සහස්සපූරණො කබන්ධො. ''නච්චතී''ති වුත්තත්තා නච්චනාදික්‍රියාරහිතෙ තූපචාරො. අවිජ්ජමානෙන කෙන සිරසා අන්ධො **කබන්ධො,** චකාරමජ්ඣො. අවිජ්ජමානස්සාපි හි කාරණභාවො ලොකෙ දිට්ඨො, යථා වස්සෙන කතො සුභික්ඛො, දුබ්භික්ඛො ච, යථා ලොකෙ, තථා සාසනෙපි, යථා අනන්තරපච්චයාදීනි.

ආමකෙහි කුච්ඡිතෙහි අපූතිගතමතසරීරෙහි සම්පුණ්ණෙ ආමකෙ සුසානස්මිං සිවථිකා වුත්තා, අත්ථප්පධානනිද්දෙසෙන චෙත්ථ සද්දො නිද්දිට්ඨො, යථා ''සතො සම්පජානො''ති පුග්ගලප්පධානනිද්දෙසෙන ධම්මොති. ඡවා ධියන්තෙත්‍ර **සිවථිකා,** ණ්වු, **ඡස්ස සො, ථත්තං, ඉත්තඤ්ච.** ඡවථිකාපි.

407. ද්වයං ආකඞ්ඛිතමනුස්සගවාදො. මුඤ්චනසඤ්ඤාය වන්දතීති **වන්දී. වන්ද** අභිවාදනථුතීසු, ඊ, රස්සොපි, **වන්දි.** සත්තුනං කරෙන හත්ථෙන මරිතබ්බත්තා **කරමරො.** පග්ගහො, උපග්ගහොපි. ද්වයං ජීවිතෙ, **අන** පාණනෙ, පාණන්ති අනෙනාති **පාණො,** ණො. භවති යෙනාති **අසු.** අස භුවි, උ, ආසුපි, **අසු** බුභනෙ වා.

බන්ධනාගාරං බන්ධනගෙහං කාරා නාම. කරොන්ති හිංසන්ති අත්‍ර **කාරා,** අ. **කර** හිංසායං. බන්ධනාලයොපි. කර හිංසායං, **යත** නියාතනෙ. කාරණා, යතනා ච. තිබ්බවෙදනාප්‍යත්‍ර.

ඛත්තියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

408. ද්විපාදං බ්‍රාහ්මණෙ, බ්‍රහ්මුනො බන්ධු, බ්‍රහ්මා බන්ධු යස්ස වා **බ්‍රහ්මබන්ධු.** කුලාචාරබ්‍රාහ්මණභාවවසෙන ද්වික්ඛත්තුං ජාතත්තා **ද්විජො,** එකජෙ තූපචාරා. **වපිස්මා** පො, අස්සි. බ්‍රහ්මුනො අපච්චං **බ්‍රහ්මා, බ්‍රාහ්මණො** ච, **නාගමො, ණත්තං,** දීඝාදි. සුතායුතකථනත්ථං ''භොභො''ති වචනං වදති සීලෙන, ණී.

ද්වයං ඡන්දොජ්ඣෙධතරි. බ්‍රහ්මසුත්තං අධීතෙ **සොත්තියො,** ''නෙන නිද්දිට්ඨමනිච්ච''න්ති [කාතන්ත 1.2.18 නසථිතං අනිච්චං (පරිභාසෙන්දුසෙඛර 97)] වුත්තත්තා වුද්ධි, **යදාදිනා** වා **ඡන්දසද්දස්ස සොත්තියාදෙසො** [පාණිනි 5.2.84]. ඡන්දං අධීතෙ **ඡන්දසො, සො** පුල්ලිඞ්ගො.

ද්වයං සිස්සෙ. සොතුං ඉච්ඡන්තීති **සිස්සා, සු** සවනෙ, සො, උස්සි. ආචරියස්ස අන්තෙ සමීපෙ වසනසීලො, සඤ්ඤාසද්දත්තා සත්තමියා අලොපො.

409. බ්‍රහ්මචාරීආදයො එතෙ චතුරො ජනා අස්සමා නාම භවන්ති, **අස්සම**සද්දොයං පුන්නපුංසකෙ. තත්‍ර මුඤ්ජමෙඛලාදියුත්තො වෙදජ්ඣායකො බ්‍රහ්මචරියායං ඨිතො **බ්‍රහ්මචාරී.** වෙදජ්ඣයනං බ්‍රහ්මචරියං චරතීති, ණී. ධම්මත්ථකාමෙසු ඨිතො පඤ්චමහායඤ්ඤකාරී ගහට්ඨො, ගහා දාරා තත්‍ර තිට්ඨන්තීති **ගහට්ඨො.** ගහට්ඨො පරො තතියස්සපි වානපත්ථො. වනපත්ථෙ වනෙකදෙසෙ, දූරවනෙ වා භවො **වානපත්ථො,** අස්ස භූමිසෙය්‍යාජටාජිනධාරණවනවාසොනාහාරභොජිතාදි ධම්මො. වානපත්ථස්සමෙව තතියමායුසො භාගං ඛෙපයිත්වා ගහිතකාසාවදණ්ඩො භික්ඛො සබ්බභූතෙසු සමො ඣානායතනචරො **භික්ඛු. සමු** තපසි, ඛෙදෙ ච, ආසමමන්ති අත්‍රාති, අකත්තරි කාරකෙ සඤ්ඤායං ණො. ‘‘අස්සමො බ්‍රහ්මචරියාදි- චතුක්කෙපි මඨෙපි චෙ’’ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

410. සීලාදයො තයො සික්ඛාධම්මෙ **සහ** එකතො චරන්තා **මිථු** අඤ්ඤමඤ්ඤං සබ්‍රහ්මචාරිනො නාම, බ්‍රහ්මචාරීහි සහ චරන්තීති **සබ්‍රහ්මචාරිනො.** ‘‘මිථූ’’ති ඉමිනා **සබ්‍රහ්මචාරී**සද්දස්ස තග්ගුණසංවිඤ්ඤාණත්තං දීපිතං, තෙන බ්‍රහ්මචාරීනම්පි සබ්‍රහ්මචාරිත්තමුපපන්නං.

ද්වයං උපසම්පදාදායකෙ. මනසා උපෙච්ච සිස්සානං වජ්ජාවජ්ජං ඣායතීති **උපජ්ඣායො, උපජ්ඣා** ච. **ඣෙ** චින්තායං, ණො, පුබ්බත්‍ර **එ අය,** පක්ඛෙ රාජාදිපක්ඛෙපෙන **උපජ්ඣා,** පරසමයෙ පන වෙදාදිපාඨයිතා ‘‘උපජ්ඣායො, උපජ්ඣා’’ති වොච්චතෙ, උපෙච්ච අධීයතෙ අස්මාති කත්වා.

ද්වයං නිස්සයදායකෙ. සිස්සානං හිතං ආචරතීති **ආචරියො,** ණ්‍යො. නිස්සයං දදාතීති, කම්මාදිම්හි ණ්වු.

411. සාසනෙ ආචරියං දස්සෙත්වා පරසමයෙපි දස්සෙතුමාහ **‘‘උපනීයෙ’’**ච්චාදි. අථ වා යො **ද්විජො** බ්‍රාහ්මණො යංකිඤ්චි බ්‍රාහ්මණං **උපනීය** අත්තනො සන්තිකං ආනෙත්වා කප්පාදිඡළඞ්ගිකත්තා **සාඞ්ගං** සගුය්හත්තා **රහස්සඤ්ච වෙදං** කම්මභූතං **පුබ්බං** පඨමමෙව කෙනචි අසික්ඛාපිතෙයෙව **අජ්ඣාපයෙ** සික්ඛාපෙය්‍ය, සො බ්‍රාහ්මණෙසු ‘‘ආචරියො’’ති වුච්චති, ආදිතො වාරෙති සික්ඛාපෙතීති **ආචරියො**ති කත්වා, ණ්‍යො. යථාවුත්තා අඤ්ඤෙ උපජ්ඣායා.

412. පජ්ජද්ධං උපදෙසපරම්පරායං. පරෙ ච පරෙ ච පරම්පරා, පුබ්බාචරියා. තතො ආභතං **පාරම්පරියං. ඉතිහ**සද්දො නිපාතසමුදායො. ‘‘ඉතිහ පුබ්බාචරියෙහි වුත්තමිද’’න්ති කථෙතබ්බං වචනං **එතිහ්‍යං,** ණ්‍යො. **ණ**ම්හි එතිහං. ආචරියං උපගන්ත්වා දිස්සති උච්චාරීයතීති **උපදෙසො, දිසී** උච්චාරණෙ, ණො.

තිකං යඤ්ඤෙ. **යජ** දෙවපූජාසඞ්ගහකරණදානධම්මෙසු, යජනං **යාගො,** ණො. සග්ගත්ථීකෙහි කරීයතෙති **කතු,** තු. **ජස්ස ඤ්ඤ**ත්තෙ **යඤ්ඤො.** යාගත්ථං මන්තාදිනා **පරික්ඛතා** පරිසඞ්ඛතා **භූ** භූමි වෙදි නාම, ඊපච්චයෙ **වෙදී** ච. වින්දති අස්සං ලාභසක්කාරන්ති **වෙදි, විද** ලාභෙ, ඉණ.

413. අස්සමෙධාදයො පඤ්ච ‘‘මහායාගා’’ත්‍යුච්චන්තෙ. පොරාණකරාජකාලෙ කිර සස්සමෙධං පුරිසමෙධං සම්මාපාසං වාචාපෙය්‍යන්ති චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි අහෙසුං, යෙහි රාජානො ලොකං සඞ්ගණ්හිංසු, තත්ථ නිප්ඵන්නසස්සතො දසමභාගග්ගහණං **සස්සමෙධං** නාම, සස්සසම්පාදනෙ මෙධාවිතා සස්සමෙධං නාමාත්‍යත්ථො. මහායොධානං ඡමාසිකභත්තවෙතනානුප්පදානං **පුරිසමෙධං** නාම, පුරිසස්ස සඞ්ගණ්හනෙ මෙධාවිතා පුරිසමෙධං නාමාත්‍යත්ථො. දලිද්දමනුස්සානං හත්ථතො ලෙඛං ගහෙත්වා තීණි වස්සානි විනා වඩ්ඪියා සහස්සද්විසහස්සමත්තධනානුප්පදානං **සම්මාපාසං** නාම. තඤ්හි සම්මා මනුස්සෙ පාසෙති හදයෙ බන්ධිත්වා විය ඨපෙති, තස්මා ‘‘සම්මාපාස’’න්ති වුච්චති. ‘‘තාත මාතුලා’’ත්‍යාදිනා පන සණ්හවාචාය භණනං **වාචාපෙය්‍යං** නාම, පෙය්‍යො වජ්ජපියවචනතාත්‍යත්ථො. එවං චතූහි වත්ථූහි සඞ්ගහිතං රට්ඨං ඉද්ධඤ්චෙව හොති ඵීතඤ්ච පහූතන්නපානං ඛෙමං නිරබ්බුදං. මනුස්සා මුදා පමොදමානා උරෙ පුත්තෙ නච්චෙන්තා අපාරුතඝරද්වාරා විහරන්ති, ඉදං ඝරද්වාරෙසු අග්ගළානං අභාවතො **නිරග්ගළ**න්ති වුච්චති, අයං පොරාණිකපවෙණී, අපරභාගෙ පන ඔක්කාකරාජකාලෙ බ්‍රාහ්මණා ඉමානි චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි, ඉමඤ්ච රට්ඨසම්පත්තිං පරිවත්තෙන්තා උද්ධං මූලං කත්වා ‘‘අස්සමෙධ’’න්තිආදිකෙ පඤ්ච යඤ්ඤෙ නාම අකංසු, වුත්තඤ්හෙතං භගවතා **බ්‍රාහ්මණධම්මිකසුත්තෙ** –

> ‘‘තෙසං ආසි විපල්ලාසො, දිස්වාන අණුතො අණුං;
> තෙ තත්ථ මන්තෙ ගන්ථෙත්වා, ඔක්කාකං තදුපාගමු’’න්ති [සු. නි. 301, 304].

ඉදානි තෙහි පරිවත්තෙත්වා ඨපිතමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘අස්සමෙධො’’**ච්චාදිමාහ. තත්ථ අස්සං එත්ථ මෙධන්ති වධන්තීති **අස්සමෙධො.** පුරිසං එත්ථ මෙධන්ති වධන්තීති **පුරිසමෙධො.** සම්මා යුගච්ඡිද්දෙ පක්ඛිපිතබ්බදණ්ඩකං පාසෙන්ති ඛිපෙන්ති එත්ථ **සම්මාපාසො.** මන්තපදාභිසඞ්ඛතානං සප්පිමධූනං ‘‘වාජ’’න්ති සමඤ්ඤා, තමෙත්ථ පිවයන්තීති **වාජපෙය්‍යො.** සබ්බස්ස අත්තනො සාපතෙය්‍යස්ස අනිගූහිත්වා නිරවසෙසතො දින්නත්තා නත්ථි එත්ථ

අග්ගළාති **නිරග්ගළො,** අයං පාළියා ආගතක්කමතො අත්ථවණ්ණනා, ඉධාගතක්කමෙන පන අස්සමෙධපුරිසමෙධනිරග්ගළසම්මාපාසවාජපෙය්‍යානං අත්ථවණ්ණනා ලිඛිතබ්බා.

414. තිකං යාජකෙ. යජනසීලො **ඉදි,** යස්සි, **ජස්ස දො.** යජතීති **ඉජො,** අ. අථ වා ඉත්ථියා උතුම්හි ජාතෙ ජායතීති ඉත්ථීතුජො. ‘‘නාරීත්විජො’’තිපි පාඨො. ‘‘උතුජො යාජකො තථා’’තිපි පාඨො, සුන්දරො. පරසමයං අමනසි කත්වා පන ආචරියෙන **ඉතිද්විජසද්දො ඉදිත්විජසද්දො** ච සමානත්ථාති මඤ්ඤමානෙන ‘‘ඉදි ත්විජො’’ති වුත්තං සියා, **ණ්වු**ම්හි යාජකො [අමර 17.17 ගාථා පස්සිතබ්බා].

ද්වයං යාගසහායං, අඤ්ඤසහායඤ්චාරම්භකෙ. සහායං සාධු **සභෙය්‍යො,** ය්‍යො. සමාජං ජනසඞ්ඝාතං සමාවසන්ති ආගන්ත්වා එකදෙසී භවන්තීති සමාජා, තෙහි සමං එකීභවතීති **සාමාජිකො,** ණිකො. සභාසද්දො, සභාතාරොපාත්‍ය.

පඤ්චකං සභාසාමඤ්ඤෙ. පරි සමන්තතො සෙන්ත්‍යස්සං **පරිසා, සි** සෙවායං. සහ භාසන්ත්‍යස්සං **සභා, භ**ලොපො, සබ්භි භාතීති වා **සභා.** සමජ්ජන්ති සංගච්ඡන්ති මිලන්ත්‍යස්සං **සමජ්ජා, අජ** ගමනෙ. සමයන්ති මිලන්ත්‍යස්සං **සමිති, ඉ** ගතිම්හි, ඉත්ථියන්ති. මිලනමෙකීභාවො. සමන්තතො සීදන්ත්‍යස්මිං **සංසදො,** ඉත්ථිනපුංසකෙසු. ගොට්ඨී, අට්ඨානීපාත්‍ය. ගාවොවාචා තිට්ඨන්ති භවන්ත්‍යස්සං **ගොට්ඨී.** ආගන්ත්වා තිට්ඨන්ත්‍යස්සං **අට්ඨානී,** යු, නදාදි, රස්සාදි.

415-416. භික්ඛුආදිකා ඉමා චතස්සො පරිසා නාම. භික්ඛනසීලතාදීහි භික්ඛු. ‘‘උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා අරියාන යාචනා’’ති [ජා. 1.7.59] හි වුත්තං. **භික්ඛ** යාචනෙ, රූ. **යොම්හි භික්ඛූ. ඉනීප**ච්චයෙ භික්ඛුනී, **යොස්ස** ලොපො. රතනත්තයමුපගන්ත්වා ආසයන්තීති **උපාසකා,** ණ්වු, **ආස** උපවෙසනෙ. **ඉ**ත්තෙ **උපාසිකායො.** එත්ථ ච පබ්බජ්ජාසාමඤ්ඤතො, ලිඞ්ගසාමඤ්ඤතො ච සාමණෙරා භික්ඛූසු, සාමණෙරියාදයො, ච භික්ඛුනීසු සඞ්ගහිතා, තතො, අවසෙසා පන සබ්බෙපි දෙවමනුස්සාදයො ඉත්ථිපුරිසවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ කත්වා ලිඞ්ගසභාගවසෙන ද්වීසු සඞ්ගහිතා, බ්‍රහ්මානො පන ලිඞ්ගාභාවෙපි පුරිසසණ්ඨානත්තා පුරිසෙසු සඞ්ගහිතා, තථා පණ්ඩකාපි, උභතොබ්‍යඤ්ජනෙසු පන පුරිසඋභතොබ්‍යඤ්ජනං පුරිසෙසු, ඉත්ථිඋභතොබ්‍යඤ්ජනං ඉත්ථීසු සඞ්ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං චතූහි කොට්ඨාසෙහි පරිසං දස්සෙත්වා අට්ඨහිපි දස්සෙතුමාහ **‘‘අථවෙ’’**ච්චාදි. තස්සත්ථො – පරිසා නාම අට්ඨ සියුං, කෙසං වසෙනා’ට්ඨ සියුං? තාවතිංසානං **ද්විජානං** බ්‍රාහ්මණානං **ඛත්තානං** ඛත්තියානං මාරස්ස ගහපතිස්ස සමණානං චාතුමහාරාජිකානං බ්‍රහ්මූනඤ්ච වසෙනාති ඉමා චා’ට්ඨපරිසා පාකටවසෙන, සෙට්ඨවසෙන ච වුත්තාති න එත්ථ පුබ්බෙ විය සබ්බා සඞ්ගහිතා, තාවතිංසාදිකා හි පාකටවසෙන වුත්තා, සමණා පන පාකටවසෙන, සෙට්ඨවසෙන ච වුත්තා.

417. ගායත්ති නාම යස්ස චතූසු පාදෙසු පටිපාදං ඡළක්ඛරානි සන්ති, සා පමුඛමාදි යස්ස උත්ථාදීනං පායෙනානුපයොගත්තා ගායත්තිපමුඛං ඡන්දං නාම. ගායතෙති **ගායත්ති, ගෙ** සද්දෙ, ත්ති, එ අය. වජ්ජං ඡාදයතීති **ඡන්දං, ඡද** සංවරණෙ, වුත්තඤ්හි **පජ්ජවිවෙකෙ බුද්ධගුත්තෙන** භික්ඛුනා –

> ‘‘උත්ථ’මච්චුත්ථකං මජ්ඣං, පතිට්ඨා සුප්පතිට්ඨිකා;
> පායො පයොගබාහ්‍යත්ථා, අභබ්බත්තා ච නෙරිතා’’ති.

යං පන චතුවීසක්ඛරවන්තං, වෙදානං ආදිභූතඤ්ච ගායත්ති විය ඡන්දානං නාපි චතුප්පදං, අථ ඛො තිපදමෙව සියා, සා සාවිත්ති නාම, **සාවිත්ති**සද්දො ගායත්තිපරියායොපාත්‍යතී, ‘‘සාවිත්ති ඡන්දසො මුඛං’’ [ම. නි. 2.400; සු. නි. 573], ‘‘ගායත්ති තු ච සාවිත්ති’’ති ච වුත්තත්තා. ඉධ පන භෙදෙන වුත්තං, යථා ‘‘බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි, සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡාමී’’ති. සවිතුස්ස ඉසිනො අයං වාචා **සාවිත්ති,** ඉණ.

418. හබ්‍යං දෙවතාත්ථමන්නං, තස්ස පාකෙ තදාධාරෙ ථාල්‍යාදිම්හි **චරු,** තත්ථ යීතත්තා උපචාරෙන හබ්‍යම්පි චරු, **චර**තිස්මා උ, චරු පුමෙ. ‘‘හබ්‍යපාකෙ චරු පුමා’’ති [අමර 17.22] හ්‍යමරකොසෙ. **හොමදබ්බියං** හොමකම්මනි හබ්‍යන්නාදීනමුද්ධරණත්ථං කතායං කටච්ඡුයං **සුජා,** ඉත්ථී, හබ්‍යන්නාදීනං සුඛග්ගහණත්ථං ජායතීති **සුජා.**

ද්වයං ඛීරන්නෙ, දෙවන්නත්තා පරමං අන්නං. පාතබ්බස්ස, අසිතබ්බස්ස වාති ද්වින්නම්පි භාවානං සම්භවතො පායාසො, **ආකාරන්තා**නමායො. පායසොපාත්‍ය. ද්වයං දෙවන්නෙ. හු දානෙ, ණ්‍යො. **ඉ**ම්හි **හවි,** නපුංසකෙ.

419. ථූණායං යඤ්ඤථම්භෙ යූපො. බෙලුවො වා ඛාදිරො වා. ආලම්බපසුබන්ධනෙයට්ඨී, සමත්තයඤ්ඤෙ වා යං යට්ඨිමාරොපයති, ස **යූපො** [යූප... යඤ්ඤියපසුබන්ධනකට්ඨභෙදෙ... යාගසමත්තිචින්හත්ථෙ ථම්භෙ ච (වාචප්පති)], **යු** මිස්සනෙ, පො, දීඝාදි. ථු අභිත්ථවෙ, ණො, දීඝාදි. යං කට්ඨං කට්ඨන්තරෙනා’ග්ගිනිප්ඵාදනත්ථං සංඝතෙ, තස්මිං නිම්මන්ථ්‍යාදාරුම්හි අරණී, **අර** ගමනෙ, අණි, ඊම්හි **අරණී.**

ගාහපච්චාදයො තයො අග්ගයො. ගහපතිනා සංයුත්තො **ගාහපච්චො,** අග්ගි, ණො. තංයොනියංරෙවාහවනීයො හුතබ්බග්ගිආහවනමරහතීති **ආහවනීයො.** දක්ඛිණග්ගි පන තංයොනි අඤ්ඤයොනිපි. දක්ඛිණං දෙය්‍යධම්මං අග්ගන්ති විස්සජ්ජන්ත්‍යස්මින්ති **දක්ඛිණග්ගි, අග්ග** දානෙ, දානං අග්ගීයති දීයත්‍යස්මින්ති දානග්ගං, ''පරිවෙසනට්ඨාන''න්ති [අ. නි. ටී. 3.9.20] හි **අඞ්ගුත්තරනිකායටීකා.** එත්ථ ච ගාහපච්චග්ගාදීනං තිණ්ණං විප්පටිපජ්ජන්තානං විනාසහෙතුභාවතො අග්ගිතාදට්ඨබ්බා. **සත්තකනිපාතඅඞ්ගුත්තරනිකායට්ඨකථායං** පන –

ආහුනං වුච්චති සක්කාරො, ආහුනං අරහන්තීති ආහුනෙය්‍යා, මාතාපිතරො, මාතාපිතරො හි පුත්තානං බහූපකාරතාය ආහුනං අරහන්ති, තෙසු විප්පටිපජ්ජමානා පුත්තා නිරයාදීසු පවත්තන්ති, තස්මා කිඤ්චාපි මාතාපිතරො නානුදහන්ති, අනුදහමානස්ස පන පච්චයො හොතීති අනුදහනට්ඨෙනෙව ''ආහුනෙය්‍යග්ගී''ති වුච්චති. යො මාතුගාමස්ස සයනවත්ථාලඞ්කාරාදිඅනුප්පදානෙන බහූපකාරො, තං අතිචරන්තො මාතුගාමො නිරයාදීසු නිබ්බත්තති, තස්මා සොපි පුරිමනයෙනෙව අනුදහනට්ඨෙන ''ගහපතග්ගී''ති වුත්තො. ''දක්ඛිණෙය්‍යග්ගී''ති එත්ථ පන ''දක්ඛිණා''ති චත්තාරො පච්චයා, භික්ඛුසඞ්ඝො දක්ඛිණෙය්‍යො, සො ගිහීනං තීසු සරණෙසු, පඤ්චසු සීලෙසු, දසසු සීලෙසු, මාතාපිතුපට්ඨානෙ, ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණුපට්ඨානෙති එවමාදීසු කල්‍යාණධම්මෙසු නියොජනෙන බහූපකාරො, තස්මිං මිච්ඡාපටිපන්නො ගිහී භික්ඛුසඞ්ඝං අක්කොසිත්වා නිරයාදීසු නිබ්බත්තති, තස්මා සොපි පුරිමනයෙනෙව අනුදහනට්ඨෙන

''දක්ඛිණෙය්‍යග්ගී''ති වුත්තො. කට්ඨතො නිබ්බත්තො පාකතිකොව අග්ගි කට්ඨග්ගි නාමාති [අ. නි. අට්ඨ. 3.7.46] වුත්තො.

420. සිලොකො දානෙ. **හා** චාගෙ, ණො, ද්විත්තචත්තගත්තානි, **චජ** හානිම්හි වා. **සජ** විසග්ගෙ, විසග්ගො දානං, උපුබ්බො **සජ** විසජ්ජෙ, ණො, පුබ්බෙ **චාගමො, වොසග්ගො. දිස** අතිසජ්ජනෙ, අතිසජ්ජනං දානං, පබොධනඤ්ච, ඉහ දානං **පදෙසනං. සණ** දානෙ, යු. **තර** ප්ලවනතරණෙසු, මච්ඡෙරසොතාතික්කමනමෙත්ථ තරණං. **හා** චාගෙ, වුරාදි, තො, **යාලොපො, භූවාදිම්හි** පන ''ආකාරන්තානමායො''ති ආයො, **විහායිතං. වජ්ජ** වජ්ජනෙ, සබ්බත්‍ර භාවසාධනං. උපසග්ගවිසෙසෙනෙතෙ දානත්ථාභිධායිනො. එස්සනං, පතිපාදනංපාත්‍ර.

421. සෙට්ඨධනස්ස, පුත්තානං, දාරානං, රජ්ජස්ස, අඞ්ගානඤ්ච වසෙන පඤ්චමහාපරිච්චාගො වුත්තො. තත්‍ර **සෙට්ඨධනං** සෙතහත්ථාදිරතනං. **පුත්තා** ඔරසා, අථ වා පුත්තධීතරො. **දාරො** පතිබ්බතා පියභරියා. **රජ්ජං** පකතිරජ්ජං, තදුට්ඨිතො වා ආයො. **අඞ්ගං** චක්ඛාදි. මහන්තෙහි උත්තමපුරිසෙහෙව කතො, මහන්තානං වා පරිච්චාගො **මහාපරිච්චාගො,** මහත්ථං වා බුද්ධභාවත්ථං කතො පරිච්චාගො **මහාපරිච්චාගො,** කාපුරිසෙහි දුක්කරත්තා මහන්තො වා සෙට්ඨො පරිච්චාගො **මහාපරිච්චාගො.**

422. දානපාරමීආදිකානං තිස්සන්නං පාරමීනං වසෙන අසාධාරණදානවත්ථුං දස්සෙත්වා සාධාරණදානවත්ථුං දස්සෙතුමාහ **''අන්නං පාන''**මිච්චාදි. තත්‍ර **අන්නං** පානවජ්ජිතං යං කිඤ්චි ඛාදනීයාදිකං. **පානං** පාතබ්බං උදකාදි. **යානං** හත්ථ්‍යාදි අන්තමසො උපාහනං උපාදාය ගමනසාධනං. **මාලා** මාල්‍යං, පුප්ඵඤ්ච. **විලෙපනං** ඡවිරාගකරණං, විභූතො සුගන්ධො වා. **ගන්ධො** තදඤ්ඤගන්ධො. **සෙය්‍යා** මඤ්චාදි, **සෙය්‍යා**ග්ගහණෙන චෙත්ථ ආසනම්පි ගහිතං. **පදීපෙය්‍යං** පදීපස්ස හිතං යං කිඤ්චි තෙලාදි, ඉමෙ දස දානවත්ථූ නාම සියුං. දීයන්තෙ යායාති **දානං.** තස්ස වත්ථු කාරණං, තදුප්පත්තියා උප්පජ්ජනතොති **දානවත්ථු,** දාතබ්බං වා දානං, අන්නාදි, තදෙව වත්ථු. එතානි පන දස දානවත්ථූනි සුත්තන්තනයෙන කථිතානි. විනයාභිධම්මනයවසෙනාපි පන කථෙතබ්බානි, රූපාදිඡළාරම්මණදානවසෙන හි අභිධම්මෙ ඡ දානවත්ථූනි ආගතානි, විනයෙ චීවරපිණ්ඩපාතභෙසජ්ජසෙනාසනවසෙන චත්තාරි ආගතානි. තත්ථෙවමාචරියා වදන්ති ''සුත්තන්තනයදානතො විනයදානමෙව මහප්ඵලං, කස්මා? අන්නාදිදානමත්තවසෙනෙව යස්ස කස්සචි දුස්සීලාදිකස්ස දාතබ්බන්ති අනුජානිත්වා පිණ්ඩපාතාදිකප්පියවොහාරවසෙන සීලවන්තාදිකස්සෙව ච දාතබ්බන්ති අනුඤ්ඤාතත්තා. සාමඤ්ඤදානතො හි විසෙසදානමෙව මහප්ඵලං, තතොපි අභිධම්මනයදානමෙව මහප්ඵලං, කස්මා? රූපාදීසු පරමත්ථවසෙනෙව අභිනිවිසිත්වා දානවසෙන තතොපි අතිසයදානත්තා''ති. මයං පන සුත්තන්තනයදානං වා හොතු විනයාභිධම්මනයදානං වා, යං ඛෙත්තාදිතිවිධසම්පදායුත්තං, තමෙව මහප්ඵලං කරොතීති වදාම.

423. **තදහෙ** මතදිවසෙ මතත්ථං යං පිණ්ඩපාතජලාඤ්ජල්‍යාදිදානං, **එතං** දානං දෙහා උද්ධෙ භවං **උද්ධදෙහිකං** නාම. පිතරං උද්දිස්ස ජලාඤ්ජලිසුවණ්ණාදිදානං **නිවාපො, වප** බීජසන්තානෙ, ණො. කාලපත්තාදිනියමෙන **රාජමත්තණ්ඩවිසොත්තරාදිසත්ථතො** විහිතං, **තංව** තමෙව පිතුදානං සමණබ්‍රාහ්මණභොජනාදි **සද්ධං** නාම, සද්ධා අස්ස දානස්සත්ථීති, ණො. **සත්ථතොති** හෙතුම්හි අවධ්‍යත්ථවත්තිච්ඡාය පඤ්චමී.

424. චතුක්කං ගෙහාගතෙ. **අත** සාතච්චගමනෙ, ඉථී, **අතිථී,** ''අතිථී ද්වීසු''ති **තිකණ්ඩසෙසෙ** [තිකණ්ඩසෙස 2.7.9]. ඉත්ථීයං **අතිථී** ච. ආගච්ඡතීති **ආගන්තු,** තු. ආහුනං වුච්චති ගෙහාගතානං දාතබ්බභත්තාදි, තං පටිග්ගණ්හිතුං අරහතීති **පාහුනො. විස** පවෙසනෙ, ආවෙසනං ආවෙසො, තමරහතීති **ආවෙසිකො.** අත්‍යාගතොපාත්‍ර. ගන්තුමිච්ඡතීති **ගමිකො,** ඉකො. ද්වයං පූජිතපුප්ඵදබ්බක්ඛතාදිම්හි. **අග්ඝ** පූජායං, අ. ණ්‍යම්හි **අග්ඝියං,** අග්ඝයම්පි. අග්ඝතො වා තදත්ථීයෙ ඉයො.

425. පාදත්ථෙ [පාදද්ධෙ (ක.)] උදකාදිම්හි **පජ්ජං.** පදස්ස හිතං **පජ්ජං. ආගන්ත්වාදයො පජ්ජපරියන්තා** සත්ත සද්දා තීසු ලිඞ්ගෙසු.

ඡක්කං පූජායං. **චි** චයෙ,ති. **අච්ච** පූජායං, යු. **පූජ** පූජායං, ඉත්ථියමති අ. **හර** හරණෙ, **උපපුබ්බො හර** පූජායං, ණො, **උපහාරො,** පුමෙ. **බල** පාණනපූජාසංවරණෙසු, ඉ, **බලි** ද්වීසු. **මාන** පූජායං, යු. නමස්සාපාත්‍ර, **නමස්ස** පූජායං, ඉත්ථියං අ.

426. චතුක්කං වන්දනායං. **නමස්ස** වන්දනෙ, පුබ්බෙව, **නමු** නමනෙ වා, **ස්සපච්චයො. නමො** කරණං **නමක්කාරො,** ණො. **නමොතො** ඡට්ඨීලොපො, ‘‘ලොපඤ්ච තත්‍රාකාරො’’ති **ඔ**කාරලොපෙ අකාරාගමො, අථ වා නමනං නමො, තස්ස කරණං **නමක්කාරො, රහොසද්දො** විය හි **නමොසද්දොත්‍ර** ද්විධා වත්තති. එකො අකාරන්තො සලිඞ්ගො, එකො අලිඞ්ගො **ඔ**කාරන්තොති. **වන්ද** අභිවාදනථුතීසු, යු, **වන්දනා,** නලොපෙ, දීඝෙ ච **අභිවාදනං.**

තිකං පත්ථනාමත්තෙ. **අත්ථ** යාචනායං, යු, **පත්ථනා.** අත්ථනාපි. **ධා** ගතිනිවත්තිම්හි. **පනිද්වයපුබ්බො** පත්ථනායං, යු, **ණ**ත්තං, ධත්තං. **ඉම්හි පණිධි.** අයං **පුරිසෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ. යාචනාපාත්‍ර.

427. සක්කාරපුබ්බඞ්ගමං කත්වා ගරුආදීනං ආරාධනීයානං ක්වචි අත්ථෙ නියොජනං පත්ථනාවිසෙසො **අජ්ඣෙසනා, ඉස** ගවෙසනෙ, **ඉස** ගතිහිංසාවදානෙසුවා, යු, **අජ්ඣෙසනා,** යථා ‘‘දෙසෙතු භගවා ධම්මං, දෙසෙතු සුගතො ධම්ම’’න්ති [මහාව. 8].

428. චතුක්කං අනුස්සරණෙ. **එස** ගවෙසනෙ, **යාගමෙ පරියෙසනා. තිම්හි පරියෙට්ඨි. ගවෙස** මග්ගනෙ.

තිකං ආරාධනීයස්ස චිත්තානුකූලෙ. **ආස** උපවෙසනෙ, යු, **උපාසනං. සු** සවනෙ. සොතුමිච්ඡා **සුස්සූසා,** ‘‘භුජඝසහරසුපාදීහි තුමිච්ඡත්ථෙසූ’’ති **ස**පච්චයො, ද්විත්තාදි, **සුස්සූසා, සා** ඉත්ථී. **චර**තිතො භාවෙ **ණ්‍යො**, **පාරිචරියා.**

429. තිකං තුණ්හීභාවෙ. මුනිනො කම්මං **මොනං,** ණො. **තුහ** අදනෙ, **ණ්හ**පච්චයො, හලොපො ච, තුණ්හො මොනමෙතස්සත්ථීති තුණ්හී, තස්ස භාවො **තුණ්හීභාවො,** අතුණ්හස්ස වා තුණ්හීභවනං **තුණ්හීභාවො,** අථ වා තොහතීති තුණ්හී, **තුහ** අදනෙ, අදනං හිංසා, **ණී**පච්චයො, වණ්ණවිපරියයො, තුණ්හිනො භාවො **තුණ්හීභාවො.**

පඤ්චකං අනුක්කමෙ. පතිරූපෙන පතනං **පටිපාටි, පත** ගමනෙ, උභයත්‍රාපි **ත**ස්ස **ටො,** ඉ. **සා** ඉත්ථී. අනුරූපො කමො, කමො එව වා **අනුක්කමො.** පරි අනතික්කමෙන අයනං පවත්තනං **පරියායො.** පුබ්බස්සානුරූපා **අනුපුබ්බී,** නදාදි. අයං අපුමෙ. අනුපුබ්බම්පි. **කමු** ඉච්ඡාකන්තීසු, ණො.

430. තිකං සීලෙ. **තප** සන්තාපෙ. කිලෙසෙ තාපෙතීති **තපො,** අ. **යමු** උපරමෙ, උපරමො විරමණං, භාවෙ ණො . **සි** බන්ධනෙ, සිනොති චිත්තමෙතෙනාති **සීලං,** ලො, **සීල** සමාධානෙ වා, සමාධානං කුසලානං ධම්මානං අධිට්ඨානභාවො. **සීල** සමාධිම්හි වා, සමාධිරත්‍ර කුසලානං ධම්මානං අභ්‍යුපගමො, අඤ්ඤත්‍ර සීලෙ තූපචාරා, අථ වා අත්තානං, පරඤ්ච නිරයාදීසු තාපෙතීති **තපො.** කුසලධම්මතො සංයමනං විරමණං **සංයමො,** සමාධානඤ්චාත්‍රාකුසලධම්මවසෙනෙවාති අයං අඤ්ඤත්‍ර සීලෙ නිබ්බචනං.

සත්ථවිහිතො නියමො වතං. ‘‘මන්තනායං පටිඤ්ඤායං, නියමො නිච්ඡයෙ වතෙ’’ති **රභසො.** තඤ්ච වතං උපවාසාදිලක්ඛණං පුඤ්ඤමුච්චතෙ. ‘‘සීලං චාරිත්තං චාරිත්තමුපවාසාදිපුඤ්ඤක’’න්ත්‍යා**මරමාලා. ආදිනා** අක්ඛාරලවණාසනාදි [අඛාදනාභොජනාදි (ක.)]. එත්ථ ච **තපාදයො** මුඛ්‍යවසෙන කුසලසීලෙ වත්තන්ති, රූළ්හීවසෙන අකුසලසීලෙපි. **නියමාදයො** මුඛ්‍යවසෙන අකුසලසීලෙ වත්තන්ති, රූළ්හීවසෙන කුසලසීලෙති අයං සීලබ්බතානං විසෙසො. **යමු** උපරමෙ. **වතු** වත්තනෙ, වත්තනඤ්චාත්‍ර චරණං, සමාධානං වා. **වා** පුල්ලිඞ්ගෙපි.

ද්වයං මරියාදාතික්කමෙ. **කමු** පදවික්ඛෙපෙ, විරූපො අතික්ක මො **වීතික්කමො.** මරියාදාතික්කමො ආචාරො **අජ්ඣාචාරො.** කායවිවෙකාදයො තයො එත්ථ **විවෙකො. විච** විවෙචනෙ, පුථභාවෙ ච, භාවෙ ණො, ද්විත්තාදි. පුථු විසුංභූතො ගුණාදීහි අත්තා සරීරං මනො සභාවො ච එතෙසන්ති පුථුගත්තා, තෙසං භාවො **පුථුගත්තතා** [පුථගත්තතා (ක.)] කායවිවෙකාදයො, මජ්ඣෙ **ගා**ගමො. ‘‘එවංසරූපොයං පුරිසො, එවංසරූපා වා අම්භෙපි නෙසං පකති’’රිති පකතිපුරිසානං විභාගෙන ඤාණවිවෙකො. අත්තා බුද්ධි, සො පුථුභාවෙන යස්ස, තබ්භාවො පුථුගත්තතාත්‍යඤ්ඤෙ. අඤ්ඤතො විලක්ඛණස්ස භාවො පුථුගත්තතාත්‍යඤ්ඤෙ.

431. බුද්ධානුබුද්ධකං චූළවත්තං, මහාවත්තඤ්ච, වත්තපටිපත්ති වා ‘‘ආභිසමාචාරික’’මිත්‍යුච්චතෙ, අභිසමාචාරෙ උත්තමසමාචාරෙ භවං **ආභිසමාචාරිකන්ති** කත්වා, **තදඤ්ඤං** බුද්ධානුබුද්ධකතො අඤ්ඤං පාතිමොක්ඛසංවරසීලාදිකං සීලං බ්‍රහ්මචරියස්සාරියමග්ගස්ස ආදිම්හි තදත්ථාය චරිතබ්බත්තා **ආදිබ්‍රහ්මචරිය**මිත්‍යුච්චතෙ.

432. **පාපෙහි** අකුසලධම්මෙහි උපාවත්තො [උපාවුතො (ක.)] අනාවුතො විගතො සබ්බන්නපානභොගාදීහි විවජ්ජිතොව හුත්වා ගුණෙහි සීලාදීහි සද්ධිං යො **වාසො** වසනං ඵම්භනමත්ථි, සො ''උපවාසො''ති විජානිතබ්බො. **වසු** ඵම්භෙ, දිවාදි, උපවසනං **උපවාසො,** ණො, විගතො, උපෙතො ච වාසොති වා **උපවාසො.**

433. පජ්ජද්ධං භික්ඛුම්හි. තපො කම්මමස්සත්ථීති **තපස්සී, තපාදිතො සී,** ද්විත්තං. භයදස්සනසීලො **භික්ඛු,** රූ, රස්සො. සමෙතීති **සමණො,** යු. පබ්බජා සඤ්ජාතා යස්සාති **පබ්බජිතො,** සඤ්ජාතත්ථෙ ඉතො, සෙට්ඨත්තං වජතීති වා **පබ්බජිතො, වජ** ගමනෙ, තො. තපොකම්මං ධනං යස්සාති **තපොධනො.**

ද්වයං මොනබ්බතෙ. වාචතො යමතීති **වාචංයමො,** නිග්ගහීතාගමො, රස්සො ච. මොනමස්සත්ථීති **මුනි,** රස්සො, ඔස්සු. ද්වයං ආහුසොපවාසනබ්‍රහ්මචරියාදියුත්තෙ. තපොයොගා **තාපසො,** සණ. **ඉස** ගවෙසනෙ, ඉ, **ඉසි, ඉස** ගතියං වා, ඤාණස්ස, සංසාරස්ස වා පාරං ගමනතො **ඉසි,** ඉ. පාරිකඞ්ඛීපාත්‍ර, පාරමස්සත්ථීති පාරී, බ්‍රහ්මඤාණං, තං කඞ්ඛතීති **පාරිකඞ්ඛී.**

434. ද්වයං ජිතින්ද්‍රියගණෙ. යෙසං සංයතා ඉන්ද්‍රියානං ගණා, තෙ යතිනො, වසිනො ච නාම. යතං ඉන්ද්‍රියසංයමො නිච්චමෙතෙසමත්ථීති **යතිනො,** ඊ. යතයොපි, **යත** පයතනෙ, ඉ. **වස** පාගුඤ්ඤෙ, වසො යෙසමත්ථීති **වසිනො,** ඊ.

තිකං ධම්මසෙනාපතිම්හි. සාරී නාම බ්‍රාහ්මණී, තස්සා පුත්තො **සාරිපුත්තො.** තුස්සන්ත්‍යස්මිං අත්ථසිද්ධිතොති තිස්සො, සො, තුස්සි ච. පූජිතො තිස්සො **උපතිස්සො,** අථ වා ''තිස්සො''ති වා ''වුස්සො''ති වා ''උපතිස්සො''ති වා දහරකාලෙ මාතාපිතූහි යදිච්ඡාය ගහිතං නාමං, ''සාරිපුත්තො''ති මාතුවසෙන, ''ධම්මසෙනාපතී''ති පන අරියභාවප්පත්තෙ සම්මාසම්බුද්ධෙන ගහිතං නාමං. කුසලධම්මාවුධෙහි කාමාදිකා අකුසලධම්මසෙනා ජිතා යෙසං ධම්මසෙනා, අනෙකකොටිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යා භගවතො සාවකසඞ්ඝා, තෙසං පති නායකට්ඨෙන **ධම්මසෙනාපති.**

435. ද්වයං භගවතො වාමපස්සට්ඨෙ මහාමොග්ගල්ලානෙ. කුලෙ ජායතීති කොලිකො, සො එව **කොලිතො.** මොග්ගල්ලිබ්‍රාහ්මණියා අපච්චං **මොග්ගල්ලානො,** ණානො. ද්වයං අරියසාමඤ්ඤෙ. කිලෙසාරයො හනතීති අරහො, සො එව **අරියො, අර** ගමනෙ වා, අරති අධිගච්ඡති මග්ගඵලධම්මෙති **අරියො,** ණ්‍යො. අධිගච්ඡිත්ථාති **අධිගතො,** තො.

අසෙක්ඛස්ස ගහිතත්තා ''සොතාපන්නාදිකා''ති එත්ථාදිනා ඡළෙව පුග්ගලා සඞ්ගහිතා, තෙන සොතාපත්තිමග්ගට්ඨාදයො සත්ත සෙක්ඛා, එකො අරහා අසෙක්ඛාති සිද්ධං. තීහි සික්ඛාහි යුත්තතාය **සෙක්ඛා,** කකාරලොපෙන ''සෙඛා, අසෙඛා''තිපාත්ථි. ද්වයං අනධිගතෙ. අරියෙහි පුථු විසුංභූතො ජනො **පුථුජ්ජනො,** පුථු වා නානාකිලෙසෙ ජනෙතීති **පුථුජ්ජනො.**

436. ද්වයං අග්ගඵලෙ. පඨමමග්ගාදීහි දිට්ඨමරියාදමනතික්කමිත්වා ජානිත්ථාති **අඤ්ඤා,** රස්සො, රූපරාගාදීනං වා පඤ්චුද්ධම්භාගියානං සංයොජනානං ඔධිවසෙන මාරණතො **අඤ්ඤා,** මරියාදත්ථො චෙත්ථ **ආකාරො, ඤා** මාරණතොසනනිසානෙසු, ඉත්ථියමති අ. අරහතො භාවො **අරහත්තං,** භාවෙ ත්තො, භාවොත්‍ර අභිධානබුද්ධීනං පවත්තියා නිමිත්තං , තඤ්ච දුවිධං බ්‍යුප්පත්තිපවත්තිනිමිත්තවසෙන. තත්‍ර විසෙසෙහි ක්‍රියාපකතිපච්චයාදීහි උප්පජ්ජතීති **බ්‍යුප්පත්ති, ගොආදිසද්දසරූපං,** තස්සා නිමිත්තං **බ්‍යුප්පත්තිනිමිත්තං,** ක්‍රියාපකතිපච්චයාදයො, විවිධං වා **ගොආදිසද්දසරූපං** උප්පාදෙතීති **බ්‍යුප්පත්ති,** සා එව නිමිත්තං, යථාවුත්තා ක්‍රියාදයොයෙව. පවත්තයති තත්ථ තත්ථ අත්ථෙ පයොජයතීති **පවත්ති, ගොආදිකො** සද්දො, තස්ස නිමිත්තං **පවත්තිනිමිත්තං,** ජාතික්‍රියාගුණදබ්බනාමානි. තත්‍ර බ්‍යුප්පත්තිනිමිත්තං සද්දසරූපුප්පත්තියා කාරණං, පවත්තිනිමිත්තං පන සද්දප්පයොජනස්ස කාරණන්ති අයමෙතෙසං සඞ්ඛෙපතො ලක්ඛණවිසෙසො.

ද්වයං චෙතියෙ. ථූ අභිත්ථවෙ, පො, දීඝාදි. **චිත** පූජායං, චෙතිතබ්බං පූජෙතබ්බන්ති, ණ්‍යො, **චෙතියං.** එත්ථ ච **ථූපසද්දො** සමුඛෙපි, **චෙතියසද්දො** පන මුඛරහිතෙයෙව වත්තති. ''චෙතියමායතනෙ බුද්ධ-බිම්බෙ චොද්දිස්සපාදපෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 12.7 බ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.2.7] **රුද්දො.**

ද්වයං ආනන්දෙ. ධම්මො පරියත්ති, සොව භණ්ඩං ධනං සුඛදායකතො, තස්ස අගාරං ඨපනට්ඨානං ගෙහං, තබ්භාවෙ තිට්ඨතීති **ධම්මභණ්ඩාගාරිකො,** ඉකො. **නන්ද** සමිද්ධියං. ඉමෙ ද්වෙ සද්දා **සමා** සමානත්ථා.

437. ද්වයං විසාඛායං සෙට්ඨිධීතරි. විවිධා බහුකා පුත්තනත්තපනත්තාදිකා සාඛා යස්සා සා **විසාඛා.** මිගාරස්ස සෙට්ඨිනො මාතුට්ඨානියත්තා **මිගාරමාතා.**

ද්වයං අනාථපිණ්ඩිකසෙට්ඨිම්හි. සුන්දරො අත්තා යස්ස **සුදත්තො,** සුන්දරං දත්තං දානමස්ස වා **සුදත්තො,** ඉදමස්ස දහරකාලෙ පවත්තං නාමං. අනාථානං පිණ්ඩං දදාතීති **අනාථපිණ්ඩිකො,** ඉදමස්ස ක්‍රියානාමං.

438-439. භික්ඛුආදයො එතෙ පඤ්ච සහධම්මිකා. සහ එකතො ධම්මං චරන්තීති **සහධම්මිකා.**

පත්තාදයො අට්ඨ පරික්ඛාරා උක්කට්ඨවසෙන වුත්තා, මජ්ඣිමවසෙන පන කත්තරදණ්ඩොපි තෙලනාළිපීති දස පරික්ඛාරා වත්තබ්බා, ඔමකවසෙන ඡත්තම්පි උපාහනාපීති ද්වාදස පරික්ඛාරා ච වත්තබ්බා.

440. ද්වයං සාමණෙරෙ. සමණස්සාපච්චං **සාමණෙරො.** සමණලිඞ්ගාචාරත්තා ‘‘සමණොය’’න්ති උද්දිසිතබ්බොති **සමණුද්දෙසො. දිසී** උච්චාරණෙ.

තිකං අචෙලකෙ. දිසා එව අම්බරං වත්ථං, න පකතිවත්ථමෙතස්ස **දිගම්බරො, සස්ස ගො.** නත්ථි චෙලං වත්ථමෙතස්ස, සමාසන්තෙ කො. චතූහි ගන්ථෙහි බන්ධනීයත්තා **නිගන්ථො, නි**සද්දො බන්ධනෙ. ද්වයං ජටාවති. ජටං යස්සත්ථි **ජටිලො,** ඉලො. ජටං ධාරෙතීති **ජටාධරො.**

441. කුටිසකාදිකා චතුත්තිංස ලද්ධියො පරසමයානමාගමතො ගහෙතබ්බා, තථා ද්වාසට්ඨී දිට්ඨියො බ්‍රහ්මජාලසුත්තන්තතො. **ඉතීති** පරිසමාපනත්ථො. **එතෙති** නිදස්සනත්ථො. එතෙ ඡන්නවුතිලද්ධියො තණ්හාපාසං, දිට්ඨිපාසඤ්ච ඩෙන්ති පවත්තෙන්තීති **පාසණ්ඩාති සම්පකාසිතා** කථිතා. ‘‘ඉති ඡන්නවුති එතා’’තිපි පාඨො.

442. තිකං සුචිම්හි. **පූ** පවනෙ, තො. ද්විත්තාදි. **යත** පයතනෙ, තො. දීඝාදි. ද්වයං චම්මනි. චරිතං තන්ති **චම්මං, චර**තිම්හා මන, **චමු** අදනෙ වා, මන. **අජ** ගමනෙ, යු, ඉනො වා.

ද්වයං දන්තකට්ඨෙ. දන්තෙ පුනාති සොධෙති යෙනාති **දන්තපොනො,** යු. දන්තපොණොපි. දන්තසොධනත්ථං කට්ඨං **දන්තකට්ඨං.** ද්වයං රුක්ඛත්තචෙ. **වක්ක** තචෙ, අලො. **තර** තරණෙ, ඉතො, සකත්ථෙ කො.

443. ද්වයං භාජනසාමඤ්ඤෙ. පතති යත්ථ සො **පත්තො, පත** ගතියං, තො. **පා** රක්ඛණෙ,ති.

ද්වයං කුණ්ඩිකායං. කස්ස ජලස්ස මණ්ඩො පසන්නභාවො කමණ්ඩො, තං ලාතීති **කමණ්ඩලු,** උ. **කුඩි** රක්ඛණෙ, සකත්ථෙ කො. කත්තරස්ස ජිණ්ණස්ස ආලම්බනයට්ඨී.

444. යං ‘‘පාණාතිපාතා වෙරමණී’’තිආදි බ්‍රහ්මචරියකම්මං **නිච්චං** යාවජීවමවස්සම්භාවෙන, තං **දෙහසාධනාපෙක්ඛං** සරීරෙනෙව සාධනමපෙක්ඛතෙ, න බාහිරෙන සාධනං, අයං යමො නාම, **යමු** උපරමෙ.

> ‘‘සරීරසාධනාපෙක්ඛ-නිච්චකම්මමයෙ යමෙ;
> සංයමෙ යමරාජෙ ච, යමකෙ තු යමං තිසු’’ති [අමර 17.38].

රුද්දො.

යං පනාගන්තුනා සුක්කපක්ඛාදිවසෙන අනිච්චං නියමිතකාලමුපවාසාදිකං කම්මං, අයං නියමො, කාලාදිවසෙන නියමිතබ්බොති **නියමො, යමු** උපරමෙ. ‘‘මන්තනායං පටිඤ්ඤායං, නියමො නිච්ඡයෙ වතෙ’’ති **රුද්දො.**

බ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

445. ද්වයං වෙස්සෙ. **විස** පවෙසනෙ, සො. **ඉයානපච්චයෙ වෙසියානො.** ඌරුජො, අරියොපාත්‍ර.

පඤ්චකං කසිආදිජීවිකායං. **ජීව** පාණධාරණෙ, යු. සබ්බත්‍ර භාවෙ පච්චයො, කරණෙතොයකෙ. **වත** වත්තනෙ,ති, අස්සු, ණ්වුම්හි **ජීවිකා.** වුත්තීනං සරූපප්පකාරෙ දස්සෙති. ද්වයං කසිකම්මෙ. කසනං කසි, සා එව කම්මං **කසිකම්මං. කස** විලෙඛනෙ, ඉ, **කසි.**

446. ද්වයං වාණිජ්ජෙ. වණිජානං කම්මං **වාණිජ්ජං, වණිජ්ජා** ච. ද්වයං පසුපොසනෙ. ගුන්නං රක්ඛා **ගොරක්ඛා.** පසූනං ගොමහිංසාදිකානං පාලනං පොසනං චිකිච්ඡාදි පසුපාලනං වුත්තං සරූපං, වුත්තප්පකාරා ච ඉති වෙස්සස්ස **වුත්තියො** වුත්තිකාරණා තිස්සො භවන්ති කසිකම්මාදිප්පකාරෙන.

තිකං ගිහිම්හි. ගහෙ ගෙහෙ, පඤ්චකාමගුණෙ වා භවවසෙන තිට්ඨතීති **ගහට්ඨො.** අගාරෙ ගෙහෙ වසතීති **අගාරිකො,** ගහමෙතස්සත්ථීති **ගිහි,** අස්සි, රස්සො ච.

447. ද්වයං කසිබලෙ. ඛෙත්තෙනාජීවති. කසතීති **කස්සකො,** ණ්වු. ද්වයං ඛෙත්තෙ. බීජානි ඛිපන්ත්‍යස්මින්ති **ඛෙත්තං, ඛිප** පෙරණෙ, තො, ඛිත්තං තායතීතිපි **ඛෙත්තං, ඛි** නිවාසගතීසු වා, ත, ත්‍රණ, **ඛෙත්තං, ඛෙත්‍රං. ක්ලෙද, ක්ලිද**

අල්ලභාවෙ, ලලොපො, ක්ලෙදීයතීති **කෙදාරං,** කෙ ජලෙ සති දාරො විදාරණමස්සාති වා **කෙදාරං,** සඤ්ඤාසද්දත්තා සත්තමියා න ලොපො, වාපොපාපත්‍ර, වප්පතෙ යස්මින්ති **වාපො,** ණො.

ද්වයං මත්තිකාඛණ්ඩෙ. **ලෙඩ්ඩ** සඞ්ඝාතෙ, උ, **ලෙඩ්ඩු.** පුමෙ **උත්තො** කථිතො. "ලෙඩ්ඩවො පුමෙ"ත්‍ය [අමර 19.12] **මරකොසෙ.** ද්වයං ඛණිත්තියං. ඛඤ්ඤතෙ යාය, සා **ඛණිත්ති, ඛනු** අවදාරණෙ,ති, **ණ**ත්තං, උස්සි. අවදාරීයතෙ යෙන **අවදාරණං, දර** විදාරණෙ, යු.

448. තිකං දාත්තෙ. දන්ති ලුනන්ත්‍යනෙනාති **දාත්තං, දා** ලවනෙ, තො. දාත්‍රම්පි. **ලූ** ඡෙදනෙ, **ලවිත්තං, අසු** ඛෙපනෙ. **අසිතං,** සබ්බත්‍ර කරණෙ පච්චයො.

තිකං පාජනදණ්ඩෙ. **තුද** බ්‍යථනෙ, ණො, **පතොදො.** තපච්චයෙ **තුත්තං. අජ** ඛෙපනෙ, ගතිම්හි ච, කරණෙ යු, **පාජනං.** වණ්ණවිකාරෙ **පාචනං.** තොදනංපාපත්‍ර.

තිකං රජ්ජුයං. **යුජ** යොගෙ, තො, **යොත්තං. රුධ** ආවරණෙ, ජු, උස්සත්තං, පරරූපත්තඤ්ච, **රජ්ජු** ථියං. **රස** අස්සාදනෙ, මි, ආබන්ධොපාපත්‍ර.

ද්වයං ඵාලෙ. ඵාලයති පාටයති භූමි යෙන **ඵාලො,** ණො. **කස** විලෙඛනෙ, ණ්වු, **කසකො.** "ඵාලකසකා"ති [බ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.9.13] **රුද්දො.** නිරීසං, කුටකං, හලම්පි. ඊසාය නිග්ගතං **නිරීසං. කුට** ඡෙදනෙ, සකත්ථෙ කො, **කුටකං,** දීඝාදි. **හල** විලෙඛනෙ.

449. තිකං නඞ්ගලෙ. භූමිනඞ්ග'මනඞ්ගං කරොන්තො ලුනාතීති **නඞ්ගලං. සී** බන්ධනෙ, රො, **සීරො.** "සීරො තික්ඛකරෙ හලෙ"ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** ගොදාරණංපාපත්‍ර. නඞ්ගලස්ස දණ්ඩකෙ **ඊසා, ඊස** ඉස්සරියෙ, **ඊසා** නාරී. "පහුම්හි සඞ්කරෙ ඊසො, ථියං නඞ්ගලදණ්ඩකෙ"ති [චින්තාමණිටීකා 19.13-4 බ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.9.14] **රභසො.**

යුගකීලකෙ **සම්මාසද්දො,** සමන්ති යාය **සම්මා, සමු** සමනෙ. **හලපද්ධති** නඞ්ගලලෙඛා සීතා නාම. "සීතා නඞ්ගලලෙඛා ච, දිවගඞ්ගා ච ජානකී"ති [තිකණ්ඩසෙස 3.3.191] **තිකණ්ඩසෙසෙ. සී** සයෙ, තො, **සීතා** නාරී.

450-451. මුග්ගාදිකෙ ධඤ්ඤවිසෙසෙ **අපරන්නසද්දො,** පුබ්බන්නතො අපරභාගෙ පවත්තං අන්නං **අපරන්නං, අපරණ්ණඤ්ච.** සාලිආදිකෙ **පුබ්බන්නසද්දො,** අපරන්නස්ස පුබ්බෙ පවත්තං අන්නං **පුබ්බන්නං, පුබ්බණ්ණඤ්ච.** පුබ්බාපරත්තඤ්ච නෙසං ආදිකප්පෙ සම්භවාසම්භවවසෙන දට්ඨබ්බං.

සාල්‍යාදයො සත්ත ධඤ්ඤානි. ධානං පොසනං, තත්‍ර සාධූනි **ධඤ්ඤානි,** යො, රස්සො. කලමා රත්තසාලි මහාසාලිසට්ඨිකප්පභූතයො සූකධඤ්ඤවිසෙසා **සාලයො** නාම. සට්ඨිදිනානි පරිපාකමස්ස **සට්ඨිකො. සාල** සිලාඝායං, ඉ, **සාලි.** වහති, බ්‍රූහෙති වා සත්තානං ජීවිතන්ති **වීහි, වහ** පාපුණෙ, **බ්‍රූහ** වුඩ්ඪියඤ්ච, ඉ, අස්සී, පක්ඛෙ රලොපො, **වීහි** . කොරං රුධිරං දූසතීති **කුද්‍රූසො,** ගොවඩ්ඪනො, අ. වණ්ණවිපරියයො, ඔස්සු ච. **ගුධ** පරිවෙධනෙ, උමො. **ගොධුමො.** "ගොධූමසුමනො මිලක්ඛ, භොජනං පාවටො යවො"ති **රභසො. වර** වරණසම්භත්තීසු, ණ්වු, **වරකො. යු** මිස්සනෙ, අ, **යවො.** කඞ්ගු අතිසුඛුමසස්සෙ ධඤ්ඤවිසෙසෙ, සොභනසීසත්තා කමනීයභාවං ගච්ඡතීති **කඞ්ගු,** උ. "සාමා පියඞ්ගු කඞ්ගු ද්වෙ"ති **රුද්දො. තබ්භෙදා** තෙසං ධඤ්ඤානං භෙදා විසෙසා නීවාරාදයො වුච්චන්තෙ. නීවාරානි තිණධඤ්ඤානි, **ආදිනා** සාමාකාදයො.

ද්වයං කළායෙ. **චණ** දානෙ, ණ්වු, **චණකො,** හරිමන්ථකෙපි. කං වාතං ලාතීති **කළායො,** ළත්තං, කලායම්පි. ද්වයං සාසපසාමඤ්ඤෙ. "සාසපො තු සරිසපො, කටුස්නෙහො ච තන්තුභො"ති **තිකණ්ඩසෙසො** [2.8.3]. "පුමෙ සුද්ධොදනසුතෙ, සිද්ධත්ථො සෙතසාසපෙ"ති **රභසො.** සිද්ධා අත්ථා අස්මින්ති **සිද්ධත්ථො. සාස** අනුසිට්ඨියං, අපො. සාසපස්සාපි වීහිභෙදත්තා ඉධ ගහණං.

452. ද්වයං කඞ්ගුයං. පියභාවං අඞ්ගතීති **පියඞ්ගු.** ද්වයං අතසියං. **අව** රක්ඛණෙ, මො, අවස්සු, ද්විත්තං, **උම්මා. අත** සාතච්චගමනෙ, අසො, නදාදි. ඛුමාපාපත්‍ර.

චතුක්කං සස්සෙ. **කිට** ගතියං, යො, කසිතො සම්භූතං වා **කිට්ඨං,** කිට්ඨට්ඨානෙ උප්පන්නසස්සඤ්හි "කිට්ඨ"න්ති වුච්චති ඨානූපචාරෙන, යො, **සිලොපො,** අස්සි. **සස** ගතිහිංසාපාපුණනෙසු, සො. ථම්බො ගුම්බො, තං කරොතීති **ථම්බකරි,** ඉ. ධඤ්ඤංපාපත්‍ර. "ධඤ්ඤං වීහීසු ධඤ්ඤකෙ, ධඤ්ඤො පුඤ්ඤවතීරිතො. ධඤ්ඤා වාතාමලකීසු"ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

453. ද්වයං සස්සාදීනං කණ්ඩමත්තෙ. **කණ** සද්දෙ, ඩො. **නල** ගන්ථෙ, ණො, **නාලං.** නාළිපි. සො එව සස්සාදිකණ්ඩො නිප්ඵලො චෙ, **පලාලමුච්චතෙ. පල** ලවනපවනෙසු, අලො, පලාලොපි.

ද්වයං අසාරෙ තුච්ඡධඤ්ඤෙ. **හස** හස්මීකරණෙ, අස්සු, **භුසං** අතිසයෙපි. ථුසම්පි. **තුස** උස්සග්ගෙ. කෙන වාතෙන ඉඞ්ගතීති **කලිඞ්ගරො,** ලාගමො, අරො ච. ධඤ්ඤානමෙව **තචෙ** වක්කලෙ **ථුසො, තුස** තුට්ඨිම්හි, තස්ස **ථො, ථුසො** පුමෙ. ''ධඤ්ඤත්තචෙ පුමා ථුසො'' [අමර 19.22]ත්‍යා**මරකොසෙ.**

454. ද්වයං සස්සරොගෙ. සෙතවණ්ණකරණවසෙන අටති හිංසතීති සෙතට්ටිකා, සා එව **සෙතට්ඨිකා.** ද්වයං තණ්ඩුලකණෙ. **කණ** නිමීලනෙ, **කණ** නිමීලනසද්දගතීසු වා, අ, **කණො. කුණ්ඩ** දාහෙ, සකත්ථෙ කො. ද්වයං ධඤ්ඤමද්දනභූමියං. **ඛල** සොචෙය්‍යෙ, ධඤ්ඤානි කරොන්ති මද්දන්ති අස්මිං **ධඤ්ඤකරණං.** තිණාදීනං, සස්සානඤ්ච ථම්බො ගුම්බො නාම, **ථම්බ** චෙකල්‍යෙ, **ථම්බ** පටිබන්ධෙ වා. **ගුහ** සංවරණෙ, බො, **හස්ස මො.**

455. ද්වයං මුසලෙ. අයො අග්ගෙකොටියං යස්සාති **අයොග්ගං. මුස** ඛණ්ඩනෙ, අලො. ද්වයං සුප්පෙ. කුච්ඡිතං ලූනාත්‍යපනෙතීති **කුල්ලො. සුප** මානෙ, අ, සරත්‍යනෙනෙති වා **සුප්පං,** පො, අස්සු. පප්ඵොටනංපාත්‍ර.

ද්වයං උද්ධනෙ. උපරි ධීයතෙ ථාල්‍යාදිකමස්මින්ති **උද්ධනං,** උද්ධානම්පි, යු. **චුල්ල** භාවකරණෙ, ඉ, ඊම්හි **චුල්ලී.** අධිසයනී, අන්තිකාපාත්‍ර. **අති අදි** බන්ධනෙ, අන්ත්‍යතෙ භික්ඛාදිකමස්සන්ති **අන්තිකා,** ණ්වු. ''සන්තිකෙ සන්නිධානෙ ච, උද්ධනෙ චාපි අන්තිකා''ත්‍ය**ජයො.**

කාසාදිරචිතො කටො යෙන මරාවො බන්ධීයතෙ. මරාවො ච වීහ්‍යගාරං, ''කුසූලො වීහ්‍යගාරඤ්ච, කන්තරො ච මරාවකො''ති **රභසො.** කෙචි මරාවමෙව කටමාහු, තං න, ''කුසූලො ච මරාවො ච, කිලඤ්ජො ච කටො භවෙ''ති **අමරමාලායං පාදනාමපකරණෙ** භෙදෙන පාඨා. **කිල** බන්ධනෙ, කිලනං කිලො, තදත්ථං ජායතීති **කිලඤ්ජො,** නිග්ගහීතාගමො. **කට** ගතියං, අ.

456. අට්ඨකං ථාලියං. කාමීයතීති **කුම්භී, කමු** ඉච්ඡායං, භො, අස්සු, ඊ ච, කුයා පඨවියා භවතීති වා **කුම්භී,** කෙන අග්ගිනා භණතීති වා **කුම්භී, භණ** සද්දෙ, ණලොපො, කෙන ජලෙන උම්භීයති පූරීයතීති වා **කුම්භී, උභ උබ්භ උම්භ** පූරණෙ, සබ්බත්‍ර නදාදි. **පිඨ** හිංසාසංකිලෙසෙසු, අරො. **කුණ්ඩ** දාහෙ. **ඛල** සොචෙය්‍යෙ, ළත්තං. **උබ** ගමනෙ, අලො, නදාදි, රස්සො. **අපච්චයෙ උඛා. ථල** ඨානෙ, ඉ, **ථාලි,** ඊම්හි **ථාලී.** කෙන අග්ගිනා ලපතීති **කොලම්බො,** අස්සොත්තං, නිග්ගහීතාගමො, **බ**ත්තඤ්ච, කෙ අග්ගිම්හි ඔලම්බතීති වා **කොලම්බො. ලබි** අවසංසනෙ.

තිකං මණිකෙ. **මන** ඤාණෙ, ඉ, **ණ**ත්තං, මණියෙව **මණිකං. භණ** සද්දෙ, ණ්වු, අරං සීඝං ජරො අස්ස **අරඤ්ජරො.**

457. ද්විපාදං ඝටෙ. **ඝට** චලනෙ, අ, නදාදිම්හි ඝටී, **කුට** කොටිල්‍යෙ. කෙන ජලෙන ලසති සිලිස්සතීති **කලසො, ලිස** සිලෙසනෙ, අ, ඉස්සත්තං, **කලසො** තීසු. **වර** වාරණසම්භත්තීසු, ණ්වු. **කලසසභවරණතො වාරකොපි** තීසු. ''කලසො තු තීසූ''ත්‍ය**මරකොසෙ** [අමර 19.31].

භුඤ්ජිතබ්බන්ති **භුඤ්ජනං,** අන්නාදි, තස්ස පත්තො භාජනං සුවණ්ණරජතාදිනිම්මිතම්පි කංසො නාම.

> ''කංසො රච්ඡන්තරෙ මානෙ, තෙජසෙපි භවෙ තථා;
> පානපත්තෙ ච කංසො ච, සොභික්ඛාසු ච කිත්තිසූ''. –

ත්‍ය**ජයෙන** වුත්තත්තා පානපත්තෙපි කංසො. **කන** දිත්තිගතිකන්තීසු, සො, **කංසො.** අනිත්ථී. තිකං භාජනසාමඤ්ඤෙ. **අම** ගතියං, අත්තො, අමත්තං. **භාජ** පුථකම්මනි, චුරාදි, යු.

458. ද්වයං භාජනාදීනමාධාරෙ. අන්තං සමීපමාධෙය්‍යස්ස උපගච්ඡතීති **අණ්ඩුපකං, න්තස්සණ්ඩො,** ගස්ස ච **කො. චුම්බ** වදනසංයොගෙ, අටො, අස්සු, සකත්ථෙ කො. ද්වයං සරාවෙ, සරති වුඩ්ඪිං ගච්ඡතීති **සරාවො,** අවො. **මල්ල** ධාරණෙ. ණ්වු. වඩ්ඪමානකොපාත්‍ර, වඩ්ඪති විත්ථිණ්ණී භවතීති **වඩ්ඪමානකො,** සකත්ථෙ කො.

ද්වයං භෙලබ්‍යඤ්ජනාදිඝට්ටනොපයුත්තභණ්ඩෙ. **කට** ගතියං, ඡු, ද්විත්තාදි. **දු** ගතියං, බො, නදාදි, **දබ්බී,** රස්සෙ **දබ්බි.** ඛජාකාපි, **ඛජ** මන්ථනෙ, අකො, **ඛජාකා** ථීයං. ද්වයං ධඤ්ඤාදිනිලයෙ. **කුස** සිලෙසනෙ, ඌලො. **කුස** අක්කොසෙ, ඨො. ද්වෙපි පුන්නපුංසකෙ.

459. ද්වයං මාසාදිසාකමත්තෙ, **සා** තනුකරණෙ, ණ්වු. **ඩංස** බාදනෙ, ණ්වු. **ස**ලොපො, සිග්ගු, හරිතකම්පි. **හරිතා** සකත්ථෙ කො. ''පුල්ලිඞ්ගො සාකමත්තස්මිං, සිග්ගු සොභඤ්ජනෙපි චෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 19.34] **රභසො.** ද්වයං අද්දකෙ. ආද්දායං ජාතං **අද්දකං,** රස්සො. සිඞ්ගම්ව වෙරං වපු යස්ස තමෙව **සිඞ්ගිවෙරං.**

යදා සුක්ඛං, තදා මහොසධාධ්‍යා, තික්ඛරසත්තා මහන්තං ඔසධං. සුණ්ඨී, නාගරං, විසං, විසභෙසජ්ජම්පි. **සුඨී** සොසනෙ, ඉ, **සුණ්ඨි,** ඊපච්චයෙ **සුණ්ඨී.**

ද්වයං මරිචෙ. **මර** පාණචාගෙ, චො. **කුල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ණ්වු. ‘‘මරිචං කොලකං කණ්හං, උසනං ධම්මපත්තන’’න්ත්‍යමරසීහො.

460. තිපාදං කඤ්ජිකෙ. සුවීරරට්ඨෙ භවං **සොවීරං.** කෙන ජලෙන අඤ්ජියමභිබ්‍යත්තං අස්ස **කඤ්ජියං.** ආරානං භූම්‍යක්කජානං වාරෙසු ගහිතෙන නාරෙන ජලෙන ජාතං **ආරනාළං,** ‘‘ආරො ක්ඛිති සුතෙ’ක්කජෙ, නාරො තණ්ඩුලනීරෙසු’’ති හි වුත්තං, **රස්ස ළො.** ථුසතො ජාතමුදකං **ථුසොදකං,** ථුසොදකතො වා ජාතං **ථුසොදකං.** ධඤ්ඤතො වීහිතො ජාතං අම්බිලං **ධඤ්ඤම්බිලං.** වාතං ලඞ්ඝති හීනං කරොතීති **බිලඞ්ඝො, වාතස්ස බි,** විසෙසෙන ලඞ්ඝතීති වා **බිලඞ්ඝො.** කුම්මාසො, අභිසුතං, අවන්තිසොමං, කුඤ්ජලං, කඤ්ජිකං, මණ්ඩො, ජෙට්ඨම්බු, බදිකාප්‍යත්‍ර.

ද්වයං ලවණමත්තෙ. **ලූ** ඡෙදනෙ, යු, ඔස්සා’නවාදෙසෙ ලොණං.

461. සාමුද්දාදයො එතෙ පඤ්ච ලවණස්ස පභෙදා විසෙසා. සමුද්දභූමියමවට්ඨිතං ලද්ධං ලොණොදකං සුක්ඛසන්තනං සිතං යං භවති, තං **සාමුද්දලවණං.** අක්ඛිවං, වසිරම්පි. **වසු** ථම්භෙ, ඉරො. සින්ධුදෙසෙ භවො **සින්ධවො,** ණො. සිතසිවං [සීතසිවං (සක්කතෙ)], මාණිමන්ථං, සින්ධුජම්පි. සිතං ධවලං, සිවං කල්‍යාණං, කම්මධාරයසමාසො . සිතසිවන්ති වා බන්ධනං. මණිමන්ථො පබ්බතො, තත්‍ර භවො, ණො. **කාළලොණො** නාම සොවච්චලවණානං මජ්ඣෙ කාළවණ්ණං ලවණං [තීණි මධුරලවණස්සලවණභෙදස්ස (අමරකොස, මහෙස්වරටීකා)], ‘‘තිලකං තත්‍ර මෙචකෙ’’ති [මදං සන්දතෙ පිසොදරාදි (චින්තාමණිටීකා 19.43) මදං මුදං වා සන්දතෙ… විසොදරාදි (බ්‍යාඛ්‍යාසුධාටීකා)] වුත්තත්තා තිලකම්පි. **උබ්භිදං** නාම රොමකලවණං, සම්භරිදෙසෙ කිර රුමා නාම ලවණාකරො. තත්‍ර පවිට්ඨං කට්ඨම්පි අචිරෙන විලීය ලවණං භවති, තබ්භවං රොමලවණං. වසුකම්පි. කට්ඨාදීනං සයං සභාවවිජහනකරත්තා භින්දිතුං සක්කොතීති **උබ්භිදං,** සක්‍යත්ථෙ උසද්දො. **බිලාලං** නාම සමුද්දතීරාසන්නදෙසභවං මත්තිකං පාචයිත්වා නිප්ඵාදිතලවණං. සමුද්දවෙලාසන්නදෙසෙ ජාතං **බිලාලං,** එස්සිත්තං, ලො, අථ වා **උබ්භිදං** නාම යත්ථ කත්ථචි පදෙසෙ භූමිතො උග්ගතං ලවණමත්තිකං පාචයිත්වා නිප්ඵාදිතලවණං. **බිලාලං** නාම ලවණභූමිං විදාරයිත්වා නිප්ඵාදිතලවණං. **විපුබ්බො දල** විදාරණෙ. **දස්ස ලො.** අථ වා **උබ්භිදං** නාම පාක්‍යං ලවණං. **බිලාලං** නාම වච්චගන්ධං කාළලවණං.

462. ගුළාදයො පඤ්ච උච්ඡුනො විකාරා. **ගුළ** රක්ඛායං, ගුළො පක්කරසො. **ඵාණ** ගතියං, තො, ඵාණිතං ගුළතො කිඤ්චි ථද්ධං. **ඛණ්ඩ** මන්ථෙ, ඛණ්ඩො ඵාණිතතොපි ථද්ධො. උච්ඡුවිසෙසස්ස රසපාකෙ ඛණ්ඩයොග්‍යසාරභූතෙ යා ගුළිකාකාරා ජායතෙ, සා මච්ඡණ්ඩී ඛණ්ඩසාලූකං. ‘‘මච්ඡණ්ඩී තු පුප්ඵගුළා, ථද්ධපත්තන්තු ඵාණිත’’න්ති **රභසො,** ඛණ්ඩකක්කං ඵාණිතමිච්චඤ්ඤෙ. **සර** හිංසායං, **ඛරපච්චයො, සක්ඛරා,** යා ‘‘සිතා’’තිපි වුච්චති, සිනොති බන්ධති තණ්හං **සිතා.** සිතසක්ඛරෙත්‍යත්‍ර තු සිතො ධවලත්ථො, සක්ඛරාපමාණසණ්ඨානත්තා වා සක්ඛරා. ඉමෙ ච ගුළාදයො යථාක්කමං ථද්ධතරා. එත්ථ ච මච්ඡණ්ඩී ඵාණිතා ඛණ්ඩවිකාරාපි. ද්වයං ගුළෙ. රොගාධිකෙසු විනාසකරත්තා විසඤ්ච තං කණ්ටකඤ්ච.

463. ද්වයං භට්ඨධඤ්ඤෙ. **ලාජ** භස්සනෙ, භස්සනං භජ්ජනං, අ. න ඛතං **අක්ඛතං.** ‘‘තතියා පකති ලාජෙස්වක්ඛතං තීස්ව’හිංසිතෙ’’ති **රුද්දො.**

භට්ඨයවෙ **ධානාසද්දො** සියා, ‘‘බහුම්හි භට්ඨයවෙ ධානා, ථීයං අභිනවො’ඞ්හිදෙ’’ති **රභසො. ධා** ධාරණෙ, යු.

ද්වයං යවාදිචුණ්ණෙ. **සච** සමවායෙ, **සච** සෙචනෙ වා, තු. **මන්ථ** විලොළනෙ. තිකං සමං. පූරෙතීති **පූපො,** පො. අකාරයුත්තෙ **අපූපො,** යථා ‘‘ලාබු, අලාබූ’’ති. තණ්ඩුලාදීනං පිට්ඨානං විකාරො **පිට්ඨකො,** සඤ්ඤායං කො.

464. ඡක්කං සූදෙ. භත්තං, සූපඤ්ච කරොති අකාසි කරිස්සතීති **භත්තකාරො, සූපකාරො** ච. **සූ** පග්ඝරණෙ. සවති රසං පග්ඝරාපෙතීති **සූදො,** දො, දීඝාදි. **සූද** පග්ඝරණෙ වා, අ. අළාරො නාම සූපාදිවිකති, තං කරොතීති **ආළාරිකො.** ඔදනං පචතීති **ඔදනිකො.** රසං කරොතීති **රසකො.**

ද්වයං සූපෙ. සුඛත්ථාය පාතබ්බත්තා **සූපො,** දීඝාදි. විසෙසතො භත්තං අඤ්ජති අන්තො ගච්ඡති යෙන, තං **බ්‍යඤ්ජනං, අඤ්ජ** ගතියං, යු.

465. පඤ්චකං [තිපාදං (ක.)] භත්තෙ. **උදි** සවනක්ලෙදනෙසු, යු. **වාකාරො ඔදනසද්දස්ස** නපුංසකත්තං සමුච්චිනොති. **කුර** සද්දෙ, **කර** කරණෙ වා, කරොති බලන්ති **කුරං,** අස්සු, **කිර** වික්ඛිපනෙ වා, කිරති බුභුක්ඛන්ති **කුරං,** ඉස්සු, **කර** හිංසායං වා, කු සද්දෙ වා, රපච්චයො. භජති යෙන, භුඤ්ජිතබ්බන්ති වා **භත්තං, භජ** සෙවායං, තො. භක්ඛිතබ්බාති **භික්ඛා, භක්ඛ** අදනෙ, අස්සි, **භික්ඛ** යාචනෙ වා, **භික්ඛා** නාරී. අද භක්ඛනෙ, තො. **භිදාදිත්තා අන්නාදෙසො,** දලොපො.

චතුක්කං භොජනෙ, **අස** භක්ඛනෙ, කම්මෙ යු. **හර** හරණෙ. ආහරති බලායුනීති **ආහාරො,** ණො. **භුජධාතුම්හා** යු, භොජනං. **ඝස** අදනෙ, ණො. අන්ධොප්‍යත්‍ර, **අදධාතුම්හා තපච්චයස්ස අන්ධාදෙසො නිපාතනා.**

ද්වයං යාගුයං. **තර** ප්ලවනතරණෙසු. තරති ප්ලවති බ්‍යාපීභවතීති **තරණං,** යු. තරලං, තරලාපි. **යා** පාපුණෙ, ගු, **යු** මිස්සනෙ වා, ගු, උස්සා. උණ්හිකා, සාණා, විලෙපී ච යාගුනාමානි. **සා** පාකෙ, යු, **සාණා.**

466. බජ්ජාදයො චත්තාරො අසනභෙදා. **බාද** භක්ඛනෙ, කම්මෙ තො, භූජාදි. **බජ්ජං** මංසාදි. **භොජ්ජං** අන්නාදි. **ලිහ** අස්සාදනෙ, ණ්‍යො, **හස්ස යො. ලෙය්‍යං** මධ්වාදි. පාතබ්බන්ති **පෙය්‍යං, පා** පානෙ, ණ්‍යො, ආස්සෙ, පෙය්‍යං සූපාදි.

ද්වයං භත්තමණ්ඩෙ. **සු** සවනෙ, විසරුජපදාදිතො ණ. **චමු** අදනෙ, **ආපුබ්බ**ත්තා පානෙ, කම්මෙ ණො. මාසරොපාත්‍ර, **මසි** පරිමාණෙ, අරො. ද්වයං ආලොපෙ. **ලුප** ඡෙදනෙ, **ආපුබ්බො** සම්පිණ්ඩනෙ, **කු** සද්දෙ. **කබි** වණ්ණෙ වා, අලො, ළත්තං, කෙන තොයෙන බලමස්සාති වා **කබළො,** පුමෙ, ගාසොපි.

467. රසානං සබ්බරසානං අග්ගම්හි රසෙ **මණ්ඩ**සද්දො, **මණ්ඩ** භූසායං, ''සබ්බරසග්ගෙ මණ්ඩමනිත්ථීය''න්ත්‍යා**මරසීහො** [අමර 19.49]. ද්වයං භුත්තතො සෙසෙ. විරූපො, කුච්ඡිතො වා සාසො **විඝාසො.** භුත්තතො සෙසො භුත්තසෙසො, සොව **භුත්තසෙසකො,** සකත්ථෙ කො.

ද්වයං විඝාසාදෙ. විඝාසං අදතීති, අ, **දමු** දමනෙ, ණ්වු. ද්වයං පිපාසායං. පාතුං ඉච්ඡා **පිපාසා, පා** පානෙ, සො, ද්විත්තාදි. **තස** පිපාසායං, යු.

468. ද්වයං භුත්තුමිච්ඡායං. **බුද** බුභුක්ඛායං, දො. ඝසිතුමිච්ඡා **ජිඝච්ඡා, ඝස** අදනෙ, ඉච්ඡත්ථෙ ඡො, ද්විත්තාදි. මංසස්ස රසො පටිච්ඡාදනීයමුච්චතෙ. **ඡන්ද** ඉච්ඡායං. පටිච්ඡාදෙතීති **පටිච්ඡාදනීයං,** අනීයො, **ඡද** සංවරණෙ වා, මංසෙන පටිච්ඡාදෙතබ්බත්තා **පටිච්ඡාදනීයං.**

ද්වයං උග්ගාරෙ, **දෙකි** සද්දොස්සාහෙසු, උද්ධං දෙකති ගන්තුමුස්සහතීති **උදෙකො,** එකස්ස **දකාරස්ස රො.** උද්දෙකොපි. **ගිර** නිග්ගිරණෙ, ඉස්සා, **උග්ගාරො.** පාදො තිත්තියං. සුහිතො තිත්තො, තස්ස භාවො **සොහිච්චං. තිපි** පීණනෙ,ති, භූජාදි. **යු**පච්චයෙ, ඉස්සත්තෙ ච **තප්පනං.**

469. **යථිච්ඡිත**න්තං යථිච්ඡිතෙ. ක්‍රියාවිසෙසනතාය වෙතෙ නපුංසකෙ, ක්‍රියාඛ්‍යානඤ්හි සතිපොකත්තෙ තබ්බිසෙසනානි නපුංසකෙ භවන්ති එකත්තෙපි, තථා හි ක්‍රියානමඛ්‍යානඤ්ච සත්තාභූතත්තා ලිඞ්ගසඞ්ඛ්‍යාවිසෙසොපාදානං නත්ථීති තබ්බිසෙසනානම්පි සාමඤ්ඤලිඞ්ගා නපුංසකත්තං, සාමඤ්ඤසඞ්ඛ්‍යා චෙකත්තං යුත්තන්ති, තං යථා – මුදුං පචන්ති, සාදුං පචන්ති. බහුවචනන්තෙපි ක්‍රියාසද්දෙ තබ්බිසෙසනස්සෙකත්තමෙව ක්‍රියාවිසෙසනානං කම්මනි දුතියා, සබ්බො හි ධාත්වත්ථො කරොත්‍යත්ථෙන බ්‍යාපිතො, මුදුං පචන්ති මුදුං පචනං කුබ්බන්තීත්‍යත්ථො, තෙන මුදාදීනඤ්ච තබ්බිසෙසනානං කම්මත්තං. අඤ්ඤො පනාහ ''සබ්බෙ ධාත්වත්ථා භවත්‍යත්ථානුගතා, භවතික්‍රියා කත්වත්ථමනුභවන්තීත්‍යත්ථො. 'පචති දෙවදත්තො'ති දෙවදත්තපයුත්තො පාකො භවති, ගච්ඡති ගමනං භවති, පඨති පාඨො භවතී''ති, තම්මතෙන පඨමා, මුදුපචනං යථා භවති, තථා පචතීත්‍යත්ථො. රමණීයං පාතො, විමලං පාතො, ඉදමුපකුම්භං. **කමු** කන්තියං, කම්මනි ණො, **කාමං, නිකාමඤ්ච. ඉසු** ඉච්ඡායං, තො, ''සාදිසන්තපුච්ඡෙ''ත්‍යාදිනා අන්තෙන සහ **තස්ස ඨයො, ඉට්ඨං. පරිපුබ්බො ආප** පාපුණනෙ, තො, භූජාදි, රස්සො, **යාගමො** ච. ''සත්‍යං නිවාරණෙ තිත්තියං, පරියත්තං යථිච්ඡිතෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 19.57] **රභසො.** ඉච්ඡිතස්ස අනතික්කමො **යථිච්ඡිතං,** යථාත්ථෙ අබ්‍යයීභාවො. පකාමංපාත්‍ර.

ද්විපාදං වණිජකෙ. කයවික්කයෙහි ජීවතීති, ඉකො. සත්ථං වාණිජ්ජොපජීවීනං සඞ්ඝාතං වහති දෙසන්තරං පාපයතීති, කම්මාදිම්හි ණො. සත්ථවාහො වණිජනායකො, තංයොගා **සත්ථවාහො,** ණො. ආපණො කයවික්කයවොහාරො, තංයොගා **ආපණිකො,** ණිකො. **වණ** සද්දෙ, ඉජො. වෙදෙහකො, නෙගමො, පණ්‍යාජීවො, වණිජොපාත්‍ර.

470. වික්කයො නාම පුබ්බමෙව අත්තනො ධනස්ස පරස්ස දානං. **කී** දබ්බවිනිමයෙ, තත්‍ර නියුත්තො **වික්කයිකො.** වික්කිණාතීති **වික්කෙතා,** රිතු. කයො නාම පරස්ස ධනං ගහෙත්වා අත්තනො ධනස්ස දානං. කයෙන ජීවතීති **කයිකො.** කිනාතීති, ණ්වු.

ද්වයං ධනප්පයොත්තරි. ඉණෙ උත්තමො **උත්තමණ්ණො,** අභිධානා පුබ්බනිපාතො, ඉස්සත්තං, ද්විත්තඤ්ච. ධනං වුඩ්ඪත්ථං පයොජෙතීති **ධනිකො.** ද්වයං ධනගාහකෙ. ඉණෙ අධමො **අධමණ්ණො.** ඉණං ගණ්හාතීති **ඉණායිකො,** ආයිකො. ඉණං ආයති පවත්තෙතීති වා ඉණායකො, ණ්වු.

471-472. ද්වයං ඉණෙ. උද්ධරීයතෙ ගය්හතෙති **උද්ධාරො,** උපුබ්බො ධරති ගහණෙ, ණො. එති වුඩ්ඪිං ගච්ඡතීති **ඉණං,** යු, ණත්තං. පරියුදඤ්චනම්පි, පරිතො උදඤ්චතෙ ගය්හතෙති, යු. **වුත්තන්ති** ක්‍රියාපදං. යත්තකෙන ධනෙන ලාභො ලබ්භතෙ, තත්‍ර මූලධනෙ මූලාදිද්වයං. **මූල** පතිට්ඨායං. පඨමමෙව ආහතං **පාභතං.**

ද්වයං පටිපාදෙ. ‘‘අවස්සමස්සිදං කයිතබ්බ’’මිති සච්චස්සාඛ්‍යාපනං, කරණං වා **සච්චාපනං,** සච්චස්ස කරඤ්චිත්තහරණමිච්චත්ථො, **සච්ච**සද්දා ධාතුරූපා යු, මජ්ඣෙ **අපාගමො,** සච්චස්ස වා ආපුණනං **සච්චාපනං,** **අප**ධාතුම්හා යු. ‘‘සච්චාපනා සච්චාකති’’රිති **තිකණ්ඩසෙසෙ** [ටීකණ්ඩෙ (?)] වොපාලිතො. සච්චං කරොති, සච්චස්ස වා කරණං **සච්චකාරො.** සච්චංකාරොපි. ‘‘ක්ලිවෙ සච්චාපනං සච්ච-ඞ්කාරො සච්චාකතිත්ථිය’’න්ත්‍යමරකොසෙ [අමර 19.82]. ද්වයං වික්කනීයදබ්බෙ. වික්කිනිතබ්බන්ති **වික්කෙයාං,** ණ්‍යො. **පණ** බ්‍යවහාරෙ, ණ්‍යො, ද්වෙපි තීසු.

ද්වයං න්‍යාසස්සප්පනෙ [න්‍යාසම්පන්නෙ (ක.)]. න්‍යාසස්ස අප්පනං [සම්පන්නං (ක.)] පටිදානං. **පතිපුබ්බො දදාති** න්‍යාසසම්පන්නත්ථො, තථා **පරිපුබ්බො** වත්තති. පරිදානංපාත්‍ර.

ද්වයං න්‍යාසෙ. **අසු** ඛෙපනෙ. න්‍යස්සතෙ නික්ඛිපියතෙති, ණො. උපනිධියාතෙති **උපනිධි,** ඉ, **උපනිධි** පුමෙ. ‘‘පුමෙ උපනිධිර්න්‍යාසො’’ති [අමර 19.81] **අමරකොසෙ.**

473. **එකාදයො අට්ඨාරසපරියන්තා** සඞ්ඛ්‍යාසද්දා **සඞ්ඛෙය්‍යෙ** දබ්බෙ වත්තන්ති තීසු ච ලිඞ්ගෙසු. සඞ්ඛෙය්‍යෙකත්තෙ ච ‘‘එකො බ්‍රාහ්මණො, අට්ඨාරස බ්‍රාහ්මණා’’ති සමානාධිකරණං භවති, න තු භින්නාධිකරණං ‘‘බ්‍රාහ්මණානං එකාදස චෙ’’ති. තීසූත්‍යනෙන ‘‘න කෙවලං **එක**සද්දොව සලිඞ්ගො, අථ ඛො **අට්ඨාරස**පරියන්තාපී’’ති දස්සෙති, තෙන කත්ථචි තෙසං අලිඞ්ගතාවචනං ලිඞ්ගවිසෙසාභාවං සන්ධාය වුත්තං, න පන සාමඤ්ඤලිඞ්ගාභාවන්ති දට්ඨබ්බං. ඉමිනා නයෙන ‘‘අතිලිඞ්ගං ද්විවචනං, තදාඛ්‍යාතන්ති වුච්චතී’’ත්‍යාදීසුපි දට්ඨබ්බං, තෙන ‘‘පුරිසො ගච්ඡති, ඉත්ථී ගච්ඡති, චිත්තං ගච්ඡතී’’ත්‍යාදීසු **ගච්ඡති**සද්දස්ස තංතංලිඞ්ගවිසෙසවචනතා, ‘‘ගච්ඡතී’’ත්‍යාදීසු සාමඤ්ඤලිඞ්ගවචනතා ච දට්ඨබ්බා. **වීසත්‍යාදයො** සඞ්ඛ්‍යාසද්දා සඞ්ඛ්‍යානෙ, සඞ්ඛෙය්‍යෙ ච වත්තන්ති ‘‘වීසති ගාවො, ගවං වීසතී’’ති. එකත්තෙති යදා පනෙතා සඞ්ඛෙය්‍යෙ එකත්තවිසිට්ඨමෙව වග්ගත්තං සභාවතො පටිපාදයන්ති. තදා භින්නසඞ්ඛෙය්‍යනාපි සමානාධිකරණෙ එකවචනෙයෙව සබ්බකාලං වත්තතෙ ‘‘වීසති ගාවො’’ති. යදොකත්තෙ, කථං? ද්වෙවීසතියො, තිස්සො වීසතියො, පඤ්චසතානිච්චාදයො පයොගා ඉච්චාහ ‘‘වග්ගභෙදෙ බහුත්තෙපී’’ති . වීසත්‍යාදීනං වග්ගානං භෙදෙ වත්තුමිච්ඡිතෙ සති බහුත්තෙපි බහුවචනෙපි භවන්ති. **අමරකොසෙ** පන ‘‘සඞ්ඛ්‍යන්තරස්සත්ථෙ අභිධෙයොවීසත්‍යාදයො තංසමානාධිකරණතො බහුවචනානිපි භවන්තී’’ති [අමර 19.83-4] වුත්තං, සඞ්ඛ්‍යන්තරම්හ වග්ගභෙදො, තෙන ද්වින්නම්පි වොහාරමත්තනානත්තං, න අත්ථනානත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **ආනවුති නවුති**සද්දමභිඛ්‍යාපෙත්වා **තා** වීසත්‍යාදයො භින්නලිඞ්ගෙනාපි සමානාධිකරණෙ **නාරියං** ඉත්ථියං, යථා වීසති කුණ්ඩානි. වීසත්‍යාදයො විකතසමාහාරද්වන්දා. ලිඞ්ගස්ස ලොකාසයත්තා ද්වන්දෙකත්තන්ති නපුංසකත්තන්ති වීසත්‍යාදයො අබ්‍යුප්පන්නා පරමතෙන, **කච්චායන**මතෙන පන බ්‍යුප්පන්නා.

474-476. සතාදීනි අසඞ්ඛෙය්‍යපරියන්තානි චතුවීසති ඨානානි ගණනභෙදානි. තත්ථ **දසදස**සද්දෙහි නිප්ඵාදිතො **සත**සද්දො, තථා **සතදස**සද්දෙහි **සහස්ස**සද්දො. **යුජ** යොගෙ, **නියුතං, අයුත**මිපි. **යු** මිස්සනෙ වා, තො. **ලක්ඛ** දස්සනඞ්කෙසු, **ලක්ඛං, සතසහස්ස**මිපි. **කුට** ඡෙදනෙ, දසගුණං කුටතීති **කොටි.** උපසග්ගෙන විසෙසෙත්වා එකො ගණනවිසෙසො **පකොටීති** වුච්චති, ද්වෙපි මිස්සෙත්වා එකො **කොටිපකොටීති. නහ** බන්ධනෙ, තො. ආගමස්සු. **විද** ලාභෙ, උ, නිග්ගහීතාගමො. **අබ** හිංසායං, ගතිම්හි ච, දො, ආගමස්සු. **අභි** ගතිම්හි, **හ**පච්චයො. **අව** රක්ඛණෙ, වො . අට ගමනෙ, ටො. **සොගන්ධික**න්ති කමලවිසෙසනාමෙන එකො ගණනවිසෙසො වුච්චති, තථොප්පලාදිනාමෙහි එකෙකො ගණනවිසෙසො. **කථ** වාක්‍යප්පබන්ධෙ, යු, සඞ්ඛ්‍යාතුමසක්කුණෙය්‍යතාය **අසඞ්ඛෙය්‍යං.**

නනු සඞ්ඛ්‍යාතුමසක්කුණෙය්‍යත්තෙ සති එකෙන භවිතබ්බං, අථ කථමෙකො අසඞ්ඛෙය්‍යො, ද්වෙ අසඞ්ඛෙය්‍යානිච්චාදීනි භෙදානි වුත්තානීති? නායං දොසො, තෙසං කාලදෙසාදිවසෙන භින්නානම්පි සම්භවතො. එතාසු සඞ්ඛ්‍යාසු **කමා** කමෙන සතාදිලක්ඛපරියන්තං **දසගුණං** දසහි ගුණිතං භවති. කොට්‍යාදිකං අසඞ්ඛෙය්‍යපරියන්තං **සතලක්ඛගුණං** සතලක්ඛෙහි ගුණිතං භවති, තස්මා එකා ලෙඛා ද්විසුඤ්ඤසහිතා සතං භවති, තථා තිසුඤ්ඤසහිතා සහස්සං, චතුසුඤ්ඤසහිතා නියුතං, පඤ්චසුඤ්ඤසහිතා එකා ලෙඛා ලක්ඛං භවති, එකා පන ලෙඛා සත්තසුඤ්ඤසහිතා කොටි, තථා චුද්දසසුඤ්ඤසහිතා පකොටි, ඉමිනා නයෙන යාවාසඞ්ඛෙය්‍යං නෙතබ්බං, අයමෙකච්චානමාචරියානං මති.

අථ වා සතාදයො අසඞ්ඛෙය්‍යපරියන්තා සබ්බෙපි දසගුණිතා කාතබ්බා, අයං **කච්චායනස්ස** මති, තෙන හි ‘‘යාව තදුත්තරි දසගුණිතඤ්චෙ’’ති සුත්තමාහ. අථ වා සතාදයො ලක්ඛන්තා දසදසගුණිතා, තෙන එකා ලෙඛා ද්විබින්දුසහිතා සතං භවති, තථා චතුපඤ්චාදිබින්දුසහිතා සහස්සාදිකං භවති, එකා ලෙඛා පන ද්වාදසබින්දුසහිතා කොටි, තථා එකූනවීසතිබින්දුසහිතා පකොටීති යාව අසඞ්ඛෙය්‍යා එකෙකස්මිං සත්ත සත්ත බින්දූනි කත්වා ගණනා කාතබ්බා, තස්මා අසඞ්ඛෙය්‍යගණනවිසෙසෙ පඤ්චචත්තාලීසාධිකානි සතබින්දූනි භවන්ති, අයමම්හාකං මති.

අමරකොසෙ [අමර 19.84] පන ‘‘පන්ත්‍යා සතසහස්සාදි, කමා දසගුණොත්තර’’මිත්‍යුත්තං, තස්සත්ථො – දසසඞ්ඛ්‍යා පන්තීත්‍යුච්චතෙ , තතො ආරබ්භ දසගුණොත්තරං සතසහස්සාදිකං කමා විඤ්ඤෙය්‍යං, තං යථා – දසසඞ්ඛ්‍යාය දසගුණොත්තරං සතං, සතා දසගුණොත්තරං සහස්සං, සහස්සා දසගුණොත්තරං අයුතං, අයුතා දසගුණොත්තරං ලක්ඛං, ලක්ඛා දසගුණොත්තරං පයුතං, පයුතා දසගුණොත්තරං කොටි, එවං කොටියා අබ්බුදං, අබ්බුදා පදුමං, පදුමා ඛබ්බො, ඛබ්බා මහාකථො, තතොපි මහාපදුමං, තතොපි සඞ්කු, සඞ්කුතො සමුද්දො, තතො අන්ත්‍යං,

අන්තාා මජ්ඣං, මජ්ඣා පරද්ධං, පරද්ධා අමතං, අමතා දසගුණොත්තරං සඞ්ඛාාං, සඞ්ඛාාඤ්ච වීසතිමං ඨානං, අසඞ්ඛෙයායාමිතො පරන්ති. සබ්බපාරිසදත්තා හි බාාකරණස්ස සබ්බෙසංපාත්‍ර වාදා දස්සිතා.

477-478. සාධිකෙන ද්වෙපාදෙන ''අඩ්ඪෙන චතුත්ථො අඩ්ඪුඩ්ඪො, අඩ්ඪෙන තතියො අඩ්ඪතියො, අඩ්ඪතෙයොා වා''ති ඉමං වචනත්ථං දස්සෙති. අඩ්ඪුපපදෙන සහ **චතුත්ථාදිසද්දානං අඩ්ඪුඩ්ඪාදා**දෙසො. සාධිකපාදෙන ''අඩ්ඪෙන දුතියො දියඩ්ඪො, දිවඩ්ඪො වා''ති ඉමං වචනත්ථං දස්සෙති. අන්තරිතස්සාපි **අඩ්ඪෙනසද්දස්ස** ඉධානුවත්තනතා අධිප්පෙතා අභිධානන්තරාභාවා, සබ්බත්‍රෙවං.

479-480. මීයතෙ පරිච්ඡින්දියතෙ යෙන, තං **මානං.** තඤ්ච තුලාපත්ථඞ්ගුලිවසා තිධා මානියදබ්බස්ස භවති. **තුල** උම්මානෙ , චුරාදි, **තුලා** ඉත්ථී. **පද** ගතියං, ථො. **අඞ්ග** ගමනෙ, උලො, **අඞ්ගුලං,** ''අඞ්ගුලී''තිපි පාඨො, කරසාඛා.

චත්තාරො වීහයො සම්පිණ්ඩිතා එකාව **ගුඤ්ජා** සමගරුකා, තථා ද්වෙ ගුඤ්ජා එකොව **මාසකො** සමගරුකොති සබ්බත්‍ර නයො නෙතබ්බො. ද්වෙ මාසකා **අක්ඛො** නාම, විභීටකොති වුත්තො, අක්ඛඵලසමානගරුකත්තා වා **අක්ඛො.** කරිසොපාත්‍ර, **කස** විලෙඛනෙ, අ, **රිමජ්ඣො,** අනිත්ථී. අක්ඛානං පඤ්ච **ධරණං** නාම, ධරතිධාතුයා යු. අක්ඛානමට්ඨකං **සුවණ්ණො** නාම. පඤ්චධරණං **නික්ඛං** නාම. **තෙ** නික්ඛා පඤ්ච **පාදො** නාම. සො **පාදො** චතුත්ථෙ භාගෙ වත්තතීතොාකච්චානං මති. යථාවුත්තායෙව චත්තාරො වීහයො **ගුඤ්ජා** නාම. ද්වෙ ගුඤ්ජා **මාසකො** නාම. ද්වෙ පඤ්චමාසකා දසමාසකා **අක්ඛො** නාම. අක්ඛානං අට්ඨකං **ධරණං** නාම. පඤ්චධරණං **සුවණ්ණො** නාම. තෙ පඤ්චසුවණ්ණා **නික්ඛං** නාමාතාාම්භාකං මති. **කන** දිත්තිගතිකන්තීසු, **නිපුබ්බො, නස්ස ඛො, නික්ඛො,** සුවණ්ණවිකාරෙපි. යස්ස කස්සචි වත්ථුනො චතුත්ථෙ භාගෙ පාදො. දස ධරණානි **පලං** නාම, **පල** පථෙ ච ගතිම්හි.

481. යස්ස කස්සචි වත්ථුනො පලසතං **තුලා. තුල** උම්මානෙ, **තුලා** නාරී.

> ගෙහානං දාරුබන්ධාය, පියීකායං තුලා ථීයං;
> මානභණ්ඩෙ ච සාදිසෙ, රාසිපලසතෙසු ච.

තා තුලා වීසති **භාරො** නාම. **භර** ධාරණපොසනෙසු, ණො. ''භාරො තු ද්විසහස්සෙසු, පලානමපි විවධෙ''**තාාජයො** [බාාඛාාසුධාටීකායම්පි]. විවධො භාරභෙදො.

රූපියස්ස කරිසෙන කතො සංවොහාරපදත්ථො කහාපණො නාම. කරිසප්පමාණෙන රූපියෙන කතො පණො පණියො දබ්බභෙදො **කහාපණො. රිසස්ස** හාදෙසො. **අභාදෙසෙ කරිසාපණො,** එතෙ ද්වෙ රූපවිකාරො, අඤ්ඤත්‍රූපචාරා. ඉති තුලාමානං වුත්තං.

482. පත්ථමානං දස්සෙතුමාහ **''කුඩුවො''**ච්චාදි. එකො පසතො **කුඩුවො** නාම. **සර** ගතියං, තො, රලොපො, **කඩි** භෙදෙ, වො, **කඩිස්ස කුඩු, තෙ** කුඩුවා චත්තාරො **පත්ථො.** චතුපත්ථා **ආළ්හකො, අහ** පූජායං, ණ්වු, ළත්තාදි දසඞ්ගුලං, ද්වාදසඞ්ගුලං වාසබ්බතො මානම්පි ආළ්හකො. චතුරො ආළ්හකා **දොණං** නාම, ''චතුරාළ්හක''න්තිපි පාඨො, **දු** ගමනෙ, ණො, **දූණ** ගතියං, හිංසායඤ්ච වා, **දොණං.** වාකාරෙන **දොණො.**

483. චතුරො දොණා **මානිකා, මාන** පූජායං, සකත්ථෙ කො, අස්සි. චතුමානිකං චතස්සන්නං මානිකානං සමූහො චතුමානිකං **ඛාරී** නාම, **ඛර** විනාසෙ, ණො, නදාදි. **දසම්බණං** දසාධිකසතදොණමත්තං **කුම්භොති** සටනාමෙන එකො පත්ථමානවිසෙසො දස්සිතො, ''අම්බණ''න්තිපි පාඨො.

484. පත්ථමානවිසෙසානං ලබ්භමානපරියායෙ දස්සෙතුමාහ **''ආළ්හකො''**ච්චාදි. **තුම්බ** කම්පනෙ, අ. ද්වයං පත්ථෙ. **පත්ථසද්දොයං** සාමඤ්ඤභෙදමානෙසු පවත්තති, ඉධ පන විසෙසමානවාචකො අධිප්පෙතො. **නල** ගන්ධෙ, ඉණ.

ද්වයං වාහෙ. වහතීති **වාහො, වහ** පාපුණනෙ, ණො.

අම්බණමානං, පරියායං වා දස්සෙතුමාහ **''එකාදස දොණෙ''**ච්චාදි. **අම්බ** ගමනෙ, යු, **අම්බ** සද්දෙ වා, ඉති පත්ථමානං වුත්තං, අඞ්ගුලමානං පන අණ්වාදාාභිධානාවසරෙ භූමිවග්ගෙ අභිහිතං.

485. චතුක්කං භාගෙ. **විස** පවෙසනෙ, දීඝාදි, කොට්ඨං වුච්චති සරීරං, තත්ථ සෙතීති **කොට්ඨාසො. ආත්තං. අන** පාණනෙ, **අම** ගමනෙ වා, සො. භජීයතෙ සෙවීයතෙති **භාගො.** ණො. වණ්ටකොපාත්‍ර. **වට** විභාජනෙ, ණ්වු, ණන්තා වා සකත්ථෙ කො.

විභවන්තං ධනෙ. ධන ධඤ්ඤෙ, අ. සස්ස අත්තනො අයං **සො, සම්පි**. දුඉව **දබ්බං,** සාරමිච්චත්ථො, ඉවත්ථෙ වො, **විද** ලාභෙ, තො . සස්ස ධනස්ස පති සපති, තස්මිං සාධු **සාපතෙය්‍යං,** ණෙය්‍යො. **වස** නිවාසෙ, උ. **අර** ගමනෙ, ථො. **රස්ස තො.** විභවන්ති පභවන්ත්‍යනෙනාති **විභවො,** අ. හිරඤ්ඤං, කොසොපාත්‍ර.

486. කතාකතං කඤ්චනං, රූපියඤ්ච මිස්සිතං [මිලිතං (ක.), මිලිතං පච්චෙකඤ්ච (අමර ඨීරස්වාමීටීකා)] කොසාදිද්වයවාච්චං, තත්‍ර පිණ්ඩීකතං ආභරණීකතං, කම්මීභාවමාපාදිතං වා කතං. ආකරොත්ථං අජාතකම්මං චුණ්ණාදිරූපං අකතං, **තදඤ්ඤං** තෙහි කඤ්චනරූපියෙහි අඤ්ඤං තෙජසං දබ්බං තම්බං. **ආදිනා** කංසරීතිසීසකාදි, යඤ්චාතෙජසං රාජපට්ටදාරුවිසාදික'මසාරං දබ්බං, තං සබ්බං කුප්පං, **ගුප** රක්ඛණෙ, ගුප්පතෙති, පො, **කත්තඤ්ච ගස්ස.**

ද්වයං කඤ්චනං රූපියඤ්චාහතමුට්ඨාපිතභයවරාහපුරිසාදි රූපං නිග්ඝාතිකාය තාළිතං දීනාරාදිකං රූපියාඛ්‍යං. අස්සාදිරූපමස්සාහතමත්ථීති **රූපියං. රූප** ආහතපසංසාසු, ඉයො.

487-488. **හිරඤ්ඤ**න්තං සුවණ්ණෙ. සොභනො වණ්ණො යස්ස **සුවණ්ණං. කන** දිත්තියං, ණ්වු, ජනනං ජාතං, පකට්ඨං ජාතං **ජාතරූපං,** පකට්ඨත්ථෙ **රූපපච්චයො** [පසංසායං රූපපච්චයො ඉති සුභූ (චින්තාමණිටීකා) පසංසායං රූපං (පාණිනි 5.3.66)]. ජාතං රූපමස්සාති වා **ජාතරූපං. ඉණ** ගතියං, දිත්තියඤ්ච අනෙකත්ථත්තා. සුට්ඨු දිප්පතෙ දිත්තියා යුජ්ජතෙති **සොණ්ණං,** උස්සො, ''වා පරො අසරූපා''ති **ඉ**ලොපො, ද්විත්තං. **කඤ්ච** දිත්තියං, යු. සත්ථු වණ්ණො විය වණ්ණො යස්ස. චිත්තමත්තානං හරතීති **හරි.** ඉ, **කමු** ඉච්ඡායං, බු. වරති එත්ථ චිත්තං **චාරු, ණු. හි** ගතියං, මො. **හට** දිත්තියං, ණ්වු. තපනං දාහමරහතීති **තපනියො,** ඉයො. **හර** හරණෙ, අඤ්ඤො, අස්සි. **හා** චාගෙ, **හා** ගතියං වා, අඤ්ඤො, **හිරා**දෙසො ච.

චාමීකරාදයො චත්තාරො **තබ්භෙදා** තස්ස සුවණ්ණස්ස විසෙසා. චාමී නාම එකා පුප්ඵජාති, තංකරත්තා **චාමීකරො,** අථ වා චාමී නාම අග්ගි. **චමු** අදනෙ, ණී, තක්කරත්තා **චාමීකරො.** සතකුම්භං පද්ධකෙසරවණ්ණං, තබ්බණ්ණසදිසත්තා **සාතකුම්භං.** දෙවරුක්ඛභූතාය මහාජම්බුයා පතිට්ඨිතට්ඨානෙ නදී ජම්බුනදී, තස්සං පතිතෙහි මහාගජප්පමාණානං, කුම්භප්පමාණානං වා ඵලානං බීජෙහි ජාතං සුවණ්ණං **ජම්බුනදං,** ඉදං පන සුවණ්ණං අනලප්පභං දෙවාලඞ්කාරමතුලං ජායතෙ. තං පනානලමිති විසෙසත්ථෙපි **අමරසීහො** සුවණ්ණසාමඤ්ඤෙව පඨති. සිඞ්ගී නාම එකා මච්ඡජාති, තබ්බණ්ණතාය. ඛණියං වා තංසණ්ඨානසිලාඛණ්ඩෙහි ජාතතාය සිඞ්ගී, **අමරකොසෙ** පන චාමීකරාදීනිපි සුවණ්ණසාමඤ්ඤෙ පඨති, සිඞ්ගී පන විසෙසෙ. වුත්තඤ්හි තත්ථ ''අලඞ්කාරසුවණ්ණං යං, සිඞ්ගීකනකමිච්චය''න්ති [අමර 19.96]. තස්සත්ථො – කටකකුණ්ඩලාදිනො අලඞ්කාරසුවණ්ණස්ස ''සිඞ්ගී''ති නාමන්ති. ''සිඞ්ගීමණ්ඩනසොණ්ණ''න්ති **රතනකොසො.** සුවණ්ණතාය සිඞ්ගී ''කනක''මිත්‍යුච්චතෙ.

489. පඤ්චකං රජතෙ. රූපයුත්තතාය **රූපියං. රඤ්ජ** රාගෙ, අතො. **සඤ්ජ** සඞ්ගෙ, ඣු, **ඤ**ලොපො, **සජ්ඣු.** රූපයුත්තතාය **රූපී, සඤ්ජ** සඞ්ගෙ, ඣො, **ඤ**ලොපො, **සජ්ඣං,** ''රූපියජ්ඣ''න්තිපි පාඨො. තදා **ඉයජ්ඣ**පච්චයෙන සිද්ධං. දුබ්බණ්ණං, ඛජ්ජූරං, සෙතම්පි.

> ආහතසොණ්ණරජතෙ, රජතෙ රූපියං මතං;
> රජතෙ ච ඛලෙක්ලිවං, ඛජ්ජූරො පාදපන්තරෙ;
> සෙතා ච හත්කායං ථ, ක්ලිවං සජ්ඣෙ සිතෙ තිසු.

අස්මජාතියං පුප්ඵරාගාදිම්හි, මුත්තාවජිරාදිම්හි ච වස්වාදිත්තයං. **වස** නිවාසෙ, උ. රතිං තනොතීති **රතනං,** කම්මාදිම්හි ණො, **ති**ලොපො. ''රත්නං සජාතිසෙට්ඨෙපි''ත්‍යා**මරකොසෙ** [අමර 23.126], තෙන ගජසෙට්ඨො ගජරතනං, ඉත්ථිසෙට්ඨො ඉත්ථිරතනන්ති. **මනසද්දතො** ඉ, **ඊ**පච්චයෙ **මණී** ච. පුප්ඵරාගාදයො වක්ඛමානා **තබ්භිදා** තස්ස මණිනො විසෙසා. භාසන්තො රඤ්ජෙතීති **පුප්ඵරාගො, භාසස්ස පුප්ඵො.**

490. සුවණ්ණාදයො ඉමෙ සත්ත රතනාන්‍යාහු. **මණි** රත්තමණි.

491. සත්තරතනානං ලබ්භමානපරියායෙ දස්සෙතුමාහ **''ලොහිතඞ්ගො''**ච්චාදි. **ලොහිතඞ්ගා**දිත්තයං රත්තමණියං . ලොහිතවණ්ණෙන අඞ්ගීයතෙති **ලොහිතඞ්ගො,** ලොහිතං අඞ්ගං සරීරමෙතස්ස වා **ලොහිතඞ්ගො.** පදුමඤ්චාත්‍ර කොකනදං, තබ්බණ්ණසදිසො මණි **පදුමරාගො.** සොණරතනං, ලොහිතකොපාත්‍ර.

ද්වයං වෙළුරියෙ. වංසො තචසාරො, තබ්බණ්ණො මණි **වංසවණ්ණො.** වෙළු විය දිස්සතීති **වෙළුරියො,** ඉවත්ථෙ ඉයො, **රා**ගමො ච. ද්වයං පවාළෙ. **වල** සංවරණෙ, ණො, ළත්තං, **වා**කාරෙන පවාළොපි. **දු** ගමනෙ, **දු** උපතාපෙ වා, මො, ද්විත්තං.

492. ද්වයං කබරමණිම්හි. මසාරගිරිම්හි ජාතං **මසාරගල්ලං,** ලො, **රස්ස ලො.** කබරො සබලො මණි. ද්වයං මුත්තායං. **මුච** මොචනෙ, ථො, මුත්තා එව **මුත්තිකං,** සකත්ථෙ ඉකො. සත්තිකා පකතිතො ලිඞ්ගවචනාන්‍යතිවත්තන්තෙති නපුංසකත්තං. එත්ථ ච රතනපරියායානං උප්පටිපාටියා කථනං සත්තන්නං රතනානං උප්පත්තික්කමපණීතක්කමාදිනො අභාවදීපනත්ථං.

ද්වයං පිත්තලෙ. **රී** ගමනෙ, රි. රීතිපි. ‘‘රීති පචාරෙ සන්දෙ ච, ලොහකිට්ටාරකූටෙසූ’’ති **රුද්දො.** ආරස්සෙව කූටො, යස්ස. දබ්බසද්දොපාන්‍ත්‍ර. ද්වයං අබ්භකෙ. **අම** ගමනෙ, අලො. අබ්භං ආකාසො, මෙඝො ච, තංසඤ්ඤකත්තා **අබ්භකං,** සඤ්ඤායං කො. ‘‘මෙඝම්බරාභිධානඤ්ච, ගොරි බීජඤ්ච අබ්භක’’න්ති හි වුත්තං. ගිරිජතු, සිලාජතුපාන්‍ත්‍ර.

493. තිකං ලොහෙ. **ලූ** ඡෙදනෙ, හො. **අය** ගමනෙ, මනොගණාදි. කාළඤ්ච තං අයසඤ්චෙති **කාළායසං.** සත්ථකං, තික්ඛණං, පිණ්ඩං, අයසං, අස්මසාරොපාන්‍ත්‍ර. ‘‘සත්ථමායුධලොහෙසූ’’ති අනෙකත්ථො. ‘‘සාමුද්දලවණෙතික්ඛං, විසලොභාජිමුක්කකෙ’’ති **රභසො. පණ්ඩ** ගමනෙ, අ. අස්මස්ස සාරො. ‘‘කාළායස’මයො ලොහං, අස්මසාරඤ්ච සත්ථක’’න්ති ත්වමරමාලායං ක්ලීවකණ්ඩං.

ද්වයං චපලෙ. **පාර** සාමත්ථියෙ, දො, පාරයති සක්කොති සබ්බලොහං කඤ්චනං කාතුන්ති **පාරදො. රස** සද්දෙ, අග්ගිම්හි පක්ඛිත්තෙ රසතීති **රසො,** මධුරාදීසු ච රසො. චපලො, සූතොපාන්‍ත්‍ර.

‘‘චඤ්චලාදිම්හි චපලො’’.

> ‘‘සාරරීම්හි රසෙ සූතො, පසූතෙ පෙරිතෙ තිසූ’’;
> ‘‘රසෙන්දො පාරදො වුත්තො, පාරතොපි නිගද්‍යතෙ’’ති. –

තාරපාලො.

‘‘පාරදො සිද්ධධාතු ච, වරබීජඤ්ච සූතක’’න්ති. –

තිකණ්ඩසෙසො [තිකණ්ඩසෙස 2.9.34].

තිකං නාගෙ. **තිපු** පීළනෙ, උ. **තිපුසද්දස්ස** සෙතෙපි පවත්තනතො **කාළසද්දෙන** විසෙසෙත්වා **කාළතිපූති** වුත්තො, තෙන **තිපුසද්දස්සද්වින්නම්පි** වාචකතාදට්ඨබ්බාතොයකෙ, තං ‘‘නාගො සීසකයොගිට්ඨ-වප්පාණි තිපු පිච්චට’’න්ති [අමර 19.105] **අමරකොසෙ,** ‘‘තිපු සීසකරඞ්ගෙසූ’’ති ච **තිකණ්ඩසෙස නානත්ථසඞ්ගහාදීසු** වුත්තත්තා න ගහෙතබ්බං, තෙන කාළො ච තිපු චාති ද්වෙයෙවත්ථාභිධානානි. කාළවණ්ණතාය කාළො. **තිපු** යථාවුත්තත්ථොව. **තප** සන්තාපෙ වා, උ, අස්සිත්තං. **සී** සයෙ, **සි** බන්ධනෙ වා, සො. ‘‘සෙට්ඨහකද්දුජො නාගො, ක්ලිවං සීසකරඞ්ගෙසූ’’ති **රභසො.** ‘‘යොගිට්ඨ’’මිත්‍යෙකං නාමං සීසස්ස. ‘‘වප්පො සො සීසමත්තක’’න්ති **ත්වමරමාලා.**

> ‘‘ආරකූටොසී රීති ච, සීසකං තිපු වද්ධකං;
> නාගං මහාමලඤ්චෙව, යොගිට්ඨක’’න්ති. –

බ්‍යාඩි.

> ‘‘සීසමත්තං බහුමලං, යොගිට්ඨං පිට්ඨපිච්චටා;
> සුවණ්ණාදිසමාලුක-මපි සින්දූරසම්භව’’න්ති. –

තන්තාතන්තරං.

සෙතෙ තු රඞ්ගවඞ්ගා, තෙ ගත්‍යත්ථා.

‘‘රඞ්ගංසුරෙභං මුදඞ්ගං, කුසුම්භං ගාමාකුඞ්කුම’’න්ති. –

තිකණ්ඩසෙසො [තිකණ්ඩසෙස 2.9.34].

ද්වයං හරිතාලෙ. හරිතවණ්ණං අලං **හරිතාලං,** බ්‍යුප්පත්තිමත්තමෙතං. රුළ්හීසද්දො ත්වයං. පීතිං නෙතීති **පීතනං.** ‘‘පිඤ්ජරං පීතනං තාල-මාලඤ්ච හරිතාලකෙ’’ත්‍යා**මරසීහො** [අමර 19.103] . **පිඤ්ජ** වණ්ණෙ, අරො. අල භූසනෙ, අලන්ත්‍යනෙනෙති, ණො, ‘‘හරිතාලමලං තාල-වණ්ණකං නටභූසන’’න්ති තු **මාධවො.** ‘‘හරිතාලෙ තු කප්පූරං, ගොදන්තො නටසඤ්ඤකො’’ති **තිකණ්ඩසෙසො** [තිකණ්ඩසෙස 2.9.35].

494. ද්වයං සින්දූරෙ. පිට්ඨෙන නාගෙන ජාතං පිට්ඨං. චීනදෙසප්පවත්තං පිට්ඨං **චීනපිට්ඨ**න්ති පුබ්බපදෙ උත්තරපදලොපො. **සන්ද** සවනෙ, ඌරො, අස්සි. ''සින්දූරං නාගසම්භව''න්ත්‍යා**මරසීහො** [අමර 19.105]. වසන්තස්සවො, රත්තචුණ්ණං, රත්තවාලුකංප්‍යාත්‍ර. ද්වයං තූලෙ. **තුල** නිකසෙ, අ. **පිචු** මද්දනෙ, උ. පිචු තූලොති සමුදිතඤ්චස්ස නාමං. ''තූලො පිචු පිචුතූලො, මක්කටිසුත්තං තක්කොටී''ති හි **රභසො.**

මධුසද්දෙන ඛුද්දජන්තු, ඛුද්දඤ්චොච්චතෙ. ඛුද්දජන්තවො භමරාදයො. තත්‍ර භමරකතං ඛුද්දං භාමරං, මක්ඛිකාකතං මක්ඛිකං, සරසඤ්චොච්චතෙ. වරටා කතං වාරටං. පුත්තිකා කතං පුත්තිකන්ති සබ්බත්‍රඤ්ඤත්ථෙ **ණො.** **මධු** උන්දෙ, උ. **ඛු** සද්දෙ, දො, **ඛුද** පිපාසායං වා, දො.

ද්වයං සිත්ථෙ. මධූහි ඛුද්දජන්තූහි උච්ඡිට්ඨං සජ්ජිතන්ති **මධුච්ඡිට්ඨං. සජ්ජ** විසජ්ජනාලිඞ්ගනනිම්මානෙසු. නිම්මානං සම්පිණ්ඩීකරණං, තො, **ජතානං ඨා**දෙසො, **සස්ස ඡො,** ද්විත්තං, **ඉ**ත්තඤ්ච. **සිච** පග්ඝරණෙ, ථො. සිත්ථමෙව **සිත්ථකං.** මදනොපි‍යාත්‍ර.

495. තිකං ගොපාලෙ. ගාවො පාලෙති, පාති වාති **ගොපාලො, ගොපො** ච, කම්මනි **ණො**. ගාවො සඞ්ඛායතීති **ගොසඞ්ඛො‍යා, සංපුබ්බො ඛ්‍යා** ගණනෙ. ගොදුහො, ආභිරො, වල්ලවොප්‍යාත්‍ර. ද්වයං ගොමිකෙ. ගාවො අස්ස සන්තීති **ගොමා,** මන්තු. **ඉකපච්චයෙ, මාගමෙ** ච **ගොමිකො.**

ද්විපාදං බලීබද්දෙ. **උස** දාහෙ, අභො. බලං වද්ධයතීති **බලීබද්දො,** නිපාතනා. ගච්ඡතීති **ගොණො,** යු, **ම**ලොපො, අස්සො, **ණ**ත්තං. ගච්ඡතීති **ගො, ගමු** ගමනෙ, රො.

> ''සග්ගෙ කරෙ ච වජිරෙ, බලීබද්දෙ ච ගො පුමා;
> ථී සොරභෙයයිනෙත්තම්බු-දිසාවචනභූමිසූ''ති. –

රුද්දො. වස නිවාසෙ, අභො. වස්සතීති **වුසො, වස්ස** සෙචනෙ, **ණො**, අස්සු, සංයොගලොපො ච. උක්ඛො, භද්දො, අනඩ්වාහො, සොරභෙය්‍යොප්‍යාත්‍ර. **උක්ඛ** සෙචනෙ. අනං සකටං වහතීති **අනඩ්වාහො, ණො**. සුරභි ගො, තස්සාපච්චං **සොරභෙය්‍යො, ණෙය්‍යො.**

496. **සො** ගො වුද්ධො ජරග්ගවො නාම. ජරං පත්තො ගො **ජරග්ගවො, සිම්හි ඔස්ස අවො.** ද්වයං මිසබාල්‍යයුත්තෙ කිඤ්චිවුට්ඨතාරුඤ්ඤෙ අසම්පත්තබලීබද්දභාවෙ වච්ඡෙ. ''වච්ඡො වුද්ධො වච්ඡතරො''ති **නාමමාලා.** දමනාරහො **දම්මො, මො. වස** නිවාසෙ, **ඡො**, වච්ඡස්සායෙව ගාවියා තනුත්ථෙ නිපාතනා තරො [පාණිනි 5.3.91 සුත්තං පස්සිතබ්බං]. **සමා**ති එතෙ ද්වෙ තුල්‍යත්ථා.

ද්වයං ධුරවාහෙ. ධුරං වහති සීලෙනාති **ධුරවාහී, ණී**. ධුරං වහිතුමරහතීති **ධොරය්හො, ණො**, **වස්ස යො.**

ගවං ගුන්නං **අධිකතො** ජනො **ගොවින්දො,** ගවං ඉන්දො **ගොවින්දො,** ගවං වින්දතීති වා **ගොවින්දො.**

497. වහත්‍යනෙන **වහො,** අ. **කුක** ආදානෙ, උදො, උස්සත්තං, දස්ස **ධො** වා, කකුදො, කකුධො ච. ද්වයං සිඞ්ගෙ. **විස** පවෙසනෙ, යු. **සී** සයෙ, ගො, නිග්ගහීතාගමො, රස්සත්තඤ්ච. ලොහිතවණ්ණතාය **රොහිණී, තස්ස ණො,** නදාදි.

498. තිකං ගාවීසාමඤ්ඤෙ. පුමෙපි ගාවී, තදා **යොස්ස ඊ.** සිඞ්ගයුත්තතාය **සිඞ්ගිනී,** තද්ධිතන්තා ඉනී. ද්වයං අපුත්තිකායං. **හනතිස්මා** ඉත්ථියං අ, **හනතිස්ස වධො,** නිග්ගහීතාගමො, ධස්ස **ඣො** ච, **බන්ධ** බන්ධනෙ වා, **වඤ්ඣා. වස** කන්තියං, අ.

නවප්පසූතිකා පච්චග්ඝපසූතා ගො ධෙනු නාම, **ධෙ** පානෙ, නු. ද්වයං පියපුත්තායං. වච්ඡං කාමයතීති **වච්ඡකාමා.** වච්ඡං ලාතීති **වච්ඡලා.** සවච්ඡකායමපි ද්වයමිදං වදන්ති.

499. ද්වයං මන්ථනකුම්භිකායං. ''ගග්ග''න්ති සද්දංරාතීති **ගග්ගරී,** නදාදි. මන්ථති යස්ස **මන්ථනී. මන්ථ** විලොළනෙ, යු, නදාදි, ද්වෙපි ඉත්ථී. යත්‍රෙකස්මිං බහුපග්ගහයුත්තෙ අනෙකෙ බන්ධීයන්තෙ, තත්‍ර **සන්දානාදි**ද්වයං. **සංපුබ්බො** දා දානෙ සංයමනත්ථො, කරණෙ යු. **දා** දානෙ, මො, **දාමං.**

ද්වයං ගොවච්චෙ. **මිහ** සෙචනෙ, ලො. ගවං මීළ්හො වච්චො **ගොමීළ්හො.** ගොතො නිබ්බත්තො **ගොමයො,** ද්වෙප්‍යනිත්ථී. ද්වයං සතෙ. **සප්ප** ගමනෙ, ඉ, **සප්පි** නපුංසකෙ. **සර** සෙචනෙ, තො. හවිප්‍යාත්‍ර.

500. තංදිවසියා දධිතො, දුද්ධා වා සමුබ්භතං සතං තප්පකති ච **නවනීතං.** නවදධ්‍යාදීහි නීතං පවත්තං **නොනීතං,** වස්සො. නවනීතම්පි. ද්වයං දධිසාරෙ. දධිනො මණ්ඩං සාරො **දධිමණ්ඩං. මස** පරිමාණෙ, ථු, **සස්ස තො, මත්ථු**

නපුංසකෙ.

චතුක්කං ඛීරෙ, **ඛී** ඛයෙ, ඊරො. දුහ්‍යතෙති **දුද්ධං, දුහ** පපූරණෙ, තො. **පා** පානෙ, පාතබ්බන්ති **පයො,** ණො‍යා, ආස්සත්තං. ථනතො සම්භූතං **ථඤ්ඤං.**

ද්වයං තක්කෙ. තීණි කානි ජලභාගානි එත්ථ සන්තීති **තක්කං,** ඉස්සත්තං, ද්විත්තඤ්ච. **මථ** විලොළනෙ, තො, ‘‘යථාගමමිකාරො’’ති ඉකාරාගමො, අඤ්ඤත්‍ර පන –

‘‘අද්ධොදකසමායුත්තං, උදස්සිතමුදීරිතං;
තක්කං තිභාගසංයුත්තං, මථිතන්ති ගතොදක’’න්ති. –

තක්කමථිතා භෙදෙනුත්තා, ගතොදකමිති නිජ්ජලං.

‘‘නිජ්ජලං මථිතං සිනිද්ධං, තක්කන්තු ජලපාදිකං;
උදස්සිතං ජලද්ධඤ්ච, සොතබ්‍යන්තු සමොදක’’න්ති. –

රතනමාලා.

501. ඛීරාදයො පඤ්ච ගොතො සඤ්ජාතරසා. ඛීරං නවං, දධි ඛීරතො ජාතං. ‘‘ඛීරජං දධිමඩ්ගල’’න්ති හි **රතනාමාලා. ධා** ධාරණෙ. ඉ, ද්වත්තං, නිපාතනා. දධිතො වා සතං, නොනීතඤ්ච. සබ්බසෙසො තක්කං, ඛීරතොයෙව වා.

ඡක්කං එළකෙ. බාධියමානොපි න රවතීති **උරබ්භො. රු** සද්දෙ, භො. **මෙණ්ඩ** කුටිලත්ථෙ, කො. මිසති පද්ධතෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං **මෙසො.** ‘‘සංහසනෙ මෙසො, පද්ධාය’මසමුන්නතී’’ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** න රණතීති **උරණො, රණ** සද්දෙ. **අව** රක්ඛණෙ, ඉ. **අවි,** ‘‘අවයො සෙලමෙසක්කා’’ත්‍යමරසීහො [අමර 23.207]. ‘‘අජී’’තිපි පාඨො. **ඉල** ගතියං, ණ්වු. උණ්ණායුපාත්‍ර, උණ්ණායොගා **උණ්ණායු,** යු, ලුහු උභෙ උලොමසසද්දා ච **රභසෙන** වුත්තා.

502. තිකං අජෙ. **වස** නිවාසෙ. තො, **වස්තො,** වත්තොපි. අඤ්ඤෙ තු **‘‘වස** ගන්ධඅදනෙ’’ති චුරාදිමාහු, **අජ** ගමනෙ, න ජායතීති වා **අජො.** ඡින්දන්තො ගච්ඡතීති **ඡගලකො, ඡො** ඡෙදනෙ, **ගමු** ගමනෙ, ණො, **මස්ස ලො,** ඔස්සත්තං, සකත්ථෙ කො, ඡකලකොපි. ඡාගොපාත්‍ර. ද්වයං කරභෙ. **වස** කන්තිම්හි, තො, වස්සොත්තං, **උස** දාහෙ වා, **ඔ**ත්තාදි, **ඔට්ඨො,** දන්තච්ඡදෙපි. **කර** කරණෙ, අභො. ‘‘ඛරභො’’තොයකෙ පඨන්ති. කමෙලකො, මයො, මහාඞ්ගොපාත්‍ර.

ද්වයං ගද්‍රභෙ. **ගදතිස්මා** රභො, **ගද්‍රභො.** ඛං කණ්ඨවිවරං මහන්තමස්සත්ථීති **ඛරො,** රො. චක්කවා, බාලෙය්‍යො, රාසභොපාත්‍ර. චක්කයොගා, වන්තු. බලයුත්තත්තා **බාලෙය්‍යො. රස** සද්දෙ, අභො. ද්වයං අවියං. උරණස්ස අයං **උරණී.** අවිනො එසා **අවී. අජා**සද්දො එකො ඡාගියං. අඤ්ඤෙ තු ‘‘උරණී තු අජී අජා’’තිපි පාඨං වත්වා තිණ්ණම්පි **උරණී**පරියායත්තං වදන්ති, තෙසං මතෙ **අජීඅජා**සද්දාපි **උරණී**පරියායා අත්ථීති දට්ඨබ්බා. අථ වා තිකං අජියං. **උරණ**සද්දස්සාපි **අජ**පරියායස්ස සම්භවතො ‘‘උරණී තු අජී අජා’’ති වුත්තං, චක්ඛති හි අනෙකත්ථවග්ගෙ ‘‘උම්මාරෙ එළකො අජෙ’’ති [අභිධාන 1124 ගාථා], **උරණ**පරියායො හෙත්ථ එළකො.

වෙස්සවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

503. තිකං සුද්දෙ. **සද** අස්සාදනෙ, දො, අස්සු. **අන්තවණ්ණො** ලාමකවණ්ණො. **වස** සෙවනෙ, වසෙතබ්බො අසුචිතත්තා **වසලො,** අලො. යත්‍ර යත්‍ර වා මුත්තං කරීසං සිඤ්චතීති **වසලො,** අලො, ජසඤ්ඤජොපාත්‍ර. බ්‍රහ්මුනො ජසඤ්ඤඞ්ගෙ පාදෙ ජාතො **ජසඤ්ඤජො.**

මාගධාදයො සූතපරියන්තා විජාතියමාතාපිතිකත්තා උභයවණ්ණොප්පත්තියා සංකිණ්ණජාතියො ඉච්චත්ථො, භින්නජාතිසංසග්ගො එව හි සඞ්කරො. සුද්දෙන සම්බන්ධාය ඛත්තාය ජාතො පුත්තො **මාගධො.** ථුතිකිරියාවුත්ති. සුද්දාය සම්බන්ධෙන ඛත්තියෙන ජාතො **උග්ගො, උච** සමවායෙ, ණො.

504. බ්‍රාහ්මණියා සම්බන්ධෙන ඛත්තියෙන ජාතො **සූතො, සු** අභිභවෙ, තො, දීඝාදි.

සුද්දාවෙස්සහි **කරණො-ම්බට්ඨො** වෙස්සාද්විජාතිහි. **මාහිංසො** වෙස්සාඛත්තජො, **ඛත්තා** ඛත්තාය සුද්දජො.

බ්‍රාහ්මණීඛත්තජො **සූතො,**

තස්සං **වෙදෙහකො** වෙස්සෙ;
රථකාරො තු මාහිංසා,
කරණ්‍යං යස්ස සම්භවො;
චණ්ඩාලො නාම ජනිතො,
බ්‍රාහ්මණීවසලෙහි යො.

තත්‍ර **කරණො** ලිපිලෙඛනවුත්ති, **අම්බට්ඨො** චිකිච්ඡාවුත්ති.

ද්වයං සිප්පිනි. කරොති නිම්මිනාති චිත්‍රලෙපාදිකන්ති **කාරු,** ණු. සිප්පමස්සත්ථීති **සිප්පිකො.** සජාතීනං තෙසං සිප්පීනං සඞ්ඝාතො ''සෙණී''ත්‍යුච්චතෙ. **සි** සෙවායං, ණි.

505. තච්ඡකාදයො ඉමෙ පඤ්ච **කාරවො** සිප්පිනො නාම සියුං. වුත්තඤ්ච –

''තච්ඡකො තන්තවායො ච, රජකො ච නහාපිතො;
පඤ්චමො චම්මකාරො ච, කාරවො සිප්පිනො මතා''ති.

506. පඤ්චකං තච්ඡකෙ. **තච්ඡ** තනුකරණෙ. තච්ඡති තනුං කරොතීති **තච්ඡකො,** ණ්වු, වද්ධයති ඡින්දතීති **වද්ධකී, වද්ධ** ඡෙදනෙ, චුරාදි, ''ඡෙදනෙ චාපි වද්ධන''න්ති **රතනමාලා,** ණ්වු. සකත්ථෙ ඊ, වද්ධකී, වඩ්ඪකීපි. පලාදයුම්මානප්පකාරෙන ගණ්ඩති ඡින්දතීති **පලගණ්ඩො. ගණ්ඩ** ඡෙදනොපලෙපනසන්නිචයවදනෙකදෙසෙසු. පලගණ්ඩො සුධාජීවිනාපි. **ථා** ගතිනිවත්තියං,ති, **පකාරවණ්ණාගමො. ථාතිස්ස ථොපි**. රථං කරොතීති, කම්මනි ණො, **රථකාරො,** චම්මකාරෙපි. ද්වයං සුවණ්ණකාරෙ. නාළිං ධමති මුඛෙ විනාසයිත්වා මුඛවායුනා අග්ගිදීපනත්ථං නාළිං සද්දාපයතීති **නාළිධමො.**

507. අථොපරං පුක්කුසංයාවපාදෙන නාමං. **වෙ** තන්තසන්තානෙ, තන්තං වායතීති, ණො. **පෙස** පෙරණපයතනගතීසු. පෙසනං පෙසො, තං කරොතීති, ණො. කුවින්දොපාත්‍ර , කුච්ඡිතං වින්දතීති **කුවින්දො.** මාලාසිප්පයොගා, මාලාපනයොගා වා **මාලිකො,** ඉකො.

කුං ලලයති ඉච්ඡතීති **කුලාලො, ලල** ඉච්ඡායං, ණො. ද්වයං සූචිකම්මොපජීවිනි. සූචිවානකම්මං දුවිධං සුවනං, තුන්නඤ්චාති, තත්‍ර තුන්නවානකම්මෙන පවත්තිනිමිත්තෙන **තුන්නවායො,** සූචිවානසිප්පයොගා **සොචිකො.**

508. චම්මං කරොති විකාරමාපාදයතීති, කම්මනි ණො. පාදුකරොපාත්‍ර. **කප්ප** ඡෙදනෙ, ණ්වු. **නහ** සොචෙය්‍යෙ, **දිවාදිතො** නිපාතනා **පකාරාගමාදි,** න හාපෙතීති වා **නහාපිතො, හා** පරිහානෙ, **ණාපෙ** පච්චයො, තො, එස්සිත්තං, සඤ්ඤාසද්දත්තා නස්සපකති. ඛුරී, මුණ්ඩී, දිවාකිත්තිපාත්‍ර. ඛුරවා **ඛුරී,** මුණ්ඩවා **මුණ්ඩී,** මුණ්ඩො, මුණ්ඩී, මුණ්ඩකොති පසිද්ධි. දිවා දිවසෙ කිත්ති බ්‍යාපාරො අස්ස **දිවාකිත්ති.** ''චණ්ඩාලෙ තු දිවාකිත්ති, නහාපිතො''ති **රුද්දො.**

රඤ්ජතෙ සුත්තං රත්තමාපජ්ජතෙ යස්මිං, ස **රඞ්ගො.** හරිතාලමනොසිලාදි, තමාජීවතීති, කම්මනි ණො.

පුඤ්ජං කසතීති **පුක්කුසො,** නිපාතනා, අථ වා ''පු''ඉති පුරිසස්ස නාමං, තං කුසෙති අපනෙතීති **පුක්කුසො.** පුප්ඵං වුච්චති කරීසං, කුසුමං වා, තං ඡඩ්ඩෙතීති, ණ්වු. **ඡඩ්ඩ** අපනයනෙ.

509. වෙනාදයො තයො **සමා** තුල්‍යත්ථා. වෙණුනා ජීවතීති **වෙනො. ණස්ස** නත්තං. **වෙණොපි**. වෙණුවෙත්තාදීනං විකති විලීවා, තෙහි විලීවං කරොතීති **විලීවකාරො.** නළොපි වෙණුවෙත්තාදීනංයෙව විකති, තං කරොතීති, කම්මනි ණො. නළෙහි වා විලීවං කරොතීති **නළකාරො.**

ඉතො පරං සොණ්ඩිකං යාව පාදෙන නාමං. **චුන්ද** ඡෙදනෙ, සඤ්චොදනෙ ච. **චුන්ද** නිසාමනෙ වා. **හමු** අනවට්ඨානෙ, තං කරොතීති **හමකාරො. කර** කරණෙ, මාරො, **කම්මාරො,** කම්මනි ණ්වු. **ලොහකාරකො.** ආකරොට්ටීතං [ආටවොට්ටීතං (ක.)] යො ලොහං ධමිත්වා සඞ්ඛරොති, තත්‍රාපි **ලොහකාරකො.**

510. රජකස්ස ද්වෙ කම්මානි චෙලධොවනං, රජනඤ්ච. තත්‍ර චෙලධොවනො **නින්නෙජකො,** ණ්වු, **නිජි** සුද්ධියං, **නිජි** සොචෙය්‍යපොසනෙසු වා. වත්ථරඤ්ජනා **රජකො. රන්ජ** රඞ්ගෙ, ණ්වු. නෙතීති **නෙත්තිකො.** සකත්ථෙ කො, නෙත්තියං උදකනයෙන නියුත්තොති වා **නෙත්තිකො,** නෙත්තියා මාතිකාය නෙතීති වා **නෙත්තිකො,** ඉකො. උදකං හාරෙතීති **උදහාරකො. කලොපො,** ණ්වු.

වීණාවාදනසීලත්තා **වීණාවාදී.** වීණාවාදනසිප්පයොගා **වෙණිකො.** උසුම්හි, උසුකාරො වා වඩ්ඪකී **උසුවඩ්ඪකී,** එතෙන **වඩ්ඪකීසද්දස්ස** සබ්බෙසම්පි සිප්පිකානං වාචකතා දීපිතා, තෙන සුවණ්ණවඩ්ඪකී, තන්තවඩ්ඪකීත්‍යාදයොපි

යොජ්ජා.

511. වෙණුං වංසං ධමතීති **වෙණුධමො.** වෙණුවාදනසිප්පයොගා **වෙණවිකො,** ණිකො. යො පාණිනෙව පාණන්තරෙ මුරජාදිසද්දං උට්ඨාපයති, සො **පාණිවාදො.** පාණිං හන්තීති **පාණිඝො.** පාණියොපි. පාණිවාදනසිප්පයොගා **පාණියො,** යො.

පූපෙන ජීවතීති **පූපියො,** පූපො පණියො වික්කෙයො යස්ස. පානාගාරං සුණ්ඩා, තට්ඨත්තා සුරා සොණ්ඩා, තං වික්කිණාතීති **සොණ්ඩිකො,** ''නෙනනිද්දිට්ඨමනිච්ච''න්ති [කාතන්ත 1.2.18 නසටීකං අනිච්චං (පරිභාසෙන්දුසෙඛර 97)] පරිභාසතො වුද්ධි. මජ්ජං වික්කිණාති සීලෙන. මණ්ඩහාරොපාත්‍ර, මණ්ඩං සුරාසම්බන්ධමග්ගභාගං හරති උද්ධරතීති **මණ්ඩහාරො.**

512. ද්වයං ඉන්ද්‍රවාලබ්‍යො කපටෙ. මයෙන අසුරෙන සුරෙ වඤ්චයිතුං [වලයිතුං (ක.)] පයුත්තත්තා මයස්ස අයං **මායා,** මයො එව සම්බරො, තස්සායං **සම්බරී,** ණී, නදාදි. ද්වයං මායාකාරෙ. ඉන්ද්‍රජාලෙ නියුත්තො **ඉන්ද්‍රජාලිකො.** පාටිහාරකොපි. පටිහරති නයනමනෙනාති පාටිහාරකො, ණ්වු.

513. අරියාසාමඤ්ඤං ඔරබ්භිකාදීනං චතුන්නමත්ථෙ. යෙ උරබ්භං එළකං හන්ත්වා ජීවන්තීති **ඔරබ්භිකා.** සූකරෙ හන්ත්වා ජීවන්ති **සූකරිකා,** තථා මගං හන්ත්වා ජීවන්ති **මාගවිකා.** සකුණෙ පක්ඛිනො හන්ත්වා ජීවන්ති **සාකුණිකා,** ඉති කමතො භවන්ති.

514. ද්වයං ජාලිකෙ. වාගුරා මිගබන්ධනජාලං, තාය චරතීති **වාගුරිකො,** වාකරිකොපි. **වක** ආදානෙ, අරො, ආ, වාකරා, තාය චරතීති **වාකරිකො,** පුබ්බපක්ඛෙ **කස්ස ගො,** අස්සු ච, වාගුරිකො. ද්වයං භාරවාහෙ. භාරං වහතීති, කම්මනි ණො. භාරං වහතීති **භාරිකො.**

තිකං වෙතනොපජීවිනි කිඞ්කරෙ. වෙතනෙන ජීවතීති **වෙතනිකො.** භතො වෙතනෙන කීතො, සො එව **භතකො,** සඤ්ඤායං වා කො. භතිං වෙතනං භුඤ්ජතීති වා **භතකො,** කො, ඉස්සත්තං. කම්මං කරොතීති **කම්මකරො, කම්මකාරොපි.**

ඡක්කං දාසෙ. කිඤ්චි කරොතීති **කිඞ්කරො,** ''අහමජ්ජ කිං කරිස්සාමී''ති හත්තු කත්තබ්බකිච්චයාචනත්තා වා **කිඞ්කරො. දාස** දානෙ. දාසන්තෙතස්සාති **දාසො,** අ. **චිට** පෙසනීයෙ, පෙසීයතෙ සාමිනාති චෙටො, ණො, සකත්ථෙ කො, **චෙටකො. පිස** පෙසනීයෙ, ණො, **සස්ස** ද්විත්තං. **භර** ධාරණපොසනෙසු, භරීයතීති **භච්චො,** ''රිච්චා''තියොගවිභාගෙන **භරාදිතොපි රිච්චපච්චයො,** ''රම්හි රන්තො රාදිනො''ති රලොපො ච, **භච්චො.** පරිචරති සාමිනන්ති **පරිචාරිකො.** දාසෙරො, දාසෙය්‍යො, ගොප්පකො, නියොජ්ජො, අභුජිස්සොපාත්‍ර.

515. තෙ ච දාසා අන්තොජාතාදිවසෙන චතුධා සියුං. අන්තොගෙහෙ දාසියා කුච්ඡිම්හි ජාතො **අන්තොජාතො,** ධනෙන කීතො ධනං දත්වා දාසභාවං ගතො **ධනක්කීතො,** සයමෙව **දාසබ්‍යොපගතො** භයනිවාරණාද්‍යත්ථං දාසභාවමුපගතො ච කරමරභාවෙන ආනීතො **කරමරානීතො** ච, ඉච්චෙවං තෙ දාසා චතුධා සියුන්ති පකතං.

516. ද්වයං භුජිස්සෙ. **භුජ** පාලනජ්ඣොහාරෙසු, ඉසො, ද්විත්තං. තිකං නීචෙ. නිහීනං චිනොතීති **නීචො,** ණො, රස්සස්ස දීඝතා. **ජම** අදනෙ, මො. නිච්ඡයෙන හානිං ගච්ඡතීති **නිහීනකො, හා** පරිහානෙ, **ඉ** ගතියං, යු, සකත්ථෙ කො.

> ''විවණ්ණො පාපරො නීචො, පාකිතො ච පුථුජ්ජනො;
> නිහීනො'පසදො ජම්මො, ඛුල්ලකො ඉතරො ච සො''. –

තාමරකොසෙ [අමර 20.16]. විගතො වණ්ණො අස්සමො යස්ස **විවණ්ණො.** ''අස්සමො බ්‍රහ්මචාරියාදි, චතුක්කෙපි මයෙපි චෙ''ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** පාපං රාතීති **පාපරො.** පකතියං යථාජාතභාවෙ භවො විජ්ජමානො, න තු බ්‍යාපාරොති **පාකිතො,** ණො. සජ්ජනෙහි පුථුභූතො ජනො **පුථුජ්ජනො.** අපකට්ඨං සදති ගච්ඡතීති **අපසදො.** ඛුද්දං ලාතීති ඛුල්ලො, දස්ස **ලො,** ඛුල්ලො එව **ඛුල්ලකො.** ඉතං කම්පිතං රාතීති **ඉතරො.**

ද්වයං අනාලසෙ. කුසීතස්ස භාවො කොසජ්ජං, තං යස්ස නත්ථීති **නික්කොසජ්ජො. ලස** කන්තියං, අප්පං ලසතීති කිලාසු, ණු, න කිලාසු **අකිලාසු. මන්ද** සුපනෙ, අ. න ලසති කීළතීති **අලසො.**

517. චතුක්කං චණ්ඩාලෙ. සං සුනඛං පචතීති **සපාකො. චණ්ඩ** චණ්ඩික්කෙ, ආලො. මතඞ්ගස්ස අපච්චං **මාතඞ්ගො. චු** චවනෙ, ණ්වු, **චවකො.** ''ප්ලවකො''තිපි පාඨො, **ප්ලව** ගතියං, ණ්වු.

> ''චණ්ඩාලප්ලවමාතඞ්ගා , දිවාකිත්තිජනඞ්ගමා;

නිසාදසපචාඅන්තෙ-වාසී චණ්ඩාලපුක්කුසා''. –

ත්‍යාමරකොසෙ [අමර 20.19-20].

මිලක්ඛජාත්‍යාදයො මහාරඤ්ඤනිවාසිනො **තබ්භෙදා** තස්ස චණ්ඩාලස්ස විසෙසා.

ගොමංසභක්ඛකො යො තු,
ලොකබාහ්‍යඤ්ච භාසතෙ;
සබ්බාචාරවිහීනො'යං,
මිලක්ඛජාති වුච්චතෙ [චින්තාමණිටීකා 20.20].

මිලක්ඛ අබ්‍යත්තසද්දෙ. මිලක්ඛන්තෙ අබ්‍යත්තං භාසන්තෙති මිලක්ඛා, තෙසං ජාති යොනි **මිලක්ඛජාති.** මයූරපිඤ්ඡාදිපරිධානො **කිරාතො, කිර** විකිරණෙ, අතො, කිරතීති **කිරාතො.** කිරතොපි. පත්තපරිධානො **සවරො. සව** ගතියං, අරො. **ආදිනා පුලින්දො, පුල** මහත්ථෙ, දො, **පුලින්දො,** සභාසා බ්‍යවහාරී දෙසන්තරභාසානභිඤ්ඤො, පුලින්දො සවරපරියායොති කෙචි.

518-519. තිකං ලුද්දමත්තෙ, අයම්පි මිලක්ඛප්පකාරො. මිගමච්ඡාදීනං නිසාදනතො මාරණතො **නෙසාදො. ලුධ** උපඝාතෙ , දො, ධස්ස **දො, ලූ** ඡෙදනෙ වා, දො, උභයත්‍රාපි සකත්ථෙ කො. විජ්ඣතීති **බ්‍යාධො,** රස්සස්ස දීඝතා. ද්වයං මිගලුද්දෙ. මිගෙ හන්තීති **මිගවො,** වො. මිගෙ විජ්ඣතීති **මිගබ්‍යධො.**

සිලොකො සුනඛෙ. සරමා සුනී, තස්සාපච්චං **සාරමෙය්‍යො,** ණෙය්‍යො. සුන්දරං නඛමෙතස්ස **සුනඛො, සුනස්ස** වා පාටිපදිකස්ස **උනඛො, සුන** ගතියං වා, ඛො, එවං සබ්බත්‍ර පාටිපදිකවසෙන වා ධාතුවසෙන වා රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **සුන** ගතියං, **සුනස්ස** වා **උනො. සොණ** වණ්ණගතීසු, **සුන** ගතියං වා, ණො, **ණත්තං, සුනස්ස** වා **ඔණො. කුක** ආදානෙ, උරො, **කුක්කුරො. සුන** ගතියං, **උස්ස වාදෙසෙ ස්වානො, උවාදෙසෙ සුවානො.** මිගෙ සරති හිංසතීති **සාළූරො,** ඌරො, **රස්ස ළො.** දීඝාදිම්හි **සුනො.** උස්සාත්තෙ **සානො. න**ලොපෙ උස්සාත්තෙ **සා,** අයං පුමෙ, කොලෙය්‍යො, මිගදංසකො, භසකොප්‍යත්‍ර, කුලෙ ගෙහෙ භවො **කොලෙය්‍යො.** මිගං දංසතීති **මිගදංසකො.** භසති බුක්කතීති **භසකො, භස** භණනෙ.

භෙසජ්ජාදියොගෙන, නිස්සග්ගෙන වා උම්මත්තාදිභාවමාපන්නො සුනඛො ''අළක්කො, අතිසුනො''ති ච වුච්චතෙ. **අල** නිවාරණෙ, කම්මනි ණ්වු, ද්විත්තළත්තානි, **අළක්කො.** අලක්කොපි. පකතිං අතික්කන්තො සුනො **අතිසුනො.**

520. **සාදිබන්ධනං** සුනඛාදිබන්ධනං රජ්ජාදි **ගද්දූලො** නාම. **ගද්ද** සද්දෙ, උලො, දීඝො. ද්වයං දීපකෙ. **දීප** දිත්තියං, **ණ්වු, චිට** පෙසනීයෙ, ලුද්දෙන විට්‍යතෙති **චෙටකො,** ණො, සකත්ථෙ කො, **ණ්වු**පච්චයෙන වා සිද්ධං.

තිකං පාසෙ. **බන්ධ** බන්ධනෙ, කත්තරි යු. **ගන්ථ** ගන්ථනෙ, **ගන්ථ** කොටිල්‍යෙ වා, **න්ථස්ස ණ්යො. පස** බාධනඵුසනෙසු, කත්තරි ණො. ද්වයං වාකරායං, යා සාණතවාදීහි මිගාදීනං බන්ධනත්ථං කතා. **වක** ආදානෙ, අරො, ඉත්ථියමතො ආ. මිගෙ ගන්ථති බන්ධතීති **මිගගන්ථනී,** ''මිගබන්ධනී''තිපි පාඨො.

521. ද්වයං කුමීනෙ. යත්‍ර මච්ඡා පවිසන්තෙව, න නිස්සරන්ති, කුච්ඡිතා වෙණී අස්සා **කුවෙණී,** නදාදි. වඡ්ඣප්පත්තතාය කුච්ඡිතා මීනා යස්මිං **කුමීනං, කමු** පදවික්ඛෙපෙ වා, ඉනො, මච්ඡාධානීප්‍යත්‍ර, මච්ඡා ආධීයන්තෙ යස්සං **මච්ඡාධානී,** යු, නදාදි. ද්වයං ජාලෙ. ආනීයන්තෙනෙනාති **ආනයො,** ණො, ඊස්සෙ, එ අය. ජලෙ හිතං **ජාලං,** ණ.

ද්වයං වධට්ඨානෙ. ආගන්ත්වා හනන්ති යස්මිං **ආඝාතනං,** යු, **හනස්ස ඝාතො.** වධස්ස මාරණස්ස ඨානං **වධට්ඨානං.** ද්වයං අධිකොට්ටනෙ. සදා ආකොට්ටනත්තා සහ ඌනෙනාති **සූනා, සුන** ගතියං වා, ඉත්ථියමති අ, දීඝාදි. **කුට** ඡෙදනෙ, අධිකොටෙන්ති යස්මිං **අධිකොට්ටනං.**

522. ද්විපාදං චොරෙ. තං කරොතීති **තක්කරො,** ථෙය්‍යත්ථං වා තක්කයතීති **තක්කරො. තක්ක** විතක්කෙ, අරො. **මුස** ථෙය්‍යෙ, කත්තරි ණ්වු. **චුර** ථෙය්‍යෙ, ණො, චුරා ථෙය්‍යසීලමස්සෙති වා **චොරො,** ණො. **ථෙන** චොරියෙ, චුරාදි, අ. එකං අසහායං අගාරං ගෙහං එකාගාරං, **තං** පයොජනං යස්ස **එකාගාරිකො,** ඉකො. මොසත්ථීනො භෙයකාගාරං පයොජනං. **සමාති** තුල්‍යත්ථා. දස්සුප්‍යත්‍ර. **දංස** දංසනෙ, සු, නිග්ගහීතලොපො.

තිකං ථෙය්‍යක්‍රියායං. ථෙනස්ස කම්මං **ථෙය්‍යං,** චොරස්ස කම්මං **චොරිකා.** මුසනං **මොසො,** භාවෙ ණො. **වෙ** තන්තසන්තානෙ, **වෙමො,** අනිත්ථී. වායනත්ථො දණ්ඩකො **වායනදණ්ඩකො,** වාසරදණ්ඩකොපි.

523. තිකං සුත්තෙ. **සුච** ගතියං, තො. **තනු** විත්ථාරෙ, තු, තන්තු පුමෙ, තන්තපයොජනත්තා **තන්තං. ලෙපාසාදිකම්මනි** ලෙපනාදික්‍රියායං **පොත්ථසද්දො** වත්තති. **ආදිනා** පොත්ථලිකාදිලිඛනකම්මං ගය්හතෙ, **පුස** ස්නෙහසෙචනපූරණෙසු, භාවෙ ථො. අථ වා **ලෙපාසාදිකම්මනි** කම්මකාරකභූතෙ ලෙපිතබ්බාදිම්හි **පොත්ථසද්දො**, තදා කම්මනි ථො, **පොත්ථං.**

වත්ථදන්තකට්ඨසිඞ්ගාදිපොත්ථලිකායං **පඤ්චාලිකාදිද්වයං**. පඤ්චඞ්ගානි යස්සා සන්ති සජීවස්සෙවාති **පඤ්චාලිකා,** ඉකො. මජ්ඣෙ ලකාරාගමො. පොත්ථෙන වත්ථෙන අලඞ්කරියත්තා **පොත්ථලිකා. අල** භූසනෙ, ණ්වු. ''චතුරො ජනා පොත්ථකමග්ගහෙසු''න්ති එත්ථ **පොත්ථකසද්දෙන** වත්ථං වුත්තං, **පොත්ථසද්දොයෙව** හි සකත්ථෙ **කපච්චයෙන** ''පොත්ථකො''ති වුත්තො. ''පුත්තලිකා''තිපි පාඨො, පුත්තො විය අලඞ්කරීයතෙති පුත්තලිකා, පුත්තිකාප්‍යත්‍ර.

524. යං **කූපතො** ආවාටතො **අම්බුනො** ජලස්ස **උබ්බාහනං** උද්ධාරණං භවෙ, තං ''උග්ඝාටනං, ඝටීයන්ත''මිති වොච්චතෙ. උද්ධං ඝටීයති උදකන්ති **උග්ඝාටනං,** යු. **ඝට** චෙතායං, ඝටියෙව උද්ධාධොගමනවසෙන ගමනතො **ඝටීයන්තං, යා** ගතිපාපුණනෙසු, අන්තො, තො වා.

ද්වයං මඤ්ජූසායං, යා කට්ඨෙහි කරීයති. **මන** ඤාණෙ, සො, ජුමජ්ඣෙඨා [මනිස්ස ජූක (ණ්වාදි 215) උණාදිවුත්තියං 4.77 සුත්තෙ ච පස්සිතබ්බං], **පෙල** ගතියං, **පෙ** පාලනෙ වා, ලො, ළත්තං, **පෙළා, පල** රක්ඛණෙ වා, කත්තරි අ, අස්සෙ, **පෙළා.** තිකං පච්ඡියං. **පිට** සඞ්ඝාතෙ, ණ්වු, **පිටකො,** වුද්ධිම්හි **පෙටකො. පස** පාලනෙ, ඡී, **පච්ඡී,** ඉත්ථීයං.

525. ද්වයං කාජෙ. විවිධං භාරමාහඤ්ජන්ති ඔලම්බන්ති යස්සං **බ්‍යාභඞ්ගී. කජ්ජ** බ්‍යධනෙ, කත්තරි ණො, එකස්ස **ජස්ස** ලොපො, **කච** බන්ධනෙ වා, අධිකරණෙ ණො, **චස්ස ජො, කාජො,** කාචොපි. **අත්‍ර** කාජෙ **අවලම්බනං** වෙත්තාදිවිකති සික්කා නාම. **සක** සත්තියං, කත්තරි කො, උපාන්තස්සි, **සික්කා,** කාජොපි.

ද්වයං උපාහනෙ. උපනය්හතෙ බන්ධියතෙති **උපාහනො,** වණ්ණවිපරියයො, රස්සස්ස දීඝතා, වාකාරෙන උපාහනං. පජ්ජතෙ යාය **පාදු,** උ, **පාදු** ඉත්ථී, ''පන්නද්ධී පාදුකා පාණිහිතා පදරථී''තිපි **තිකණ්ඩසෙසො** [තිකණ්ඩසෙස 2.10.13] **. තබ්භෙදා** තස්සුපාහනස්ස භෙදා විසෙසා පාදුකා නාම, **පද** ගමනෙ, ණුකො, **පාදුකා,** බහුපටලා චම්මමයා කට්ඨමයාතොයකෙ.

526. තිකං චම්මරජ්ජුයං. **වර** ඉච්ඡායං, **වර** සංවරණෙ වා, ඡදාදීහි තත්‍රණ. **වරත්තා,** වරත්තං, වරත්‍රා, වරත්‍රම්පි. **වද්ධ** වද්ධියං, සකත්ථෙ කො, **වද්ධිකා.** නය්හතෙ බන්ධියතෙ යාය **නද්ධී, නහ** බන්ධනෙ, තො, නදාදි.

ද්වයං අග්ගිදීපනෙ. **භස** භාසදිත්තීසු, දිබ්බතෙ අග්ගි යාය **භස්තා,** තො, ත්‍රණම්හි භස්ත්‍රා, නදාදිනො ආකතිගණත්තා ඊපච්චයාභාවො. චම්මමයං පසිබ්බකං **චම්මපසිබ්බකං,** චම්මපසිබ්බකාපි.

තෙජසෙ සුවණ්ණාදිකෙ ආවත්‍යතෙ යත්‍ර, සා සොණ්ණාද්‍යාවත්තනී මූසා නාම, **මුස** ථෙයෙ‍්‍ය, අ, **මූසා,** දීඝාදි. කලාදිකං යාව පාදෙන නාමං. **කුට** ඡෙදනෙ, කරණසාධනං, **කූටං,** දීඝාදි, වාකාරෙන කූටො. අයසො, අයොමයො වා ඝනො **අයොඝනො.**

527. කම්මාරානං භණ්ඩං **කම්මාරභණ්ඩං.** සඞ්ගම්ම ඩංසතීති **සණ්ඩාසො,** ණො, නිග්ගහීතලොපො, සණ්ඩාසො, යෙනාදිත්තලොහාදි ගය්හතෙ. ද්වයං අධොභාගට්ඨෙ අයොඝනෙ. **මුද** සංසග්ගෙ, ඨී, **මුට්ඨී,** ඉත්ථී. අධිකරොති යස්සං **අධිකරණී,** යු, නදාදි.

තබ්භස්තා තෙසං කම්මාරානං භස්තා අග්ගිදීපනී ගග්ගරී නාම, යා ''උක්කා''තිපි වුච්චති, සා ච නාරී, ''ගග්ග''ඉති සද්දං රාතීති **ගග්ගරී,** මන්ථනියම්පි. ද්වයං බුද්දකසත්ථෙ. **සස** හිංසායං, ථො. පියම්පි ඵාලෙතීති **පිප්ඵලං, ඵල** විදාරණෙ.

528. ද්වයං නිකසෙ. **සා** තනුකරණෙ, යු, **ණ**ත්තං, නිකසතෙ පරික්ඛ්‍යතෙ සුවණ්ණන්ති **නිකසො.** කසොපි. සූචියා නාසාවිජ්ඣනං ආරා, **අර** ගමනෙ, ආ, **ආරා,** චම්මකාරානං චම්මවෙධනෙපි **ආරා,** ''තිකං සූචිය''න්ති කෙචි.

ද්වයං ඛරපත්තෙ. ඛරසම්ඵස්සතාය **ඛරො.** ''ක''ඉති කචති පාටයති **කකචො,** අනිත්ථී, ''කකචං ඛරපත්තඤ්චෙ''ත්‍යමරමාලායං නපුංසකකණ්ඩං. **වච්ඡායනසත්ථෙ** වුත්තා ගීතවජ්ජාදිකා විජ්ජා චතුසට්ඨීක්‍රියා, තථා ආලිඞ්ගනචුම්බනාදිකා ච අබ්භන්තරා චතුසට්ඨීක්‍රියා **කලාසද්දෙනොච්චතෙ. ආදිනා** යං තත්‍ර වුත්තං කාරුකම්මං, තං ගය්හතෙ, තං සබ්බම්පි කලාදිකං **කම්මං** ක්‍රියා **සිප්පං** නාම, **සී** සයෙ, පො, **සප්ප** ගමනෙ වා, උපාන්තස්සි, **සිප්පං.**

529-530. පතිසදිසං යං සිලාදිනා පතිරූපකං කරීයතෙ, තත්‍ර **පටිමාදිචතුක්කං**. **මා** මානෙ, මානමත්‍ර සදිසීකරණං, කත්තරි, කරණෙ වා අ, **පටිමා,** නාරී. **චමු** උග්ගිරණෙ, බො, **ඉත්තං, පටිබිම්බං. ධා** ධාරණෙ, ඉ, **පටිනිධි,** ද්වීසු. පටිමානං, පටියාතනා, පටිච්ඡායා, පටිකතිප්‍යාත්‍ර.

පජ්ජං සදිසෙ, තත්‍ර **සමාදයො** කෙවලා අපි තීසු, සදිසත්ථෙ ච වත්තන්ති, **සන්නිකාසො,** පන අන්තෙ තයො ච උත්තරපදීභූතා, තං යථා – තෙන සමො'යං [තංසමො'යං (?)], තංසමමිදං, තංසන්නිකාසො ඉච්චාදි [අමූ නිභාදයො උත්තරපදට්ඨා එව සදිසවචනා වාච්චලිඞ්ගා සියුං යථා "පිතුනිභො පුත්තො, මාතුනිභා කඤ්ඤා, දෙවනිභම- පච්ච"මිති, ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.10.37]. **සම** වෙලම්බෙ, අ. පතිරූපකං භජතීති **පටිභාගො,** ණො, **කාස** දිත්තියං, අ, **සන්නිකාසො.** සමානමිව නං දිස්සතීති **සරික්ඛකො, සමානස්ස සො, දිස්ස රි, සස්ස ක්ඛො,** සකත්ථෙ කො, **සරික්ඛකො. සම** වෙලම්බෙ, යු, **සමානො,** සහ මානෙනාති වා **සමානො.** සමානං කත්වා නං පස්සතීති **සදිසො, සමානස්ස සො.** පරිච්ඡෙදසධම්මා තුලායාධිට්ඨිතාය සම්මිතො පරිච්ඡින්නො **තුල්‍යො,** සම්මිතත්ථෙ යො, අපච්චයෙ තුලොපි. **භා** දිත්තියං , **සන්නිභො, නිභො** ච. භූත රූපාදයොප්‍යාත්‍ර, යථා පිතුභූතො, මාතුරූපො.

තිකං උපමානෙ. උපමීයතෙ යෙන **ඔපම්මං,** මන, **උපපුබ්බො මා** මානෙ, **යුපච්චයෙ උපමානං,** ඉත්ථියමති අ, **උපමා,** උපමානොපමෙය්‍යානං සධම්මත්තෙප්‍යයං, වුත්තඤ්ච "උපමානොපමෙය්‍යානං, සධම්මත්තං සියොපමා"ති [සුබොධාලඞ්කාර 176 ගාථා]. "යෙනොපමීයතෙ, යා චොපමීයතෙ, තෙස්වපි **ඔපම්මාදිත්තය**"න්ත්‍ය**මරසීහො** [ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.10.36].

531. චතුක්කං වෙතනෙ. භරති කම්මකරෙ යාය, සා **භති,**ති. **විස** පෙරණෙ, පෙරණං ගමනාදීසු නියොජනං, කරණෙ ණො, **නිබ්බෙසො,** නිවෙසොපි. **වී** ගමනෙ, තනො. මූලෙන සමිතං **මූල්‍යං, මූල** පතිට්ඨායං වා, කරණෙ යො.

> "කම්මඤ්ඤා තු විධා භච්චා, භතයො භම්මවෙතනං;
> භරණ්‍යං භරණං මූල්‍යං, නිබ්බෙසො පණමිච්චපී". –

ත්‍ය**මරසීහො** [අමර 20.38-9].

ද්වයං ජූතෙ. **ජු** ගතිජවනෙසු, තො, දීඝාදි, **ජූතං, ජූත** දිත්තියං වා, කරණෙ අ. කිතවස්ස ජූතකාරස්ස කම්මං **කෙතවං,** ණො. අක්ඛවතී, පණොප්‍යාත්‍ර. අක්ඛා පාසකා උපායත්ථෙන අස්සං සන්තීති, වන්තු, සභාවතො ඉත්ථීත්තං. පණො අට්ටො, තංයොගා **පණො.**

පඤ්චකං ජූතකාරෙ. ධාවන්තී අත්ථි ධුත්ති, නිපාතනා, තංයොගා **ධුත්තො,** ණො, **ධූ** කම්පනෙ වා, තො, රස්සො, **ධුත්තො,** සබ්බකීළාදිපසුතෙප්‍යයං. අක්ඛෙසු ධුත්තො **අක්ඛධුත්තො.** මරියාදමතික්කම්ම කීළාදිපසුතො හි "ධුත්තො"ති වුච්චති. කිතවං අස්සත්ථීති **කිතවො,** නිපාතනා, **කිත** නිවාසෙ වා, අවො. අක්ඛෙහි ජූතෙහි දිබ්බතීති **අක්ඛදෙවී,** ණී.

532. ද්වයං පාටිභොගෙ, පටිභුඤ්ජති පාලයතීති **පාටිභොගො, භුජ** පාලනෙ, ණො. පටිභවතීති **පටිභූ.** ද්වයං චතුවීසතිපාසකෙ, යෙන ජූතකාරා දිබ්බන්ති. **අක** කුටිලායං ගතියං, ඛො, **අක්ඛො. පස** බාධනඵුසනෙසු, ණ්වු. දෙවනොප්‍යාත්‍ර. දිබ්බන්ති යෙන **දෙවනො, දිවු** කීළායං, යු.

සාරඵලකෙ **අට්ඨාපදං,** පුමෙ, නපුංසකෙ වා, අට්ඨපදාන්‍යස්ස **අට්ඨාපදං.** දෙසන්තරෙ හි චතුරඞ්ගස්සෙව පට්ටිකායං පාසකජූතම්පි වත්තතෙ, සඤ්ඤායං **අට්ඨ**සද්දස්ස උත්තරපදෙ රස්සස්ස දීඝතා [පාණිනි 6.3.125]. අට්ඨපදම්පි. පට්ටෙ ඉතො ඉතො ච සරන්ති පරිවත්තන්තීති සාරිනො, තෙසං ඵලකං **සාරිඵලකං,** සකත්ථෙ කො.

ද්වයං අබ්භුතෙ, යෙන සතාදිලාභජානිවසෙන ජූතකාරාදීනං ජයපරාජයා හොන්ති. **පණ** බ්‍යවහාරෙ, අ, **පණො,** පනොපි. **අබ්භ** ගමනෙ, තො, **අභි** සද්දෙ වා, තො, අසරූපද්විත්තං, අබ්භතොපි.

533. නානාදබ්බකතෙ **මදිරාබීජෙ** සුරාබීජෙ **කිණ්ණා,** කිරන්ති නානාදබ්බානි මිස්සීභවන්ත්‍යස්සං **කිණ්ණා,** තො. **මධ්වාසවෙ** මධුකපුප්ඵකතෙ මජ්ජෙ **මධු** මතං, මධුකපුප්ඵං **මධු,** තප්පකතත්තා මධු, මධුකතෙපි මජ්ජෙ මධු මධ්වාසවා වුත්තා, මාධවකො, මාධ්විකම්පි, අද්වීස්විදං.

සුරාන්තං මජ්ජෙ. **මද** උම්මාදෙ, කරණෙ ඉරො. වරුණො නාම එකො ජනො, තෙනෙව පඨමං දිට්ඨත්තා වරුණතො ජායතීති **වාරුණී,** ණී, **වර** පත්ථනායං වා, කම්මෙ යු, අස්සු, නදාදි. මජ්ජන්ති යෙන **මජ්ජං,** වජාදිනා යො, **ද්‍යස්ස ජ්ජො** ච. **සු** අභිසවෙ, රො, **සු** සවනෙ වා, **සුරා.** හලිප්පියා, හාලා, ගන්ධොත්තමා, පසන්නා, ඉරා, කාදම්බරීප්‍යාත්‍ර. හලිනො බලභද්දස්ස පියා රුච්චා **හලිප්පියා. හල** විලෙඛනෙ, ණො, **හාලා. ඉ** ගමනෙ, රො, **ඉරා.** පඨම'මයං ගොමන්ථ

පබ්බතෙ කදම්බකොටරෙ භවා **කාදම්බරී,** තථා වාගමො ‘‘කදම්බකොටරෙ ජාතා, තෙන කාදම්බරී මතා’’ති [චින්තාමණිටීකා 20.39].

ද්වයං තාලාදිරසජෙ. ආසවන්ති මානපුරිසමදාදයො යෙනාති **ආසවො.** මදං ජනෙතීති **මෙරයං,** ණෙය්‍යො, අස්සෙ, **දස්ස රො** ච. සීධුපාත්‍ර. මජ්ජවිසෙසෙපි තයමිදං වදන්ති, වුත්තඤ්ච –

‘‘සීධුරුච්ඡුරසෙ පක්කෙ, අපක්කෙ ආසවො භවෙ;
මෙරයං ධාතකීපුප්ඵ-ගුළධඤ්ඤම්බිලොට්ඨීත’’න්ති [චින්තාමණිටීකා 20.42 බ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.10.41].

534. ද්වයං පානපත්තෙ. **සර** ගතියං, ණ්වු. **සර** ගතිහිංසාචින්තාසු වා. **චස** භක්ඛනෙ, ණ්වු, ද්වයංපානිත්ථී. සීධුම්හි ච **සරකො.**

ද්වයං පානමණ්ඩලෙ. ආපිවන්ති සංභූය පිවන්ත්‍යස්මිං **ආපානං,** යු. පානස්ස මණ්ඩලං කොට්ඨං **පානමණ්ඩලං.**

535. සමත්තලිඞ්ගාසඞ්ගහතො අසම්පුණ්ණතං පරිහරති. **අත්‍ර** අස්මිං වග්ගෙ **යෙ යොගිකා** සද්දාවෙණිකමායාකාරචොරඅක්ඛදෙවිප්පභුතයො පුමෙ **භූරිප්පයොගත්තා** පචුරප්පයොගදස්සනතො **එකස්මිං** ලිඞ්ගෙ පුමෙ **ඊරිතා** කථිතා, තෙ **තද්ධම්මත්තා** තංයොගවසා එකක්‍රියාකාරිත්තා **අඤ්ඤවුත්තියං** තතො අඤ්ඤත්‍ර ඉත්ථාදීසු වුත්තියං සත්‍යං **ලිඞ්ගන්තරෙපි** ඉත්ථිලිඞ්ගාදොපි **නෙය්‍යා** උපනීයා, තං යථා – මායාකාරී ඉත්ථී, මායාකාරමිදං කුලමිච්චාදි. යෙ ත්වයොගිකා **මාගධමාලිකකුම්භකාරා**දයො, තෙ ජාතිවචනත්තා **සුද්දා**දයො විය ද්වීසූති.

සුද්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුබ්බණ්ණවග්ගවණ්ණනා සමත්තා.

5. අරඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා

536. සත්තකං වනෙ. **අර** ගමනෙ, අඤ්ඤො, **අරඤ්ඤං.** කෙන ජලෙන අනනං පාණමනස්ස **කානනං, දා** අවඛණ්ඩනෙ, **දා** ඡෙදනෙ වා. අධිකරණෙ ණො, ‘‘ආකාරන්තානමායො’’ති ආයො. **දය** දානගතිහිංසාදානෙසු වා, ණො, **ගහ** උපාදානෙ [ගාහූ විලොළනෙ (?)], අධිකරණෙ යු. **වප** බීජනික්ඛෙපෙ, ඉනො, අස්සිත්තං. **වන** සම්භත්තිසද්දෙසු, කත්තරි අ, **වනං.** අටා අවයවො සෙලා අත්‍රෙති **අටවි,** ඉ, ඊම්හි අටවී.

මහාපදුමලතාවනං **මහාරඤ්ඤං,** නදාදි, අනන්තො ච, **අරඤ්ඤානී.**

537. නගරතො නාතිදූරස්මිං ඨානෙ සන්තෙහි අභිරොපිතො **තරුසණ්ඩො** පූගපනසාදිතරුසමූහො අත්ථි, සො ‘‘උපවන’’න්ති වොච්චතෙ, කිත්තිමවනමෙතං. ආරමන්ත්‍යස්මින්ති **ආරාමො,** ණො. උපගතං, උපරොපිතං වා වනං **උපවනං.**

538. **සබ්බසාධාරණං** සබ්බලොකෙහි සාධාරණොපභොගං **රඤ්ඤං** රාජූනං අරඤ්ඤං ‘‘උපවනං, උය්‍යාන’’මිත්‍යුච්චතෙ, උල්ලොකෙන්තා යන්ති ජනා එතස්මින්ති **උය්‍යානං,** යු. ආකීළොපාත්‍ර.

තදෙව රාජොපවනමෙව උපකාරිකාසන්නිහිතං, පුරසන්නිහිතං වා අන්තෙපුරාචිතං **පමදවනා**ඛ්‍යං. යත්‍ර අන්තෙපුරසහිතො එව රාජා විහරති, නාඤ්ඤජනප්පවෙසො. පමදානං ඉත්ථීනං වනං **පමදවනං,** රස්සො.

539-540. සාන්තරාළා පන්ති, යථා – තරුපන්ති, පාසාදපන්ති, නිරන්තරාළා තු රාජීති. තත්‍ර පඤ්චකං පන්තියං. **පන** බ්‍යවහාරෙ, ථුතිම්හි ච, **පන්ති. වී** ගමනෙ, ථි, **වීථි. වල** සංවරණෙ, ඉ, **ආවලි.** ආලිපි, අලධාතුම්හා ඉ. **සි** සෙවායං, ණි, **සෙණි. පා** රක්ඛණෙ, ළි, **පාළි,** සොගතෙපි. ද්වෙ සමා. **ලිඛ** ලෙඛනෙ, අ. **රාජ** දිත්තියං, ඉ.

තිපාදං රුක්ඛමත්තෙ. පාදෙන මූලෙන පිවතීති **පාදපො,** ණො. විටපයොගා **විටපී. රුක්ඛ** වරණෙ, අ, **රුහ** ජනනෙ වා, ඛො, **හස්ස කො. න** ගච්ඡතීති **අගො. සල** ගමනෙ, ණො, සාරවන්තතාය වා සාරො, සො එව **සාලො,** අඤ්ඤත්‍රොපචාරා. මහියං රුහතීති, අ. **දු** ගතියං, මො. **තර** තරණෙ, උ. කුතො භූමිතො ජායතීති **කුජො,** අඞ්ගාරෙපි. සාඛායොගතො **සාඛී.**

ගමු ගමනෙ, ණො, ‘‘ගමිස්සන්තො ච්ඡො වා සබ්බාසූ’’ති ච්ඡො. බුද්දො අවුඩ්ඪිප්පත්තො පාදපො **බුද්දපාදපො.** යෙ රුක්ඛා **පුප්ඵං විනා** අපුප්ඵකා ඵලන්ති, **තෙ** අස්සත්ථොදුම්බරපනසාදයො ‘‘වනප්පතී’’ති වුච්චන්ති, වනානං පති **වනප්පති.** පුප්ඵතො ජාතඵලා පන අම්බජම්බුරාදයො වානප්පතයො. වනප්පතිම්හි භවා **වානප්පතයො.**

541. යො ඵලපාකාවසානෙ මරති, සො කදලිධඤ්ඤාදිකො ඔසධි නාම භවෙ, ඔසො ධීයතෙ යස්සං [ඔසො ග්ලොසො දිත්තිබ්බා ධීයතෙ'ත්‍ර බ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.4.6], සා **ඔසධි,** ඉ. සාසද්දො **ඔසධිසද්දස්ස** ඉත්ථිලිඞ්ගත්තදීපකො.

ද්වයං උතුප්පත්තෙපි ඵලහීනෙ. **වන** යාචනෙ, ඛො, **වඤ්ඣා,** වධති ඵලන්ති වා **වඤ්ඣා,** වජාදිනා යො, **ඣස්ස ඣො,** නිග්ගහීතාගමො ච. න විජ්ජති ඵලමෙතිස්සාති **අඵලා,** ද්වෙ තීසු. තිකං වත්තමානඵලෙ රුක්ඛාදො. ඵලයොගා, ඉනො, වන්තු, ඊ ච.

542. චතුක්කං විකසිතෙ. **ඵුල්ල** විකසනෙ, කත්තරි තො, සඤ්ජාතත්ථෙ වා ඉතො, **ඵල** විසරණෙ වා, විසරණං විකාසො, අස්සු. **කච** බන්ධනෙ, **විපුබ්බො** විකසනෙ, කත්තරි අ . විකචතෙ විදලති විසිලිට්ඨදලො භවතීති වා **විකචො,** අ, **විසද්දො** විසිලෙසජොතකො. **කස** ගමනෙ, තො. දලානං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසිලෙසතො සමුදායො ''විකසිතො''ත්‍යුච්චතෙ. ඵුටොපෳත්‍ර. **ඵුට** විකසනෙ.

පාදො රුක්ඛග්ගෙ. ''න නා'ග්ගං සිඛරං සිරො''ති වොපාලිතවචනතො ''සිරසො අග්ග''න්ති න ඡට්ඨීසමාසො. සිරො වුත්තො. **අජ** ගමනෙ, ගො, **අග්ගං,** සෙට්ඨෙ තීසු. **සී** සයෙ, ඛරො, සිඛා වා චූළා, සා විය ජායතීති **සිඛරො.** ද්වයං සාඛායං. **සාඛ** බ්‍යාපනෙ, අ. ''ලතා වල්ලී සමාඛ්‍යාතා, ලතා සාඛා ච සාඛින''න්ති **ලතා** නානත්ථා. **ලා** ආදානෙ, තො, රස්සො.

543. ඡක්කං පත්තෙ. දලති විකසතීති **දලං,** අ. **ලස** කන්තියං, පකාරෙන ලසතීති **පලාසො,** ණො. **ඡද** සංවරණෙ, ඡාදීයතෙ යෙන **ඡදනං,** යු. පූරයතීති **පණ්ණං,** නිපාතනා, **පත** අධොගමනෙ වා, පතත්‍යචිරෙන **පණ්ණං, පත්තඤ්ච,** තො, පුමෙ. සඤ්ඤායං **ණම්හි ඡදො.**

ද්වයං පත්තාදිසඞ්ඝාතවති සාඛාය පබ්බෙ. **පල්ල** ගමනෙ, අවො. **කිස** ගමනෙ, යො, **ලාගමො** මජ්ඣෙ. ද්වයං අඞ්කුරෙ. නවො එව උබ්භිතො උග්ගතො **නවුබ්භින්නො. අඞ්ක** ලක්ඛණෙ, උරො.

544. පක්කං යාව පාදෙන නාමං. විකාසො මුඛපබුද්ධකලිකායං මකුළාදිද්වයං. **මුච** මොචනෙ, උලො, උස්සත්තං, **චස්ස කො, මකුළං,** මකුළො වා. **කුට** ඡෙදනෙ, මලො, අස්සු, **කුටුමලො,** කුතුමලොපි. පුප්ඵස්ස ච ඵලස්ස ච පකතිභූතෙ ජාලපත්තෙ **ඛාරකාදිද්වයං. ඛුර** විනාසෙ. ණ්වු. **ජල** ධඤ්ඤෙ, සකත්ථෙ කො. **ජාලකං** නපුංසකෙ. ද්වයං ජාලකතො පවුද්ධෙ පුප්ඵෙ, ඵලෙ ච. **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ණ්වු, **කුර** සද්දෙ, ණ්වු.

පුප්ඵාදිබන්ධනං පුප්ඵඵලානං බන්ධනං **වණ්ටං** නාම. බන්ධීයතෙ යෙන **වණ්ටං,** වජාදි.

545. තිකං පුප්ඵෙ. **පසු** පාණිගබ්භවිමොචනෙ, ණො. ඛපණකභාසාය රුක්ඛොපි පාණි, වුද්ධාදි, **පසවො. කුස** අක්කොසෙ, උමො, **කස** ගමනෙ වා, **කාස** දිත්තියං වා, උමො, රස්සො. **පුප්ඵ** විකසනෙ, පුප්ඵතීති, අ. **පුප්ඵජො** රජො පුප්ඵධූලී **පරාගො** නාම, **රන්ජ** රඞ්ගෙ, ණො.

මධුරපුප්ඵරසො මකරන්දො නාමාති මතං. මක්ඛිකා රමන්ති යස්මිං **මකරන්දො,** වජාදි. ද්වයං කලිකාහි ආකිණ්ණෙ පරිණායවති. **ථු** අභිත්ථවෙ, ණ්වු, **ථවකො. ගුධ** පරිවෙධනෙ, ණ්වු, ධස්ස **ඡො, ගොච්ඡකො.**

546-547. **ආමෙ** අපක්කෙ ඵලෙ සලාටු උත්තො, **සලාට** බාල්‍යපරිභාසනෙසු, උ, විජ්ජමානබාල්‍යතාය **සලාටු** . පක්කන්තු ඵලං නිප්පරියායෙන ''ඵල''මිත්‍යුච්චතෙ, තෙන ''ආමස්මිං ඵලවොහාරො රුළ්හියා පවත්තතී''ති ඤාතබ්බො, **ඵල** නිප්ඵත්තියං, නිප්ඵත්ති චාත්‍ර සුපක්කත්තං, සුක්ඛෙ තු ඵලෙ වානො. තත්‍ර සලාටු වානා තීසු, යථා සලාටු ජම්බූ, සලාටවො මාසා, සලාටූනි කුම්භණ්ඩානි, වානා හරීටකී, වානො මුග්ගො, වානමම්බං.

චම්පකාදි චම්පකං කරවීරං කදම්බකං අසොකං කණ්ණිකාරං චම්පකාදීනං පුප්ඵං විකාරො, අවයවො වෙති අඤ්ඤත්ථෙ ණො න භවති, තදන්තතො පුප්ඵස්සුප්පතිතතො, එවං චම්පකාදීනි කුසුමනාමානි නපුංසකෙ වත්තන්ති, **අම්බාදි** දාළිමං නාරඞ්ගං ආමලකං කුවලං බදරන්ති පකත්‍යන්තරමෙව ඵලෙ වත්තතෙ, ආමලකියා කුවලියා බදරියා ඵලං විකාරො, අවයවො වෙති අඤ්ඤත්ථෙ තද්ධිතොපි නොප්පජ්ජතෙ, තදන්තතො ඵලස්සුප්පතිතතො, එවං අම්බාදීනි ඵලනාමානි නපුංසකෙ වත්තන්ති. මල්ලිකාදයො කුසුමෙපි වත්තමානා **සලිඞ්ගා** පකතිලිඞ්ගාඅභෙදොපචාරෙන පවත්තියා, යථා – මල්ලිකා ජාති, වනමල්ලිකා ඉච්චාදි. වීහයොපෳභෙදොපචාරෙන ඵලෙපි සලිඞ්ගා, යථා මාසස්ස ඵලං මාසො, මුග්ගස්ස ඵලං මුග්ගො, එවං යවො, තිලො, අතසී, කඞ්ගු, ධඤ්ඤං.

තිකං ජම්බුයා ඵලෙ. තත්‍ර යදා ලොකතො ඵලෙ වුත්ති, තදා **ජම්බුසද්දො** පකත්‍යන්තරමෙව ඵලෙ වත්තතෙ, යදා න ඵලවුත්ති, තදා විකාරෙ අවයවෙ වානො, **ජම** අදනෙ, බූ, **ජම්බූ,** පකත්‍යන්තරාඵලෙ වුත්ති. ජම්බුයා ඵලං **ජම්බුවං.** ජම්බු ච. ලොකතො එව ඵලෙපි වත්තමානා හරීටක්‍යාදයො සභාවතො ඉත්ථියං භවන්ති [අමර 14.18-20]. හරීටකියා ඵලං හරීටකී, එවං කොසාතකී, සල්ලකී, දක්ඛා, කණ්ඩකාරිකා, සෙඵාලිකා ඉච්චාදි, පුබ්බෙ විය විකාරාවයවත්ථෙසු

පච්චයාභාවො, අස්සත්ථාදිකං ඡක්කමෙව තද්ධිතන්තං අස්සත්ථාදීනං ඵලෙ වත්තමානානං නපුංසකං සියා රූපභෙදො, යථා – අස්සත්ථස්ස ඵලං **අස්සත්ථං,** වෙණුනො ඵලං **වෙණවං,** පිලක්ඛස්ස ඵලං **පිලක්ඛං,** නිග්‍රොධස්ස ඵලං **නිග්‍රොධං,** ඉඞ්ගුදියා ඵලං **ඉඞ්ගුදං,** බ්‍රහතියා ඵලං **බ්‍රාහතං,** විදාරී අංසුමතී ගම්භරියාදයො මූලෙ, පුප්ඵෙපි සලිඞ්ගා [අමර 14.18-20]. **පාටලාසද්දො** පන අභෙදවත්තිච්ඡායං මූලෙ පුප්ඵෙපි වත්තමානො සභාවතො ඉත්ථිලිඞ්ගො, භෙදවත්තිච්ඡායං විකාරෙ අවයවෙ වා **ණම්හි** පාටලං [අමර 14.18-20]. ද්වයං සාඛාපල්ලවාදිසමුදායලක්ඛණෙ ආභොගෙ, **විට** වෙඨනෙ, **විට** අක්කොසෙ වා, අපො, **පස්ස හත්තෙ විටභී,** නදාදි.

548. **මූලමාරබ්භ** මූලතො පට්ඨාය **සාඛන්තො** සාඛාවධි තරුස්ස භාගො **ඛන්ධො** නාම, යො ''පකණ්ඩො''තිපි වුච්චති, **ඛනු** අවදාරණෙ, ධො, **ඛන්ධො, ඛාද** භක්ඛනෙ වා, කො, ''ඛාදාමගමානං ඛන්ධන්ධගන්ධා''ති **ඛන්ධාදෙසො,** කලොපො.

රුක්ඛච්ඡිද්දෙ රුක්ඛාදීනං විවරෙ **කොටරො. කුට** ඡෙදනෙ, අරො, **කොටරො,** නික්කුහොපි. ද්වෙ සමා. **කාස** දිත්තියං, කාසතෙ අග්ගිනා දිප්පතෙති **කට්ඨං,** තො, **තස්ස ට්ඨො,** රස්සො ච, **කස** ගමනෙ වා, තො, **කට්ඨං. දර** විදාරණෙ, ණු.

549. තිකං මූලෙ. වු සංවරණෙ, දො, නිග්ගහීතාගමො, බුධ ගමනෙ වා, අ, ධස්ස **දො. මූල** පතිට්ඨායං, ණො, **පාදසද්දෙන** තප්පරියායා චරණත්ථා සබ්බෙ සඞ්ගහිතා, පාදසදිසත්තා **පාදො,** ද්වයං ඡින්නස්ස තරුක්ඛන්ධස්ස භූමිට්ඨභාගෙ. **සඞ්ක** සඞ්කායං, උ, **සක** සත්තියං වා, නිග්ගහීතාගමො. **ඛනු** අවදාරණෙ, ණු, **ඛාණු.** ධුවොපි, ධුවති ථිරායතෙති **ධුවො, ධු** ගතිථෙරියෙසු, අ, උවාදෙසො.

ද්වයං විදාරියාදීනං කන්දෙ. කුයං පථවියං රුහතීති **කුරුභාටං,** අටො, **කන්ද** අව්හානෙ, රොදනෙ ච, ''කරහාටො'මබුජකන්දෙ, පුප්ඵරුක්ඛභීතෙසු චෙ''ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** ද්වයං හලාදීනං කලීරෙ. **කල** සඞ්ඛානෙ, ඊරො. **මස** ආමසනෙ, ථකො, මත්ථකෙ සීසෙ වා ජාතො **මත්ථකො.**

550. ද්වෙ සමා. අභිනවනිග්ගතා ආයතා සකුසුමා, කුසුමසුඤ්ඤා ච **මඤ්ජරී,** වල්ලරී තු තදඤ්ඤාපි, යථා තාලවල්ලරී, **වල, වල්ල** සංවරණෙ, අරො, නදාදි. මුඤ්ජයොගතො **මඤ්ජරී,** රො, නදාදි, උස්සත්තඤ්ච, ද්වෙපි නාරී. ද්වයං ලතායං. **වල්ල** සංවරණෙ, නදාදි. ලතා වුත්තා, ''ලතා පතානිනී වල්ලී මතකීථා''ති හලායුධො.

අක්ඛන්ධො අප්පක්ඛණ්ඩො, බහුපත්තතවදණ්ඩිකාදි. යො වා තනුපකණ්ඩො වංසනළාදි, සො ''ථම්බො, ගුම්බො''ති වොච්චතෙ, **ථක** සංවරණෙ, බො, **කස්ස මො. ගුප** රක්ඛණෙ, බො, **පස්ස මො.** පතානො සාඛාපත්තවයො, තෙන යුත්තා ගොරක්ඛා තම්බූලි ධිවුසජීමූත ගළොඣාදිකා ලතා, සා **වීරු** නාම, විවිධෙහි රුහතීති කත්වා, ක්වි, **වීරු,** දීඝාදි, ගුම්බිනීපි.

551. පජ්ජෙ පාදෙන නාමං. යත්‍ර ද්වයං ''බොධිරුක්ඛො''ති සඤ්ඤිතෙ බුද්ධස්ස භගවතො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පටිලාභට්ඨානභූතෙ දුමරාජෙ, අඤ්ඤත්‍ර තූපචාරා. අස්සං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං තිට්ඨති එත්ථාති **අස්සත්ථො, ඨස්ස ථො,** ද්විත්තං, මාරවිජයසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පටිලාභාදිකෙහි භගවන්තං අස්සාසෙතීති වා **අස්සත්ථො,** ආපුබ්බො **සාස** අනුසිට්ඨියං, තොසනෙ ච වත්තති, තො, රස්සො. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං බුජ්ඣති එත්ථාති **බොධි, බුධ** අවගමනෙ, ඉ, **බොධි,** ද්වීසු. චලදලො, පිප්පලො, කුඤ්ජරාසනොපි. ද්වයං බහුපාදෙ. අධොභාගං රුන්ධතීති **නිග්‍රොධො,** උස්සො, ගාගමො ච. වට වෙඨනෙ, වටතීති, අ.

ද්වයං කබිට්ඨෙ. කවිම්හි වානරෙ තිට්ඨතීති **කබිට්ඨො** [පායෙන කපයො තිට්ඨන්ති අත්‍ර කපිත්ථො (චින්තාමණිටීකා 14.21)] ''වානරෙ පණ්ඩිතෙ කවී''ති **වොපාලිතො,** තථා **කපිත්ථො,** තො, ඨස්ස ථො ච. දධිත්ථො, අම්බිලඵලොපි. ද්වයං උදුම්බරෙ. යඤ්ඤකම්මානමඞ්ගො එකඞ්ගත්තා **යඤ්ඤඞ්ගො, දුබ්බී** හිංසායං, අරො, නිග්ගහීතාගමො, එකස්ස **බස්ස** ලොපො ච. ජන්තුඵලො හෙමදුද්ධොපි.

552. ද්වයං කොවිළාරෙ.

> ''සුකපදාච්ඡරො චම්පො,
> කොවිළාරො තු කඤ්චනො;
> පුබ්බො සිතො පරො රත්තො,
> යුගපත්තා උභොපිතෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 14.22].

හි **රතනකොසො,** කඤ්ජනාලකොපාත්‍ර. යුගං යමකං පත්තමස්ස.

තිපාදං උද්දාලෙ. **වාතං උද්දාලතීති උද්දාලො.** සිඞ්ගාරාදීනං සඤ්ඤාවසෙන රුක්ඛානං රාජා **රාජරුක්ඛො,** වාතරොගහනනෙ රාජභූතො රුක්ඛො වා **රාජරුක්ඛො.** කතා මාලා අස්ස පුප්ඵෙහීති **කතමාලො,** සිඞ්ගාරප්පකාසො. ඉන්දති පරමිස්සරියං කරොති වාතහනනෙති **ඉන්දීවරො,** ඊවරො, ඉන්දියා සක්කස්ස හරියාය ඉච්ඡිතබ්බත්තා වා **ඉන්දීවරො.** චතුරඞ්ගුලො, ආරෙවතො, සුවණ්ණකොපි.

553. ද්වයං ජම්භීරෙ, යස්ස ඵලමම්බිලං හොති. අම්බිලත්තා දන්තස්ස සයො **දන්තසයො. සය** කෙතවහිංසාසංකිලෙසෙසු, අ. **ජමු** අදනෙ, ඊරො, **භන්තො** ච, **ජම්භ** ගත්තවිනාමෙ වා, ජම්භො, ජම්භලො, ජම්බීරොපි. ද්වයං වරණෙ. **වර** ඉච්ඡායං , යු. **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ඉරො, නදාදි, රස්සන්තො. වරුණො, තිත්තසාකොපි.

ද්වයං ඵලභරෙ. ''කො අයං, සුකො''ති විමතුප්පත්තිකරපත්තකුසුමතාය **කිංසුකො.** පාරි සමුද්දො, තත්‍ර භද්දො පාරිභද්දො, සො එව **පාළිභද්දො,** කොවිළාරො, තංසණ්ඨානපත්තකුසුමතාය **පාළිභද්දො.** ද්වයං විදුලෙ, යො අබ්භසමයෙ පුප්ඵති. **වජ** ගමනෙ, උලො. **වී** පජනෙ, අසො, **තොන්තො** ච, **විපුබ්බො අත** සාතච්චගමනෙ වා, අසො. වානීරොපි.

554. ද්වයං පීතනෙ, යස්ස පත්තඵලානි අම්බිලානි, පූගඵලප්පමාණඤ්ච ඵලං, සල්ලකීරුක්ඛසණ්ඨානො ච, සො රුක්ඛො. **අම්බ** සද්දෙ, අටො, සකත්ථෙ කො. **පී** තප්පනකන්තීසු, තනො, පීතිං වා තනොතීති **පීතනො,** සකත්ථෙ කො. ද්වයං ගුළපුප්ඵෙ. **මන** ඤාණෙ, කො, **මඞ්වාදෙසො** ච. මධුනාමො දුමො **මධුද්දුමො.** ද්වයං ''ලම්බු''ති ඛ්‍යාතෙ. ගුළො විය සාතෙන ඵලමස්ස **ගුළඵලො. පීල** පතිත්ථම්භෙ, උ. ද්වයං තික්ඛගන්ධෙ. සොභං ජනෙතීති **සොභඤ්ජනො,** සොභං විසඤ්ජනමෙතෙන හෙතුභූතෙනාති වා **සොභඤ්ජනො.** වුත්තඤ්ච –

> ''සිරීසපුප්ඵස්ස රසෙන භාවිතං,
> සහස්සවාරං මරීචං සිතච්ඡයං;
> එතෙන සමන්ති විසාහි සම්භවා,
> කතඤ්ජනස්නෙහනපාදනත්ථුතො''ති.

සි සෙවායං, විද්ධවිනාසනත්ථං සෙවීතෙති **සිග්ගු,** ගු, ඊ. චිත්තහාරී, පහඤ්ජනො, විද්ධවිනාසනොපි.

555. ද්වයං විසාලතචෙ, යො සරදෙ පුප්ඵති පුප්ඵං. සත්තපණ්ණානායස්ස **සත්තපණ්ණී** පුමෙ. ඡත්තමිව පණ්ණමස්ස **ඡත්තපණ්ණො.** විසමච්ඡදොපි, සත්තපණ්ණත්තා විසමච්ඡදො. ද්වයං රථද්දුමෙ. රථං තනොති යෙන **තිනිසො,** ඉසො. අතිපමුච්චති දාහපිත්තමනෙනෙති **අතිමුත්තකො.** චිත්තකිපි.

ද්වයං වාතපොථෙ, පං වාතං ලුනාතීති **පලාසො,** අසො. ''පත්තෙ පලාසං සො රුක්ඛෙ, පීතහරිතකිං සුකෙ''ති හි **රුද්දො.** වාතපොථොපි, වාතස්ස පොථො **වාතපොථො, පුථ** හිංසායං.

ද්වයං ''පූතීති'' ඛ්‍යාතෙ. හතජන්තුපමොහසඞ්ඛාතාරිඵලතාය **අරිට්ඨො,** නිපාතනා **හන්තිස්ස ට්ඨො,** තංරොගාරිවන්තජනෙහි ඉච්ඡිතබ්බඵලත්තා වා **අරිට්ඨො, ඉසු** ඉච්ඡායං. **එණ** ගතියං, ඉලො, අස්සෙ.

556. තිකං සිරිඵලෙ. **මල** ධාරණෙ, ඌරො. **බිල** භෙදනෙ, ණුවො, **බෙලුවො.** ලපච්චයෙ **බිල්ලො.** සණ්ඩිල්‍යො, සෙලුසොපි. ''මුනිප්පභෙදෙ මාලූරෙ, සණ්ඩිල්‍යො පාදපන්තරෙ, නටෙ බිල්ලෙ ච සෙලුසො''ති [චින්තාමණිටීකා 14.32] **රභසො.**

ද්වයං තුඞ්ගෙ. පුමනාමො නාගො රුක්ඛො **පුන්නාගො.** ''පුන්නාගෙ පුරිසො තුඞ්ගො, කෙසරො දෙවවල්ලභො''ති [අමර 14.25] හ්‍යා**මරසීහො,** දීසො, ''පුමස්ස ලිඞ්ගාදීසු සමාසෙසූ''ති අකාරලොපො ච. අතිසයපුප්ඵකෙසරවන්තතාය **කෙසරො, කිස** තනුකරණෙ වා, අරො, පුප්ඵකෙසයුත්තතාය වා **කෙසරො,** රො.

ද්වයං ලොද්දමත්තෙ. **සල** ගමනත්ථො, අවො. රත්තකඵපිත්තසොතෙ ලුනාතීති **ලොද්දො,** ද්දො. තිරිටො, සාවරොපි. ''සාවරො අපරාධෙ ච, ලොද්දෙ පාපෙ ච කථ්‍යතෙ'' [චින්තාමණිටීකා 14.33] ත්‍යා**ජයො.** ද්වයං ධනුපට්ටෙ ඵලිනි. **පී** පානෙ, අලො, **ඊස්ස ඉයාදෙසො.** සන්නකා තාපසා, තෙසං දු දුමො **සන්නකද්දු,** ''සන්නකද්දු චාපපටා, වරණො තාපසප්පියො''ති [චින්තාමණිටීකා 14.35] හි **කොසන්තරෙ.**

557. ද්වයං ''මහනකු''ඉති ඛ්‍යාතෙ. ලිකුචො නාම ඛහුරුක්ඛො, තග්ගුණත්තා **ලිකොචකො,** සඤ්ඤායං කො. **අඞ්ක** ලක්ඛණෙ, ඔලො, **අඞ්කොලො.** ද්වයං කුම්භෙ. රොගහරණෙ ගරුනොපි වෙජ්ජස්ස ගරු **ගුග්ගුලු,** නිපාතනා. **කුස** ඡෙදනෙ, ණ්වු. කුම්භො, පුරොපි.

> ''රාසිභෙදෙ ගජමුද්ධංසෙ,

කුම්භකණ්ණසුකෙ සටෙ;
කාමුකෙ වාරනාරියඤ්ච,
කුම්භො ක්ලීවන්තු වග්ගුලුම්භී''ති [චින්තාමණිටීකා 14.34].

රභසො. පුර අග්ගගමනෙ, ණො, පුරො.

ද්වයං අම්බෙ. **අම** ගතියං, බො, **අම්බ** සද්දෙ වා, අ. **චුති** ආසෙචනෙ, රක්ඛණෙ ච, අ, **චු** චවනෙ වා, තො, දීඝාදි. රසාලොපි, රසං ලාතීති **රසාලො,** දීඝො. **එසො** අම්බො **සුගන්ධවා** අතිසයගන්ධයුත්තො සමානො ''සහො, සහකාරො''ති වොච්චතෙ. **සහ** සත්තියං, සුගන්ධං කත්තුං සහතීති **සහො,** අ. සහනං සහො, තං කරොතීති **සහකාරො,** හා වා පමුදා, තාය සහ වත්තතීති සහො, සහං සමුදං කරොතීති **සහකාරො.**

558. ද්වයං සෙතම්බෙ. **පුණ්ඩ** පුණ්ඩනෙ. **පුණ්ඩ** ඛණ්ඩනෙත්‍යෙකෙ, ණ්වු, අස්සී, **අරා**ගමො ච. සෙතවණ්ණො අම්බො **සෙතම්බො.** ද්වයං බහුවාරකෙ, යස්ස ඵලානි අතිපිච්ඡිලානි. **සි** බන්ධනෙ, ලු, **සල** ගමනත්ථො වා, උ, අස්සෙ. පිච්ඡිලත්තා බහූනි වාරීනි යස්මිං **බහුවාරකො,** සඤ්ඤායං කො. සීතො, උද්දාලො, කඵලොපි.

ද්වයං කාස්මරියං. සිරිමන්තානි පණ්ණානි යස්සා **සෙපණ්ණී,** නදාදි, **සිරීසද්දස්ස සෙ.** කස්මීරදෙසජත්තා **කාස්මරී, කාස** දිත්තියං වා, මරො, නදාදි. මධුපණ්ණී, හද්දපණ්ණීපි. ද්වයං සකණ්ටකම්බිලඵලරුක්ඛෙ. සකණ්ටකත්තා කුච්ඡිතං ලාතීති **කොලී,** නදාදි. **වද** ථෙරියෙ, අරො, නදාදි. කුවලී, කක්කන්ධූපි.

559. ද්වයං තස්සා කොලියා ඵලෙ. කොලියා ඵලං **කොලං.** බදරියා අයං අවයවො **බදරො.** කුවලං, ඵෙනිලං, සොවීරම්පි. ''සොතඤ්ජනෙ තු සොවීරං, කඤ්ජිකෙ බදරෙපි චෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 14.36] **රභසො.** ද්වයං අස්සත්ථකුලසම්භූතෙ රුක්ඛපාසාණාදීසු සඤ්ජාතරුක්ඛෙ. පිලං පරං නිස්සයභූතං කසතීති **පිලක්ඛො, කස** විලෙඛනෙ, **සස්ස ඛ**ත්තාදි නිපාතනා. අඛාදනීයඵලතාය විරූපං ඵලමස්සත්ථීති **පිප්ඵලී,** ඊ, නදාදි, **විස්සපි** ච.

ද්වයං තොයාදිවාපිනියං, යස්සා මූලං මහාපඤ්චමූලෙ පවිට්ඨං. **පට** ගමනෙ, අලො, නදාදි, **පාටලී,** පාටලාපි. කණ්හං පුප්ඵවණ්ටං යස්සා සා **කණ්හවණ්ටා,** කාස්මරියම්පි. අලිප්පියං, තම්බපුප්ඵීපාත්‍ර. ද්වයං ගන්ධිලෙ. සාදුඵලතාය සාදු ච සො කණ්ටසහිතතාය කණ්ටො චෙති **සාදුකණ්ටො.** සකණ්ටකතාය අත්තානං විරූපං කරොතීති **විකඞ්කතො,** ද්විත්තං, නිග්ගහීතාගමො ච.

560. චතුක්කං තින්දුකෙ. **තනු** විත්ථාරෙ, උකො, දන්තො ච. **තිදි** හිංසායං වා, උ, සඤ්ඤායං කො. කාළො ඛන්ධො පකණ්ඩො යස්සාති. **තිම** අද්දභාවෙ, ඌසො, සකත්ථෙ කො, **වරන්**තො ච. උපච්චයෙ **තිම්බරු.**

ද්වයං තම්බඵලෙ. ඉරාවතී නදී, පඨමකාලෙ තස්සා තීරෙ ජාතො **එරාවතො.** නාරං වුච්චති නීරං, තං ගච්ඡතීති **නාරඞ්ගො.** ද්වයං මක්කටතින්දුකෙ. **කුල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ණ්වු. කාකෙන්දු, කාකලුකොපි.

561. තිකං කදම්බෙ. කං වාතං දමෙතීති **කදම්බො,** බො. පිනෙතීති **පියකො,** ණ්වු, **ඉයාදෙසො.** නයති මුදං **නීපො,** පො. ද්වයං, විදරුක්ඛෙ, යස්ස නියාසෙන පෙළාදයො ලිම්පන්ති. **හල, හල්ල** පරිභාසනහිංසාදානෙසු, නදාදි, අඤ්ඤත්‍ර තො, **කන්**තො ච, **හල්ලාතකො,** තීස්වයං. අරුකරො, අග්ගිමුඛොපි.

ද්වයං ''පාවුසා''ඉති ඛ්‍යාතෙ. **ඣප** දාහෙ, ණ්වු. **පස්ස වො. පච** පාකෙ, උලො. ද්වයං සිරිමති, යස්ස ඵලානි මරීචප්පමාණානි, අම්බිලානි ච. **තිල** ගමනෙ, ණ්වු. **ඛුර** ඡෙදනෙ, ණ්වු.

562. ද්වයං අම්බිලිකායං. **චි** චයනෙ, චො, **චිච** ආදානසංවරණෙසු වා. **තනු** විත්ථාරෙ, අම්බිලරසං තනොතීති **තින්තිණී,** ද්විත්තමිත්තං, **ණ**ත්තඤ්ච, නදාදි. ද්වයං අම්බිලඞ්කුරඵලෙ සෙතරුක්ඛෙ. ගද්‍රභණ්ඩප්පමාණඵලත්තා **ගද්දභණ්ඩො,** රලොපො. **කපි** චලනෙ, තනො, දීඝො ආගමස්ස. කන්දරාලො, පිලක්ඛොපි.

තිකං සාලරුක්ඛෙ. **සල** ගමනෙ, ණො, සාරවන්තතාය වා **සාලො.** අස්සකණ්ණසදිසපණ්ණතාය **අස්සකණ්ණො. සන්ජ** සඞ්ගෙ, අ, **සජ්ජ** අදනෙ වා, අ. ද්වයං නදීසජ්ජෙ. **අජ්ජ** අජ්ජනෙ, උනො. **කක** ලොලෙ‍්‍ය, උඩො. වීරතරු, ඉන්දදුමොපි.

563. තිකං මුචලින්දෙ. **චුල** නිමුජ්ජනෙ. **මුචල** සඞ්ගාතෙ, ඉන්දො. **නීපො** කදම්බෙපි. තිකං පීතසාලෙ. **පියකො** කදම්බෙපි. **අස** භක්ඛනෙ, යු, පීතපුප්ඵො සාලො රුක්ඛො **පීතසාලො.** බන්ධූකපුප්ඵො, ජීවකොපි.

ද්වයං ඣාටලියං. ගාවො ලිහන්තීති **ගොලීසො, හස්ස සො. ඣට** සඞ්ඝාතෙ, අලො. ඣාටලො, පාටලිපුප්ඵාකාරො දීඝඵලො රුක්ඛො. පමොක්ඛොපි.

564. ද්වයං රාජායතනෙ, ඛීරවන්තතාය **ඛීරිකා.** දෙවරාජස්ස නිවාසනට්ඨානභූතත්තා **රාජායතනං,** පියාලෙපි. ද්වයං කප්ඵලෙ. කුච්ඡිතෙන ඵලෙන උම්භති පූරතීති **කුම්භො.** කුච්ඡිතෙන මොදතීති **කුමුදිකා,** ණ්වු.

ද්වයං ගුවාකරුක්ඛෙ, යස්ස ඵලෙන තම්බූලනාමං ජායති. **පූජ** පූජායං, ණො, **ජස්ස ගො. කමු** ඉච්ඡායං, හෙතුකත්තරි ණ්වු. ඛපුරොපි. ද්වයං ලොහිතලොද්දෙ. පට්ටිඉත්‍යාඛ්‍යා යස්ස **පට්ටි** . ''පද්ධී''තිපි පාඨො. අස්මිං පක්ඛිත්තෙ ලාඛා රත්තා භවතීති **ලාඛාපසාදනො.** කමුකොපි.

565. ද්වයං ඉඞ්ගුදියං, අයඤ්ච කණ්ටකී බාහුල්‍යෙන මජ්ඣිමදෙසෙ ජායතෙ. **ඉඞ්ග** ගමනත්ථො, ඉදො, ඉස්සු, නදාදි. තාපසෙහි පයුජ්ජමානඵලකතාය **තාපසතරු.** ද්වයං ''භූජපත්තො''ඉතිඛ්‍යාතෙ සුන්දරතචෙ රුක්ඛෙ, යස්ස තචෙ මන්තක්ඛරානි ලිඛන්ති. භූජො පාණි, තංසදිසපත්තතාය **භූජපත්තො.** මන්තලෙඛකෙහි ආභුජිතතචවන්තතාය **ආභුජී.** භූජො, චම්මී, මුදුත්තචොපි.

ද්වයං සිම්බලියං. පිච්ඡායොගා **පිච්ඡිලා,** ඉලො. **සම්බ** මණ්ඩලෙ, අලි, අස්සි. ''පිච්ඡිලා පූරණී මොචා, ථිරායු සිම්බලී ද්විසු''ති [අමර 14.46] **අමරකොසො.** ද්වයං පිච්ඡිලාකාරෙ කණ්ටකසහිතෙ රුක්ඛෙ. **රුච** දිත්තියං, හෙතුකත්තරි යු, **කුට** කොටිල්‍යෙ, කත්තරි ණො, කොටො අසිම්බලි සමානොපි සිම්බලිසදිසාකාරදස්සනතො **කොටසිම්බලි,** පුමෙ. කසම්බලොපි.

566. ද්වයං ''කණ්ටකරඤ්ජ''ඉති ඛ්‍යාතෙ කණ්ටකිනි කරඤ්ජගුම්බෙ, යං ලොකෙ ''කලිනො''ති වුච්චති. **කර** හිංසායං, **කරතො** රිරියා. **පූ** පවනෙ, ඉකො, **තොන්තො** ච. පූතිකරජො, කලිමාරකොපි, කලිනො. ද්වයං දාලිමපුප්ඵාකාරෙ පීතනාසකරුක්ඛෙ. **රුහ** ජනනෙ, ණී. ලොහිතපුප්ඵතාය **රොහිතකො.**

ද්වයං එරණ්ඩෙ. **එරඩි** හිංසායං. වාතං එරණ්ඩතීති **එරණ්ඩො,** ණො. **මණ්ඩ** භූසනෙ, ඊසංපසන්නතෙලතාය වා **ආමණ්ඩො,** ආමං වා වාතං, තං දායතීති **ආමණ්ඩො. දා** අවඛණ්ඩනෙ, **දාස්ස ඩො.** චිත්තකො, වඤ්චුපි.

''අග්ගිසඤ්ඤෙපි චිත්තකො, පුමෙ එරණ්ඩකෙ වඤ්චු.

පක්ඛිතුණ්ඩෙ ථියං මතො''.

ද්වයං සිවාරුක්ඛෙ. සත්තුයුත්තඵලතාය **සත්තුඵලා.** ගණ්ඩං සමෙතීති **සමී,** අ, නදාදි, පාරිභද්දකෙපි. ගරුදාරු, පූතිකට්ඨම්පි.

567. ද්වයං කරඤ්ජෙ. නත්තං රත්තා මාලා යස්ස. කං රඤ්ජයතීති **කරඤ්ජො,** ණො. චිල්ලචිල්ලො, කරජොපි. ද්වයං ඛදිරෙ. **ඛද** හිංසායං, ථෙරියෙ ච. ඛදන්ති දන්තා යෙනාති **ඛදිරො,** ඉරො. දන්තා ධාවන්ති යෙන නිරොගත්තාති **දන්තධාවනො,** යු, **ධාව** ගතිසුද්ධියං. ගායත්තී, බාලතනයොපි. ''ගායත්තී ඛදිරෙ ඉත්ථී, ඡන්දසිපි ඡළක්ඛරෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 14.49 ඛ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.4.50] **රභසො.** බාලො සුඛුමො පත්තසඞ්ඛාතො තනයො යස්ස **බාලතනයො.** ද්වයං පීතසාරෙ ඛදිරෙ. ඛදිරාදිකන්තු පීතසාරෙ. සෙතවණ්ණතාය සොමො කප්පූරසදිසො වක්කො වක්කලමෙතස්ස **සොමවක්කො.** ''සොමො කුවෙරෙ පිතුදෙවතායං, වසුප්පභෙදෙ වසුධාකරෙ ච. දිබ්බොසධී සොමලතා සමීරණෙ, කප්පූරනීරෙසු ච වානරෙ වා''ති **නානත්ථසඞ්ගහො.** ඊසං බුද්දකං දලමෙතස්ස **කදරො, ලස්ස රො.** ද්වයං පිණ්ඩීතකෙ. **සල** ගමනෙ, ලො. **මද** උම්මාදෙ, යු. ''පිණ්ඩීතකො මරවකො, සසනො කරහාටකො''ත්‍යමරකොසෙ [අමර 14.52].

568. තිකං ඉන්දසාලෙ. සාලානං රුක්ඛානං ඉන්දො රාජා **ඉන්දසාලො,** දාසාදීසු **සිරිවඩ්ඪකාදිසද්දො** විය අධිවචනමත්තමිදං. ඉන්දස්ස සක්කස්ස සාලොතිපි **ඉන්දසාලො. සල්ලතො** ණ්වු, නදාදි, **සල්ලකී. ඛර** ඡෙදනවිනාසනෙසු, ණ්වු.

ද්වයං දෙවදාරුම්හි. දෙවානං දාරු. භද්දත්තා **භද්දදාරු.** සක්කපාදපො, පාරිභද්දකො, පීතදාරු, දාරු, පූතිකට්ඨම්පි. ද්වයං හෙමපුප්ඵකෙ. පඨමකාලෙ චම්පානගරෙ ජාතො **චම්පෙය්‍යො,** ණෙය්‍යො. **කපච්චයෙ චම්පකො.**

569. ද්වයං පනසෙ. **පන** ඛ්‍යවහාරෙ, ථුතිම්හි ච, අසො. කණ්ටකයුත්තං ඵලමස්ස **කණ්ටකිඵලො.** ද්වයං සිවායං. න විජ්ජතෙ රොගභයං, රොගබ්‍යාධො චොපයුජ්ජමානායමස්සන්ති **අභයා.** රොගභයං හරති අපනෙතීති **හරීතකී,** තො, සකත්ථෙ කො, නදාදි. හරිත්තකීපි. අබ්‍යථා, පූතනා, අමතා, හෙමවතී, චෙතකී, සිවාපි.

ද්වයං කරිසඵලෙ. රොගං අසති භක්ඛතීති **අක්ඛො,** ඛො, **සස්ස කො.** රොගං විභූතං කරොතීති **විභීතකො,** විභීටකොපි. භූතාවාසො, කලිද්දුමොපි, කලිස්ස ආසයභූතො දුමො **කලිද්දුමො.** ද්වයං පුස්සඵලෙ. නත්ථි මතමෙතිස්සං හෙතුභූතායං **අමතා. මල** ධාරණෙ, ණ්වු, නදාදි, **ආමලකී.** වයට්ඨාපි. වයො තිට්ඨති ථිරීභවත්‍යොතායාති **වයට්ඨා.**

570. ද්වයං ඛහුරුක්ඛෙ. ලබුනාමකෙ පබ්බතෙ ජායතීති **ලබුජො.** බුද්දකත්තා ලීනං අපාකටං කුචසඞ්ඛාතං ඵලමෙතස්ස **ලිකුචො,** නිපාතනා. ද්වයං පීතපුප්ඵෙ. අගන්ධපුප්ඵතාය අත්තානං කණිට්ඨං කරොතීති **කණිකාරො,** ට්ඨලොපො, පදුමප්පමාණපුප්ඵදුමතාය **දුමුප්පලො.**

තිකං හිඞ්ගුනියාසෙ. **නී** නයෙ, ඛො, **මොන්**තො ච. තිත්තරසත්තා අරිභාවෙ තිට්ඨතීති **අරිට්ඨො.** පුචිං කුට්ඨං මද්දතීති **පුචිමන්දො,** ඉත්තං, බින්දාගමො. ධම්මසෙනො, මාලකොපි. මලතෙ රොගං **මාලකො,** ණ්වු. ද්වයං රත්තපුප්ඵෙ. **කරොති**ස්මා ණ්වු. **දල** විදාරණෙ, මො, ඉකාරාගමො. දාළිමොපි.

571. ද්වයං පීතද්දුමෙ. සරති කාලන්තරං **සරලො,** අලො. පූතියෙව කට්ඨං **පූතිකට්ඨං, පූතිමුත්ත**න්ති යථා. ද්වයං පිච්ඡිලායං. **කපි** චලනෙ, ඉලො. **සාස** අනුසිට්ඨියං, **සිස** ඉච්ඡායං වා, අපො, නිග්ගහීතාගමො, **සිංසපා.** අගුරුපි.

තිකං ඵලිනියං. **සා** තනුකරණෙ, මො. පියභාවං ගච්ඡතීති **පියඞ්ගු,** උ. කමනීයභාවං ගච්ඡතීති **කඞ්ගු,** උ, නිපාතනා. මහිලාච්හයා, ලතා, ගුන්දා, ගන්ධඵලී, කාරම්භාපි. ද්වයං සිරීසෙ. සරති රොගං හිංසතීති **සිරීසො.** ඊසො, අස්සි. **භණ්ඩ** පරිභාසනෙ, ඉලො. කපීතනොපි. අම්බාටකෙ, ගද්දභණ්ඩෙ ච කපීතනො.

572. ද්වයං මණ්ඩූකපණ්ණෙ. **සුණ** ගතියං, ණ්වු, දීඝං ඵලවණ්ටං යස්ස. නටො කුටන්නටාපි. ද්වයං බකුලෙ. **වක** ආදානෙ, උලො. කෙසරයුත්තපුප්ඵතාය **කෙසරො.**

ද්වයං මලපුප්ඵස්මිං. කාකානං උදුම්බරො කාකොදුම්බරො, සො එව **කාකොදුම්බරිකා,** සකත්ථෙ ඉකො. **ඵල** නිප්ඵත්තියං, ගු, **ලස්ස ගො.** ද්වයං නාගරුක්ඛෙ. න ගච්ඡතීති **නාගො,** දීඝාදි. නාගානං මාලා, සා සඤ්ජාතා යත්‍ර **නාගමාලිකා.**

573. ද්වයං අසොකෙ. නත්ථි සොකො යෙන. **වජ** ගමනෙ, උලො. ද්වයං ජයායං. තංතංරොගජයාදිකං කරොතීති **තක්කාරී,** ණී. විසෙසෙන ජයතීති **වෙජයන්තිකා,** අන්තො, නදාදි, සකත්ථෙ කො. ''ජයා ජයන්තී තක්කාරී, නාදෙයී වෙජයන්තිකා''ත්‍යම**රකොසො** [අමර 14.65].

ද්වයං සමුද්දසමීපදෙසජෙ සාමදලෙ තමාලනාමෙ තරුම්හි. තාපියං ජායතීති **තාපිඤ්ඡො,** අඤ්ඤත්ථෙ ඡො, බින්දාගමො, ''තාපී තු සරිතාන්තරෙ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහො. තමු** කඞ්ඛායං, අලො. ද්වයං කුටජෙ. රොගං ඡින්දතීති **කුටජො,** ජො. ගිරිම්හි ජාතා මල්ලිකා **ගිරිමල්ලිකා,** සක්කපරියායොපෘත්‍ර.

574. **තස්ස** කුටජස්ස ඵලෙ **ඉන්දයවො.** ඉන්දස්ස සක්කස්ස යවො ධඤ්ඤවිසෙසො **ඉන්දයවො.** කලිඞ්ගං, කද්දයවම්පි.

> ''පූතිකරඤ්ජ ධූම්‍යාටෙ, දෙසභෙදෙ පුමා භවෙ;
> කුටජස්ස ඵලෙ ක්ලීවං, කලිඞ්ගං ථී තු නාරිය''න්ති [චින්තාමණිටීකා 14.67]. –

රභසො. අමරමාලායන්තු ''කලිඞ්ගෙ'න්දයවො පුමා''ති ඉත්ථිකණ්ඩෙ පාඨො. තස්සත්ථො **කලිඞ්ගා** ඉත්ථී, **ඉන්දයවො** පුමා . ද්වයං කණිකාරිකායං. අග්ගි අනෙන මන්ථ්‍යතෙ **අග්ගිමන්ථො,** ණො. තං කට්ඨෙහි සංඝියමානෙ අග්ගි උට්ඨහති. **කණ** ගතියං, ණ්වු. ජයාපෘත්‍ර. ''විජයෙ සො ජයා දුග්ගා, ජයන්තී ගණිකාරිකෙ''ති ජයා නානාත්ථා.

ද්වයං නිග්ගුණ්ඩියං. නත්ථි ගුණ්ඩං ගබ්භබන්ධනමෙතායාති **නිග්ගුණ්ඩී. සි** බන්ධනෙ, දු, සින්දුං ගබ්භබන්ධනං වාරෙතීති **සින්දුවාරො.** ඉන්දානීපෘත්‍ර. ඉන්දානීකරණෙ ථීනං, සින්දුවාරෙන්දනාරිසු. ද්වයං මල්ලිකායං. තිණානි සූලන්ති යස්මින්ති **තිණසූලං, සූල** රුජායං. යත්‍ර තං ජායති, තත්‍ර තිණානි රොගීනි භවන්තීත්‍යත්ථො. ''තිණසූලං මල්ලිකායං, පණ්ඩකං කෙතකීඵලෙ''. මල්ලතෙ ධාරීයතෙ සබ්බෙහීති **මල්ලිකා, මල්ල** ධාරණෙ, ඉ, සකත්ථෙ කො. භූපදී, සීතභීරු ච.

575. ද්වයං කණ්හපුප්ඵසෙඵාලිකායං. සිඵා ජටා යස්සත්ථි **සෙඵාලිකා,** ඉකො, ලම්ජකො. නීලපුප්ඵතාය **නීලිකා.** සුවහා, නිග්ගුණ්ඩීපි. ''සින්දුවාරෙපි නිග්ගුණ්ඩී, නීලසෙඵාලිකාය චෙ''ති රුද්දො. ද්වයං වනමල්ලිකායං. **ඵුට** විකසනෙ, ආ භුසො ඵුටතීති **අප්ඵොටා,** රස්සාදි.

චතුක්කං රත්තපුප්ඵෙ. **බන්ධ** බන්ධනෙ, උ, සකත්ථෙ කො. ජයත්ථං සුමනං **ජයසුමනං. භණ්ඩ**තිස්මා ඉකො, **භණ්ඩිකො.** ජීවතීති **ජීවකො, ජීව** පාණධාරණෙ, ණ්වු. **ජීවක**සද්දස්ස පීතසාලාදීස්වපි පවත්තනතො බන්ධු එව ජීවකො **බන්ධුජීවකොති බන්ධු**සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං, සමුදිතෙන වා නාමමිදමෙකස්ස. ''බන්ධු බන්ධුකපුප්ඵෙ ච, බන්ධුභාතරි බන්ධවෙ''ති වචනතො,

''ජීවකො පීතසාලෙ ච, බෙපනෙ වුද්ධිජීවිනි;
සෙවිනි පාණකෙ එාති-කුණ්ඩිකෙ පාදපන්තරෙ''ති. –

වචනතො ච ''බන්ධුජීවකො''ති එත්ථ ද්වෙ නාමානිපි දට්ඨබ්බානි.

576. පඤ්චකං සුමනායං. සුන්දරං මනො යස්සං. සුගන්ධත්තා **ජාතිසුමනා**ති සමුදිතනාමං. **මල** ධාරණෙ, තො, නදාදි. **ජන** ජනනෙ,ති. වස්සකාලසඤ්ජාතපුප්ඵතාය **වස්සිකී.** ඉකො, නදාදි.

ද්වයං ''චම්පෙය්‍ය''ඉති ඛ්‍යාතෙ. **යුථ** හිංසායං, ඉ, සකත්ථෙ කො, දීඝාදි. මගධෙ භවා **මාගධී.** ගණිකා, අම්බට්ඨාපි. ද්වයං ''දෙවාලි''ඉති ඛ්‍යාතායං. සුන්දරං දලමෙතිස්සා **සත්තලා, දස්ස තො,** සත්ත දලානි යස්සා වා **සත්තලා.** නවා නූතනා මල්ලිකා **නවමල්ලිකා.** නවමාලිකාපි.

577. ද්වයං පුණ්ඩකෙ ''ලංස්වණ''ඉති ඛ්‍යාතෙ. වසන්තෙ පුප්ඵති **වාසන්තී.** අතිමුදං තනොතීති **අතිමුත්තො,** නිපාතනා. මාධවී, ලතාපි. මධුම්හි චිත්තෙ, වෙසාඛෙ වා පුප්ඵතීති **මාධවී.**

''ලතා ජොතිමතීපක්ක-සාඛාවල්ලීපියඞ්ගුසු;
ලතා කත්ථූරිකායඤ්ච, සා දුබ්බාමාධවීසු වා''ති.

ලතා අනෙකත්ථා. ද්වයං කරවීරෙ. කුච්ඡිතං රවන්ති අස්සා යෙන **කරවීරො,** ඊරො. අස්සෙ මාරෙතීති **අස්සමාරකො.** පටිහාසොපි.

ද්වයං මාතුලුඞ්ගෙ. මත්තො ලුජ්ජති යෙන **මාතුලුඞ්ගො, ලුජ** විනාසෙ. පරිපුණ්ණබීජතාය **බීජපූරො.** රුචකොපි, **රුච** දිත්තියං, ණ්වු. ද්වයං ධුත්තුරෙ. උග්ගං මජ්ජති යෙන **උම්මත්තො, මද** උම්මාදෙ. මාරෙතීති **මාතුලො,** උලො, **රස්ස තො.** ''උම්මත්තො කිතවො ධුත්තො, ධත්තූරො කනකාව්හයො, මාතුලො මදනො''ත්‍යමරකොසො [අමර 14.77].

578. ද්වයං කණ්හපාකඵලෙ. කරං හත්ථං මද්දති කණ්ටකෙන **කරමන්දො.** කරමද්දොපි. සුට්ඨු සිනොතීති **සුසෙනො, සි** බන්ධනෙ, යු. ද්වයං කුන්දෙ. **කුණ** සඞ්කොචනෙ, දො, **න**ත්තං, **කුණ** සද්දොපකරණෙසු වා. මාසෙ භවං **මාඝ්‍යං,** යො, තස්මිං කාලෙ හි පුප්ඵාදිසමිද්ධි භවතීති තබ්භවත්තෙන බ්‍යපදෙසො.

ද්වයං දෙවතාසෙ. දෙවතා ආසන්ති යං **දෙවතාසො.** ජීමූතකාලෙ සඤ්ජාතත්තා **ජීමූතො,** මහනලා. ද්වයං සනාමපසිද්ධෙ පුප්ඵවිටපෙ. පුප්ඵමාසුං න මිලාතමස්ස භවතීති **අමිලාතො.** මහන්තම්පි කාලං සහතීති **මහාසහා.**

579. චතුක්කං ඣිණ්ඩිසාමඤ්ඤෙ. සිරී වත්තති යෙන **සෙරෙය්‍යකො,** ණෙය්‍යකො. දාසනාමකත්තා **දාසී. කිර** වික්කිරණෙ, ආතො, ද්විත්තං. **කුර** සද්දෙ, ඩො, සකත්ථෙ කො.

ද්වයං කණ්ටෙන, පත්‍රෙන ච සිතෙ පණ්ණාසෙ. **අජ** ගමනෙ, උකො. සිතො සුක්කො පණ්ණාසො **සිතපණ්ණාසො.** ද්වයං අප්පපත්තෙ පණ්ණාසෙ. **ඊර** කම්පනෙ, යු. එණිං ජයති **එණිජ්ජකො, යස්ස කො.**

580. ද්වයං ජපාකුසුමෙ. ජපති යාය **ජපා, ජු** ජවනෙ වා, පො, උස්සත්තං. මරුදෙසජෙ කණ්ටකිනි කරහප්පියෙ තරුවිසෙසෙ **කරීරාදිද්වයං. කරොතිස්මා** ඊරො. **කච** බන්ධනෙ, ද්වත්තං, කකචො, ගන්ථිලොපි.

ද්වයං රුක්ඛොපරිජාතෙ විජාතියෙ පල්ලවෙ. රුක්ඛෙ ජායමානා තං අද්දති හිංසතීති **රුක්ඛාදනී, අද්ද** හිංසායං, යු, නදාදි, දලොපො. **වන්ද** අභිවාදනථුතීසු, අ, ඉත්ථියං, සකත්ථෙ කො, **අස්ස** දීඝො. රුක්ඛරුහා, ජීවන්තිකාපි. ද්වයං චිත්තකෙ. **චිති** හිංසායං, ගන්ධෙ ච, ණ්වු. **අග්ගිසඤ්ඤිතො**ති අග්ගිපරියායනාමකො. පාඨීපි, පුමෙ'යං.

581. ද්වයං ගණරූපෙ. අක්කො සූරියො, තප්පරියායනාමකත්තා **අක්කො.** විකරොතීති **විකිරණො,** යු. අස්සි. අක්කව්හො, වසුකො, අප්ඵොටො, මන්දාරො, අක්කපණ්ණොපි. ''පුමෙ අක්කව්හො අප්ඵොටො, වනමාලාපරාජිතෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 14.80] **රුද්දො.** මන්දාරො දෙවදුමම්හි පාරිභද්දකෙපි. තස්මිං අක්කෙ යො සෙතපුප්ඵකො, තස්මිං **අළක්කො.** සෙතපුප්ඵතාය අලංභූතො අක්කො **අළක්කො, අල** භූසනෙ, ළත්තං. පතාපසොපි. ද්වයං ඡින්නරුහායං. තිත්තරසත්තා පූතිභූතා ලතා **පූතිලතා, පූ** පවනෙ වා,ති. රොගමලං පුනාතීති පූති, සා එව ලතා **පූතිලතා. ගුළ** රක්ඛණෙ, චො, නදාදි. **ගර** සෙචනෙ වා. අමතා, මධුපණ්ණීපි. මධු ඉව පණ්ණමස්සා **මධුපණ්ණී.** ද්වයං ධනුසෙනියං, යා පත්තෙහි චවාසදිසී, තත්තචො තන්තධනුගුණොපයුත්තො. මුබ්බාවිකාරතායෙව ධනුජියා ''මුබ්බී''ත්‍යුච්චතෙ, **මුබ්බ** බන්ධනෙ, අ, මුබ්බා. මධුරසත්තා **මධුරසා.** දෙවී, මොරටාපි. **මුර** පවෙධනෙ, අටො, **මොරටා.**

582. ද්වයං මක්කටියං. කපීනං වානරානං කච්ඡුං ජනෙතීති **කපිකච්ඡු.** කපිකච්චුපි. දුක්ඛසම්ඵස්සතාය **දුඵස්සො.** අත්තගුත්තා, ජඩා, අබ්‍යණ්ඩා, කණ්ඩුරා, පාවුසායිනී, සූකසිම්බිපි. "අයං ඵස්සෙන කණ්ඩුං ජනයතී"ති යා ලොකෙහි පරිහරීයතෙ, තතො අයං අත්තනා ගුත්තා රක්ඛිතා **අත්තගුත්තා.** පාවුසායං උතුයං එති ජායතෙ, ණො, ඉනී. සූකසහිතා සිම්බි අස්සා **සූකසිම්බි,** රස්සත්තො. ද්වයං මණ්ඩූකපණ්ණියං. **මජ** සුද්ධියං, ණො. **කාස** දිත්තියං, කරණෙ අ, රස්සො. සමඞ්ගා, යොජනවල්ලීපි. සමඞ්ගතීති **සමඞ්ගා,** අ. යොජනං වල්ලී යස්සා **යොජනවල්ලී.**

ද්වයං වනතිත්තිකායං. **අම්බ** සද්දෙ, ණො, **අව** රක්ඛණෙ වා, නිග්ගහීතාගමො. **පා** රක්ඛණෙ, ණො. සෙතා, පාපචෙලීපි. සෙතරසෙන යුජ්ජතෙති, අ. ද්වයං කටුකරොහිණියං. **කට** වස්සාවරණගතීසු. උ, **කටු,** නාරී. කටුකරසා හුත්වා රුහතීති **කටුකරොහිණී, රුහ** ජනනෙ, යු, නදාදි. "කටුකරොහිණී"ති සමුදිතෙන නාමමිදං. කටුරොහිණීපි.

583. ද්වයං ඛරමඤ්ජරියං "චචසිම"ඉති ඛ්‍යාතායං. අපමජ්ජන්ති වත්ථාදික'මනෙනෙති **අපාමග්ගො,** දීඝො උපසග්ගස්ස. සිඛරමස්සාති **සෙඛරිකො.** ධාමග්ගවො, විමුඛපුප්ඵීපි. "සොසකෙ ඛරමඤ්ජරියං, ධාමග්ගවො පුමෙ මතො". විමුඛං පුප්ඵමස්සා. ද්වයං කණායං. පිත්තං ඵලති කුප්පති යාය **පිප්ඵලී,** නදාදි. මගධෙ භවා **මාගධී,** මගධානං අයං වා **මාගධී,** තත්‍ර පඨමුප්පන්නත්තා, බාහුල්‍යෙන වා තත්‍ර ජායමානත්තා තංසමඤ්ඤාය බ්‍යපදිස්සතෙ. වෙදෙහී, කණා, කොලාපි. වෙදෙහානමයං **වෙදෙහී. කණා** නානත්ථා, වුත්තඤ්ච "කණා පිප්ඵලි'ජාජී ච"ති.

ද්වයං තිකණ්ටකෙ. ගවං කණ්ටකො **ගොකණ්ටකො,** පථවියං වා ලග්ගො කණ්ටකො **ගොකණ්ටකො. සිඞ්ඝ** ඝායනෙ, ආටො. පලඞ්කසා, සාදුකණ්ටොපි. යුත්තරාජ්ජනායං පලාසෙ ච පලඞ්කසා ඊයං. **සාදුකණ්ටො** විකඞ්කතෙපි. ද්වයං හත්ථිපිප්ඵලියං. කොලාකාරා, තංනාමිකා වා වල්ලී **කොලවල්ලි,** රස්සො. ඉභානං හත්ථීනං පිප්ඵලී **ඉභපිප්ඵලී.** කපිවල්ලී, වසිරොපි. **වසිරො** නානත්ථො. වසිරො අපාමග්ගො සාමුද්දලවණං හත්ථිපිප්ඵලි චෙති. පුමෙ'යං.

584. ද්වයං ඡගන්ථායං, යා "උග්ගගන්ධා"තිප්‍යුච්චතෙ. ගුන්නං ලොමසම්පාතනට්ඨානෙ ජාතා **ගොලොමී, වච** වියත්තියං වාචායං, කරණෙ අ, සතපබ්බිකාපි. වචා සුක්කලොහිතමූලභෙදෙන දුවිධා, තත්‍රසුක්කා "හෙමවතී"ත්‍යුච්චතෙ **අමරකොසෙ** [අමර 14.102-3]. ද්වයං අප්ඵොටායං. කණ්ණසණ්ඨානපුප්ඵතාය කණ්ණී. ගිරිම්හි ජාතා කණ්ණී **ගිරිකණ්ණී.** රොගාදිජිතත්තා **අපරාජිතා.**

ද්වයං කලසියං. සීහපුච්ඡාකාරකුසුමමඤ්ජරිතාය **සීහපුච්ඡී.** පඤ්හි අප්පතනු වුච්චතෙ. පඤ්හි පණ්ණං යස්සා **පඤ්හිපණ්ණී.** පුථුපණ්ණී, ගුහාපි, පුථු අසිලිට්ඨං පණ්ණමස්සා **පුථුපණ්ණී.** ගහ්වරෙ සීහපුච්ඡඤ්ච, ඊයං ඡමාතුකෙ ගුහො [චින්තාමණිටීකා 14.93]. ද්වයං සාලපණ්ණියං. සාලපණ්ණසදිසවිටපතාය **සාලපණ්ණී.** සාලං සොභනයුත්තං පණ්ණමස්සා වා **සාලපණ්ණී.** ථූ ගතිථෙරියෙසු, ඉරො, **ථිරො.**

585. ද්වයං කණ්ටකාරිකායං. නිද්දහති කණ්ටකමුට්ඨයෙති **නිදිද්ධිකා,** ණ්වු. භයකරණවසෙන බ්‍යග්ඝසදිසතාය **බ්‍යග්ඝී,** බ්‍රහතී, බුද්දාපි. ද්වයං නීලිරුක්ඛෙ. **නීල** වණ්ණෙ. නීලවණ්ණතාය **නීලී,** නදාදි, ඉනී, **නීලිනී,** කාළා, තුත්ථාපි.

> කාළා කණ්හතිවුතායං, නීලී යොජනවල්ලිසු;
> පණ්ඩෙ රසඤ්ජනෙ තුත්ථා, සුඛුමෙලාය නීලියං [චින්තාමණිටීකා 14.94-5].

ද්වයං ගුඤ්ජායං. **ජඤ්ජ** යුද්ධෙ, උකො, අස්සි, **ගුජ** සද්දෙ, අ, බින්දාගමො. නාමන්තරානි චස්ස –

> දූමෙ සා රත්තිකා රත්ත-දලා චූළාමණී ච සා;
> කාකචිඤ්චී තුලාබීජං, කණ්හලා ච සිඛණ්ඩිනී.

ද්වය'මහෙරුයං. අයමහෙරුඉච්චෙච ඛ්‍යාතකණ්ටකවතී භවති. සතං මූලානි යස්ස **සතමූලී.** සතං රොගෙ ආවරතීති **සතාවරී, වර** ආවරණිච්ඡාසු, අථ වා "සතා"ති ච "ආවරී"ති ච ද්වෙ නාමානි තස්සා. "සතමූලී බහුසුතා-භීරු ඉන්දීවරී වරී"ති [අමර 14.100] හි වුත්තං.

586. ද්වයං අතිවිසායං. මහාවීරියං ඔසධං **මහොසධං.** "ලසුණෙ තිවිසායඤ්ච, සුණ්ඨියම්පි මහොසධ"න්ති **රුද්දො**. අතීව විසති භෙසජ්ජපයොගෙසූති **අතිවිසා,** විසා, අරුණා, සිඞ්ගීපි.

> "අරුණො කිඤ්චිරත්තක්කෙ, සඤ්ඣාරාගෙ අනූරුකෙ;
> නිසද්දෙ කපිලෙ කුට්ඨෙ, දබ්බෙච වාච්චලිඞ්ගිකො".

> "අරුණාතිවිසාසාමා, මඤ්ජට්ඨාතිවුතාසු ච;
> උසීරෙතිවිසායඤ්ච, සිඞ්ගිමග්ගුරවල්ලභා"ති.

ද්වයං සොමරාජියං. **චක** ආදානෙ, අවො, සොමසමතාය කාරිතා වල්ලිකා **සොමවල්ලිකා,** සකත්ථෙ කො, කණ්හඵලා, පූතිඵලාපි.

ද්වයං දාරුහලිද්දාරුක්ඛෙ. **දර** විදාරණෙ, ඛො, **රස්ස ඛො,** දාබ්බී, දීඝාදි, නදාදි. හලිද්දවණ්ණදාරුතාය **දාරුහලිද්දා,** හලිද්දාපි. ද්වයං බිළඞ්ගෙ. **අඞ්ග, රඞ්ග, ලඞ්ග,** ගත්‍යත්ථා **දණ්ඩකා** ධාතු, අ, ළත්තං, **බිළඞ්ගං.** චිත්‍රානි තණ්ඩුලානි යස්සා, තණ්ඩුලො, කිමිසත්තුපි.

587. ද්වයං සමන්තදුද්ධායං, **නුහ** උග්ගිරණෙ, නදාදි, මහන්තං නාමමස්ස. සීහුණ්ඩො, වජිරදුමො, ගුළාපි. ද්වයං දක්ඛායං. මුදුගුණයොගා **මුද්දිකා,** මධුරසො සාදු, තෙන වුත්තං **වෙජ්ජගන්ථෙ** ''සාදු ලවණතිත්තම්බිලකටුකසායකා''ඉති, තංයොගා **මධුරසා.** ගොත්ථනී, දක්ඛාපි. තිකං යට්ඨිමධුකායං. මධුරසතාය **මධුකං,** උපමානෙ කො. දණ්ඩාකාරත්තා යට්ඨි ච සා මධුරසත්තා මධුකා චෙති **යට්ඨිමධුකා.** මධුරසභාවෙ තිට්ඨතීති **මධුලට්ඨිකා, රස්ස ලො,** සකත්ථෙ කො ච. ''මධුයට්ඨිකා''තිපි පාඨො, වුත්තඤ්ච ''මධුකං ක්ලීතකං යට්ඨි-මධුකං මධුයට්ඨිකා''ති [අමර 14.109].

588. ද්වයං වාතිඞ්ගණෙ. වාතහරත්තෙන ගණීයතෙති **වාතිඞ්ගණො, භණ්ඩ** පරිභාසනෙ, ණ්වු, නදාදි. ටකාරකරණෙ භණ්ටාකීපි, බ්‍රහතියම්පි අයං.

> ''වාතිඞ්ගණො තු වාත්තාකු,
> වාත්තාකො සාකවෙළු ච;
> භණ්ඩාකී රාජකුම්භණ්ඩො,
> වාත්තාකී දුප්පහාසිනී''ති [චින්තාමණිටීකා 14.114].

රහසො. ද්වයං බ්‍රහතියං. වාත්තං නිරාමයං කරොතීති **වාත්තාකී,** වාතිඞ්ගණෙපි. **බ්‍රහ** වුත්තියං, තො, නදාදි.

ද්වයං ගොරක්ඛතණ්ඩුලෙ, වුත්තඤ්ච **තන්තන්තරෙ** ''ගඞ්ගෙරුකී නාගබලා, තථා ගොරක්ඛතණ්ඩුලා''ති. නාගස්ස බලමිව බලමෙතිස්සා රොගහරණත්තා **නාගබලා, ඣස** හිංසත්ථො, අ. ද්වයං අග්ගිසිඛායං. නඞ්ගලසදිසමූලතාය **ලාඞ්ගලී, නස්ස ලො,** දීඝො ච. ''නඞ්ගලී''තිපි පාඨො, සරදකාලෙ සඤ්ජාතත්තා **සාරදී.**

589. තිකං කදලියං. රමන්ති යස්සං **රම්භා,** භො. **කද** මාරණෙ, අලො, නදාදි. **මුච** මොචනෙ, ණො. ද්වයං කප්පාසියං , යස්සා ඵලං කප්පාසං කරොති ලොකානමුපකාරන්ති **කප්පාසී, කරොතිස්මා** පාසො, නදාදි. **චද** පෙරියෙ, අරො, සමුද්දන්තාපි.

> සමුද්දන්තා තු කප්පාසී, සික්කාදුරාලභාසු ච;
> කප්පාසී වනසම්භවා චෙ, භාරද්වාජීති වුච්චති.

ද්වයං පණ්ණලතායං. නාගලොකෙ ජාතා ලතා **නාගලතා.** තම්බවණ්ණං ලාතීති **තම්බූලී,** අස්සු, නදාදි. තම්බූලස්ස අයං වා **තම්බූලී.** තම්බූලවල්ලී, නාගවල්ලීපි, තම්බූලං නාම ඵලපත්තචුණ්ණාදියොගසමූහානං නාමං, තදත්ථා වල්ලී තම්බූලවල්ලී, නාගලොකස්ස වල්ලී. ද්වයං ධාතකියං, අයං තම්බපුප්ඵී, මජ්ජොපයුත්තා. පුප්ඵා සුගන්ධිකා ධාතකිච්චෙව ඛ්‍යාතා. අග්ගිජාලසමානපුප්ඵතාය **අග්ගිජාලා.** අතිසයං ධිතිං කරොතීති **ධාතකී,** නදාදි.

590. ද්වයං සුක්කතිවුතායං. තිස්සො වුතා තචරාජියො යස්සා **තිවුතා.** තිස්සො පුටා තචරාජියො යස්සා **තිපුටා.** සරලා, තිභණ්ඩී, රොචනීපි [දෙචනීපි (ක.)]. ද්වයං කණ්හතිවුතායං. **සා** තනුකරණෙ, විරෙචනකරණෙන කායං, රොගඤ්ච සායතීති **සාමා.**

> ''සාමා තු මෙචකෙ වුද්ධ-දාරකෙ හරිතෙ නදි;
> තිකණ්හතිවුතා ගුන්දා, සාරිවායමිනීසු චෙ''ති. –

රහසො, කල සඞ්ඛ්‍යානෙ, **කර** කරණෙ වා, අ, **කාළා.** ඊ **කාළා** කණ්හතිවුතායං, නීලීයොජනවල්ලිසු. මසූරවිදලා, අද්ධචන්දා, කාළමෙසිකාපි.

ද්වයං කුක්කුටසිඞ්ගායං. සිඞ්ගසදිසපුප්ඵතාය **සිඞ්ගී,** කුළීරසිඞ්ගී, චක්කඞ්ගීපි. ද්වයං රෙණුකාඛ්‍යො ගන්ධදබ්බෙ, අයං රෙණුකෙත්‍යෙව වාණිජාදීනං ඛ්‍යාතා. අස්සා ච මරීචාකති ඵලං. **රෙණු** ගතිසද්දෙසු, ණු, කපිලා වුත්තා. ද්විජා, හරෙණු, කොන්තී, භස්මගන්ධනීපි. ''හරෙණු සො කලායෙපි, රෙණුකායං ඊයං භවෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 14.120] **රුද්දො.**

591. ද්වයං ඵාලකෙ. හිරිනාමිකාය දෙවධීතාය සරීරතො සඤ්ජාතත්තා **හිරිවෙරං.** වාරෙතීති වාරං, වාරිනාමකත්තා වා වාරං, ලත්තෙ **වාලං.** උදීඤ්චං. කෙසම්බුනාමම්පි, උදීචිදෙසෙ භවං **උදීඤ්චං,** කෙසස්ස අම්බුනො ච යානි නාමානි, තානි සබ්බානස්සාති **කෙසම්බුනාමං.** ද්වයං බිම්බිකායං. රත්තං පක්කඵලමස්සා. ඔට්ඨවණ්ණසමානඵලතාය **බිම්බිකා,** අස්සා එව හි ඵලෙනොට්ඨො උපමීයතෙ. තුණ්ඩිකෙරී, පිලුපණ්ණීපි.

ද්වයං සෙලෙය්‍යො, තඤ්ච පාසාණභවං සුගන්ධරසදබ්බං සෙලජන්ති ඛ්‍යාතං. සිලායං පාසාණෙ භවං **සෙලෙය්‍යං,** ණෙය්‍යො. අස්මනො, අස්මස්ස වා පුප්ඵං **අස්මපුප්ඵං,** කාළානුසාරියම්පි. ද්වයං ඵලායං ‘‘ඵාලා’’ති ඛ්‍යාතායං. **ඉල** ගමනෙ, අ, ඉස්සෙ. බහවො අත්ථෙ ලාතීති **බහුලා,** බහුරොගෙ වා ලුනාතීති **බහුලා,** චන්දවාලාපි.

592. ද්වයං ‘‘කුට්ඨ’’ඉති ඛ්‍යාතෙ සුගන්ධදබ්බෙ. **කුට** ඡෙදනෙ, ඨො. කුයං පඨවියං තිට්ඨතීති වා **කුට්ඨං.** ඛ්‍යාධිනාමකත්තා **ඛ්‍යාධි,** තථා ච ‘‘කොවෙරං භාසුරං කුට්ඨං, පාරිභාබ්‍යං ගදාහ්වය’’න්ති [චින්තාමණිටීකා 14.126] **රහසො.** පාකලං, උප්පලම්පි. ද්වයං කෙවත්තීමුත්ථකෙ. වුත්තඤ්ච –

> ‘‘පරිපෙලවං ප්ලවං චනාං, තං කුටන්නටසඤ්ඤකං;
> ජායතෙ මණ්ඩූකාකාරං, සෙවාලදලසඤ්චයෙ’’ති.

චනෙ පානීයෙ ජාතං **චානෙය්‍යං,** ණෙය්‍යො, කෙවත්තීමුත්ථකෙ පණ්ඩො, සොණකොසො කුටන්නටො. **කුට** ඡෙදනෙ, **නට** අවබන්ධනෙ, **නට** නට්ටනෙ වා, කුටන්නටන්ති සමුදිතනාමං. නිග්ගහීතාගමො. දාසපුරම්පි.

ඵලපාකන්තලතාදි ජාතිමත්තමෙව ඔසධි නාම, න තු තිඵලකක්කොලාදි, **ඉ**පච්චයො, බහුවචනන්තු අත්ථබහුලත්තා එව, එකවචනන්තොපි දිස්සතෙ, ඔසධි ඉත්ථියමෙව. ඔසධං සබ්බමජාතියං. ඵලපාකන්තත්තා ජාතිතො අඤ්ඤං යං කිඤ්චි රොගාපනයනකරං, තදොසධමුච්චතෙ. ඔසධිජාතිසම්බන්ධිදබ්බම්පි ජාතිවත්තිච්ඡායං රොගපහීනක්‍රියාහෙතුත්තා **ඔසධ**සද්දවාච්චන්ති පටිපාදනත්ථං **සබ්බ**ග්ගහණං. **ඔසධ**සද්දතො ජාතියං ණො. කෙචි පන ‘‘ඔසධිජාතිමත්තමොසධං සබ්බමජාතිය’’න්ති පාඨමවත්වා ‘‘ඔසධිජාතිමත්තං භෙසජ්ජං සබ්බමජාතිය’’න්ති පඨන්ති. තම්ධ **ඔසධිඔසධ**සද්දානමෙව එකදෙසවිකතිවසෙන වුත්තානං සංසයාපගමනත්ථං විසෙසස්ස වුත්තත්තා න ගහෙතබ්බං, **අමරකොසෙපි** වුත්තං ‘‘ඔසධ්‍යො ජාතිමත්තෙසු, අජාත්‍යං සබ්බමොසධ’’න්ති [අමර 14.135]. තත්ථ සකවාදීපක්ඛෙ එකො **ම**කාරො ආගමවසෙන වුත්තො.

593. මූලාදිකං දසවිධං **සාක**න්ති මතං, සක්කොති යෙනාති කත්වා. තත්‍ර **මූලං** මූලකාදීනං, **පත්තං** බාකුචාදීනං, **කලීරං** වංසාදීනං, **අග්ගං** වෙත්තාදීනං, **කන්දං** නීලුප්පලාදීනං, **මිඤ්ජං** තාලාදීනං, **ඵලං** කුම්භණ්ඩාදීනං, **තචො** මාතුලුඞ්ගාදීනං, **පුප්ඵං** වඩ්ගසුසෙනාදීනං, **ඡත්තං** අහිඡත්තාදීනං.

594. ද්වයං එළගලෙ. පකාරෙන දද්දුං පුනාතීති **පපුන්නාටො. පු** පවනෙ, කියාදි, අටො, නිග්ගහීතාගමො. එළගං දද්දුං ලුනාතීති **එළගලො.** දද්දුඝො, චක්කමද්දකො, උරණාඛ්‍යොපි, දද්දුං හන්තීති **දද්දුඝො, හනස්ස ඝො.** චක්කාකාරතාය චක්කං, දද්දු, තං මද්දයතීති **චක්කමද්දකො.** උරණාඛ්‍යො මෙසාඛ්‍යො. මාරිසාකතිඅප්පපත්තකො භූමිලග්ගපත්තො තණ්ඩුලෙය්‍යො අප්පමාරිසො ච නාම, තණ්ඩුලතො ජායතීති **තණ්ඩුලෙය්‍යො,** ණෙය්‍යො. අප්පපත්තතාය අප්පො ච සො මාරිසාකතිත්තා මාරිසො චෙති **අප්පමාරිසො.**

ද්වයං ජීවන්තියං, අයං රත්තඞ්ගමාරිසාකති, **ජීව**තො අන්තො, නදාදි. ඉතරතො යු, නදාදි. ජීවා, ජීවනීයා, මධුපි. ‘‘භෙං නු න්වෙ නී’’. ද්වයං ජීවකෙ, අයං අට්ඨවග්ගපවිට්ඨො. අනෙනෙව නාමෙන වාණිජානං පසිද්ධො. මධුරසතාය **මධුරකො,** ජීවාපෙතීති **ජීවකො,** ණ්වු.

> ‘‘ජීවකො සිඞ්ගකො සෙකො,
> දීඝායු කුච්චසීසකො;
> රස්සඞ්ගො මධුරො සාදු,
> පාණකො චිරජීවිනී’’ති.

තන්තන්තරං [අමරකොසුග්ඝාටනටීකායම්පි අපරාද්ධං චින්තාමණිටීකායම්පි].

595. ද්වයං ලසුණෙ. යස්ස මූලං සෙතවණ්ණං. පලණ්ඩුකන්දතො මහන්තකන්දතාය **මහාකන්දො.** අම්බිලෙනෙකෙන රසෙන ඌනතාය **ලසුණං, ල**ත්තං, රස්සත්තං, **ණ**ත්තඤ්ච, **ලස** කන්තියං වා, යු, අස්සු, **ණ**ත්තං. මහොසධං, අරිට්ඨං, රසොනොපි. ද්වයං රත්තමූලෙ, හරිතෙ ච. **පලඩි** ගන්ධනෙ, උ, සුන්දරො කන්දො යස්ස **සුකන්දකො.** ක්‍රණස්වනනී.

ද්වයං පටොලෙ. **පට** ගමනෙ, ඔලො, පටුං රසං ලාතීති වා **පටොලො,** උස්සො, තිත්තරසතාය **තිත්තකො.** සකත්ථෙ කො. කුලකං, පටුපි. ද්වයං ''භිඞ්ගරාජ''ඉති ඛ්‍යාතෙ කෙසරඤ්ජනෙ. භිඞ්ගො වුච්චති භමරො, තබ්බණ්ණං කත්වා තෙසං රඤ්ජෙතීති **භිඞ්ගරාජො. මුච** මොචනෙ, අචො, උස්සා, **මාක්කවො.**

596. ද්වයං පුනන්නවායං, වුද්ධොපි පුන නවො භවති යාය යොගිතායාති **පුනන්නවා.** සොථං හන්තීති **සොථඝාතං, හනස්ස ඝාතො.** ද්වයං අනුපජෙ සාකෙ. **තුද** ඛ්‍යාථනෙ, භාවෙ තො. විගතං තුන්නමෙතස්ස බාදනෙ **විතුන්නං. සද** විසරණගත්‍යාවසානෙසු, තො, **අන්නාදෙසො,** සකත්ථෙ කො.

ද්වයං කාරවෙල්ලකෙ. තිත්තරසතාය කුච්ඡිතාකාරෙන ලම්බතීති **කාරවෙල්ලො.** උස්සාත්තං, රත්තං, ඉල්ලො, **කුපුබ්බො ලවි** අවසංසනෙ. **සසු** හිංසායං, අචො, නදාදි, අස්සු. ''හෙ බා ලෙ-බ්‍යා''. තිකං ලාබුයං. **තුම්බ** අදනෙ, තුම්බති හිංසති පිත්තන්ති තුම්බී, නදාදි. **නපුබ්බො ලම්බ** අවසංසනෙ, උ, **මලොපො, නස්ස** අත්තං, **අලාබු,** පාණිනියානං [උණාදි 1.87], **ආපුබ්බො ලම්බ** අවසංසනෙ, **ආලාබු.** කාතන්තිකානං, චන්දානඤ්චෙවං, අස්මාකන්තු රස්සං කත්වා අලාබු, **අලොපෙ ලාබු,** අභෙදොපචාරෙන තිණ්ණම්පි ඵලෙපි ඉත්ථිලිඞ්ගානි, **සාසද්දො** ඉත්ථි ලිඞ්ගත්ථජොතකො.

597. ද්වයං සම්පුසෙ. ඉරං වාරිං ලාති තබ්බාහුල්‍යතොති **එළාලුකං.** ''ඉරා වාරිසුරා භූමි-භාරතීසු පයුජ්ජතෙ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහො.** පීයං, උ, සකත්ථෙ කො. **කුක** ආදානෙ, අරො, නදාදි, උස්සත්තං, කං වාතං, කඵඤ්ච කරොතීති **කක්කරී,** අපරත්‍ර ඵලොපො. කකළිපි. ද්වයං කුම්භණ්ඩෙ. කුම්භප්පමාණඵලතාය **කුම්භණ්ඩො,** අඤ්ඤත්ථෙ ණ්ඩො, කුම්භො විය ඩෙතීති වා **කුම්භණ්ඩො,** බින්දාගමො, **කුස** ඡෙදනෙ වා, අණ්ඩො, **සස්ස භො,** බින්දාගමො, කං වාතං උම්භෙතීති වා **කුම්භණ්ඩො,** අණ්ඩො. **වල්ල** සංවරණෙ, ඉභො, මහාඵලතාය සබ්බාසං වල්ලිජාතීනං භාති දිබ්බතීති වා **වල්ලිභො,** කක්කාරුපි.

ද්වයං ගොරක්ඛකක්කරියං. ඉන්දස්ස සක්කස්ස වාරුණී සුරා **ඉන්දවාරුණී.** විසෙසෙන සරති හිංසති කඵපිත්තාදයොති **විසාලා.** ''සරමෙහො කුට්ඨහරි, විසාලා කඵපිත්තසා''ති හි **දබ්බගුණෙ.** විසරති විරෙචති එතායාති වා **විසාලා.** ද්වයං අනුපසාකෙ. වසති යස්මිං බාරගුණො **වත්ථු. වස** නිවාසෙ, රත්ථු, **වස** හිංසායං වා, වසති කඵවාතපිත්තෙති වත්ථු. **වත්ථුලෙය්‍යකොති** සමුදිතනාමං. **ලය** සායො, ලයාපෙති සබ්බදොසෙති **ලෙය්‍යකො,** ණ්වු, අස්සෙ, වත්ථු ච සො ලෙය්‍යකො චාති **වත්ථුලෙය්‍යකො.** ''මෞං-භෙං''.

598. ද්වයං මූලකෙ. **ණ්වුම්හි මූලකො. වච්ච** පරිභාසනතජ්ජනෙසු, උ, අස්සු, මුංලාපඩ. ද්වයං කලම්බුකෙ. **තමු** කඞ්ඛායං, ණ්වු, **බන්තො** ච, කෙ ජලෙ ලම්බතීති **කලම්බුකො,** ණ්වු, අස්සු. උපොදිකාපි, උදකං අපගතා **උපොදිකා.**

කාසමද්දඛජ්ඛරීමග්ගවාදයො **සාකභෙදා** සාකවිසෙසා. කාසං මද්දතීති **කාසමද්දො.** කචො, **ඣජ්ඣ** පරිභාසනතජ්ජනෙසු, අරො, නදාදි, **ඣජ්ඣරී.** කනකලා. එං වාතං ගණ්හාතීති **එග්ගචො, හස්ස චො, එග්ගචො,** ''පේ-තෙං-බා''.

599-600. ද්වයං දූබ්බායං. සුන්දරං දලං පත්තමෙතස්ස මඞ්ගලපායෙති **සද්දලො,** සද්දං මඞ්ගලසද්දං ලාන්ති භාසන්ති පඨන්ති බ්‍රාහ්මණා යෙනාති වා **සද්දලො. දුබ්බී** හිංසායං, අ, අවමඞ්ගලං දුබ්බතීති **දුබ්බා,** දුන්නිමිත්තාදයො වාරෙන්ති යායාති වාදු**බ්බා,** නෙරුත්තො. සතපබ්බිකා, භග්ගවී, අනන්තා, රුහාපි. **සා** දුබ්බා **සිතා** සුක්කා චෙ, ගොලොමී නාම, ගොලොමජත්තා **ගොලොමී.** සතවීරියා, ගණ්ඩාලී, සකුලාක්ඛකොපි.

ද්වයං භද්දමුත්තෙ. **ගු** සද්දෙ, දො. **මුච** මොචනෙ, තො, රොගහරණත්තා භද්දඤ්ච තං මුත්තඤ්චෙති **භද්දමුත්තං,** ''න්වා-මෝ‍ය-යෙං-ජී''. ද්වයං උච්ඡුම්හි. රසං ලාතීති **රසාලො,** දීඝො. **ඉසු** ඉච්ඡායං, උ, **උස** දාහෙ වා, උ, **සස්ස ඡො,** පුබ්බත්‍ර ඉස්සු, අසරූපද්විත්තං, **උච්ඡු,** පුමෙ.

චතුක්කං වංසෙ. **වී** ගමනෙ, එ, තවොච සාරො යස්ස. **වී** ගමනෙ, උ, **නාගමො, ණත්තං,** වනති සම්භතීති **වංසො. වන** සම්භත්තියං, සො, **වස** නිවාසෙ වා, කරණෙ අ, නිග්ගහීතාගමො. සතපබ්බො, යවඵලො, මක්කරො, තෙජනොපි, මක්කරොති පටිසෙවති යෙන **මක්කරො,** සඤ්ඤායං අ. තිකං පබ්බෙ. **පබ්බ** පූරණෙ, **පබ්බං. එල** විසරණෙ, උ, ළත්තං. **ගන්ථ** ගන්ථනෙ, ඉ, වණ්ණවිකාරෙ **ගණ්ඨි, සො** පුමා.

අනිලද්ධුතා අනිලෙන කම්පිතා **යෙ** වෙණූ කීටාදිහි කතරන්ධතාය නදන්ති, තෙ කීචකා නාම සියුං, **චකී** ආමසනෙ, ණ්වු, පුබ්බාපරබ්‍යඤ්ජනානං විපරියයො, **කීචකා.**

601. ද්වයං නළෙ. **නී** නයෙ, අලො, ළත්තං, **ධම** සද්දග්ගිසංයොගෙසු, යු, පොටගලොපෘත්‍ර. ද්වයං කාසෙ. පුටං අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසග්ගං ගච්ඡතීති **පොටගලො, මස්ස ලො. කාස** දිත්තියං, අ, අයමනිත්ථී.

ද්වයං සරෙ. **තිජ** නිසානෙ, යු. සරන්තානෙනෙති **සරො.** පුමෙ සඞ්ඤායං අ, **සර** හිංසායං වා. ගුන්දොපාත්‍ර. **බීරණස්ස** සෙතකුසුමස්ස තිණවිසෙසස්ස මූලං **උසීරං** නාම, **වස** කන්තියං, **උස** දාහෙ වා, ඊරො, පුබ්බස්මිං වස්සු, අභයං, නලදං, සෙබ්‍යං, ජලාසයං, අමණාලං, ලාමජ්ජකම්පි.

හරිතක්‍යාභයා පණ්ඩො, උසීරෙ නිබ්භයෙ තිසු.

ජලාසයො ජලාධාරෙ, උසීරෙ තු ජලාසයං.

සෙබ්‍යා සෙවාරහෙ සියා.

602. තිකං කුසෙ, **කුස** ඡෙදනෙ, අ, **වරහ** පාධානෙ‍්‍ය, පරිභාසනහිං සාදානෙසු ච, ඉසො, **දූ** පරිතාපෙ, අබ්භො, **දබ්භො,** කුථො, පවිත්‍රම්පි.

ද්වයං ''ගන්ධබෙඩ''ඉති ඛ්‍යාතෙ තිණෙ, වුත්තඤ්ච ''භූතිනං ගන්ධබෙඩඤ්ච, සුගන්ධං ගොමයප්පිය''න්ති. අථ රාමකප්පූරතො කො අස්ස භෙදො. **රාමකප්පූරං** බහුපකණ්ඩං කප්පූරසුගන්ධං. ගන්ධබෙඩන්තු ඉකඩසමානපත්තං සාඛාසභාවං භූමිලග්ගං, අතොයෙව භූතිනකමුච්චතෙ, භූමියං ලග්ගං තිණං **භූතිනකං,** නත්තං, සකත්ථෙ කො.

ද්වයං ගවාදීනං මදනීයෙ තිණෙ, **සස** අදනෙ, ණො, **යු** මිස්සනෙ, අසො. ද්වයං පූගරුක්ඛෙ. **පූජ** පූජායං, ණො, **පූගො. කමු** ඉච්ඡායං, ණ්වු. සොණ්ටාපි, ''සොණ්ටා බදරපූගෙසූ''ති **රුද්දො.**

603. ද්වයං තාලෙ. **තල** පතිට්ඨායං, චුරාදි, අ. වාතාදයො විභින්දතීති **විභෙදිකා.**

> ''වාතසො බ්‍රූහනො චාපි, කිම්හා කුට්ඨනාසනො;
> රත්තපිත්තහරො සාදු, තාලො සත්තගුණො මතො''ති.

හි **දබ්බගුණො.** තිණරාජාපි. ද්වයං ඛජ්ජූරියං. **ඛජ්ජ** ඛජ්ජනෙ, බ්‍යථනෙ ච, ඌරො, නදාදි. **සිද** මොචනෙ, ස්නෙහනෙ ච, ඉ, **සන්ද** සවනෙ වා, ඉ, උපාන්තස්සි ච, **සින්දි.**

604. හින්තාලාදයො සත්ත නිස්සාරතාය තිණානි ච තානි මූලෙන ජලපානසාමඤ්ඤතො පාදපා චෙති **තිණපාදපා** වුච්චන්ති, **තිණ** අදනෙ, පමාණතො තාලතො හීනො **හින්තාලො,** පදවිපරියයො, රස්සො ච. නාළි විය ජායතීති **නාළිකෙරො.** අඤ්ඤත්ථෙ ඉරො, කොන්තො ච, නාළිකෙරො. ලාඞ්ගලීපි. ''ලාඞ්ගලී නාළිකෙරෙ ච, සිරපාණිම්හි ලාඞ්ගලී''ති [චින්තාමණිටීකා 14.168] **රහසො. සණ්ඨානතො** තාලසදිසතාය **තාළී,** ළත්තං, උපමානෙ ඊ, **තළ** ආඝාතෙ වා, චුරාදි, නදාදි, **තාළී. කිත** නිවාසෙ, රොගාපනයනෙ ච, ණ්වු, නදාදිත්තා ඊ, **කෙතකී,** අයං නාරී.

අරඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අරඤ්ඤාදිවග්ගවණ්ණනා

605. නව පබ්බතස්ස නාමානි. **පබ්බ** පූරණෙ, තො. **ගිර** නිග්ගිරණෙ, ඔසධාදයො නිග්ගිරතීති **ගිරි,** ඉ. සිලානං රාසි **සෙලො,** සිලා පචුරා සන්ත්‍යස්මිං වා **සෙලො, සෙල** ගතියං වා, අ. **අද්ද** ගතිම්හි යාචනෙ ච, භූවාදි, ඉ, **අද්ද** හිංසායං වා, චුරාදි. න ගච්ඡතීති **නගො.** න චලතීති **අචලො.** සිලානමුච්චයො උබ්බෙධො, ථූපො වා **සිලුච්චයො.** සිඛරයොගා **සිඛරී,** ඊ, තිලකීභූතො. භූං භූමිං ධරතීති **භූධරො,** භුයා ධරීයතීති වා **භූධරො,** බාහුලෙ‍්‍යන අ, **භූධරො.** අහාරියො, ගොත්තොපි, දෙසන්තරං නෙතුමසක්‍යත්තා **අහාරියො,** ගවං භූමිං ධාරණෙන තායතෙ **ගොත්තො.**

පඤ්චකං සිලායං. **අම** ගතියං, හො. **වන, සන** සම්භත්තියං, පසනති බ්‍යාපෙතීති **පාසාණො,** නිපාතනා, **පස** බන්ධනෙ වා, යු. **අසු** ඛෙපනෙ, මො, **අස්මා,** රාජාදි, **අසු** බ්‍යාපනෙ වා. **පල** රක්ඛණෙ, **උපලො, උප** දෙහෙ වා, අලපච්චයො නිපාතො. **සිල** උච්චෙ, අ. **සිලා,** නාරී.

606. ගිජ්ඣකූටාදයො තිකූටන්තා ''වඞ්කාදී''ති එත්ථ **ආදිනා** මලයදද්දුරාදයො ච නගා නගවිසෙසා. ගිජ්ඣා සකුණවිසෙසා අස්ස කූටෙ වසන්ති, ගිජ්ඣසදිසකූටයුත්තතාය වා **ගිජ්ඣකූටො.** විසෙසෙන භාතීති **වෙභාරො,** අරො. **පුල** මහත්තෙ, විසෙසෙන පුලතීති **වෙපුල්ලො.** ඉසයො ගිලතීති **ඉසිගිලි,** ඉ. ආදිච්චගමනවිරොධෙන විරුද්ධං ඣායතීති **විඤ්ඣො.** පණ්ඩුවණ්ණතාය **පණ්ඩවො , පණ්ඩ** ගතියං වා, අවො. කුටිලතාය **වඞ්කො.** ද්වයං උදයගිරිම්හි. අපරසෙලාපෙක්ඛාය **පුබ්බසෙලො.** උදයන්ත්‍යස්මා සූරියාදයොති **උදයො,** සූරියාදීනමුදයයොගතො වා **උදයො.**

තිකං අත්ථගිරිම්හි. මන්දයති සූරියො යස්මිං **මන්දරො.** මන්දප්පභො වා අරති යස්මිං සූරියොති **මන්දරො,** අත්ථං අනුපලද්ධිං ගහනක්ඛත්තානං කරොතීත්‍යත්ථො, නාමධාතුකාරිතන්තා අ. ද්වයං හිමවති පබ්බතෙ. හිමප්පචුරතාය **හිමවා,** හිමං වා වමතීති **හිමවා,** ක්වි, රාජාදිපක්ඛෙපත්තා සිස්සා. හිමයුත්තො අචලො **හිමාචලො.**

607. අත්තනි සඤ්ජාතගන්ධදබ්බානං ගන්ධෙහි ලොකෙ මදයති, මොදයතීති වා **ගන්ධමාදනො,** යු. කෙලාසො වුත්තො. විචිත්තකූටයුත්තතාය **චිත්තකූටො.** සුඛං දස්සනං යස්ස, යස්මිං වා **සුදස්සනො,** කාළවණ්ණකූටතාය **කාළකූටො.** තීණි කූටාන්‍යස්ස **තිකූටො,** ඡළෙතෙපි පබ්බතවිසෙසා. **අස්ස** යථාවුත්තස්ස පබ්බතස්ස **පත්ථො** සමො භූමිභාගො සානු නාම, **අස්ස** වා පබ්බතස්ස සමාය භූමියං පත්ථො සානු ච භවන්තීති අජ්ඣාහරිතබ්බං. පතිට්ඨතෙ අස්මින්ති **පත්ථො, ඨස්ස ථො. සන** සම්භත්තියං, ණු, සම්භජීයතෙ සෙවීයතෙති **සානු,** ද්වෙපානිත්ථියං.

608. තිකං සිඞ්ගස්ස නාමං. **කුට** දාහෙ, කම්මනි ණො, වාකාරෙන කූටම්පි. සිඛං රුහතීති **සිඛරං.** නෙරුත්තො. සිඛං ගච්ඡතීති **සිඞ්ගං, ඉඞ්ග** ගමනත්ථො, බලොපො. ද්වයං පබ්බතාදීනං පපතනට්ඨානස්ස නාමං. පපතන්ත්‍යස්මා, ණො. **පත** අධොගමනෙ, **පපාතො. තට** සමුස්සයෙ, **තටො.**

ද්වයං පබ්බතනිතම්බෙ. **නිතම්බො** ජඝනෙපි, **කට** වස්සාවරණෙසු, ණ්වු. පබ්බතෙ පාසාණාදීසු **අම්බුනො** ජලස්ස **පසවො** පසවනං නිජ්ඣරො නාම, නිස්සරණං **නිජ්ඣරො, සස්ස ඣො,** අසරූපද්විත්තං. ඣරොපි.

609. ද්වයං කිත්තිමෙ අකිත්තිමෙ, සජලෙ නිජ්ජලෙ වා කන්දරෙ. **දර** විදාරණෙ, අ, ඊ, **දරී. කං** ජලවාචකමබ්‍යයං, කෙන දරීයතෙ **කන්දරො,** ආ, කන්දරා. තිකං දෙවඛාතබිලෙ. නිලීයන්ත්‍යස්මිං **ලෙණං, ලී** සිලෙසනෙ, යු. ගතිං හ්වයති කුටිලයතීති **ගබ්භරං,** නිපාතනා. **ගබ්භ** ධාරණෙ වා, අරො. **ගුහූ** සංවරණෙ, අ, **ගුහා.**

ද්වයං සිලාමයපොක්ඛරණියං. **සොඩි** ගබ්භෙ, ඊ. **සොණ** වණ්ණගතිසඞ්ඝාතෙසු වා, ඩො, ඊ. ද්වයං පබ්බතාදීනං ගබ්භරදෙසෙ ලතාපල්ලවතිණාදීහි පිහිතොදරෙ ගබ්භරෙ. **කුඤ්ජ** අබ්‍යත්තසද්දෙ, කරණෙ, ණො, **නිකුඤ්ජං** නිපුබ්බො. ද්වයංපානිත්ථියං. **නිකුඤ්ජ**වචනං පකුඤ්ජාදිනිවත්තනත්ථං.

610. **සෙලස්ස** පබ්බතස්ස උද්ධංභූමි **අධිච්චකා** නාම. සෙලස්සාධොභාගාසන්නභූමි **උපච්චකා** නාම. අත්‍ර තෙහි **උපාදිසද්දෙහි** ච්චකො **යදාදිනා** [පාණිනි 5.2.34].

මූලපබ්බතස්සන්තෙ පරිවාරෙත්වා ඨිතා ඛුද්දපබ්බතා **පාදා** නාම. තත්‍ර **පාදාදිද්වයං.** පජ්ජතෙ ගම්‍යතෙති, ණො. සෙලස්ස උපන්තො සමීපෙ පබ්බතො **උපන්තසෙලො.**

ගෙරිකමනොසිලාහරිතාලකට්ඨිනාදිකොසබ්බො එව සිලාවිකාරො ''ධාතු''ත්‍යුත්තො, **ධර** ධාරණෙ, තු, **ධාතු.**

සෙලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

611. තිකං සීහෙ. කෙසරො ජටා, තංයොගා, ඊ, **කෙසරී.** මිගෙ හිංසතීති **සීහො,** නිපාතනා වණ්ණවිපරියයො, මිගෙ හන්තුං සංවිජ්ජමානා ඊහා අස්සාති වා **සීහො,** සහතීති වා **සීහො.** පඤ්චස්සො, හරිපි. මුඛම්ව වරණාපා්‍යස්ස කරිකුම්භදාරණසමත්ථාති තෙහි සහ පඤ්චස්සානි යස්ස. හරති මිගෙති **හරි,** ඉ. මහාකුක්කුරප්පමාණො කුක්කුරාකති කණ්හලෙඛාචිත්තසරීරො ගොමනුස්සාදිහිංසක්ඛමො රස්සමුඛො **තරච්ඡො** නාම, සො ''සුනඛබ්‍යග්ඝො''ති වුච්චති. **තර** තරණෙ, ඡො, මිගෙ අදතීති **මිගාදනො,** නන්දාදීහි යු.

ද්වයං බ්‍යග්ඝෙ. විනිහන්ත්වා ආසායතීති **බ්‍යග්ඝො, සා** ගන්ධොපාදානෙ, බ්‍යග්ඝො දීපිනිපි. පුං පුමානො දාලෙතීති **පුණ්ඩරීකො, දල** විදාරණෙ, ණ්වු. **දස්ස ඩො, ලස්ස රො,** අස්සී, **පුණ්ඩරීකො.**

> ''පුණ්ඩරීකං සිතම්බොජෙ,
> සිතච්ඡත්‍රෙ ච භෙසජ්ජෙ;
> කොසකාරන්තරෙ බ්‍යග්ඝෙ,
> සො දිසාවාරණග්ගිසූ''ති. –

නානත්ථසඞ්ගහෙ. වග්ඝොපි. දීපිනිවිසයෙ සද්දූලො ඊරිතො, සරතීති **සද්දූලො,** ඌලො, දො චන්තො, සද්දෙන උලති ගච්ඡතීති වා සද්දූලො. දීපං තච්චම්මං, තංයොගා **දීපී,** තස්මිං දීපිනි.

612. පඤ්චකං අච්ඡෙ. **අසු** ඛෙපනෙ, ඡො. **ඉච** ථුතියං, අ, **ඉක්කො.** හල්ලූකොපි, **හල, හල්ල** පරිහාසනහිංසාදානෙසු, ණ්වු, අස්සු, **ඊස** ගතිහිංසාදානෙසු, සො, රස්සාදි. අපච්චයෙ **ඉසො.**

ද්වයං රොහිතෙ. ලොහිතවණ්ණතාය **රොහිසො,** ලොහිතො ච, පුබ්බත්‍ර **තස්ස සො.** තිකං ගොකණ්ණෙ. ගවස්ස කණ්ණො විය යස්ස කණ්ණොති **ගොකණ්ණො.** ගණයුත්තතාය ගණී ච සො කණ්ටකසදිසසිඞ්ගතාය කණ්ටකො චෙති **ගණිකණ්ටකො,** සමුදිතනාමම්පි වදන්ති. ගණි ච කණ්ටකො ච ගණිකණ්ටකාති ද්වෙ නාමානිපි දට්ඨබ්බානි, තෙනෙව හි ''ගණිකණ්ටකා''ති බහුවචනනිද්දෙසො කතො.

613-614. චතුක්කං බග්ඝෙ. සිඞ්ගඤ්ච බග්ඝාබ්‍යං, තංයොගා **බග්ඝො.** ''බග්ඝො ගණ්ඩකසිඞ්ගාසි-වුද්ධභෙදෙසු ගණ්ඩකෙ''ති [බ්‍යාඛ්‍යාසුධා 2.5.4] හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** බග්ඝසදිසං විසාණමස්ස සණ්ඨානතොති **බග්ඝවිසාණො,** ණො. එත්ථ **බග්ඝසද්දො** අසිපරියායො. පලාසමදතීති **පලාසාදො. ගණ්ඩ** වදනෙකදෙසෙ, ණ්වු, **ගණ්ඩකො.**

බ්‍යග්ඝාදිකො සබ්බොපි මිගභෙදො ''වාළමිගො, සාපදො''ති වොච්චතෙ. බ්‍යග්ඝසස්සාතිසයෙන මනුස්සාදීනං හිංසනතො දුට්ඨතා පාකටාති තප්පමුඛතා වුත්තා. **වල** සංවරණෙ, වලන්ත්‍යත්තානමස්මාති වාළො, ණො, වාළො ච සො මිගො චෙති **වාළමිගො,** දුට්ඨමිගොත්‍යත්ථො. ''බ්‍යග්ඝො තං ඛාදතූ''ත්‍යාදිනා සපන්ති යෙනාති **සාපදො, සප** අක්කොසෙ, දො, දීඝාදි.

ප්ලවඞ්ගන්තං මක්කටෙ. ප්ලවො ගතිභෙදො, තෙන ගච්ඡතීති **ප්ලවඞ්ගමො,** ප්ලවඞ්ගො ච. **මර** පාණචාගෙ, අටො, කො චන්තො, **මක්කටො.** නරො ඉව **වානරො, වාසද්දො ඉවත්ථෙ,** නාමානං යුත්තත්ථත්තා සමාසො. සාඛායං පසුතො මිගො **සාඛාමිගො.** ගත්‍යත්ථතාය ක්‍රියාය පයොගා. **කපි** චලනෙ, ඉ, **කපි.** වලී සිථිලං චම්මං මුඛෙ අස්ස **වලීමුඛො.** කිසො, වනොකොපි, කුච්ඡිතෙනාකාරෙන සෙතීති **කිසො,** උස්සි. වනමොකමාසයො අස්ස **වනොකො.** සො මක්කටො චෙ **කණ්හතුණ්ඩො** කාළමුඛො සියා, තදා ''ගොනඞ්ගලො''ති මතො, ගුන්නං නඞ්ගලසදිසතාය **ගොනඞ්ගලො.**

615. පජ්ජද්ධං සිඞ්ගාලස්ස නාමං. **සර** ගතිහිංසාචින්තාසු, අලො. **සරතිස්ස සිඞ්ගො. ජමු** අදනෙ, ණ්වු, බො චන්තො, අස්සු. **කුස** අක්කොසෙ, තු, ථු වා. භෙරවයුත්තතාය **භෙරවො,** ''භෙ''ඉති රවතීති වා **භෙරවො. සමු** උපසමෙ, ඉවො, **සිවා,** නාරී, **සි** සෙවායං වා, වො. මිගධුත්තො, වඤ්චකොපි, මිගෙසු වනපසූසු ධුත්තො. බ්‍රාහ්මණං වඤ්චෙතීති **වඤ්චකො.**

තිකං බිළාරෙ. **බිල** භෙදනෙ, අරො, ළත්තං. **බබ්බ** ගතියං, උ. **මජ** සුද්ධියං, ආරො, නිග්ගහීතාගමො. ඔතු, ආඛුභුජොපි. ද්වයං කොකෙ, අයං කුක්කුරප්පමාණො කපිලො හරිණො. **කුක, වක** ආදානෙ. ඊහාමිගොපි, මිගෙ ඊහති කඞ්ඛතීති, කම්මනි ණො.

616. ද්වයං මහිංසෙ. මහියං සෙතීති **මහිංසො,** රස්සො, නිග්ගහීතාගමො ච. **ලල** ඉච්ඡායං, උදකං ලලතීති **ලුලායො,** නිපාතනා, අයො, අස්සු ච. ගො විය වජති ජායතීති **ගවජො.** ගො විය අයතීති **ගවයො, සමා** ද්වෙ තුල්‍යත්ථා.

ද්වයං සල්ලෙ. **සල්ල** ආසුගතියං, අ, **සල්ලො,** සකත්ථෙ කො, **සල්ලකො** අත්තනො සරීරජාතෙන සල්ලෙන සුනඛං සලති හිංසතීති වා **සල්ලො, සල්ලකො** ච, අයං සූකරසණ්ඨානො, සලාකාපායො ච. **අස්ස** සල්ලස්ස ලොමම්හි **සලලං, සලඤ්ච** භවෙ. **පල, සල, පථ** ගතියං, අලො, නදාදිත්තෙ සලලී, ඊත්තාභාවෙ සලලං, අම්හි සලං.

617. පඤ්චකං මිගෙ, හරන්ත්‍යනෙන **හරිණො, හර** හරණෙ යු. **ණත්තමිත්තඤ්ච. මර** පාණචාගෙ, අ, **රස්ස ගො, ඉත්තඤ්ච.** සෙන සුනඛෙන රඞ්ගති ගච්ඡති පලායතීති **සාරඞ්ගො.** දීඝාදි, **මගො, මිගො** ච එතෙ ද්වෙ මිගමත්තෙපි. අජිනස්සොපයුජ්ජමානස්ස යොනි, තෙන භූතස්සාජිනස්සුප්පත්තිකාරණත්තා වා **අජිනයොනි.** අයම්පි මිගමත්තෙපි. කුරඞ්ගො, වාතායුපි. කුයං පථවියං රඞ්ගතීති **කුරඞ්ගො.** වාතමයතීති **වාතායු,** උ.

ද්වයං සූකරෙ. සුන්දරං ඵලං කරොතීති **සූකරො.** වුත්තඤ්ච **දබ්බගුණෙ** –

> ''ස්නෙහනං බ්‍රූහනං වස්සං, තථා වාතසමාපහං;
> වාරාහං පිසිතං බාල්‍යං, රොචනං සෙදනං ගරූ''ති [දබ්බගුණසඞ්ගහ 2.11-2].

සුඛං කරොතීති වා **සූකරො.** සුන්දරො කරො යස්ස වා **සූකරො.** වරෙ ආහන්තීති **වරාහො,** වරෙ සති ආහන්තබ්බොති වා **වරාහො,** කොලො, ථද්ධලොමො, භූදාරොපි. ද්වයං සසෙ. **පෙල** ගතියං, ණ්වු. **සස** ප්ලුතගතියං, අ.

618. ද්වයං එණීමිගෙ. එණියා මිගියා, එණස්ස වා අපච්චං **එණෙය්‍යො,** අයං චම්මාදීසුපි ''එණස්ස, එණියා වා චම්මාදිකො එණෙය්‍යො''ති වචනත්ථං කත්වා. එණියා ඉත්ථියා පුත්තො මිගො **එණීමිගො, ඉ** ගතියං, යු, නදාදි, අනදාදිත්තෙ එණො, එවමෙතෙප්‍යුප්පාදිතා. ද්වයං පම්පටකෙ. **පට** ගමනෙ, ණ්වු, උපසග්ගන්තෙ බින්දාගමො ච. **පබ්බ** ගතියං, ණ්වු, බින්දාගමො, බලොපො ච.

ද්වයං වාතමිගෙ. ගමනෙන වාතසමො මිගො **වාතමිගො. චල**තිස්මා යු, නදාදි. තිකං මූසිකෙ. **මුස** ථෙය්‍යෙ, ණ්වු, ඉත්තඤ්ච. **ආපුබ්බො බනු** අවදාරණෙ, උ, නලොපො. **උන්ද** පසවනක්ලෙදනෙසු, ඌරො.

619. චමරාදයො , සරභාදයො ච **මිගන්තරා** මිගවිසෙසා. චමරො උත්තරාපථෙ ඛ්‍යාතො, යස්ස පුච්ඡං චාමරං, **චමු** අදනෙ, අරො, **චමරො,** ථියං චමරී. **පසදො** චිත්තලොමී, **පස** බන්ධනෙ, අදො. කුයං රඞ්ගතීති **කුරුඞ්ගො,** අස්සු, උත්තාභාවෙ **කුරඞ්ගො.** සබ්බෙසම්පි මිගානං මාතුට්ඨානෙ තිට්ඨතීති **මිගමාතුකා,** උපමානෙ කො. **රු** සද්දෙ, රු. රුණං කරොතීති **රඞ්කු,** උ, **ණස්ස** ලොපො **ර**කාරස්ස, උස්ස ච. අත්තානං නීචං කරොතීති **නීකො. සර**තිස්මා අභො, **සරභො.** අට්ඨාපදො උද්ධංනයනො සීහස්සාපි හන්තා, තස්ස ච පාදචතුක්කං උද්ධං භවතීති.

620. පියකාදයො තයො, **ආදි**නා කන්දලිචීනසමූරුආදයො ච චම්මයොනයො, තෙන භූතස්ස චම්මස්ස උප්පත්තිකාරණත්තා, එතෙ ච චිත්‍රතනුරුභාදයො කම්බොජාදිම්හි, උත්තරාපථෙ ච ජායන්ති, තත්‍රෙව සනාමඛ්‍යාතා. යථා **මිගසද්දො** වන්‍යපසුසාමඤ්ඤෙ, විසෙසෙ ච කුරඞ්ගාඛ්‍යො වත්තති, යථා ච **ලොහසද්දො සුවණ්ණාදිකෙ** තෙජසසාමඤ්ඤෙ, විසෙසෙ ච, තථා **චම්මයොනිඅජිනයොනි**සද්දාපි මිගසාමඤ්ඤෙ, මිගවිසෙසෙ චෙති තථා වුත්තා.

පී තප්පනකන්තීසු, ණ්වු, **ඉයාදෙසො.** ඌරුම්හි අතිසයචම්මයුත්තතාය **චමූරු,** එකස්ස **මස්ස** ලොපො. **කදි** අව්හානෙ, අලො, ඊ, කදලී ච සො මිගො චෙති **කදලීමිගො.**

සීහාදයො යථාවුත්තා, අවුත්තා ච සබ්බෙ චතුප්පදා සත්තා ''මිගා, පසවො''ති වොච්චන්තෙ. පසවන්තීති **පසවො, සූ** අභිසවෙ, **පස** බන්ධනෙ වා, උ.

621. චතුක්කං ලූතාය. **ලූ** ඡෙදනෙ, තො, **ලූතා,** සකත්ථෙ ඉකො, **ලූතිකා,** ද්වෙ නාරියං. උණ්ණාපායො තන්තු උණ්ණා, සා නාභියං අස්ස **උණ්ණනාභි,** රස්සො. මක්කටො විය සාඛායං අත්තනො තන්තුම්හි ගච්ඡතීති **මක්කටකො.**

ද්වයං ගොමයපච්චිකෙ. **විච්ඡ** ගමනෙ, ණ්වු, **විච්ඡිකො,** සතපදියම්පි, ආළං විච්ඡිකනඞ්ගුලං, තංයොගා **ආළි.** ද්වයං සරගොධාය. **සර**තිස්මා ඌ, අවො චන්තො. සරං නිස්සිතා ගොධා **සරගොළිකා, ධස්ස ළො,** සකත්ථෙ කො.

622. ද්වයං ගොධාය. ගුධ රොසෙ, අ, **ගොධා,** නාරී. **කුණ්ඩ** දාහෙ, අ, **කුණ්ඩො.** ද්වයං රත්තපාය. කණ්ණස්ස ජලූකා රත්තපා **කණ්ණජලූකා.** සතං පදා යස්සා **සතපදී, පදසද්දො** පාදත්ථො.

ද්වයං කලන්දකෙ. **කන්ද** අව්හානෙ, රොදනෙ ච, කන්දතීති **කලන්දකො, ලම**ජ්ඣො, ණ්වු. කාළවණ්ණතාය **කාළකා,** නාරියං. ද්වයං නකුලෙ, නත්ථි කුලං එතස්ස සප්පෙසු **නකුලො,** අරිසප්පොපි. **නක්ක** නාසනෙ වා, උලො, **ක**ලොපො, සප්පෙ නාසෙතීති **නකුලො. මඞ්ග** ගත්‍යත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, උසො.

623. ද්වයං කකණ්ටකෙ. කුච්ඡිතො කණ්ටකො අස්ස, උස්සත්තං. සරති ධාවතීති **සරටො,** අටො.

චතුක්කං කීටෙ. **කීට** බන්ධනෙ, අ, **කීට** ගමනෙ වා, දීඝාදි. **පුල** මහත්ථෙ, අවො, ළත්තං. කුච්ඡිතං අමති ගච්ඡතීති **කිමි,** ඉ, අස්සිත්තං. පකාරෙන අනතීති **පාණකො,** ණ්වු, **ණ**ත්තං.

ද්වයං කණ්ටලොමකීටෙ. උච්චං ඨානං ආලිඞ්ගතීති **උච්චාලිඞ්ගො.** බහුලොමයුත්තො පාණකො **ලොමසපාණකො.**

624-625. සාද්ධපජ්ජෙන සකුණස්ස නාමානි. විහෙ ආකාසෙ ගච්ඡතීති **විහඞ්ගො, විහඞ්ගමො** ච, ආකාසපරියායො චෙත්ථ **විහසද්දො, වෙහාසස්ස** වා **විහාදෙසො.** පක්ඛයුත්තතාය **පක්ඛී.** ඛෙන, ඛස්මිං වා ගච්ඡතීති **ඛගො.** අණ්ඩතො ජාතො. සක්කොති උද්ධං ගන්තුන්ති **සකුණො, සකුන්තො, සකුණී** ච, **සක** සත්තියං, උණො, උන්තො, උණී ච. පතන්තො ඩෙන්තො, පත්තෙන වා ගච්ඡතීති **පතඞ්ගො,** අපරත්‍ර **ත**ලොපො. මාතුකුච්ඡිතො, අණ්ඩතො චාති ද්වික්ඛත්තුං ජායතීති **ද්විජො.** උඩ්ඩනාදීසු වක්කං කුටිලං අඞ්ගං ගීවාදිකං එතස්ස, වක්කෙන ගමනෙන අඞ්ගතීති වා **වක්කඞ්ගො.** පත්තෙන යාති, තං වා යානං එතස්ස. පතති පතන්තො විය ආකාසතො හොතීති **පතන්තො.** නීළෙ කුලාවකෙ ජායතීති **නීළජො.**

වට්ටකාදයො, පොක්ඛරසාතකාදයො ච **තබ්භෙදා** තෙසං සකුණානං විසෙසා. **වට්ට** වට්ටනෙ, ණ්වු, **වට්ටකා** නාරී. මයූරප්පමාණො තදාකතිචිත්තපක්ඛො ජීවඤ්ජීවො දක්ඛිණපථාදීසු ජායතෙ, ''ජීවජීවා''ති සද්දං කරොතීති **ජීවඤ්ජීවො.** ''ජීවජීවො''ති නිරානුනාසිකාපි. චන්දිකායුත්තරත්තිප්පියො පක්ඛී **චකොරො, චක** පරිතක්කනෙ, උරො, උස්සො, චඞ්කොරොපි. **තර**තිස්මා ඉරො, ද්විත්තමිත්තඤ්ච, **තිත්තිරො.**

626. සල ගතියං, ණිකො, ළත්තං, **සාළිකා,** නාරී. කලං රවතීති **කරවීකො,** ඊකො, ලලොපො. **කරවීකො,** යස්ස සරො භගවතො සරෙන උපමීයතෙ, සො වුච්චති ''කරවීකො''ති. ජවෙන රවිනා සදිසො හංසො **රවිහංසො. කුස** සද්දෙ, ඨකො, ද්විත්තං, **කුසස්ස සස්ස තො, කුකුත්ථකො . කරණ්ඩ** භාජනත්ථෙ, අවො, **කරණ්ඩවො,** ජලචරො පක්ඛී. **බිලු** පතිත්ථම්හෙ, අ, **අවාදෙසො, බිලවො,** ''ගණ්ඩප්ලවො''ති ඛ්‍යාතො රත්තපක්ඛො මහාපක්ඛී පොක්ඛරසාතකො, පොක්ඛරස්ස සඤ්ඤා යස්ස **පොක්ඛරසාතකො, ඤ්ඤස්ස තො,** දීඝො ච, සමුදිතනාමමෙව වා තස්ස, තදා **සාද** අස්සාදනෙ, ණ්වු, **දස්ස තො, පොක්ඛරසාතකො.**

627. සත්තකං පක්ඛෙ. පතන්ති අනෙනාති **පතත්තං, යදාදිනා** තො, ද්විත්තං. **උබ** ගතියං, යු, උස්සෙ, අස්සු, **පෙඛුණං, ණ**ත්තං. **පත** ගමනෙ, තො, පාතතො තායතීති වා **පත්තං. පත** ගමනෙ, ඛො, **තස්ස කො, පක්ඛො.** පතිතුං ඉච්ඡති යෙන **පිඤ්ඡං,** නෙරුත්තො, **පත** ගමනෙ වා, ඡො, **ත**ලොපො, බින්දාගමො, අස්සි. ඡාද්‍යතෙ අනෙන **ඡදො. ගිර** නිග්ගිරණෙ, උ, ඉස්සත්තං, **ගමු** ගමනෙ වා, උ, මස්ස **රො.**

පක්ඛීනං බීජෙ ''අඋ''ඉති ඛ්‍යාතෙ **අණ්ඩං,** කච්ඡපාදීනං බීජෙපි, ''අණ්ඩං බගාදිකොසෙ වා''ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ. අඩි** අණ්ඩත්ථෙ, ණො, පෙසි, කොසොපි, **පිස** අවයවෙ, ඉ, පෙසි, ''පෙසියං පත්තභෙදෙ ච, කොසො පුමෙව ඉච්ඡිතො''ති [චින්තාමණිටීකා 15.37] **රුද්දො.** ද්වයං පක්ඛිගෙහෙ. **නීල** වණ්ණෙ, අ, ළත්තං, **නී** නයෙ වා, ඉලො. කුච්ඡිතං අණ්ඩවිනාසනාදිකං ලුනාතීති **කුලාවකං,** ණ්වු.

628. ද්වයං ගරුළානං මාතරි. විනො පක්ඛිනො නමන්ති යං **විනතා. ථීපුමද්වයං** ඉත්ථීපුරිසානං ද්වයං මිථුනං නාම, සඞ්ඛ්‍යානස්ස සඞ්ඛෙය්‍යනිස්සිතතාය ඉත්ථීපුරිසායෙව **මිථුනං, මිථ** සඞ්ගමෙ, උනො.

ඡක්කං යුගළමත්තෙ. **යුජ** යොගෙ, අ, **යුගං,** අලපච්චයෙ **යුගළං, ළ**ත්තං, යුගලම්පි. **උභ** පූරණෙ, ණො, **ද්වන්දාදෙසො** ච, **ද්වන්දං, යමු** උපරමෙ, ණ්වු, අලො ච, යමකං, යමලඤ්ච, අපච්චයෙ **යමං.**

629-631. **මණ්ඩල**න්තං සමූහෙ. සම්මා, විසෙසෙන ච ඌහතෙ පුඤ්ජීභූතත්තාති **සමූහො,** ණො, සමං සහ අවයවෙන ඌහති තිට්ඨතීති වා **සමූහො. ගණ** සඞ්ඛ්‍යානෙ, ගණීයති අවයවෙන සහාති **ගණො.** සහ අවයවෙන ගච්ඡතීති **සඞ්ඝාතො, හන** ගමනෙ, ණො, සහ අවයවෙන උදයතීති **සමුදායො,** දාගමො, මජ්ඣෙ දීඝො. සඤ්චිනොති අවයවන්ති **සඤ්චයො, චි** චයෙ. සහ අවයවෙන දුහයතීති **සන්දොහො, දුහ** පපූරණෙ. නිස්සෙසතො වහති අවයවන්ති **නිවහො.** අවයවං කත්වා බ්‍යාපියති ගච්ඡතීති **ඔඝො** [උච්‍යතෙ ඔඝො උච සමවායෙ සඋ නිපාතනා චස්ස ඝො (චින්තාමණිටීකා 15.39)]. විසන්ති අවයවා යස්මින්ති **විසරො,** අරො. අවයවං සමීපෙ කරොතීති **නිකරො.** එකෙකාපෙක්ඛාය අප්පත්ථෙන කසඞ්ඛාතා අවයවා ආයන්ති යස්මිං **කායො,** අථ වා කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං ආයොති **කායො,** සො විය අවයවානං උප්පත්තිට්ඨානං කායොති ඉධ සමූහො වුත්තො. අන්තත්ථෙන ඛංසඞ්ඛාතං අවයවං ධාරෙතීති **ඛන්ධො,** ඛාදති අවයවෙති වා **ඛන්ධො,** අමජ්ඣදීඝෙ **සමුදයො. සට** සටනෙ. සටනං රාසිභවනං, සටෙන්ති අස්සං අවයවාති **සටා.** සහ අවයවෙන එතීති **සමිති,**ති. සහ අවයවෙන ගච්ඡතීති **සංහති, හන** ගතියං,ති, නලොපො. **රස** අස්සාදනෙ, ඉණ. **පුඤ්ජ** කුච්ඡායං. සහ අවයවෙන බ්‍යාපෙත්වා අයතීති **සමවායො. පූගො** තම්බුලෙපි. ජනෙති අවයවෙති **ජාතං,** තො. කං අත්තානං දෙතීති කදො, චක්ඛාදිකො සරීරාවයවො. කදො විය කදො, අවයවො, තං චකති ආදදාතීති **කදම්බකං.** විසෙසෙන ඌහන්ත්‍යස්මිං අවයවා **බ්‍යූහො.** විතනොති අවයවෙති **විතානං,** ණො. **ගුප** රක්ඛණෙ, ඛො, **පස්ස මො, ගුම්බො,** ගුම්බම්පි. කලං අවයවභාවං පාති රක්ඛතීති **කලාපො,** ''කලා සොළසමො භාගො''ති හි වුත්තත්තා **කලා**සද්දො භාගත්ථොපාත්‍යීති ඤායති. **ජල** දිත්තියං. ජලති අවයවෙනාති **ජාලං.** අවයවෙන මණ්ඩතීති **මණ්ඩලං, මණ්ඩ** විභූසායං, අලො.

632. සාද්ධපජ්ජෙන ගණභෙදා වුච්චන්තෙ. තත්‍ර ජාත්‍යාදීහි සමානානං පාණීනං, අපාණීනඤ්ච ගණො වග්ගො නාම, යථා ''බන්ධුවග්ගො, කවග්ගො''ච්චාදයො, **වජ්ජ** වජ්ජනෙ, වජ්ජෙති අසමානජාත්‍යාදයොති **වග්ගො,** ණො, **ජ්ජස්ස ග්ගො.** ජන්තූනං සමානජාතියානං, විජාතියානඤ්ච ගණො ''සඞ්ඝො, සත්ථො''ති වොච්චතෙ, යථා ''භික්ඛුසඞ්ඝො, වාණිජසත්ථො''ච්චාදයො. සංහඤ්ඤන්තෙ නිබ්බිසෙසෙන ඤායන්තෙ අවයවා තස්මින්ති **සඞ්ඝො,** රො. සරන්ති වත්තන්ති අවයවා යස්මින්ති **සත්ථො,** ථො, **රස්ස තො.**

සජාතිකානං සමානජාතිකානං ජන්තූනමෙව ගණො කුලං නාම, යථා ''ඛත්තියකුලං, ගොකුල''මිච්චාදයො. **කුල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, බන්ධුම්හි ච, අ, **කුලං. සධම්මීනං** සමානධම්මානමෙව ජන්තූනං ගණො නිකායො නාම, යථා ''භික්ඛුනිකායො''ති. චි චයෙ, ණො, නිබ්බිසෙසෙන චිනොති අවයවෙති **නිකායො.**

සජාතියතිරච්ඡානානංයෙව ගණො ''යූථො''ත්‍යුච්චතෙ, සො වානිත්ථී, යථා ''හත්ථියූථො, මිගයූථ''මිච්චාදයො, **යු** මිස්සනෙ, ථො, දීඝාදි, **යූථො,** ''ගණො පසූනං සමජො, සමාජොඤ්ඤෙස'මුච්චතෙ''ති [අමර 15.42 ගාථායං පස්සිතබ්බං] ඉධානාගතවචනම්පි ඤාතබ්බං.

633. චතුක්කං ගරුළෙ. කනකරුචිරත්තා සොභනො පණ්ණො පක්ඛො යස්ස **සුපණ්ණො.** විනතාය නාම මාතුයා අපච්චං **වෙනතෙය්‍යො,** ණෙය්‍යො. ගරං විසධරං හන්තීති **ගරුළො,** ණො, රන්තස්සු, **හස්ස** ච ළත්තං, වණ්ණවිකාරො, ගරුඩො. පක්ඛිසීහො, උළුතීසො, වජිරතුණ්ඩො, සුධාහරො, සුවණ්ණපක්ඛො, භුජගාසනොපි [තිකණ්ඩසෙස 1.1.42].

පිකන්තං කොකිලෙ. පරෙන විජාතියෙන කාකෙන පොසිතොති **පරපුට්ඨො, පුස** පොසනෙ, තො. පරෙන භතො පුට්ඨො **පරභතො, භර** ධාරණපොසනෙසු, තො. **කුණ** සද්දොපකරණෙසු, අලො. **කුක, වක** ආදානෙ, ඉලො, **කොකිලො.** අපිහිතො කායතීති **පිකො, අපි** අන්තරධානෙ, වණ්ණනාසො, අපිස්සාකාරලොපො.

634. අට්ඨකං මොරෙ. **මුර** සංවරණෙ, ණො. **මය** ගතියං, ඌරො, මහියං රවතීති වා **මයූරො,** ධාතුස්ස අත්ථාතිසයෙන යොගොති නෙරුත්තො. වරහං සිඛණ්ඩො, තංයොගා **වරහී.** නීලා ගීවා කණ්ඨො යස්ස, භුජඞ්ගභුජොපි.

ද්වයං මයූරමත්ථකසිඛායං. සිඛා අග්ගිජාලායඤ්ච, පුබ්බෙ වුත්තා.

635-636. චතුක්කං මයූරකලාපෙ. සිඛණ්ඩිනො අයං **සිඛණ්ඩො, වරහ** පාධාන්‍යෙ, පරිභාසනහිංසාදානෙසු ච, කරණෙ අ. කො මයූරො ලසති යෙන **කලාපො,** ණො, **සස්ස පො. පී** තප්පනකන්තීසු, ඡො, නිග්ගහීතාගමො, රස්සො ච. ද්වයං මොරස්ස පිඤ්ඡට්ඨෙ අක්ඛිසණ්ඨානෙ. **චදි** හිලාදනෙ, දිත්තියඤ්ච, ණ්වු. මෙචකො කණ්හවණ්ණෙපි වුත්තො.

අළ්‍යන්තං භමරෙ, ඡ පදානි අස්ස. මධුං වතයති භුඤ්ජතෙ **මධුබ්බතො, වත** භොජනෙ. **භම** අනවට්ඨානෙ, පුප්ඵමත්ථකෙ භමතීති **භමරො,** අරො. **අර** ගමනෙ, ඉ, ළත්තං.

චතුක්කං ගෙහවනකපොතෙසු. පාරෙන සබලෙන ආපතතීති **පාරාපතො,** පාරවතොපි. **කප** අච්ඡාදනෙ, **කම්ප** චලනෙ වා. ඔතො, පරපක්ඛෙ මලොපො. **කුක** ආදානෙ, අටො, උස්සත්තමස්සුත්තඤ්ච. පකාරෙන රවතීති **පාරෙවටො, රු** සද්දෙ, අටො, උපසග්ගස්ස දීඝො, අස්සෙ, **පාරෙවටො,** පරෙවටොපි.

> ‘‘පාරාවතො ච ඡෙජ්ජො ච,
> කපොතො රත්තලොචනො;
> පාරාපතො කලරවො,
> පත්තී සෙනො සසාදනො’’ති [චින්තාමණිටීකා 15.14]. –

රහසො.

637. ද්වයං ගිජ්ඣෙ. **ගිධ** අභිකඞ්ඛායං, යො, **ඣස්ස ඣො,** අසරූපද්විත්තං, **ඣ**පච්චයෙන වා සිද්ධං, තථා ධස්ස **ජො.** ගිධතිස්මා අ, නිග්ගහීතාගමො, ඉස්සත්තං, **ගන්ධො.** තිකං සෙනසාමඤ්ඤෙ. කුක්කුටාදීනං කුලං ලුනාති ඡින්දතීති **කුලලො, කුල** සන්තානෙ වා, අලො. **සෙ** ගමනෙ, නො. සත්තානං හිංසනතො බ්‍යග්ඝො විය බ්‍යග්ඝි, සත්තෙ නාසෙතීති නාසො. බ්‍යග්ඝි එව නාසොති සමුදිතනාමං.

සකුණග්ඝාදයො තයො **තබ්භෙදා** තස්ස සෙනස්ස විසෙසා. සකුණං හන්තීති **සකුණග්ඝි,** සින?. **අට** ගමනෙ, ණො. **ආටො.** දබ්බිසදිසං තුණ්ඩං යස්ස ද්විජස්ස සො **දබ්බිමුඛද්විජො.** ‘‘දබ්බිමුඛද්විජො ආටො නාමා’’තිපොයකො අත්ථො, තදා ද්වෙයෙව සෙනභෙදා.

638. චතුක්කං උලූකෙ. ‘‘උහු’’න්ති සද්දං කරොතීති **උහුඞ්කාරො.** ‘‘උද්ධං කණ්ණා යස්ස උද්ධංකණ්ණො’’ති සම්පත්තෙ නිරුත්තිනයෙන **උලූකො** [උලභිනෙත්තෙපී දහත්‍යුලූකො, උද්ධොලොකනා ඉති නිරුත්තම (අමරකොසුග්ඝාටනටීකා 15.15)], උවති සමවෙති කොටරන්ති වා නිපාතනා. **කුස** අක්කොසෙ, යස්ස අමනාපතාය සද්දෙන ලොකා කොසන්ති, සො **කොසියො,** කොසිතබ්බොති කත්වා, කොටරෙ වසතීති වා **කොසියො,** නෙරුත්තො, වායසානං කාකානං අරි සත්තු, සක්කභ්වයො, දිවාන්ධො වක්කනාසිකො, හරිනෙත්තො, දිවාභීතො, කාකභීරු, රත්තිචාරීපි.

වායසන්තං කාකෙ. ‘‘කා’’ඉති සද්දං කායතීති **කාකො.** රිට්ඨං මරණලක්ඛණං, තදස්ස නත්ථී **අරිට්ඨො. ධඞ්ක** ඝොරවාසිතෙ, අ. බලිනා පුට්ඨො භතො. **වය** ගමනෙ, වයො එව **වායසො,** සකත්ථෙ සො, සකිංපජො, අත්තඝොසො, පරභරො, බලිභුජො, ගුළ්හමෙථුනොපි. සකිං එකවාරංපජා පසූති යස්ස. ‘‘කාක’’ඉච්චත්තානං ඝොසයති. විජාතියං කොකිලං භරති.

639. කාකො විය උලති ගච්ඡතීති **කාකොළො,** ළත්තං. දොණකාකො, දද්ධකාකොපි. ද්වයං ‘‘බී-ලෝං’’ඉති ඛ්‍යාතෙ සකුණෙ. **ලූ** ඡෙදනෙ, ණො, **වස්ස පො, ලාපො,** ලාවොපි. ලෙඩ්ඩු විය අකතීති **ලටුකිකා** [ලෙඩ්ඩුකිකා (ක.)],

ණ්වු.

තිකං හත්ථිලිඞ්ගසකුණෙ. වාරණසදිසත්තා **වාරණො.** හත්ථිනො ලිඞ්ගං ඤාපකං සොණ්ඩං යස්මිං විජ්ජතීති **හත්ථිලිඞ්ගො.** හත්ථිසොණ්ඩං යස්මිං විජ්ජති, සො හත්ථිසොණ්ඩො ච විහඞ්ගමො චෙති **හත්ථිසොණ්ඩවිහඞ්ගමො.**

640. ද්වයං උක්කුසෙ. උච්චං කොසතීති **උක්කුසො, කුස** සද්දෙ, අ. **කුර** සද්දෙ, අරො, ඊයං කුරරී. කොලට්ඨිපක්ඛිම්හි ''උභුත''ඉති ඛ්‍යාතෙ පක්ඛිම්හි කුක්කුභො. කොලට්ඨිඅජ්ඣොහාරකො පක්ඛී **කොලට්ඨිපක්ඛී.** ''කුක්කු''ඉති සද්දායතීති **කුක්කුභො,** භො, **කුක** අච්හානෙ වා, උභො.

තිකං සුවෙ. **සු** සවනෙ. මනුස්සසද්දම්පි සුණාතීති **සුවො,** අ, **උ**වාදෙසො. ''කී''ඉති සද්දං කරොතීති **කීරො.** කරොති මනුස්සසද්දන්ති වා **කීරො.** අ, අස්සී. **සුක** ගතියං, සුන්දරං , සුට්ඨු වා මනුස්සසද්දං කායතීති **සුකො.** ද්වයං කුක්කුටමත්තෙ. තම්බා චූළා යස්ස. කුක්කුටතීති **කුක්කුටො, කුක, චක** ආදානෙ වා, අටො.

641. ද්වයං නිජ්ජිව්හෙ. නත්ථි ජිව්හා යස්ස **නිජ්ජිව්හො.** ද්වයං කොඤ්චසකුණෙ. ඉත්ථිලිඞ්ගෙන මිථුනානං නාමානි. **කොඤ්ච** කොටිල්‍යප්පිභාවෙසු, අ, **කොඤ්චා. කන්ත** ඡෙදනෙ, යු, නදාදි, අස්සු. කුණ්ඩනීපි, **කුණ්ඩ** දාහෙ.

ද්වයං චක්කවාකෙ. චක්කෙන චක්කසද්දෙන උච්චතෙ **චක්කවාකො,** ණො. **වච** වියත්තියං වාචායං, චක්කමිච්චාව්හා යස්ස, රථඞ්ගාව්හයනාමකොපි, රථඞ්ගං චක්කං, තස්ස අව්හයො රථඞ්ගාව්හයො, සො නාමං අස්ස **රථඞ්ගාව්හයනාමකො,** තෙන රථඞ්ගනාමො රථචරණසමානො අව්හයො චොච්චතෙ.

ලක්ඛිතලක්ඛණා චාත්‍ර, ලක්ඛණොපචරිතවුත්තියා, ගොණමුඛ්‍යාය වා වුත්තියා ලක්ඛිතෙන අත්ථෙන යත්‍ර අත්ථන්තරං ලක්ඛ්‍යතෙ, සා **ලක්ඛිතලක්ඛණා.** යථා ''රථාවයවායුධො'' ඉච්චත්‍ර රථාවයවසද්දෙන චක්කං ලක්ඛ්‍යතෙ, න තදාකති තන්නාමො වායුධවිසෙසො. ''පන්තිරථො''ඉච්චත්‍ර පන්තිසද්දෙන දසක්ඛරං ඡන්දො ලක්ඛ්‍යතෙ, න දසසද්දො, තෙහි තු ආයුධරථසද්දසන්නිවෙසො ''චක්කාවයවායුධො, දසරථො'' ඉති දෙවවිසෙසො, රාජවිසෙසො ච ලක්ඛ්‍යතෙ, තථාත්‍රාපි ''රථඞ්ග''න්ත්‍යනෙන රථෙකදෙසො ලක්ඛීයතෙ, ''අව්හායතෙ''ඉච්චනෙන ච පරිභාසනං, න තෙනාපි වාකසද්දො. තෙහි ච අඤ්ඤමඤ්ඤසන්නිවෙසො චක්කවාකොති පක්ඛිවිසෙසො ලක්ඛීයතෙති ගුණතො සුක්කාදීහි එවංගතා ගොණී වුත්ති.

ද්වයං චාතකෙ. අයං මෙඝජලපායී, **සර** හිංසායං, සරණං සාරො, තං ගච්ඡතීති **සාරඞ්ගො.** ''චාතකෙ හරිණෙ පුමෙ, සාරඞ්ගො සබලෙ තිසු''ති [චින්තාමණිටීකා 23.23] **රභසො. චත** යාචනෙ, ණ්වු, ථොකකොපි, ථොකං කං ජලං ඊහනීයට්ඨෙන අස්සත්ථි **ථොකකො.**

642. ද්වයං පක්ඛිබිළාලෙ. **තුල** උම්මානෙ, ඉයො. පක්ඛයුත්තො බිළාලො, ''සූ''.

ද්වයං රුක්ඛකීටබාදකෙ. සතං පත්තානි අස්ස. සරති කීටෙති **සාරසො,** සො, ''ඛාච සා''.

ද්වයං කාකෙහි සද්ධිං නීළං කත්වා වසනකෙ සුක්කසකුණෙ. **චක** ආදානෙ, අ. සෙතවණ්ණතාය සුක්කො ච සො කාකෙහි සද්ධිං නිවාසනතො, කාකසණ්ඨානත්තා වා කාකො චෙති **සුක්කකාකො.**

ද්වයං විසකණ්ඨිකායං. **බල** පාණනෙ, ණ්වු, දීඝො, ආකො වා. විසසදිසො කාළවණ්ණො කණ්ඨො යස්සා සා **විසකණ්ඨිකා,** එතිස්සා පුමො නාම න විජ්ජති. වුත්තඤ්ච අපදානෙ –

> ''යථා බලාකයොනිම්හි, න විජ්ජති පුමො සදා;
> මෙඝෙසු ගජ්ජමානෙසු, ගබ්භං ගණ්හන්ති තා තදා''ති [අප. ථෙර. 1.1.511].

643. ද්වයං කඞ්කෙ. ලොහසදිසො පිට්ඨි යස්ස **ලොහපිට්ඨො. කඞ්ක** ලොල්‍යෙ, අ, **කඞ්කො.**

ද්වයං පත්තකණ්ඨෙ. ඛඤ්ජො විය චරතීති **ඛඤ්ජරීටො,** ඊටො. පස්සන්තානං ඛං සුඛං ජනෙතීති **ඛඤ්ජනො. ඛඤ්ජ** ගතිවෙකල්‍යෙ වා, යු.

ද්වයං ගාමචාටකෙ, චාටකමත්තෙ වා. කලහං රවතීති **කලවිඞ්කො,** යදාදි. කං සුඛං ලුනාතීති වා **කලවිඞ්කො,** ඉකො, නිග්ගහීතාගමො ච. **චට** භෙදෙ, ණ්වු, **චාටකො.**

ද්වයං වෙළුරියච්ඡවිලොමෙ චිත්‍රපක්ඛෙ ''සුවණ්ණචූළෙ''ති ඛ්‍යාතෙ. **දිභ** සන්ථම්භෙ, ද්විත්තං, බින්දාගමො ච. ''කි''ඉති සද්දං කරොතීති **කිකී,** ණී, චාසො, දිවිපි [චාසො කිකිදිවි (අමර 15.16)].

644. ද්වයං මෙසසාමෙ ''ටී-ටෝ''ඉති ඛ්‍යාතෙ. කදම්බයොගා **කාදම්බො.** කාළවණ්ණො හංසො **කාළහංසො,** කාලහංසොපි.

ද්වයං ''ඩහෙ-ඩො''ඉති ඛ්‍යාතෙ සකුණෙ. සකුන්තො වුත්තො, ''සකුන්තො පක්ඛිභෙදස්මිං, භාසපක්ඛිබගෙසු චෙ''ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ.** සුන්දරාකාරෙන පක්ඛෙන යුත්තො සකුණො භාසපක්ඛී, ''භාසන්තො සුන්දරාකාරෙ, භාසන්තො භාසපක්ඛිනී''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහෙ.**

ද්වයං ''න්වා-මී-ස්වෙ''ඉති ඛ්‍යාතෙ නීලපක්ඛිනි. ධූම්‍යං ධූමං අටති සහතීති **ධූම්‍යාටො,** ණො. කාළවණ්ණතාය කුච්ඡිතං ලිඞ්ගං යස්ස. හිඞ්ගොපි.

ද්වයං ජලකුක්කුටෙ. **දා** ලවනෙ,ති, දාති ඌහති උස්සහතීති **දාත්‍යූහො,** ඛණ්ඩිතද්ධනිඉච්චත්ථො. කාලෙ සස්සමුතුම්හි කණ්ඨො කණ්ඩද්ධනි යස්ස **කාළකණ්ඨකො,** සමාසන්තෙ කො.

645. බුද්ධාදි මධුච්ඡිට්ඨකරාදිකො කම්මභූතො ''මක්ඛිකාභෙදො''ත්‍යුච්චතෙ, **මක්ඛ** සඞ්ඝාතෙ, ණ්වු, මක්ඛිකා, තාසං භෙදො **මක්ඛිකාභෙදො.** පිඞ්ගලමක්ඛිකායං ''මිහණ''ඉති ඛ්‍යාතායං ද්වයං. **ඩංස** ඩංසනෙ, ඩංසො. දංසොපි, **ඩංස** ඛාදනෙ වා, පිඞ්ගලමක්ඛිකාතිවණ්ණනාමං.

මක්ඛිකාය අණ්ඩං ආසාටිකා නාම, **සට** අවයවෙ, ණ්වු. ද්වයං ''න්හං''ඉති ඛ්‍යාතෙ. පටං ගච්ඡතීති **පටඞ්ගො,** පතඞ්ගොපි, සරති හිංසතීති **සලභො,** අභො, **ල**ත්තං, **සල** ගමනෙ වා.

646. ද්වයං ''ෂෙං''ඉති ඛ්‍යාතෙ, **මක** පාණෙ, අසො, **මකසො.** ද්වයං නිදාසෙ නුහාදීසු වරණකමක්ඛිකායං. ''චීරි''ති සද්දායතීති **චීරී, චිරි** හිංසායං වා, නදාදි, දීඝාදි. **ඣල්ල** සද්දෙ, ණ්වු, **ඣල්ලිකා.**

ද්වයං තාලපත්තාද්‍යන්තරෙසු නිලීනායං චම්මපත්තායං. ජතු විය **ජතුකා,** උපමානෙ කො, ''රාමයෙ ජතුකං චම්මපත්තජතුකරෙසු ඊ''ති [චින්තාමණිටීකා 19.40] හි **රහසො.** අජිනං චම්මං පත්තං යස්සා **අජිනපත්තා.** ද්වයං හංසසාමඤ්ඤෙ. හන්ති අද්ධානං **හංසො.** සෙතො ඡදො පත්තං යස්ස. යථාකථඤ්චි බ්‍යුප්පත්තීති වුත්තත්තා අසෙතච්ඡදෙපි, චක්කඞ්ගො, මානසොකොපි, චක්කස්ස චක්කවාකස්සෙව අඞ්ගානි යස්ස. මානසං සරො ඔකො යස්ස.

647. යෙ **රත්තෙහි** ලොහිතෙහි **පාදතුණ්ඩෙහි** වරණවඤ්චූහි විසිට්ඨා සිතා ච සරීරෙ, තෙ රාජහංසා නාම, හංසානං රාජානො **රාජහංසා.**

මලීනෙහි පාදතුණ්ඩෙහි විසිට්ඨා යෙ තෙ මල්ලිකාඛ්‍යා, **මල, මල්ල** ධාරණෙ, ඉ, සඤ්ඤායං කො, ''මල්ලිකො හංසභෙදෙ ච, තිණසූලෙ ච මල්ලිකෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 15.24] **රුද්දො. ආඛ්‍යා**සද්දෙන බහුබ්බීහි. **අසිතෙහි** කණ්හෙහි පාදතුණ්ඩෙහි විසිට්ඨා යෙ, තෙ ධතරට්ඨා, ධතරට්ඨානං අපච්චානි **ධතරට්ඨා**ති, ණො.

648. තිකං තිරච්ඡානෙ. තිරියං අඤ්චයතීති **තිරච්ඡො,** තිරියස්ස තිරො, **අඤ්චතිස්ස ච්ඡො. යුම්හි තිරච්ඡානො,** තිරච්ඡානොයෙව **තිරච්ඡානගතං,** තබ්භාවං වා ගතං පත්තං, තෙසු වා ගතං අන්තොගධන්ති **තිරච්ඡානගතං, සියා**ති පකත්‍යානපෙක්ඛක්‍රියාපදං, භවත්‍යත්ථො වා හි කරොත්‍යත්ථො වා කදාචි පකත්‍යානපෙක්ඛො භවති, න පන විකත්‍යානපෙක්ඛො. තථා කදාචි උභයාපෙක්ඛොපි භවති, න පනුභයානපෙක්ඛොති සබ්බත්‍රෙවං. සීහාදිවග්ගො.

අරඤ්ඤාදිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පාතාලවග්ගවණ්ණනා

649-650. චතුක්කං පාතාලෙ. අධරං භුවනං **අධොභුවනං.** පතන්ති අස්මිං **පාතාලං,** අලො, මජ්ඣෙ දීඝො. නාගානං ලොකො. රසාය තලං **රසාතලං.**

සොබ්භන්තං ඡිද්දමත්තෙ. **රණ** සද්දෙ, ධො, **න**ත්තං, යදාදි. **වර** දිත්තියං. විගතො වරො වාරණං අස්ස **විවරං, ඡිදි** ද්විධාකරණෙ, දො. **කුහ** විම්හයනෙ, අරො. **සුස** සොසනෙ, ඉරො. **බිල** භෙදනෙ, අ. **සුස**තො ඉ, **සුසි. ඡි**න්දිත්වා ගච්ඡතීති **ඡිග්ගලං,** යදාදි. සුට්ඨු අබ්භං ආකාසං අස්මිං **සොබ්භං.**

''සුසිර''න්ති ඡිද්දසාමඤ්ඤෙ යං නපුංසකවචනං, තං **සච්ඡිද්දෙ** ඡිද්දවති දබ්බෙ තීසු, යථා ''සුසිරො රුක්ඛො, සුසිරා චිඤ්චා, සුසිරං කට්ඨ''න්ති.

ද්වයං භූමිඡිද්දෙ. **කාස** දිත්තියං, උ. **අව** රක්ඛණෙ, අටො, **ආවාටො,** අවාටොපි. ද්වයං සප්පානං රාජිනි. වසු රතනං යස්සත්ථීති **වාසුකී.**

651. ද්වයං නාගානං රාජිනි. දෙවෙහිපායස්සන්තො නොපලද්ධොති **අනන්තො,** සෙසොපි, **සිස** හිංසායං, සිසති කප්පන්තෙති **සෙසො, අ.**

ද්වයං අජගරෙ. **වහතිස්මා අසො, වාහසො.** අජං ඡාගං ගිලතීති **අජගරො,** අ, ඉස්සත්තං, ලස්ස **ර**ත්තඤ්ච. සයිපි, සයනසීලො **සයී.**

ද්වයං ගොනසසප්පෙ ''ඩා-චවෙ''ඉති බ්‍යාතෙ. ගවස්සෙව නාසා අස්සාති **ගොනසො,** සඤ්ඤායං **නාසසද්දස්ස නසො** කතො [පාණිනි 5.4.119]. තිලං ඉච්ඡතීති **තිලිච්ඡො,** තිරියං අඤ්චතීති වා **තිලිච්ඡො,** යදාදි.

ද්වයං දෙඩ්ඩුභෙ, යො ''ජලසප්පො''ති වුච්චති. දෙඩ්ඩුනා රාජියා උභතීති **දෙඩ්ඩුභො.** පිට්ඨෙ රාජියොගා **රාජුලො,** උලො, බධිරසප්පෙපොයතෙ.

652. කම්බලො ච අස්සතරො චාති ඉමෙ ද්වෙ නාගකුලා මෙරුපාදෙ වසන්ති.

ද්වයං වෙස්මනිවුට්ඨසප්පෙ. ''වම්මනී''තිපි පාඨො. ''අසුද්දො සරසප්පො''ති වුත්තත්තා නිබ්බිසතාය අමාරිතත්තා සීලයුත්තං අත්තා මනො යස්මිං **සිලුත්තො,** අස්සු, රස්සාදි.

ද්වයං රුක්ඛග්ගාදීසු නිවුට්ඨසප්පෙ. නීලො හරිතො සප්පොති **නීලසප්පො.** ''නීලො කණ්හම්හි හරිතෙ''ති හි **තාරපාලො.** පඨමකාලෙ සිලායං භවතීති **සිලාභූ.**

653-654. **විසධරන්තං** සප්පමත්තෙ. ආසියං විසං එතස්ස **ආසීවිසො,** ආසී සප්පදාඨා. **භුජ** කොටිල්ලෙ, කුටිලායමානො ගච්ඡතීති **භුජඞ්ගො,** එවං **භුජගො, භුජඞ්ගමො** ච. **අහි** ගමනෙ, ඉ. සරන්තො සප්පති ගච්ඡතීති **සරීසපො,** අස්සී, සංයොගලොපො, අලුත්තසමාසොයං, භුජඞ්ගභුජඞ්ගමාපි, සබ්බධරකතෙ පන ''භුසං, පුනප්පුනං වා කුටිලං සප්පතීති සරීසපො''ති වුත්තං. එණයොගා, ඊ, **එණී. සප්පතිස්මා** අ, භූමිවුට්ඨයෙන ගත්තෙන ගති සප්පනං. අරං සීඝං ගච්ඡතීති **අලගද්දො, මස්ස දො, රස්ස ල**ත්තඤ්ච, අලගද්දො, ජලසප්පෙපායං, ''අලගද්දො ජලවාළො''ති [අමර 8.5] හි **අමරසීහො.** භොගො එණිකායො, තංයොගා **භොගී.** පන්නං ගච්ඡතීති **පන්නගො,** පාදෙහි වා න ගච්ඡතීති **පන්නගො.** ද්වෙ ජිව්හා අස්ස. උරසා ගච්ඡතීති **උරගො.** විසෙසෙන ආලාති ගණ්හාති ආයුන්ති **වාළො, ලස්ස ළ**ත්තං, **වා** ගමනෙ වා, අලො. දීඝසරීරතාය **දීඝො.** දීඝා පිට්ඨී යස්ස, සමාසෙ කො. උදරමෙව පාදො යස්ස. විසං ධරති. චක්කී, කුණ්ඩලී, ගූළ්හපාදො, චක්ඛුස්සවො, කාකොදරො, දබ්බීකරො, බිලෙසයො, ජිම්හගො, පවනාසනොපි. සිරසි චක්කයොගා **චක්කී.** කුණ්ඩලම්ව වපු අස්සත්ථීති තංයොගා **කුණ්ඩලී.** චක්ඛුනා සුණොතීති **චක්ඛුස්සවො.** කාකොදරම්ව උදරං අස්ස. දබ්බිගතිකත්තා එණා දබ්බී, තං කරොති බන්ධතීති **දබ්බීකරො.** සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙපි කණ්හසප්පාදියෙව දබ්බීකරො. ජිම්හං කුටිලං ගච්ඡතීති. පවනාසනො වාතභොජී.

එණිනො සප්පස්ස **තනු** කායො භොගො නාම. භුජතීති **භොගො, භුජ** කොටිල්ලෙ, ණො.

655-656. ද්වයං සප්පස්ස දාඨායං. අසති යෙන අසං, මුඛං, තස්මිං භවා **ආසී,** සප්පස්ස දාඨා දන්තුත්තමා. ද්වයං සප්පස්ස ජිණ්ණතචෙ , නිමුච්චතෙ යස්මා සප්පොති, ණො. කඤ්චුකසදිසත්තා **කඤ්චුකො. සමා** තුල්‍යත්ථා.

ද්වයං විසමත්තෙ. සොණිපථගතං විසති දෙහන්ති **විසං, විස** පවෙසනෙ. ගිරතීති **ගරළං,** අළො.

හලාහලො, කාළකූටො, **ආදිනා** කාකොලාදයො ච සත්තාති ඉමෙ නව **තබ්භෙදා** තස්ස විසස්ස භෙදා. වුත්තඤ්ච –

> ''පුමෙ පණ්ඩෙ ච කාකොල-කාළකූටහලාහලා;
> සොරට්ඨිකො සුක්කිකෙය්‍යො, බ්‍රහ්මපුත්තො පදීපනො;
> දාරදො වච්ඡනාභො ච, විසභෙදා ඉමෙ නවා''ති [අමර 8.10-11].

තත්‍ර හලාහලො පුමෙ, **වා**කාරෙන නපුංසකෙපි, ''හාලාහල''න්ති හි **තිකණ්ඩසෙසෙ** [තිකණ්ඩසෙස 1.8.5] දීඝාදිපි. තාලපත්‍රසණ්ඨානො නීලපත්‍රො ගොථනාකතිඵලො ගච්ඡො හලාහලො. අස්ස ච සමීපෙ රුක්ඛාදයො ඩය්හන්තෙ. හිමවති, කික්කින්දායං, කොඞ්කණෙසු, දක්ඛිණසමුද්දෙ ච ජායතෙ, හනතීති හලො, අ, **නස්ස ලො,** හලානම්පි හලො **හලාහලො,** මජ්ඣෙදීඝො. තිරියලෙඛාය චිතං ද්විජපදෙහි යුත්තං, තථා ගණ්ඨීහි බ්‍යාපිතං බින්දූහිදෙව යං ඝනතරෙහි, තං කාළකූටං. ඉදඤ්ච පුථුමාලිනාමස්සාසුරස්ස සොණිතම්හා එව අසුරසමයෙ [දෙවාසුරරණෙ (?)] සමුප්පන්නස්ස

අස්සත්ථරුක්ඛසදිසස්ස රුක්ඛස්ස නියාසො, අහිච්ඡත්තමලයකොඞ්කණසිඞ්ගවෙරපබ්බතාදීසු වොප්පජ්ජතෙ. වණ්ණෙන කාළඤ්ච තං සත්තානං ජීවිතහරණතො ලොහමුග්ගරසදිසතාය කූටඤ්චෙති **කාළකූටං.**

බ්‍රහ්මපුත්තො තු කපිලො, මලයද්දිභවො බරො;
පදීපනො තු දහනො, රත්තවණ්ණො'ඤ්ජනද්දිජො [චින්තාමණිටීකා 8.10-11].

දරදෙ භවො **දාරදො,** සුප්පභනාමකො තංදෙසපසිද්ධො ච. වච්ඡනාභො සින්දුවාරපත්තසදිසො ච තංසමීපෙ රුක්ඛො න වද්ධතෙ, තංසම්ඵස්සවායු ච ජරයති, විඤ්ඤායං, කික්කින්දායඤ්ච ජායතෙ, එවං විසන්තරානම්පි සරූපං ආගමතො විඤ්ඤෙය්‍යං.

ද්වයං ධනත්ථං සප්පග්ගාහෙ. වාළං සප්පං ගණ්හනසීලතාය **වාළගාහී.** අහිනො තුණ්ඩෙන මුඛෙන දිබ්බතීති **අහිතුණ්ඩිකො,** ණිකො, ''වාළග්ගාහො'හිතුණ්ඩිකො''ති [අමරකොසෙ 8.11-ගාථායම්පි] **අමරමාලා.**

657. තිකං නිරයෙ. අයො ඉට්ඨඵලං, සො නිග්ගතො අස්මාති **නිරයො,** නින්දිතො රයො ගමනං එත්ථාති වා **නිරයො.** දුට්ඨා ගති **දුග්ගති.** අපුඤ්ඤෙ නෙතීති **නරකො,** ණ්වු, රන්තො ච, **නරකො.**

තෙසු නිරයෙසු යො ''මහානිරයො''ති වුත්තො, සො අට්ඨධා හොතීති තං දස්සෙති **''සඤ්ජීවො''**ච්චාදිනා සිලොකෙන. මරන්තාපි කම්මඵලානුභවනත්ථං පුනප්පුනං ජීවන්ති අස්මිං **සඤ්ජීවො.** යත්ථ නිරයෙ නෙරයිකානං සරීරානි වඩ්ඪකීනං කාළසුත්තෙන සඤ්ඤාණං කත්වා වාසියා තච්ඡන්ති, සො **කාළසුත්තො.** භුසං, පුනප්පුනං වා දුක්ඛිතසද්දෙන රවන්ති අස්මිං **රොරුවො,** මහන්තො ච සො රොරුවො චාති **මහාරොරුවො.** පුන ''රොරුවො''ති චූළරොරුවො වුත්තො. භුසං පතන්ති අස්මිං **පතාපනො,** ''වීචි තරඞ්ගෙ අප්පෙ වා''ති **රුද්දො,** නත්ථි සුඛස්ස වීචි ලෙසොපි අත්‍රාති **අවීචි,** ''වීචි සුඛතරඞ්ගෙසු''ති **තිකණ්ඩසෙසො** [තිකණ්ඩසෙස 3.3.78], තස්මා නත්ථි වීචි සුඛං එත්ථාති **අවීචි.** සමන්තතො ආගතෙහි පබ්බතෙහි හඤ්ඤන්ති අත්‍රාති **සඞ්ඝාතො.** තපන්ති අත්‍ර **තාපනො, ඉති**සද්දො අට්ඨන්නං පරිසමාපනත්ථො.

658. **තත්ථ** නිරයෙසු වෙතරණී ච ලොහකුම්භී චාති ඉමෙ ද්වෙ නිරයා **ජලාසයා** ජලාධාරා, තෙ ච ඊයං, තරණී නාවා, සා නත්ථි යස්සං **වෙතරණී.** ලොහමයා කුම්භී **ලොහකුම්භී.**

ද්වයං නිරයපාලෙ. කාරණා යාතනා, සා ච තිබ්බවෙදනා, තං කරොතීති **කාරණිකො.** නිරයගතසත්තෙ පාතීති **නිරයපො.**

ද්වයං නිරයගතසත්තෙ. නිරයං ගච්ඡතීති **නෙරයිකො.** නරකං ගච්ඡතීති **නාරකො.**

659. **උදධි** පරියන්තං සමුද්දස්ස නාමං. අණ්ණො ජලං, සො චාති ගච්ඡති යස්මිං **අණ්ණවො,** අණ්ණො යස්මිං විජ්ජතීති වා **අණ්ණවො,** අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ වො. සගරෙහි රාජකුමාරෙහි ඛතො **සාගරො,** සානං ධනානං ආකරොති වා **සාගරො, කස්ස ගො, සාග** සංවරණෙ වා, අරො. සන්දතෙති **සින්ධු, සන්ද** සවනෙ, යදාදි. **උදි** ක්ලෙදනෙ, සම්මා ක්ලිදන්ති චන්දොදයෙ අස්මා ආපානීති **සමුද්දො.** ජලානි, උදකානි ච නිධීයන්තෙ, ධීයන්තෙ වාත්‍රාති **ජලනිධි, උදධි** ච, **උදකස්ස** උදාදෙසො.

තස්ස සමුද්දස්ස ඛීරණ්ණවො, **ආදිනා** ලවණොදො, දධ්‍යුදො, ඝතොදො, උච්ඡුරසොදො, මදිරොදො, සාදුදකො චාති ඉමෙ සත්ත මහණ්ණවවිසෙසා භවන්ති [බ්‍යාඛ්‍යාසුධා 1.10.2]. ඛීරවණ්ණො අණ්ණවො **ඛීරණ්ණවො.**

660. **අස්ස** සමුද්දස්ස **කූලදෙසො** තීරදෙසො වෙලා නාම, විගච්ඡන්ති ඉරා යස්සං **වෙලා,** ලත්තං. චක්කම්ව **සලිලානං** ජලානං **භමො** භමනං ආවට්ටො නාම, ආවට්ටන්ති ජලානි අත්‍රාති **ආවට්ටො.**

තිකං බින්දුම්හි. **ථු** අභිත්ථවෙ, වො, උස්සෙ. **විදි** අවයවෙ, උ, **බින්දු. ඵුස** ඵුසනෙ, තො, **ඵුසිතං.** පාකාරෙ, ගෙහාදිතිත්තියඤ්ච ජලනිග්ගමො **භමො** නාම, **භමු** අනවට්ඨානෙ.

661. සිලොකො උදකෙ. **ආප** බ්‍යාපනෙ, අප්පොති සබ්බත්‍රාති **ආපො.** පාතබ්බන්ති **පයො, පා** පානෙ, ණෙය්‍ය. රස්සො , **පයො. ජල** ධඤ්ඤෙ, අ. වාරයති නින්නොනතන්ති **වාරි, වර** නිසෙධෙ, ණි, වාරයති පිපාසන්ති වා **වාරි.** පීයතෙති **පානීයං,** අනීයො. සලතීති **සලිලං, සල** ගතියං, ඉලො. **උදි** ක්ලෙදනෙ, ණ්වු, උලොපො, දකං පිපාසච්ඡෙදං කරොතීති වා **දකං,** ''දා දානච්ඡෙදධාතූ''ති [එකක්ඛරකොස 20 ගාථා] හි **එකක්ඛරකොසෙ,** රස්සො. **අන** සද්දෙ, අ, ද්විත්තං, **අර** ගමනෙ වා, තො, **අන්නා**දෙසො, **ණ**ත්තං. **නී** නයෙ, ඊරො. **වන** සම්භත්තියං. වනීයතෙ පිපාසෙහීති **වනං. වා** ගමනෙ, අලො. තායතෙ පාලයතෙති **තොයං, තා** පාලනෙ, චුරාදි, යො, ආකාරස්සොත්තං. **අම්බ** සද්දෙ, උ, **අම්බු.**

උදි පසවනක්ලෙදනෙසු, ණ්වු, **උදකං. කර** කරණෙ, ක්වි, **කං.** කමලං, ඛීරම්පි, **කමු** ඉච්ඡාකන්තීසු, අලො. **ඛනු** හිංසායං, ඊරො, **න**ලොපො, **ඛී** ඛයෙ වා, ඛීරං.

662. චතුක්කං තරඞ්ගෙ. තරන්තො ගච්ඡති, තීරං වා ගච්ඡතීති **තරඞ්ගො,** අලුත්තසමාසො, පරත්‍ර ඊස්සත්තං. සයමෙව භිජ්ජතෙති **භඞ්ගො,** අ. **ඌහ** විතක්කෙ, මි, **හ**ලොපො, **ඌමි, අර** ගමනෙ වා, මි, අස්සූ, **ර**ලොපො. විම්භයං විචිත්තං චිනොතීති **වීචි,** ඉ, උපසග්ගස්ස දීඝො, එතෙ ද්වෙ පුමිත්ථියං.

උල්ලොලො, කල්ලොලො චාති ඉදං ද්වයං මහාවීචීසු කථ්‍යතෙ, **ලොල** උම්මාදනෙ, උල්ලොලයතීති **උල්ලොලො,** ණො, **උල** ගමනෙ වා, ඔලො, ද්විත්තං. **කල්ල** සද්දෙ, ඔලො, **කල්ලොලො.**

663. සිලොකද්ධං කද්දමෙ. ජලං බලතෙ **ජම්බාලො,** කම්මනි ණො, **ම**කාරො වණ්ණවිකාරො. **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, අලො. **පච** විත්ථාරවචනෙ, කම්මනි ණො. **චික්ඛ** වචනෙ, අලො, ද්විත්තං. **කද** මද්දෙ, අමො, ද්විත්තං.

ඡක්කං වාලුකායං. **පුල** මහත්ථෙ, ඉනො, ළත්තං. **වල** සංවරණෙ, ණ්වු, අස්සු, **වාලුකා,** ඊ. **වණ්ණ** සද්දෙ, **වණ්ණො. මර** පාණචාගෙ, උ, **මරු,** දෙවෙපි. **අර** ගමනෙ, උ, අස්සු, **උරු,** මහන්තෙපි, වණ්ණො ච මරු ච උරු ච **වණ්ණමරුරු. සිච** පග්ඝරණෙ, තො, **සිකතා,** ඊ.

664. ජලමජ්ඣගතං තලං කම්මභූතං ''අන්තරීපං, දීපො''ති වොච්චතෙ. ද්විධාගතානං ආපානං අන්තරගතං **අන්තරීපං,** ආකාරස්සී. ''අන්තරිය''න්ති වා පාඨො, තදා ද්විධාගතානං ආපානං අන්තරෙ භවං **අන්තරීය**න්ති විග්ගහො, අකාරස්සී. ද්විධාගතානි ආපානි අස්මිං හෙතුභූතෙති **දීපො.** වකාරආකාරානං ලොපො, ඉස්සී ච, **දීපො,** වාකාරෙන දීපම්පි.

පඤ්චකං තීරස්ස නාමං. **පාර තීර** කම්මසම්පත්තියං, චුරාදි, අ. **කූල** ආවරණෙ, ණො. රුධ ආවරණෙ, **රොධං.** අඤ්ඤපාරාදිනිවත්තනත්ථං **''පතීර''**න්ති වුත්තං. තට උස්සයෙ, අ, ඊයං, තටී.

665. පරම්හි තීරස්මිං **පාර**සද්දො, සො ච නපුංසකෙ, **පාර තීර** කම්මසම්පත්තියං, **පාර** සාමත්ථියෙ වා, පාරයති තරඞ්ගාදයො වාරෙතුන්ති **පාරං.** ඔරන්තුතීරං ''අපාර''න්ත්‍යුච්චතෙ, අවරෙ තීරදෙසෙ භවං **ඔරං,** ණො. පාරතො අඤ්ඤං තීරං **අපාරං.**

පඤ්චකං උළුම්පෙ. උළුතො දකතො පාති රක්ඛති උළුපො, සොයෙව නිග්ගහීතාගමවසෙන **උළුම්පො.** ප්ලවති, ප්ලවන්ති අනෙනාති වා **ප්ලවො, ප්ලව** ගමනෙ, ගමනං අත්‍ර ජලගමනං. **කුල** සන්තානෙ, අ, කෙ උලති ගච්ඡතීති වා **කුල්ලො,** අ, ද්විත්තං. තරන්ති අනෙන **තරො, තර** ප්ලවතරණෙසු. ගමනාගමනවසෙන පුනප්පුනං ජලෙ අරන්ති යාය, සා **පච්චරී,** අ, නදාදි.

666. තිකං නාවායං. තරන්ති යාය **තරණී,** යු, නදාදි, **ඉ**පච්චයෙ තරි, ඊම්හි තු **තරී. නු** ථුතියං, අ, වුඩ්ඪාවාදෙසා, **නාවා.** ද්වයං ලඞ්කාරථම්භෙ. **කුප** ගමනෙ, ණ්වු, **කූපකො,** අපච්චයො වා, තදා සකත්ථෙ කො. **කමු** ඉච්ඡායං, භො, සකත්ථෙ කො, අස්සු ච, **කුම්භකං.**

ද්වයං ''පෙ සෙං''ඉති ඛ්‍යාතෙ. තරස්ස පච්ඡාභාගෙ බන්ධිතබ්බොති **පච්ඡාබන්ධො.** ග'මිච්ඡිතදිසං අටති යෙන **ගොටවිසො,** ඉසො, **අ**වන්තො ච අස්සොත්තඤ්ච, **ගොටවිසො.** ද්වයං ''පෙ තමා''ඉති ඛ්‍යාතෙ. නාවාය කණ්ණො විය කණ්ණො, මහන්තො කෙනිපාතො, තෙන පවහණපතිසවනතො, තං ධරතීති, කම්මනි ණො. නාවාය යුත්තො **නාවිකො.**

667. ද්වයං නාවාය ගමනොපායෙ. අරති යෙනාති **අරිත්තං,** ඡදාදීහි තත්‍රණ, ඉකාරාගමො, ද්විත්තඤ්ච. කෙ ජලෙ නිපාතියතෙ **කෙනිපාතො,** අලුත්තසමාසොයං.

ද්වයං නියාමකෙ. පොතො පවහනං, තං වාහයතීති **පොතවාහො.** නියච්ඡති පොතන්ති **නියාමකො, යමු** උපරමෙ, **නි**පුබ්බො ගමනෙ, ණ්වු, **නියාමකො,** චුරාදි. නියාමකෙපි.

යෙ වාණිජා නාවාය වාණිජකම්මං ආචරන්ති, තෙ සංයත්තිකා නාම, සංයානං සංයාත්‍රා, දීපන්තරගමනං, ත්‍රණ, සා පයොජනමෙතෙසං **සංයත්තිකා,** ණිකො, **ර**ලොපො, රස්සො ච. **තප**ච්චයෙන වා සිද්ධං. පොතවාණිජාපි, පොතො පවහනං, තස්ස වාණිජා.

668. ලඞ්කාරාදයො, වීයාදයො ච නාවාය **අඞ්ගා** අවයවා. ලො ඉන්දො, තස්ස කාරණං **ලඞ්කාරො.** වටො වුච්චති සිවටො, තදාකාරතාය **වටාකාරො.** ''වටො කමද්දෙ නිග්‍රොධෙ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහො. එා** වුඩ්ඪියං, ඉයො, **වීයො.**

ද්වයං ‘‘තලක’’ඉති ඛ්‍යාතෙ. **පූ** පවනෙ, තො, වුඩ්ඪි, පවහති නියාමකෙති **පවහනං. වුත්තන්ති** ක්‍රියාපදං. ද්වයං කට්ඨම්බුවාහිනියං, **දුණ** ගතිහිංසාසු, අ, නදාදි, වුඩ්ඪි, **දොණී.** අම්බුං නෙති යෙන **අම්බණං,** උස්සත්තං, **ණත්තඤ්ච, අම්බ** සද්දෙ වා, යු.

669. තිකං ගම්භීරෙ. **ගමු** ගමනෙ, ඊරො, **භොන්තො** ච **මලොපො** ච, **ගභීරො. මාලොපෙ** තු **ගම්භීරො,** ගච්ඡන්තා භායන්ති අස්මින්ති වා **ගභීරො, ගම්භීරො** ච. **නිපුබ්බො මන** අභ්‍යාසෙ, ණො, **මස්ස නො. තබ්බිපක්ඛතො** ගම්භීරවිපරීතතො උත්තානං නාම, උග්ගතං තානං පමාණං අස්ස **උත්තානං,** අගම්භීරං.

ද්වයං අගාධෙ. **ගාධ** පතිට්ඨාකඞ්ඛාසු, ගන්ථෙ ච, නත්ථි ගාධං යත්‍ර **අගාධං.** න හෙට්ඨිමතලං ඵුසති යත්‍ර **අතලම්ඵස්සං.**

තිකං අප්පසන්නෙ. නත්ථි අච්ඡභාවො අත්‍ර **අනච්ඡො.** කලුසං පාපෙපි වුත්තං. **විල** භෙදනෙ, ණො, **ආවිලො.** අව රක්ඛණෙ වා, ඉලො.

670. තිකං නිම්මලෙ. **ඡො** ඡෙදනෙ, න ඡින්දති දස්සනන්ති **අච්ඡො,** ණො, සච්ඡොපි, **සර** විසරණෙ, තො, **අන්නාදෙසො.** නත්ථි මලං එතස්මිං **විමලො. ගභීරප්පභුති ගභීරාදයො විමලන්තා** තීසු ලිඞ්ගෙසු.

පඤ්චකං කෙවට්ටෙ. **ධා** ධාරණෙ, ඊවරො. මච්ඡෙ හන්ත්වා ජීවතීති **මච්ඡිකො,** ඉකො. මච්ඡෙ බන්ධති ජාලෙනාති **මච්ඡබන්ධො,** මච්ඡෙ වධතීති වා **මච්ඡබන්ධො,** නිග්ගහීතාගමො, කං ජලං, තස්ස ඊලක්ඛි, තාය වට්ටො වට්ටනං අස්සත්ථීති **කෙවට්ටො.** කෙවත්තොපි, ණො. ජාලෙ නියුත්තො, ජාලෙන හන්තීති වා **ජාලිකො,** දාසොප්‍යාත්‍ර, **දාස** දානෙ, අ, ‘‘දාසො කෙවට්ටහච්චෙසූ’’ති [චින්තාමණිටීකා 10.15] **රුද්දො.**

671-672. **ඣසාන්තං** මච්ඡෙ. **මස** ආමසනෙ, ඡො, **මරධාතුවසෙන** වා සිද්ධො, **මර** පාණචාගෙ, ඉනො, **රලොපො.** මුඛප්පදෙසෙ පුථූනි ලොමානි අස්ස **පුථුලොමො.** පාඨීනාදීනං මච්ඡත්තා විසෙසතො අලොමකෙප්‍යස්ස වුත්ති. **ඣස** හිංසත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, අ, **ඣසො.** අණ්ඩජො, විසාරො, සකලීපි, විචිත්‍රං සරති අනෙන **විසාරො,** ණො. රොහිතාදීනං වක්කලප්පායො [බත්තලප්පායො (ක.)] තවො සකලං. තංයොගා, ඊ, **සකලී.**

රොහිතාදයො, මකරාදයො ච මච්ඡප්පභෙදා. **රුහ** ජනනෙ, තො, **රොහිතො.** විපාකෙ මධුරසත්තා **මග්ගුරො,** වණ්ණවිකාරො, මජ්ජතීති වා **මග්ගුරො,** ඌරො, **මජ්ජ** සුද්ධියං, **ජ්ජස්ස ග්ගත්තං,** රස්සො ච, **මග්ගුරො,** ‘‘ඩා බූ’’. සිඞ්ගයුත්තතාය **සිඞ්ගී,** ණො, නදාදි, සඞ්ගුපි, සරති වාතන්ති වා **සිඞ්ගී, සර** හිංසායං, අ, **රස්ස ගො,** අස්සි, නිග්ගහීතාගමො, නදාදි, සිඞ්ගී, ‘‘ඩ චිවෙ’’. **බල** සංවරණෙ, අලො, **ලස්ස ජො, බලජො,**’’ඩ පා’’. **මුඤ්ජ** සද්දත්ථො, **මුඤ්ජො. පූ** පවනෙ, උසො, වුද්ධ්‍යාවාදෙසා, **පාවුසො,** මහාමුඛමච්ඡො, ‘‘ඩ ටා’’.

සත්තක්ඛත්තුං වඞ්කතීති **සත්තවඞ්කො,** ‘‘ඩ සෙ’’. සහ වඞ්කෙන, සංවිජ්ජමානො වා වඞ්කො යස්ස **සවඞ්කො,** ‘‘ඩ මිවෙ’’. නළසණ්ඨානො මීනො **නළමීනො,** ‘‘ඩ එෞ-යො’’. **කඩි** සන්නිචයවදනෙකදෙසෙසු, ණ්වු, **ගණ්ඩකො,** ‘‘ඩ මා’’. **සසු** හිංසායං, උ, අස්සු, **සුසුකා,** සකත්ථෙකො, ‘‘ඩ-පෞ-ටයෙ’’. සයනතො පස්සෙන එරතීති **සඵරී,** නදාදි, **එර** එරණෙ, **සඵරී** ද්වීසු, ‘‘ඩ බූ-මා’’. පාණිග්ගහණෙ මුඛං කිරතීති **මකරො,** යදාදි.

673. තිමිආදයො සත්ත මහාමච්ඡා නාම. **තිම** අද්දභාවෙ, තිමතීති **තිමි,** ඉ, **තිමි** මච්ඡමත්තෙපි. **ගිර** නිග්ගිරණෙ, ණො, ලත්තං, ඉස්සත්තං. තිමිනො ගලො **තිමිඞ්ගලො,** නිග්ගහීතාගමො. වණ්ණෙන පිඞ්ගලතිමිරසදිසතාය **තිමිරපිඞ්ගලො.** ආ භුසො නන්දතීති **ආනන්දො, නන්ද** සමිද්ධියං. තිමිනො මච්ඡෙ නන්දයතීති **තිමිනන්දො.** ‘‘තිමින්දො’’තිපි පාඨො, තිමීනං මච්ඡානං ඉන්දො **තිමින්දො.** අධිකො ආරොහො යස්ස **අජ්ඣාරොහො.** මහන්තො තිමි මච්ඡො **මහාතිමි.**

674. ද්වයං ‘‘ඩ ජෙ’’ඉති ඛ්‍යාතෙ. පාසාණසදිසසණ්ඨානො මච්ඡො **පාසාණමච්ඡො. පඨ** වියත්තියං වාචායං, ඉනො , උභයත්‍ර දීඝො, **පාඨීනො,** ‘‘ඩ-පෞ’’ති ච වදන්ති. ද්වයං බළිසෙ. වඞ්කතීති **වඞ්කො, වඞ්ක** කොටිල්ලෙ. **බල** සංවරණෙ, ඉසො, ළත්තං. මච්ඡවෙධනම්පි, **විධ** විධානෙ, භෙදනෙ ච, අනෙකත්ථත්තා, යු.

තිකං කුම්භීලෙ. ‘‘සුංසුමාරො’’ති සමුදිතනාමං, සසතීති සුසු. සුසු එව සුංසු, මාරෙතීති මාරො, සුංසු එව මාරො **සුංසුමාරො.** කෙන උභති පූරෙතීති කුම්භො, ජලාසයො, තත්‍ර උලති ගච්ඡතීති **කුම්භීලො,** කුම්භී වා සටො, තං ලාතීති **කුම්භීලො.** න කමතීති **නක්කො,** ක්වි, සඤ්ඤාසද්දත්තා **නස්ස** පකති, **නක්ක** නාසනෙ වා, චුරාදි.

ද්වයං කච්ඡපෙ. කුච්ඡිතො ඌමි වෙගො අස්ස **කුම්මො,** ''පකාසෙ වෙගභඞ්ගෙසු, තරඞ්ගෙ ඌමි පුංථිය''න්ති [චින්තාමණිටීකා 10.21] **රභසො,** ''වෙගෙ භඞ්ගප්පකාසෙසු, බිලායං ඌමි වීචිය''න්ති **නානත්ථසඞ්ගහො.** කච්ඡෙන පිවතීති **කච්ඡපො,** ණො, කමඨොපාත්‍ර, **කමු** ඉච්ඡායං, අඨො.

675. ද්වයං කක්කටෙ. කකතීති **කක්කටකො.** සකත්ථෙ කො, **කුක** ආදානෙ වා, අටො, උස්සත්තං. **කුල** සන්තානෙ, බන්ධුම්හි ච, ඊරො, කුං වා පථවිං ලුනාතීති **කුළීරො,** ඊරො. ද්වයං රත්තපෙ. ජලස්ස ඌකා කිමිවිසෙසො **ජලූකා,** ජලං ඔකං ගෙහං එතිස්සාති වා **ජලූකා,** ඔස්සූ, **උච** සමවායෙ, ණො, ඔකං. රත්තං රුධිරං පිවතීති **රත්තපා.**

තිකං මණ්ඩූකෙ. **මණ්ඩ** භූසනෙ, උකො, දීඝො. **දද** දානෙ, උරො, ද්විත්තං. **භී** භයෙ, සප්පතො භායතීති **භෙකො,** ඉකො, ඊස්සෙ. වස්සාභූ, සාලූරො, ප්ලවොපි. ද්වයං ''තී''ඉති ඛ්‍යාතෙ. ගණ්ඩං වච්චසන්නිචයං උප්පාදෙතීති **ගණ්ඩුප්පාදො.** මහියා ලතා **මහීලතා,** කිඤ්චුලුකොපි. කිඤ්ච වුලතීති කිඤ්චුලුකො, උකො.

676. ද්වයං මුත්තාඵොටෙ. **සප්ප** ගමනෙ, ඉ, අස්සි, **සිප්පි,** ථී. **සු** අභිසවෙ, ත්ති, **සුත්ති.** ද්වයං සඞ්ඛෙ. **ඛනු** අවදාරණෙ, ක්වි, **සඞ්ඛො. සමු** උපසමෙ වා, ඛො, **සඞ්ඛො.** කං වාති ගච්ඡතීති **කම්බු,** උ, ද්වෙපාානිත්ථියං.

ද්වයං ඛුද්දසඞ්ඛජාතියං. සඞ්ඛස්ස නඛො ඉව **සඞ්ඛනඛො.** ද්වයං ''බරු''ඉති ඛ්‍යාතෙ. ජලෙ සවතීති **ජලසුත්ති, සු** පසවෙ, ත්ති. සමතීති **සම්බුකො,** උකො, **ඛොන්තො** ච, ''සම්බුකො ජලසුත්ති'ත්ථි''ති [චින්තාමණිටීකා 10.23] **පුංකණ්ඩෙ වොපාලිතො.**

677. ද්වයං ජලාසයෙ. ජලානං ආසයො පතිට්ඨිතට්ඨානං **ජලාසයො.** තෙසු ජලාසයෙසු මජ්ඣෙ යො ගම්භීරො අගාධො, සො **රහදාඛ්‍යො, හර** හරණෙ, භූවාදි, දො, වණ්ණවිපරියයො, **රහදො.**

ද්වයං උදපානෙ. උදකං පිවන්ති අස්මිං, යු, **කලොපො.** පිවන්ති අස්මිං පානො, සො එව කූපො **පානකූපො, කු** සද්දෙ, පො, දීඝාදි, කූපො, කෙන උභතීති වා කූපො, **භස්ස පො.** අන්ධුපි, **අන්ධ** දස්සනුපසඞ්ඝාතෙ, චුරාදි, උ. ද්වයං සමචතුරස්සපොක්ඛරණියං. **ඛනු** අවදාරණෙ, කම්මෙ තො, **න**ලොපො, දීඝාදි. පොක්ඛරං ජලං, තංයොගා අනො, නදාදි, **පොක්ඛරණී.**

678. තිපාදෙන මහතො සදා අගාධජලස්ස පද්මට්ඨානස්ස ච පද්මසුඤ්ඤස්ස ච යොග්‍යතාය නාමං [අමර 10.28 ගාථායං පස්සිතබ්බං]. **තළ** ආඝාතෙ, **තල** පතිට්ඨායං වා, ආකො, අපරපක්ඛෙ ළත්තං. **සර** ගමනෙ, අ, **සරො. වප** බීජනික්ඛෙපෙ, වපන්ති යාය **වාපී,** ආයතචතුරස්සායම්පි. **සරතිස්මා** අසො, නදාදි, **සරසී. දහ** භස්මීකරණෙ, අ, **දධ** ධාරණෙ වා, ධස්ස **හො. අම්බුජානං** පද්ධානං **ආකරො** උප්පත්තිට්ඨානං.

ඛුද්දකො සරො ''පල්ලල''න්තාවුච්චතෙ. යත්‍ර වස්සාසු අධිකං ජලං, ගිම්හෙසු ජාණුමත්තං, සුක්ඛතොයව වා, **පල්ල** රක්ඛණෙ, චුරාදි, අලො, **පල්ලලං.**

679-680. අනොතත්තාදයො එතෙ සත්ත මහාසරා නාම. තත්‍ර සූරියරංසිසම්ඵුට්ඨාභාවෙන න අවතපති උදකමෙත්ථාති **අනොතත්තො.** කණ්ණමුණ්ඩපබ්බතසමීපත්තා **කණ්ණමුණ්ඩො.** රථං කරොතීති **රථකාරකො,** යථාකථඤ්චි අයං බ්‍යුප්පත්ති නාම, සඤ්ඤා පන ලොකතොයෙවාවගන්තබ්බා. ඡබ්බණ්ණදන්තවන්තතාය ඡද්දන්තො, නාගරාජා, තස්ස නිවාසනට්ඨානසමීපත්තා **ඡද්දන්තො,** සරො. කුණාලසකුණා බහවො යත්ථ සන්ති **කුණාලො. මන්දාකිනී** ආකාසගඞ්ගායම්පි වුත්තා. බහවො සීහා පපතන්ති අස්මිං **සීහප්පපාතො.**

ද්වයං ජලප්පායෙ දෙසෙ කූපනිකටෙ පසුපානත්ථං පත්ථාරාදිරචිතෙ ජලාසයෙ. ආහූයන්තෙ පසවො අත්‍ර පානායාති **ආහාවො,** ණො, වුඩ්ඪාවාදෙසො. නිපිවන්ති අස්මිං **නිපානං,** යු. ද්වයං සුරඛාතෙ, අපොරිසෙ දෙවනිම්මිතෙති භාවො, සොණ්ඩෙඉච්චඤ්ඤෙ. ''අඛාතො දෙවඛාතකො''ති [අමර 10.27] හි **අමරමාලායං පුංසකණ්ඩං.**

681. නද්‍යාන්තං නදීයං. සවතීති, අන්තො, නදාදි, **සවන්තී.** නින්නට්ඨානං ගච්ඡතීති **නින්නගා,** ක්වි. **සන්ද** පසවනෙ, උ, අස්සිත්තං, වණ්ණවිකාරො, **සින්ධු. සර** ගමනෙ, තො, ඉකාරාගමො, **සරිතා.** ආපානං නිවාසො ආපො, සමුද්දො, ණො, තං ගච්ඡතීති **ආපගා. නද** අබ්‍යත්තසද්දෙ, නදතීති **නදී,** නදාදි, තරඞ්ගනීපාත්‍ර.

ද්වයං ගඞ්ගායං. භගීරථෙන රඤ්ඤා නිබ්බත්තිතා භාගීරථීති ලොකියා, අස්මාකන්තු මතෙන නාමමත්තමෙවෙතං තස්සාති සන්නිට්ඨානං, එවං සබ්බත්‍ර. ගච්ඡතීති **ගඞ්ගා, ගමි**තො ගො, තිපථගතාපි, තයො සග්ගමච්චපාතාලපථෙ ගතා **තිපථගතා.** සින්ධූනං නදීනං සඞ්ගමො මෙලකො සම්භෙදො. සම්මා භිජ්ජන්ති අස්මිං **සම්භෙදො, සං**පුබ්බො **භිදි** මෙලනෙ, ණො.

682. ගඞ්ගාදිකා ඉමා පඤ්ච නදියො මහානදී නාම. අචිරං සීඝගමනං එතිස්සමත්ථීති **අචිරවතී. යමු** උපරමෙ, උනො, යමස්ස භගිනී වා **යමුනා,** භගිනායත්ථෙ උනො. සරානි භවන්ති යාය අවධිභූතායාති **සරභූ, සර** ගතිහිංසාචින්තාසු වා, ඌ, අභොන්තො ච, **සරභූ. මහ** පූජායං, අ, නදාදි.

චන්දභාගාදිකා නින්නගා පඤ්ච මහානදිතො අඤ්ඤාසං නදීනං භෙදා. චන්දභාගො නාම පබ්බතො, තතො පභවතීති **චන්දභාගා.** සරයොගා චන්තු, මජ්ඣෙ **සකාරාගමො,** නදාදි, **සරස්වතී.** චන්තුරත්‍ථිසයෙ.

683. නිද්දොසං ජලං අස්සං **නෙරඤ්ජරා,** යදාදි, අථ වා නෙරඤ්ජරා නාම තූරියවිසෙසො, තංසමානසද්දතාය අයං නදී **නෙරඤ්ජරා** නාම. නානාගාහාකුලීභූතතාය කුච්ඡිතං වෙරං අස්සා **කාවෙරී,** නදාදි. නම්මං සුඛං දදාතීති **නම්මදා,** ණො. **ආදිනා** සරාවතී වෙත්තවතී කණ්ටකී කොසිකීආදිකා අනෙකා නදීභෙදා සඞ්ගහිතා.

ද්වයං හම්මියදෙවාලයාදීසු ජලමග්ගෙ. වාරිනො නික්ඛමනමග්ගො **වාරිමග්ගො. නල** ගන්ධෙ, අ, නදාදි, ළත්තං, **පනාළි,** අයං ඉත්ථියං, පුමෙ ච.

තිකං ගාමද්වාරම්හි අසුචිපූතිපඞ්කසම්පුණ්ණායං කාසුයං. චිත්තං දූනොතීති **චන්දනිකා,** යදාදි.

684-685. **ජමු** අදනෙ, අලො, නදාදි, **බොන්තො** ච, ළත්තං, **ජම්බාළී.** අවලග්ගන්ති අස්මිං **ඔළිගල්ලො, ලග්ග** සඞ්ගෙ, අලො, ළත්තං, අස්සි, **ගලොපො,** ද්විත්තඤ්ච. සාද්ධපජ්ජෙන පදුමස්ස නාමං. සරසි රුහතීති **සරොරුහං,** රො. සතං පත්තානි අස්ස, පද්මවිසෙසත්ථෙපායස්ස පද්මත්තා විසෙසතො අභෙදො. අරං වින්දතීති **අරවින්දං. පද** ගමනෙ, උමො. **පදුමං,** අනිත්ථී. පඞ්කෙ කද්දමෙ රුහතීති **පඞ්කෙරුහං,** අලුත්තසමාසොයං. **නල** ගන්ධෙ, ඉනො, ළත්තං. **පුස** වුඩ්ඪිම්හි, ඛරො, වුඩ්ඪී, **සස්ස කො,** පොක්ඛරෙ ජලෙ ජාතන්ති වා **පොක්ඛරං.** මුළාලතොපි උග්ගන්ත්වා පුප්ඵතී **මුළාලපුප්ඵං.** කං ජලං අලයති භූසයතීති **කමලං, අල** භූසනෙ. භිසතොපි උග්ගන්ත්වා පුප්ඵතීති **භිසපුප්ඵං.** කුසෙ ජලෙ සෙති තිට්ඨතීති **කුසෙසයං,** රො, අලුත්තසමාසො. තාමරසම්පි, තාමරං ජලං, ''තාමරං සතමණ්ණො වෙ''ති **තන්තතන්තරං,** තත්‍ර සෙති තිට්ඨතීති **තාමරසං,** රො.

686. **සිතං** සෙතං කමලං ''පුණ්ඩරීක''න්ත්‍යුච්චතෙ, **පුඩි** ඛණ්ඩනෙ, මුඩිරිතොයකෙ, ඉකො, **අරාගමො** ච, **මස්ස පො,** ඉස්සීකාරො ච, **පුණ්ඩරීකං.** රත්තං තු කමලං ''කොකනදං, කොකාසකො''ති වොච්චතෙ. කොකෙ නාදයතීති **කොකනාදං,** ණො. රත්තුප්පලෙ ච, ''කොකනදං, කොකනුද''න්තිපි පාඨො, කෙ කනති දිබ්බතීති වා **කොකනදං,** භූවාදි, දො, අස්සො. **කන** දිත්තිකන්තිගතීසු, කෙ කාසතීති **කොකාසකො,** ණ්වු, **කාස** දිත්තියං.

ද්වයං කෙසරෙ, කෙ ජායතීති කි, කමලාදි, තස්මිං ජායති, ජලතීති වා **කිඤ්ජක්ඛො,** ඛො, නස්ස, ලස්ස වා **කො,** නිග්ගහීතාගමො, කෙ සරතීති, අ, සත්තමියා අලොපො, ද්වයමනිත්ථී. ද්වයං පද්මාදිදණ්ඩෙ. දණ්ඩසදිසතාය **දණ්ඩො. නල** ගන්ධෙ, ණො.

687. ද්වයං මුළාලෙ. **විස** පෙරණෙ, **වස්ස භො, භිසං, භාස** දිත්තියං වා, ආකාරස්සි. මූලෙ ජායතීති **මුළාලො,** අඤ්ඤත්ථෙ අලො, රස්සාදි, **ළත්තඤ්ච, මූල** පතිට්ඨායං වා, අලො, සෙසං පුබ්බසදිසං, ද්වයංපායනිත්ථී.

ද්වයං කණ්ණිකායං. බීජස්ස කොසො ආකරො **බීජකොසො.** කණ්ණෙ කරියතීති **කණ්ණිකා,** කණ්ණාලඞ්කාරො, තංසදිසසණ්ඨානතාය **කණ්ණිකා,** පදුමාදීනං **සමූහෙ** ගහනෙ වනෙත්‍යත්ථො. **සණ** දානෙ, ඩො, **සණ්ඩං,** ''සණ්ඩං පද්ධාදිසඞ්ඝාතෙ, ගොපතිම්හි පුමෙ භවෙ''ති **නානත්ථසඞ්ගහො.**

688. ද්වයං පද්මකුමුදාදිසාමඤ්ඤෙ, තථා හි පද්මං මහොප්පලං සිතොප්පලමුච්චතෙ, ''කුවලයං උප්පලඤ්ච, නීලමින්දීවරන්ති හි''ඉති **ඛ්‍යාඩි,** ''උප්පලඤ්ච කුවලයං, නීලමින්දීවරං මත''න්ති **භාගුරි** ච, ''රොමො සිති ච නීලො, කුවලයමින්දීවරඤ්ච නීලම්බුජ''න්ති තු **වරරුචි.** ''කුවලයදලසාමොපාඞ්ගදධිති පරිධූ සර''න්ති **මාලධි, මාධවො** ච, තත්‍ර පුබ්බකමතම්හ නිස්සීයතෙ. යදොවං කථ**මුප්පල**සද්දෙන නීලුප්පලාදීස්වෙව බුද්ධි, න පන මහොප්පලාදිම්හීති? වුච්චතෙ – සාමඤ්ඤෙපි ධඤ්ඤත්තෙ යථා **ධඤ්ඤ**සද්දෙන කලමාදීස්වෙව බුද්ධි, න පන මුග්ගාදීසු, එවම්හාපි. උපුබ්බො **පා** පානෙ, අලො, ද්විත්තං, උදකෙ ප්ලවතීති වා **උප්පලං,** යදාදි. කුයා පථවියා වලයං ඉව සොභාකරත්තා **කුවලයං.**

ද්වයං නීලුප්පලෙ. නීලවණ්ණෙ, අ, **නීලං,** ඉන්දතීති ඉන්දී, නදාදි, ඉන්දී ලක්ඛී, තස්සා වරං **ඉන්දීවරං, ඉන්ද** පරමිස්සරියෙ වා, ඊරො.

අස්මිං නීලුප්පලෙ සෙතෙ කුමුදං නාම. කුයං මොදතෙ **කුමුදං,** ණො. **අස්ස** පදුමාදිනො කන්දො සාලූකමුච්චතෙ. කං සුඛං දදාතීති **කන්දො, කන්ද** අව්හානෙ වා රොදනෙ ච. **සල** ගමනත්ථො **දණ්ඩකො** ධාතු, උකො, දීඝො, **සාලූකං.**

689. තිකං රත්තාරත්තසාමඤ්ඤෙ. කමලතො අඤ්ඤතරස්මිං ජලකුසුමෙ, න තු රත්තෙයෙව, සුගන්ධෙන යුත්තං **සොගන්ධිකං.** කස්ස හාරං ඉව සොභාකරත්තා **කල්ලහාරං,** ලාගමො, ද්විත්තඤ්ච. දකං සීතලං කරොතීති **දකසීතලිකං.**

ද්වයං සෙවාලෙ. උදකං සෙවතීති **සෙවාලො,** අලො, වකාරාගමො, ඉස්සෙ ච. නීලතීති **නීලිකා, නීල** වණ්ණෙ, ඉකො, නීලවණ්ණයොගතො වා **නීලිකා,** සෙවලොපි, ද්වයං පද්මයුත්තෙ දෙසෙ, පද්මසමූහෙ ච. නළිනී ච පඞ්කජිනී විසිනී ච සරොජිනී පද්මිනීති පරියායා. ''පද්මසණ්ඩං තදාකරෙ''ති හි පරියායං **රතනමාලායං මාධවො,** විසං සමං, තබ්බන්තතාය **විසිනී,** ඉනො, නදාදි. අම්බුජයොගතො, අම්බුජානං සමූහතො වා **අම්බුජිනී.**

690. තිලබීජාදයො සෙවාලො නාම. තත්‍ර තිලබීජප්පමාණං ජලසණ්ඨිතං නීලාදිවණ්ණයුත්තං **තිලබීජං** නාම. **සඞ්ඛො** නාම සපත්තො අප්පකණ්ඩො උබාපිධානාදිප්පමාණො සමූලො එකො සෙවාලවිසෙසො. **පණකො** නාම හමරසණ්ඨානො නීලවණ්ණො එකො සෙවාලවිසෙසො, **පණ** සඞ්ඛාතෙ, ණ්වු, **පණකො.**

පාතාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සකලබ්‍යාකරණමහාවනාසඞ්ගඤාණචාරිනා කවිකුඤ්ජරකෙසරිනා ධීමතා සිරිමහාචතුරඞ්ගබලෙන මහාමච්චෙන විරචිතායං අභිධානප්පදීපිකාවණ්ණනායං භූකණ්ඩවණ්ණනා සමත්තා.

3. සාමඤ්ඤකණ්ඩ

1. විසෙස්‍යාධීනවග්ගවණ්ණනා

691. ඉහ වක්ඛමානෙ සාමඤ්ඤකණ්ඩෙ **සාඞ්ගොපාඞ්ගෙහි** අඞ්ගඋපාඞ්ගද්වයසහිතෙහි **විසෙස්‍යාධීනෙහි** විසෙස්‍යායත්තෙහි විසෙසනසද්දෙහි සොභනාදීහි **සංකිණ්ණෙහි** අඤ්ඤමඤ්ඤවිජාතියත්ථෙහි දබ්බක්‍රියාගුණාදීහි **අනෙකත්ථෙහි** සමයවණ්ණාදීහි **අබ්‍යයෙහි** චිරස්සමාදීහි ච **කමා** කමතො වග්ගා කථ්‍යන්තෙ, තෙ ච පුබ්බවග්ගසන්නිස්සයා, තථා හි **සොභනාදයො දෙවමනුස්සාදීසු** විසෙසනභාවෙන සම්බන්ධා, **ක්‍රියාදයො** තු තදාධාරතාය, **සමයාදයො** වාචකතාය, **චිරස්සමාදයො** තංක්‍රියාවිසෙසනභාවෙන, තතොයෙව සාධාරණත්තා සාමඤ්ඤකණ්ඩමිදං.

692. ඉහ සත්ථෙ හියො‍යා රූපන්තරා ලිඞ්ගවිනිච්ඡයො, සො අත්‍රාපි වග්ගෙ හියො‍යා රූපන්තරායෙවාති විප්පටිපත්තිනිරාසත්ථං බ්‍යාපකනායමාහ **“ගුණි”**ච්චාදිනා. තස්සත්ථො – විසෙසනභූතා සබ්බෙ ගුණසද්දා, දබ්බසද්දා, ක්‍රියාසද්දා ච විසෙස්‍යාධීනභාවෙන හෙතුනායෙව, න හියො‍යා රූපන්තරාපි විසෙසනසද්දෙන සමලිඞ්ගිනො සියුන්ති, යථා – සොභනා ඉත්ථී, සොභනො පුරිසො, සොභනං චිත්තං.

693-696. **සුභ**න්තං සොභනෙ. **සුභ** සොභනෙ, යු. **රුච** දිත්තියං, ඉරො. **සාධ** සංසිද්ධියං, උ. මනං තොසෙතීති **මනුඤ්ඤං.** ඤා පරිමාණතොසනනිසාමනෙසු, අන්තස්සුකාරො, මනං ආ භුසො තොසෙතීති වා **මනුඤ්ඤං,** තදා ‘‘මනො අඤ්ඤ’’න්ති ඡෙදො, ආලොපො. **වර** ගතිභක්ඛනෙසු, ණ්වු, වරති චිත්තමෙත්ථාති **චාරු.** සුට්ඨු දරීයතෙ **සුන්දරං,** දර දාරණෙ . **වග්ග** ගමනෙ, උ, **වග්ගු.** මනො රමති අස්මිං. **කමු** ඉච්ඡායං, තො. හරති චිත්තං **හාරී,** ණී. **මන** ඤාණෙ, ජු, මනො ජවති යස්මිං වා **මඤ්ජු,** නලොපො. පියසීලයුත්තතාය **පෙසලං, පියස්ස පෙ,** ඊස්සත්තං. **භදි** කල්‍යාණෙ, දො. **වා** ගතියං, මො. **කල** සඞ්ඛ්‍යානෙ, යාණො. මනං අප්පෙති වඩ්ඪෙතීති **මනාපං,** මනො අප්පොති යස්මින්ති වා **මනාපං, ආප** පාපුණනෙ, අපාදිපුබ්බො ච. ලභිතබ්බන්ති **ලද්ධං,** තො, සකත්ථෙ කො. සුභතීති **සුභං,** සුන්දරෙන සභාවෙන භවතීති වා **සුභං.**

පුඞ්ගවන්තං උත්තමෙ, උබ්භූතො අත්‍යත්ථං උත්තමො, **උභ**සද්දතො උබ්භූතත්ථතො විසෙසත්ථෙ තමො, උග්ගතතමත්තා වා **උත්තමො. වර** පත්ථනායං, **පවරො. ඉට්ඨපච්චයෙ වුඩ්ඪස්ස ජාදෙසො, ජෙට්ඨො.** පකට්ඨං මුඛං ආරම්භො අස්ස **පමුඛො.** නත්ථි උත්තරො උත්තමො යස්මා **අනුත්තරො.** පමුඛො ච අනුත්තරො චාති ද්වන්දො. අපාදිපුබ්බෙ **වරො.** මුඛමිව **මුඛ්‍යො, ඉවත්ථෙ** යො. පදධාතීති **පධානං,** යු. පමුඛභාවෙ තිට්ඨතීති **පාමොක්ඛො,** උභයත්‍රාපි වුඩ්ඪී. පකට්ඨං රාතීති **පරං,** ණො. ‘‘අග්ග’’න්ති ජානිතබ්බන්ති **අග්ගඤ්ඤං,** ‘‘අග්ග’’න්ති පමානිතබ්බන්ති වා **අග්ගඤ්ඤං. උත්තරො උත්තම**සදිසො. පධානභාවං නීතං **පණීතං, නී** නයෙ, කම්මනි ණො. පරං පච්චනීකං මාරෙතීති **පරමං,** පකට්ඨභාවෙ රමතීතිවා **පරමං,** ණො. ඉයිට්ඨෙසු **පසත්ථස්ස, වුඩ්ඪස්ස** ච **සො, සෙය්‍යො, සෙට්ඨො** ච, ‘‘ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තෙ’’ති ඉස්සෙ. ගාමං නෙතීති **ගාමණි,** ‘‘තස්සීලාදීසු ණී ත්වාවී චා’’ති ණී, රස්සො, **ගාමණී.** සන්තතමතාය **සත්තමො, සන්**තතො තමො, **සන්තස්ස** ච **සො.** විසෙසීයතෙති **විසිට්ඨො, සිස** විසෙසනෙ, තො. **අර** ගමනෙ, ණ්‍යො, **ඉකාරාගමො, අරියො.** නත්ථි අග්ගො යස්මා **නාගො,** දීඝාදි, ගලොපො ච. ඉ ගතියං, ණ්වු, ඉස්සෙ, **අලොපො** ච, **එකො,** සදිසරහිතතාය වා එකීභාවෙ තිට්ඨතීති **එකො,** කො. උස්සාපෙති පච්චනීකෙති **උසභො, උස** දාහෙ, අභො . **අජ** ගමනෙ, අ, **ජස්ස ගො,** ද්විත්තං, **අග්ගො.** මුච මොචනෙ, හීනමජ්ඣිමභාවෙහි මුච්චතීති **මොක්ඛො,** තො, **තස්ස ඛො. මොක්ඛ** මොචනෙ වා, අ. පධානභාවං ගච්ඡතීති **පුඞ්ගවො,** යදාදි, පුක්ඛලොපාත්‍ර, **පුස** වුඩ්ඪිම්හි, අලො, **සස්ස ඛො,** අසරූපද්විත්තං. එතෙ **චුත්තමා**දයො සමාසගාපි අසමාසගාපි උත්තමත්ථවාචකා. **අමරකොසෙ** පන නාගොසභපුඞ්ගවානං සමාසගත්තෙයෙව උත්තමත්ථවාචකතා වුත්තා, වුත්තඤ්ච –

> ‘‘උත්තරස්මිං පදෙ බ්‍යග්ඝ-පුඞ්ගවො’සභකුඤ්ජරා;
> සීහසද්දූලනාගාදයා, පුමෙ සෙට්ඨත්ථගොචරා’’ති [අමර 21.59].

තස්සත්ථො – **බ්‍යග්ඝා**දයො කම්මධාරයසමාසෙ සති උත්තරපදීභූතා සෙට්ඨත්ථවිසයා පුබ්බපදස්ස සෙට්ඨත්ථවාචකා පුල්ලිඞ්ගා ච භවන්ති, යථා ‘‘පුරිසබ්‍යග්ඝො, මුනිපුඞ්ගවො’’ඉච්චාදි. **සීහා**දයො, ආදිනා **වරාහපුණ්ඩරීකධොරය්හසොවීරා**දයො ච සමාසගා කම්මධාරයසමාසෙ උත්තරපදභූතා සෙට්ඨත්ථවාචකා පුමෙව භවන්ති, යථා ‘‘සක්‍යසීහො, කවිකුඤ්ජරො, පුරිසසද්දූලො, පුරිසවරාහො’’ඉච්චාදි.

697. චිත්තස්ස, අක්ඛිනො ච පීතිජනකං වත්ථු අබ්‍යාසෙකං, අසෙචනකඤ්ච නාම, න බ්‍යාසිඤ්චන්ති නක්ඛරන්ති නයනමනානි යස්මාති **අබ්‍යාසෙකං, අසෙචනකඤ්ච,** න බ්‍යාසිඤ්චන්ති ච යස්මිං ආගන්තුකභූතානි අඤ්ඤරසානීති වා **අබ්‍යාසෙකං, අසෙචනකඤ්ච.** ණො, යු ච.

ඡක්කං ඉට්ඨෙ වත්ථුම්හි. ඉච්ඡිතබ්බං, එසිතබ්බන්ති වා **ඉට්ඨං, ඉසු** ඉච්ඡායං, **ඉස** ගවෙසනෙ ච, තො. සුභත්තං ගච්ඡතීති **සුභගං,** ක්වි. හදයෙ සාධු, හදයස්ස වා පියන්ති **හජ්ජං,** ණො, දන්තස්ස ලොපො, **දාස්ස ජ්ජො.** දයිතබ්බං ආදාතබ්බන්ති **දයිතං,** තො. **වල්ල** සංවරණෙ, කම්මනි අභො. පියායිතබ්බන්ති **පියං,පී** තප්පනකන්තීසු, ණොයා, රස්සාදි.

698. තිකං තුච්ඡෙ. **තුච** විනාසෙ, ඡො. **රිච** වියොජනසම්බජ්ඣනෙසු, සම්බජ්ඣනං මිස්සනං, තො, සකත්ථෙ කො. සුනස්ස හිතං **සුඤ්ඤං,** යො, **නායස්ස ඤ්ඤො, සුන** ගතියං වා, යො. ද්වයං අසාරෙ. **ඵල** නිප්ඵත්තියං, උ, ගු වා. පුබ්බත්‍ර **ගොන්තො,** අස්සෙ, **ඵෙග්ගු.**

තිකං පවිත්තෙ. **මෙධ** හිංසාසඞ්ගමෙසු, මෙධියතෙ සඞ්ගමීයතෙ **මෙජ්ඣං,** ණොයා, **ඣස්ස ඣො,** අසරූපද්විත්තං. **පූ** පවනෙ, තො, දීඝාදි. වුඩ්ඪාවාදෙසො, **ඉ**කාරාගමො ච. ද්වයං අවිරද්ධෙ. න විරජ්ඣතීති **අවිරද්ධො, රධ** හිංසාපරාධාපගමනෙසු, තො. ''ධඪභහෙහි ධඪා චෙ''ති **තස්ස ධො. පණ** බ්‍යවහාරථුතීසු, ණ්වු, විරද්ධවොහාරෙන න පණාමෙතීති **අපණ්ණකො.**

699-701. ද්වයං ජාත්‍යාචාරාදිනා අනින්දිතෙ. උපුබ්බො, **ප**පුබ්බො ච **කස** විලෙඛනෙ, හිංසායඤ්ච, තො, ''සාදිසන්තපුච්ඡභන්ජහංසාදීහි ට්ඨො''ති සහාදිබ්‍යඤ්ජනෙන **තස්ස ට්ඨො.**

ගාරය්හන්තං ජාත්‍යාචාරාදිනා නින්දිතෙ. නිහීයතෙති **නිහීනො, හා** චාගෙ, ඉනො, දීඝො. අපාදිපුබ්බෙ **හීනො. ලම** නින්දායං, ණ්වු, **ලාමකො. කිට** ගතියං, **පති නි**පුබ්බො තු නින්දායං, ය්‍යො, **පතිකිට්ඨං, නිකිට්ඨ**ඤ්ච. **ඉත්තරසද්දො** ලාමකත්ථවාචකො පාටිපදිකො, ''ජාත්‍යාචාරාදීහි නිහීනොය''න්ති අවදිතබ්බොති **අවජ්ජො,** තබ්භාවත්ථො චෙත්ථ අකාරො. **වද** වියත්තියං වාචායං, ණොයා, **දාස්ස ජ්ජො.** කුච්ඡා සඤ්ජාතා අස්ස **කුච්ඡිතො.** අධොභාගෙ ජාතො **අධමො,** ඔස්සත්තං. **උම** නින්දායං, කම්මෙ අ, සකත්ථෙ කො, උස්සො, **ඔමකො.** ගරහිතබ්බොති **ගාරය්හො, ගරහ** නින්දායං, ණොයා, වණ්ණවිපරියයො.

ද්වයං මලයුත්තෙ. මලයුත්තතාය **මලිනො,** ඉනො, දීඝො. අස්සත්ථ්‍යත්ථෙ ඊ, **මස**පච්චයෙ **මලීමසො,** කච්චරං, මලදූසිතම්පි, කුච්ඡිතං චරතීති **කච්චරං.**

තිපාදං විපුලෙ. **බ්‍රහ** වුද්ධියං, රාජාදි, **බ්‍රහා. මහ** පූජායං, අන්තො. **පුල** මහත්තෙ, **විපුලං. සල** ගමනෙ, **විසාලං,** ණො. **පථ** සඞ්ඛ්‍යානෙ, උලො, අස්සු, **පුථුලං, උම්හි පුථු. ගර** සෙචනෙ, උ, **ගරු. අර** ගමනෙ, උ, අස්සු, **උරු. තනු** විත්ථාරෙ, තො, **ඉණ්ණාදෙසො, තස්ස ථො,** අස්සි, අසරූපද්විත්තං, **විත්ථිණ්ණං.**

වය්‍රන්තං ථූලෙ. **පී** තප්පනකන්තීසු, ඉනො. **ථූල** පරිබ්‍රූහනෙ, අ. **පීධාතුතො** ඊවරො, **පීවරං.** ලපච්චයෙ **ථුල්ලං,** රස්සාදි. **වද** වියත්තියං වාචායං, වදතීති **වය්‍රං,** අරො, **දස්ස ය්‍යො.** ථූලමුපචිතමංසවිපුලායතමංසාදි.

ද්වයං සන්නිචිතෙ. **ආනි**පුබ්බො **චි** චයෙ, කම්මෙ තො, **ආචිතං, නිචිත**ඤ්ච.

702. සිලොකො සබ්බස්මිං. සරතීති **සබ්බං,** වො, රස්ස ච **වො.** සංපුබ්බො **අසු** ඛෙපනෙ, තො, **සමත්තං,** අථ වා **සම තිම** වෙකල්ලබ්‍යෙ, තො, **සමත්තං.** න ඛියතීති **අඛිලං,** ලො, **අඛිලං, නිඛිල**ඤ්ච තථා. **සක** සත්තියං, අලො, කලාහි අවයවෙහි සහ වත්තතෙති වා **සකලං.** සෙසතො අවසිට්ඨතො නිග්ගතං **නිස්සෙසං. කස** ගමනෙ, ඉනො, **ණ**ත්තං, **කසිණං.** න සෙසං අවසිට්ඨං **අසෙසං.** අග්ගෙන සිඛරෙන සඞ්ගතං **සමග්ගං.** කතෙ සමාසෙ පුබ්බනිපාතො අභිධානා. **ඌන** පරිහානෙ, න ඌනං අස්මිං **අනූනකං,** කො.

703. බහුලන්තං බහුත්තෙ, භාවෙති වඩ්ඪෙතීති **භූරි, භූ** සත්තායං, රි, **භූරි,** දීඝාදි, රස්සන්තො, **ඊම්හි භූරී,** මෙධා. **පහු** සත්තියං, තො, **උ**කාරාගමො, **ප**පුබ්බො **හූ** සත්තායං වා, රස්සො. **පචි** විත්ථාරෙ, උරො, **පචුරං. භී** භයෙ, භායති යස්මාති **භියො‍යා,** ද්විත්තං. සම්පහොතීති **සම්පහුලං,** ලො. **බහ** වුඩ්ඪියං, උ, **බහු. යෙභුය්‍යසද්දො** බහුලත්ථවාචකො පාටිපදිකො. බහූ අත්ථෙ ලාභීති **බහුලං.**

ද්වයං බහිගතෙ. බහි ජාතං **බාහිරං,** ඉරණ.

704-706. **යෙසං** පදත්ථානං **මත්තං** පමාණං සතාදිතො **පරං** අධිකං භවති, තෙ **පරොසතාදී.** ආදිනා පරොසහස්සාදි. සතතො පරො **පරොසතං.** සහස්සතො පරො **පරොසහස්සං,** පරස්ස පුබ්බනිපාතො අභිධානා **පරසද්දා ඔ**කාරාගමො. පජ්ජං අප්පෙ. පරිතො අත්තං ඛණ්ඩිතං **පරිත්තං. සුඛ** තක්‍රියායං, තක්‍රියා සුඛනං, උමො. **සුච** සොචනෙ වා. **ඛුද** පිපාසායං, දො, **ඛුද්දං. ථුච** පසාදෙ, ණො. **අල** භූසනපරියත්තිනිවාරණෙසු, පො, **ලස්ස පො, අප්පං. කිස** තනුකරණෙ, ණො. **තනු** විත්ථාරෙ. **චි** චයෙ, උලො, ද්විත්තං, **චුල්ලං,** නීචෙ පන **චුල්ලො. මා** මානෙ, ඡදාදීහි තො. රස්සාදි, **මත්තා,** ඉත්ථියං. **ලිස** අප්පීභාවෙ, අ. **ලූ** ඡෙදනෙ, ලූයතෙති **ලවො,** අ. **අණ** ගත්‍යත්ථො, උ. **කණ** සද්දෙ, අ, **කණො.** ලවාදීහි සහ කණො පුමෙ, වුත්තඤ්ච **අමරකොසෙ** ''පුමෙ ලවලෙසකණාණවො''ති [අමර 21.62].

ඤත්තන්තං සමීපෙ. සඞ්ගතා ආපො යස්මිං **සමීපං,** ආස්සී. **පාදි**තො යදාදිනා කටො, **නිකටො,** නත්ථි කටො ආවරණං එතස්සාති වා **නිකටො. සදස්මා** තො, ආසන්නො. කණ්ඨං සමීපං උපගතං **උපකට්ඨො.** ''කණ්ඨො ගලෙ සන්නිට්ඨානෙ, සද්දෙ මදනපාදපෙ''ති හි **නානත්ථසඞ්ගහො,** ඉධ පන **කණ්ඨස්ස කට්ඨා**දෙසො, **ණ**ලොපො වා. අභ්‍යාසීදතීති **අභ්‍යාසො.** ''අභ්‍යාසො තු සමීපම්හි, පුමා අභ්‍යසනෙපි චෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 21.67] **රහසො.** සහ අන්තෙන **සන්තිකං,** සකත්ථෙ ඉකො. විදූරපටිපක්ඛත්තා **අවිදූරං.** සඞ්ගතං අන්තං **සාමන්තං, සසද්දස්ස** දීඝො, නිග්ගහීතස්ස මො, **සං නිපුබ්බොපි කට්ඨ**සද්දො සමීපත්ථොයෙවාති දස්සනත්ථං උදාහටං, **කස** විලෙඛනෙ වා, තො, **සන්නිකට්ඨං.** අන්තිකභාවං උපගතං **උපන්තිකං.** සහ කාසෙන වත්තතෙ **සකාසං, කාස** දිත්තියං. අන්තයොගා අන්තිකං, ඉකො. ඤායතෙති **ඤත්තං,** තො, **සකාසසද්**දෙන සනිඩසදෙසසවිධසමරියාදසවෙසාපි ගය්හන්ති. සහ නිඩෙන, සහ දෙසෙන, සහ විධාය, සහ මරියාදාය, සහ වෙසෙන වත්තතෙති විග්ගහො, බ්‍යුප්පත්තිනිමිත්තං, රූළ්හීසද්දා පන එතෙ.

ද්වයං දූරමත්තෙ. දුක්ඛෙන අරති යං දූරං. **විපපුබ්බො කට්ඨසද්**දො දූරෙ, සකත්ථෙ කො, **විප්පකට්ඨකං.**

707. තිකං සනෙ, නත්ථි අන්තරං ඡිද්දං යස්ස. **හනතිස්මා** අ, **හස්ස සො** ච, **සනං. සමු** උපසමෙ, දො, **සන්දං.** පාදො විරළෙ. විරමතීති **විරළං,** අ, වණ්ණවිකාරො. පියො ලවො අප්පො යස්මිං **පෙලවං, පියස්ස පෙ, පිලි** ගමනෙ වා, අවො. **තනු** අප්පාදීසුපි.

ද්වයං දීඝෙ. **යත** ආයතනෙ, **ආයතං. ඉ** ගමනෙ වා, තො, භූවාදි, ඉස්සෙ, එ අය, දීඝාදි. **දි** ඛයෙ, ඝො, දීඝාදි. තිකං වට්ටලෙ. නිග්ගතං තලං අස්මාති **නිත්තලං. වට්ට** වට්ටනෙ, **වට්ටං,** ලතාදි. උලපච්චයෙ **වට්ටුලං.**

708. **උච්ඡිත**න්තං උන්නතෙ. **චි** චයෙ, උච්චිනොතීති **උච්චො,** අ. උන්නමතීති **උන්නතො. තුජ** හිංසායං, ඵලනෙ ච, අ, **තුඞ්ගො.** උග්ගතං අග්ගං අස්ස **උදග්ගො.** උද්ධං සිතො **උච්ඡිතො, සි** සෙවායං, තො, **සස්ස ඡො,** අසරූපද්විත්තං, **උච්ඡිතො.** පංසුපි, පකට්ඨො අංසු දිත්ති යස්ස **පංසු.**

තිකං වාමනෙ. උද්ධං න අඤ්චතීති **නීචො, අඤ්ච** ගමනෙ, ණො, **අකාරඤ**කාරානං ලොපො, **නිස**ද්දො අත්‍ර නිසෙධෙ. **රස** සද්දෙ, ඝො, **රස්සො. වා** ගමනෙ, මනො, **වාමනො.**

තිකං උජුම්හි. න ජිම්හං කුටිලං **අජිම්හං.** තස්මිං අවඞ්කතාය පකට්ඨො ගුණො යස්ස **පගුණො. අජ** ගමනෙ, උ, අස්සු, **උජු.**

709. ඡක්කං වඞ්කෙ. **අලධාතුම්හා** අරො, ළත්තං. **වෙල** ගමනෙ, තො, ද්විත්තාදි, විරූපෙන ඉලයතීති වා **වෙල්ලිතං,** තො, **ඉල** ගමනෙ. **වඞ්ක** කොටිල්‍යෙ, අ. **කුට** ඡෙදනෙ, ඉලො, **කුට** කොටිල්‍යෙ වා. **හා** චාගෙ, කත්තරි මො, ද්විත්තං, වණ්ණවිපරියයාදි, **ජිම්හං. කුඤ්ච** කොටිල්‍යෙ, තො. වක්කම්පි, **වක්ක** ගමනෙ.

පඤ්චකං ධුවෙ. **ධු** ගතිථෙරියෙසු, අ, **උවා**දෙසො. සස්සතෙ නිච්චෙ භවො **සස්සතො. නිච්චො** වුත්තො [අභිධානප්පදීපිකාටීකා]. සදා කාලෙ භවො **සදාතනො. සනසද්**දො නිච්චත්ථො සත්තම්‍යන්තො නිපාතො, **සනං**සද්දො වා [අභිධානප්පදීපිකාටීකා], තත්‍ර භවො **සනන්තනො,** උභයත්‍රාපි භවත්ථෙ තනො, පුබ්බෙ නිග්ගහීතාගමො.

710. එකෙනෙව භාවාදිරූපෙන කාලස්ස බ්‍යාපකො නිබ්බානාකාසාදිකූටට්ඨොති පකාසිතො. මායානිච්චලයන්තාදීසු **කූටං** චක්ඛති [අභිධානප්පදීපිකාටීකා]. නිච්චලො තිට්ඨතීති **කූටට්ඨො,** පබ්බතො, කූටට්ඨො විය සදා තිට්ඨතීති **කූටට්ඨො.**

ද්වයං ලහුකෙ. **ලඞ්ඝ** ගති සොසනෙසු, උ, **සස්ස හ**ත්තං, නිග්ගහීතලොපො, **ලහු,** ලඝුපි. **සං**පුබ්බෙ, සත්ථිකකපච්චයෙ ච **සල්ලහුකං.** තිකං සඞ්ඛ්‍යාතෙ. **ඛ්‍යා** කථනෙ. **ගණ** සඞ්ඛ්‍යානෙ. **මා** පරිමාණෙ, සබ්බත්‍ර තො.

711. තිකං තිඛිණෙ. **තිජ** නිසානෙ, හො, වණ්ණවිකාරො, **තිණ්හං. තිජ** නිසානෙ, ඉනො, **ජස්ස ඛො, ණ**ත්තං, **තිඛිණං. තිජ**තොයෙව වො, **ජස්ස වො,** ඛත්තං, **තිබ්බං.** තිකං චණ්ඩෙ. **චණ්ඩ** කොපෙ, **චණ්ඩං. උජ්ජ** බලපාලනෙසු, අ, **ජ්ජස්ස ග්ගො, උග්ගං. ඛර** විනාසෙ, අ, **ඛරං.**

චතුක්කං ජඞ්ගමෙ. **ගමු** ගමනෙ, ද්විත්තාදි, **ජඞ්ගමං. චර** ගමනෙ, අ, **චරං.** තසති චලතීති **තසං, තස** උබ්බෙගෙ, උබ්බෙගො භයං, චලනඤ්ච. **චරහිස්මා** චරො, මජ්ඣෙ දීඝො, **චරාචරං,** අබ්භාසන්තෙ වා රාගමො, **චරාචරං,** සබ්බත්‍ර අපච්චයො. ඉඞ්ගම්පි, ඉඞ්ගතීති **ඉඞ්ගො, ඉඞ්ග** ගමනෙ.

712-713. ද්වයං චලනමත්තෙ. **කම්ප** චලනෙ. **චල** කම්පනෙ, සබ්බත්‍ර කත්තරි යු.

ද්වයං අධිකෙ. අතිරිච්චතීති **අතිරිත්තො, රිච** වියොජනසම්පටිච්ඡනගතීසු, තො, භුජාදි. අධි එති ගච්ඡතීති **අධිකො, ඉ** ගමනෙ, කො.

ජඞ්ගමා පාණිතො අඤ්ඤො ථාවරො නාම, තිට්ඨතීති **ථාවරො, ඨා** ගතිනිවත්තියං, වරො, වණ්ණවිකාරො, **ථාවරො,** ඨාවරොපීතොයකෙ.

චතුක්කං ලොලෙ. **ලොල** උම්මාදනෙ. **චල** කම්පනෙ, ද්විත්තාදි, **චඤ්චලං. තර** ප්ලවනතරණෙසු, තරං ලාතීති **තරලං,** එතෙ චලනමත්තෙපි.

චතුක්කං පුරාණෙ. පුරෙ භවො **පුරාණො,** යදාදිනා **න**පච්චයො, **ණ**ත්තං. පුරා භවො **පුරාතනො, තන**පච්චයො. **සනං**සද්දො ඉහ සත්තම්‍යන්තො පුරාණත්ථෙ නිපාතො. තත්‍ර භවො **සනන්තනො,** පුබ්බෙ විය **සනං**සද්දො වා, තත්‍රාපි පුබ්බෙ විය නිග්ගහීතාගමො. **චිරං**සද්දො නිපාතො සත්තම්‍යන්තො පුරාණත්ථො ඉහ ගය්හතෙ, තත්‍ර භවො **චිරන්තනො.** නිග්ගහීතලොපො **චිරකාලා**දීසු.

චතුක්කං අභිනවෙ. පතිතො අග්ගො යස්ස **පච්චග්ගො, ගස්ස සො,** බහුකො වා අග්සො යස්ස **පච්චග්සො,** අනෙකත්ථත්තා හි උපසග්ගනිපාතානං බහුකත්ථො එත්ථ **පති**සද්දො. **නව**සද්දාසකත්ථෙ තනො, **නවස්ස නු**භාවො ච. නවො එව **අභිනවො, නු** ථුතියං, අ, **නවො.**

714-715. පඤ්චකං කක්ඛළෙ. කන්තතීති **කුරුරං,** ඌරො, **කන්තස්ස** ච **කුරා**දෙසො, **කර** හිංසායං වා, ඌරො, අස්සු. **කඨ** කිච්ඡජීවනෙ, මුද්ධජදුතියන්තො ධාතු, ඉනො, වණ්ණවිපරියයෙ කඨිනන්තිපි. **දල** විදාරණෙ, හො, **ළත්තං, බහ** වුද්ධිම්හි වා, **බස්ස දො,** ළන්තො ච, **දළ්හං දහ** හස්මීකරණෙ වා, අ, ළන්තො ච. නිට්ඨාතීති **නිට්ඨුරං, ඨා** ගතිනිවත්තියං, උරො. **කක්ඛ** හසනෙ, අලො, ළත්තං. කඨොරං, ජරඨං, මුත්තිමං, මුත්තම්පි, **කඨ** කිච්ඡජීවනෙ, ඔරො. **ජර** ජීරණෙ, භූවාදි, ඨො. මුත්ති කඨිනායං, තංයොගා **මුත්තිමං.** අපච්චයෙ **මුත්තං.**

සත්තකං අන්තෙ. **අම** ගමනෙ, තො, **අන්තො,** අනිත්ථී. **පරි**පුබ්බො **පරියන්තො. ප**පුබ්බො **පන්තො.** පච්ඡා භවො **පච්ඡිමො.** අන්තෙ භවො **අන්තිමො,** ඉමො. ජඝනෙ සාධු **ජිඝඤ්ඤං,** යො, අස්සි. චරතිස්මා ඉමො. **චරිමං, චර**සද්දා වා ඉමො.

චතුක්කං පඨමෙ. **පුබ්බ** පූරණෙ, අ. අග්ගං සෙට්ඨෙපි වුත්තං. **පඨ** වියත්තියං වාචායං, අමො, **පඨ** සඞ්ඛ්‍යානෙ වා, අමො, වණ්ණවිකාරො, **පඨමං,** පඨමන්තිපි. ආදීයතෙ පඨමං ගණ්හීයතෙති **ආදි,** ඉ, පුමෙ, **සො**සද්දො **ආදිස්ස** පුල්ලිඞ්ගත්තජොතකො, **පුරිමං,** පුරත්ථාපි, හවත්ථෙ ඉමත්ථා.

ද්වයං අනුච්ඡවිකෙ. පටිග්ගහිතො රූපො **පතිරූපො.** ඡවියා අනුරූපං **අනුච්ඡවිකං,** සකත්ථෙ කො.

ද්වයං නිරත්ථකෙ. **මුහ** වෙචිත්තෙ, අ, **හස්ස සො.** නත්ථි අත්ථො යස්ස, සකත්ථෙ කො.

716. ද්වයං පාකටෙ. විසිට්ඨො අත්තා යස්ස **බ්‍යත්තං. පුට** පකාසනෙ, **පුට** විකාසනෙ වා.

තිකං මුදුම්හි. **මුද** මොදනෙ, උ, **මුද** සංසග්ගෙ වා. සොභනං කුමාරං කන්ති යස්ස. **කු** සද්දෙ, අලො, මන්තො ච.

ද්වයං ඉන්ද්‍රියග්ගය්හෙ. අක්ඛං ඉන්ද්‍රියං පතිගතං නිස්සිතං, අක්ඛෙන වා පතිගතං **පච්චක්ඛං,** කතෙ සමාසෙ **පති**සද්දස්ස පුබ්බනිපාතො අභිධානතො. ඉන්ද්‍රියං චක්ඛාදිකං, තෙන ගය්හං **ඉන්ද්‍රියග්ගය්හං.**

ද්වයං අපච්චක්ඛෙ. පච්චක්ඛවිපරීතං **අපච්චක්ඛං,** පරමාණ්වාදි. ඉන්ද්‍රියං අතික්කන්තං **අතින්ද්‍රියං.**

717. චතුක්කං අඤ්ඤත්ථෙ. **ඉතර**සද්දො පාටිපදිකො අඤ්ඤත්ථවාචකො, **ඉදං**සද්දා වා තරො අඤ්ඤත්ථෙ, දංලොපො ච . **අඤ්ඤ**සද්දා සකත්ථෙ තරො. එකො සෙට්ඨෙපි වුත්තො. **අඤ්ඤ**සද්දො පාටිපදිකො භින්නත්ථො, න ඤායතෙති වා **අඤ්ඤො.**

තිකං නානප්පකාරෙ. බහවො විධා පකාරා අස්ස **බහුවිධො.** විවිත්තා විධා යස්ස **විවිධො.**

ද්වයං අනිවාරිතෙ. නත්ථි බාධො නිසෙධො යස්ස **අබාධං.** නත්ථි අග්ගළං අස්ස.

718. චතුක්කං අසහායෙ. අසහායත්ථෙ **එක**තො ආකී, ච්චො, කො ච, **එකාකී, එකච්චො.** අඤ්ඤත්ථෙපි **එකකො** වුත්තො. **සමා** තුල්‍යත්ථා.

අනෙකසම්බන්ධිනි **සාධාරණාදිද්වයං.** සහ ආධාරණෙන වත්තතීති **සාධාරණං,** යදාදි, ඊයං සාධාරණී, සාධාරණා ච. සමානමෙව **සාමඤ්ඤං,** යො, **සාමඤ්ඤා** ඉත්ථියං.

ද්වයං අප්පාවකාසෙ. සම්බාධතෙ අස්මිං, රො. **සංසද්දා** කටො, යදාදි, **සඞ්කටං,** සහ ආවරණෙන වත්තතීති වා **සඞ්කටං,** සහත්ථො සංසද්දො.

719. **වාමං කළෙවරං** වාමකායො සබ්‍යං නාම. ''සබ්‍යං වාමෙ ච දක්ඛිණෙ''ති [චින්තාමණිටීකා 21.84] හි **අජයො,** **සව** ගතියං, යො. **දක්ඛිණං** කළෙවරං අපසබ්‍යං, සබ්‍යතො අපගතං **අපසබ්‍යං.**

ද්වයං විපරීතෙ. පටිකූලති ආවරතීති **පටිකූලං, කූල** ආවරණෙ. **අපසබ්‍යං** දක්ඛිණෙපි වුත්තං.

දුරධිගමන්තො පථං ගහනං, යථා – ගහනමෙතං සත්ථං, දුබ්බිවෙකමිච්චත්ථො. ගච්ඡන්තං හන්තීති **ගහනං,** ගහණම්පි, යදාදි. **කල** ගමනෙ, ඉලො, කලිං ලාතීති වා **කලිලං.**

720-721. ද්වයං බහුප්පකාරෙ. උච්චඤ්ච තං අවචඤ්චෙති **උච්චාවචං,** කම්මධාරයො. බහවො භෙදා අස්ස.

තිකං ජනාදිනිරන්තරගතෙ. **සඞ්ක** සඞ්කායං, තො. **කිර** පක්ඛෙපවික්ඛිපනෙසු, තො, **ඉණ්ණාදෙසො. සඞ්ක** සඞ්කායං, උලො, **සඞ්කුලං,** සංපුබ්බො **කුල** සන්තානෙ වා, රො.

සිලොකො ඡෙකෙ. කතො අභ්‍යාසිතො හත්ථො පදත්ථො යෙන **කතහත්ථො. කුස** සිලෙසනෙ, අලො. පකට්ඨා වීණා අස්ස. අභිජානාති **අභිඤ්ඤො. සික්ඛ** විජ්ජොපාදානෙ, තො. **පුණ** කම්මනි සුභෙ, රො. **පට** ගමනෙ, උ. **ඡිදි** ද්විධාකරණෙ, කත්තරි අ, **දස්ස කො. චත** යාචනෙ, උරො. **දල** දිත්තියං, බො, **ලස්ස කො, දක්ඛ** වුඩ්ඪියං වා, අ, **දක්ඛ** වුඩ්ඪිහිංසාගතිසීසෙසු වා. **පිස** හිංසාබලදානනිකෙතනෙසු, අලො, **පෙසලො.** කතමුඛො, කතීපි, **කතසද්දො** අභ්‍යාසිතත්ථො, කතං අබ්‍යාසිතං මුඛං උපායො අනෙනාති **කතමුඛො.** කතං අස්සත්ථීති **කතී.**

සත්තකං බාලෙ. **බල** පාණනෙ, බලතීති **බාලො,** අස්සාසිතපස්සාසිතමත්තෙන ජීවති, න පඤ්ඤාජීවිතෙනාත්‍යත්ථො. **දා** කුච්ඡායං ගතියං වා, තු, ද්විත්තං, රස්සාදි. **ජල** ධඤ්ඤෙ, අ, ළත්තං. **මුහ** වෙචිත්තෙ, ලො, වණ්ණවිපරියයො, **මූළ්හො. මන්ද** ජළත්තෙ. බාල්‍යයොගා **බාලිසො,** ඉසො. අඤ්ඤො, යථාජාතොපි, න ජානාතීති **අඤ්ඤො.** යාදිසො ජාතො විවෙකො **යථාජාතො.**

722. තිකං භාග්‍යසම්පන්නෙ. පුඤ්ඤං, සුකතඤ්ච යස්මිං අත්ථි **පුඤ්ඤවා, සුකතී,** වන්තු, ඊ ච. ධනං ගහණං ලද්ධොති **ධඤ්ඤො,** යො. ද්වයං මහාවීරියෙ. **මහාධිති** මහාවීරියො. ද්වයං මහිච්ඡෙ. මහාසයොපි.

ද්වයං බහුලහදයෙ, පසත්ථහදයෙ ච. හදයං බහුලං, පසත්ථඤ්ච යස්ස **හදයී, හදයාලු** ච, තබ්බහුලෙ ඊ, ආලු ච, සුහදයොපි.

723. ද්වයං හට්ඨචිත්තෙ. ''හාසමනො විකුබ්බානො, පමානො හට්ඨමානසො''ති [අමර 21.7] **අමරසීහො.** ද්වයං දුම්මනෙ. දුට්ඨං, දුක්ඛිතං වා මනො යස්ස. විරූපං මනො යස්ස. අන්තමනොපි.

චතුක්කං බහුප්පදෙ. යාචකානං වදං වචනං ජානාතීති **වදානියො, වදඤ්ඤූ** ච, ඉයො, රූ ච, පුබ්බත්‍රඤ්ඤස්ස **නාදෙසො,** මජ්ඣදීඝො ච. දානෙ සොණ්ඩො පසුතො. **සොණ්ඩසද්දොත්‍ර** මජ්ජමදෙත්‍යොකෙ, ථූලලක්ඛොපාත්‍ර, දානත්ථං ථූලං ලක්ඛං අස්ස.

724. සිලොකො පාකටමත්තෙ. **ඛ්‍යා** පකාසනෙ, තො. **පතිපුබ්බො ඉ** ගමනෙ, තො. අභිමුඛං එතීති **පතීතො. ඤා** අවබොධනෙ, තො, **පඤ්ඤාතො, අභිඤ්ඤාතො** ච. **පථ** ඛ්‍යානෙ. **සු** ගතිබුද්ධීසු, තො, **සුතො, විස්සුතො** ච, **සු** සවනෙ වා, කම්මෙ තො. **විද** ඤාණෙ, **විදිතො. සිධු** සංරාධෙ, තො, **සිධ** සංසිද්ධියං වා. **කට** ගතියං, දස්සනං කටතීති **පාකටො,** උපසග්ගස්ස දීඝො.

725. තිපාදං ඉස්සරෙ. **ඊස** ඉස්සරියෙ, ඊසතීති **ඉස්සරො,** අරො, රස්සාදි, ද්විත්තං. **නී** නයෙ, ණ්වු, **නායකො.** සං ධනං අස්සත්ථීති **සාමී,** දීඝාදි, රස්සන්තෙ සාමිපි. **පා** රක්ඛණෙ,ති, රස්සාදි, **පති.** අධිපුබ්බෙ **අධිපති. ඊස** ඉස්සරියෙ, අ, **ඊසො.** පභවතීති **පභූ,** උ, පභූපි. **අය** ගමනෙ, යො, **අය්‍යො.** අධිපාතීති **අධිපො,** රො. අධිභවතීති **අධිභූ,** ක්වි. **නී** නයෙ, රිතු, **නෙතා.**

තිකං බහුධනෙ. ඉභං අරහතීති **ඉබ්භො,** වො, වණ්ණවිපරියයො. **ඣෙ** චින්තායං, අ, අජ්ඣායති ධනං **අඞ්ඪො,** ඣස්ස **ඪො,** අසරූපද්විත්තං, රස්සාදි ච. ධනා අතිසයෙ ඊ, **ධනී.**

726. ද්වයං දක්ඛිණෙය්‍යො. දානං පටිග්ගණ්හිතුං අරහතීති **දානාරහො, දක්ඛ** වුද්ධියං, සීඝත්ථෙ ච, දක්ඛන්ති භොගසම්පදාදීහි යාය, සා දක්ඛිණා, ඉණො, තං අරහතීති **දක්ඛිණෙය්‍යො.**

ද්වයං ස්නෙහවති. **සිනිහ** පීතියං, ධො, **හස්ස දො, සිනිද්ධො,** වච්ඡො සිනෙහො යස්සත්ථි **වච්ඡලො,** ලො.

පමාණිකො පරික්ඛකො, පරික්ඛතෙ අවධාරයතෙ පමාණෙහි අත්ථන්ති **පරික්ඛකො, ඉක්ඛ** දස්සනඞ්කෙසු, ණ්වු. කාරණං ජානාතීති **කාරණිකො,** ඉකො.

ද්වයං ආසත්තෙ. **සන්ජ** සඞ්ගෙ, තො. තං තං වත්ථු පරං පධානං අස්ස **තප්පරො.**

727. තිකං කාරුණිකෙ. කරුණා සීලං අස්ස **කාරුණිකො.** දයා කරුණා යස්සත්ථි **දයාලු,** ආලු. දුක්ඛිතෙසු සුට්ඨු රමතීති **සූරතො,** උපසග්ගස්ස දීඝතා.

ඉට්ඨත්ථෙ අභිමතප්පයොජනෙ උය්‍යුතො පුග්ගලො උස්සුකො නාම, උට්ඨානං සුට්ඨු කායතීති **උස්සුකො,** හසාද්‍යනුට්ඨෙය්‍යං.

යො ආලස්‍යාවසාදීහි අනුතිට්ඨති, සො දීඝසුත්තො, දීඝඤ්ච තං සුත්තඤ්ච, තමිව චරතීති **දීඝසුත්තං,** දීඝසුත්තපරියන්තිකං කාරියං කරොතීති **දීඝසුත්තො.** චිරෙන ක්‍රියානුට්ඨානං අස්ස.

728. ද්වයං පරායත්තෙ, පරස්මිං, පරෙන වා අධීනො **පරාධීනො,** අඤ්ඤත්ථා සකත්ථෙ ඉනො යදාදිනා. පරතන්තො, පරවා, අත්තවාපි [නාථවා (අමර 21.26)], තන්තයතීති තන්තො, **තන්ත** කුටුම්බධාරණෙ, අ, පරො තන්තො නියාමකො යස්ස. පරො සෙට්ඨො නායකො, අත්තා ච අත්ථීති **පරවා, අත්තවා** ච, වන්තු.

ආයත්තතාමත්තෙ චතුක්කං. **යත** පයතනෙ, ආපුබ්බො අවසීහාවෙ, තො. අන්තෙන සමීපෙන සහාති **සන්තකො,** සකත්ථෙ කො. පරිග්ගය්හතෙ ''සක''න්ති කරීයතෙති **පරිග්ගහො.** අධිගතො ඉනො පභූ යෙනාති **අධීනො.**

සෙන අත්තනා ඊරිතං සීලං අස්සාති **සෙරී,** තස්මිං සෙරිනි ච **සච්ඡන්දො** වත්තති, සස්ස අත්තනො ඡන්දො යස්සත්ථීති **සච්ඡන්දො,** අ. සවසො, සයංවසී, නිරවග්ගහොපි.

729. ගුණදොසෙ **අනිසම්ම** අනුපපරික්ඛිත්වා යො කරොති, සො **ජම්මො, ජම** අදනෙ, මො.

ද්වයං අතිතණ්හෙ. **ලුභ** ලොභෙ, අ, ද්විත්තං, **හස්ස පො, ලොලුපො,** ලොලුභොපි.

තිකං ලුද්ධෙ. **ගිධ** අභිකඞ්ඛායං, තො. **ලුභ** ගිද්ධියං, තො. **ලොල** උම්මාදනෙ, අ, **ලොලො.** අථ මහාතණ්හාතිතණ්හගිද්ධානං කො භෙදො? මහාතණ්හො නානාරම්මණං ඉච්ඡති, අතිතණ්හො එකස්මිම්පි ආරම්මණෙ අනෙකවාරං, අධිකඤ්ච තසති, ගිද්ධො පන උභයථාපීති අයමෙතෙසං විසෙසො.

යො ක්‍රියාසු මන්දො, සො **කුණ්ඨො, කුණ්ඨ** පටිඝාතෙ, ආලසො ච, අ.

730. පඤ්චකං කාමකෙ. **කමු** ඉච්ඡායං, චුරාදි, රිතු, **කාමයිතා,** කාරිතලොපෙ **කමිතා. යුම්හි කාමනො,** කමනොපි. **ණීපච්චයෙ කාමී, ණුකපච්චයෙ කාමුකො,** අනුකො, අභිකොපාත්‍ර, අනුකාමයතෙ **අනුකො,** ක්වි. අභිකාමයතෙ **අභිකො,** ක්වි. අතිකොපි.

ද්වයං මත්තෙ. සුණ්ඩා සුරා, තත්‍ර කුසලො **සොණ්ඩො,** පානාගාරං වා සුණ්ඩා, තත්‍ර භවො, ධීතං වා **සොණ්ඩො. මද** උම්මාදෙ , තො. උක්කටො, ඛිවොපි, මදෙන උද්ධතො **උක්කටො,** යදාදිනා උතො කටො මත්තත්ථෙ [පාණිනි 5.2.29]. **ඛිව** මදෙ, අ.

තිකං වචනකාරිනි. පවත්තිනිවත්තීසු විධාතුං සක්‍යො **විධෙය්‍යො,** ඉය්‍යො. ආදෙසිතං, ආදරෙන වා සුණොතීති **අස්සවො,** රස්සාදි, අ. සුන්දරං වචො ආචරියාදීනං එතස්මිං හෙතුභූතෙති **සුබ්බචො.** විනයග්ගාහීපි, විනයං විධිපටිසෙධවචනං ගහෙතුං සීලො **විනයග්ගාහී.**

731. තඞ්ඛණුප්පත්තිඤාණං පටිභා, තාය යුත්තො **පගබ්භො,** සීඝමෙව ගබ්භතීති **පගබ්භො, ගබ්භ** ධාරණෙ.

තිකං භීරුකෙ. භී භයං සීලො යස්ස **භීසීලො.** භායතීති **භීරු, භී** භයෙ, රු. රුකපච්චයෙ **භීරුකො,** සකත්ථෙ වා කො.

ද්වයං අසූරෙ. න වීරො සූරො **අවීරො.** කුච්ඡිතතරත්තා **කාතරො, කුස්ස** කාදෙසො.

ද්වයං හිංසාසීලෙ, හනනසීලො **හිංසාසීලො, සාතුකො,** උකො, හනස්ස **සාතො.** සරාරු, හිංසොපි.

732. තිකං කොධයුත්තෙ. **කුධ** කොපෙ, කුජ්ඣනසීලො **කොධනො,** යු. **දුස** දොසෙ, **දොසනො,** පටිසො , යු. **කුප** කොපෙ, කුපතීති **කොපී, ණී.** අමරිසනොපි, නත්ථි මරිසනං ඛමා අස්ස **අමරිසනො, මරිස** අසහනෙ.

ද්වයං අධිකකොධයුත්තෙ. චණ්ඩතෙති **චණ්ඩො,** අ, **චණ්ඩ** කොපෙ. අතිරෙකං කුජ්ඣතීති **අච්චන්තකොධනො.** අච්චන්තකොපනොපි, තදා **කුප**තො යු.

පඤ්චකං ඛන්තියුත්තෙ. **සහ** ඛමනෙ, යු. **ඛමු** සහනෙ, යු. **තුම්හි ඛන්තා,** සත්ථාදි. තිතික්ඛා යස්සත්ථීති **තිතික්ඛවා. මන්තුම්හි ඛන්තිමා,** සවිභත්තිස්ස **න්තුස්ස ආ.**

733. ද්වයං සද්ධායුත්තෙ. **හි** පදපූරණෙ. සද්ධා යස්සත්ථීති **සද්ධාලු.** සද්ධා රතනත්තයාදීසු පසාදො, තණ්හා, ආදරො ච. ද්වයං ධජයුත්තෙ. චිහනෙ ච පටාකායං, ධජො සොණ්ඩෙ ච සොණ්ඩිකෙ, **සොණ්ඩො** පුල්ලිඞ්ගං.

ද්වයං නිද්දාසීලෙ. නිද්දා එව සීලං යස්ස සො **නිද්දාසීලො.** ද්වයං පහායුත්තෙ. **හා** දිත්තිම්හි, **සරපච්චයො,** රස්සාදි, ද්විත්තඤ්ච, **හස්සරො,** හාසා රති යස්සාති වා **හස්සරො,** රස්සාදි එව. **සස්ස** ද්විත්තාභාවෙ **හාසුරො,** අස්සු, **හාස** දිත්තියං වා, උරො, අථ වා ද්වයං බහුකථායුත්තෙ, හාසාසු සබ්බාසු බහූසු කථාසු රමතීති **හස්සරො,** ක්වි, හාසතීති වා **හස්සරො,** අරො, රස්සාදි, ද්විත්තඤ්ච, හාසාසු රමතීති වා **හාසරො,** ක්වි, මජ්ඣරස්සො, හාසතීති වා **හාසරො,** අරො, ඉමස්මිං පක්ඛෙ අස්සුත්තාභාවො.

734. තිකං නග්ගෙ. න ගච්ඡතීති **නග්ගො,** ද්විත්තං, **ලග්ග** සඞ්ගෙ වා, **න**ත්තං, **නජී ලජී** බිලෙ වා, ණො, **ජස්ස ගො,** ද්විත්තං. දිසා එව අම්බරං වත්ථං එතස්ස, න පකතිවත්ථන්ති **දිගම්බරො. සස්ස ගො.** නත්ථි වත්ථං එතස්ස, අථ වා දිගම්බරා වත්ථා, අඤ්ඤතිත්ථියො අවත්ථො වාති එතෙ ද්වෙ නග්ගො නාම, නග්ගා නාමාති වා, ''තෙ ඉත්ථියා පො, සත්ත පකරණානි අභිධම්මො නාමා''ත්‍යාදීසු විය සඤ්ඤාසඤ්ඤීසද්දානං වචනභෙදස්සාපි සම්භවතො. නග්ගො ච නග්ගො ච නග්ගා, පුරිමස්මිං පක්ඛෙ පන සාමඤ්ඤතාය එකවචනනිද්දෙසො.

ද්වයං හක්ඛකෙ. **සස** අදනෙ, මරො, **සස්මරො. හක්ඛ** අදනෙ, ණ්වු.

වත්තුං සොතුඤ්ච අකුසලො, වචනෙ සවනෙ ච අකුසලො **එළමූගො** නාම, එළො බධිරො, මූගො අවචනො, කම්මධාරයො, සයෙපි එළමූගො.

735. **මුඛරා**දයො තයො අප්පියවාදිනි. වාඛාවාකෙසු මුඛං අස්සත්ථී, නින්දායං රො. නින්දිතං මුඛං යස්ස **දුම්මුඛො.** අබද්ධං අනග්ගළං මුඛං යස්ස **අබද්ධමුඛො.**

බහු ච ගාරය්හඤ්ච වචො යස්ස සො **වාචාලො** නාම. කුච්ඡිතා වාචා අස්ස සන්තීති **වාචාලො,** නින්දායං ලො.

ද්වයං සුවචනෙ. වදතීති **වත්තා,** පසංසායං තු. වදතීති **වදො. සො** පදපූරණෙ.

736. තිකං අත්තනියෙ. නෙතබ්බොති නියො, නියො **එව නිජො, නී** නයෙ, ණ්‍යො, **යස්ස ජො,** සමීපෙ ජායතීති වා **නිජො.** සස්ස අත්තනො අයං **සකො,** ඉදමත්ථෙ කො, සො එව වා **සකො,** සස්සායං සකො, ණො. අත්තනි ජාතො **අත්තනියො,** අනියො.

තිකං අච්ඡරියෙ. **විපුබ්බො මහ** පූජායං, භූවාදි, ණ්‍යො, මන්තලොපො, **විම්හයො. ආපුබ්බො චර** ගතිභක්ඛනෙසු, අ, **චරස්ස ච්ඡරියො,** රස්සාදි ච, **අච්ඡරියො.** න භවිත්ථාති **අබ්භුතො,** අසරූපද්විත්තං, රස්සො ච, අභූතොපි [සද්දනීතිපදමාලායං 340.1 පිට්ඨෙසු පස්සිතබ්බං].

සොකාදීහි ඉතිකත්තබ්බතාපටිපත්තිසුඤ්ඤො **විහත්ථො, බ්‍යාකුලො** ච. වික්ඛිත්තො හත්ථො යස්ස **විහත්ථො. කුල** සඞ්ඛ්‍යානෙ **විආපුබ්බො.**

කතසන්නාහො **වධුද්‍යතො** හන්තුමුද්‍යතො උයයුතො ආතතායී නාම. ''වධුයයුත්තො''තිපි පාඨො. ආපුබ්බො **තා** පාලනෙ, ණී, ද්විත්තං, ආකාරන්තානමායො, **ආතතායී.**

737. **සීසච්ඡෙජ්ජම්හි** සීසච්ඡෙදාරහෙ **වජ්ඣො.** හන්තබ්බොති **වජ්ඣො, හන** හිංසායං, ණ්‍යො, **හනස්ස වධො, ඣස්ස ඣො.** අසරූපද්විත්තං, **වජ්ඣො.**

තිකං වක්කාසයෙ. නිකන්තතීති **නිකතො, කන්ත** ඡෙදනෙ, අ, නලොපො. **සඨ** කෙතවෙ, අ. නත්ථි උජුතා යස්ස **අනුජු.**

තිකං භෙදකාරකෙ. **සූච** පෙසුඤ්ඤෙ, ණ්වු. **පිසි** සඤ්චුණ්ණනෙ, **පිසි** අවයවෙ වා, පිසතීති **පිසුණො,** යදාදිනා උනො, **ණ**ත්තං. කණ්ණෙ ජපතීති, අලුත්තසමාසො, අරුචිතබ්බරොචකෙපි **කණ්ණෙජපො.**

ද්වයං පහරණසීලෙ. **ධුබ්බී** හිංසායං, තො, භුජාදි. වඤ්චයතෙ විප්පලපතෙති **වඤ්චකො, වඤ්ච** ගමනෙ.

738. අරියාසාමඤ්ඤෙන ච බාලපුරිසස්ස ලක්ඛණමාහ. **හි** පදපූරණෙ. **යො පුරිසො** යො ජනො, **ජනපරියායො** චෙත්ථ **පුරිසසද්දො** ‘‘ද්වෙ මහාපුරිසා අභිනික්ඛන්තා’’ත්‍යාදීසු විය, **අනිසම්ම** අනුපපරික්ඛිත්වා වධබන්ධනාදිකිච්චං කරොති, සො **බලු** එකන්තතො ‘‘චපලො’’ති විඤ්ඤෙය්‍යො, කස්මා? **අවිනිච්ඡිතකාරිත්තා** සම්මා අවිනිච්ඡිතස්ස කාරියස්ස කරණසීලත්තා. **චප** කක්කරණෙ, **චප** සන්තානෙ වා, අලො, **චපලො.**

739. චතුක්කං කදරියෙ. කුච්ඡිතං දදාතීති **බුද්දො,** දො, **කස්ස ඛො,** අදානසීලතාය සම්පරායෙසු බුද්දං බුභුක්ඛිස්සාමීති වා **බුද්දො, බුද** බුභුක්ඛායං, දො අනාගතත්ථෙ. පරානුපභොගෙන අත්ථසඤ්චයසීලත්තා කුච්ඡිතො අරියො අත්ථපති **කදරියො,** අදායකත්තා කුච්ඡිතං ඨානං අරතීති වා **කදරියො,** ඉයො. දානාදීසු නමනාභාවෙන ථද්ධෙන මච්ඡෙරයුත්තචිත්තෙන සහිතතාය **ථද්ධමච්ඡරී,** ඊ. කුච්ඡිතො පණො යස්ස **කපණො,** කිපචානො, මිතපචොපි. කුච්ඡිතං පචානොති දුතියාසමාසො. මිතං පචතීති **මිතප්පචො,** ණො.

අද්ධං දලිද්දෙ. නත්ථි කිඤ්චනං අප්පමත්තකම්පි ධනං යස්ස **අකිඤ්චනො. දලිද්ද** දුග්ගතියං, අ, **දල** විදාරණෙ වා, ඉදො, ද්විත්තං. **දීන** දුග්ගතභාවෙ, **දීනො, දී** ඛයෙ වා, ඊනො. නත්ථි ධනං අස්ස. නින්දිතං ගමනං අස්ස **දුග්ගතො.**

740. යං කම්මං ‘‘ඉදමහං උප්පාදෙස්සාමී’’ති අසම්භාවිතං අචින්තිතමෙව හුත්වා සම්පත්තං, තං ‘‘කාකතාලිය’’න්ත්‍යුච්චතෙ. තාලස්ස ඉදං ඵලං තාලං, කාකො ච තාලඤ්ච කාකතාලානි, තෙහි සදිසං කම්මං **කාකතාලියං,** කාකස්ස, තාලඵලස්ස උඩ්ඩනපතනසදිසං කම්මන්ත්‍යත්ථො.

චතුක්කං යාචකෙ. යාචනං කරොතීති **යාචනකො,** යාචතීති වා, **යාච** යාචනෙ, යු. සකත්ථෙ කො. **අත්ථ** යාචනායං, අත්ථනං අත්ථො, සො අස්සත්ථීති **අත්ථී.** ණ්වු, යාචකො . ‘‘මාදිසස්ස ධනං දත්වා රාජා සග්ගං ගමිස්සතී’’ත්‍යාදිනා දානඵලං වණ්ණෙත්වා වකති යාචතීති **වනිබ්බකො, වණ්ණස්ස වනි, වක** ආදානෙ, ආදානමෙත්ථ යාචනමෙව.

741. **කිඤ්චිදූනක**න්තං පතිපාදෙන නාමං. පක්ඛිසප්පමච්ඡාදයො අණ්ඩතො ජාතත්තා **අණ්ඩජා.** නරාදයො පන ගබ්භාසයසඞ්ඛාතජලාබුතො, තත්‍ර වා ජාතත්තා **ජලාබුජා.** කිමි ච ඩංසා ච **ආදිනා** මකසමඞ්ගුරාදයො ච සෙදජා, සෙදකාරණත්තා උස්මා සෙදො, තතො ජාතා **සෙදජා.** දෙවො ච **ආදිනා** බ්‍රහ්මනෙරයිකාදයො ච **ඔපපාතිකා,** උපගන්ත්වා පතතීති උපපාතී, ණී, සොළසවස්සුද්දෙසිකාදිකො අත්තභාවො, සො යෙසමත්ථි, තෙ **ඔපපාතිකා.**

742. **ජණ්ණුමත්තෙ** ජණ්ණුප්පමාණයුත්තෙ උදකාදිම්හි **ජණ්ණුතග්ඝො,** ජණ්ණුප්පමාණො **ජණ්ණුතග්ඝො,** පමාණත්ථෙ තග්ඝො, ජණ්ණුප්පමාණො **ජණ්ණුමත්තො,** පමාණත්ථෙ මත්තො [මොග්ගල්ලානෙ 4.47 සුත්තෙ පස්සිතබ්බං], තස්මිං.

කිඤ්චිදූනකෙ අප්පමත්තකයුත්තෙ කප්පො [පාණිනි 5.4.67], ඌනස්ස අප්පකතාය කප්පියති එකාදිවසෙන පරිච්ඡිජ්ජතීති **කප්පො, කප්ප** පරිච්ඡෙදනෙ.

චතුක්කං පරියාපන්නෙ. අන්තො ගච්ඡතීති **අන්තගගතං,** ‘‘ලොපඤ්ච තත්‍රාකාරො’’ති **ඔ**ලොපෙ අආගමො, ද්විත්තං. අන්තොගතම්පි. පරිච්ඡින්දිත්වා ආපන්නං ගහිතං **පරියාපන්නං. ගාධ** පතිට්ඨායං, අන්තො ඔගාධතීති **අන්තොගධං,** රස්සො, ඔගාධතීති **ඔගධං.**

743. ද්වයං සාධිතෙ. **රාධ සාධ** සිද්ධියං, කම්මනි තො.

ද්වයං කුථිතෙ. **පච** පාකෙ, අතීතෙ කත්තරි තො, **තස්ස ක්කො, ච**ලොපො. **කුථ** නිප්පක්කෙ, තො.

ආපදං බ්‍යසනං පත්තො ආපන්නො නාම, අතිපීළනං ආපජ්ජතීති **ආපන්නො,** ‘‘ආ තුකොධමුදාට්ටීසූ’’ති හි **එකක්ඛරකොසො** [එකක්ඛරකොස 14 ගාථා] . **පද** ගමනෙ, ‘‘ආපන්නො ච විපත්තිම්හි, පත්තෙ ච වාච්චලිඞ්ගිකො’’ති

නානත්ථසඞ්ගහො.

ද්වයං පරෙසමවසගතෙ. නත්ථි වසො ආයත්තො පරෙසං එතස්මිං සෙරීභූතෙති **විවසො, අවසො** ච.

744. ඡක්කං ඛිත්තෙ. **නුද** පෙරණෙ, **නුද** ඛෙපෙ වා, තො, **තස්ස ඉන්නො.** අනින්නාදෙසෙ භූජාදි, **නුත්තො.** නුතොපි. **අසු** ඛෙපනෙ, තො, භූජාදි, **අත්තො. ඛිප** පෙරණෙ, තො.

ඊර ගතියං, කම්පනෙ ච, ඉතො, **ඊරිතො. ආපුබ්බො විධ** පෙරණෙ, තො, **ආවිද්ධො.**

චතුක්කං කම්පිතෙ. **කම්ප** චලනෙ, **ධූ** විධූනනෙ, කම්පනෙ ච. **ධූතො, ආධූතො, චල** කම්පනෙ, **චලිතො.** වෙල්ලිතො, පෙඛිතොපි. **වෙල්ල** චලනත්ථො. **පෙඛ** ගත්‍යත්ථො, **පෙඛිතො.**

ද්වයං නිසිතෙ. **නිසි** නිසානෙ. **තිජ** නිසානෙ, නිසානං තික්ඛකරණං, උභයත්‍රාපි කම්මනි තො.

745-746. තිකං පත්තබ්බෙ. **පත** ගමනෙ, තබ්බො. **ගමු** ගතියං, ණ්‍යො, **ම්‍යස්ස ම්මො** වා, **ගම්මං,** ගම්‍යං, **ද්‍යස්ස ජ්ජො, ආපජ්ජං.**

ද්වයං පරිණතෙ. **පච්නො** අනෙකත්ථත්තා ඉහ පරිණතත්ථො. **නමු** නමනෙ, භූවාදි, කත්තරි තො, **සමං** ද්වෙ තුල්‍යත්ථා.

පඤ්චකං වෙඨිතෙ. **වෙඨ** වෙඨනෙ. වලම්ව වලයං, කුණ්ඩලාකාරං වලයං කතං **වලයිතං,** නාමධාතු, කාරිතන්තා තො. රුධ ආවරණෙ, **රුද්ධං. සංපුබ්බො** වු සංවරණෙ, **සංවුතං.** සමන්තතො වුතං **ආවුතං, වු** සංවරණෙ, සබ්බත්‍ර කම්මනි තො.

ද්වයං පරිබාදිනා පරික්ඛිත්තෙ. පරි සමන්තතො කරීයතෙති **පරික්ඛිත්තං,** පරික්ඛතම්පි. වු සංවරණෙ, **නිවුතං.**

තිකං විත්ථතෙ. **සර** ගතියං, තො, **තස්ස ටො,** රලොපො, **විසටං. තනු** විත්ථාරෙ, තො, **තස්ස තො,** නලොපො, **විත්ථතං, තතං.**

ද්වයං ලෙපනීයෙ. **ලිප** ලෙපනෙ, **දිහ** උපලෙපනෙ, උභයත්‍රාපි කම්මනි තො.

ද්වයං ගුළ්හෙ. **ගුහ** සංවරණෙ, ළො, **ගුළ්හො. ගුප** ගොපනෙ, **ගුත්තො.**

ද්වයං පොසනීයෙ. **පුස** පොසනෙ, තො, **සතානං ඨයො, ඨයාභාවෙ පොසිතො.**

747. ද්වයං සලජ්ජෙ. **ලජ්ජ** පීළෙ, පීළො ලජ්ජාව. **හීළ** නින්දාලජ්ජාසු, **හීළිතො.**

ද්වයං සද්දෙ. **සන ධන** සද්දෙ, **සනිතං, ධනිතං.**

පඤ්චකං බන්ධනීයෙ. සන්දනං බන්ධනං, තංයොගා වන්තු. සන්දානවන්තං කතං **සන්දානිතං,** නාමධාතුම්හා තො, **වන්තුලොපො.** සන්දානං සජ්ජා, තමස්සාති වා, ඉතො. **සි** බන්ධනෙ, තො. **බන්ධ** බන්ධනෙ, **බද්ධො. කීල** බන්ධනෙ. **යමු** උපරමෙ, **සංපුබ්බො** බන්ධනෙ, සබ්බත්‍ර කම්මනි තො. මූතං, උද්දිතං, සද්දිතම්පි. **මූ** බන්ධනෙ. **දා** අවඛණ්ඩනෙ. **උ සංපුබ්බො** බන්ධනෙ. වුත්තඤ්ච "උද්දානන්තු ච බන්ධන"න්ති.

748. තිකං සිද්ධෙ. **සිධ** සංසිද්ධිම්හි. **පද** ගමනෙ, නිපුබ්බො සිද්ධියං. **වත්ත** වත්තනෙ, වත්තනංප්‍යත්‍ර සිජ්ඣනං **නිපුබ්බත්තා.**

තිකං විදාරිතෙ. **දර භිද** විදාරණෙ, **ඉන්නාදෙසො. භින්නං.** අනින්නාදෙසෙ තු **භෙදිතං.**

ද්වයං තිණාදීහි ඡාදනීයෙ. **ඡද** සංවරණෙ, තො, **තස්ස** සධාත්වන්තස්ස **අන්නාදෙසො.**

තිකං ඡින්දිතෙ. **ඡිධ** වෙධනෙ. **ඡිද්ද** කණ්ණභෙදෙ, චුරාදි. **විධ** වෙධනෙ, සබ්බත්‍ර කම්මෙ තො, අපරද්වයෙ ච සඤ්ජාතත්ථෙ ඉතො.

749. තිකං ආනීතෙ. **හර** හරණෙ, **හර** ධාරණපොසනෙසු, ආපුබ්බො **නී** නයෙ.

ද්වයං දමයුත්තෙ. **දමු** දමනෙ, කත්තරි තො. පක්කමාදීහි න්තො. **අන්තා**දෙසෙ **දමිතො.** කම්මසාධනොපායං.

ද්වයං සන්තෙ. **සමු** උපසමෙ, කත්තරිතො. **අන්තා**දෙසෙ **සමිතො,** කම්මසාධනොපායං.

ද්වයං පුණ්ණෙ. **පූර** පූරණෙ, තරාදීහි ඉණ්ණො, ද්වීසුපි කත්තුකම්මසාධනානි ලබ්භන්ති.

750. තිපාදං පූජිතෙ. **චාය** පූජානිසාමනෙසු. **මහ** පූජායං, **පූජ** පූජනෙ, **අරහ** පූජායං, **අරහිතො. අච්ච** පූජායං. **මාන** පූජායං. **චි** චයෙ, **අපපුබ්බො** පූජනෙ. නමස්සිතොපි, **නමස්සධාතු** පූජායං.

ද්වයං තච්ඡිතෙ දාරුආදිම්හි. **තච්ඡ** තනුකරණෙ, තනුකරීයතෙති **තනුකතො,** දීඝො.

751. ද්වයං අග්ගිආදීහි තත්තෙ. **තප ධූප** සන්තාපෙ.

ද්වයං රාජාදීනං සන්තිකෙ භජනාදිවසෙන උපගතෙ. **චර** ගත්‍යත්ථො, **උපචරිතො. ආස** උපවෙසනෙ, **උපාසිතො.**

අද්ධං චුතෙ. **භස** අධොපතනෙ, තො. **ගළ** සෙචනෙ, **ගළිතං. පද** ගමනෙ, **පන්නං. චු** චවනෙ, **චු** ගමනෙ වා. **ධංසු** අවසංසනෙ, ගතියඤ්ච. කන්නම්පි, **කන්න** ගතිසොසනෙසු.

752. තුට්ඨන්තං පමුදිතෙ, **පී** තප්පනකන්තීසු. **මුද** හාසෙ. **හස** හංසනෙ, **හස** අලිකෙ වා. **මද** හාසෙ, **මත්තො. තුස** පීතියං.

චතුක්කං ඡින්නෙ. **කන්ත** ඡෙදනෙ. **ඡිදි** ද්විධාකරණෙ. **ලූ** ඡෙදනෙ, ණො, යු වා. **දා** ලවනෙ, තු, **දා** අවඛණ්ඩනෙ වා. ඡාතම්පි. **ඡො** ඡෙදනෙ, ඔස්සාකාරො.

තිකං පසත්ථෙ. **සඨ** ථුතියං, තො. **වණ්ණ** වණ්ණක්‍රියාවිත්ථාරගුණවචනෙසු. **ථු** අභිත්ථවෙ. ඊඩිතො, පණිතොපි, **ඊඩ** ථුතිම්හි. **පණ** බ්‍යවහාරෙ, ථුතිම්හි ච, **පණිතො.**

753. පඤ්චකං අල්ලෙ, **තිම** අද්දභාවෙ නිච්චලෙපි, පක්කමාදීහි න්තො. **අල්ල** ක්ලෙදනෙ, ලො, **අල්ලං. අද්ද** ගතිම්හි, යාචනෙ ච, **ආපුබ්බො දා** අවඛණ්ඩනෙ වා, දො, **අද්දං. කිලිද** අද්දභාවෙ, **ඉන්නා**දෙසො. **උන්ද** ක්ලෙදනෙ, **ඉන්නො, උන්නො** වා, සාද්දම්පි. අද්දගුණයුත්තං අද්දං, තෙන සහ වත්තතෙ **සාද්දං.**

චතුක්කං ගවෙසිතෙ. **මග්ග** අන්වෙසනෙ, චුරාදි. **එස** ගතියං, භූවාදි. **ගවෙස** මග්ගනෙ, චුරාදි.

ද්වයං ලද්ධෙ. **ලභ** පත්තියං. **පපුබ්බො ආප** බ්‍යාපනෙ, තො, භූජාදි, ආලොපො, **පත්තං.** භාවිතං, ආසාදිතං, විභූතඤ්ච.

754. **පාලිතන්තං** රක්ඛනීයෙ, **රක්ඛ** පාලනෙ. **ගුප** ගොපනෙ, භූජාදි. **තා** පාලනෙ, **තාතං.** ආයාගමෙ **ගොපායිතං.** අව රක්ඛණෙ, **අවිතං.**

චතුක්කං චත්තෙ. **සජ** විස්සග්ගෙ. **චජ** හානියං. **හා** චාගෙ, ඉනො, දීඝාදි, **හීනො. උඣ** උස්සග්ගෙ, **සමුජ්ඣිතං.** ධූතම්පි, ධූ කම්පනෙ.

755. පජ්ජං භාසිතෙ. **භාස** බ්‍යත්තියං වාචායං. **ලප** බ්‍යත්තියං වාචායං, **වච** භාසනෙ, **වුත්තං. අභිපුබ්බො** ධා ධාරණෙ, තො, ධාතිස්ස **හි, හි** ගමනෙ වා, **අභිහිතං. ඛ්‍යා** කථනෙ. **ජප්ප** බ්‍යත්තියං වාචායං. **ඊර** ඛෙපගතිවචනකම්පනෙසු, **උදීරිතං. කථ** වාක්‍යපබන්ධෙ. ගද වියත්තියං වාචායං. **භණ** භණනෙ. වද වියත්තියං වාචායං, තො, වස්සු, **උදිතං.**

756. චතුක්කං අවමානිතෙ. **ඤා** අවබොධනෙ. **ගණ** සඞ්ඛ්‍යානෙ. **භූ** සත්තායං. **මාන** පූජායං, **මන** ඤාණෙ වා, **අවපරිපුබ්බා** එතෙ පරිභූතෙ. හෙට්ඨා කත්වා ඤායති, ගණීයති, මඤ්ඤතීති **අවඤ්ඤතො, අවගණිතො, අවමානිතො** ච. පරිභවීයති අවමානං කරීයතීති **පරිභූතො.**

චතුක්කං ඡාතෙ. **සස** අදනෙ, ඡො, ද්විත්තං. ජිඝච්ඡා සඤ්ජාතා යස්ස **ජිඝච්ඡිතො. ඛුද** පිපාසායං. **ඡාද** භක්ඛනෙ. **භුජ** පාලනජ්ඣොහාරෙසු, ඛො, ද්විත්තාදි, බුභුක්ඛා සඤ්ජාතා යස්ස **බුභුක්ඛිතො.**

757. ඡක්කං ඤාතෙ. බුධ **ඤා** අවගමනෙ. **පද** ගමනෙ, තො, තස්ස **අන්නො, පටිපන්නං. විද** ඤාණෙ. **ගති** බුඬ්ඪත්ථො. **අවගතං. මන** ඤාණෙ, තො, **මතං.**

අද්ධං ගිලිතෙ. **ගල** අදනෙ, අස්සි, **ගිලිතො. ඛාද** භක්ඛනෙ. **භුජ** පාලනජ්ඣොහාරෙසු. **භක්ඛ** අදනෙ. **අධිඅවපුබ්බො හර** හරණෙ, තො, **තස්ස ටො,** රලොපො, **අජ්ඣොහටො. අස** භක්ඛනෙ, **අසිතො.** ජප්පිතො, ගසිතොපි, **ජප්ප** අදනෙ. **ගස** අදනෙ.

විසෙස්‍යාධීනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සංකිණ්ණවග්ගවණ්ණනා

758. පුබ්බස්මිං කණ්ඩද්වයෙ බුද්ධාදීනි නාමානි සමානත්ථානි පකරණෙන නිබද්ධානි, අස්මිම්පි කණ්ඩෙ සොභනාදීනි විසෙසනනාමානි, සමයාදීන්‍යනෙකත්ථානි, චිරස්සමාදීනි ච අබ්‍යයානි පකරණෙනෙව නිබද්ධානි, ඉදානි පන පුබ්බවග්ගෙසු විත්ථාරභයා යෙ න නිබද්ධා, තංසඞ්ගහත්ථං, තංසමයානුපාලනත්ථඤ්ච සංකිණ්ණමාරභතෙ **"ඤෙය්‍ය"**මිච්චාදිනා. තස්සත්ථො – **ඉහාපි** සංකිණ්ණවග්ගෙපි **ක්වාපි** කත්ථචි ක්‍රියාදීසු **පච්චයත්ථවසෙන** ආපච්චයාදීනං ඉත්ථිලිඞ්ගාදිභාවජොතකස්ස සභාවස්ස වසෙන **ලිඞ්ගං** ඉත්ථිලිඞ්ගාදිකං ඤෙය්‍යාන්ති. **ච**කාරෙන භිය්‍යො රූපන්තරාදිපරිග්ගහොපි. **ඉහා**ති ච උපලක්ඛණං, වග්ගන්තරෙසුපි පච්චයත්ථවසෙන ලිඞ්ගාදිනිච්ඡයසම්භවතො.

කත්තබ්බතො **ක්‍රියා, කර** කරණෙ, ණ්‍යො, **ඉ**කාරාගමො, අස්සි, වණ්ණවිපරියයෙ ක්‍රියා, ක්‍රියම්පි, **රිරිය**පච්චයෙ කිරියං, කිරියාපි. **රම්ම**පච්චයෙ **කම්මං.**

තිකං චිත්තොපසමෙ. **සමු** උපසමෙ,ති, **සන්ති.** ථම්හි **සමථො.** අම්හි **සමො.**

තිකං කායොපසමෙ. **දමු** උපසමෙ. ථම්හි **දමථො. ති**ම්හි **දන්ති.** චිත්තොපසමෙපොතෙ.

සුද්ධකම්මනි වත්තං භවති. **වත්ත** වත්තනෙ, **වත්ත** සමාදානෙ වා **වත්තං,** අසීතිමහාවත්තාදි.

ආසඞ්ගවචනං ආසත්තවචනං සද්දසරූපං පරායණං නාම වුත්තං, තඤ්ච තීසු. පරං ආයනං ආයත්තො තාණං **පරායණං,** කම්මාසත්තො ඉච්චත්ථො, සාකල්‍යවචනෙ තු පාරායණං, පාරං පරියන්තං අයන්ති ගච්ඡන්ති කස්සචි අනෙනාති **පාරායණං,** යු, **ණ**ත්තං, යථා – නාමපාරායණං, ධාතුපාරායණං.

759. තිකං ද්විධාභාවෙ. **භිදි** ද්විධාකරණෙ, ණො. **දර** විදාරණෙ. **ඵුට** විකසනෙ, **ඵුට** භෙදනෙ වා, යු.

ද්වයං තප්පනෙ. **තප** පීණනෙ, යු. **පී** තප්පනෙ, යු, කියාදි, **නස්ස ණ**ත්තං. අවනම්පි, **අව** පාලනෙ, දිත්තියඤ්ච අනෙකත්ථත්තා.

ද්වයං සාපෙ. **කුස** අව්හානෙ, භෙදනෙ ච, යු. **සන්ජ** සඞ්ගෙ, **අභිසඞ්ගො.**

තිකං යාචනායං. **භික්ඛ** යාචනෙ, යු. **යාච** යාචනෙ. **අත්ථ** යාචනෙ. අද්දනොපාත්‍ර, **අද්ද** ගතිම්හි, යාචනෙ ච.

760. නිමිත්තරහිතං යදිච්ඡා නාම, යා යා ඉච්ඡා අධිප්පායො **යදිච්ඡා** නාම. සෙරිතාපි.

තිකං ආපුච්ඡනෙ, ආපුච්ඡනඤ්ච ගමනාගමනාදිසමයෙ සුහජ්ජ බන්ධවාදීනමාලිඞ්ගන චුම්බනස්වාගතපියවචනාරොග්‍යාපුච්ඡනගමනානුඤ්ඤාදිනා ආනන්දනං. **පුච්ඡ** පුච්ඡනෙ, **ආපුච්ඡනං. නන්ද** සමිද්ධියං, **ආනන්දනං. සභාජ** පීතිදස්සනෙසු, **සභාජ** පීතිවචනෙසු වා, චුරාදි, යු, **සභාජනං.**

ද්වයං නයෙ. ඤායන්ති යෙනාති **ඤායො,** ආකාරන්තානමායො. න්‍යායොපි, නිස්සෙසතො අයති යෙන **න්‍යායො. නී** නයෙ, **අයාදෙසො, නයො.**

ද්වයං වුද්ධිම්හි. **ඵා** වුද්ධිම්හි, **ඵාය** වුද්ධියං වා, **ය**ලොපො,ති, **ඵාති,** නාරියං. **වද්ධ** වද්ධනෙ,ති, දලොපො, ධඪභහෙහි ධඪා ච, අස්සු, **වුද්ධි,** වුඩ්ඪිපි.

761. **කිලම** හාසක්ඛයෙ, ථො, **කිලමථො. යු**ම්හි **කිලමනං. සූ** පාණිපසවෙ, පසවනං **පසවො, ති**ම්හි **පසූති.**

කස ගතියං හිංසායඤ්ච, නිග්ගහීතාගමො, **උක්කංසො, කස** විලෙඛනෙ වා. **අතිසයො** වුත්තො. භුසාදයො පමාණාතිසයවසෙන වුත්තා, **උක්කංසො** ගුණාතිසයවසෙන වුත්තො, **අතිසයො** පන උභයවසෙනාති උභයත්‍ර නිද්දිට්ඨානං භෙදො. තිකං ජයනෙ. ජයනං **ජයො,** යු, **ජයනං. තිම්හි ජිති,** නාරී.

762. බන්ධනන්තානි ද්වෙ ද්වෙ නාමානි. **වස** කන්තියං. **කමු** කන්තියං,ති. **විධ** වෙධනෙ, බ්‍යථනෙ ච අනෙකත්ථත්තා, අ, ඉකාරස්ස **යාදෙසො, බ්‍යධො, වෙධො. ගහ** උපාදානෙ නිබන්ධනෙ ච, **ගහො, ගාහො** ච. **වර** ආවරණෙ, **වරො. වු** සංවරණෙ,ති, **වුති. පච** පාකෙ, ඉත්ථියමතියවො වා, අ. පචනං **පාකො,** ණො.

ද්වයං ආහ්වානෙ. **හු** දානාදනහබ්‍යප්පදානෙසු, ණො, **හවො. තිම්හි හුති.** ද්වයං අනුභවනෙ. **විද** ඤාණෙ, ණො, **වෙදො . විද** වෙදනාඛ්‍යානනිවාසෙසු, චුරාදි, යු, **වෙදනං,** වාකාරො **වෙදනාසද්දස්ස** නපුංසකත්තාපෙක්ඛො.

763. ද්වයං ධනාදිජානියං. **ජර** වයොහානිම්හි, යු, **ජීරණං,** අස්සී. **හා** චාගෙ, යු, නදාදි, රස්සො, **හස්ස ජො, ජානි. තා** පාලනෙ, යු, **ණත්තං**. ද්වයං පමාණෙ. **මා** මානෙ,ති, **පමිති.** අම්හි **පමා.**

ද්වයං සංයොගෙ. **සිලිස** ආලිඞ්ගනෙ. **සංපුබ්බො** ධා ධාරණෙ, ඉ, සන්ධනං **සන්ධි.** ද්වයං ඛයෙ. **ඛි** ඛයෙ, ණො, ඉස්සෙ, **එ** අය, **ඛයො. චි** චයෙ, **අපපුබ්බො** ඛයෙ. ද්වයං සද්දෙ. **රු** සද්දෙ, ණො, වුද්ධ්‍යාදෙසො. **රණ** සද්දෙ. අ, **රණො.**

764. **ගද** බ්‍යත්තියං වාචායං, ණො, අ ච, **නිගාදො, නිගදො** ච. ද්වයං මදෙ. **මද** උම්මාදෙ, **මාදො, මදො** ච. **සි** බන්ධනෙ,ති, **සිති.**

තිකං ආකාරෙ. ආකරණං **ආකාරො,** අනෙකත්ථත්තා මුඛවඞ්කාද්‍යඞ්ගවිකාරො වා, ඉඞ්ගති ජානාතීති වා යෙන ආකාරො. **ඉඞ්ග** ගමනත්ථො, තො, අ ච, **ඉඞ්ගිතං, ඉඞ්ගො** ච. **අත්ථස්ස** ධනස්ස **අපගමො** විනාසො **බ්‍යයො** නාම. **බ්‍යය** විත්තසමුස්සග්ගෙ.

765. ද්වයං අන්තරායෙ. චුතිපටිසන්ධීනමන්තරෙ අයතීති **අන්තරායො.** පටිපක්ඛවසෙන ඌහති පවත්තතීති **පච්චූහො,** අථ වා කාරියසිද්ධි අන්තරං බ්‍යවධානං අයති ගමයතීති **අන්තරායො.** පච්චූහන්ති විනිහන්තීති **පච්චූහො.**

විකරණං අඤ්ඤථා භවනන්ති **විකාරො, විකති ච, කර** කරණෙ, ණො,ති ච.

ද්වයං සභාවවිගමෙ. **සිලිස** ආලිඞ්ගනෙ, **පවිපුබ්බො** තංසභාවවිගමෙ, විගතො ධුරො සදිසභාවො යස්මාති **විධුරො,** ‘‘විධුරං පවිසිලෙසෙ, ක්ලිවඤ්ච විකලෙ තිසු’’ති [චින්තාමණිටීකා 22.20] **රභසො. විධ** විධානෙ වා, උරො. ද්වයං ආසනෙ. **විස** පවෙසනෙ, **උපවෙසනං. ආස** උපවෙසනෙ, **ආසනං.**

766. තිපාදං අධිප්පායෙ. චිත්තමධ්‍යාගන්ත්වා සයතීති **අජ්ඣාසයො.** අනම්පුබ්බෙ **ආසයො.** අධිපයති චිත්තෙති **අධිප්පායො,** ණො, **පය** ගමනෙ. චිත්තෙ අභිසන්ධායතීති **අභිසන්ධි,** ද්වීසු. භවති චිත්තෙති **භාවො,** ණො. අධිමුච්චනං චිත්තෙ අධිට්ඨානං **අධිමුත්ති,** නාරී. **ඡන්දො** තණ්හායම්පි වුත්තො.

ද්වයං ආදීනවෙ. **දොසො** පටිසෙ වුත්තො. ආ භුසො දීනං වායති ගමයතීති **ආදීනවො, දීන** දුග්ගතභාවෙ, වො, **වී** ගමනෙ ච.

767. ද්වයං ආනිසංසෙ. **සංස** හිංසාථුතීසු, **ආනිසංසො** අමුඛ්‍යඵලෙ, මුඛ්‍යඵලෙ ච, තථා **ගුණො. ගුණ** පකාසනෙ, පකාසෙති කාරණන්ති **ගුණො, ගණ** සඞ්ඛ්‍යානෙ වා, අස්සු, **ගුණො.** ද්වයං මජ්ඣෙ. **මජ** සුද්ධියං, ඣො. **විපුබ්බෙ වෙමජ්ඣං.**

ද්වයං තරුණසූරියට්ඨානෙ. අහස්ස මජ්ඣො මජ්ඣහො, සො එව **මජ්ඣන්හිකො, හස්ස න්හො** [මොග්ගල්ලාන 3.110 සුත්තං පස්සිතබ්බං]. අහස්ස මජ්ඣො **මජ්ඣන්හො, මජ්ඣන්තොපි.** ද්වයං නානත්තායං. විගතා මත්තා සදිසප්පමාණං එතෙන හෙතුභූතෙන **වෙමත්තං.** නානමෙව **නානතා, නානසද්දො** පුන්නපුංසකෙ, අබ්‍යයෙ තු නානා.

768. ද්වයං නිද්දාපටික්ඛෙපෙ. **ජාගර** නිද්දක්ඛයෙ, ජාගරමෙව **ජාගරියො.** ද්වයං ජලාදීනමවිච්ඡින්නායං සන්තතියං. **වහතිස්මා** ණො, **පවාහො. වතු** ආවත්තනෙ,ති, **පවත්ති.**

තිකං විත්ථාරෙ. **අසු** ඛෙපනෙ, ණො, **බ්‍යාසො. පපුබ්බො පඤ්ච** විත්ථාරෙ. **ථර** සන්ථරණෙ, **පාදිපුබ්බො** ච විත්ථාරෙ. තිකං සංයමෙ. **යමු** උපරමෙ, ණො, **යාමො.** ඉතරෙසු අ.

769. ද්වයං ගත්තානං මද්දනෙ. ''සම්බාහනො'ඞ්ගමද්දකො''ති **වොපාලිතො, සංපුබ්බො වාහ** පයතනෙ, මද්දනෙ වා, යු. **මද්ද** මද්දනෙ. ද්වයං නානාරම්මණාදීසු විසප්පනෙ. **සර** ගමනෙ, ණ. **සප්ප** ගමනෙ, යු, **විසප්පනං.**

ද්වයං පරිචයෙ. ථු අභිත්ථවෙ. **චි** චයෙ. තිකං සඞ්ගමෙ. **මිල** සිලෙසනෙ, ණො, සකත්ථෙ කො, **මෙලකො. සන්ජ** සඞ්ගෙ, ණො. **සංපුබ්බා ගමි**තො අ.

770. **සන්නිකට්ඨම්හි** සමීපෙ **සන්නිධි**සද්දො, සන්නිධානං **සන්නිධි,** පුමෙ, ඨපනෙපාදයං. **නස** අදස්සනෙ, ණො. **දිස** පෙක්ඛනෙ, යු, දිස්සාදෙසො, ඉස්සත්තං.

තිකං ධඤ්ඤාදීනං ලවනෙ. **ලූ** ඡෙදනෙ, අ. **ණම්හි අභිලාවො. යුම්හි ලවනං.** ද්වයං ඛණප්පත්තියං. **පපුබ්බො ථු** අභිත්ථවෙ. **සර** ගමනෙ, **අවසරො. සමා**ති ද්වෙ තුල්‍යත්ථා.

771. චතුක්කං පරියොසානෙ. **සා** තනුකරණෙ, යු, **ඔසානං. පරිපුබ්බො පරියොසානං.** උක්කංසාතිසයා පකට්ඨෙප්‍යුත්තා.

ද්වයං සණ්ඨානෙ. **විස** පවෙසනෙ, **සන්නිවෙසො. ඨා** ගතිනිවත්තියං, යු, **සණ්ඨානං.** ද්වයං අබ්භන්තරවාචකං පාටිපදිකං. අථ වා **අභි** බන්ධනෙ, අරො, ධාත්වත්ථානුවත්තකො **අභි, අබ්භන්තරං.** අබ්භාභාවෙ **අන්තරං.**

772. තිකං පාටිහාරියෙ. **හි** ගතිම්හි, පටිතො හිස්ස හෙරණ හීරණා, **පාටිහෙරං, පාටිහීරං.** යදාදිනා හාරියඤ්ච, **පාටිහාරියං,** අථ වා පටිපක්ඛෙ හරතීති **පාටිහීරං,** ණො, අස්සී. එකාරාදෙසෙ **පාටිහෙරං. ණ්‍යම්හි පාටිහාරියං,** විහතුපක්කිලෙසෙන පච්චාහරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති **පාටිහීරන්ති**ආදිපි කාතබ්බං.

ද්වයං කත්තබ්බමත්තෙ. **කරම්හා** රිච්ච, **කිච්චං,** අවස්සං කාතබ්බෙපි. **අනීයපච්චයෙ කරණීයං.**

ද්වයං පුප්ඵාදිනා උදකාදීනං පරිභාවනෙ. සුන්දරං කරීයතෙ යෙනාති **සඞ්ඛාරො,** ණො, ඛරාදෙසො. **වස** නිවාසෙ, යු, **වාසනා,** කිලෙසාදීනං සත්තිවිසෙසෙපි. සා හි කුසලාපි අත්ථි අකුසලාපි අබ්‍යාකතාපි, තථා පහාතබ්බාපි අත්ථි අප්පහාතබ්බාපි. තත්ථ යා කුසලාබ්‍යාකතා, න සා පහාතබ්බා. යා පන අකුසලා, සා සුඛුමතරතාය භගවතොයෙව අරියමග්ගෙන පහාතබ්බා, නාඤ්ඤෙසං. එවං සන්තෙ අරියානම්පි අපායූපපත්ති සියාති? න සියා, සබ්බෙසමෙව අරියානං අපායූපපත්තිහෙතුකාය වාසනාය පහීනත්තා. දුවිධා හි අකුසලා වාසනා කායවචීපයොගහෙතුභූතා ච අපායූපපත්තිහෙතුභූතා ච. තත්ථ පුරිමා භගවතොයෙව අරියමග්ගෙන පහාතබ්බා, ඉතරා සබ්බෙසම්පි අරියමග්ගෙනාති, තස්මා යං වුත්තං ''බුද්ධාව සවාසනෙ කිලෙසෙ පජහිතුං සක්කොන්ති, නාඤ්ඤෙ''ති, තං කායවචීපයොගහෙතුභූතං වාසනං සන්ධාය වුත්තං, නෙතරන්ති නිට්ඨමෙත්ථාවගන්තබ්බං.

773. තිකං ධඤ්ඤාදීනං පූතකරණෙ. **පූ** පවනෙ, යු. අපච්චයෙ **පවො. ණම්හි නිප්පාවො.** ද්වයං තසරෙ. **තස** උබ්බෙගෙ, අරො. සුත්තෙන වෙඨනං **සුත්තවෙඨනං.**

ද්වයං දුග්ගසඤ්චාරෙ. සඞ්කමාතෙ යෙනාති **සඞ්කමො.** සඤ්චරන්ති අනෙනාති සඤ්චාරො, දුග්ගස්ස සඤ්චාරො **දුග්ගසඤ්චාරො.** ද්වයං පඨමාරම්භෙ. පඨමං කමො **පක්කමො, උපක්කමො** ච.

774. තිකං පායෙ. **පඨ** වියත්තියං වාචායං, ණො, **පාඨො. නිපුබ්බෙ නිපාඨො, අම්හි නිපඨො.** ද්වයං අපහරිතාදිනො වත්ථුනො අන්වෙසනෙ. **චි** චයෙ, චයනමත්‍ර අන්වෙසනං. **මග්ග** අන්වෙසනෙ, චුරාදි, යු, එතෙ ද්වෙ අපුමෙ, සංවික්ඛනංප්‍යත්‍ර.

චතුක්කං ආලිඞ්ගනෙ. **ලිඞ්ග** ගත්‍යත්ථො. **සන්ජ** සඞ්ගෙ. **සිලිස** ආලිඞ්ගනෙ. **ගුහ** සංවරණෙ, යු, පරිරම්භොප්‍යත්‍ර. **රම්භ** සද්දෙ.

775. චතුක්කං ආලොකනෙ. **ලොක** දස්සනෙ. **ඣෙ** චින්තායං. **ඉක්ඛ** දස්සනඞ්කෙසු. **දිස** පෙක්ඛනෙ, සබ්බත්‍ර භාවෙ යු.

චතුක්කං නිරාකරණෙ. **දිස** පෙක්ඛනෙ. **අසු** ඛෙපනෙ, **නිරසනං. පති** ආපුබ්බො ඛ්‍යාකථනෙ. **කර** කරණෙ, ඉත්ථියමතියචො වා,ති.

776. පඤ්චකං විපරියයෙ. **විපරිපුබ්බො අසු** ඛෙපනෙ, ණො, **විපල්ලාසො.** අඤ්ඤෙන පකාරෙන භවනං **අඤ්ඤථාභාවො. විපරිපුබ්බො අය** ගමනෙ, **විපරියයො. අසු** ඛෙපනෙ, **විපරියාසො.**

තිකං අතික්කමෙ. අතික්කමනං **අතික්කමො.** අතික්කම්ම පතනං **අතිපාතො. අය** ගමනෙ, **උපච්චයො.**

සංකිණ්ණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනෙකත්ථවග්ගවණ්ණනා

777. ඉදානි සංකිණ්ණවග්ගතො අනන්තරං ගාථාතො, ගාථාය අද්ධතො, පාදතො වාති ඉමෙහි තීහි පකාරෙහි **අනෙකත්ථෙ** නානත්ථෙ **සමයාදිකෙ** සද්දෙ **කමා** කමතො පවක්ඛාමි. **එත්ථ** අනෙකත්ථවග්ගෙ **එකස්ස භූත**සද්දාදිකස්ස යා පුනරුත්තතා, සා ඊපුන්නපුංසකසඞ්ඛාතලිඞ්ගවිසෙසත්ථං කතා.

778. සමවායත්ථාදිවාචකෙ බහවො **සමය**සද්දෙ ජාතියා සඞ්ගය්හ ''සමයො''ති එකවචනනිද්දෙසො කතො. තත්‍ර ''කාලඤ්ච සමයඤ්ච උපාදායා''තිආදීසු [දී. නි. 1.447] සමවායෙ පච්චයසාමග්ගියං. ''මහාසමයො පවනස්මිං, දෙවකායා සමාගතා''තිආදීසු සමූහෙ. ''සමයොපි ඛො තෙ භද්දාලි අප්පටිවිද්ධො''තිආදීසු [ම. නි. 2.135] කාරණෙ. ''එකොයෙව ච ඛො ඛණො ච සමයො ච''තිආදීසු [අ. නි. 8.29] ඛණෙ ඔකාසෙ. ''අභිසමයත්ථො''තිආදීසු පටිවෙධෙ. ''එකං සමයං භගවා''තිආදීසු [දී. නි. 1.1] කාලෙ. ''සම්මා මානාභිසමයා''තිආදීසු [ම. නි. 1.28] පහානෙ. ''අත්ථාභිසමයා ධීරො''තිආදීසු ලාභෙ [සං. නි. 1.129]. ''සමයප්පවාදකෙ තින්දුකාචිරෙ''තිආදීසු [ම. නි. 2.208] දිට්ඨියං.

තත්ථ සහකාරීකාරණතාය සන්නිජ්ඣං සමෙති සමවෙතීති **සමයො,** සමවායො. සමං, සහ වා අවයවානං අයනං පවත්ති අවට්ඨානන්ති **සමයො,** සමූහො, යථා – සමුදායොති අවයවසහාවත්ථානමෙව හි සමූහොති. අවසෙසපච්චයානං සමාගමෙ එති ඵලං එතස්මා උප්පජ්ජති පවත්තති වාති **සමයො,** කාරණං, යථා ''සමුදායො''ති. සමෙතිසමාගච්ඡති එත්ථ මග්ගබ්‍රහ්මචරියං තදාධාරපුග්ගලෙහීති **සමයො,** ඛණො. අභිමුඛං ඤාණෙන සම්මා එතබ්බො අවගන්තබ්බොති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතො සභාවො. අභිමුඛභාවෙන සම්මා එති ගච්ඡති බුජ්ඣතීති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතසභාවාවබොධො. සමෙති එත්ථ, එතෙන වා සඞ්ගච්ඡති සත්තො, සභාවධම්මො වා සහජාතාදීහි, උප්පාදාදීහි වාති **සමයො,** කාලො, ධම්මප්පවත්තිමත්තතාය අත්ථතො අභූතොපි හි කාලො ධම්මප්පවත්තියා අධිකරණං විය, කරණං විය ච පරිකප්පනාමත්තසිද්ධෙන රූපෙන වොහරීයතීති. සමස්ස නිරොධස්ස යානං, සම්මා වා යානං අපගමොති **සමයො,** පහානං. සමිති සඞ්ගති සමොධානන්ති **සමයො,** පටිලාභො, සමෙති සම්බන්ධො එති අත්තනො විසයෙ පවත්තති, දළ්හග්ගහණභාවතො වා සම්පයුත්තා අයන්ති පවත්තන්ති සත්තා යථාභිනිවෙසං එතෙනාති **සමයො,** දිට්ඨි. දිට්ඨිසංයොජනෙන හි සත්තා අතිවිය බජ්ඣන්තීති, එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ **සමය**සද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. **සමය**සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ **අභිසමය**සද්දස්ස උදාහරණං සොපසග්ගො, අනුපසග්ගො ච **සමය**සද්දො සමවායාද්‍යත්ථවාචකො හොතීති දස්සනත්ථං. එවං සබ්බත්‍ර උදාහරණං තංතදත්ථානුරූපනිබ්බචනාදයො දට්ඨබ්බා.

779. **සණ්ඨානං** දීඝරස්සාදි. **රූපං** රූපායතනං, **ජාති** ඛත්තියාදිකුලං. **ඡවි** බහිචම්මං, **පමාණං** මරියාදො. **අක්ඛරං** අකාරාදි , **යසො** පරිවාරො, කිත්ති ච. **ගුණො** සීලාදි, තපනියෙපි **වණ්ණො.**

780. **පාතිමොක්ඛස්ස** භික්ඛුභික්ඛුනීනං වසෙන දුවිධස්ස පාතිමොක්ඛස්ස උද්දෙසෙ ''සඞ්ඝො උපොසථං කරෙය්‍යා''ති [මහාව. 134]. **පණ්ණත්තියං** ''උපොසථො නාම නාගරාජා''ති [දී. නි. 2.246]. **උපවාසො** වුත්තො. **අට්ඨඞ්ගො** ''පාණාතිපාතා වෙරමණී''ආදි. **උපොසථදිනං** ''අජ්ජුපොසථො පන්නරසො''තිආදීසු [මහාව. 168].

781-782. **රථඞ්ගං** චක්කද්වයං. **ලක්ඛණං** චක්කලක්ඛණං. ''මයා පවත්තිතං චක්ක''න්තිආදීසු [සු. නි. 562] **ධම්මචක්කෙ. උරචක්කං** නාම ඛුරචක්කං ''චක්කං භමති මත්ථකෙ''ති [ජා. 1.1.104; 1.5.100]. ''චතුචක්කං නවද්වාර''න්තිආදීසු [සං. නි. 1.29] **ඉරියාපථචක්කෙ.** ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං වත්තතී''තිආදීසු [අ. නි. 4.131] **සම්පත්තිචක්කෙ.** ''පිතරා පවත්තිතං චක්කං අනුවත්තෙතී''තිආදීසු [අ. නි. 5.132] **චක්කරතනෙ. මණ්ඩලං** ''අලාතචක්ක''න්තිආදීසු ''අසනිවිචක්ක''න්ති [දී. නි. 3.61; සං. නි. 2.162] ච. **බලං** ථාමො. **කුලාලො** කුම්භකාරො, තස්ස භණ්ඩෙ කුලාලචක්කන්ති. **ආණායං** ''චක්කං වත්තයති පාණින''න්ති [ජා. 1.7.149]. **ආයුධෙ** චක්කාකාරෙ ආයුධෙ. **දානං** දෙය්‍යධම්මො. **රාසි** ඛන්ධො. සද්ධගාථාපි ගාථායෙව.

> ''දණ්ඩකා චණ්ඩවුට්ඨ්‍යාදි, පාදෙහි ඡහි තීහි තු;
> ගාථාති ච පරත්ථෙවං, ඡන්දොසඤ්ඤා පකාසිතා.
>
> අනන්තරොදිතං චඤ්ඤ-මෙතං සාමඤ්ඤනාමතො;
> ගාථාඉච්චෙව නිද්දිට්ඨං, මුනින්දවචනෙ පනා''ති [වුත්තොදය 14-15 ගාථා] හි වුත්තං.

783.
> ''කිං තෙ වතං කිං පන බ්‍රහ්මචරියං,
> කිස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;

ඉද්ධිජුතිබලවිරියූපපත්ති,
ඉදඤ්ච තෙ නාග මහාවිමානං.

අහඤ්ච භරියා ච මනුස්සලොකෙ,
සද්ධා උභො දානපතී අහුම්හ;
ඔපානභූතං මෙ ඝරං තදාසි,
සන්තප්පිතා සමණබ්‍රාහ්මණා ච.

තං මෙ වතං තං පන බ්‍රහ්මචරියං,
තස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
ඉද්ධිජුතිබලවිරියූපපත්ති,
ඉදඤ්ච මෙ ධීර මහාවිමාන''න්ති [ජා. 2.22.1592, 1593, 1595]

ඉමස්මිං විධුරපණ්ඩිතජාතකෙ **දානස්මිං** ආගතො.

''තං ඛො පන පඤ්චසිඛ බ්‍රහ්මචරියං නෙව නිබ්බිදාය න විරාගාය යාවදෙව බ්‍රහ්මලොකූපපත්තියා''ති [දී. නි. 2.329] ඉමස්මිං මහාගොවින්දසුත්තෙ **අප්පමඤ්ඤාසු.** ''තයිදං බ්‍රහ්මචරියං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං පුථුභූතං යාවදෙව මනුස්සෙහි සුප්පකාසිත''න්ති [දී. නි. 3.174] පාසාදිකසුත්තෙ සික්ඛත්තයසඞ්ගහෙ සකලස්මිං **සාසනෙ.** ''පරෙ අබ්‍රහ්මචාරී භවිස්සන්ති, මයමෙත්ථ බ්‍රහ්මචාරිනො භවිස්සාමා''ති [ම. නි. 1.83] ඉමස්මිං සල්ලෙඛසුත්තෙ **මෙථුනා විරතියං.**

''කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
කෙන තෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣති.

තෙන පාණි කාමදදො, තෙන පාණි මධුස්සවො;
තෙන මෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣතී''ති [පෙ. ව. 275]. –

ඉමස්මිං අඞ්කුරපෙතවත්ථුම්හි **වෙය්‍යාවච්චෙ.**

''මයඤ්ච භරියා නාතික්කමාම,
අම්හෙ ච භරියා නාතික්කමන්ති;
අඤ්ඤත්‍ර තා බ්‍රහ්මචරියං චරාම,
තස්මා හි අම්හං දහරා න මීයරෙ''ති [ජා. 1.10.97]. –

මහාධම්මපාලජාතකෙ **සදාරතුට්ඨියං.**

''එවං ඛො තං, භික්ඛවෙ, තිත්තිරියං නාම බ්‍රහ්මචරියං අහොසී''ති [චූළව. 311] ඉමස්මිං තිත්තිරජාතකෙ **පඤ්චසීලෙ.**

''ඉදං ඛො පන පඤ්චසිඛ බ්‍රහ්මචරියං එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය…පෙ.… අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො''ති [දී. නි. 2.329] මහාගොවින්දසුත්තෙයෙව **අරියමග්ගෙ.**

''හීනෙන බ්‍රහ්මචරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
මජ්ඣිමෙන ච දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣතී''ති [ජා. 1.8.75]. –

නිමිජාතකෙ අත්තදමනවසෙන කතෙ **අට්ඨඞ්ගුපොසථෙ.**

''අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, චතුරඞ්ගසමන්නාගතං බ්‍රහ්මචරියං චරිත්වා තපස්සී සුදං හොමී''ති [ම. නි. 1.155] ලොමහංසසුත්තෙ ධිතිසඞ්ඛාතෙ **වීරියෙ.**

784. **සභාවො** අවිපරීතත්ථො. **පරියත්ති** පරියාපුණිතබ්බා විනයාභිධම්මසුත්තන්තා. **ඤායො** යුත්ති, සප්පටිපදා වා මග්ගාදයො. **ඤෙය්‍යො** සඞ්ඛාරවිකාරලක්ඛණනිබ්බානපඤ්ඤත්තිවසෙන පඤ්චවිධෙ ඤෙය්‍යො. **නිස්සත්තතා** සත්තසභාවස්ස අභාවතා. **ආපත්තියං** ''පාරාජිකං ධම්ම''න්ති. ''සහ ධම්මෙන නිග්ගය්හා''ත්‍යාදීසු කාරණෙ. **ආදිනා** සමයඤ්ඤූපමාහිංසාදීසුපි **ධම්මො.**

785. **පයොජනං** ඵලං. **සද්දාභිධෙය්‍යො** සද්දත්ථො. **වුඩ්ඪියං** වඩ්ඪනෙ. **වත්ථුම්හි** දබ්බෙ. **නාසෙ** විනාසෙ. **පච්ඡිමපබ්බතෙ** අත්ථගිරිම්හි. නිවත්තිවිසයුප්පත්තිසභාවාදීසුපි.

786. **යෙභුය්‍යතා** බාහුල්‍යතා. **අබ්‍යාමිස්සං** අසම්මිස්සං. **විසංයොගෙ** විප්පයොගෙ. **දළ්හත්ථෙ** දළ්හසද්දස්ස අත්ථෙ. **අනතිරෙකෙ** අතිරෙකාභාවෙ. **අනවසෙසම්හි** සබ්බස්මිං, **තං කෙවලවචනං** තීසු ලිඞ්ගෙසු.

787. පටලං "දිගුණං සඞ්ඝාටිං පාරුපිත්වා"ත්‍යාදීසු [මහාව. 348]. "වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්තී"ති [සං. නි. 1.4] රාසිම්හි. "සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා"ති [ම. නි. 3.379] ආනිසංසෙ. **බන්ධනං** කාමගුණං. **අප්පධානෙ** විසෙසනෙ. **ජියාය** ධනුනො.

788-789. **රුක්ඛාදො** දුමාදිම්හි. **විජ්ජමානෙ** භූතගුණෙ. **අරහන්තෙ** "යො ච කාලඝසො භූතො, සභූතපචිනිං පචී"ති [ජා. 1.2.190]. බන්ධපඤ්චකෙ "භූතමිදං, සාරිපුත්ත, සමනුපස්සථා"ති [ම. නි. 1.401]. **සත්තෙ** පාණිම්හි. **මහාභූතෙ** පථවාදිකෙ. **අමනුස්සො** දෙවරක්ඛසාදි. විජ්ජමානත්ථවජ්ජිතෙ රුක්ඛාදො නාරියං න භවති, විජ්ජමානත්ථෙ, පන අතීතාදීසු ච වාච්චලිඞ්ගො. **පත්තෙ** සම්පත්තෙ. **සමෙ** තුල්‍යත්ථෙ.

790. **සජ්ජනෙ** සප්පුරිසෙ.

791. පදපූරණෙ "සුත්තන්ත වනන්තා"ත්‍යාදීසු. **දෙහාවයවෙ** "අන්තං අන්තගුණ"න්ත්‍යාදීසු [ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර]. දෙහො ච අවයවො චාති එකෙ. කොට්ඨාසෙ "අයමෙකො අන්තො"ත්‍යාදීසු [අ. නි. 6.61]. **ලාමකං** නිහීනකං.

792. **නිකායො** සධම්මීනං ගණො. **සන්ධි** පටිසන්ධි. **සාමඤ්ඤෙ** විසෙසාධාරෙ. **පසූති** මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනං, **කුලං** ඛත්තියාදිකුලං. **භවො** භවනක්‍රියා. **විසෙසො** උපාධි, යස්ස වසෙන භින්නෙසු සබලාදීසු අභින්නා ධීසද්දා වත්තන්තෙ. **සුමනායං** මාලතියං. **සඞ්ඛතලක්ඛණෙ** සඞ්ඛතධම්මානං ලක්ඛණෙ.

793. **භවභෙදො** කාමභවාදි. **පතිට්ඨායං** නිස්සයෙ. **නිට්ඨා** නිප්ඵත්ති. **අජ්ඣාසයො** අධිප්පායො. **බුද්ධි** ඤාණං. **වාසට්ඨානං** වසනට්ඨානං. **විසරත්තං** විසරණභාවො. "විසදත්ථෙ"තිපි පාඨො, තදා **සදධාතුස්ස** විසරණත්ථතා දට්ඨබ්බා.

794. **ඵලෙ** සොතාපත්තාදිකෙ. අනිච්චාදිඅනුපස්සනා **විපස්සනා** නාම. **මග්ගෙ** සොතාපත්තිමග්ගාදිකෙ.

795. **කම්මාරුද්ධනං** කම්මාරානං උද්ධනං, කම්මාරානං යථා උක්කාති. **අඞ්ගාරකපල්ලං** අඞ්ගාරානං භාජනං. **දීපිකා** නාම මධුච්ඡිට්ඨාදිමයා පදීපකිච්චකාරිකා. **සුවණ්ණකාරමූසා** මත්තිකමයා එකා භාජනවිකති. වායුනො වෙගෙ ච **උක්කාසද්දො**, යො "දෙවදුන්දුභී"ති වුත්තො.

796. **කෙසොහාරණං** කෙසානං ලවනං. **ජීවිතවුත්ති** ජීවිතස්ස වත්තනං. **වපනං** බීජස්ස වපනං. **වාපසමකරණං** වපිතස්ස බීජස්ස සමකරණං. **පවුත්තභාවො** බන්ධනා මුත්ති.

797-798. **සුතො විස්සුතෙ** පාකටෙ. **අවධාරිතෙ** උපලක්ඛිතෙ. **උපචිතෙ** රාසීකතෙ. **අනුයොගො** පුච්ඡා. **කිලින්නෙ** තින්තෙ. **සොතවිඤ්ඤෙය්‍යං** සද්දායතනං. **සත්ථං** සද්දසත්ථාදි, සුතනාමකො වා එකො සත්ථවිසෙසො. එතෙසු ද්වීසු අත්ථෙසු **සුතං** නපුංසකං. පුත්තෙ **සුතො** පුල්ලිඞ්ගො, රාජිනිපි **සුතො.**

799. **යුගෙ** කතාදිචතුක්කෙ. **ලෙසො** අනුමානඤාණවිසයො. **පඤ්ඤත්තියං** "කප්පත්ථෙරො"ති. **පරමායුම්හි** "කප්පං සග්ගම්හි මොදතී"ති. අඤ්ඤත්‍ර කප්පාදීසු පුල්ලිඞ්ගෙ. සදිසෙ පන තීසු ලිඞ්ගෙසු. **සමණවොහාරො** විනයාගතො සමණානං වොහාරො. **කප්පබින්දු** චීවරෙ කතබින්දු. **සමන්තත්තෙ** සමන්තභාවෙ. **අන්තරකප්පො** මහාකප්පස්ස අසීතිමො භාගො. **ආදිසද්දෙන** අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යමහාකප්පෙ සඞ්ගණ්හාති. **තක්කෙ** විතක්කෙ. **විධි** විධානං.

800. **විරති** විරතිත්තයං. **සපථො** අක්කොසො. **තච්ඡෙ** තථභාවෙ. **අරියසච්චම්හි** දුක්ඛසච්චාදිකෙ. **දිට්ඨී** මිච්ඡාදිට්ඨී.

801. **සඤ්ජාතිදෙසො** "කම්බොජො අස්සායතන"න්ති. **වාසට්ඨානං** නිවාසට්ඨානං "දෙවානං දෙවායතන"න්ති. **ආකරොති** යත්ථ සුවණ්ණරජතාදයො උප්පජ්ජන්ති. **සමොසරණට්ඨානං** බහූනං සන්නිපාතට්ඨානං. **පදපූරණෙ** "කම්මායතනං, සිප්පායතන"න්ති.

802. **වත්ථං** අම්බරං. **අඤ්ඤො** යො සකො න හොති. **ඔධි** මරියාදො. **භෙදො** විසෙසො. **මනසිපි** චිත්තෙපි.

803. **විපාකෙ** ඉට්ඨවිපාකෙ **කුසලො.** අනවජ්ජාදීසු වාච්චලිඞ්ගිකො.

804. **ද්‍රවො** මධ්වාදි. **මධුරාදීසු** ඡසු රසෙසු. **පාරදො** සූතො. **සිඞ්ගාරාදො** නව නාට්‍යරසෙ. රසරත්තමංසමෙදට්ඨිසුක්කට්ඨිමිඤ්ජවසෙන සත්ත **ධාතවො,** තබ්භෙදෙ. **කිච්චෙ** ඵස්සාදිධම්මානං සඞ්ඝට්ටනාදිකිච්චෙ. **සම්පත්ති** තෙසංයෙව.

805. **බොධිසද්දො** ඤාණද්වයෙ නාරියං, බොධිරාජකුමාරාදිපඤ්ඤත්තියං පුමෙ. අස්සත්ථරුක්ඛෙ පුමිත්ථියං.

806. **යෙන** කත්තුභූතෙන **යො** කම්මභූතො නිච්චසෙවිතො, **තත්ථාපි** කම්මභූතෙ. **විසයො** අනඤ්ඤථාභාවො. **ජනපදෙ** කුරුආදිකෙ. **ගොචරෙ** තබ්බහුලාචාරෙ.

807. **සත්තායං** විජ්ජමානතායං.

808. බන්ධවෙ **සො** පුමෙ. අත්තනි **සං** නපුංසකෙ. ධනස්මිං **සො සං** අනිත්ථියං. සුනඛෙ **සා** පුමෙ වුත්තො. අත්තනියෙ **සො** තිලිඞ්ගිකො.

809. **ඡවිසම්පත්තියං** ඡවියා සම්පත්තියං.

810. **ජාමාතා** ධීතුසාමිකො. **මන්දප්පියෙ** අප්පපියෙ වරං අබ්‍යයං.

811. **මකුලෙ** අවිකාසසම්පත්තෙ. **නෙත්තිංසාදිපිධානෙ** ඛග්ගාදීනං ගෙහෙ.

812. **පිතාමහො** බ්‍රහ්මා. **පිතූසු** මාතාපිතූසු. **තථා** පක්ඛන්තරෙ. **තපසි** සීලෙ.

813-814. **මජ්ඣබන්ධෙ** උරොබන්ධනෙ. **පකොට්ඨො** කප්පරස්සාධොභාගො. **කච්ඡබන්ධනං** අධොම්බරස්ස දළ්හබන්ධනං. මෙඛලායඤ්චාති **කච්ඡා** චතූස්වත්ථෙසු. **කච්ඡො** ලතාදීසු. **කච්ඡො බාහුමූලම්හි** පරූළ්හකච්ඡනඛලොමෙ, ‘‘කච්ඡෙහි සෙදා මුඤ්චන්ති’’ති. **අනූපො** බහූදකදෙසො.

815. මානං තුලාපත්ථඞ්ගුලීහි. **පමාතරි** පමාණස්ස කත්තරි.

816. දබ්බං ධනං. **අත්තභාවො** පඤ්චක්ඛන්ධසමූහො. **පාණො** ජීවිතින්ද්‍රියං. දබ්බාදීසු චතූසු **සත්තං. සත්තායං** විජ්ජමානතායං **සත්තා.** ජනෙ **සත්තො. සො සත්තසද්දො,** ආසත්තෙ ලග්ගිතෙ තිලිඞ්ගිකො.

817. **සෙම්හාදො** තිදොසෙ. **රසරත්තාදි** පුබ්බෙවුත්තො. **පභාදිකෙ** රූපධාතුම්හි. **චක්ඛාදිකෙ** විසයධාතුම්හි.

818. අමච්චාදිකා සත්ත පකතියො වුත්තා. **සත්තාදිසාම්‍යවත්ථා** සත්තරජතමභූතානං තිණ්ණං ගුණානං සාම්‍යවත්ථා. **පච්චයා** ණපච්චයාදිතො **පඨමෙ** පඨමසණ්ඨිතෙ **කරොත්‍යාදිධාතුම්හි.**

819. **පරිත්තාණං** රක්ඛණං. **වත්ථුම්හි** ඔකාසෙ. **තල්ලඤ්ඡනං** පාදස්ස ඨානං.

820. **ලොහමුග්ගරෙ** ලොහමයෙ මුග්ගරෙ. **තාළාදිකෙ** සම්මතාළකංසතාළාදිකෙ. **කඨිනෙ** කක්ඛළෙ.

821. **මක්ඛිකා** නීලමක්ඛිකාදිකා. තාසං භෙදා සවිසා මධුකතා පිඞ්ගලමක්ඛිකා. මධුම්හි **ඛුද්දං** අප්පකාදීසු චතූස්වත්ථෙසු වත්තමානං තීසු ලිඞ්ගෙසු. **අධමො** නිහීනො. **කපණො** එකචාරී.

822. **තක්කෙ** ගොරසවිසෙසෙ. **මරණලිඞ්ගෙ** මරණඤාපකලක්ඛණෙ. අසුභෙ, සුභෙ චාති චතූස්වත්ථෙසු **අරිට්ඨං.** ආසවො මජ්ජවිසෙසො. **ඵෙණිලද්දුමො** ‘‘බඩී-යෝ-බො’’.

823. ගෙහානං දාරුබන්ධප්පයොජනං **පීඨිකා** නාම. පක්ඛන්දද්වයස්ස, කණ්ණිකාදීනඤ්ච නිස්සයභූතා පීඨිකා.

824. **මිත්තාකාරෙ** අමිත්තස්සාපි මිත්තසණ්ඨානෙ. බලෙ, රාසිම්හි, විපත්තියඤ්ච, ‘‘බලස්ස රාසී’’තිපි එකෙ.

825. **ඛන්ධෙ** රූපක්ඛන්ධෙ. **භවෙ** රූපභවෙ. **නිමිත්තම්හි** කාරණෙ. වපු සරීරං.

826. **වත්ථුකිලෙසකාමෙසූති** වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු. **මදනෙ** මාරදෙවපුත්තෙ. **රතෙ** මෙථුනෙ. **නිකාමෙ** ඉච්ඡාරහිතෙ **කාමං** නපුංසකෙ. අනුඤ්ඤායං **කාමමබ්‍යයං** භවෙ.

827. **වජ්ජභණ්ඩමුඛෙ** වීණාදොණිමුඛෙ. **මාතඞ්ගස්ස** හත්ථිනො **කරකොටි** හත්ථග්ගං.

828. **රම්භො** සය්‍යං, කෙතවන්ත්‍යත්ථො. **අසච්චං** මුසා. **අයොඝනං** යෙන පහරති. **ගිරිසිඞ්ගම්හි** ගිරග්ගෙ. **සීරඞ්ගෙ** ඵාලඞ්ගෙ. **යන්තෙ** කූටයන්තෙ.

830. **පටිවාක්‍යෙ** පටිවචනෙ. **උත්තරාසඞ්ගෙ** උපරිවත්ථෙ. සෙට්ඨාදීසු **උත්තරො** තීසු, පරස්මිං උපරිස්මිඤ්ච ඊරිතො.

831. **විමුත්ති** අරහත්තඵලං මග්ගනිබ්බානානිපි.

832. **සඞ්ඛතෙ** පච්චයාභිසඞ්ඛතෙ ධම්මෙ. පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො, අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො, ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරොති **පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදි. පයොගෙ** උස්සාහෙ. කායසඞ්ඛාරො, වචීසඞ්ඛාරො, චිත්තසඞ්ඛාරොති **කායසඞ්ඛාරාදි. අභිසඞ්ඛරණං** අභිසඞ්ඛරණක්‍රියා.

833. **තබ්භාවෙ** දිට්ඨිසහගතං.

834. **පතිරූපෙ** යුත්තෙ. **ඡාදිතෙ** තිණාදීහි. **රහො** සුඤ්ඤට්ඨානං. **පඤ්ඤත්තියං** ඡන්නො භික්ඛු, පඤ්ඤත්තියංයෙව පුමෙ.

835. **බුද්ධචක්ඛු** බුද්ධානං චක්ඛු. **සමන්තචක්ඛු** සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. **ධම්මචක්ඛු** හෙට්ඨාමග්ගත්තයෙ ඤාණං.

836. **අභික්කමො** අභික්කමනීයො.

837. **වෙවචනං** අභින්නත්ථො සද්දො. **පකාරස්මිං** භෙදෙ. **අවසරො** අවකාසො.

838. **චිත්තකම්මං** චිත්තකාරානං කම්මං. **විචිත්තෙ** නානාවිධෙ. **පඤ්ඤත්තියං** චිත්තො ධනුධරොයෙව. **චිත්තමාසො** පුණ්ණෙන්දුයුත්තෙන චිත්තෙන නක්ඛත්තෙන ලක්ඛිතො මාසො. **තාරන්තරෙ** චිත්තනක්ඛත්තෙ. **ථියං** නාරියං.

839. **සාමලෙ** නීලෙ. **සයමත්ථෙ** සයංසද්දස්ස අත්ථෙ. **සාරිවා** උපාසකා.

840. **''පුමෙ''**ත්‍යාදිනා පුබ්බද්ධෙන **ගුරුසද්දස්ස** අත්ථා වුත්තා, අපරද්ධෙන **ගරුසද්දස්ස**, ''එකදෙසෙකත්තමනඤ්ඤංචෙ''ති න්‍යායෙන ද්වින්නම්පි එකත්තමඤ්ඤමානෙන ගාථානෙකත්ථවග්ගෙ කථිතා. **මහන්තෙ** බහුත්තෙ. **දුජ්ජරෙ** ජීරාපෙතුමසක්කුණෙය්‍යෙ, දුක්කරෙ වා.

841. **අච්චිතෙ** පූජිතෙ. **ඛින්නෙ** කිලමථප්පත්තෙ. **සමිතෙ** උපසමිතෙ.

ගාථානෙකත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

842. විසුද්ධිදෙවො, සම්මුතිදෙවො, උපපත්තිදෙවො චාති **විසුද්ධිදෙවාදි. නභං** ආකාසො.

තරුණාදීසු තීස්වත්ථෙසු **මාණවො.**

843. ආද්‍යත්ථාදීසු **අග්ගං. වරෙ** සෙට්ඨෙ තීසු.

පච්චනීකො සත්තු. **අඤ්ඤෙ** අඤ්ඤත්ථෙ. **පච්ඡාභාගෙ** ''ධාතුලිඞ්ගෙහි පරා පච්චයා''ති.

844. **යොනි** ඉත්ථීනං යොනිමග්ගො. **කාමො** ඉච්ඡා. **සිරී** පඤ්ඤා, පුඤ්ඤො ච. **ඉස්සරං** පභුතා. **ධම්මො** සීලාදි. **උය්‍යාමො** වීරියං. **යසො** පරිවාරො, කිත්ති ච.

845. **සමඞ්ගිනි** සමන්නාගතෙ.

846. යීති යානක්‍රියා.

848. **බන්ධකොට්ඨාසො** අණ්ඩජාදිචතුක්කං. **පස්සාවමග්ගො** ඉත්ථීනං යොනි. **සො** පුල්ලිඞ්ගො. **කූලෙ** තීරෙ.

849. **නාගොතුනාගසද්දො** තු. **උරගෙ** සප්පෙ, හත්ථිනි ච.

850. **සඞ්ඛ්‍යා** ගණනා. ‘‘අඤ්ඤත්ථෙ’’තොයකෙ වදන්ති.

851. **හෙ** නක්ඛත්තවිසෙසෙ. **සන්තිකෙ** සමීපෙ. **මූලමූලෙ** ලොහාදිකෙ. **පාභතෙ** මූලධනෙ. **අංසො** සරීරාවයවො. **පකණ්ඩෙ** රුක්ඛාදීනං සරීරෙ.

852. **කම්මෙ** ක්‍රියායං. **විකොපනං** විද්ධංසනං.

853. **පච්ඡාතාපො** විප්පටිසාරො. **අනුබන්ධො** පුනප්පුනං පවත්තනං. **රාගාදො** සත්තකෙ. මාතඞ්ගස්ස මුද්ධනි පිණ්ඩද්වයෙ **කුම්භො.**

854. **ඛග්ගකොසෙ** ඛග්ගපිධානෙ. **පටිච්ඡදෙ** සමන්තතො ඡාදනෙ. **සාරම්භෙ** කොලාහලෙ.

855. **කාලවිසෙසො** දසච්ඡරකාලො. **නිබ්බාපාරට්ඨීති** අචිරට්ඨීති, **අචිරට්ඨීතීති** දසච්ඡරතොපි ඌනට්ඨීති.

උප්පත්තිභූමි ජාතිභූමි.

856. **කබළීකාරාහාරාදීසු** චතූසු.

857. සද්ධාය අපරප්පච්චයෙ. **චීවරාදීසු** චතූසු. **ආධාරො** **නිස්සයො.**

දිබ්බවිහාරො, අරියවිහාරො, බ්‍රහ්මවිහාරො චාති **දිබ්බවිහාරාදි. සුගතාලයෙ** භික්ඛූනමාවාසෙ.

858. **සමත්තනෙ** නිට්ඨායං. චකාරෙන නියමාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති.

සඞ්ගෙ ලග්ගෙ. **කාමාදො** චතුක්කෙ.

859. **සප්පඵණඞ්ගෙසූති** සප්පස්ස ඵණෙ, අඞ්ගෙ ච සරීරෙ. **කොටිල්ලෙ** කුටිලතාය. **භුඤ්ජනං** භොජනක්‍රියා.

භූමිභාගෙ රාජඞ්ගණාදිම්හි. **කිලෙසෙ** සංකිලෙසෙ. **මලෙ** රාගාදිකෙ.

860. ධනාදිදප්පෙති ධනාදිකෙ පටිච්ච උප්පන්නෙ දප්පෙ.

නිමිත්තෙ කාරණෙ. **ජලෙ** සයොය.

861. **සො** පුල්ලිඞ්ගො. **පරමත්තනි** දිට්ඨීනං ගාහලද්ධෙ අත්තනි. **ථම්භස්මිං** ගෙහාදීනං ථම්භෙ. **බලසජ්ජනං** යුද්ධකාලෙ බලස්ස සජ්ජනං.

862. **කුසූලො** ධඤ්ඤාදීනං ගෙහං.

සොපානඞ්ගම්හි සොපානසීසෙ.

863. **නියාසෙ** සිලෙසෙ. **සෙඛරෙ** සීසෙ. **නාගදන්තකෙ** භිත්තිආදීසු පවෙසිතෙ නාගදන්තාකාරෙ දණ්ඩෙ.

සිඛණ්ඩො පිඤ්ඡං. **තූණීරෙ** උසුනිධිම්හි. **නිකරෙ** සමූහෙ.

864. **සංයතකෙසෙසු** බන්ධිතකෙසෙසු.

කම්බු ජලජන්තුවිසෙසො. **නලාටට්ඨී** නලාටෙ ජාතට්ඨී. **ගොප්ඵකෙ** පාදගණ්ඨිම්හි.

865. **කාලෙ** පඤ්චදසීදිවසපරිමාණෙ. **සාධෙ‍්‍ය** පත්තසාධනීයෙ. **සඛී** සහායො. **වාජො** පත්තං. **පඞ්ගුළො** පීඨසප්පී.

දෙසෙ දෙසවිසෙසෙ. **අණ්ණවෙ** සමුද්දෙ, එතෙ පුමෙ. **සො සින්ධුසද්දො සරිතායං** නදියං භවෙ.

866. **කරෙණුසද්දො ගජෙ** හත්ථිම්හි, **පුරිසෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ වත්තති. **හත්ථිනියං** තු ඉත්ථියං.

රතනෙ රතනවිසෙසෙ. **මණිවෙධො** නාම යං ලොකෙ ‘‘චින’’ ඉති වුච්චති. **ඉන්දහෙති** ඉන්දාවුධො.

867. **කොටියං** අන්තෙ. **වාදිත්තවාදනෙ** වීණාදිවාදිත්තවාදනොපායෙ.

> ‘‘කොණො වජ්ජප්පභෙදෙ ච,
> කොණො සෙලගුළෙ ඉජෙ;
> වීණාදිවාදනොපායෙ,
> එකදෙසෙ ගතස්ස චෙ’’ති. –

තිකණ්ඩසෙසො [තිකණ්ඩසෙස 3.3.125].

868. **වණිප්පථෙ** වාණිජානං වොහාරකම්මපථෙ. **වෙදෙ** වෙදවිසෙසෙ, වාණිජෙපි **නිගමො.**

විවාදාදො ‘‘විවාදාධිකරණ’’ [පාචි. 394] න්ත්‍යාදීසු. **ආධාරො** කාරකවිසෙසො, නිස්සයො ච. **කාරණෙ** ‘‘යත්වාධිකරණමෙන’’න්ති [ධ. ස. 1354].

869. **පසුම්හි** ගොණෙ. **වසුධා** පථවී. **වාචා** වචනං. **ආදිනා** සග්ගරංසිවජිරචන්දජලාදයො ගහිතා.

හරිතෙ සුකපත්තසදිසෙ වණ්ණවිසෙසෙ. **වාසුදෙවෙ** කණ්හෙ.

870. **ආයත්තෙ** නිස්සයෙ.

කණ්ණපූරො කණ්ණාලඞ්කාරො. **සෙඛරෙ** අග්ගෙ. එතෙ ද්වින්නම්පි අත්ථා.

871. **විජ්ජුයං** චඤ්චලායං. **ඉත්ථිපුරිසෙ** පුරිසිත්ථියං.

කොණෙ අස්සෙ. **සඞ්ඛ්‍යාවිසෙසො** ‘‘කොටිපකොටී’’ත්‍යාදීසු. **උක්කංසෙ** පරියොසානෙ.

872. **ජාලා** අග්ගිජාලා. **අග්ගං** කොටි.

නාරී **ආසීසද්දො** සප්පදාඨායං. **ඉට්ඨස්ස** වත්ථුනො **ආසීසනායං** පත්ථනායම්පි ඉත්ථී එව.

873. **විලීනතෙලෙ** විසරණතෙලෙ. **වසගා** වසං ගච්ඡන්තී නාරී. **වඤ්ඣාගාවී** අනවච්ඡා සොරභෙයී.

අභිලාසෙ ඉච්ඡායං. **කිරණෙ** රංසිම්හි. **අභිසඞ්ගෙ** ලග්ගනෙ.

874. **අංසෙ** කොට්ඨාසෙ. **සිප්පෙ** නාටකසත්ථාගතෙ. චන්දස්ස සොළසමෙ භාගෙ ච **කලා.**

875. **බීජකොසෙ** වරාටකෙ. **කණ්ණභූසායං** කණ්ණාලඞ්කාරෙ.

ආගාමිකාලෙ අනාගතකාලෙ. **පභාවො** දණ්ඩතෙජො. සංයමෙපි **ආයති** භවෙ.

876. **මෙසාදිලොමෙ** එළකාදීනං ලොමෙ. **භූමජ්ඣෙ** ද්වින්නං භූනං මජ්ඣෙ ජාතායං **රොමධාතුයං** ලොමෙ.

නට්ටකී නාටකිත්ථී. **මදිරා** සුරා.

877. **ක්‍රියචිත්තෙ** වීසතිවිධෙ ක්‍රියචිත්තෙ. **කරණෙ** කරණක්‍රියායං, එතෙසු ද්වීසු අත්ථෙසු **ක්‍රියං.** කම්මනි කත්තබ්බෙ **ක්‍රියා** නාරී.

සුණිසායං පුත්තස්ස භරියායං. **කඤ්ඤායං** අනිබ්බිද්ධායං. **ජායායං** භරියාසාමඤ්ඤෙ.

878. **ඉස්සරියං** පභුතා. **අක්ඛරාවයවෙ** ගරුඅක්ඛරානං අවයවෙ.

පාවචනෙ බුද්ධවචනෙ. **සිද්ධෙ** සිද්ධන්තෙ. **තන්තෙ** සුත්තමයෙ. **සුපිතෙ** නිද්දාසීලෙ.

879. **රාජලිඞ්ගං** ඛග්ගාදි. **උසභඞ්ගො** උසභාවයවො. **රුක්ඛෙ** රුක්ඛවිසෙසෙ. **නිමිත්තං** ගුය්හඞ්ගං. **විභනෙ** ලක්ඛණෙ. **පදෙ** විභත්‍යන්තෙ.

880. **වොහාරෙ** වාණිජකම්මෙ. **කීළාදො** කීළාදිම්හි. **ආදිනා** ජුතිප්ඵුතිගත්‍යාදයො සඞ්ගහිතා.

සරීරෙ සරීරාධිදෙවෙ.

881. **සුස්සූසායං** සොතුමිච්ඡායං. **ඉස්සාත්‍යාසෙ** සරාභ්‍යාසෙ. හිංසනෙපි **උපාසනං.**

හෙතිභෙදෙ ආවුධභෙදෙ. **සඞ්කු** බාණුවිසෙසො.

882. **වීණාගුණො** වීණායජියා. **තන්තං** **තන්තසද්දො**. **මුඛ්‍යං** පධානං. **සිද්ධන්තං** උදාහරණං. **තන්තු** සුත්තං.

රථනඞ්ගලාදීනං අඞ්ගෙ **රථාද්‍යඞ්ගෙ. කප්පම්හි** කත්‍යාදිකෙ.

883. **ඉත්ථීපුප්ඵං** ඉත්ථීනං උතු. **රෙණු** ධූලී. **පකතිජෙ ගුණෙ** තිණ්ණං ගුණානං දුතියෙ ගුණෙ.

න්‍යාසප්පණෙ ඨපිතස්ස ධනස්ස දානෙ. **දානම්හි** තදඤ්ඤස්ස දානෙ.

884. ගුරු ආචරියාදි. **උපායො** හෙතු. **අවතාරො** ඔතරණට්ඨානං. **පූතම්බු** පවිත්තජලං. **දිට්ඨී** බුද්ධදස්සනා අඤ්ඤදස්සනං. ආගමෙපි **තිත්ථං.**

ජොතිසද්දො නක්ඛත්තරංසීසු **පණ්ඩකෙ** නපුංසකෙ. අග්ගිම්හි තු **සො** පුමා.

885. ''ඉති සන්ධිකප්පෙ පඨමො කණ්ඩො''ත්‍යාදීසු වග්ගෙ. අවසරෙපි, **අවසරො** අවකාසො.

අථ බාහුද්වයස්ස උද්ධං මානෙ. **සූරත්තෙ** සූරභාවෙ.

886. **පොරිසං** පුරිසකාරො. **ඊහා** වීරියං. **නිසින්නාද්‍යුග්ගමො** නිසින්නාදිකො උග්ගමො ඨානං.

අනිස්සයමහීභාගෙ ලොකනිස්සයභූතානං තරුපබ්බතනගරාදීනං අභාවතො අනිස්සයසඞ්ඛාතෙ සුඤ්ඤමහීකොට්ඨාසෙ. ''ඉරීණං ඌසරෙ සුඤ්ඤෙ''ති [මෙදිනීකොස 15.36] හි **තිකණ්ඩසෙසො. ඌසරෙ** ඌසවති ඨානෙ.

887. සාධනත්ථාදීසු **ආරාධනං.** රාධනංප්‍යත්‍ර. ''පත්තියං සාධනෙ වුත්තං, රාධනං තොසනෙපි චෙ''ති **තිකණ්ඩසෙසො.**

සානුම්හි පබ්බතස්ස සමෙ භූභාගෙ. **විසාණෙ** මාතඞ්ගදන්තෙ, පසූනං සිඞ්ගෙ ච.

888. දිට්ඨං රූපාරම්මණං. **ආදිමග්ගො** සොතාපත්තිමග්ගො. **ඤාණං** සාමඤ්ඤං. **අක්ඛි** චක්ඛු. **ඉක්ඛනං** ඔලොකනං. **ලද්ධි** ගාහො.

සුවණ්ණො පඤ්චධරණං. **පඤ්චසුවණ්ණො** නික්ඛො. **පසාධනං** අලඞ්කාරවිසෙසො.

889. **තිපීභෙදෙ හොරසත්ථාගතෙ** අනිට්ඨසම්මතෙ තිපීම්හි. **සාඛාදිඵළම්හි** රුක්ඛසාඛාදීනං ගණ්ඨිම්හි. පූරණෙපි **පබ්බං.**

බලවාමුඛො යත්‍ර ජලවාදයො සීසසොතෙන ආකඩ්ඪිත්වා පවෙසියන්ති.

890. **කාමජෙ** තණ්හාජෙ සුරාපානාදිකෙ. **දොසෙ** අපරාධෙ. **කොපජෙ** දණ්ඩඵරුසාදිකෙ ච. **විපත්තියං** විනාසෙ.

උපකරණං කුලාලාදීනං දණ්ඩචක්කාදි. **සිද්ධි** නිප්ඵත්ති. **කාරකො** කත්තාදිසත්තවිධො.

891. **දානසීලෙ** දානපකතිකෙ ච. **වග්ගුවාදිනි** මධුරවාදිනි ච **වදඤ්ඤූ** භවෙ. ඉතො පට්ඨාය **උස්සිත**පරියන්තො තීසු වුත්තො. **අභිසිත්තෙ** මුද්ධාභිසිත්තෙ රාජිනි.

892. **භාග්‍යවිහීනෙ** අපුඤ්ඤෙ. **අප්පකෙ** අබහුකෙ. **මුළ්හෙ** බාලෙ. **අපටු** අඡෙකො. බලෙ, ජගතියඤ්ච **මන්දො. වුද්ධියුත්තෙ** වඩ්ඪනයුත්තෙ. **සමුන්නද්ධෙ** අනීචෙ **උස්සිතං** තීසු භවෙ, ‘‘භාසිත’’න්තිපි පාඨො.

893. **රථඞ්ගෙ** රථාවයවෙ. **සුවණ්ණස්මිං** පලස්ස චතුත්ථභාගෙ. **පාසකෙ** චතුවීසතිප්පමාණෙ, තිංසප්පමාණෙ වා . හත්ථිදන්තාදිවිකතියං තීසු **අක්ඛො.** චක්ඛාදින්ද්‍රියෙ **අක්ඛං.**

සස්සතෙ නිච්චෙ. **තක්කෙ** විතක්කෙ. **නිච්ඡිතෙ** විනිච්ඡිතෙ.

894. **හරෙ** මහිස්සරෙ **සිවො, භද්දෙ** කල්‍යාණෙ. **මොක්ඛෙ** නිබ්බානෙ ච **සිවං. ජම්බුකෙ** සිඞ්ගාලෙ **සිවා.**

සත්තියං ථාමෙ. **ථූලත්තෙ** ථූලභාවෙ.

895. **සඞ්ඛ්‍යාභෙදො** උප්පලපුණ්ඩරීකානං මජ්ඣෙ ගණනා. **නරකභෙදෙ** ‘‘පදුමනිරයෙ නිබ්බත්තො’’ත්‍යාදීසු. **වාරිජෙ** කක්කසනාළෙ කමලෙ.

දෙවභෙදෙති

‘‘ආපො ධුවො ච සොමො ච,
ධවො චෙවා’නිලො’නලො;
පච්චූසො ච පභාසො ච,
අට්ඨෙතෙ වසවො මතා’’ති [චින්තාමණිටීකා 1.10]. –

කථිතෙ දෙවවිසෙසෙ. **රතනෙ** රතනසාමඤ්ඤෙ, ධනෙ ච, **පණ්ඩකං** නපුංසකං.

896. **අත්ථගමනෙ** විනාසගමනෙ. **අපවග්ගෙ** සබ්බකිලෙසානං ඛයහෙතුභූතෙ විරාගධම්මෙ.

සෙතම්බුජෙ සෙතකමලෙ. **රුක්ඛන්තරෙ** ‘‘පුණ්ඩරීක’’ඉති ඛ්‍යාතෙ දුමවිසෙසෙ, ද්වීස්වත්ථෙසු පුමෙ.

‘‘පුණ්ඩරීකං සිතම්බොජෙ, සෙතච්ඡත්තෙ ච භෙසජ්ජෙ;
කොසකාරන්තරෙ බ්‍යග්ඝෙ, සො දිසාවාරණග්ගිසූ’’ති. –

නානත්ථසඞ්ගහො.

897. **උපහාරෙ** පූජාදායත්ථං ආහතෙ වත්ථුම්හි. **කරස්මිං** ඛෙත්තාදිසම්භවෙ රාජභාගෙ. **අසුරන්තරෙ** බලිනාමකෙ අසුරෙ.

සම්භවෙ ඉත්ථිපුරිසසම්භවෙ අසුචිම්හි **සුක්කං.** ධවලෙ සෙතෙ **සුක්කො, කුසලෙ** පුඤ්ඤෙ තීසු, ‘‘පුඤ්ඤං ධම්මමනිත්ථිය’’න්ති එත්ථ **ධම්මසද්දස්ස** අනිත්ථිභාවස්ස වුත්තත්තා **සුක්කසද්දො** තීසු වුත්තො.

898. **විභත්තබ්බධනෙ** විභජිතබ්බධනෙ. **පිතූනං ධනෙ** පෙතානං මාතාපිතූනං පුත්තෙහි විභජිතබ්බධනෙ ච.

පභුනො පුග්ගලස්ස භාවො **පභුත්තං,** තථා ආයත්තස්ස භාවො **ආයත්තතා. ආයත්තො** පුග්ගලො. **අභිලාසො** ඉච්ඡා.

899. **ධනිම්හි** සද්දමත්තෙ. **යොධසීහනාදම්හි** යොධානං අභීතනාදෙ ච **සෙළනං.**

900. **ආද්‍යූපලද්ධියං** පඨමසඤ්ජාතෙ වත්ථුම්හි.

901. **සාධකතමෙ** කත්තුතො අඤ්ඤෙසං ක්‍රියාසාධකතමෙ කරණකාරකෙ, ක්‍රියායං, **ගත්තෙ** සරීරෙ ච. **ඉන්ද්‍රියෙ** චක්ඛාදිකෙ.

කුඤ්චිකායං අපාපුරණෙ. **තූරියඞ්ගෙ** සම්මතාළාදිකෙ.

902. **උප්පාදෙ** ජනනෙ. **ගබ්භමොචනෙ** පුත්තවිජායනෙ.

අස්සෙ අස්සමත්තෙ.

903. පුප්ඵංවිනා **ඵලග්ගාහිරුක්ඛෙ** අස්සත්ථාදො, රුක්ඛමත්තෙ ච **වනප්පතිසද්දො. ආහතෙ** උපට්ඨාපිතෙ වරාහපුරිසාදිරූපෙ ච, රජතමත්තෙ ච **රූපියං.**

904. **කෙසසද්දො පුබ්බො** යස්ස **පාසසද්දස්ස** සො **කෙසපුබ්බො. චයෙ** සමූහෙ වත්තති, යථා ''කෙසපාසො''ති, කෙසකලාපොත්‍යත්ථො.

අක්ඛිමජ්ඣෙ යා ''සූලා''ති වුත්තා. **නක්ඛත්තෙ** සත්තවීසතිවිධෙ, තදඤ්ඤෙසු ච **තාරා ඉත්ථී. උච්චතරස්සරෙ** උච්චතරෙ සද්දෙ **තාරො.**

905. **පත්තෙ** භාජනසාමඤ්ඤෙ, භුඤ්ජනපත්තෙ ච. **ලොහභෙදස්මිං** අයොතම්බාදිමයෙ භාජනවිසෙසෙ. **දෙහමජ්ඣං** උදරං.

906. **වෙසෙ** සණ්ඨානෙ. **සිප්පසාලා** සිප්පීනං සාලා.

සම්පත්ති ධනාදිසම්පත්ති තිවග්ගසම්පත්ති ච. ලක්ඛියා කතපුඤ්ඤෙහි සෙවියති. **ඉත්ථී** ඉත්ථිවිසෙසො. **දෙවතා** සිරිනාමිකා එකා දෙවධීතා.

907. **යුවරාජා** පිතරි දෙවඞ්ගතෙ රාජභාවාරහො රාජපුත්තො. **ඛන්දෙ** හරස්ස පුත්තෙ. **සුසු** තරුණො.

මණිභෙදෙ යො ලොකෙ ''සන්තා''ති වුච්චති. **අඞ්කුරෙ** රුක්ඛාදීනං අඞ්කුරෙ.

908. **වෙතනං** කම්මකාරෙහි ලභිතබ්බධනං. **මූලං** මූලධනං. **වොහාරෙ** වාණිජකම්මෙ.

භාජනන්තරං යෙන බෙළාදායසුචිං පටිග්ගණ්හාති.

909. අසුභෙ ච කම්මෙ සුභෙ ච කම්මෙ **ද්වයෙපි** කම්මෙ චාති තීස්වත්ථෙසු භාග්‍යං වුත්තං.

තරුභෙදෙ අස්සත්ථෙ.

910. **විමුත්තියං** නිබ්බානෙ.

''අයං පුමා''ති ජානනස්ස කාරණභාවො **පුමත්තං,** තදාදිම්හි.

911. **අජ්ඣායෙ** පරිච්ඡෙදෙ. **දිවෙ** දෙවලොකෙ.

912. **සපත්තස්මිං** අමිත්තෙ. **රුක්ඛඞ්ගෙ** රුක්ඛාවයවෙ.

913. **මුඛො** පධානෙ. **උපායෙ** හෙතුම්හි. **වදනෙ** ලපනෙ. **ආදිස්මිං** පඨමෙ.

භබ්බෙ විමුත්තාරහෙ, භවිතබ්බෙ ච. **ගුණාධාරෙ** ගුණස්ස නිස්සයෙ. **විත්තෙ** ධනෙ. **බුධෙ** පණ්ඩිතෙ. **දාරු** දාරුක්ඛන්ධො.

914. **පත්ථාදො** පත්ථො, තුලා, අඞ්ගුලීති පත්ථාදි. **විධාය** උන්නතියං. **පරිස්සමෙ** ඛෙදෙ.

915. **සරොරුහෙ** කමලෙ. **ඛගන්තරෙ** රුක්ඛකිම්බාදකසකුණෙ. **තූරියන්තරෙ** වංසසඞ්ඛාදිකෙ.

916. **සංවෙගෙ** උබ්බෙගෙ, විම්හයෙ ච.

917. **තදුපෙතනිසාය** චන්දප්පභාය යුත්තරත්තියං.

918. **මාසෙ** තතියමාසෙ. අතිවුද්ධෙ ච අතිපසත්ථෙ ච.

919. **නිබන්ධෙ** බලක්කාරෙ ''බලග්ගහො''ත්‍යාදීසු.

මත්තිකාභෙදො නීලාදිවණ්ණයුත්තකිත්තිමමත්තිකා. **සික්කායං** උදකකුම්භාදිවාහිකෙ. **නයනාමයෙ** චක්ඛුරොගවිසෙසෙ.

920. **මණ්ඩලෙ** පරිමණ්ඩලෙ. බිම්බිකා ලතාජාති, තස්සා ඵලෙ ච **බිම්බං.**

921. **පථෙ** අඤ්ජසෙ.

922. **සන්ති** නිබ්බානං. **නිභෙ** සදිසෙ.

චාපෙ ධනුම්හි **ඉස්සාසං. උසුනො** සරස්ස **ඛෙපකම්හි** පෙරකෙ **ඉස්සාසො.**

923. බාලසද්දො තීසු. කුත්‍රත්ථෙසු? **ආදිවයසා** පඨමවයෙන **සමඞ්ගිනි** සමන්නාගතෙ ච. **අපණ්ඩිතෙ** මූළ්හෙ ච.

සොණිතෙ ලොහිතෙ. **තම්බං** උදුම්බරං. **අනුරත්තො** අනුරාගයුත්තො පුග්ගලො. **රඤ්ජිතං** රඞ්ගරඤ්ජිතං.

924. **විරළෙ** නිරන්තරෙ. **කිසෙ** අථූලෙ. **හිමෙ** තුහිනෙ.

925. **ගුළභෙදො** යො ලොකෙ ''සක්ඛරා''ති වුච්චති. **කඨලෙ** සිලාඛණ්ඩෙ.

926. **තිබ්බෙ** තික්ඛෙ. **බ්‍යත්තෙ** ඡෙකෙ. **රොගමුත්තෙ** නිරොගෙ.

ඛත්තියෙ මුද්ධාභිසිත්තෙ. **නරනාථෙ** තදඤ්ඤස්මිං. **පභුම්හි** ඉස්සරෙ.

927. **ධඤ්ඤකරණං** ධඤ්ඤමද්දනට්ඨානං. **කක්කෙ** නහානචුණ්ණෙ. **නීචෙ** අධමෙ. සෙතෙපි **ඛලො.**

928. බ්‍රහ්මචාරී ච ගහට්ඨො ච වානපත්ථො ච භික්ඛු චාති **බ්‍රහ්මචාරීගහට්ඨාදි, තපොධනෙ** පියසීලෙ.

කථිනෙ කක්ඛළෙ. **නිද්දයෙ** නික්කරුණෙ.

929. කනිට්ඨො ච කනියො චාති එතෙ තීසු. කුත්‍රත්ථෙසු? අත්‍යප්පෙ, අතියුවෙපි.

ඉට්ඨෙ, නිස්සාරෙ ච අගරුම්හි චාති එතෙස්වත්ථෙසු තීසු.

930. අධොභාගෙ ච හීනෙ ච. **දන්තච්ඡදෙ** දන්තාවරණෙ.

පාරිචරියායං උපට්ඨාකෙ.

931. රතනෙ ද්විදත්ථිකෙ. **ගණෙ** සමූහෙ යථා ''කෙසහත්ථො''ති. **සොණ්ඩාය** කරිකරෙ. **හන්තරං** තෙරසමනක්ඛත්තං.

ආවාටෙ කාසුයං. **උදපානං** අන්ධු, යත්‍ර ජලං ඝටියන්තෙන උද්ධරිත්වා පිවන්ති.

932. පඨමං පමුඛඤ්චාති ඉදං අභිධානද්වයං ආදිම්හි පධානෙ වත්තති.

වජ්ජභෙදො උභයතලං තූරියං.

933. **ජීරංසො** ජීරකොට්ඨාසො.

බන්ධභාරො බන්ධෙන වහිතබ්බො භාරො. **ආදිනා** කටිභාරාදයො ගහිතා. යස්මා පලසතං තුලා, වීසතිතුලා භාරො, තස්මා **“ද්විසහස්සපලෙ”**ති වුත්තං.

934. **මන්දිරෙ** ගෙහෙ. **රොගභෙදෙ** ඛයරොගෙ. **අපචයම්හි** විද්ධංසනෙ, විනාසෙ ච.

සාපදෙ බ්‍යග්ඝාදිකෙ දුට්ඨමිගෙ. **සප්පෙ** උරගෙ. **කුරුරෙ** කක්ඛළෙ.

935. **සජ්ජදුමෙ** අස්සකණ්ණරුක්ඛෙ. **රුක්ඛෙ** රුක්ඛමත්තෙ.

සොතෙ කණ්ණෙ. **යජනෙ** පූජනෙ. **සුතියං** සවනක්‍රියායං.

936. පෙතො ච පරෙතොචාති ඉමෙ **මතෙ** කාලඞ්කතෙ ච **පෙතයොනිජෙ** පෙතයොනිසම්භවෙ සියුං.

බ්‍යාතෙ පාකටෙ. **හට්ඨෙ** පහට්ඨෙ.

937. **අධිප්පායෙ** අජ්ඣාසයෙ.

පක්ඛෙ සකුණාදීනං පක්ඛෙ. **දලෙ** රුක්ඛාදීනං ඡදෙ. **භාජනෙ** ලොහමයාදිකෙ. ‘‘සොගතෙ’’ති ඉදං ‘‘භාජනෙ’’ති ඉමස්ස විසෙසනං. **සොගතෙ** සුගතස්ස සන්තකෙ භාජනෙත්‍යත්ථො.

938. **සුට්ඨුකතෙ** සම්මා කතෙ කම්මනි.

අනුකම්පායාරහෙ දුක්ඛිතසත්තෙ.

939. **ධනිම්හි** සද්දෙ.

940. **විහිතෙ** විධාතබ්බෙ.

අඤ්ජසෙ මග්ගෙ. **විසිඛා** රච්ඡා. **පන්තියං** පාළියං.

941. **ගගනෙ** ආකාසෙ. **බ්‍යසනෙ** විපත්තියං.

නෙත්තරොගෙ චක්ඛුරොගවිසෙසෙ. **ඡදිම්හි** ගෙහාදීනං ඡදනෙ.

942. **සඞ්ඝට්ටනෙ** ද්වින්නං අන්තරභූතෙ. පුන **සන්ධීති** පදපූරණත්ථං වුත්තං. **අතිසන්තෙ** අතිසමිතෙ.

943. **යාපනා** යාපනකාරකො කබළීකාරාහාරරසො. **දිත්ති** ජලනං. **බලං** ථාමො.

944. **කුච්ඡි** උදරං. **ඔවරකො** ගෙහවිසෙසො.

බණ්ඩනෙ ඡෙදනෙ. **ඉතිවුත්තෙ ච කම්මනීති** ‘‘ඉති එවං මයා පුබ්බෙ චරිත’’න්ති වත්තබ්බෙ සුභාසුභකම්මෙ. ‘‘අතිවත්තෙ ච කම්මනී’’තිපි පාඨො, අතීතකාලෙ පවත්තකම්මනීත්‍යත්ථො.

945. **චිත්තකෙ** නලාටෙ කතකාළාදිබින්දුම්හි **රුක්ඛභෙදෙ** මරිචප්පමාණම්බිලරුක්ඛෙ, යස්ස ඵලෙන අම්බිලසූපං පචන්ති. **තිලකාළකෙ** තංතංසරීරාවයවෙ සඤ්ජාතතිලසණ්ඨානෙ කාළකෙ.

බොධෙ බුජ්ඣනෙ. **පත්ති** ලාභො, පාපුණනඤ්ච.

946. **ආයුම්හි** ජීවිතෙ. **හදයඞ්ගානිලෙ** උරොගමවාතෙ.

වසෙ ආයත්තතායං. **වෙදෙ** චතුබ්බිධවෙදෙ. **ඉච්ඡා** ආරම්මණිච්ඡා.

947. **සිරසට්ඨිම්හි** සිරසො අට්ඨිම්හි. **සටාදිසකලෙ** සටාදිඛණ්ඩෙ.

948. **වෙණ්වාදිසාඛාජාලස්මින්**ති වෙණුආදීනඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤසංසග්ගෙ සාඛාසමූහෙ. **ලග්ගකෙසෙ** තාපසාදීනං ලග්ගකෙසෙ. **ආලයෙ** තණ්හායං.

වධෙ මාරණෙ. **රක්ඛිතස්මිං** කම්මනි, කත්තරි ච.

949. **ථීයං** ඉත්ථියං. **පියෙ** සාමිකෙ. **මනුඤ්ඤෙ** මනසො තොසනජනකෙ. **ගවක්ඛෙ** සීහපඤ්ජරෙ.

950. **කිං** සද්දො පුච්ඡනත්ථාදීසු සලිඞ්ගො. විකප්පත්ථාදීසු තු අබ්‍යයං.

සසද්ධෙ සද්ධාය සහිතෙ. **නිවාපෙ** පෙතාදීනං කත්තබ්බපූජාදානෙ. **පච්චයෙ** සද්දහනෙ **සද්ධා.**

951. **අට්ඨිස්මිං** ''පනසබීජං තාලබීජ''න්ත්‍යාදීසු. සුක්කෙ ච **බීජං.**

පූයෙ පක්කවණසඤ්ජාතෙ. **අග්ගතො** පුරතො. **දිසාදො** සූරියුග්ගමනදිසායං. සා හි දිසානං ආදිභූතා, ''දිසා''ති වා දිසාවිසෙසො. **ආදිනා** පුබ්බජාදීනං ගහණං.

952. ආගමනෙ අසන්තුප්පත්තික්‍රියායං. **දීඝාදිනිකායස්මිං** දීඝනිකායමජ්ඣිමනිකායාදිකෙ.

953. **දෙවරුක්ඛො** සිරීසො. **සන්තතියං** වංසෙ.

උත්තරවිපරීතෙ අසෙට්ඨෙ, ඉමස්මිං අත්ථෙ **න**කාරො පටිසෙධත්ථො. **සෙට්ඨෙ** උත්තමෙ. ඉමස්මිං අත්ථෙ පටිසෙධත්ථොව **න**කාරො. ''අනු උත්තර''න්ති ඡෙදො ච විඤ්ඤෙය්‍යො.

954. **සත්තිසම්පත්තියං** පභාවාදීහි සත්තීහි සම්පත්තියං. **කන්තිමත්තෙ** කමනීයමත්තෙ. සූරවීරියෙසුපි **වික්කමො.**

පටිබිම්බෙ පතිරූපකෙ. **පභායං** ආලොකෙ.

955. සම්මො නිදාඝො චාති ද්වෙ අභිධානානි. **සෙදජලෙ** කායතො මුත්තෙ.

කන්තනෙ ඡෙදනෙ. **විකප්පෙ** විතක්කෙ. **සජ්ජනෙ** හත්ථාදීනං සජ්ජනෙ.

956. **දෙසො** දෙසවිසෙසො. **අඞ්ගසද්දො** පුංබහුත්තෙ. ''බහුම්හී''තිපි පාඨො. **අඞ්ගසද්දො** බහුත්තෙ දෙසෙත්‍යත්ථො. **වපුම්හි** සරීරෙ **අඞ්ගං.** අවයවෙ හෙතුම්හි ච **අඞ්ගං.**

> **''**අඞ්ගං ගත්තන්තිකොපාය-පතිකෙස්ව'ප්පධානකෙ;
> අඞ්ගදෙසවිසෙසම්හි, අඞ්ගා සම්බොධනෙ'බ්‍යය''න්ති. –

නානත්ථසඞ්ගහෙ.

චෙතියදුමෙ පූජෙතබ්බභූතෙ රුක්ඛෙ අස්සත්ථාදො.

957. සාධුපුරිසෙ සප්පුරිසෙ. **කප්පනෙ** හත්ථාදීනං කප්පනෙ. ''සජ්ජනෙ සජ්ජනා කප්පනාය''න්ති **නානත්ථසඞ්ගහො.**

සුපනෙ නිද්දායං. **සුත්තෙ** අජාගරිතෙ. **විඤ්ඤාණෙ** සුත්තස්ස විඤ්ඤාණෙ චිත්තෙ තං සුපිනවචනං. දස්සනෙ ච **සුපිනං.**

958. **පච්චක්ඛෙ** සම්මුඛෙ. **සන්නිධානෙ** පයොගෙ, විධානෙ ච. **භිය්‍යොසද්දො** පහූතරත්ථෙ **සො පුමා.**

959. **විසලිත්තසරෙ** විසෙන ලෙපිතසරෙ **දිද්ධො** පුමා. **ලිත්තෙ** ලෙපිතබ්බසාමඤ්ඤෙ.

වාසෙ වසනෙ. **ධූමාදිසඞ්ඛාරෙ** ගන්ධචුණ්ණධූමාදිනා අභිසඞ්ඛාරෙ. **සම්පටිච්ඡනෙ** පටිග්ගහණෙ.

960. **සුප්පගබ්භෙ** වචනසූරෙ.

මධුච්ඡිට්ඨෙ මදනෙ, යෙන දීපම්පි ජාලෙන්ති. **ඔදනසම්භවෙ** භුත්තොදනතො පතිතෙ ලාමකසම්මතෙ ඔදනබින්දුම්හි.

961. **සුරභිම්හි** සුගන්ධෙ.

උප්පත්තියං උද්ධඞ්ගමනෙ ච **උග්ගමනං.**

962. **ලූඛෙ** සමලෙ, කක්ඛළෙ ච. **නිට්ඨුරවාචායං** අකණ්ණසුඛවචනෙ.

අම්බුවෙගෙ අම්බුනො උදකස්ස වෙගෙ සොතෙ.

963. **තප්පරෙ** තප්පධානෙ. **කවචෙ** උරච්ඡදෙ. **වාරවාණෙ** චම්මමයෙ යුද්ධාලඞ්කාරෙ ච. **නිම්මොකෙ** සප්පානං ජිණ්ණචම්මනි.

965. **පදානෙ** දානෙ. **සෙලෙ** පබ්බතෙ.

966. **ලොහෙ** කාළායසෙ සත්ථං. **සඤ්චයෙ** සමූහෙ සත්ථො. යථා ‘‘සකටසත්ථො’’ත්‍යාදි. **වත්තනෙ** පවත්තනෙ.

967. **වලයෙ** කටකෙ.

968. **කණ්ඩෙ** වාණෙ. **වාපිම්හි** දීඝිකාදිකායං. **දුප්ඵස්සෙ** දුක්ඛසම්ඵස්සෙ. **කකචෙ** ඛරපත්තෙ.

969. **සුරාය** කාදම්බරියං, යාය පීතාය මත්තා සත්තා අනාගමනීයවත්ථූසුපි ගච්ඡන්ති. **රථඞ්ගෙ** චක්කෙ. කාමුපධිආදීසු චතූසු උපධීසු ච **උපධි,** අනිත්ථී.

970. **දබ්බෙ** ධනාදිකෙ. **භූභෙදො** චත්ථාදි. **මහාරාජෙ** චතූසු මහාරාජෙසු එකස්මිං මහාරාජෙ. **නරෙ** සත්තෙ.

971. **ආපණෙ** කයවික්කයට්ඨානෙ. **සම්භාරෙ** උපකරණෙ. ‘‘රථො සීලපරික්ඛාරො, ඣානක්ඛො චක්කවීරියො’’ති [සං. නි. 5.4] එත්ථ අලඞ්කාරො **‘‘පරික්ඛාරො’’**ති වුත්තො.

972. **වොහාරස්මිං** රථසකටාදිවොහාරෙ. **උපට්ඨිතගිරා** සද්දතො අත්ථතො ච පාකටගිරා.

973. **වචනාවයවෙ**ති වාක්‍යාවයවෙ. හෙතුදාහරණාදියුත්තස්ස සම්බන්ධත්ථස්ස වචනසමූහස්ස අවයවෙ. **මූලෙ** ලොභාදිකෙ. **කාරණෙ** ලොභාදිතො අඤ්ඤස්මිං කාරණෙ. **පාචානලස්මිං** උදරට්ඨෙ භුත්තපාචනෙ කම්මජතෙජස්මිං. රොගභෙදෙපි **ගහණී.**

974. **සංයමෙ** චක්ඛාදින්ද්‍රියසංයමෙ.

975. **මුද්දිකස්ස** රුක්ඛස්ස රසෙ ච. **පුප්ඵස්ස** සබ්බස්ස පුප්ඵස්ස රසෙ ච. **ඛුද්දෙ** මක්ඛිකාකතෙ ච **මධු** පුන්නපුංසකං.

> ‘‘මධු ඛුද්දෙ ජලෙ ඛීරෙ, මජ්ජෙ පුප්ඵරසෙ මධු;
> රච්ඡෙ චිත්තෙ වසන්තෙ ච, ජීවසාකෙ මධුද්දුමෙ’’ති. –

නානත්ථසඞ්ගහෙ.

උල්ලොචෙති සෙය්‍යාදීනං උපරිභාගෙ රජොපාතනිවාරණත්ථං ඨපිතෙ දුස්සමයාදිකෙ.

976. **අපවග්ගෙ** නිබ්බානෙ. **සුධායං** දෙවතානං භොජනෙ.

> ‘‘අමතං යඤ්ඤසෙසස්මිං, පීයූසෙ සලිලෙ ඝතෙ;
> අයාචිතෙ ච මොක්ඛෙ ච, ධන්වන්තරිසුධාසිසු;
> අමතො අමතා සිවා-ගළො ඣාමලකීසු චෙ’’ති [මෙදිනීකොස 16.77-8 ගාථායම්පි].

නානත්ථසඞ්ගහෙ වුත්තං. **මොහෙ** අවිජ්ජායං. **තිමිරෙ** අන්ධකාරෙ. **සඞ්ඛ්‍යා** ගණනවිසෙසො. **ගුණෙ** තතියෙ ගුණෙ.

977. ඛරෙ ඵරුසෙ. **අකාරියෙ** අකත්තබ්බෙ. **පුරිසෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ. **සුකතෙ** කුසලෙ ධම්මෙ **පුඤ්ඤං පණ්ඩකෙ** නපුංසකෙ. **පවනෙ** පූතෙ.

978. **අසිනිද්ධො** සුක්ඛො. **සඞ්ගෙ** ලග්ගෙ.

979. **ලඤ්ඡනෙ** පටිබිම්බෙ. **සීමා** මරියාදො. **පකාරො** තුල්‍යො.

980. **මන්තනෙ** චතුක්කණ්ණාදිකෙ. **බ්‍යසනෙ** භොගබ්‍යසනාදිකෙ. **විපත්තියං** අනත්ථෙ.

981. **රංසිභෙදො** පුබ්බෙ උදයතො සූරියස්ස රංසිවිසෙසො. **අබ්‍යත්තරාගෙ** කිඤ්චිරත්තෙ. **ලොහිතෙ** රත්තෙ.

පකතානිවත්තෙ පකතිතො අනිවත්තනෙ. ‘‘පකතියඤ්ච අනිවත්තනෙ වා’’තිපි අත්ථො. **නස්සනක්ඛරෙති** විනාසනක්ඛරෙ. **නස්ස** අදස්සනෙ අක්ඛරෙ.

> ‘‘අනුබන්ධො පකත්‍යාදො, දොසුප්පාදෙ විනස්සරෙ;
> සුසුමුබ්‍යානුසාරෙසු, පකතස්සා’නුවත්තනෙ’’ති [අමර 23.98 ගාථායම්පි පස්සිතබ්බං]. –

නානත්ථසඞ්ගහෙ.

982. **අවතරණෙ** ඔතරණෙ. **තිත්ථස්මිං** නද්‍යාදීනං තිත්ථෙ. **විවරෙ** විවරණෙ. **ඉඞ්ගිතෙ** සීසචලනාදිකෙ.

983. **ඛත්තා** ඛත්තියතො සඤ්ජාතෙ **සුද්දිත්ථිතනයෙ** සුද්දිත්ථියා පුත්තෙ ච. **තිබ්බම්හි** අධිමත්තෙ ච. **සො** උග්ගො. **අග්ගො** සෙට්ඨො. **ඨිති** වීරියං.

984. **පභාතෙ** පච්චූසෙ. **නිරොගෙ** රොගමුත්තෙ. **සජ්ජෙ** සඞ්ගතෙ, ආධාරෙපි ච. ‘‘සජ්ජුත්තො සන්නද්ධෙ සඞ්ගතෙපි චෙ’’ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ. දක්ඛො** ඡෙකො. යුත්තෙපි කල්ලං. **කූටචරියායං** සඨචරියායං.

985. **පක්ඛිභෙදො** පාරාවතප්පමාණො පක්ඛී. යස්මිං ගෙහෙ පලිනා පතිතෙ අසුභනිමිත්තං කරොන්ති. **පාරාවතෙ** කලරවෙ.

සරදබ්භුතෙ සරදකාලෙ සම්භූතෙ. **අප්පගබ්භෙ** කාතරවචනෙ.

986. **කඨිනෙ** කක්ඛළෙ. **සාහසො** බලක්කාරො. **අප්පියෙ** අමනාපෙ. **චීරෙ** නන්තකෙ, වාකෙ ච **චීරං.**

987. **මිගභෙදෙ** කුක්කුරප්පමාණෙ මිගෙ. **පටාකායං** ධජෙ. **මොචං** පසිද්ධං, **කදලී** ඊකාරන්තො. **දක්ඛිණා** කම්මඵලං සද්දහිත්වා දාතබ්බං දානං.

988. **උප්පාතෙ** භූතවිකතියං. **වෙස්සානරෙ** අග්ගිම්හි.

989. **පොතවාහෙ** තලකවාහෙ. **නියන්තරි** පාජිතරි.

990. **රොධනෙ** ආවරණෙ.

991. **භාජනෙ** විලීවමයාදිකෙ. **පරියත්ති** පරියාපුණනං සික්ඛනං, පරියාපුණිතබ්බා වා සික්ඛිතබ්බා. **ජරාසිථිලචම්මස්මිං** ජරාය කාරණභූතාය සිථිලචම්මනි. **උදරඞ්ගෙ** උදරචම්මරාජියං.

992. විදාරිතාදීසු තීසුපි වාච්චලිඞ්ගිකං. **උපජාපෙ** චතුත්ථොපායෙ.

993. **ගාමසන්දොහෙ** ගාමසමූහෙ. **පරිධි** පරිවෙසො සූරියාදිගෙහං. **ආගමෙ** බුද්ධවචනෙ. **ලෙඛෙ** වාචිතලෙඛෙ.

994. **අයොමයවිජ්ඣනකණ්ටකො** සූඣාදිවිජ්ඣනං. **ගුණුක්කංසෙ** ගුණාතිසයෙ. **විභවෙ** භොගෙ. සම්පත්ති, සම්පදාති ච අභිධානද්වයං.

995. **භූ** පථවී. යොගාදීසු තීස්වත්ථෙසු තීසු. **යොගො** අනුච්ඡවිකෙ. **යුත්තෙ** සඞ්ගතෙ. **අද්ධො** අද්ධසද්දො **භාගෙ** සමභාගෙ, අසමභාගෙ ච. තත්‍ර සමෙ **අද්ධං**. ඉතරත්‍ර අද්ධො අද්ධම්පි, **පථෙ** මග්ගෙ **අද්ධා** පුමෙ. කාලෙපි **අද්ධා** පුමෙ. **එකංසෙ** නිච්ඡයෙ. චතුරම්බණෙ **කරීසං** වුත්තං.

996. **උසභෙ** ගවසතජෙට්ඨකෙ ගවෙ. සෙට්ඨෙසු ච **උසභො**. වීසයට්ඨියං **උසභං**. **තන්ති** බුද්ධවචනං. **පන්ති** ආළි.

997. **ඉත්ථිනිමිත්තෙ** ඉත්ථියා අඞ්ගජාතෙ. **කිලඤ්ජෙ** විලීවමයෙ. **සො කටසද්දො** කතෙ තීසු.

> ‘‘කටො සොණිකිරියාකාරෙ,
> කිලඤ්ජෙ’තිසයෙ සිවෙ;
> සමයෙ ගජගණ්ඩෙ ච,
> කටා විප්පලියං මතා’’ති [මෙදිනීකොස 11.3]. –

වොපාලිතො. ‘‘සමයෙ ච කිරියාකාරෙ, කිලඤ්ජෙ ච සරෙ කටො’’ති **තිකණ්ඩසෙසො** [තිකණ්ඩසෙස 3.3.93]. **මන්දිරාලින්දවත්ථුනි** ගෙහස්ස ආලින්දභාගෙ වත්ථුම්හි.

998. **මථිතෙ** ගොරසවිසෙසෙ. **සුවිඵලෙ** අම්බිලපත්තඵලෙ. **දුද්දසෙතරෙ** පස්සිතුං අදුක්කරෙ.

999. **අන්තරීපං** ජලමජ්ඣථලං. **පජ්ජොතො** පදීපො. **බන්ධො** සම්බන්ධො. **මිහිතෙ** ඊසංහසිතෙ.

1000. **ථීයං** ඉත්ථිසාමඤ්ඤෙ. ඉත්ථිලිඞ්ගෙති වා අත්ථො. **දාරෙ** භරියායං. **සුරෙ** දෙවතායං, දෙවතාවිසෙසෙ වා. **වාසුදෙවෙ** නාරායනෙ. **අන්තකෙ** වසවත්තිනි. **අසිතෙ** කාළවණ්ණෙ.

1001. උපට්ඨානෙ පාරිචරියායං, සෙවනෙ ච. **අඤ්ඤාරොපනෙ** අභංසභාවස්ස අඤ්ඤස්ස තංසභාවරොපනෙ. **සක්කො සක්කසද්දො**. **ඉන්දෙ** දෙවරාජෙ **සක්කො**. ජනපදෙ **සක්කා**. සාකියෙ ච බමෙ තීසු.

1002. වජ්ජනත්ථාදීසු තීසු **පරිහාරො**. පඤ්හවිස්සජ්ජනෙපි **පරිහාරො**. **ද්විජෙ** බ්‍රාහ්මණෙ. වෙස්සෙපි **අරියො**.

1003. **සුංසුමාරෙ** නක්කෙ. **උලූපිනි** චණ්ඩමච්ඡවිසෙසෙ. **උද්දාලපාදපෙ** සෙලුරුක්ඛෙ, යස්ස ඵලානි අතිපිච්ඡලානි.

1004. **පියකෙ** පීතසාලෙ. **කණ්ඩෙ** සරෙ. ඛිපනෙ **අසනං**. අසු ඛෙපනෙ. **යුගෙ** රථයුගාදො. **විකාරො** විකති. **අන්තිකෙ** සමීපෙ.

1005. **ලවිත්තෙ** දාත්තෙ. **අජ්ඣෙසනා** සක්කාරපුබ්බිකා ආයාචනා.

1006. **මකචිවත්ථෙ** යං ලොකෙ ‘‘වක්කූ’’ති වුච්චති, ‘‘සාණවත්ථ’’න්තිපි එකෙ. **ගන්ථෙ** සද්දසත්ථාදිකෙ. **ලෙපයාදිකම්මනි** චිත්තකාරාදීහි කතරූපෙ.

1007. **පුඤ්ඤවති** පුග්ගලෙ. **භූසණ්හකරණියං** සුධාලෙපකානං දාරුමයහත්ථෙ.

1008. **පායිතෙ** පාතබ්බෙ, ‘‘වායිතෙ’’තිපි පාඨො. ‘‘දයිතෙ’’තිපි ක්වචි දිස්සති.

1009. **ලොහිතාදිම්හි** වණ්ණවිසෙසෙ. **රඤ්ජනෙ** ‘‘මුඛරාගො’’ත්‍යාදීසු. **පවුද්ධදරියං** මහාදරියං.

1010. **කසෙරුස්ස ඵලෙ** සකණ්ටකස්ස ඵලෙ. **මග්ගසමාගමෙ** චච්චරෙ. **බහුලායං** ‘‘ඵාලාතී’’ඉති ඛ්‍යාතෙ. දොසෙ තු **එළමීරිතං**.

1011. **අධිකරණෙ** අධිකරණකාරකෙ. **පත්තාධාරො** භාජනස්ස ආධාරො. **ආලවාලකෙ** තරුසෙකත්ථං තරුමූලවිචිතෙ සොබ්භජලාධාරෙ. **අගභෙදො** රුක්ඛභෙදො, සො ච මහාසත්තෙන තෙමියරාජකුමාරකාලෙ භුත්තරුක්ඛො. තත්‍ර **කාරා** ඉත්ථී. **කාරොපි** සක්කාරෙ, ද්වීසු. බන්ධනාලයෙ පන **කාරායෙව**.

1012. **මෙසපාසාණෙ** සනොපලෙ. **කුණ්ඩිකායං** භිඞ්ගාරෙ. **පදාතිස්මිං** චතුත්ථසෙනඞ්ගෙ.

1013. **ඡිද්දාදීනි** තීණි අභිධානානි සුසිරෙ ච **දූසනෙ** අපරාධෙ ච තීසු සියුං. **මුච්චිතෙ** මුච්චිතබ්බෙ.

1014. **හත්ථිලිඞ්ගෙ** හත්ථිසණ්ඨානසකුණෙ. **මදෙ** නාගමදෙ.

1015. **අත්ථඞ්ගමෙ** විනාසෙ. **නිගමුබ්භූතෙ** නිගමෙසඤ්ජාතවත්ථුම්හි. **ආපණොපජීවිනි** ආපණෙන ජීවිතවුත්තියං කත්තරි.

1016. **හරිතස්මිං** සුකපත්තවණ්ණෙ. **පණ්ණෙ** ඡදමත්තෙ.

1017. **ඵලම්හි** රුක්ඛාදීනං ඵලමත්තෙ. **තං පක්කවචනං**. **නාසමුඛෙ** නාසාභිමුඛෙ ච පරිණතෙ ච තීසු.

ආජීවනෙ ජීවිතවුත්තියං. **පිණ්ඩනෙ** රාසිකරණෙ. **ගොළකෙ** වට්ටලෙ.

1018. **පරිබ්බයෙ** වෙතනෙ. **කම්මාදිකෙ** කම්මවට්ටවිපාකවට්ටකිලෙසවට්ටෙ. **වට්ටලෙ** බුබ්බුළසණ්ඨානෙ. **පච්චාහාරෙ** පටිවචනාහාරෙ.

1019. **විකතෙ** විකතියං, විරූපෙ වා.

1020. **සබ්‍යම්හි** අදක්ඛිණෙ. **චාරු** මනුඤ්ඤං. **සරබ්‍යො** සරෙන විජ්ඣිතබ්බෙ ඵලකාදො. **ව්හනෙ** ලක්ඛණෙ.

1021. **සමසිප්පීනං** සමානසිප්පීනං ගණෙ **සෙණී** ඉත්ථී. **ආවළියං** පන්තියං. **සුධායං** ලෙපෙ. **ධූලියං** රජසි. **වාසචුණ්ණකෙ** වාසයොග්ගචුණ්ණෙ.

1022. **අතිපසත්ථෙ** පසත්ථස්ස ජො, **අතිවුඩ්ඪෙ** වුඩ්ඪස්ස. **තක්කෙ** ගොරසවිසෙසෙ. **හොතීති** ක්‍රියාපදං.

1023. **පණෙ** ජූතකාරාදීනං කම්මනි. **කණ්හෙ** කාළෙ.

1024. **සම්භවෙ** සුක්කෙ. **අමෙජ්ඣෙ** අපවිත්තෙ.

1025. **ඉක්කෙ** බහුලොමෙ කාළම්ගෙ. **බළිසෙ** මච්ඡවෙධනෙ. **සෙලභෙදෙ** වඞ්කනාමකෙ පබ්බතෙ.

1026. **කුණපම්හි** මතකායෙ. **අද්ධම්හි** සමද්ධභාගෙ, තෙනාහ **"පුරිසෙ"**ති, "පුරිසෙ"ති ච යෙභුය්‍යප්පවත්තිං සන්ධාය වුත්තං, තෙනාහ "වා ඛණ්ඩං සකලං පුමෙ"ති.

1027. **සංවරීමුඛෙ** රත්තියා ආදිම්හි.

1030. **දෙවභෙදො** කුම්භණ්ඩො නාම යක්ඛො. **වල්ලිජාතියං** යස්සා ඵලානි උක්ඛලිප්පමාණානි හොන්ති. **චතුත්ථංසෙ** චතුත්ථභූතෙ කොට්ඨාසෙ. **පදෙ** චරණෙ. **පච්චන්තසෙලෙ** පබ්බතපාදෙ.

1031. **ලොහන්තරෙ** සෙතලොහෙ. **බහුම්හි** බහුවචනෙ. **කම්මාරභණ්ඩභෙදෙ** "තු"ඉති ඛ්‍යාතෙ. **ඛටකෙ** කුඤ්චිකපාණිම්හි.

1032. **දොණියං** කට්ඨමයෙ ධඤ්ඤමානිකෙ. **අධිට්ඨිතියං** උපරිට්ඨානෙ. **ඨානෙ** ඨානමත්තෙ.

1034. කොට්ඨාසභෙදස්මිං "වක්කං හදය"න්ත්‍යාදීසු [ම. නි. 1.110]. **වඞ්කෙ** කුටිලො. දිබ්බචක්ඛුපුබ්බෙනිවාසානුස්සතිආසවක්ඛයසඞ්ඛාතා තිස්සො විජ්ජා, **ආදිනා** අට්ඨ විජ්ජා ගහිතා. **බුද්ධියං** ඤාණෙ.

1035. **අනාකුලෙ** ආකුලරහිතෙ. **සිලොකෙ** අනුට්ඨුභාදො. **අද්ධෙ** භාගෙ. තීසු **පජ්ජො පජ්ජසද්දො**.

1036. **රුක්ඛභෙදස්මිං** උදකප්පසාදනඵලෙ. **කිත්තිමෙ** කරණෙන නිප්ඵත්තෙ. **විධෙය්‍යො** වචනග්ගාහිනි. **පුබ්බම්හි** පූයෙ.

1037. **ලද්ධත්ථරක්ඛණෙ** ලද්ධස්ස ධනාදිකස්ස අත්ථස්ස රක්ඛණෙ. **නියොජනෙ** පෙසනෙ. **කාරියෙ** ඵලෙ.

1038. **අස්සාසප්පත්තෙ** ලද්ධස්සාසෙ. **බොධිදුමෙ** අම්හාකං භගවතො බොධිරුක්ඛෙ. **කුරුරෙ** කක්ඛළකාරකෙ. **නෙසාදම්හි** මිගමච්ඡාදිලුද්දෙ.

1039. **ලග්ගස්මිං** සඞ්ගෙ. **මජ්ඣම්හි** උදරෙ. **භාගෙ** අසමද්ධභාගෙ. **ධනිම්හි** මහද්ධනෙ.

1040. **ගහනෙ** සඞ්කරෙ. **සසන්තානෙ** අත්තනො නියකජ්ඣත්තසන්තානෙ. විසයගොචරානං විසෙසො වුත්තො.

ගාථාද්ධවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1041. **භුවනෙ** කාමභවාදිකෙ. **ජනෙ** පාණිම්හි. **යසෙ** කිත්තියං. **පජ්ජෙ** අනුට්ඨුභාදො. **රුක්ඛෙ** රුක්ඛභෙදෙ.

1042. **වටො** වටරුක්ඛො. **වායසෙ** කාකෙ. **බකෙ** සෙතපත්තෙ. **අවසරො** අවකාසො. **අහං** දිනං. **කුචෙ** නාරිථනෙ. **අබ්භෙ** මෙඝෙ.

1043. **උච්ඡඞ්ගෙ** පල්ලඞ්කොපරිභාගෙ. **ලක්ඛණෙ** ඤාපකෙ.

දිට්ඨොභාසෙසු දස්සනෙ, ඔභාසෙ චාති අත්ථෙසු.

1044. **සූරංසූසු** සූරියෙ, කිරණෙ ච. **දමෙ** දමනෙ. **මානං** මානවිසෙසො. **සානු** පබ්බතසානු.

1045. **තාපො** සූරියසන්තාපො. **සපචෙ** චණ්ඩාලෙ, සං සුනඛං පචතීති **සපචො. පසූ** චතුප්පදො. **කුරුඞ්ගො** අජිනයොනි. **උලූකො** කොටරසකුණො. **ඉන්දො** සක්කො. ''මහින්දෙ ගුග්ගුලුලූක-පලග්ගාහෙසු කොසියො''ති **අමරසීහො.**

1046. **මාණවො** මච්චො. **අත්තා** සරීරාධිපතිදෙවතා. **සිරෙ** උත්තමඞ්ගෙ. **තිපුම්හි** කාළලොහෙ.

1047. **බලි** භාගදෙය්‍යො. **හත්ථො** පාණි. **අංසු** භා. **දන්තෙ** රදෙ. **විප්පෙ** බ්‍රාහ්මණෙ. **අණ්ඩජෙ** අණ්ඩසඤ්ජාතෙ. **පජ්ජෙ** අනුට්ඨුභාදො. **ආනනං** මුඛං. **ආචාරො** අසීතිමහාවත්තාදි. **ධඤ්ඤඞ්ගෙ** භින්නතණ්ඩුලෙ. **සුඛුමෙ** අණුම්හි. ''ලවලෙසකණාණවො''ති හි **අමරසීහෙන** සුඛුමපරියායො **කණො** වුත්තො.

1048. **ථූණා** ගෙහාදීනං පධානදාරු. **ජලත්තං** මුළ්හත්තං. **කුම්මාසො** මාසවිකති. **බ්‍යඤ්ජනං** තදඤ්ඤබ්‍යඤ්ජනං. **ඵොටො** නාම යස්මිං පූයෙ විපරීතෙ දුක්ඛවෙදනා නත්ථි. **කපොලො** නාම මුඛචූළිකානං අන්තරට්ඨානං. **මූලො** මූලධනෙ.

1049. භාසපක්ඛී ච පක්ඛී ච **භාසපක්ඛිනො,** තෙසු, ''සකුන්තො පක්ඛිභෙදෙපි, භාසපක්ඛි විහඞ්ගමෙ''ති හි ''භාසන්තං සුන්දරාකාරෙ, භාසන්තො භාසපක්ඛිනී''ති ච **වොපාලිතො.** ''සකුන්තො භාසපක්ඛිනී''තිපි පාඨො. **භාගො** සුභාසුභාවහෙ කම්මනි. **විධානෙ** කරණෙ.

1050. යො ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පුන ඔතරිත්වා උදකබ්භන්තරෙ මච්ඡෙ ගණ්හාති, සො නීලසකුණො **චාතකො** නාම. **එණෙ** එණිමිගබ්‍යාතෙ. **සරො** කණ්ඩො. **සෙදෙ** සෙදනෙ, **සිද** පාකෙ. **පාකො** පචනං. භික්ඛුභෙදෙ ''ගණපූරකො''ත්‍යාදීසු. **චයෙ** සමූහෙ.

1051. **පුඤ්ජෙ** පිණ්ඩෙ. මෙසො උසභො මෙථුනං කක්කටො සීහො කඤ්ඤා තුලා විච්ඡිකො ධනු මකරො කුම්භො මීනොති **මෙසාදි. ලොණෙ** ලවණුත්තමෙ. **සංවට්ටෙ** විනාසකප්පෙ. **කමුකෙ** තම්බූලඵලරුක්ඛෙ.

1052. අමතෙ දෙවතාභොජනෙ. **ලෙපෙ** සුද්ධසක්ඛරචුණ්ණාදිමයෙ. **සත්ථෙ** දීඝදණ්ඩෙ සත්ථවිසෙසෙ. **නජ්ජන්තරෙති** ගඞ්ගා යමුනා අචිරවතී සරභූ මහීති පඤ්චසු මහානදීසු පඤ්චමාය මහානදියං. **භුවි** පථවියං. **ක්‍රියා** නාරීසිඞ්ගාරභාවජා ක්‍රියා. **විලාසො** පන තදඤ්ඤජො. **අත්‍රජෙ** පුත්තෙ.

1053. **කුථො** හත්ථිපිට්ඨත්ථරණං. **වෙණී** නාරීනං කෙසකලාපො. ''පවෙණී වෙණී කුථයො''ති හි **වොපාලිතො.** ''පවෙණී කුලවෙණීසූ''තිපි ක්වචි පාඨො. **වුත්ති** භවනං . **වුත්තා** වුත්තතන්තො. **වෙතනෙ** කම්මෙන ලද්ධබ්බෙ. **හරණෙ** පොසනෙ, ධාරණෙ ච.

1054. **මරියාදසද්දො** ද්විසු. **සත්තා** විජ්ජමානතා. **සමිද්ධි** සම්පත්ති. **සොප්පෙ** නිද්දායං. **වුත්ති** ජීවිතවුත්ති.

1055. **කුච්ඡා** ගරහා. **අපවාදො** අවණ්ණවාදො, අභූතාක්ඛානම්පි. **ධඤ්ඤෙ** ධඤ්ඤවිසෙසෙ, යස්ස සීසං අඞ්ගුට්ඨප්පමාණං දීඝඤ්ච. **පියඞ්ගු** ගන්ධදබ්බං. **මොක්ඛෙ** නිබ්බානෙ. **සිවෙ** කල්‍යාණෙ.

1056. **රඤ්ජනෙ** කාසායාදිරඤ්ජනෙ. **සූරතෙ** මෙථුනෙ. **වාසෙ** වසනක්‍රියායං.

1057. **පත්ථෙ** මානතුම්බෙ. **නාළෙ** උප්පලාදීනං නාළෙ. **පිපාසායං** පාතුමිච්ඡායං. **වුත්ති** භවනං.

1058. **පාණ්‍යඞ්ගෙ** සඞ්ඛනාභියං. **චක්කන්තෙ** චක්කස්ස අන්තෙ.

> ‘‘නාභි පාණ්‍යඞ්ගඞ්ගෙ ඛෙත්තෙ, චක්කන්තචක්කවත්තිසු;
> නාභි පධානෙ කත්ථූරි-මංසෙ ච ක්වචි කිත්තිතො’’ති. –

වොපාලිතො.

1059. **අන්තරෙ**ති ද්වින්නං අන්තරෙ. ‘‘වීචි සුඛතරඞ්ගෙසූ’’ති **වොපාලිතො. ථිරත්තෙ** ථිරභාවෙ. ‘‘ධීරත්තෙ’’තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **සවෙ** සවනෙ.

1060. **නිස්සයෙ** ආධාරෙ.

1061. **චිත්තෙ** ධනෙ. **අඞ්කො** ලක්ඛණං. **බුද්ධි** ඤාණං. **ඛෙ** ආකාසෙ.

1062. **වතෙ** තිත්ථියසමාචාරෙ. **ආගුම්හි** අපරාධෙ. **මණි** සිලාවිකති, මණිසඞ්ඛාතො වා රතනවිසෙසො ඉධ **මණි** නාම. **හායනෙ** සංවච්ඡරෙ. **වුට්ඨී** වස්සනං.

1063. **ලිපි** අකාරාදීනං සන්නිවෙසවිසෙසො. **මොක්ඛො** නිබ්බානං. **රතෙ** සූරතෙ.

1064. පාපෙ ච අසුභෙ ච **රිට්ඨං.** අරිට්ඨංපාත්‍ර, තබ්භාවෙ තත්‍ර අකාරො. **අපරාධො** ආදීනවො. **කෙතුම්හි** පටාකායං. **චිහනෙ** ලක්ඛණෙ. ‘‘ධජො සොණ්ඩිකලෙසෙසු, පටාකායඤ්ච චිහනෙ’’ති **වොපාලිතො.**

1065. **ද්වාරමත්තෙපි** බහිද්වාරෙපි. ඉතො පරං යෙ අනෙකත්ථා වුච්චන්තෙ, තෙ වාච්චලිඞ්ගා. **චුටෙ** පාකටෙ.

1066. **අජ්ඣක්ඛෙ** අධිකතෙ. **ජළෙ** අඤ්ඤාණෙ. **ලොලුපෙ** අතිතණ්හෙ. **චලෙ** කම්පිතෙ.

1067. **විකතෙ** විරූපෙ. **කොමලං** අකයීනං. **අතිකිණො** කුණ්ඨො.

1068. **සිතෙ** සෙතෙ. **සූචකො** පෙසුඤ්ඤකාරකො. **අහි** සප්පො. **සක්කෙ** ඛමෙ. ‘‘සත්තෙ’’ති පාඨෙ පන සත්තියුත්තෙත්‍යත්ථො. **සම්බන්ධෙ** අවිප්පයොගෙ. **අඛිලෙ** සකලෙ.

1069. **කෙවලං** අසම්මිස්සං. **අන්තො** අවසානං. **අධමො** නිහීනො. **පණතො** බුද්ධාදීසු නින්නො. **නින්නො** ථලපටිපක්ඛො.

1070. **සුද්ධෙ** අඤ්ඤෙන අසම්මිස්සිතෙ. **පූතෙ** මෙජ්කෙඛ.

1071. **බ්‍යාපෙ** බ්‍යාපිතෙ. **භාවිනි** අනාගතෙ වත්ථුම්හි. **ථෙරෙ** ජිණ්ණෙ.

1072. **බහුසද්දො** ‘‘එකස්මිං, ද්වීසු ච න පවත්තතී’’ත්‍යාදීසුයෙව පවත්තතීති මඤ්ඤමානො **‘‘ත්‍යාදො’’**ති වදති. ‘‘එකවචනං, බහුවචන’’න්ති වුත්තත්තා පන ද්වීසුපි **බහුසද්දො** වත්තතෙව. ආචරියෙන වා පරසමයවචනානි මනසි කත්වා ‘‘ත්‍යාදො’’ති වුත්තං. තිවිධඤ්හි තත්ථ වචනං එකවචනං ද්විවචනං බහුවචනන්ති. සබ්බපාරිසදත්තා හි බ්‍යාකරණස්ස සබ්බෙසං වාදා කත්ථචි කථීයන්තෙ.

ධී වුච්චති පඤ්ඤා, සා යස්ස අත්ථි, ස **ධීරො,** බුධො. ධානං වා ධී, සා යස්සත්ථීති ස **ධීරො,** ධිතිමන්තො. **ධුතෙ** චලෙ.

1073. **යානෙ** හත්ථාදියානෙ **යොග්ගං.** ඛමෙ පන **යොග්ගො.**

1074. **වුඞ්ඪෙ** ආයුවුඞ්ඪෙ. **කුලජෙ** කුලීනෙ. **වුද්ධො** ආයුවුඞ්ඪො. **උරු** පමාණතො මහන්තො.

1075. **වුත්තෙ** වත්තබ්බෙ. **උග්ගතෙ** උද්ධංගතෙ. **ආදිත්තෙ** අග්‍යාදීහි, **ගබ්බිතෙ** සඤ්ජාතමානෙ.

1076. **විගතෙ** විගතරාගෙ. **වායනෙ** වීතෙ පටෙ. **භජ්ජිතෙ** ධඤ්ඤාදිකෙ. **භජ්ජ** පාකෙ.

1077. **චයෙ** සමූහෙ. **සමො** තුල්‍යො. **අරි** සත්තු. ''සමාදිසූ''තිපි පාඨො. **වීරෙ** අකාතරෙ සූරෙ. **රවිසූරොති** රවිසූරියො ''සූරො''ති වුත්තො. **කුද්ධෙ** කොධසහිතෙ. **දූසිතෙ** අප්පියෙ.

1078. **අරිම්හි** සත්තුම්හි **දිට්ඨො.** ඉක්ඛිතෙපි **දිට්ඨො.** **පොතෙ** බාලකෙ. **වතෙ** එකන්තසාධනෙ වතකම්මෙ.

1079. **සලාකායං** කුසාවහාරෙ. **දබ්බෙ** වරහිසතිණෙ. **ඛයෙ** උදයබ්බයානුපස්සීති. සකුණෙපි **වයො** ''විසයුත්තන්නහුත්තානං, වයානං මරණං භවෙ''ත්‍යාදීසු. **ගබ්බො** අභිමානො.

1080. **බිළාලෙ** මජ්ජාරෙ. **නකුලෙ** අහිසත්තුම්හි. **මන්ථනො** ඛීරමන්ථනදණ්ඩො. **සත්තු** තණ්ඩුලවිකතිබජ්ජවිසෙසො. **අස්සාදිලොමෙ** අස්සාදීනං ලොමෙ. **සාතො** මරණං. **රාසි** පුඤ්ජො.

1081. **ගොපගාමෙ** ගොපාලානං ගාමෙ. **රවෙ** සද්දෙ. **සාරථී** පාජිතා. **වන්දී** ථුතිපාඨකො.

> ''සාරථීම්හි තිච්ඡකෙ ච, පසූතෙ වෙදිතෙපි ච;
> ඛත්තියා බ්‍රාහ්මණියා ජෙපි, විසුතො පාදවන්දිසූ''ති. –

වොපාලිතො. **පුප්ඵෙ** සුත්තාදිනා අසඞ්ඛතෙ. **තද්දාමෙ** පුප්ඵදාමෙ සුත්තාදිනා සඞ්ඛතෙ. **සකටෙ** අනෙ. **හයෙ** අස්සෙ.

1082. **අච්චනෙ** පූජායං. **හෙ** නක්ඛත්තෙ. **නෙත්තමජ්ඣෙ** ''සූලා''ති ඛ්‍යාතෙ. **ඔධි** මරියාදෙ.

1083. **පුණ්ණතා** පරිපුණ්ණතා. **අවජ්ජං** දොසො. මනක්කාරෙපි **ආභොගො.** **ආළිසද්දො** ඉත්ථී. **සඛී** වයසා. **සෙතු** ජලවාරණො, නද්‍යාදිමග්ගො ච. **සත්තෙ** සත්තියුත්තෙ, ථිරෙත්‍යත්ථො. ''දළ්හො ථූලෙ භුසෙ සත්තෙ, පගාළ්හෙපි දළ්හෙ මතො''ති **වොපාලිතො.**

1084. **මොක්ඛෙ** නිබ්බානෙ, අරහත්තඵලෙපි. **සාමිනි** පතිම්හි. **ධාරකෙති** ධාරෙතීති **ධාරකො,** තත්ථ. පොසකෙපි **භත්තා.**

1085. **සිඛා** චූළා. **පිඤ්ඡං** පුච්ඡං. **අත්තනි** ''සඞ්ඝිකං පුග්ගලික''න්ත්‍යාදීසු. **ඛෙපෙ** නින්දායං.

1086. **රූපෙ** වණ්ණෙ. **කරීසෙ** ගූථෙ.

1087. **ඛණ්ඩෙ** සකලෙ. **පණ්ණෙ** රුක්ඛාදීනං පණ්ණෙ. **කණ්ඩෙ** සරෙ. **සලාකා** වණොපයුත්තා. සුචිනො භාවො **සුචිත්තං,** තස්මිං. **ගතෙ** ගමනක්‍රියායං. **''ධාව** ගතිසුද්ධිය''න්ති හි ධාතුපාඨො. **භාවො** ඉත්ථීනං සිඞ්ගාරභාවජක්‍රියා. **අවිජ්ජාය** අඤ්ඤාණෙ. **මුච්ඡනෙ** විසඤ්ඤිභාවෙ.

1088. **සම්මජලං** කායෙ උණ්හෙන සඤ්ජාතජලං. **පාකෙ** පච්චනෙ. **ගොළෙ** ''මු-යී''ඉති ඛ්‍යාතෙ මත්තිකාගුළකෙ. **උච්ඡුමයෙ** උච්ඡුරසසඤ්ජාතෙ. **මිත්තෙ** පියමිත්තෙ, මිත්තමත්තෙ වා. **සහායෙ** අත්ථචරෙ. **පභූ** අධිපති. **සො** පුල්ලිඞ්ගො.

1089. **කුරුරෙ** කක්ඛළකම්මන්තෙ. **පරස්මිං** පරට්ඨානෙ, පරලොකෙ වා. **අත්‍ර** ඨානෙ, ලොකෙ වා. **අඞ්කො** චිහනං. අපරාධෙ නාටකපරිච්ඡෙදෙපි **අඞ්කො.** **අපවාදො** ලොකගරහා. **දෙසෙ** දෙසවිසෙසෙ. ''භවෙ ජනපදො දෙසෙ, ජනෙ ජනපදෙපි චෙ''ති **වොපාලිතො.**

1090. **පජ්ජෙ** සිලොකෙ. **වචීභෙදෙ** ඛ්‍යත්තවාචායං. **අන්වයෙ** සන්තානෙ. **සරූපස්මිං** සමානභාවෙ. අධොභාගෙ ච **තලං.**

1091. **විලග්ගෙ** කායමජ්ඣෙ. **වෙමජ්ඣෙ** මජ්ඣසාමඤ්ඤෙ. **කුසුමං** පසවං. **උතු** ඉත්ථීපුප්ඵං. **සුබ්බතෙ** සුන්දරෙ වතෙ.

1092. **කොසෙ** ලිඞ්ගපසිබ්බකෙ. **ගබ්භරෙ** ගුහායං. **බිලෙ** කිපිල්ලිකාදීනං ආවාසෙ. **ගණ්ඩකෙ** ඛග්ගවිසාණෙ. **කදම්බෙ** ''ථින''ඉති ඛ්‍යාතෙ. **දුමෙ** රුක්ඛෙ. **චයෙ** සමූහෙ.

1093. **ෙභ** නක්ඛත්තෙභෙදෙ. **ධෙනුයං** සිඞ්ගිනියං. **යොනියං** ඉත්ථීනං අඞ්ගජාතෙ. **සිරෙ** සීසෙ.

1094. **භොගීසද්දො** භොගවති පුග්ගලෙ, උරගෙ ච. **සිවො** මහිස්සරො. **බලෙ** ථාමෙ. **පභාවෙ** තෙජසි. ''වීරියං සුක්කෙ පභාවෙ, තෙජො සාමත්ථියෙස්වපී''ති **වොපාලිතො. තෙජසද්දො** පන **තෙසු ච** යථාවුත්තෙසුපි ද්වීස්වත්ථෙසු, දිත්තියඤ්ච වත්තති.

1095. **සන්තති** ආධාරො. **බග්ගඞ්ගෙ** බග්ගස්ස තිබ්බණාවයවෙ. **සූතෙ** සාරථිම්හි. **පටිහාරෙ** වචනහාරෙ. **''විද** ලාභෙ''ති ධාත්වත්ථතො **විත්ති. පීළා** විබාධා.

1096. රවෙ සද්දෙ. **පලාසෙ** නිත්තණ්ඩුලවීහිම්හි.

1097. **රුක්ඛෙ** අම්බට්ඨරුක්ඛෙ. පරසමයෙ පන **බාධා. අධිකප්පෙමෙ** අතිසයපෙමෙ.

1098. **කෙතුම්හි** ධජෙ. **ලෙඛො** ලිඛිතබ්බෙ ලෙඛෙ. රාජියං තු **ලෙඛා.**

1099. **සත්ථෙ** ආවුධභෙදෙ. **සත්තෙ** පාණිම්හි. **චයෙ** සමූහෙ.

1100. **ආළියං** නදීමග්ගෙ, ජලධාරණෙ ච.

1101. **සංසදෙ** සභායෙ. **අයනසද්දො** ගමනෙ, පථෙ ච වත්තති.

1102. **රුක්ඛන්තරෙ** ගණ්ඩුමෙ. **සූරෙ** සූරියෙ. **කොණෙ** විදිසායං. **හයෙ** තුරඞ්ගෙ ච **අස්සො. බන්ධෙ** භුජසිරෙ. **අච්චිසද්දො ජාලායං** අග්ගිජාලායං. **අංසුම්හි** තස්ස, අඤ්ඤෙසඤ්ච අංසුම්හි වත්තති. සො ච **නො පුමෙ** පුල්ලිඞ්ගෙ න වත්තති.

1103. **අභාවසද්දො නාසෙ** විජ්ජමානස්ස නාසෙ. **අසත්තසද්දො** අවිජ්ජමානත්ථෙ වත්තති. **භුත්ති** භුඤ්ජනක්‍රියා. **පාණෙ** ආයුම්හි **ජීවං. ජනෙ** පාණවති **ජීවො.**

1104. **ඡදනෙ** ගහාදීනං ඡදනෙ. **රාසි** පුඤ්ජො, සහධම්මීනං ගණො ච.

> ''නිකායො නිලයෙ ලක්ඛො, සංහතානං සමුච්චයෙ;
> එකත්ථ භාජිනි වසෙ, පරමත්තනි වුච්චතෙ''ති. –

වොපාලිතො. යජනෙ දෙවපූජායං. **අච්චනෙ** පූජාමත්තෙ. **දික්ඛ** මුණ්ඩියොපනයනනියමබ්බතාදෙසෙසු.

1105. කරණං කාරො, සො එව **කාරිකා,** ක්‍රියා, සකත්ථෙ ණිකො. පජ්ජෙපි සොයෙවත්ථො. **විහනෙ** ලක්ඛණෙ. **ථිරජෙ** ඉත්ථීනං උතුම්හි. **පුප්ඵෙ** සුමනෙ. **වානරෙ** මක්කටෙ.

1106. අධරෙ දන්තාවරණෙ. **බරහෙ** ''ක-ල-අළ''ඉති ඛ්‍යාතෙ. ලොභපුග්ගලෙපි **ලුද්ධො. ආවිලෙ** අනච්ඡෙ.

1107. **චරම්හි** ගුත්තපුරිසෙ.

1108. හාසො ච ගන්ධො ච **හාසගන්ධා,** තෙසු. **ගන්ධොත්‍ර** දූරගාමී. කල්‍යාණෙපි **චාරු. බල** චලනෙ, සඤ්චයෙ ච, තො, **බලිතො.**

1109. **වක්කලෙ** රුක්ඛත්තචෙ. **අධිරොහෙ** ආරොහනක්‍රියායං. **වත්ථන්තරං** විචිත්තරූපං වත්ථං, යං චීනදෙසෙ සඤ්ජාතං.

1110. **පටිහාරෙ** ''ඩ-ගා''ඉති ඛ්‍යාතෙ. **මුඛෙ** හත්ථාදීනං පවෙසනට්ඨානෙ. **පෙතෙ** පරලොකං ගතෙ. **අපරණ්ණං** මුග්ගාදි. **කාලො** තිංසරත්තිදිවපරිච්ඡින්නො.

1111. **දොසෙ** කොධෙ. **සාතෙ** මාරණෙ. **මිගාදො** චතුප්පදෙ. **ඡගලෙ** අජෙ. **අරූපෙ** ඵස්සාදිකෙ. **අච්ඡයෙ** සඤ්ඤායං. **දරථෙ** කායචිත්තසම්භූතෙ සන්තාපෙ. **භීති** භයං.

1112. භාරෙ බන්ධභාරාදිකෙ. **සුජාසද්දො දබ්බියං** කටච්ඡුයං, **ඉන්දජායායං** සක්කස්ස භරියායඤ්ච. **විහායසෙ** ආකාසෙ.

1113. **මණිකෙ** මහති උදකභාජනෙ. **රතනෙ** අස්මවිකාරෙ රතනසාමඤ්ඤෙ. **සෙලො** චන්දනපබ්බතො. **ආරාමෙ** පුප්ඵාරාමාදිආරාමෙ.

''මලයො දෙසෙ සෙලඞ්ගපබ්බතන්තරෙ, මලයාතිවුතායඤ්චා''ති **වොපාලිතො. අඞ්කො** චිහනං.

1114. **සප්පිම්හි** සතෙ, තදඤ්ඤෙ හොතබ්බෙ ච **හවි.**

''රහසි ච විචාරෙ ච, විවෙකො ජලදොණියං''න්ති **වොපාලිතො.**

1115. **පවාහෙ** ජලප්පවාහෙ.

''වෙගො ජවෙ පවාහෙ ච, මහාකාලඵලෙපි චෙ''ති [මෙදිනීකොස 3.24] **වොපාලිතො. බිලෙ** අණුබාණුම්හි. **කණෙ** අප්පෙ.

1116. **නෙත්තන්තෙ** චක්ඛුකොණෙ. **චිත්තකෙ** තිලකෙ.

''අපාඞ්ගං අඞ්ගහීනෙ ච, නෙත්තන්තෙ තිලකෙපි චෙ''ති [මෙදිනීකොස 3.28] **වොපාලිතො. මුත්තාගුණෙ** සුත්තබන්ධමුත්තායං. ගහණං **ගාහො,** තස්මිං. **මකුළෙ** අපුප්ඵිතෙ. **රසෙ** ලොණරසෙ.

1117. අගො, නගො චාති ද්වෙ අභිධානානි සෙලරුක්ඛෙසු වත්තන්ති. **ස්වප්පෙ** සුට්ඨු අප්පෙ, අප්පතරෙත්‍යත්ථො. **අවධාරණෙ** ''නමනමත්ත''න්ත්‍යාදීසු. **අච්චනෙ** පූජායං.

1118. **භීද්දෙ** දොසෙ. **ඔතරණං** ජලතිත්ථාදීසු අවතරණං. **අයාසකෙ** පිතුපිතරි.

1119. **රුක්ඛෙ** බග්ගඵලෙ. **සුනෙ** සුනඛෙ. **ගන්ධෙ** අධිවාසනගන්ධෙ.

1120. **කොණෙ** අස්සෙ. **සවනෙ** සොතෙ. **පන්තියං** වීථියං. **භාගෝසං** පුඤ්ඤෙ. **එකදෙසො** තතියභාගාදි. **අජපාලකෙ** පොක්ඛරෙ. ''කුට්ඨං රොගෙ සුගන්ධෙ වා''ති **වොපාලිතො.**

1121. **සෙනාසනෙ** විහාරාදිකෙ. **සෙනෙ** පීඨාදිකෙ. **චුන්දභණ්ඩම්හි** චුන්දානං උපකරණෙ. ''භමො'ම්බුනිග්ගමෙ භණ්ඩි, චුන්දාබ්‍යො සිප්පියන්තකෙ''ති **නානත්ථසඞ්ගහෙ** වොපාලිතො. අංසුසද්දො වත්ථාදීනං ලොමෙ, **කරෙ** කිරණමත්තෙ ච. **අබ්‍යයෙ පකාරාදිකෙ.**

1122. **බජ්ජන්තරෙ** සූකරවච්චසණ්ඨානෙ ධඤ්ඤවිකාරෙ. **දිසෙ** රිපුම්හි. **පති** ධවෙ. **අරියො** අධිපති.

1123. **රාගෙ** කසායාදිකෙ රාගෙ.

''රඞ්ගො දානෙ බලෙ රාගෙ, තච්ඡෙ රඞ්ගං තිපුම්හි චෙ''ති **වොපාලිතො. පෙයො** උදකාදිකෙ. **පීතියං** පිවනක්‍රියායං. ''රක්ඛණෙ පීතියං පාන''න්ති **වොපාලිතො. ඉණෙ,** උක්ඛෙපනෙ ච **උද්ධාරො. උම්මාරෙ** ද්වාරුම්මාරෙ. **එළකසද්දස්ස** අජස්සාපි වාචකත්තා ''එළකො අජෙ''ති වුත්තං.

1124. පහරණං **පහාරො,** පොථනං. පහරති එත්ථාති **පහාරො,** යාමො, **භායනො** සංවච්ඡරො. **කුණ්ඩිකායං** ''කයා''ඉති ඛ්‍යාතායං. **ආළ්හකෙ** චතුපත්ථප්පමාණෙ. **භුසම්හි** තණ්ඩුලත්තචෙ.

1125. **ආවාටෙ** කූපෙ. **චයෙ** සමූහෙ ච. **කාසු** සා, කාරණෙ, රහසි ච **උපනිසා.**

''භවෙ උපනිසා ධම්මෙ, වෙදන්තෙපි රහස්‍යම්පී''ති **වොපාලිතො. පොටගලෙ** ''ඵො-බා''ඉති ඛ්‍යාතෙ. **ගුණෙතරෙ** අවජ්ජෙ.

1126. **යුත්තෙ** ''අට්ටං විනිච්ඡිනාතී''ත්‍යාදීසු. **අට්ටාලෙ** ''ගොපුරට්ටෙහි සංයුත්ත''මිච්චාදීසු. **අට්ටිතෙ** ''අට්ටස්සරංකරොතී''ත්‍යාදීසු. **අට්ට** අභියොගෙ, **අට්ට** අතික්කමහිංසාසූති ධාත්වත්ථො. **කානනෙ** වනෙ. **උප්පත්තියං** ජනනෙ, විහායසාගමනෙ ච.

1127. **ලාමකෙ** නිහීනෙ. **බන්ධෙ** රූපාදිකෙ. **මූලං** මූලධනං. **උපදා** පහෙණකං. අවත්ථායං, පටස්ස අන්තෙ ච **දසා. සාතො** මාරණං.

1128. **ගබ්භෙ** මානෙ. **සටනං** සිලෙසකරණං. **රාසි** පුඤ්ජො, එතෙසු **සට**සද්දො. **අභිහාරෙ** පූජායං. **බන්ධනෙ** ''පාකාරවයො''ත්‍යාදීසු.

1129. **ථොකෙ** අප්පකෙ. දානෙ, හානියඤ්ච **චාගො.** ගීවා, ගලො චාති ද්වෙ අභිධානානි ඉණෙ සියුං. ''ඉණෙ ගීවා ගලෙපි චා''තිපි පාඨො. **ගලෙ** කණ්ඨෙ.

1130. දණ්ඩෙපි **සාහසං. පටෙ** වත්ථවිසෙසෙ **භඞ්ගං.** සාණාදිකෙ මිස්සිත්වා කතඤ්හි වත්ථං ''භඞ්ග''න්ති වුත්තං. **ඡවකෙ** කළෙවරෙ.

1131. අනඞ්ගෙ මාරෙ. **දුමෙ** කරහාටකෙ.

''මදනො මාරධුත්තර-වසන්තදුමසිත්ථකෙ''ති **වොපාලිතො. පමාතරි** මාතුමාතරි. **වෙගෙ** උණ්හීසෙ ච **වෙඨනං.**

1132. **තණ්ඩුලෙය්‍යො** තිලඵලසාකෙ. **අයො** සාමිනි. **මුත්ති** මුච්චනං.

1133. **අඞ්කෙ** ලක්ඛණෙ. **ආකාරෙ** සීසචලනාදිකෙ. **වප්පෙ** වප්පනීයබීජෙ. **තටෙ** තීරෙ ච **වප්පො,** පාකාරමූලෙ, නෙත්තජලෙ, උසුමෙ ච **වප්පො.** අනුඤ්ඤායං, වොහාරෙ ච **සම්මුති**සද්දො. **අක්ඛත**සද්දො **ලාජාසු** ධඤ්ඤවිකතීසු නපුංසකෙ.

1134. **යාගෙ** දෙවපූජායං, සදාදානෙ ච **සත්‍රං. සඝු** හිංසායං, ත්‍රණෙ, **සත්‍රං.** ඔසධිම්හි, චන්දෙ ච **සොමො.**

> ''සොමො කුවෙරෙ පිතුදෙවතායං,
> වසුප්පභෙදෙ වසුධාකරෙ ච;
> දිබ්බොසධිසාමලතාසමීර-
> කප්පූරනීරෙසු ච වානරෙ චා''ති. –

වොපාලිතො . යුගගෙහඞ්ගෙති පුබ්බාපරායාමවසෙන ථම්භානං උපරි ඨපිතෙ යුගභූතෙ ගෙහාවයවෙ. දක්ඛිණුත්තරායාමවසෙන ඨපිතෙ ගෙහඞ්ගෙ **සඞ්ඝාටො.**

ගාථාපාදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනෙකත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අබ්‍යයවග්ගවණ්ණනා

1136-1137. **චිරස්සා**දයො චත්තාරො චිරත්ථකා. චිරාය, චිරා චාත්‍ර. **සහා**දයොපි චත්තාරො සහත්ථා. **පුනප්පුනමා**දයො පඤ්ච පුනප්පුනත්ථා. **විනා**දයො පඤ්ච වජ්ජනත්ථා.

1138. බලවං සුට්ඨු අතීව කිමුත සු අති එතෙ ඡ අතිසයත්ථෙ. පසංසායඤ්ච **සුට්ඨු.** පඤ්හෙපි **කිමුත.** ආහො කිං කිමු උදාහු කිමුත උද එතෙ ඡ **විකප්පෙ** විතක්කෙ. තත්‍ර **ආහො**සද්දො දීඝාදි. ''දිට්ඨො ආහො උදාහු ච, විකප්පත්ථෙ විභාවනෙ''ති හි **භාගුරි.** ඛාණුරයමාහො පුරිසො. **රුද්දො** තු රස්සාදිමාහ ''ඉස්සරෙප්‍යධිකෙපි ච, විකප්පෙවිම්හයෙප්‍යහො''ති. **කිමු**සද්දො රස්සන්තො. කිමායං ඛාණු, කිමු පුරිසො. **උද**සද්දො රස්සාදි. ධූමොයමොද කාපොතං, සමුහත්ථෙ ණො. **කිඤ්ච**සද්දොපි විකප්පෙ. **කිමුත**සද්දො අතිසයෙති වුත්තො.

1139. භො අරෙ අම්භො හම්භො රෙ ජෙ අඞ්ග ආවුසො හෙ හරෙ එතෙ දස අව්හානෙ. **හං භොස**ද්දාප්‍යත්‍ර. කථං කිංසු නනු කච්චි නු කිං එතෙ ඡ **සමා** සමානත්ථා.

1140. අධුනා, එතරහි, ඉදානි, සම්පති චාති චත්තාරො **ඉදානී**ත්‍යත්ථෙ. අඤ්ඤදත්ථු තග්ඝ සසක්කං අද්ධා කාමං ජාතු වෙ හවෙ එතෙ අට්ඨ **එකංසෙ** එකංසත්ථෙ.

1141. **යාවතා**දයො සත්ත පරිච්ඡෙදවාචකා. තත්‍ර යාවතා, යාවාති ද්වෙ අනියමපරිච්ඡෙදත්ථවාචකා. තාවතා, තාව, එත්තාවතාති නියමපරිච්ඡෙදත්ථවාචකා. කිත්තාවතා, කීවෙති පරිච්ඡෙදපුච්ඡනත්ථවාචකා.

1142-1143. යථා තථා යථෙව එවං යථානාම යථාහි සෙය්‍යථාපි එවමෙවං වා තථෙව යථාපි එවම්පි සෙය්‍යථාපි නාම යථරිව යථා ච විය තථරිව ඉච්චෙතෙ සත්තරස **පටිභාගත්ථෙ** සදිසත්ථෙ භවන්ති.

1144. සං, සාමං, සයඤ්චෙති තයො සයමිච්චත්ථෙ. ආම සාහු ලහු ඔපායිකං පතිරූපං සාධු එවං එතෙ සත්ත සම්පටිච්ඡනත්ථෙ. ආමන්තාපාත්‍ර.

1145. **යමාදයො ඡ කාරණත්ථෙසියුං**. **චනසද්දො**, චිසද්දො චාති ද්වෙ **අසාකල්‍යෙ** අසකලත්ථෙ. කදාචනං, කදාචීත්‍යාදි පයොගො. **මුධාසද්දො නිප්ඵලෙ** ඵලරහිතෙ, නිප්පයොජනෙත්‍යත්ථො. අමූලෙපි ච **මුධා.**

1146. **ජාතුසද්දො** එකංසෙපි. සබ්බතො, සමන්තතො, පරිතො, සමන්තා චාති චත්තාරො තුල්‍යත්ථා.

1147. න අ නො මා අලං නහි ඉච්චෙතෙ ඡ නිසෙධෙ. චෙ, සචෙ, යදීති තයො යද්‍යත්ථෙ. **සද්ධංසද්දො** අනුකූලත්ථෙ. නත්තං දොසො ච රජනීයමිච්චත්ථෙ. **දිවාසද්දො අහෙ** අහනීත්‍යත්ථෙ.

1148. ඊසං , කිඤ්චි, මනං ඉච්චෙතෙ අප්පත්ථෙ. **අතක්කිතෙ** අවිතක්කිතෙ. බලක්කාරෙ තු **සාහසං.** අග්ගතො, පුරතො ච පුරෙඉච්චත්ථෙ. **පෙච්ච අමුත්‍රසද්දා** භවන්තරෙ.

1149. අහො ච හි චාති එතෙ විම්හයෙ. විකප්පෙපි **අහො.** සම්මොදෙපි හි. **තුණ්හීසද්දො මොනෙ** අභාසනෙ. ආවි, පාතු ච පාකටත්ථෙ. **සජ්ජු සපදිසද්දා** තඞ්ඛණෙත්‍යත්ථෙ.

1150. සුදං බො අස්සු යග්ඝෙ වෙ **හාදයො** හකාරාදයො ච පදපූරණෙ සියුං. අන්තරෙන, අන්තරා, අන්තො චාති එතෙ අබ්භන්තරෙඉච්චත්ථෙ. අවස්සං, නූන ච නිච්ඡයත්ථෙ.

1151. **සංසද්දො දිට්ඨාසද්දො** ආනන්දත්ථෙ. සමුපජො, සංපාත්‍ර. **කාමප්පවෙදනෙ** ඉච්ඡාය අක්ඛානෙ කච්චි ජීවති තෙ මාතා , මමෙදමභිමතමිච්චත්ථෙ. **උසූයොපගමෙ** උසූයාපුබ්බකෙ උපගමෙ.

‘‘කාමානුමතියං කාමො,

උසූයොපගමෙපි වා’’ති **රුද්දො.**

උසූයොපගමානුඤ්ඤාණෙපිවායං අත්ථො දිස්සතෙ.

1152-1153. **යථාත්තන්ති** සච්චං. තථස්ස අනතික්කමො **යථාතථං,** යථාත්ථෙ අබ්‍යයීභාවො. **තථසද්දොයං භූතපරියායො. සදාසද්දො, සනංසද්දො** චාති නිච්චෙ. **සනසද්දොපාත්‍ර.** පායො, බාහුල්‍යඤ්ච සමා. පඤ්චකං බාහො‍ය. **සණිකංසද්දො** අසීඝෙ.

1154. සම්මා, සුට්ඨූති ද්වෙ අභිධානානි.

1155. **සායං සායෙ** සායන්හෙ. **අත්‍රාහෙති** ඉමස්මිං අහනි **අජ්ජසද්දො.**

1156. **යත්ථාදයො** තයො අනියමට්ඨානාදිවාචකා. **තත්ථාදයො** නියමට්ඨානාදිවාචකා.

1157. සම්මුඛා, ආවි, පාතු ච සමානත්ථා.

1158. **අප්පෙවාදයො** තයො සංසයත්ථම්හි. **ඉති ඉත්ථං එවංසද්දා** නිදස්සනෙ වත්තන්ති. **කථඤ්චිසද්දො** කිච්ඡත්ථෙ.

1159. **භෙදො** භින්නතා. පච්චක්ඛෙ **සච්ඡිසද්දො.** ථිරෙ, අවධාරණෙ ච **ධුවං. තිරො තිරියංසද්දා** සමා. **දුට්ඨුකුසද්දා** කුච්ඡායං.

1160. ආසිට්ඨත්ථම්හි **සුවත්ථි. ධිසද්දො** නින්දායං. **කුහිඤ්චනාදයො** සත්ත ඨානාදිපුච්ඡනත්ථා.

1161. ඉහ ඉධ අත්‍ර එත්ථ අත්ථ එතෙ ඔකාසත්ථාදිවාචකා. සබ්බස්මිං කාලාදිකෙ **සබ්බත්‍රාදිද්වයං.** කිස්මිං කාලෙ **කදා.** කස්මිං කාලෙ **කුදාචනං.**

1162-1163. විභත්‍යන්තනාමසරාඛ්‍යාතපතිරූපකෙ අබ්‍යයෙ දස්සෙත්වා තදඤ්ඤභාවෙ අබ්‍යයෙ දස්සෙතුමාහ **“ආදිකම්මෙ”**ඉච්චාදි. තත්‍ර විභත්‍යන්තපතිරූපකං යථා – ‘‘චිරස්සං, චිරං , චිරෙනි’’ච්චාදි. නාමපතිරූපකං යථා – ‘‘ආම, සාහු, ලහු, ඔපායික’’මිච්චාදි. සරපතිරූපකං යථා – ‘‘අ’’ඉච්චාදි. ආඛ්‍යාතපතිරූපකං යථා – ‘‘අත්ථි’’ඉච්චාදි.

සම්භවො පභවො. **උදිණ්ණෙ** පවුද්ධෙ වඩ්ඪනෙ. **තිස** පීණනෙ,ති, **තිත්ති. නියොගෙ** නියොජනෙ. **අග්ගෙ** උත්තමෙ. **තප්පරෙ** තප්පධානෙ. **සඞ්ගෙ** ලග්ගනෙ. **පකාරෙ** සදිසෙ, භෙදෙ වා. **අන්තොභාවෙ** පක්ඛිත්තෙ. **වියොගෙ** පවාසෙ. **අවයවෙ** පදෙසෙ. **ධිතියං** වීරියෙ පධානෙ. එතෙ චත්ථා ධාතුසංයොගත්ථා වා නාමසංයොගත්ථා වා භවන්ති. අසංයොගස්ස පන නාමපදස්ස අත්ථො ‘‘පො සියා පරමත්ථස්මිං, පාතු වාතෙසු පා භවෙ’’ති **එකක්ඛරකොසෙ** [එකක්ඛරකොස 73 ගාථා] වුත්තො.

1164. **වික්කමො** පධානං.

1165-1167. **සන්‍යාසෙ** නික්ඛිත්තෙ. **මොක්ඛො** නිබ්බානං. **රාසි** නිකරො. **ගෙහෙ** නිලයෙ. **ආදෙසො** ආචික්ඛනං. **උපමාය** සන්නිභෙ. **අච්චයො** අතික්කමො. **සාමීප්‍යෙ** සමීපභාවෙ . **උපරති** උපසමො. **නීහරණං** අපනයනං. **ආවරණං** නීවරණං [ආහරණං ගහණං (ක.)].

1168. **උද්ධකම්මෙ** උය්‍යානෙ. **වියොගෙ** උප්පාසිතෙ. **අත්ථලාභො** උප්පත්ති. **පබලත්තෙ** මහාබහලත්තෙ. **දක්ඛග්ගතාසූති** දක්ඛභාවෙ, අග්ගභාවෙ ච. සත්තියං, **මොක්ඛෙ** නිබ්බානෙ ච.

1169. දු ච අභාවෙ දුස්සීලො, දුප්පඤ්ඤො. **අසමිද්ධියං** දුබ්භික්ඛං. **අනන්දනං** අමොදනං.

1170. **සමන්තත්තසමිද්ධීසූති** සමන්තභාවෙ, සමිද්ධියඤ්ච. **සඞ්ගතෙ** සහිතෙ. **විධානෙ** කරණෙ. **පභවො** සම්භවො. **පුනප්පුනක්‍රියා** පුනප්පුනකරණං.

1171-1172. **අතිසයො** අත්‍ර අධිමත්තං. **භුසත්ථො** සමන්තත්ථො, තෙන **සමන්ත** පරියායොපි **භුසසද්දො** අත්ථීති වෙදිතබ්බො. **ඉස්සරියො** පභූති. **අච්චයෙ** අතික්කමෙ. **කලහෙ** විග්ගහෙ. **භාසෙ** කථනෙ, ‘‘භාසායා’’තිපි පාඨො. **කුච්ඡනෙ** කුච්ඡායං. **අනභිමුඛත්ථෙ** විමුඛො. **මොහො** විමති. **පධානෙ** විසිට්ඨෙ. **දක්ඛතා** ඡෙකතා. **ඛෙදෙ** පරිස්සමෙ.

1173. **ජානනෙ** අවගතෙ. **අධොභාගෙ** අවංසිරෙ. **අනිච්ඡයෙ** අනිණ්ණයෙ. **පරිභවෙ** අවඤ්ඤාතෙ. දෙසො ච බ්‍යාපනඤ්ච හානි චාති ද්වන්දො. **වචොක්‍රියාය** වචනක්‍රියායං. **ථෙය්‍යෙ** චොරියෙ. අඤ්ඤාණෙ ච පත්තිආදිකෙ ච.

1174. පච්ඡාත්ථෙ අනුචරො. භුසත්ථෙ අනුග්ගතො. සදිසෙ අනුරූපො. අනුවත්තියං අන්වෙති. හීනෙ අනු සාරිපුත්තං පඤ්ඤවන්තො. තතියත්ථෙ නදිමන්වවසිතා බාරාණසී. දෙසෙ, ලක්ඛණෙ, විච්ඡායං, ඉත්ථම්භූතෙ, භාගාදිකෙ ච **අනු.** ලක්ඛණෙ රුක්ඛ’මනු විජ්ජොතතෙ චන්දො. විච්ඡායං රුක්ඛං රුක්ඛමනු තිට්ඨති. ඉත්ථම්භූතෙ සාධු දෙවදත්තො මාතර’මනු. භාගෙ යදෙත්ථ මං අනු සියා.

1175. ආලිඞ්ගනෙ පරිස්සජති. දොසක්ඛානෙ පරිභාසෙත්වා. නිවාසනෙ වත්ථං පරිදහිත්වා. **අවඤ්ඤො** පරිභවො. ආධාරෙ භොජනෙ සොකෙ බ්‍යාපනෙ. **තත්වෙ** සභාවෙ. **ලක්ඛණාදො** ලක්ඛණවිච්ඡාඉත්ථම්භූතභාගෙ.

1176. විසිට්ඨෙ අභිධම්මො. උද්ධකම්මෙ සාරුප්පෙ වුද්ධියං පූජායං අධිකෙ. කුලෙ අභිජනො. අසච්චෙ ලක්ඛණාදිම්හි චතුබ්බිධෙ [‘අභිරභාගෙ (පා.1.4.91)’ ති අභිස්ස භාගවජ්ජිතෙසු ලක්ඛණාදීසු කම්මප්පවචනීයසඤ්ඤා වුත්තා (රූපසිද්ධි-කාරකතණ්ඩෙ)].

1177. අධිකෙ ඉස්සරෙ **පාඨෙ** උච්චාරණෙ, අධිට්ඨානෙ පාපුණනෙ නිච්ඡයෙ උපරිභාගාදිකෙ **භටනෙ** භත්තියං විසෙසනෙ ච **අධි.**

1178-1179. **වාමාදානෙ** ඉති පාඨෙ වාමෙ පටිලොමෙ, ආදානෙ ගහණෙ. වාචාදානෙ පච්චස්සොසි. **පටිනිධිම්හි** මුඛ්‍යසදිසෙ බුද්ධස්මා පති. **පටිබාධෙ** නිවත්තනෙ. **පටිච්චත්ථෙ** ‘‘පටිච්චා’’ති පදස්ස අත්ථෙ. **ලක්ඛණාදිකෙ** චතුබ්බිධෙ.

1180-1181. සමීපෙ ආදිකම්මනි මරියාදෙ උද්ධකම්මනි ඉච්ඡායං බන්ධනෙ අභිවිධිම්හි ච **ආ.** කිච්ඡෙ ඊසත්ථෙ නිවත්තියඤ්ච අප්පසාදෙ ආසීසනෙ සරණෙ වාක්‍යසරණෙ **ආ** එවං අනුස්සරං. පතිට්ඨායං, විම්හයාදීසු ච **ආ.**

1182. **භූතභාවෙ** අතීතො.

1183. **සම්භාවනෙ** අපි දිබ්බෙසු කාමෙසු, රතිං සො නාධිගච්ඡති [ධ. ප. 187]. **සම්භාවනමධිකත්ථවචනෙන** අඤ්ඤත්‍ර සත්තියා අවිඝාතො. **සංවරණෙ** අපිධානං.

1184-1185. **අපගතො** අපෙතො. **උපපත්තියං** යුත්තියං උපෙක්ඛා. **ආධික්‍යෙ** උපඛාරියං දොණො. **පුබ්බකම්මනි** බුද්ධොපක්කමං කිලෙසච්ඡෙදො. **ගය්හාකාරෙ** පච්චුපට්ඨානං. **උපරිත්තෙ** උපරිභාවෙ උපපන්නො. **අනසනෙ** උපවාසො.

1186. **උපදෙසෙ** එවං තෙ අභික්කමිතබ්බං, එවං තෙ පටික්කමිතබ්බං. **වචනපටිග්ගාහෙ** එවං හොතු. **ඉදමත්ථෙ** ඉදංසද්දස්ස අත්ථෙ.

1187. **සමුච්චයෙ** කෙවලසමුච්චයෙ –

> චීවරං පිණ්ඩපාතඤ්ච, පච්චයං සයනාසනං;
> අදාසි උජුභූතෙසු, විප්පසන්නෙන චෙතසා [ජා. 2.22.551].

සමාහාරෙ චක්ඛු ච සොතඤ්ච චක්ඛුසොතං. **අන්වාචයො** එකං පධානභාවෙන වත්වා ඉතරස්ස අප්පධානභාවෙන වචනං, තස්මිං. සීලං රක්ඛාහි, දානඤ්ච දෙහි. **ඉතරීතරෙ** සමණො ච බ්‍රාහ්මණො ච සමණබ්‍රාහ්මණා. තත්‍ර කෙවලසමුච්චයො ච අන්වාචයො ච සමාසෙ නත්ථි, ඉතරද්වයං සමාසෙයෙව.

1188. **පකාරො** තුල්‍යො, භෙදො ච. **පදත්ථස්ස විපල්ලාසෙ** ගොති අයමාහෙති. **සමාපනෙ** ඉච්ඡිතස්ස පදස්ස පරිනිට්ඨාපනෙ.

1189. පජ්ජං වාසද්දස්සත්ථෙ. වවත්ථිතවිභාසායං වා පරො අසරූපා. **විඅවපුබ්බො ඨා** ගතිනිවත්තියං, තො, ඨාතිස්ස ථො, අසරූපද්විත්තඤ්ච. වවත්ථිතා නියමිතා විභාසා **වවත්ථිතවිභාසා.** අවස්සග්ගෙති **අවපුබ්බො සජ** විස්සජ්ජනාලිඞ්ගනනිම්මානෙසු.

1190. **භූසනෙ** අලඞ්කාරෙ. **වාරණෙ** නිවාරණෙ. **පරියත්ති** පරියාපුණනතා, යුත්තත්ථෙපි **අලං. අථො** අථසද්දා අනන්තරාදීසු චතූසු අත්ථෙසු සියුං.

1191. පසංසාදීසු තීසු. **ස්වීකාරෙ** පටිඤ්ඤාණෙ. **ආදිනා** පකාසත්ථසම්භාබ්‍යාකොධාදිකෙ වත්ථෙ නාමසද්දො. අවධාරණමෙවත්ථො.

1192. **අනුඤ්ඤා** අනුමති. **සන්තානං** අනුනයො. **ආලපනං** සම්බොධනං. **වතසද්දො** එකංසෙ **දයායං** කරුණායං **හාසෙ** පහාසෙ **ඛෙදෙ** පරිස්සමෙ ආලපනෙ **විම්හයෙ** අච්ඡරියෙ ච සියා.

1193. **වාක්‍යාරම්භෙ** ‘‘හන්ද වදාමි තෙ’’ති. **විසාදෙ** ඛෙදෙ. **යාව තාව තූති යාවතාවසද්දා සාකල්‍යෙ** නිරවසෙසෙ. යාවදත්ථං තාව ගහිතං. **මානෙ** පමාණෙ. ‘‘යාව පමාණමරියාදා-වධාරණත්ථකං මත’’මිති **භාගුරි. අවධිම්හි** පරිච්ඡින්නෙ.

1194. **පුරත්ථාසද්දො පාචියං** දිසායං ඉච්චත්ථෙ, **පුරත්ථෙ** වක්ඛමානෙ, **අග්ගතො** සමුද්ධෙ ඉච්චත්ථෙ ච **පඨමෙපි** ආදිම්හි වත්තති. **පබන්ධෙ** වාක්‍යරචනායං වාක්‍යපබන්ධෙ පුරාණාදිකෙ. චිරන්තරෙ අතීතභූතෙ. **නිකටෙ** සන්නිහිතෙ. **ආගාමිකෙ** අනාගතෙ.

1195. **ඛලුසද්දො** නිසෙධෙ **වාක්‍යාලඞ්කාරෙ** වාක්‍යභූසායං **අවධාරණෙ එවත්ථෙ**, පසිද්ධියඤ්ච වත්තති. **අභිතොසද්දො** ආසන්නෙ අභිමුඛෙ උභයතො ඉච්චත්ථෙ , **ආදිනා** සීඝෙ, සාකල්‍යෙ ච අත්ථෙ වත්තති. **ආසන්නෙ** අභිතොයං නදී. **අභිමුඛෙ** අභිතොව තාතා. **උභයතොඉච්චත්ථෙ** අභිතො මග්ගස්ස. **සීඝෙ** අභිතො අධීයිත්වා. **සාකල්‍යෙ** අභිතො වනං දඩ්ඪං.

1196. **යද්‍යාපිසද්දත්ථෙ** අනුග්ගහණගරහත්ථෙ. **එකංසත්ථෙ** අවිතථත්ථෙ. අථො **පනසද්දො** විසෙසස්මිං අත්ථෙ, පදපූරණත්ථෙ ච සියා.

1197. **හිසද්දො** කාරණාදීසු චතූසු අත්ථෙසු වත්තති. **තුසද්දො** පන තත්ථ චතූසු අත්ථෙසු මජ්ඣෙ හෙතුවජ්ජෙ තිකෙ අත්ථෙ වත්තති. **කුසද්දො** පාපෙ ඊසත්ථෙ **කුච්ඡනෙ** ජිගුච්ඡායඤ්ච.

1198. නුකාරො සංසයෙ, පඤ්හෙ ච. **නානාසද්දො** අනෙකත්ථෙ, වජ්ජනෙ ච. **කිංසද්දො** පුච්ඡායං, ජිගුච්ඡායඤ්ච, අබ්‍යයො. තිලිඞ්ගො ච, නියමෙ තු තිලිඞ්ගොව. **වාරිම්හි** උදකෙ. **මුද්ධනි** සීසෙ ච, **කං** සුඛෙපි, වුත්තඤ්ච

නානත්ථසඞ්ගහෙ –

> ‘‘කො බ්‍රහ්මත්තානිලක්කෙසු, සමානෙ සබ්බනාමිකෙ;
> පාවකෙ ච මයූරෙ ච, සුඛසීසජලෙසු ක’’න්ති.

1199. අමාසද්දො සහත්ථෙ, සමීපත්ථෙ ච, අමාවාසී, අමාගතො ච. **පුනසද්දො භෙදෙ** විසෙසෙ. **අපඨමෙ** පුන දදාති. **කිරසද්දො අනුස්සවෙ** අනුක්කමෙන සවනෙ, අරුචියඤ්ච. උදසද්දො **අපායත්ථෙ** පඤ්හෙ. **විකප්පනෙ** අත්ථන්තරස්ස විකප්පනෙ ච.

1200. **පච්ඡාසද්දො පතීචියං** දිසායං. **චරිමෙ** අනාගතෙ කාලෙ. **සාමිසද්දො** තු **අද්ධෙ** භාගෙ, **ජිගුච්ඡනෙ** නින්දායඤ්ච. අද්ධෙ භාගෙ සාමි වුත්තං, ජිගුච්ඡනෙපි තදෙව. **පාතු පකාසෙ** පකාසනීයෙ, **සම්භවෙ** උප්පත්තියඤ්ච. **මිථොසද්දො** අඤ්ඤොඤ්ඤෙඉච්චත්ථෙ, රහොඉච්චත්ථෙ ච.

1201. හාසද්දො ඛෙදෙ, සොකෙ, දුක්ඛෙ ච. **අහහසද්දො** ඛෙදෙ, **විම්හයෙ** අබ්භුතෙ ච. ධිසද්දො හිංසාපනෙ, නින්දායඤ්ච. **තිරියං තිරොසද්දා** පිධානෙ වත්තන්ති. තිරියං කත්වා කණ්ඩඞ්ගතො, තිරොකත්වා වා.

1202-1203. සඞ්ඛ්‍යාතාසඞ්ඛ්‍යාතත්ථානං උපසග්ගනිපාතසඞ්ඛ්‍යාතානං අබ්‍යයානං පසිද්ධෙ පචුරප්පයොගෙ එකච්චෙ වා දස්සෙත්වා තදඤ්ඤෙපි සඞ්ඛෙපනයෙන දස්සෙතුමාහ **‘‘තුනි’’**ච්චාදි. එත්ථ ච **තුනාදිසද්දෙහි ජ්ජුපරියන්තෙහි** තදන්තාව ගහිතා, න හි කෙවලානං එතෙසං අබ්‍යයභාවො සම්භවති. තස්සත්ථො – **තුනපච්චයන්තො** ච තථා ත්වාන තවෙ ත්වා තුං ධා සො ථා ක්ඛත්තුං තො ථ ත්‍ර හිඤ්චනං හිං හං ධි හ **යකාරතො** හිංධ ධුනා රහි දානි, **කිංස්මා** චො දාචනං දාජ්ජථං ථත්තං ජ්ඣජ්ජුපච්චයන්තො ච අබ්‍යයීභාවසමාසො ච **තුනාදීනං යාදෙසන්තො** ච අබ්‍යයං නාම භවති. පයොගො යථා – ‘‘කාතුන, කත්වාන, කාතවෙ, කත්වා, කාතුං, සබ්බධා, සබ්බසො, සබ්බථා, චතුක්ඛත්තුං, සබ්බතො, සබ්බත්ථ, සබ්බත්‍ර, කුහිඤ්චනං, කුහිං, කුහං, සබ්බධි, ඉහ, යහිං, ඉධ, අධුනා, එතරහි, ඉදානි, ක්ව, කුදාචනං, කදා, අජ්ජ, කථං, අඤ්ඤථත්තං, එකජ්ඣං, සජ්ජු, උපනගරං, අන්තොපාසාදං, අභිවන්දිය’’ඉච්චාදි. ඉදං පන සබ්බෙසම්පි අබ්‍යයානං සඞ්ඛෙපලක්ඛණං.

> ‘‘සදිසං තීසු ලිඞ්ගෙසු, සබ්බාසු ච විභත්තිසු;
> වචනෙසු ච සබ්බෙසු, යං න බ්‍යෙති තදබ්‍යය’’න්ති.

අබ්‍යයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සකලබ්‍යාකරණමහාවනාසඞ්ගඤාණචාරිනා කවිකුඤ්ජරකෙසරිනා ධීමතා සිරිමහාචතුරඞ්ගබලෙන මහාමච්චෙන විරචිතායං අභිධානප්පදීපිකාවණ්ණනායං සාමඤ්ඤකණ්ඩවණ්ණනා සමත්තා.

නිගමනවණ්ණනා

1. **‘‘සග්ගකණ්ඩො ච’’**ත්‍යාදිනා අභිධානප්පදීපිකායං කපාලතෙලවට්ටිසදිසෙන කණ්ඩත්තයෙන සමඞ්ගිතා දීපිතා.

2. **‘‘තිදිවෙ’’**ත්‍යාදිනා තොටකෙන තස්සා පයොජනං කථිතං. තස්සත්ථො – යො නරො කත්තුභූතො **තිදිවෙ** දෙවලොකෙ, බ්‍රහ්මලොකෙ ච **මහියං** මනුස්සලොකෙ, **භුජගාවසථෙ** නාගලොකෙ චාති එතෙසු තීසු ඨානෙසු සන්නිහිතානං **සකලත්ථානං** සබ්බෙසං අභිධෙය්‍යානං **සමච්චයස්ස** අභිධානස්ස **දීපනියං** පකාසනියං **ඉහ** අභිධානප්පදීපිකායං සවනධාරණාදිනා **කුසලො** ඡෙකො හොති, **ස** නරො **මහාමුනිනො** සම්මාසම්බුද්ධස්ස **වචනෙ** සුත්තාභිධම්මවිනයසඞ්ඛාතෙ වචනෙ **පටු** ඡෙකො හොති, පටුත්තායෙව **මතිමා** නාම හොතීති.

3-9. ඉදානි යස්ස රඤ්ඤො විහාරෙ වසිත්වා අයං ගන්ථො විරචිතො, තස්ස නාමගුණනිවාසකරණප්පකාරවිහාරගුණනාමාදීනි දස්සෙත්වා අත්තනො ච නාමගුණෙ දස්සෙතුං සත්ත ගාථා වුත්තා.

තත්‍ර දුතියා භුජඞ්ගප්පයාතං නාම. තාසං අයං සම්බන්ධාධිප්පායා අත්ථවණ්ණනා – යො **පරක්කමභුජො** නාම **භූපාලො** රාජා කාරෙසි, රක්ඛෙසීති ච ඉමිනා සම්බන්ධො. කිංගුණො සො රාජා? **ගුණභූසනො** සද්ධාදිගුණාලඞ්කාරධරො. **තෙජස්සී** තෙජොයුත්තො. **ජයී** අරිජයෙන යුත්තො. **කෙසරිවික්කමො** කෙසරසීහො විය සූරගුණයුත්තො, වීරියවා ච. ස කත්ථ නිවාසී? සො රාජා **ලඞ්කායමාසි** ලඞ්කානාමකෙ දීපෙ නිවාසනසීලො. **චිරං** චිරකාලං **විභින්නං** තිධා විභින්නං **නිකායත්තයස්මිං** නිකායත්තයං භික්ඛුසඞ්ඝං **සම්මා** නයෙන හෙතුනා **සමග්ගෙ** සමග්ගං කාරෙසි, කාරිතන්තොයං කරොතීති කම්මිකො, තථා **සදෙහංව** අත්තනො කායං ඉව **නිච්චාදරො** හුත්වා දීඝකාලං මහග්ඝෙහි **ච** පච්චයෙහි තං නිකායත්තයං රක්ඛෙසි.

තථා **යෙන** රඤ්ඤා යථා **කිත්තියා** අත්තනො සද්ධාදිකිත්තියා කරණභූතාය **ලඞ්කා** අත්තනො නිවාසනට්ඨානභූතා කම්මභූතා **සම්බාධිකතා** සඞ්කටීකතා අනොකාසීකතා, තථා විහාරෙහි ගාමෙහි ආරාමෙහි ඛෙත්තෙහි වාපීහි ච ලඞ්කා සම්බාධිකතා.

තථා **යස්ස** රඤ්ඤො සබ්බකාමදදං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං අනුග්ගහං **පත්වා** පාපුණනහෙතු අහං **විබුධගොචරං** පණ්ඩිතවිසයං ගන්ථකාරත්තං පත්තො, **තෙන** රඤ්ඤා කාරිතෙ පාසාදගොපුරාදිවිභූසිතෙ, **සග්ගකණ්ඩෙ** දෙවලොකස්ස කණ්ඩසදිසෙ, **සතොයාසයස්මිං** සාදුසලිලාසයසමන්නාගතෙ, **පටිබිම්බිතෙ** භගවතො නිවාසනට්ඨානජෙතවනමහාවිහාරස්ස පටිබිම්බභූතෙ, **සාධුසම්මතෙ** සාධුවිහාරොති සම්මතෙ, සාධූහි වා සම්මතෙ **සරොගාමසමූහම්හි** සලිලාසයභික්ඛාචාරයුත්තගාමසමූහසමන්නාගතෙ මහාජෙතවනාඛ්‍යම්හි විහාරෙ **වසතා** නිවාසං කුබ්බතා **සන්තවුත්තිනා** සන්තචාරිනා සද්ධම්මට්ඨිතිකාමෙන **ධීමතා** අතිසයඤාණයුත්තෙන **මොග්ගල්ලානෙන** සම්මාසම්බුද්ධස්ස දුතියඅග්ගසාවකභූතස්ස ආයස්මතො ඉද්ධිමතො මහාමොග්ගල්ලානස්ස නාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන එසා අභිධානප්පදීපිකා රචිතාති.

නිගමනකථා

යදෙත්ථ දොසොණුපමාණසම්භවො,
ගුණීසු වීධිම්පි තථා විගාහතෙ;
යථා ජලං භොජනම්පි ජන්තුවා,
චතුප්පදො වාප්‍යවරො කණණ්ණාපි.

අසම්පවෙදිදස්සනාය භාසිතෙ,
ගුණො ච දොසො ච සදා විවිජ්ජරෙ;
තතො බුධා මෙ නවධානතා භවං,
ඛමන්තු දොසං ගුණතං නයන්තු වා.

යො සීහසූරො සිතකුඤ්ජරින්දො,
රාජාධිරාජා අහු තම්බදීපෙ;
දුබ්බාරනාගාදිජිතො නරින්දො,
සුකන්තභීමාදිගුණොපපන්නො.

තන්නාමධෙය්‍යො තදනුබ්බාදජාතො,
සද්ධාදියුත්තො චතුසෙතිභින්දො;
නාගාදිථාමො අතිදුප්පසය්හො,
උළාරපඤ්ඤො ධිතිමා යසස්සී.

තෙනාහමච්චන්තමනුග්ගහීතො,
අනඤ්ඤසාධාරණසඞ්ගහෙන;
සඞ්ඛෙපතොකාසිම්මං විසුද්ධි-
සංවණ්ණනං සොතුහිතං සුබොධං.

රාජා පජං රක්ඛතු සප්පජංව,
ධම්මඤ්ච ලොකාපි සමාචරන්තු;
පූරෙන්තු අත්ථා සුපකප්පිතා ච,
කාලෙන දෙවොපි පවස්සතූති.

අභිධානප්පදීපිකාටීකා නිට්ඨිතා.